Dr. Safet Kuduzović

Hadž i umra

znamenja, odlike i pravni propisi

Stichting Hidžra, 2014. / 1435. h. g.

Naslov knjige
Hadž i umra
znamenja, odlike i pravni propisi

Autor
Safet Kuduzović

Lektura
Sumeja Đurić, prof.

Recenzija
mr. Hakija Kanurić
hfz. Abdurrahman Kujević, prof.
kurra hfz. Dževad Gološ, prof.
Amir Durmić, prof.

Dizajn naslovnice
Selvir Zulić
Jack Cliff

DTP
Harun Delić

Izdavač
Autor

Tiraž
1000

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-57(532)
28-74-4

KUDUZOVIĆ, Safet
Hadž i umra : znamenje, odlike i pravni propisi / Safet Kuduzović. - Sarajevo : autor, 2014. - 549 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 507-521 i uz tekst.

ISBN 978-9958-0338-1-0

COBISS.BH-ID 21316358

Safet Kuduzović

Hadž i umra

znamenja, odlike i pravni propisi

Sarajevo, 2014.

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Uzvišeni Allah kaže:

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ... ﴿٢٨﴾

“**I oglasi ljudima hadž – i dolazit će ti pješke i na devama iznurenim, iz mjesta dalekih, da bi bili svjedoci koristi svojih i da bi ime Allahovo spominjali u danima poznatim.**” (El-Hadždž, 27–28)

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

“**Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**” (Alu Imran, 97)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

"*Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude* (u vrijeme hadža) *spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup* (grijeh), *vratit će se* (svom domu čist od grijeha) *kao na dan kada ga je majka rodila.*" (El-Buhari i Muslim)

"*Umra do umre iskupljuje hodočasniku grijehe počinjene između njih, a za iskreno obavljen hadž, bez griješenja i kod Allaha uvažen, nema druge nagrade osim Dženneta.*" (El-Buhari i Muslim)

"*Ko krene na hadž pa* (na tom putu) *umre, bit će mu upisana nagrada hadžije do Sudnjeg dana. Ko izađe da obavi umru pa umre, bit će mu upisana nagrada umre do Sudnjeg dana. Ko izađe u borbu na Allahovom putu pa umre, bit će mu upisana nagrada borca do Sudnjeg dana.*" (Ebu Ja'la i Et-Taberani)

"*Umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu koji je obavljen sa mnom.*" (El-Buhari i Muslim)

"*Oni koji obavljaju hadž i umru Allahova su delegacija; pozvao ih je, pa su se odazvali, tražili su od Njega, pa im je udovoljio.*" (El-Bezzar)

PREDGOVOR MR. HAKIJE KANURIĆA

Već hiljadama godina, od kada je Svevišnji Allah naredio Ibrahimu, alejhis-selam, da pozove na hadž, srca ljudi neodoljivo teže Svetom hramu u Meki. Svake godine skupine hadžija iz svih krajeva svijeta slijevaju se u sveta mjesta odazivajući se Allahovom pozivu. Ibn Abbas, radijallahu anhuma, kaže: "Kada je Ibrahim, alejhis-selam, okončao gradnju Kabe, kazao je: 'Gospodaru, završio sam', pa mu Allah reče: 'Oglasi ljudima hadž!' 'Gospodaru, do koga će moj glas doprijeti?', upita Ibrahim, a Gospodar mu kaza: 'Oglasi, a Ja ću dostaviti!' 'Gospodaru, kako da kažem?', upita Ibrahim, a Gospodar mu reče: 'Reci: O, ljudi, propisan vam je hadž, hodočašće Drevnog hrama!'" Ibn Abbas kaže: "Čuo ga je svako između neba i Zemlje. Zar ne vidiš kako ljudi dolaze iz najudaljenijih krajeva zemlje i odazivaju se!" (Hadis bilježe Ibn Ebu Šejba, br. 32478, i El-Hakim, br. 3464, koji kaže da je sahih)

Uzvišeni Allah stavio je Svojim robovima u dužnost da jedanput u životu obave hadž, rekavši:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

"**Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti; a onaj koji neće da vjeruje – pa, zaista, Allah nije ovisan ni o kome.**" (Alu Imran, 97)

Ova je obaveza odraz milosti Svevišnjeg Gospodara prema ljudima jer im pruža posebnu priliku da se očiste od grijeha, da postanu od onih kojima je obećan Džennet i da uzmu praktičan imanski ders o skromnosti, strpljenju, odricanju od dunjaluka i pripremi za vječni ahiretski život.

Ebu Hurejra, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: *"Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude* (u vrijeme hadža) *spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup* (grijeh), *vratit će se* (svom domu čist od grijeha) *kao na dan kada ga je majka rodila*." (El-Buhari, br. 1521; Muslim, br. 1350) Amr b. El-Âs, radijallahu anhu, kaže: "Kada je Allah u moje srce uveo islam, došao sam Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao mu: 'Pruži svoju desnicu da ti dam prisegu!' Poslanik pruži ruku, a ja svoju povukoh, pa me upita: *'Šta ti je, Amre?'* 'Želim postaviti uvjet', rekoh, a Poslanik upita: 'Šta želiš uvjetovati?' 'Da mi se oprosti', rekoh, a Poslanik mi kaza: *'Zar ne znaš da islam briše ono što je bilo prije njega, da hidžra briše ono što je bilo prije nje, i da hadž briše ono što je bilo prije njega!'*" (Muslim, br. 121) Vidimo kako je Poslanik, alejhis-salatu ves-selam, uvrstio hadž u velika djela koja brišu ranije grijehe.

Ebu Hurejra, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: *"Umra do umre iskupljuje grijehe počinjene između njih, a za kod Allaha primljen hadž nema druge nagrade osim Dženneta*." (El-Buhari, br. 1773; Muslim, br. 1349)

Kada se hadžije skupe na dan Arefata u skromnoj ihramskoj odjeći, dok riječi telbije: "Odazivam Ti se, Allahu, odazivam!", posvuda odjekuju, a srca i jezici iskreno se obraćaju svom Gospodaru, Uzvišeni Allah približava se tom veličanstvenom skupu, ponoseći se njime pred Svojim melekima i govoreći: "Pogledajte ove Moje robove, došli su raščupani i uprašeni!" (Bilježe Ahmed, br. 7089, i El-Hakim, br. 1708, koji kaže da je sahih)

Vjerničko srce žudi za Svetim hramom, žudi da se odazove pozivu Svevišnjeg Allaha, da se očisti od grijeha, da bude od onih kojima je obećan Džennet i da bude od onih kojima se Gospodar svjetova ponosi. Kada se vjerniku ukaže stvarna prilika za to, tada želi da obred hadža i umre obavi što potpunije. Ipak, za takvo nešto nije dovoljna samo želja, nego je neophodno i znanje koje će voditi hodočasnika kroz sveta mjesta kao da pred sobom gleda Allahovog miljenika, alejhis-salatu ves-selam, dok obavlja ovaj veličanstveni ibadet.

U djelu *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi*, uvaženi doktor hadiskih nauka Safet Kuduzović, kroz kur'ansko-hadiske argumente i riječi islamskih velikana, ukazuje čitatelju na najpotpunije obavljanje hadža i umre, a istovremeno ne zapostavlja toleranciju i širinu u pitanjima koja to dozvoljavaju. Svojim znanstvenim pristupom dr. Kuduzović, Allah ga čuvao, definira okvire ovog ibadeta od zadovoljavajućeg do potpunog, čime pruža kvalitetnu edukaciju o propisima hadža i umre. Pojava ovakvog djela na našem jeziku još je jedna blagodat za putnika u sveta mjesta, jer će s lahkoćom ubrati plodove velikog truda koji je uložen u pripremu ove studije.

Mr. Hakija Kanurić
Rijad, Saudijska Arabija,
26. džumadel-uhra 1435. h. g. / 26. april 2014.

PREDGOVOR HFZ. ABDURRAHMANA KUJEVIĆA, PROF.

Hvalim Uzvišenog Allaha onako kako to Njemu priliči i zahvaljujem Mu na svim blagodatima kojima nas je počastio. Neka su najljepši salavati i selami na našeg poslanika Muhammeda, na njegovu porodicu, ashabe i sve sljedbenike sunneta do Sudnjega dana.

Djelo koje je pred nama, *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi*, uvaženog doktora hadiskih nauka Safeta Kuduzovića, jedinstveno je i veoma vrijedno djelo za sve muslimane, Bošnjake, jer do sada nisu imali priliku susresti se s ovako kvalitetnim djelom o hadžu i umri a da je napisano na njihovom maternjem jeziku.

Kada sam prvi put čitao djela rahmetli Mehmeda Handžića koja je pisao na arapskom jeziku, imao sam utisak da je to pisao neki hadiski ekspert poput En-Nevevija, Ibn Hadžera el-Askalanija, Ibn Kajjima i drugih. Isti osjećaj imam i kada čitam djela dr. Safeta Kuduzovića. To su dva bošnjačka alima svjetskog ranga, na nivou cijelog ummeta Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, koji su dosegli velike stepene u hadiskim znanostima, što je još jedan u nizu dokaza da smo mi Bošnjaci mali muslimanski narod, ali da smo dali i da dajemo velikane koji našem ummetu ponosno donose slavu i opću pobjedu i prosperitet.

Knjigu o hadžu i umri, uvaženog dr. Kuduzovića, toplo preporučujem svim muslimanima i nadam se da će je i Islamska zajednica, preko svog Ureda za hadž, uvrstiti u literaturu koju nudi svojim hadžijama, jer ona je elementarno djelo za svakog onog ko namjerava obaviti hadž, umru, ili pak želi naučiti propise o petom islamskom šartu. Ubijeđen sam da nakon štampanja ove knjige naše hadžije neće brinuti o tome gdje će

pročitati i naučiti sve propise vezane za hadž, umru i znamenja u Meki i Medini.

U tom smislu izražavam zadovoljstvo što me je Allah počastio da živim u vremenu u kojem živi dr. Safet Kuduzović i što me je počastio da ga upoznam i družim se i s njim i s njegovim djelima.

Pomoćnik sandžačkog muftije za južni Sandžak i da'vu
hfz. Abdurrahman ef. Kujević, prof.
10. džumadel-uhra 1435. h. g. / 10. april 2014.

PREDGOVOR KURRA HFZ. DŽEVADA GOLOŠA, PROF.

Naše čitateljstvo počašćeno je još jednim u nizu fascinantnih djela dr. Safeta Kuduzovića, u kojima se tretiraju šerijatskopravni propisi vezani za elementarne dijelove islama, odnosno islamske šarte. U svojim ranijim djelima dr. Kuduzović pisao je o temeljima islama, namazu i postu, a u ovom djelu detaljno je obradio propise hadža, za koji islamski učenjaci kažu da je jedno "od najpreciznijih i najosjetljivijih poglavlja fikha".

Ovom sastavnom dijelu islama autor je prišao na sebi svojstven naučni način, detaljno pojasnivši propise, kao što su to kroz historiju islama prakticirali mnogi islamski učenjaci, poput šejhul-islama Ibn Tejmijje, Mulle Alija el-Karija, imama En-Nevevija i drugih, koji su pisali zasebna vrijedna djela u kojima su govorili o propisima hadža, tako da za ovo djelo dr. Kuduzovića, bez ikakve zadrške, možemo ustvrditi da se nalazi na stepenu djela koja su pisali ovi islamski učenjaci iz najodabranijih generacija.

Svako poglavlje u ovoj knjizi posebno je i zanimljivo na svoj način, međutim, ono što posebno plijeni pažnju, a u što će se uvjeriti i cijenjeni čitatelji, jeste kratki historijat Meke i Medine i osvrt na vrijednosti boravka i ibadeta u ovim mjestima. Historijski osvrt na ova odabrana mjesta, uz navođenje zanimljivih predanja u kojima se govori o njihovom nastanku i znamenitostima koje se nalaze u njima, uistinu je od velikog značaja jer oživljava srca onih koji su nemarni prema ovom ibadetu.

Nakon historijata Meke i Medine, autor je spomenuo i naveo mnoge mudrosti propisivanja ovog velikog ibadeta, islamskog šarta, a poznavanje mudrosti propisivanja ibadeta i islamskih propisa zauzima

itekako veliko mjesto u islamskoj nauci, na što su u svojim djelima ukazali mnogi islamski učenjaci. Imam El-Amidi, jedan od poznatih učenjaka iz oblasti usuli-fikha u svom djelu *El-Ihkam fi usulil-ahkam*, 2/340, ukazujući na značaj poznavanja povoda propisivanja određenih ibadeta i bogougodnih djela, rekao je: "Namjera propisivanja nekog propisa jeste ili ostvarenje koristi ili otklanjanje štete ili oboje istovremeno. Sve ovo dolazi radi interesa samog čovjeka jer je Uzvišeni Allah iznad svake koristi i štete." Nakon toga, pojasnio je da se to odnosi kako na ahiret, tako i na dunjaluk.

Poznati islamski učenjak, šejhul-islam Ibn Tejmijja, u svom djelu *Medžmuu fetava*, 1/188, Allah mu se smilovao, kaže: "Šerijat je došao radi uspostavljanja koristi i njenog upotpunjavanja i radi otklanjanja štete i njenog umanjivanja." Imam Eš-Šatibi, također poznati učenjak usuli-fikha, u svom djelu *El-Muvafakat*, 1/322, kaže: "Šerijat je propisan samo radi ljudi i njihove koristi i sreće na oba svijeta."

Od učenjaka koji su ukazali na spomenutu činjenicu jeste poznati indijski alim Velijjullah ed-Dehlevi koji u svojoj knjizi *Hudžetullahil-baliga*, 1/15, kaže: "Neko može pomisliti da šerijatski propisi ne sadrže koristi za ljude i da je primjer propisa koji su propisani od Allaha kao primjer vlasnika koji svom robu ili radniku naredi da podigne neki kamen ili da ga dotakne bez ikakve koristi osim samo kako bi ga iskušao da li je pokoran ili ne. Ovakvo je mišljenje pogrešno i ono se suprotstavlja sunnetu Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i konsenzusu prvih islamskih pokoljenja."

Jedan od ibadeta koji sadrže najviše koristi i mudrosti jeste hadž, a zatim i umra. Što se tiče hadža i umre u fikhskom, odnosno pravnom smislu, autor je ovom pitanju pristupio i obradio ga na poseban i autentičan način, bez ikakvih primjesa fanatizma i pristrasnosti, tako da s potpunom slobodom mogu reći da je u ovom pogledu dr. Kuduzović učenjak bez premca na našim prostorima, učenjak koji svoje stavove i pravne decizije zasniva na Kur'anu i sunnetu. Svako ko pročita bilo koje od njegovih djela, uvjerit će se u ovu činjenicu i, pored toga što će imati

koristi od napisanog, također će imati osjećaj kao da čita, bez ikakvog pretjerivanja, djela imama En-Nevevija, Ibn Tejmijje, Ibn Hazma, El-Usejmina ili Ibn Baza.

Stoga, zahvaljujem se dr. Kuduzoviću što mi je ukazao čast da ovu knjigu pročitam prije mnogih drugih i naučim mnogo toga. Molim Uzvišenog Allaha da ga nagradi i poživi u hizmetu islamu i muslimanima! Amin!

Kurra hfz. Dževad Gološ, prof.
Mostar, 4. džumadel-uhra 1435. h. g. / 4. april. 2014.

PREDGOVOR AMIRA DURMIĆA, PROF.

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, i neka je salavat i selam na Njegovog odabranika i miljenika Muhammeda, na njegovu časnu porodicu, ashabe i sve one koji ih slijede u dobru do Sudnjega dana.

Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... ﴿١٢٥﴾

"**Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj!**" (En-Nahl, 125)

Abdullah b. Amr, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Prenesite i dostavite od mene makar jedan ajet*[1]*...*" (El-Buhari, *Sahih*, br. 3461)

Analiziranjem angažmana i truda savremenih islamskih učenjaka i daija koji ulažu na polju da've, tj. islamskog misionarstva, bez obzira iz kojeg dijela svijeta dolazili, zaključujemo da se većina njih uglavnom specijalizirala na jednom od dva polja. Prva skupina kroz hutbe i naučne kružoke (ar. halke) ljude usmeno podučava Allahovoj vjeri te im izravno prenosi islamsko znanje iz raznih šerijatskih oblasti i disciplina, dok su se drugi primarno posvetili pisanju vlastitih ili prevođenju i komentaru djelâ drugih učenjaka nastalih uglavnom na arapskom, a ponekad i

---

1 Misli se na ajet iz Kur'ana ili na hadis iz Vjerovjesnikovog, sallallahu alejhi ve sellem, sunneta, jer riječ "ajet" u osnovi znači jasan i očevidan dokaz. (op. Amir Durmić)

na drugim svjetskim jezicima. Svi oni, svako na svoj način, davali su i još uvijek daju svoj nesebični doprinos u afirmiranju i širenju islama i njegovih vrijednosti, trudeći se tako da svjetlo Allahove Riječi dopre i do onih koji još uvijek besciljno tumaraju tminama nevjerstva i zablude. Međutim, uistinu je među islamskim učenjacima i daijama malo onih koji su uspjeli napraviti kvalitetnu ravnotežu između usmene i pisane riječi, te na oba polja, Allahovom milošću, postići zavidne rezultate.

Hvala Uzvišenom Allahu, s ponosom možemo kazati da među muslimanima Bošnjacima ima i takvih, a jedan od njih jeste i doktor hadiskih znanosti, uvaženi Safet Kuduzović, čiji je angažman muslimanima u Bosni i Hercegovini, ali i u dijaspori, itekako poznat. Pored više stotina predavanja koja je u zadnje dvije decenije održao na raznim druženjima i seminarima, a koja su, uglavnom, u obliku audio ili video zapisa, dostupna na internetu, uvaženi dr. Kuduzović, ugledajući se na učenjake iz prvih generacija muslimana, nije zanemario ni važnost pera, tj. pisane riječi, tako da je do sada izdao desetak veoma zanimljivih i korisnih knjiga u koje je uloženo mnogo vremena, strpljenja i truda. Svjestan važnosti islamske prakse koja je neodvojiva od islamskog vjerovanja, dr. Safet nam je već od svog drugog autorskog poduhvata, a radi se o knjizi *Svojstva Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, namaza,* na neki način dao do znanja da, uz Allahovu pomoć, ima namjeru stručno obraditi praktične temelje na kojima se gradi plemenita vjera islam, a koji su u našim krajevima poznati kao islamski šarti. Nakon knjige o namazu, uslijedila je i knjiga o postu, o džumi, o namazu u džematu, o dženazi, a sada, hvala Uzvišenom Stvoritelju, u našim je rukama i knjiga koja govori o historijatu Meke i propisima hadža i umre.

Dakle, knjiga koja je pred nama generalno obrađuje dvije šire oblasti. Smatram, a Allah najbolje zna, da će čitatelji posebno uživati u prvom dijelu knjige, jer se u njemu obrađuju vrlo suptilne i "opuštene" teme koje golicaju maštu svakog vjernika i u njemu bude želju da sazna odgovore na mnoga pitanja s kojima se do sada susretao, a na koja je, u literaturi na našem jeziku, teže mogao naći adekvatne odgovore. Odlike Meke i Medine i dvije svete džamije, historijat izgradnje Meke i Kabe i

Poslanikove džamije, historijat vrela Zemzem, Crnog kamena i Mekamu Ibrahima, kao i njihove odlike i posebnosti, samo su neke od izuzetno zanimljivih tema u kojima će cijenjeni čitatelji imati priliku uživati. Iako ova tematika u opusu literature našeg govornog područja nije u potpunosti nepoznata, uvjeren sam da u ovoj knjizi postoji povelik broj predaja i informacija koje su na našem jeziku po prvi put ugledale svjetlo dana. Također, vjerujem da će neke od tih predaja začuditi i iznenaditi čitatelje, međutim, autor se potrudio da argumentirano potvrdi ili pak negira njihovu autentičnost, tako da ne ostavlja prostora sumnjama i nedoumici.

Drugi, nešto kompleksniji dio knjige, naučna je studija o šerijatskopravnim propisima hadža i umre u kojoj autor studiozno obrađuje veliki broj pitanja koja se tiču ovih obreda. Zbog kompleksnosti i opširnosti same tematike, ponekad će navođenje povelikog broja predaja ili različitih mišljenja islamskih učenjaka pri obradi određenog pravnog pitanja za čitatelje na prvi pogled možda izgledati zbunjujuće, međutim, autor je dao sve od sebe da stručnu elaboraciju šerijatskih pitanja maksimalno pojednostavi i prilagodi čitateljima svih intelektualnih nivoa.

I u ovoj knjizi, baš kao i u svim prethodnim, autor u svakom poglavlju, pri obradi svake zasebne teme, slijedi za čitatelje vrlo jednostavnu, ali u isto vrijeme za autora itekako zahtjevnu metodu obrade dotičnog pitanja. Nakon kratkog uvoda u određenu oblast, navodi hadise i predaje koji se tiču te teme, a potom ih stručno valorizira, navodeći primarne izvore u kojima su predaje zabilježene, da bi se potom osvrnuo na stepen njihove autentičnosti, shodno utvrđenim pravilima koja su u tom pogledu postavili hadiski eksperti. Nakon toga, autor iz dotičnih predaja izvodi šerijatskopravne propise koji se tiču hadža i umre, spominjući različita mišljenja islamskih učenjaka o određenom pitanju, a potom preferira mišljenje koje smatra najispravnijim i najprioritetnijim. U svemu tome pokazuje zavidnu stručnost, iskustvo i znanje, te koristi poznate i od prvih stoljeća islama definirane šerijatske metode i pravila preferiranja jednog stava nad drugim, i to sasvim objektivno i nepristrasno, daleko

od bilo kakvog oblika ekstremizma i mezhepske isključivosti, u što će se cijenjeni čitatelji i sami moći uvjeriti.

Na kraju, iskreno se nadam da će dr. Safet Kuduzović u skorijoj budućnosti naći vremena, snage i volje te, baš kao što je napisao knjige o namazu, postu i hadžu, napisati i naučnu studiju o četvrtom stubu islama, tj. zekatu, i tako, uz Allahovu pomoć, držeći se dosadašnje metodologije, obraditi sva četiri praktična stuba islama. Kruna ovog ambicioznog i hvale vrijednog dugogodišnjeg projekta, po mom skromnom mišljenju, bila bi izdanje sve četiri knjige u jednom četverotomnom kompletu, što bi predstavljalo jedinstvenu i veoma korisnu hadisko-fikhsku enciklopediju o temeljima vjere islama na našem jeziku. Na taj način autor bi, uz dozvolu Svemilosnog Allaha, povećao obim svoje trajne sadake, a i svim muslimanima, koji razumiju naš jezik, olakšao put do spoznaje islamskih pravila i propisa, što im je neophodno za uspjeh na oba svijeta.

Uzvišenog Allaha molimo da autoru podari dug život i mnogo blagoslova u znanju i vremenu, te da još većim intenzitetom nastavi, kako usmenom riječju tako i perom, širiti islamsko znanje kojim ga je Uzvišeni Allah počastio.

Amir Durmić, prof.
Velika Kladuša,
21. džumadel-uhra 1435. h. g. / 21. april 2014.

Uvod

UVOD

Zahvala pripada Uzvišenom Allahu, samo Njega obožavamo i samo od Njega pomoć tražimo, Njemu se utječemo od zla naših duša i loših djela. Koga Svevišnji Allah uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti, a koga On u zabludu odvede, niko ga na Pravi put ne može uputiti. Svjedočimo da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, Njegov rob i Njegov poslanik.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ﴿١٠٢﴾

"O, vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobojaznošću i umirite samo kao muslimani."[2]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴿١﴾

"O, ljudi, bojte se Gospodara svoga koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi."[3]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴿٧١﴾

"O, vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehe vam oprostiti. A onaj ko se Allahu

---

2 Alu Imran, 102.

3 En-Nisa, 1.

i Poslaniku Njegovom bude pokoravao, postići će ono što bude želio."[4]

"*Uistinu, najljepši govor jeste Allahov govor, a najbolja uputa jeste Muhammedova, sallallahu alejhi ve sellem, uputa. Najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda.*"[5]

Primarni cilj stvaranja čovjeka jeste uspostavljanje principa istinske vjere i robovanja Svevišnjem Stvoritelju, što je i najveća dužnost šerijatskog obaveznika. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ٥٦﴾

"**A džine i ljude stvorio sam samo da Me obožavaju.**"[6]

Ispravno i iskreno obožavanje Uzvišenog Stvoritelja manifestira se čvrstim ubjeđenjem u srcu i praktičnim primjenjivanjem islamskih propisa. Sljedbenici ehli-sunneta smatraju djela sastavnim dijelom imana, što znači da vjerovanje neće biti ispravno ukoliko ne bude popraćeno djelima. Šejhul-islam Ibn Kajjim smatra da u Kur'anu i sunnetu postoji preko stotinu argumenata koji ukazuju na to da iman obuhvata i djela.[7] Uzvišeni Allah kaže:

﴿...وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ...١٤٣﴾

"**Allah neće dopustiti da propadne vjerovanje vaše.**"[8] Imam Ibn Abdulberr tvrdi: "Među komentatorima Kur'ana nema razilaženja o tome da se izraz *vjerovanje,* spomenut u ajetu, odnosi na klanjanje namaza u pravcu Bejtul-Makdisa (prve kible muslimana)."[9] Imam Muslim zabilježio je od Ebu Hurejre hadis u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Iman se sastoji od sedamdeset i nekoliko ogranaka. Njegov najbolji i najvredniji dio jesu riječi la ilahe illallah – nema boga osim Allaha, njegov najniži dio jeste ukloniti s puta ono što*

4 El-Ahzab, 70–71.

5 Ovo je prijevod tzv. *hutbetul-hadža,* odnosno uvodni dio hutbe kojim je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, počinjao svoj govor u raznim prilikama. Muslim, 6/127–128; En-Nesai, 1/452–453/1105; Ebu Davud, 2/103/1089; Ahmed, 1/432/4115.

6 Ez-Zarijat, 56.

7 Vidjeti: *Zadul-mead*, 3/607.

8 El-Bekara, 143.

9 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/245. Vidjeti također: *Džamiul-bejan*, 2/24–25; Ibn Menda, *El-Iman*, 1/329; *Tazimu kadris-salah*, str. 191–193.

smeta, a i stid je dio imana."[10] Imam Ibn Abdulberr rekao je: "Islamski pravnici i hadiski eksperti jednoglasni su u mišljenju da su riječi i djela sastavni dio imana."[11]

Kada je riječ o djelima, tada namaz, post, zekat i hadž imaju posebno, neuporedivo mjesto, jer se tretiraju temeljnim stubovima na kojima opstoji praktični dio islama. Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: *"Uzvišeni Allah uistinu je rekao: 'Najdraže čime Mi se Moj rob može približiti jeste ono što sam mu strogo naredio. Potom će Mi se Moj rob ustrajno približavati nafilama pa ću ga zavoljeti.'"*[12]

Praktični dio islama odnosi se na izvršavanje tjelesnih ili materijalnih zaduženja, a neki ibadeti vezani su za oboje.[13] Namaz i post su čisto tjelesna obredoslovlja, za razliku od zekata koji je isključivo imovinska obaveza. Što se tiče hadža, on objedinjuje oba vida ibadeta, i materijalni i tjelesni.[14] Za obavljanje hadža potreban je imetak, u protivnom, šerijatski obaveznik tretira se kao onaj koji nije u mogućnosti doći do Kabe. Uzvišeni Allah kaže:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴿٩٧﴾

"**Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[15]

Da bi hadž bio primljen kod Uzvišenog Stvoritelja, mora, kao i drugi ibadeti, biti obavljen iskreno, radi Allaha, i u skladu sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

10 Muslim, 48/35.
11 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/238.
12 El-Buhari, 1382/6502.
13 Vidjeti: *Hedjus-sari,* str. 494; *Umdetul-kari,* 1/101; *Mirkatul-mefatih,* 1/132.
14 Vidjeti: Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an,* 1/310; *Bedaius-sanaia,* 6/484; *Fethul-Bari,* 4/83; *Umdetul-kari,* 9/121; *El-Malul-haram,* str. 291.
15 Alu Imran, 97.

"Reci: Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja, doista su posvećeni Allahu, Gospodaru svjetova, koji nema saučesnika; to mi je naređeno i ja sam prvi musliman."[16]

Džabir prenosi da je na Kurban-bajram Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacao kamenčiće na džemreta praktično pokazujući kako treba obavljati sve dijelove hadža, govoreći: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[17] Nije ispravno povoditi se za mišljenjima islamskih velikana, Allah im se smilovao, u slučaju kada stav nekog od njih izlazi izvan okvira sunneta Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Veliki hadiski ekspert Ibn Hadžer el-Askalani, kada je spominjao da određeni sunnet može biti nepoznat, čak i nekim ashabima, rekao je: "Stoga, ne treba se obazirati na mišljenja, makar se ona smatrala jakim, u slučaju kada oponiraju sunnetu. Nije ispravno kazati: 'Kako da taj i taj (misleći na učenjake) nije poznavao to i to (misleći na hadis)!'"[18]

Muhrim – osoba koja je ušla u hadžske ili umranske obrede, izgovarajući telbiju: "*Odazivam Ti se, Allahu moj, odazivam! Odazivam se Tebi koji nemaš sudruga. Odazivam Ti se! Tebi pripada svaka hvala, blagodati i vlast, i Ti nemaš sudruga!*"[19], potvrđuje srčanu iskrenost i svojim jezikom, odričući se tako pagana čija su srca bila zaslijepljena,[20] a koji su učili telbiju riječima: "Odazivam Ti se, Ti koji sudruga nemaš, osim sudruga koji Tebi pripada i pripada Ti sve što on posjeduje."[21] Enes prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu rekao: "*Allahu moj, obavljam hadž u kojem nema pretvaranja* (rijaluka), *niti želje za ugledom.*"[22]

16 El-En'am, 162–163.
17 Muslim, 512/1297.
18 Vidjeti: *Fethul-Bari,* 1/96.
19 El-Buhari, 327/1549; Muslim, 462/1184.
20 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit,* str. 141.
21 Muslim, 463/1185.
22 Ibn Madža, 2/965/2890; Ibn Ebu Šejba, 3/427/15800; Ibn Sa'd, *Et-Tabekat,* 2/177; Ebu Nuajm, 6/308; El-Asbehani, *Et-Tergib,* 2/16/1056; Ed-Dija, *El-Muhtare,* 5/79–80/1705. Šejh El-Albani ovo predanje smatra ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib,* 2/17.

Uzvišeni Allah neće primiti djelo u kojem ima primjesa širka. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Uzvišeni Allah kaže: 'Ja sam najmanje potreban da Mi neko drugog pridružuje. Ko uradi neko djelo radi Mene i nekoga drugog, prepustit ću ga njemu.'*"[23] Na dan oslobođenja Meke, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je u Meku, a oko Kabe se nalazilo tri stotine i šezdeset kipova, pa ih je počeo rušiti pomoću jednog štapa koji je držao u ruci, učeći ajet:

﴿٨١﴾...جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ

"**Došla je istina, a iščezla neistina**[24]**...**."[25]

Dakle, hadž zahtijeva bezrezervnu iskrenost i predanost Plemenitom Stvoritelju i samo u tom slučaju hadžija može očekivati potpunu nagradu za obavljeni ibadet, s jedne strane, i vidne promjene u pogledu svoga imana – čvrstog vjerovanja, s druge strane. Uzvišeni Allah, govoreći o hadžskom kurbanu, kaže:

﴿٣٧﴾...لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ

"**Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići vaša bogobojaznost.**"[26]

Hadž sadrži brojne koristi različitih dimenzija koje se reflektiraju na pojedince i društvo u cijelosti. Neke od najizrazitijih koristi i ciljeva hadža jesu sljedeće:

Prvo, ispoljavanje Allahove jednoće – tevhida, i odricanje od širka – idolatrije. Islam i širk su nespojiva ubjeđenja. U prisustvu jednog nestaje drugo, kao noć i dan.[27] Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž, Džabir, između ostalog, kaže: "Potom je počeo obrede hadža riječima tevhida: *Lebbejkellahumme, lebbejk, lebbejke la šerike leke lebbejk! Innel-hamde ven-niamete leke vel mulk! La šerike lek!*"[28]

---

23 Muslim, 1196/2985.
24 El-Isra, 81.
25 El-Buhari, 515/2478; Muslim, 741/1781.
26 El-Hadždž, 37.
27 Vidjeti: *Ahvalun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem, fil-hadž,* str. 25.
28 Muslim, 483/1218.

Drugo, velika nagrada koju za obavljeni hadž daje Uzvišeni Gospodar. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude* (u vrijeme hadža) *spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup*, *vratit će se* (svom domu čist od grijeha) *kao na dan kada ga je majka rodila.*"[29] U drugom predanju, također od Ebu Hurejre, navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Za iskreno obavljen hadž, bez griješenja i kod Allaha uvažen, nema druge nagrade osim Dženneta.*"[30] Amr b. El-Âs prenosi da mu je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zar nisi znao da islam briše* (grijehe počinjene) *prije njega i da hidžra briše ono prije nje, i da hadž briše ono prije njega?!*"[31] Na osnovu citiranih hadisa, neki islamski učenjaci smatraju da hadž briše kako male tako i velike grijehe.[32] Međutim, hadž, po konsenzusu islamskih učenjaka, ne briše grijehe i prijestupe počinjene prema drugim ljudima.[33]

Treće, ostvarenje istinske bogobojaznosti. Uzvišeni Allah u prvom ajetu koji govori o hadžu kaže:

...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

"**Bojte se Allaha i znajte da On žestoko kažnjava.**"[34] Zatim u kontekstu govora o hadžskim propisima, Svevišnji Allah kaže:

...وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

"**Za put se opskrbite, a najbolja je opskrba bogobojaznost! I Mene se bojte – vi, razumom obdareni!**"[35] Potom Uzvišeni Gospodar završava ajete o hadžu riječima:

29 El-Buhari, 322/1521; Muslim, 533/1350.
30 El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.
31 Muslim, 73/121; Ibn Huzejma, 4/131/2515; El-Begavi, *Šerhus-sunne,* 1/106/57.
32 Vidjeti: *El-Mufhim,* 3/464; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 7/489–491; *Fethul-Bari,* 3/447; *Umdetul-kari,* 10/159; *El-Bahrur-raik,* 2/364; *Mirkatul-mefatih,* 5/423; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava,* 21/41.
33 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 18/341.
34 El-Bekara, 196.
35 El-Bekara, 197.

...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴿٢٠٣﴾

"**Bojte se Allaha i znajte da ćete svi pred Njim biti oživljeni.**"[36] U drugom ajetu, u kontekstu govora o prinošenju hadžskog kurbana, Uzvišeni Allah kaže:

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ...﴿٣٧﴾

"**Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići vaša bogobojaznost.**"[37]

Četvrto, spominjanje i veličanje Allaha. Svevišnji kaže:

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴿٢٧﴾
لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ...﴿٢٨﴾

"**I oglasi ljudima hadž – i dolazit će ti pješke i na devama iznurenim, iz mjesta dalekih, da bi bili svjedoci koristi svojih i da bi ime Allahovo spominjali u danima poznatim.**"[38] U drugom ajetu Uzvišeni kaže:

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا...﴿٢٠٠﴾

"**A kada završite obrede vaše, Allaha spominjite kao što spominjete pretke vaše, pa i više od toga.**"[39]

Od Aiše se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Obilazak oko Kabe, hodanje između Safe i Merve i bacanje kamenčića propisani su da bi se Allah spominjao.*"[40] Ebu Derda prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zar ne želite da vam ukažem na najbolje djelo, najpriznatije kod vašeg Gospodara, koje diže čovjeka na velike stepene, djelo koje je bolje od dijeljenja zlatnika i srebrenjaka, i od sretanja neprijatelja i njihovog ubijanja?!*" "Svakako", kazali su. Poslanik,

36 El-Bekara, 203.
37 El-Hadždž, 37.
38 El-Hadždž, 27–28.
39 El-Bekara, 200.
40 Et-Tirmizi, 3/237/902; Ebu Davud, 2/185/1888; Ahmed, 6/64; Ibn Huzejma, 4/279/2882. Imam Et-Tirmizi ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh El-Albani slabim. Vidjeti: *Daifu Sunenit-Tirmizi,* str. 98; *Daifu Suneni Ebi Davud,* str. 148.

sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Spominjanje Allaha.*"[41] Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Najbolja djela jesu djela onih (ljudi) koji najviše spominju Uzvišenog Allaha. Najbolji postači jesu oni koji najviše spominju Allaha. Najbolji među onima koji udjeljuju jesu oni koji najviše spominju Allaha. Najbolje hadžije jesu oni koji najviše spominju Allaha, i to vrijedi za sva ostala djela."[42]

Peto, prisjećanje na prijašnje Allahove poslanike i njihove neizmijenjene vjerozakone.[43] Uzvišeni kaže:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

"**I dok su Ibrahim i Ismail temelje Kabe podizali,** (molili su): '**Gospodaru naš, primi to od nas jer Ti, uistinu, sve čuješ i znaš!**'"[44] Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dok su putovali dolinom El-Ezrek, koja se nalazi između Meke i Medine, rekao: "*Kao da gledam u Musaa, alejhis-selam* (spomenuvši o njegovoj boji lica i kosi nešto što prenosilac po imenu Davud nije zapamtio), *kako stavlja prste u uši i glasno uči telbiju prolazeći ovom dolinom.*" Kada su došli do brdašceta po imenu Herša ili Left, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Kao da gledam Junusa, alejhis-selam, na devi jarke boje u vunenom ogrtaču, kako zamiče na kraju ove doline učeći telbiju.*"[45] Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*U džamiji El-Hajf*[46] *klanjalo je sedamdeset poslanika, a jedan od njih bio je Musa.*"[47]

---

41 Et-Tirmizi, 5/459/3377; Ibn Madža, 2/1245/3790; Ahmed, 5/195, 239; Et-Taberani, *Ed-Dua,* 3/1636/1872; Ebu Nuajm, 2/11–12; El-Hakim, 1/673/1825; El-Begavi, *Šerhus-sunne,* 5/15/1244. Imam El-Hejsemi ovu je predaju ocijenio dobrom, a El-Albani i Mešhur vjerodostojnom. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid,* 10/73; *Sahihu Sunenit-Tirmizi,* 3/386; i opaske šejha Mešhura na *Dželaul-efham,* str. 619.

42 Vidjeti: Abdurrezzak el-Abbad, *Mekasidul-hadž,* str. 16.

43 Vidjeti: Es-Siadi, *Er-Rijadun-nadire,* str. 33.

44 El-Bekara, 127.

45 Muslim, 2/183/166.

46 O džamiji El-Hajf ili Mesdžidul-Hajfu bit će više riječi u poglavlju o historijatu Meke.

47 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke,* 4/266/2593; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke,* 2/768/963; Et-Taberani, *El-Kebir,* 11/358/12283; *El-Evsat,* 5/468/5407; El-Hakim, 2/653/4169;

Šesto, privikavanje duše i tijela na slijeđenje Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, praktično pokazujući kako treba obavljati sve dijelove hadža, rekao: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[48] Omer b. El-Hattab prišao je Crnom kamenu, poljubio ga i rekao: "Znam da si ti kamen, ne štetiš niti koristiš, i da nisam vidio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da te je poljubio, ni ja te ne bih poljubio."[49] Ja'la b. Umejja tavafio je oko Kabe s Omerom b. El-Hattabom[50] i kada su došli do iračkog ugla Kabe, koji se nalazi poslije Crnog kamena, pošao je da ga dotakne rukom, a Omer mu reče: "Šta ti je?!" "Zar nećeš dotaknuti ugao Kabe?!", upita Ja'la, a Omer mu reče: "Zar nisi tavafio s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem?" "Svakako", reče Ja'la. "Da li si ga vidio da dotiče druga dva ugla?", upita Omer. "Nisam", odgovori Ja'la. "Zar nemaš najljepši uzor u Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem?", upita Omer. "Svakako", odgovori Ja'la. "Onda se udalji od njega", reče Omer.[51]

Sedmo, razlikovanje od idolopoklonika i bezbožnika. Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, dolazak na Arefat, Džabir kaže: "Kada je došao do doline[52], obratio se ljudima i rekao: '*Vaši životi i vaši imeci uistinu su sveti kao što je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem mjesecu, u ovom vašem gradu. Svi paganski običaji bačeni su ovdje pod moja stopala. Paganska je krv poništena. Prva krv koju poništavam jeste naša krv, krv Ibn Rebia b. El-Harisa. Paganska je kamata poništena, a prva kamata koju poništavam jeste naša kamata, kamata Abbasa b. Abdulmuttaliba. Ona je, uistinu, u potpunosti poništena...*"[53] Pospješivanje ove vrijedne

---

Ed-Dija, *El-Muhtare,* 10/293/309. Imam El-Munziri i šejh El-Albani ovo predanje smatraju dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib,* 2/19; *Tahzirus-sadžid,* str. 73.

48 Muslim, 512/1297.

49 El-Buhari, 337/1597; Muslim, 9/15/1270.

50 U nekim verzijama spominje se Osman b. Affan, a ne Omer.

51 Abdurrezzak, 5/45/8945; Ahmed, 1/71; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke,* 1/149/184; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke,* 1/466/471; El-Bejheki, 5/125/9242; Ed-Dija, *El-Muhtare,* 1/418/297, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Musned,* 1/356, 403 i 536–537, s opaskama šejha Šuajba.

52 Dolina koja se zove Urena.

53 Muslim, 484–485/1218.

osobine, razlikovanja od mušrika, elementarni je dio istrajnosti na Pravome putu. Vjernik je dužan voditi računa i čuvati se ove opasne zamke u koju upadaju mnogi muslimani čak i na hadžu. Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Doći će ljudima* (muslimanima) *vrijeme u kojem će njihova srca biti srca tuđinaca.*"[54] Pod izrazom "tuđinac" misli se na sve neprijatelje vjere.[55]

Osmo, jačanje bratske veze među muslimanima. Vjernik na hadžu može upoznati ljude iz različitih krajeva svijeta i uvidjeti veličinu islama koji spaja ljudska srca bez obzira na brojne razlike među njima. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom je hadžu ukazao na ovu činjenicu i podstakao vjernike na bratstvo, rekavši: "*O, ljudi, vaš Gospodar je jedan, vaš otac je jedan; Arap se ni po čemu ne odlikuje nad nearapom, niti nearap nad Arapom. Crveni se ne odlikuje nad crnim, niti crni nad crvenim, osim po bogobojaznosti.*"[56]

Deveto, odgoj ljudi i privikavanje na lijepe moralne osobine. Vjernik se na hadžu privikava na toleranciju, strpljivost, smirenost, darežljivost, izdržljivost, skromnost i druge pozitivne osobine. Uzvišeni Allah kaže:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ﴿١٩٧﴾

"**Hadž je u poznatim mjesecima. Onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž, ne može imati spolni odnos, griješiti, niti se raspravljati u toku hadža.**"[57]

---

54 Ebu Ja'la, 10/126/5045 (*El-Metalibul-alije*) i 3/370/2890 (*Ithaful-hajeretil-mehere*). Šejh El-Albani ovo je predanje spomenuo u svojim vjerodostojnim serijama hadisa i pripisuje ga imamu Et-Taberaniju, 13/36/82. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 7/1075. Bilježe ga i Haris b. Ebu Usama, *El-Musned,* 1/386/289 (*Bugjetul-bahis*), i Ibn Džerir, 3/724 (*Kenzul-ummal*), kao riječi Ibn Amra.

55 Vidjeti: Abdurrezzak el-Abbad, *Mekasidul-hadž,* str. 34.

56 Ahmed, 5/411; Et-Taberani, *El-Kebir,* 18/12/16, i *El-Evsat,* 5/165/4749; Ebu Nuajm, 3/100; El-Bejheki, *Šuabul-iman,* 4/289/5137; Ibn Ebu Hatim, 6/609 (*Fethul-Bari*). Šejh El-Albani ovaj je hadis svrstao među ispravna predanja. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 6/449.

57 El-Bekara, 197.

Ibn Abbas, opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, povratak s Arefata, kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, iza sebe je čuo žestoko komešanje (gužvu) i udaranje deva, te je prema njima pokazao bičem i rekao: '*Ljudi, držite se smirenost, jer u žurbi nema dobročinstva!*'"[58] Na džemretima, dok je bacao kamenčiće, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, govorio je: "*O, ljudi, ne ubijajte jedni druge! Kada budete bacali, bacajte sitne kamenčiće.*"[59] Fadala b. Ubejd prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu rekao: "*Zar nećete da vas obavijestim o tome ko je pravi vjernik? Onaj kome ljudi smiju povjeriti svoje imetke i živote. Musliman je onaj od čijeg su jezika i ruku mirni drugi muslimani. Mudžahid je onaj ko nastoji biti pokoran Allahu, a muhadžir (iseljenik) je onaj ko bježi od griješenja i nepokornosti.*"[60]

Deseto, praktična realizacija principa umjerenosti i srednjeg puta. Uzvišeni Allah, govoreći o ummetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kaže:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا...﴿١٤٣﴾

"**Tako smo vas učinili središnjom zajednicom.**"[61] Ibn Abbas prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nađi mi kamenčiće!*" Nakon što mu je našao sedam sitnih kamenčića, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Bacajte poput ovih kamenčića*", a zatim je rekao: "*O, ljudi, dobro se čuvajte pretjerivanja u vjeri, jer narode prije vas uništilo je pretjerivanje u vjeri.*"[62]

58 El-Buhari, 351/1671.

59 Ebu Davud, 2/207/1966; Ahmed, 3/503; Ibn Sa'd, 8/306; El-Humejdi, 1/173/358; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani,* 6/78/3291–3292; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke,* 4/285/2632; Et-Taberani, *El-Kebir,* 25/159/386; El-Begavi, *Šerhus-sunne,* 7/181/1948, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 5/573.

60 Ahmed, 6/21; El-Mervezi, *Tazimu kadris-salah,* 355/640–641; Ibn Hibban, 11/203/4862; Et-Taberani, *El-Kebir,* 18/309/796; El-Hakim, 1/54/24; El-Bejheki, *Šuabul-iman,* 7/499/11123; El-Begavi, *Šerhus-sunne,* 1/28/14. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 2/89.

61 El-Bekara, 143.

62 Ibn Madža, 2/1008/3029; Ahmed, 1/347; Et-Taberani, 18/289/742; El-Hakim, 1/637/1711. El-Hakim, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim,* 1/328; *Sahihu Suneni Ibni Madže,* 3/49; *Es-Silsiletus-sahiha,* 3/278 i 5/573; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem,* str. 81.

Jedanaesto, prisjećanje na proživljenje. Prije ulaska u obrede, hadžija će se okupati, ogrnuti dva bijela platna i učiti telbiju – odazivati se Uzvišenom Stvoritelju. Stajat će na Arefatu sa stotinama hiljada ljudi u bijelim ihramima koji nalikuju kefinima. Nema sumnje da spomenuto podsjeća na smrt i proživljenje. Velika arefatska vrućina podsjeća na Sudnji dan, na Dan kada će se sunce približiti ljudima na jednu milju, kako se navodi u vjerodostojnom hadisu.[63] Ove činjenice ostavljaju veliki utjecaj na čovjeka i podstiču ga na pripremu za dugo putovanje na koje mora poći svaki čovjek, putovanje koje vodi iz prolazne kuće u Kuću vječnosti. Uzvišeni Allah započeo je suru El-Hadždž riječima:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾

"**O, ljudi, Gospodara svoga se bojte! Zaista je potres Sudnjeg dana stvar velika**"[64], ukazujući na to da hadž uveliko podsjeća na Sudnji dan.

Postoje i drugi ciljevi i koristi ovog vrijednog ibadeta, a islamski učenjaci spominjali su ih u svojim djelima.

Jedna od velikih Allahovih blagodati prema ljudima jeste blagodat Kabe, Allahove kuće, koja je poznata kao prvi hram koji je podignut za ljude i jedini hram na Zemlji oko kojeg je dozvoljeno obilaziti čineći ibadet Plemenitom Stvoritelju, po konsenzusu svih muslimana.[65] Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

"**Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim. I onaj ko u nj uđe bit će siguran. Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[66]

---

63 Muslim, 1148/2864.

64 El-Hadždž, 1.

65 Vidjeti: *Muhtesarul-fetaval-misrijje,* str. 371; *Hudždžetullahil-baliga,* 1/223.

66 Alu Imran, 96–97.

Ebu Zerr je upitao: "Allahov Poslaniče, koji je mesdžid[67] prvi sagrađen na Zemlji?" "*Mesdžidul-haram* (u Meki)", odgovori on. "A koji je poslije njega?", upita Ebu Zerr. "*Mesdžidul-aksa* (u Jerusalemu)", reče Poslanik. "Koliko je (vremena) proteklo između (gradnje) ova dva hrama?", upitao je Ebu Zerr, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovori: "*Četrdeset godina.*"[68] Osnovni i jedini cilj posjećivanja Kabe treba biti pokornost Stvoritelju u izvršavanju Njegovih naredbi, a nikako se ne smije dopustiti da posjeta Kabe dobije dimenziju ili formu pukog izleta, provoda, godišnjeg odmora, trgovine, turizma, avanture i sl.[69]

Musliman, dok je mlad i zdrav, treba iskoristiti priliku i posjetiti Kabu, jer ne zna šta se u budućnosti može ispriječiti na tom putu[70] i onemogućiti mu da obavi toliko željeni hadž. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Naslađujte se ovom kućom* (Kabom); *rušena je dva puta, a treći će put biti uzdignuta.*"[71] Abdullah b. Amr govorio je: "Naslađujte se ovom kućom prije njenog uzdignuća; ona će uistinu biti uzdignuta."[72] Ibn Mesud je rekao: "Ovu kuću često

67 U osnovi, mesdžid i džamija su isto, mjesta gdje se pada na sedždu, gdje se klanja. Međutim, u arapskom jeziku za džamiju se koristi termin mesdžid (Mesdžidul-haram, Mesdžidul-aksa itd.), a u terminologiji Islamske zajednice u BiH, džamija je objekat za molitvu koji ima munaru i u kojem se klanja džuma-namaz, dok je mesdžid objekat za molitvu bez munare i minbera, mjesto gdje se ne klanja džuma-namaz. Dakle, gdje god je u knjizi naveden termin "mesdžid" pod njim se podrazumijeva "džamija" u skladu s terminologijom Islamske zajednice u BiH.

68 El-Buhari, 710/3366; Muslim, 211/520.

69 Uporediti: *Telbisu Iblis,* str. 130; Eš-Šatibi, *El-Muvafakat,* 2/362.

70 Smisao ovih riječi navodi se u hadisu koji prenosi Ibn Abbas od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je rekao: "*Požurite s hadžom, niko od vas ne zna čime će* (sutra) *biti spriječen.*" Ahmed, 1/313; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke,* 1/384/813; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil,* 15/296/6031; El-Hatib, *Muveddihul-evham,* 1/416; El-Bejheki, 4/555/8694, s lancem prenosilaca koji bi mogao imati prolaznu ocjenu. Vidjeti: *Advaul-bejan,* 5/123; *Irvaul-galil,* 4/168–169.

71 Ibn Ebu Šejba, 1/418 (*Kešful-hafa*); Ibn Huzejma, 4/128/2506; Ibn Hibban, 15/153/6753; El-Hakim, 1/608/1610. El-Hakim, Ez-Zehebi, Es-Siddiki i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *El-Ithafu bi fadlit-tavaf,* str. 23; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/434–435; *Sahihul-mevaridiz-zaman*, 1/410.

72 Ibn Ebu Šejba, 3/259/14105 i 7/461/37222, s ispravnim lancem prenosilaca. Slično je predanje zabilježio Nuajm b. Hammad u djelu *El-Fiten*, 454/1404.

posjećujte prije nego što bude uzdignuta, a mjesto na kojem je bila zaboravljeno."[73]

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kaba će se zaista hodočastiti i umra činiti i poslije pojave Jedžudža i Medžudža.*" U drugoj verziji ovog predanja bilježi se dodatak: "*Sudnji dan neće nastupiti sve dok se ne prestane hodočastiti Kaba.*"[74]

Svaki hodočasnik treba nastojati da obavi hadž u najpotpunijoj formi, jer se može očekivati da samo takav hadž bude mebrur – primljen, što je želja svakog vjernika. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Umra do umre iskupljuje grijehe počinjene između njih, a za hadž mebrur nema druge nagrade osim Dženneta.*"[75] Islamski učenjaci imaju različita mišljenja u pogledu značenja mebrur hadža. Od tih mišljenja izdvajamo sljedeća:

- hadž koji je obavljen s iskrenom namjerom, isključivo radi Allaha,
- hadž u čijim obredima nema griješenja,
- hadž koji je primljen kod Gospodara,
- hadž u kojem nema pretvaranja (rijaluka), niti težnje za reputacijom,
- hadž nakon kojeg osoba nije nepokorna Stvoritelju,
- hadž nakon kojeg je srce vezano za ahiret, a ne za dunjaluk,
- hadž čiji su sastavni dijelovi obavljeni na najpotpuniji način, u skladu sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem,
- hadž nakon kojeg je osoba bogobojaznija i bolja u odnosu na vrijeme prije hadža.[76]

---

73 El-Fakihi, 1/191/306, sa slabim lancem prenosilaca.

74 El-Buhari, 336/1593.

75 El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.

76 Vidjeti: *Et-Temhid*, 22/39; *El-Kabes,* 1/511; *Ikmalul-mulim,* 4/461; *El-Džamiu li ahkamil--Kur'an,* 2/401; *El-Minhadž,* 9/100; *El-Medžmua,* 7/4; *Fethul-Bari,* 3/446; *Umdetul-kari,* 9/133; *Fejdul-Kadir,* 3/495; *Mirkatul-mefatih,* 7/364; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit,* str. 39; *Tuhfetul-ahvezi,* 3/603; *Hašijetus-Sindi alan-Nesai,* 5/112; Ibn Usejmin, *Šerhu Rijadis-salihin,* 3/425; *Er-Rijadun-nedire,* 1/36; *Tatrizu Rijadis-salihin,* str. 710.

Budući da hadž predstavlja jedno od najpreciznijih i najosjetljivijih poglavlja fikha, kako tvrdi šejhul-islam Ibn Tejmijja,[77] u narednim redovima ukratko ćemo spomenuti osnovne metode koje su korištene pri pisanju ove skromne studije, da bi čitatelj imao potpuniju predstavu o metodologiji pisanja knjige.

• Knjiga *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi* naučno je djelo koje tretira historijat Meke i Medine, kao i način obavljanja hadža sukladno sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i praksi ashaba. Knjiga je prožeta komparativnim fikhom i mišljenjima eminentnih učenjaka iz svih generacija, bez osvrta na njihovo mezhepsko opredjeljenje.

• Nastojao sam spomenuti osnovne, kao i mnoge sporedne propise hadža. Budući da je cilj ove studije da u sažetoj formi upozna čitatelja s načinom obavljanja hadža, bez posebnog polemiziranja o argumentima i različitim mišljenjima, bio sam prinuđen izostaviti dosta sekundarnih pitanja u vezi s hadžskim obredima jer neke situacije u kojima se tokom obreda mogu naći hadžije, a koje su spomenute u fikhskim djelima, prava su rijetkost, stoga ih nisam ni spominjao ne želeći njima zamarati čitatelje.

• Sve navedene dokaze uzimao sam iz originalnih zbirki i djela, osim u jednom slučaju kada nadohvat ruke nisam imao originalno djelo, pa sam ukazao na to da se radi o prenošenju iz drugog djela riječima: "Ibn Bišran, *El-Emali*, 434. Preuzeto iz djela: *Asarus-sahabe*, 3/1106". Ako se, pak, radilo o prenošenju iz sporedne hadiske zbirke ili sažetka ili djela u kojem su navedeni hadisi iz različitih hadiskih zbirki, tada sam spomenuo originalnu zbirku prije broja sveska i stranice, a zatim u zagradi naveo iz kojeg je djela preuzeto dotično predanje, kao: Ed-Dejlemi, *Musnedul--Firdevs*, 12/220/34758 (*Kenzul-ummal*); Temmam, *El-Fevaid*, 2/227/620 (*Er-Revdul-bessam*); Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/226/1686 (*Tuhfetul-*

77 Vidjeti: *Minhadžus-sunne*, 5/497.

-*ahjar*); Abd Ibn Humejd, 2/50/830 (*El-Muntehab*), Musedded, 3/67/681 (*El-Metalibul-alije*) itd. U nekoliko navrata koristio sam različita izdanja jednog te istog djela ovisno o valorizaciji i indeksu knjige, što je primjetno u bibliografiji. U argumentiranju nisam koristio web-portale izuzev na jednom mjestu, budući da nisam uspio doći do originalne literature.

• Da bi ovo skromno djelo u ovoj formi ugledalo svjetlo dana, koristio sam brojne izvore koji su spomenuti u bibliografiji na kraju studije. Sljedeća djela zaslužuju da se istaknu jer su bila od posebnog značaja: *Ahbaru Mekke* (El-Fakihi), *Ahbaru Mekke* (El-Ezreki), *El-Idžma* (Ibn Munzir), *El-Havil-kebir* (El-Maverdi), *Et-Temhid* i *El-Istizkar* (Ibn Abdulberr), *El-Mebsut* (Es-Serhasi), *El-Mugni* (Ibn Kudama), *El--Bejan* (El-Amrani), *El-Mesaliku fil-menasik* (El-Kirmani), *El-Medžmua* i *El-Idâh* (En-Nevevi), *Medžmuu fetava* (Ibn Tejmijja), *Šifaul-garam* (El-Fasi), *Tahsilul-meram* (Es-Sabbag), *El-Insaf* (El-Merdavi), *Vefaul-vefa* (Es-Semhudi) *El-Meslekul-mutekassit* (Ali el-Kari), *Advaul-bejan* (Eš--Šinkiti), *Medžmuu fetava* (Ibn Baz), *Eš-Šerhul-mumtia i Medžmuu fetava* (Ibn Usejmin), *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem* (El--Albani), *Muhtesaru fikhil-hadž* (Alevi es-Sekkaf), *Nevazilul-hadž* (Ali eš-Šelân) i neka druga djela.

• Ako su predaje zabilježili El-Buhari i Muslim ili samo jedan od njih, uglavnom sam navodio izvore iz ovih hadiskih zbirki, u protivnom sam detaljnije valorizirao hadis i njegovu autentičnost, budući da nema posebne koristi od predaja koje su protkane ispravnim i slabim hadisima, kako tvrdi imam Ez-Zehebi.[78] Što se tiče predaja ispravnih prethodnika, uglavnom sam spominjao njihovu vjerodostojnost, iako se u knjigama fikha često spominju mišljenja ashaba bez posebnog osvrta na njihovu autentičnost.

• Veliki broj navedenih hadisa spominje se u hadiskim zbirkama u različitim verzijama. Zadovoljio sam se navođenjem odgovarajuće

78 Vidjeti: Ez-Zehebi, *Bejanu zegalil-ilmi vet-taleb*, str. 6.

verzije ne ukazujući na proširene ili sažete forme hadisa.

• Posebna pažnja posvećena je konsenzusu islamskih učenjaka, jer je on, također, verificirani i legitimni vjerski izvor kod učenjaka ehli-sunnetskih pravnih usmjerenja, budući da konsenzus nije podložan greškama.[79] Imam Šafija smatra da je stvarni konsenzus jači od pojedinačnih (âhâd) hadisa (tj. mimo mutevatir predaja).[80] Imam El--Kasani kaže: "Ako âhâd hadis bude u koliziji s konsenzusom, takav hadis bit će odbačen."[81] Na ovaj smisao ukazao je i šejhul-islam Ibn Tejmijja.[82]

• Uvodni dio knjige posvetio sam Meki i Medini, i u njemu sam sažeto govorio o mnogim odlikama i znamenjima ova dva grada, o vrijednostima dviju džamija, historijskom presjeku njihove gradnje.

• Prioritetnija mišljenja u pitanjima hadža odabirao sam po osobnom izboru i uzoru na eminentne učenjake jedne ili više pravnih škola. Nema sumnje da je svako mišljenje podložno diskusiji i različitom shvatanju, osim pitanja u pogledu kojih postoji konsenzus islamskih učenjaka. Stoga, preferirajuća mišljenja u ovoj studiji nisu neprikosnovena niti bilo koga obavezujem da ih slijedi, iako ih smatram ispravnim.

• U fusnotama se ponekad pored izvora nalaze kratka objašnjenja osnovnog teksta ili određenih izraza, što će čitateljima otkloniti eventualne nejasnoće i dati šire informacije o određenim pitanjima, izrazima ili izvorima.

• Što se tiče napomena kojih ima prilično mnogo, radi se o dodatnim propisima ili eventualnim greškama koje nije bilo potrebe tretirati zasebno, već je, jednostavno, ukazano na propis o dotičnom pitanju.

---

79 Vidjeti: Ebu Amr ed-Dani, *Er-Risaletul-vafije,* str. 251–252; *Fetava Ibnir-Rušd,* 1/582–583.

80 Vidjeti: Ibn Ebu Hatim, *Adabuš-Šafii,* str. 232; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje,* str. 437; El--Bejheki, *Menakibuš-Šafii,* 2/30; *Sijeru eʿalamin-nubela,* 10/20.

81 Vidjeti: *Bedaius-sanaia,* 1/218.

82 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 7/29.

• Ako se radi o fikhskim djelima, fusnotu sam započinjao uglavnom s "vidjeti", a ponekad i s "uporediti". U prvom slučaju radi se o doslovnom prenošenju (prijevodu), dok je u drugom slučaju riječ o smislu koji sam skratio ili eventualno nešto dodao pazeći na kontekst koji se razumije iz riječi autora dotičnog djela, tako da cilj i smisao njegovih riječi ostanu nepromijenjeni.

• U ovoj studiji nisu tretirani pravni propisi vezani za mekansku i medinsku džamiju osim iznimnih pitanja koja je bilo nužno pojasniti.

• Na kraju ovoga djela navedena je korištena literatura, s imenom autora i mjestom izdanja, ako je poznato. Izvori su poredani po abecednom redoslijedu.

• Treba posebno naglasiti da je vrijeme nepogrješivih zapečaćeno smrću Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i zato su sve greške u ovome djelu, bile naučne ili štamparske prirode, dokaz ljudske nesavršenosti, a islam je čist od bilo kakve manjkavosti.

Na kraju ovih napomena, a po uzoru na riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "*Nije zahvalan Allahu onaj ko ne zahvaljuje ljudima*"[83], upućujem riječi zahvalnosti svima koji su na bilo koji način pomogli u realizaciji ovog skromnog djela, a posebno se zahvaljujem recenzentima mr. Hakiji Kanuriću, profesoru Amiru Durmiću, hfz. Abdurrahmanu Kujeviću i kurra hfz. Dževadu Gološu, na njihovim zlatnim savjetima koji su, bez ikakvog dvoumljenja, prihvaćeni i uvršteni u knjigu. Zahvaljujem se, također, profesorima recenzentima na lijepom mišljenju o meni, siromašnom Allahovom robu, mada moram istaći da u nekim dijelovima njihovih recenzija ima pretjeranih poređenja i pohvala koje zaslužuju isključivo veliki učenjaci našeg vremena, a nikako učenici

83 Et-Tirmizi, 4/339/1954; Ebu Davud, 4/256/4811; Ahmed, 2/295; El-Buhari, *El-Mufred,* 85/218; Et-Tajalisi, 4/232/2613; Vekia, *Ahbarul-kudah,* 3/38; Ibn Hibban, 8/198/3407; Et-Taberani, *El-Kebir,* 1/195/519; Ebu Nuajm, 7/165; El-Bejheki, *El-Âdâb,* 160/252, i *Šuabul-iman,* 6/516/9117; El-Begavi, *Šerhus-sunne,* 13187/3610. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 1/776; *Sahihul-edebil-mufred,* str. 99.

početnici.

Isto tako, srdačno se zahvaljujem udruženju Hidžra iz Holandije koje je preuzelo štampanje i distribuciju ovog djela, kao i druge poslove koji se tiču pripreme knjige za štampu. Molim Uzvišenog Allaha da obilno nagradi članove ovog udruženja i pomogne ih u radu za islam.

Autor
Sarajevo,
5. zul-ka'de 1434. h. g. / 9. septembar 2013.

HISTORIJAT MEKE

IMENA MEKE

Meka je oduvijek predstavljala grad civilizacije i ljudskog napretka, naročito nakon pojave posljednjeg Allahovog poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, kada je Mekom zavladao čisti monoteizam, baš onakav kakav je ispoljavao Ibrahim, alejhis-selam, kada je, oslanjajući se na svoga Stvoritelja, ostavio Hadžeru i Ismaila u pustinji. Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi spominje riječi Ibrahima, alejhis-selam, koji je rekao:

رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

"**Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije, kod Tvoje časne Kabe, da bi, Gospodaru naš, namaz obavljali; zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili.**"[84] Historijat Meke daje nam presjek etapa kroz koje je prolazilo čovječanstvo u svom vjerskom, intelektualnom, političkom i ekonomskom razvoju. Stoga će historija ovog časnog grada ostati predmet zanimanja mnogih ljudi, posebno muslimana, jer se u njemu nalazi Kibla prema kojoj će se vjernici u svojim namazima okretati do Sudnjega dana.

Uzvišeni Allah u Kur'ani-kerimu Meku naziva različitim imenima, kao:

- Mekka. Ovim imenom spomenuta je u ajetu:

---

84 Ibrahim, 37.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ..﴿٢٤﴾

"On je zadržao ruke njihove od vas i vaše od njih usred Mekke."[85]

- Bekka. Ovo ime Uzvišeni Allah spominje u ajetu:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ﴿٩٦﴾

"Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima."[86]

- Ummul-kura (majka naseljâ). Uzvišeni Allah kaže:

وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا..﴿٩٢﴾

"A ova Knjiga, koju objavljujemo, blagoslovljena je, ona potvrđuje onu prije nje da opomeneš Ummul-kura (majku naseljâ, tj. Meku) **i ostali svijet."**[87] U drugom ajetu Svevišnji kaže:

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا..﴿٧﴾

"Eto, tako Mi tebi objavljujemo Kur'an, na arapskom jeziku, da bi opominjao Ummul-kura i one oko nje."[88]

- El-Beled (grad). Uzvišeni Allah spominje Meku ovim imenom:

لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلٌّ بِهَٰذَا الْبَلَدِ﴿٢﴾

"Kunem se gradom ovim, a tebi će biti dopušteno sve u gradu ovom."[89]

- El-Belda (grad). Meka je ovim imenom spomenuta u riječima Uzvišenog:

---

85 El-Feth, 24.
86 Alu Imran, 96.
87 El-En'am, 92.
88 Eš-Šura, 7.
89 El-Beled, 1–2.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ا لْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا...﴿٩١﴾

"**Meni je naređeno da obožavam isključivo Gospodara ovoga grada** (*el-beldetun*) **koji je On učinio svetim.**"[90] Ebu Bekra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu, između ostalog, upitao ashabe: "*Koje je ovo mjesto*?" "Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju", odgovorili su. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Zar nije grad* (*el-beldetun*)?"[91]

- El-Beledul-emin (sigurni grad). Uzvišeni kaže:

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ﴿٢﴾وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ﴿٣﴾

"**Tako Mi smokve i masline, i Sinajske gore, i grada ovog, sigurnog** (*el-beledul-emin*)."[92]

Postoje i drugi nazivi za Meku, ali islamski učenjaci, s tim u vezi, imaju različita mišljenja, kao: Mesdžidul-haram, Meâd, El-Karja, El--Bassa, En-Nassa, En-Nessasa, El-Hatima, El-Mukaddesa itd.[93] Imam En-Nevevi u svom kapitalnom djelu *El-Medžmua* spominje šesnaest imena Meke.[94] Savremeni historičar Abdullah b. Muhammed ez-Zahrani u svom vrijednom djelu u kojem se isključivo govori o imenima Meke spomenuo je preko osamdeset naziva ovog časnog grada.[95]

Shodno pravilima arapskog jezika, ako je određena stvar nazvana brojnim imenima, tada dotični nazivi ukazuju na njenu vrijednost i odliku.[96] Imam En-Nevevi kaže: "Brojnost imena ukazuje na veličinu onoga ko je njima nazvan, kao što je slučaj s Allahovim imenima i

90 En-Neml, 91.
91 El-Buhari, 364/1741; Muslim, 11/140–141/1679.
92 Et-Tin, 1–3.
93 Vidjeti: Ebu Velid el-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/393; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/280–282; *Er-Revdul-unuf*, 1/220–222; *Umdetul-kari*, 9/214; *Ifadetul-enam*, 1/201–203; *Tarihu Mekketel-mukerreme*, str. 15; Muhammed el-Gabban, *Fedailu Mekke*, 1/28.
94 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/4.
95 Vidjeti: *Muadžemu esmai Mekke*, str. 13–215.
96 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 2/871.

imenima Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Meni nije poznato da neko mjesto nosi više naziva od Meke i Medine, jer su to dva najbolja mjesta na Zemlji."[97] Slično ovome kazao je imam Es-Semhudi.[98] Imam Ali el-Kari kaže: "Jedno od priznatih pravila[99] jeste da brojnost naziva ukazuje na važnost onoga što je njima nazvano."

Budući da je Meka najčasnije mjesto na Zemlji, islamski učenjaci iz prvih i potonjih generacija pisali su zasebna djela o vrijednosti Meke, kao:

- *Fedailu Mekke*, Ebu Seida el-Dženedija,
- *El-Džamiul-latif fi fedaili Mekke*, Džemaluddina el-Mahzumija,
- *Fedailu Mekke*, Atika el-Beladija,
- *Fedailu Mekke*, Rezina b. Muavije el-Endelusija,
- *Fedailu Mekke*, Abdulganijja el-Makdisija.

Spomenuta djela govore isključivo o odlikama Meke, a što se tiče propisa i historijata vezanih za Meku, o tome je napisano na stotine djela i teško bi ih bilo pobrojati.

Odlike Meke

Kada su u pitanju odlike Meke, u sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, navodi se veliki broj hadisa, od kojih su mnogi vjerodostojni, ali ima slabih i također apokrifnih predanja. Kada Meka ne bi imala drugu odliku osim da se u njoj nalazi Kibla muslimana, to bi bila dovoljna odlika i specifičnost koja se ne može naći u drugim mjestima. Budući da je izrazito zamoran i jako dug posao sakupiti ove predaje na jedno mjesto, spomenut ćemo samo neke od njih, koje su hadiski eksperti okarakterizirali kao autentične.

---

97 Vidjeti: *Tehzibul-esma*, 3/332.
98 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 1/61.
99 Vidjeti: *Mirkatul-mefatih*, 10/455.

1· Meka je najdraže mjesto Uzvišenom Allahu i Njegovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem

Abdullah b. Adi b. Hamra ez-Zuhri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sjedeći na svojoj jahalici i gledajući u Meku, rekao: "*Tako mi Allaha, ti si najbolje mjesto kod Allaha i najdraža si Njemu, i da nisam istjeran iz tebe, nikada te ne bih napustio.*"[100] U drugom hadisu koji prenosi Ibn Abbas navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ti si najljepše mjesto* (tj. Meka) *i meni najdraže, i da me moj narod nije istjerao, nikada se ne bih nastanio u drugom mjestu.*"[101] U jednom predanju koje prenosi Ebu Hurejra navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj, Ti si me izveo iz meni najdražeg mjesta, pa nastani me u Tebi najdražem mjestu*", pa ga je nastanio u Medini.[102] Hadiski eksperti, kao Ibn Hazm, Ibn Abdulberr, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi i El-Albani, ovu predaju smatraju apokrifnom.[103] Kontekst citiranog hadisa također je ništavan, jer znači da najdraže mjesto Allahu nije najdraže mjesto Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem.[104] U hadisu koji prenosi Aiša navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio riječima: "*Allahu moj, učini nam Medinu dragom kao što si nam učinio Meku ili više od toga.*"[105]

Po mišljenju apsolutne većine islamskih učenjaka, Meka je najbolje mjesto na Zemlji, a potom slijedi Medina, grad Allahovog miljenika, sallallahu alejhi ve sellem.[106]

---

100 Et-Tirmizi, 5/722/3925; Ibn Hibban, 9/22/3708; Ahmed, 4/305; Ed-Darimi, 2/193/2510. Et-Tirmizi, Ibn Huzejma, Ibn Hibban, El-Hakim, Ibn Hazm, Ibn Tejmijja i Ibn Hadžer ovu predaju ocjenjuju autentičnom. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/289; *Medžmuu fetava*, 27/36; *Fethul-Bari*, 3/81; *Umdetul-kari*, 7/257.

101 Et-Tirmizi, 5/723/3926; Ibn Hibban, 9/23/3709; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/613–614/1213; Et-Taberani, 10/267/10624. Imam Et-Tirmizi ovu predaju ocjenjuje dobrom, a šejh El-Albani vjerodostojnom. Vidjeti: *Miškatul-mesabih*, 2/832.

102 El-Hakim, 3/4/4261.

103 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/453; *El-Istizkar*, 26/16–17, valorizacija: El-Kaladži; *Medžmuu fetava*, 27/36; *Es-Silsiletud-daife*, 3/639.

104 Vidjeti: Abdulmuhsin el-Abbad, *Fadlul-Medine*, str. 5.

105 El-Buhari, 1358/6372; Muslim, 9/126/1376.

106 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/279; *El-Minhadž*, 9/137; *El-Medžmua*, 8/369; *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/245; *Umdetul-kari*, 22/277; *El-Insaf*, 3/368; *Mirkatul-mefatih*, 5/612.

2. Meka je sveti grad

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon oslobođenja Meke, kazao: "*Allah je zaštitio Meku od (vojske) slona i dao vlast nad njom Svom Poslaniku i vjernicima. Ona prije mene nikome nije bila dozvoljena* (tj. da se u njoj vodi borba). *Meni je dozvoljena jedan dio dana i ona poslije mene nikome više neće biti dozvoljena. Zato nije dozvoljeno da se proganjaju njene životinje, niti da se ubire ili čupa njeno bilje. Zabranjeno je uzeti izgubljenu stvar u njoj, izuzev onome ko je uzme da bi oglasio da je izgubljena.*"[107]

U predaji koju prenosi Ibn Abbas, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Ovaj grad (tj. Meka) Allah je učinio svetim na dan stvaranja nebesa i Zemlje i ostaje svet do Sudnjeg dana. Nikome prije mene nije bila dozvoljena borba u njemu, pa ni meni osim u jednom dijelu dana. Njegova svetost ostaje do Sudnjeg dana, Allahovom odredbom. U njemu nije dozvoljeno kidati granje, proganjati životinje, uzimati izgubljenu stvar osim s namjerom obznanjivanja (njenog pronalaska), niti čupati bilje.*"[108]

Ebu Bekra prenosi da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obratio ashabima na Oproštajnom hadžu riječima: "*Allah je vaše živote, imetke i čast učinio svetima kao što je svet ovaj dan* (tj. dan Arefata), *u ovom mjesecu* (tj. zul-hidžetu), *u ovom gradu* (tj. Meki)."[109]

3. U Meki se ne smije nositi oružje niti ratovati

Džabir b. Abdullah prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nikome od vas nije dozvoljeno da u Meki nosi oružje.*"[110] Citirani hadis aludira na općenitu zabranu nošenja oružja u Meki, međutim, apsolutna većina islamskih učenjaka smatra da je nošenje oružja u Meki dozvoljeno u slučaju nužde.[111] Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ovaj grad* (tj. Meku) *Allah je učinio*

107 El-Buhari, 504/2434; Muslim, 9/108/1355.

108 El-Buhari, 383/1834; Muslim, 9/104/1353.

109 El-Buhari, 364/1742.

110 Muslim, 9/110/1356; Ibn Hibban, 9/27/3714; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/249/1646.

111 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/110; *Ikmalul-mulim*, 4/476; *El-Mufhim*, 3/477; *Mirkatul-mefatih*, 5/608.

svetim na dan stvaranja nebesa i Zemlje i ostaje svetim do Sudnjeg dana. Nikome prije mene nije bila dozvoljena borba u njemu, pa ni meni osim u jednom dijelu dana."[112]

4. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio je za Meku

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio riječima: "*Allahu moj, učini nam Meku blagoslovljenom, i Medinu blagoslovljenom, i Šam blagoslovljenim, i Jemen blagoslovljenim.*"[113]

5. Ibrahim, alejhis-selam, dovio je za stanovnike Meke

Ebu Katada prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio riječima: "*Allahu moj, uistinu je Ibrahim, Tvoj miljenik, rob i vjerovjesnik, dovio za stanovnike Meke, a ja, Muhammed, Tvoj rob i poslanik, molim Te za stanovnike Medine kao što je Ibrahim molio za stanovnike Meke.*"[114]

6. U Meki je blagoslov – bereket

Enes prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj, podari Medini dvostruko veći blagoslov od onoga koji si podario Meki.*"[115]

7. Dedžal ne može ući u Meku

Enes b. Malik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nema mjesta u koje Dedžal neće ući osim Meke i Medine.*"[116] Kada je Temim ed-Dari vidio Dedžala vezanog u pećini, Dedžal mu je, između ostalog, rekao: "Neće ostati nijedno mjesto a da kroz njega neću proći u roku od četrdeset dana, osim Meke i Medine."[117] U jednoj predaji, čija je vjerodostojnost sporna, navodi se da Dedžal i epidemija ne mogu ući u Meku i Medinu.[118]

---

112 El-Buhari, 383/1834; Muslim, 9/104/1353.

113 El-Fesevi, *El-Marife*, 3/76; Ibn Asakir, *Tarihu Dimešk*, 1/131. Šejh El-Albani ovu je predaju ocijenio vjerodostojnom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/302–306, i opaske šejha El-Albanija na djelo *Fedailu Šam*, str. 24, autora imama Er-Ribija.

114 Ahmed, 5/309, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti opaske šejha Šuajba na *El-Musned*, 37/312.

115 El-Buhari, 393/1885; Muslim, 9/120/1369.

116 El-Buhari, 392/1881; Muslim, 18/67/2943.

117 Muslim, 18/63–66/2942.

118 Ahmed, 2/483, sa slabim lancem prenosilaca.

8. Allah posebno mrzi osobu koja čini grijehe u Meki

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu najmrži ljudi jesu trojica: grješnik*[119] *(koji čini grijehe) u Haremu, onaj ko poseže za paganskim običajima i čovjek koji traži da se bespravno oduzme nečiji život.*"[120]

9. Meka je pošteđena opće kazne

Džabir b. Abdullah kazuje: "Kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prošao pored Hidžra[121], rekao je: '*Ne tražite znakove* (dokaze)! *Njih je tražio Salihov narod. Deva je odlazila ovim klancem na pojilo i njime se vraćala. Nisu poslušali zapovijed Gospodara svoga, već su je zaklali. Ona je pila njihovu vodu jedan dan, a oni su pili njeno mlijeko drugi dan. Kada su je zaklali, pogodio ih je strašan glas. Ostali su svi ukočeni, koliko ih je bilo pod nebeskim svodom, osim jednog čovjeka koji se nalazio u Haremu.*' Ashabi upitaše: 'Ko je taj čovjek, Allahov Poslaniče?' '*Zvao se Ebu Rigal, a kada je izašao van granica Harema, i njega je zadesilo ono čime je kažnjen njegov narod*', reče Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."[122]

Odlike i vrijednost Mesdžidul-harama

1. Mesdžidul-haram je prva džamija koja je sagrađena na Zemlji

Uzvišen Allah kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ...﴿٩٦﴾

"**Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki.**"[123]

Ebu Zerr kaže: "Upitao sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: 'Koja

---

119 Ovdje je upotrijebljen izraz *mulhid*, koji aludira na osobu koja je odlutala od Istine. Ova riječ najčešće se koristi u značenju napuštanja islama. Ako se određeni grijeh imenuje ovom riječju, to jasno ukazuje na veličinu počinjenog grijeha.

120 El-Buhari, 1452/6882; El-Bejheki, 8/51/15902.

121 Mjesto u kojem je živio Salihov narod.

122 Ahmed, 3/296; Ibn Hibban, 14/77/6197; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/251/1455; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/690/789. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Međutim, ocjena imama Ibn Hadžera ove predaje kao dobre, preciznija je i prihvatljivija. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 6/439. Šejh El-Albani prigovorio je ovom predanju. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 9/318.

123 Alu Imran, 96.

je džamija prva sagrađena na Zemlji?', a on je odgovorio: '*Mesdžidul--haram.*' 'Potom koja?', upitao sam. '*Mesdžidul-aksa*', rekao je. Ponovo sam upitao: 'Koliko je (vremena) proteklo između njihove (gradnje)?' '*Četrdeset godina*', odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.'"[124]

2–5. Mesdžidul-haram je blagoslovljen, siguran, putokaz i u njemu su znamenja očevidna

Uzvišen Allah kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾

"**Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U Njemu su znamenja očevidna.**"[125] I kaže Svevišnji:

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ... ﴿٦٧﴾

"**Zar ne vide da smo Harem svetim i sigurnim učinili?**"[126]

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Blagoslov (Mesdžidul-harama) ogleda se u velikom dobru i njegovoj konstantnosti. Nema nijedne kuće pod nebeskim svodom da je blagoslovljenija od ove, niti da je korisnija za stvorenja."[127]

6. Namaz u Mesdžidul-haramu ima posebnu vrijednost

Džabir b. Abdullah prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Namaz u mojoj džamiji* (u Medini) *bolji je od hiljadu namaza koji se obave u drugim džamijama, osim Mesdžidul-harama. Namaz u Mesdžidul-haramu bolji je od sto hiljada namaza obavljenih u drugim džamijama.*"[128] Džabir prenosi da je neki čovjek na dan oslobođenja

---

124 El-Buhari, 710/3366; Muslim, 5/3/520.

125 Alu Imran, 96.

126 El-Ankebut, 67.

127 Vidjeti: Ibn Kajjim, *Bedaiul-fevaid*, 2/45–46.

128 Ibn Madža, 1/451/1406; Ahmed 3/343; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/745/1510; Et--Tahavi, *Šerhul-muškil*, 2/62/599. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju Ibn Hibban, El-Munziri, Ibn Abdulhadi, Ibn Hadžer, El-Busiri, Ibn Muflih i El-Albani. Imam En--Nevevi smatra je dobrom. Vidjeti: En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/138; Ibn Abdulhadi, *Tenkihut-tahkik*, 2/453; *Et-Telhisul-habir*, 4/1550; *El-Furua*, 1/532–533; *Hulastul-bedril-*

Meke rekao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, ja sam se zavjetovao da ću, ako Allah oslobodi Meku, klanjati dva rekata u Mesdžidul-aksau (u Kudsu)?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Klanjaj ovdje.*" Čovjek je opet postavio isto pitanje i dobio isti odgovor. Kada je treći put upitao, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Postupi kako želiš.*"[129]

Imam Ebu Bekr en-Nekkaš kaže: "Izračunao sam vrijednost jednog namaza u Mesdžidul-haramu: vrijedi kao životni vijek u kojem se klanja pet dnevnih namaza u trajanju od pedeset pet godina, šest mjeseci i dvadeset dana."[130]

Ova odlika obuhvata kako obavezne tako i dobrovoljne namaze, po mišljenju šafijskih[131] učenjaka, za razliku od imama Ebu Hanife[132] koji smatra da se nagrada odnosi isključivo na propisane namaze. Međutim, islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga da li je ova obilna nagrada specifična samo za one koji klanjaju u Mesdžidul-haramu ili, pak, vrijedi za sve džamije u Meki, pa i šire od toga. O ovom pitanju više je riječi bilo u posebnom djelu.[133]

7. Dozvoljeno je krenuti na putovanje s ciljem posjete Mesdžidul--harama

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Sedla se ne pritežu* (tj. ne kreće se na put) *osim radi (posjete) tri džamije: Mesdžidul-harama, Mesdžidul-aksaa i radi moje džamije.*"[134] Ovaj hadis prenosi skupina ashaba.

-munir, 2/421; *Misbahuz-zudžadže*, 1/250; *Sahihut-tergib*, 2/45; *Irvaul-galil*, 4/341–342; *El-Lu'lu'ul-mesnua*, str. 451.

129 Ebu Davud, 3/233/3305; Ahmed, 3/363; Ed-Darimi, 2/151/2339; Ibn Džarud, *El--Munteka*, 364/945; Abd b. Humejd, *El-Musned*, 2/131/1007 (*El-Muntehab*), s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 4/1548; *Irvaul-galil*, 4/147.

130 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/82.

131 Vidjeti: En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/138.

132 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 3/128.

133 Vidjeti: Safet Kuduzović, *Fetve*, str. 532–534.

134 El-Buhari, 252/1197; Muslim, 9/141/1397.

8. Najbolji izvor na Zemlji nalazi se u Mesdžidul-haramu

Nema sumnje da je voda jedna od najvećih blagodati Uzvišenog Allaha. Ova blagodat dolazi do posebnog izražaja u podnebljima gdje vlada suša i gdje izvori pitke vode predstavljaju pravu rijetkost. U Meki, gdje najčešće vladaju velike suše, u neplodnoj i nenaseljenoj kotlini, Uzvišeni Allah dao je da izvire najbolja voda na Zemlji. Budući da će u zasebnom poglavlju biti riječi o odlikama zemzem-vode, na ovom mjestu nećemo o tome detaljno govoriti.

Kada su u pitanju odlike Mesdžidul-harama, od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, navode se i brojna druga predanja, ali je njihova autentičnost sporna, stoga ih ovom prilikom nećemo spominjati.

Presjek izgradnje Mesdžidul-harama u prva tri stoljeća

Kada je Ibrahim, alejhis-selam, sagradio Kabu, oko nje nije bilo nikakvih drugih objekata jer se, iz velikog poštovanja prema Kabi, niko nije usuđivao podizati građevine oko nje. Tako je potrajalo sve do vremena Kusajja b. Kilaba, jednog od Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, predaka koji se domogao ključa Kabe i naredio ljudima da grade kuće oko nje sa svih strana. Između svake kuće ostavljeno je dovoljno prostora za ugradnju vrata na koja su ulazili posjetitelji Kabe, tako da se Kaba nalazila u kružnom prostoru u koji se ulazilo kroz ostavljene prolaze između sagrađenih kuća i u kojem se obavljao tavaf. Nakon pojave Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, stanje oko Kabe nije se bitnije promijenilo osim što se broj kuća povećao, a ni u vrijeme Ebu Bekrovog hilafeta nije bilo značajnijih promjena.[135]

Uvidjevši da se znatno povećao broj muslimana, a time i posjetitelja Kabe, drugi pravedni halifa Omer b. El-Hattab odlučio je proširiti prostor oko Kabe. To je bilo prvo proširenje Mesdžidul-harama. Omer b. El-Hattab otkupio je kuće koje su se nalazile u neposrednoj blizini Kabe i srušio ih. Vlasnici nekih kuća nisu pristali ni na prodaju, ni na rušenje svojih objekata, pa im je Omer rekao: "Vi ste došli na posjed Kabe, a nije

135 Vidjeti: El-Maverdi, *El-Ahkamus-sultanijje*, str. 208–209; *Tahsilul-meram*, 1/330–332; *Ifadetul-enam*, 1/663–664.

Kaba došla u vaše dvorište", a zatim je procijenjena vrijednost njihovih kuća i one su srušene. Protuvrijednost ovih objekata Omer je pohranio u Kabi, nakon čega su prvobitni vlasnici kuća, ipak, prihvatili svoj imetak. Omer je naredio da se oko Mesdžidul-harama podigne zid na kojem je ostavljeno nekoliko vrata – koja su bila u istoj ravni kao i ona u vrijeme Kusajja – kroz koja su posjetitelji ulazili i izlazili iz džamije. Što se tiče zida, on nije dostizao visinu prosječnog čovjeka. Omer b. El-Hattab odlučio se na ovu adaptaciju i proširenje nakon velike poplave koja je zadesila džamiju 17. h. g.[136]

Povećan broj posjetitelja prisilio je trećeg halifu Osmana b. Affana na ponovno proširenje džamije, tako da je i on otkupio neke građevine i srušio ih. Ipak, jedna skupina ljudi nije pristala na prodaju, već su se žestoko pobunili i usprotivili se Osmanovom postupku. Čuvši za to, Osman je pozvao ove ljude i upitao ih: "Zar Omer nije uradio isto?! Zašto se tada niste bunili?! Zašto iskorištavate moju blagost?", a potom je naredio da se pritvore. Nakon zalaganja Abdullaha b. Halida b. Usejda, pustio ih je na slobodu. Osman je prvi koji je digao nadstrešnicu nad džamijom.[137]

Za vrijeme svoga namjesništva u Meki, Abdullah b. Zubejr također je otkupio neke kuće i njihov prostor pripojio džamiji. Ne zna se pouzdano da li je u potpunosti natkrio džamiju ili samo jedan njen dio.[138]

Abdulmelik b. Mervan nije proširivao džamiju, već je podigao njen zid i plafon u visinu. Plafon je prekrio ilovačom, a vrh svakog stuba ukrasio je s pedeset miskala[139] zlata.[140]

Velid b. Abdulmelik, preko svoga namjesnika u Meki, Halida b. Abdullaha el-Kasrija, srušio je prepravke svoga oca Ibn Mervana i

136 Vidjeti: *El-Ahkamus-sultanijje*, str. 209; *Ifadetul-enam*, 1/664–667.
137 Vidjeti: *El-Ahkamus-sultanijje*, str. 209; *Ifadetul-enam*, 1/664–667.
138 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/594–597; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/160–161; *Ifadetul-enam*, 1/668–669.
139 Jedan miskal iznosi 4,6 grama po savremenim mjernim jedinicama.
140 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/597; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/161.

ponovo je renovirao džamiju. Džamijske stubove obložio je mramornim pločama, a njihove vrhove zlatnim oblogama. Vrata Kabe i njen oluk, odnosno slivnik[141] obložio je tankim zlatnim pločama, a plafon je ukrasio posebno lijepom ilovačom. Cjelokupnu džamijsku unutrašnjost pojačao je mramornim stubovima čije je vrhove ukrasio nanizanim biserjem.[142]

Drugi abasijski vladar[143] koji je, posredstvom svoga namjesnika Zijada b. Ubejdullaha el-Harisija, izvršio znatnije promjene na Mesdžidul--haramu, bio je Ebu Džafer el-Mensur koji je proširio džamiju sa svake strane, osim s južne strane na kojoj u tom vremenu nije postojala mogućnost proširenja, a jedan od razloga bile su i jake poplave kojima je bio izložen taj dio džamije. Ebu Džafer je otkupio veliki broj kuća i taj prostor pripojio Mesdžidul-haramu, tako da je njegova površina udvostručena u odnosu na raniji period. Džamijske zidove i stubove ukrasio je zlatom i raznim ornamentima. On je prvi popločao Hidžr mramornim pločama. Ove izmjene potrajale su dvije ili tri godine.[144]

Treći abasijski vladar Muhammed b. El-Mensur el-Mehdi došao je na hadž 160. h. g., i sa sobom donio desetine miliona dirhema koje je podijelio stanovnicima Meke i Medine. Tadašnjem kadiji u Meki, Muhammedu b. El-Evkasu, naredio je da otkupi veliki broj mekanskih kuća, poruši ih i proširi džamiju, izdvojivši za to neopisivo veliki imetak. Međutim, nakon ovog proširenja Kaba se nije nalazila na sredini džamije budući da nije postojala mogućnost njenog proširenja s južne strane. Halifa El--Mehdi bio je nepokolebljiv u proširenju džamije s te strane, tako da je otkupio veliki broj kuća i porušio ih, zatim pristupio novom proširenju džamije, nakon čega se Kaba našla u centru Mesdžidul-harama. Poslije toga, renoviranje džamije trajalo je sve do smrti El-Mehdija 169. h. g. Po oporuci halife, renoviranje je nastavio njegov sin Musa el-Hadi,

141 Slivnik (ar. *el-mizâb*) nalazi se na krovu Kabe i služi za slijevanje vode koja ostaje na njoj. Pričvršćen je na Kabi sa strane koja nije na temeljima Ibrahima, alejhis-selam (Hidžr).

142 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/598–599; *Ifadetul-enam*, 1/669.

143 Što se tiče prvog abasijskog vladara Seffaha Ebu Abbasa, on nije načinio zapaženije izmjene na Mesdžidul-haramu.

144 Vidjeti: *Ifadetul-enam*, 1/670–671.

doduše, ne s tolikim žarom i umijećem kako se to činilo u vrijeme El--Mehdija. Po završetku ovih radova, na džamiji duži vremenski period nisu poduzimane značajnije promjene.[145] Tek u drugoj polovini trećeg hidžretskog stoljeća, u vrijeme El-Muatedida, došlo je do novih izmjena u Mesdžidul-haramu.

Nakon toga, kroz stoljeća, Mesdžidul-haramu se posvećivala velika pažnja u smislu rekonstrukcija, proširenja, adaptacija itd. U današnjem vremenu, nakon velikog napretka u pogledu transporta, naglo se povećao broj hodočasnika, tako da je vlast današnje Saudijske Kraljevine bila prisiljena pristupiti proširenju i nadogradnji džamije. Prvo proširenje izvedeno je u vrijeme kralja Sauda b. Abdulaziza. Od tadašnjih 27.850 kvadratnih metara, Mesdžidul-haram je proširen na 180.850 kvadratnih metara. Potom je uslijedilo drugo proširenje u vrijeme kralja Fahda b. Abdulaziza, a realizacijom ovog projekta džamija je mogla primiti novih 80.000 klanjača. Uz postojećih sedam, podignute su još dvije nove munare. Tako je s aktuelnih 180.850 kvadratnih metara, džamija proširena na 256.850, čime je Saudijska Arabija povećala površinu Mesdžidul-harama za više od devet puta u odnosu na njegovu prethodnu veličinu.[146]

Krajem 1434. h. g. / 2013. godine, počelo je najveće historijsko proširenje Mekanskog harema koje u svakom pogledu daleko nadmašuje prethodna proširenja. Za uspješan početak ovog projekta bilo je neophodno ukloniti oko 1.800 objekata različite veličine. Proračuni govore da će ovo proširenje koštati oko osamdeset milijardi rijala ili šesnaest milijardi eura. Tako će Mekanski harem s dvorištem dobiti novih 400.000 kvadratnih metara. Na ovoj površini namaz će moći obavljati preko milion i dvije stotine hiljada novih klanjača. Budući da su makete, slike kao i videozapisi ovog projekta ispunili mnoge internetske stranice, nećemo se posebno zadržavati na detaljima vezanim za ovo historijsko proširenje.

145 Vidjeti: *Ifadetul-enam*, 1/672–677.

146 Vidjeti: *Tarihu Mekketel-mukerreme*, str. 86–89, grupa autora pod mentorstvom šejha Safijurrahmana el-Mubarekfurija.

Odlike i vrijednost Kabe

1. Kaba je prvi hram podignut za ljude

Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾﴾

"Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima."[147]

2. Kaba je kibla svih muslimana

Ova činjenica potvrđena je kur'anskim ajetima i hadisima Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, te konsenzusom[148] učenjaka iz svih generacija.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ...﴿١٤٤﴾﴾

"Mi vidimo kako okrećeš lice svoje prema nebu i Mi ćemo ti sigurno dati da se okrećeš prema kibli koju ti želiš; pa, okreni lice svoje prema Mesdžidul-haramu! I gdje god bili, lice svoje okrenite prema njemu."[149]

Ibn Abbas kaže: "Kada je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao u Kabu, činio je dovu duž svake njene strane, a nije klanjao sve dok nije izašao iz nje. Pošto je izašao, klanjao je dva rekata naspram same Kabe i rekao: '*Ovo je pravac okretanja u namazu.*'"[150]

3. Velika je svetost Kabe

Sama činjenica da je Kaba kibla svih muslimana i veliki simbol islama, ukazuje na njenu svetost i neprikosnovenost njene časti. U poznatom hadisu koji govori o primirju na Hudejbiji, između ostalog, navodi se: "Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, nije krenuo prema Meki radi

147 Alu Imran, 96.

148 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/54; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/111; *Bedaius-sanaia*, 1/308; *El--Medžmua*, 3/193; *Medžmuu fetava*, 22/215; *El-Ikna*, 1/348–350; *Fethul-Bari*, 1/503; *El-Bahrur-raik*, 1/300.

149 El-Bekara, 144.

150 El-Buhari, 100/398; Muslim, 9/74/1330.

rata, već da posjeti Kabu poštujući njenu veličanstvenost."[151] Ajjaš b. Ebu Rebia prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ovaj će ummet biti u blagostanju sve dok budu istinski cijenili njenu svetost. Kada je zanemare, bit će uništeni.*"[152] Islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga na koga se odnosi spomenuta svetost, na Meku ili na Kabu.

Abdullah b. Amr kaže da je vidio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da obilazi oko Kabe i govori: "*Kako si samo lijepa i kako je lijep tvoj miris, kako si samo veličanstvena i sveta! Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, svetost vjernika kod Allaha veća je od tvoje, njegov imetak, život i da se o njemu ne misli nego dobro.*"[153] Smisao ovog hadisa prenesen je dobrim lancem prenosilaca kao riječi Ibn Omera.[154]

Na svetost Kabe ukazuje i zabrana okretanja prednjim ili stražnjim dijelom prema njoj pri obavljanju fiziološke potrebe. Ebu Ejjub el-Ensari prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada neko od vas obavlja malu ili veliku fiziološku potrebu, neka se ne okreće licem niti leđima prema Kabi. Okrećite se prema istoku ili zapadu.*"[155] Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko se ne bude okretao prema Kabi pri velikoj fiziološkoj potrebi, bit će mu upisano jedno dobro i izbrisano jedno loše djelo.*"[156] Od argumenata koji ukazuju na svetost Kabe jeste hadis koji prenosi Huzejfa b. El-Jeman u kojem

151 Ahmed, 4/323, s dobrim lancem prenosilaca.

152 Ibn Madža, 2/1038/3110; Ahmed, 4/347; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani,* 2/20/689. Ibn Hadžer je ovo predanje ocijenio dobrim, a slabim ga smatraju El-Busiri, El-Albani i Šuajb el-Arnaut. Vidjeti: *Fethul-Bari,* 3/525; *Daifu Suneni Ibni Madže,* str. 247, opaske na *El-Musned,* 31/395, i *El-Ahadu vel-mesani,* 2/20.

153 Ibn Madža, 2/1297/3932; Et-Taberani, 11/31/10966, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže,* 4/164; *El-Mekasidul-hasene,* 684/1220; *Kešful-hafa,* 2/358; *Daiful-džamia,* 724/5006. Šejh El-Albani citirani je hadis ocijenio slabim, da bi pred kraj života prihvatio ovo predanje kao validno oslanjajući se na različite puteve kojima se prenosi. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 7/1248–1250; *Teradžuatul-Albani,* 142/89.

154 Et-Tirmizi, 4/378/2032. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju dobrom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 7/1249.

155 El-Buhari, 50/144; Muslim, 3/124/264.

156 Et-Taberani, *El-Evsat,* 2/80/1343, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid,* 1/206; *Es-Silsiletus-sahiha,* 3/88–89; *Fedailu Mekke,* 2/570–571.

se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko pljune u pravcu Kible, doći će na Sudnji dan a njegova pljuvotina bit će između njegovih očiju.*"[157] U drugoj verziji navodi se: "*...a njegova pljuvotina bit će na njegovom licu.*"[158]

Što se tiče mišljenja da je Nuhova, alejhis-selam, lađa kružila oko Kabe četrdeset dana, a potom završila na svom odredištu, na El-Džudijju,[159] o tome nisu zabilježene autentične izjave od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

4. Uzvišeni Allah čuva Kabu

Kaba je Allahova kuća koju On čuva od pakosnika i nasilnika. Svi nepravednici koji su pokušali oskrnaviti njenu čast imali su poražavajući završetak na ovom i imat će bolnu patnju na budućem svijetu. Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

"Nevjernicima i onima koji odvraćaju od Allahovog puta i Mesdžidul-harama – a Mi smo ga namijenili svim ljudima, kako za mještanina tako i za došljaka – i onome ko u njemu htjedne bilo kakvo nasilje učiniti, dat ćemo da patnju nesnosnu iskusi."[160]

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kabu će pohoditi jedna vojska i kada bude na zemlji Bejda* (mjesto između Meke i Medine), *propast će u Zemlju i prvi i posljednji od njih.*" Aiša je upitala: "Allahov Poslaniče, kako će propasti i prvi i posljednji od njih, a među njima ima njihovih trgovaca i onih koji nisu od njih (njihovi saputnici)?" "*Propast će i prvi i posljednji od njih, a zatim će biti proživljeni prema*

157 Ebu Davud, 3/360/3824; Ibn Hibban, 4/518/1639, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/437.

158 Ibn Hibban, 4/517/1638, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/438–439.

159 Ovaj smisao prenosi se kao riječi Ibn Abbasa. El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/95/46, sa slabim lancem prenosilaca.

160 El-Hadždž, 25.

svojim nijetima (namjerama)", odgovori Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[161] U verziji koju bilježi Muslim navodi se: "*...neće ostati niko osim jednog da obavijesti ljude o njima.*"[162]

Aiša kaže: "U Meki sam vidjela jednog čovjeka i njegovog slugu koji je vodio slona; (bili su) slijepi, sjedili su i tražili od ljudi da ih nahrane."[163] Kada je Uzvišeni Allah spriječio Ebrehu i njegove pristalice da priđu Kabi[164], neki od njih ostali su u životu i vratili se u Jemen[165], potom su ova dvojica poniženih nesretnika došla u Meku. O drugom događaju Aiša kaže: "Još uvijek pričaju da su Isaf i Naila, muškarac i žena iz plemena Džurhum, počinili nemoral u Kabi pa ih je Allah pretvorio u kamenje."[166]

5. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, predvođen je u namazu ispred Kabe

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Džibril me je dva puta predvodio u namazu ispred Kabe...*"[167] U jednoj verziji navodi se: "*Džibril me je dva puta predvodio u namazu ispred vrata Kabe.*"[168]

6. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je unutar Kabe

Nakon što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, izašao iz Kabe, Ibn Omer je upitao Bilala da li je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao u Kabi. "Da, dva rekata, između ona dva stuba na lijevoj strani

---

161 El-Buhari, 440/2118.

162 Muslim, 18/6/2883.

163 El-Bejheki, *Delailun-Nubuvve*, 1/125; El-Bezzar, 3/285 (*Medžmeuz-zevaid*); Ed-Dijneveri, *El-Mudžalese*, 4/87/1254. Ibn Hadžer ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, 1/468.

164 U suri El-Fil govori se o ovom događaju.

165 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 2/178.

166 El-Bejheki, *Delailun-Nubuvve*, 2/64. Ibn Hadžer ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, 1/468.

167 Ebu Davud, 1/105/393; Et-Tirmizi, 1/278/149; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 89/150; Et-Taberani, 10/309/10752, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/116.

168 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/488/535; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/178/271, s dobrim lancem prenosilaca.

Kabe kada ulaziš", odgovorio je Bilal.[169]

7. Prijašnji poslanici posjećivali su Kabu

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dok su putovali Plavom dolinom između Meke i Medine, rekao: "*Kao da gledam u Musaa, alejhis-selam* (spomenuvši o njegovoj boji lica i kosi nešto što prenosilac po imenu Davud nije zapamtio), *kako stavlja prste u uši i glasno uči telbiju prolazeći ovom dolinom.*" Kada su došli do brdašceta po imenu Herša ili Left, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Kao da gledam Junusa, alejhis-selam, na devi jarke boje, u vunenom ogrtaču, kako zamiče na kraju ove doline učeći telbiju.*"[170]

8. Dodirivanje jemenskog ugla Kabe briše grijehe

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dodirivanje Crnog kamena i jemenskog ugla briše grijehe.*"[171]

9. Posebna nagrada dobija se za obavljanje tavafa oko Kabe

Ibn Omer je čuo Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da kaže: "*Ko obiđe sedam krugova oko Kabe kao da je oslobodio roba.*"[172] U nekim verzijama ovog hadisa navodi se dodatak: "*...i klanja dva rekata...*"[173]

10. Posebna nagrada dobija se za klanjanje noćnog namaz kod Crnog kamena

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Pripravnost na Allahovom putu jedan sat*[174] *bolja je od noćnog namaza u noći Lejletul-kadr pored Crnog kamena.*"[175] Da noćni namaz na ovom

169 El-Buhari, 100/397.

170 Muslim, 2/183/166.

171 Ahmed, 2/3; Ebu Ja'la, 5/135/5663; En-Nesai, *El-Kubra*, 4/127/3916, valorizacija: Šelebi; El-Bejheki, 5/178/9431. Šejh El-Albani ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/26.

172 En-Nesai, 2/319/2919; El-Bejheki, 5/178/9430, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/497.

173 Ahmed, 2/3; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 7/129–130/1916, s dobrim lancem prenosilaca.

174 Ovim se ne misli na vremensku mjernu jedinicu od šezdeset minuta, iako bi njegova dužina mogla bila približna njoj.

175 Ibn Hibban, 10/462–463/4603; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 4/40/4286, s ispravnim lancem

mjestu nema posebnu vrijednost, njegovo spominjanje bilo bi nelogično, što je nemoguće i nezamislivo u Poslanikovim, sallallahu alejhi ve sellem, riječima.

11. Obilaženje oko Kabe je kao namaz

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Tavaf oko Kabe je kao namaz, osim što vam je dozvoljeno razgovarati. Ko bude pričao tokom tavafa, neka govori samo dobro.*"[176]

12. Najljepše društvo jeste ono čiji sudionici sjede okrenuti prema Kabi

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Svaka stvar ima svoga poglavara, a poglavar sijela jeste okretanje prema Kibli.*"[177]

Islamski učenjaci spominju odliku koja se veže za časnog ashaba Hakima b. Hizama b. Huvejlida, sestrića Hatidže, majke vjernika. Naime, njegova je majka ušla u Kabu i tu se porodila,[178] tako je Hakim jedini čovjek za kojeg se pouzdano zna da je rođen unutar Kabe.[179]

O odlikama Kabe navode se desetine drugih slabih, ništavnih i apokrifnih hadisa. Budući da je muslimanu dozvoljeno vjerovati i postupati isključivo po autentičnim predanjima, nećemo spominjati neispravne hadise koji se tiču ove tematike.

prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu mevaridiz-zaman*, 2/89; *Sahihul-džamia*, 2/1127; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/57.

176 Et-Tirmizi, 3/284/960; Ed-Darimi, 2/40/1847; El-Hakim, 1/630/1687. Islamski se učenjaci razilaze da li su ovo riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ili Ibn Abbasa. U poglavlju o tavafu bit će navedena detaljnija valorizacija ovoga hadisa.

177 Et-Taberani, *El-Evsat*, 3/82/2375, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 8/95; *El-Mekasidul-hasene*, str. 142; *Kešful-hafa*, 1/192; *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/300.

178 Vidjeti: El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 3/236; *Mirkatul-mefatih*, 6/126 i 7/76.

179 Vidjeti: En-Nevevi, *El-Medžmua*, 2/78.

Gradnja Kabe

Kada je u pitanju prvi graditelj Kabe, islamski historičari s tim u vezi imaju različita mišljenja. Od učenjaka prvih generacija navode se predanja koja ukazuju na to da je Allah stvorio Kabu prije stvaranja nebesa i Zemlje, a isto tako spominju se i predaje u kojima se navodi da su meleki prvi sagradili Kabu prije stvaranja Adema, alejhis-selam. Također, od ispravnih prethodnika bilježe se predanja u kojima se navodi da je Adem prvi sagradio Kabu.[180] Većina ovih predanja ima neispravne lance prenosilaca, a u Kur'anu i vjerodostojnom sunnetu, koliko mi je poznato, ne postoji argument koji bi potvrdio ova mišljenja. Izjave u kojima se spominje da je Adem, alejhis-selam, sagradio Kabu, ili da je sagrađena prije Adema, alejhis-selam, uglavnom vode porijeklo od israilijata[181] čiju vjerodostojnost ne potvrđujemo niti negiramo, ali ih ne uzimamo kao validan argument, kako tvrdi Ibn Kesir.[182]

Imam Ibn Džerir et-Taberi, nakon što je spomenuo različite mogućnosti u vezi s gradnjom Kabe, rekao je: "U svakom slučaju, mi o tome nemamo pouzdanih informacija. To je pitanje čija se suština može dokučiti isključivo viješću od Allaha ili Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Ne postoji hadis koji bi mogao biti validan argument o ovom pitanju."[183]

Uzvišeni Allah u časnom Kur'anu spominje da su Ibrahim i Ismail, alejhimas-selam, podizali temelje Drevnog hrama. Uzvišeni kaže:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

"**I dok su Ibrahim i Ismail temelje Kabe podizali,** (molili su):

180 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/66–82; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/178; *Umdetul-kari*, 9/211 i 16/288; *Ifadetul-enam*, 1/284–291.

181 Israilijati su izjave koje vode porijeklo od Benu Israila, a spomenuti su u Tevratu ili su preneseni od njihovih učenjaka.

182 Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/178.

183 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 1/763.

'**Gospodaru naš, primi to od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i znaš.**'"[184] Što se tiče podatka da je Kaba postojala i prije nego što su Ibrahim i Ismail podigli njene temelje, o tome islamski učenjaci imaju oprečna mišljenja.[185]

Dova koju je Ibrahim učio nakon što je ostavio Hadžeru i Ismaila u Meki aludira na to da je Kaba bila sagrađena i prije njegovog dolaska u Meku. Uzvišeni Allah spominje nam riječi Ibrahima, alejhis-selam:

رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

"**Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije, kod Tvoje časne Kabe, da bi, Gospodaru naš, namaz obavljali; zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili.**"[186] Šejh Eš-Šinkiti kaže: "Citirani ajet aludira na to da je Kaba bila sagrađena i da je dotrajala. Na isto ukazuju riječi Uzvišenog: '**I kada smo kao pribježište Ibrahimu pokazali mjesto gdje je Kaba.**'"[187] Prenosi se da je Abdullah b. Abbas u komentaru ajeta: "**I dok su Ibrahim i Ismail temelje Kabe podizali...**", rekao: "Dizali su temelje koji su se prije toga nalazili na istom mjestu."[188]

Ibrahimova gradnja Kabe

Riječi Uzvišenog Stvoritelja:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ...﴿١٢٧﴾

"**I dok su Ibrahim i Ismail temelje Kabe podizali...**"[189], jasno ukazuju na to da je Ibrahim sa svojim sinom Ismailom bio jedan od graditelja Kabe. Do današnjih dana pored Kabe se nalazi kamen s utisnutim Ibrahimovim stopalima, na kojem je on stajao dok je zidao Kabu.

---

184 El-Bekara, 127.

185 Vidjeti: Ibn Dževzi, *Zadul-mesir*, 2/515.

186 Ibrahim, 37.

187 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/40.

188 Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 1/759/1678. Imam El-Ajni ovo predanje ocjenjuje ispravnim. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 18/93.

189 El-Bekara, 127.

Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

"**Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim. I onaj ko u nj uđe bit će siguran. Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[190] Što se tiče ovoga ajeta, on ima svoj povod objave. Naime, Ibn Džurejdž kaže da su židovi smatrali Bejtul-Makdis boljim od Kabe, jer je pribježište poslanikâ i nalazi se na svetoj zemlji. Muslimani su govorili da je, pak, Kaba bolja, pa je Uzvišeni Allah objavio citirani ajet rekavši da se kod Kabe nalazi mjesto na kojem je stajao Ibrahim, a ne u Bejtul-Makdisu i da će biti siguran onaj ko uđe u njega, a to ne vrijedi za Bejtul-Makdis. Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći, a to nije slučaj s Bejtul-Makdisom.[191]

U drugom ajetu Uzvišeni kaže:

...وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى... ﴿١٢٥﴾

"**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati.**"[192]

Ibn Abbas kaže: "Ismail je donosio kamenje, a Ibrahim zidao Kabu. Kada je Ibrahimu postalo naporno dizanje čerpića na zidove Kabe zbog njene visine, Ismail mu je donio jedan kamen (Mekamu Ibrahim) na kojem je stajao i zidao, a Ibrahim ga je prenosio s mjesta na mjesto dok nije završio."[193]

---

190 Alu Imran, 96–97.

191 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/131/105. Ovu predaju navode Ibn Dževzi, *Zadul-mesir*, 1/306, i Es-Sujuti, *Ed-Durrul-mensur*, 2/93, i pripisuju je Ibn Munziru.

192 El-Bekara, 125.

193 El-Buhari, 708/3364; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/104–105/56.

Opisujući Ibrahimovu, alejhis-selam, gradnju Kabe, Ibn Abbas kaže: "Kad se građevina uzdigla, on (Ismail) je donio ovaj kamen i postavio mu ga, pa je (Ibrahim) stao na njega. Tako je on gradio, a Ismail mu je donosio kamenje."[194]

Prenosi se da je Alija b. Ebu Talib rekao: "Kada je Ibrahimu, alejhis-selam, naređeno da gradi Kabu, našao se u nedoumici jer nije znao kako da gradi. Tada mu je Allah poslao žestoki vjetar koji je imao glavu, a od vjetra se napravio krug u obliku štita na koji je stao Ibrahim i gradio Kabu. U Meki je bila velika vrućina, a Ibrahim je svakoga dana dizao po jedan red. Kada je došao do mjesta gdje treba biti kamen, poslao je Ismaila da potraži odgovarajući kamen. Kada je Ismail otišao, došao je Džibril s Crnim kamenom. Nakon što se vratio, upitao je: 'Odakle ti ovaj kamen?', a (Ibrahim) je rekao: 'Od Onoga ko se ne pouzdaje u tvoju i moju gradnju.'"[195]

Vrelo Zemzem

Imam El-Buhari[196] bilježi da je Ibn Abbas rekao: "Prva žena koja je upotrijebila pojas bila je Ismailova majka. Ona je upotrijebila pregaču da bi sakrila svoj trag od Sare.[197] Kasnije je Ibrahim došao s njom i njenim sinom Ismailom, dok ga je ona dojila, i ostavio ih pored (temelja) Kabe, pod jednim velikim drvetom, iznad Zemzema, na najuzvišenijem mjestu (kasnijeg) Mesdžidul-harama. Tada u Meki nije bilo nikoga, niti je u njoj bilo vode. On je njih dvoje ostavio tamo, a pored njih je stavio torbu s datulama i mješinu s vodom. Zatim se Ibrahim okrenuo i pošao natrag, a Ismailova majka slijedila ga je govoreći: 'O, Ibrahime, gdje ideš a nas ostavljaš u ovoj dolini u kojoj nema ni ljudskog bića, niti ičega drugog?'

---

194 El-Buhari, 708/3364.

195 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/108–109/63; El-Hakim, 1/629/1684; Ed-Dija, *El-Ehadisul-muhtare*, 2/60–62/438; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 3/436–437/3991. Imam Ez-Zehebi ovu predaju ocjenjuje ispravnom. Vidjeti: *Telhisul-mustedrek*, 1/629.

196 El-Buhari, 708/3364.

197 Sara je Ibrahimu, alejhis-selam, poklonila Hadžeru koja mu je rodila sina Ismaila, alejhis-selam. Kada ga je rodila, Sara je postala ljubomorna i zaklela se da će joj odsjeći tri dijela tijela. Tada se Hadžera, bježeći od nje, opasala pregačom dok se njen skut vukao po zemlji, da bi tako sakrila tragove svojih stopala od Sare.

To mu je ponovila nekoliko puta, ali se on nije obazirao na nju, te ona upita: 'Je li ti ovo Allah naredio?' 'Da', odgovori on. 'Onda nas On neće upropastiti', reče ona, a zatim se vrati. Ibrahim se udaljavao sve dok nije došao do prijevoja, tako da ga oni nisu mogli vidjeti, a onda se okrenuo prema Kabi, podigao ruke i zamolio ovim riječima: 'Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije', do riječi: '...da bi zahvalni bili.'[198] Ismailova majka dojila je Ismaila i pila vodu. Kad je u mješini nestalo vode, ožednjeli su i ona i njen sin. Hadžera je gledala u svog sina koji se previjao (od žeđi) i, ne mogavši više gledati kako se on (muči), počela je trčati (tražeći neki izlaz). Najbliže brdo koje je ugledala ispred sebe bilo je Safa, tako da se popela na njega, a zatim se okrenula prema dolini i pogledala ne bi li koga ugledala, ali nikoga nije vidjela. Zatim se spustila sa Safe i, pošto je stigla u dolinu, podigla je kraj svoje košulje, a zatim potrčala kao što čovjek u nevolji trči, dok nije prešla dolinu i došla do (brežuljka) Merve na koju se popela i pogledala ne bi li koga ugledala, ali nije vidjela nikoga. I to je sve ponovila sedam puta." Ibn Abbas prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*To je sa'j* (trčanje) *ljudi između* (Safe i Merve)." (Ibn Abbas dalje kazuje): "Kada se (zadnji put) popela na Mervu, čula je nekakav glas i samoj sebi je rekla: 'Šuti!', a potom je osluhnula i ponovo čula isto pa je rekla: 'Čula sam te, pa ako mi možeš pomoći, (pomozi mi)!' U tom trenutku (ugledala) je meleka, na mjestu gdje je Zemzem, kako čeprka svojom nogom, ili krilom, sve dok se nije pojavila voda. Ona je počela zaustavljati vodu (praveći korito), zagrađujući rukom ovako (pa je prenosilac rukom pokazao kako je to radila) i grabeći vodu u svoju mješinu, a svaki put kad bi zahvatila, voda bi šiknula." Ibn Abbas prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neka se Allah smiluje Ismailovoj majci, da je ostavila Zemzem*", ili je rekao: "*...da nije zahvatala vodu, Zemzem bi bio (obilan) tekući izvor.*"[199] (Ibn Abbas dalje) kazuje: "Ona se napila i

---

198 Ova Ibrahimova dova nalazi se u ajetu: "**Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije, kod Tvoga Svetog hrama, da bi, Gospodaru naš, namaz klanjali, zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili.**" (Ibrahim, 37)

199 Ovaj dio hadisa je Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, govor. Imam Ibn Hadžer smatra da je ovo dokaz da je, ipak, cijeli hadis Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, govor, a ne govor Ibn Abbasa kao što djeluje na prvi pogled.

podojila svoje dijete, te joj melek reče: 'Ne bojte se propasti! Ovdje će biti Bejtullah (Kaba) koji će sagraditi ovaj dječak i njegov otac, a Allah neće upropastiti njezine stanovnike.' Tada je (Kaba) bilo jedno uzvišenje od zemlje, poput brežuljka, na koji su nalijetale bujice i krnjile ga s desne i lijeve strane. I tako je bilo sve dok pokraj njih nije naišla jedna skupina (iz plemena) Džurhum, ili porodica iz Džurhuma, dolazeći iz pravca Kedaa. Odsjeli su u podnožju Meke i vidjevši pticu kako kruži, rekli su: 'Ova ptica sigurno kruži oko vode, a mi poznajemo ovu dolinu i (znamo da) u njoj nema vode.' Zatim su poslali jednog ili dvojicu izaslanika koji su našli vodu. Kad su se vratili, ispričali su im o tome i svi su se uputili tamo gdje, kako kaže (prenosilac), pored vode zatekoše Ismailovu majku. Upitali su je: 'Da li ćeš nam dozvoliti da se kod tebe nastanimo?' 'Da', rekla je ona, 'ali vi nemate udjela u vodi.' 'Dobro', rekoše oni." Ibn Abbas kaže da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*To je dobro došlo Ismailovoj majci jer je ona voljela društvo.*" (Ibn Abbas dalje kazuje): "Oni su se (tu) nastanili i poslali po svoje porodice, pa su se i one s njima nastanile. Kada je u (Meki) stasalo njihovo potomstvo i kada je dječak odrastao i naučio od njih arapski (jezik), dopao im se i zadivio ih kao mladić, te su ga, pošto je stasao za ženidbu, oženili s jednom svojom djevojkom, a Ismailova majka je (potom) umrla. Nakon što se Ismail oženio, Ibrahim je došao da ih obiđe, ali Ismaila nije zatekao (kod kuće). Upitao je njegovu suprugu za njega, a ona reče: 'Otišao je da nam traži (hranu).' Zatim je on upita o njihovom životu i stanju, a ona reče: 'Mi (živimo) slabo. U muci smo i nevolji', i ona mu se tako požali, a on reče: 'Kad ti dođe muž, prenesi mu selam i reci mu da promijeni kućni prag.' Kada je Ismail došao, kao da je osjetio, upitao je: 'Da li vam je iko dolazio?' 'Da', reče ona, 'dolazio nam je takav i takav starac i pitao nas o tebi, pa sam mu rekla (gdje si). Pitao me je kako živimo, pa sam mu rekla da smo u oskudici i nevolji.' 'Da li je nešto poručio?', upita on, a ona reče: 'Da, rekao mi je da ti prenesem selam i kažem da promijeniš kućni prag.' 'To je bio moj otac i on mi je naredio da se razvedem s tobom. Idi svojima!', reče on i pusti je, a potom se od njih oženi drugom. Ibrahim nije dolazio koliko je Allah htio, a potom im je došao, ali Ismaila ponovo nije zatekao kod kuće, pa je ušao kod njegove supruge i upitao je o njemu. Ona je rekla: 'Otišao je da nam traži (hranu).' 'Kako vi (živite)?', upita on i

raspita se o njihovom životu i stanju. 'Mi smo u dobru i blagostanju', reče ona i zahvali se Allahu. 'Čime se hranite?', upita on. 'Mesom', odgovori ona. 'Šta pijete?', upita on. 'Vodu', odgovori ona. 'O, moj Gospodaru, podari im berićet u mesu i vodi!' reče on." (Ibn Abbas prenosi da je) Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*Oni tada nisu imali žita, a da su ga imali, zamolio bi im* (za berićet) *i u njemu.*' Ibrahim je zatim rekao: 'Niko izvan Meke ne bi se mogao osloniti samo na to dvoje (meso i vodu), a da mu to bude dovoljno. Kad ti dođe muž, prenesi mu selam i naredi mu da učvrsti prag svojih vrata.' Kada se Ismail vratio, upitao je: 'Da li vam je neko dolazio?' 'Da, dolazio nam je starac lijepog izgleda', reče ona i pohvali ga, 'pitao je za tebe, pa sam mu rekla (gdje si), a zatim me pitao kako živimo, pa sam mu rekla da smo dobro.' 'Da li je išta poručio?', upita on, a ona reče: 'Da, poselamio te i poručio ti je da učvrstiš kućni prag.' 'To je bio moj otac', reče on, 'a ti si taj prag, i naredio mi je da te zadržim.' Zatim Ibrahim nije dolazio koliko je Allah htio, a onda je poslije toga došao i zatekao Ismaila kako sebi zarezuje strijele pod onim velikim drvetom blizu Zemzema. Kad ga je (Ismail) ugledao, ustao je da ga dočeka te su se pozdravili kako dolikuje ocu i sinu, a potom Ibrahim reče: 'O, Ismaile, Allah mi je nešto naredio.' 'Pa uradi to što ti je naredio tvoj Gospodar', reče on. 'A hoćeš li mi ti pomoći?', upita (Ibrahim), a on reče: 'Pomoći ću ti!' 'Allah mi je naredio da ovdje sagradim Kabu', reče Ibrahim i pokaza na brežuljak koji se uzdizao iznad svoje okolice. Tada su podigli temelje Kabe. Ismail je donosio kamenje, a Ibrahim je gradio. Kad se građevina uzdigla, on je donio ovaj kamen i postavio mu ga, pa je (Ibrahim) stao na njega. Tako je on gradio, a Ismail mu je donosio kamenje. Obojica su govorili: 'Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš.[200]' I tako su oni gradili kružeći oko Kabe i govoreći: '**Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš.**'"

Citirani hadis jasno ukazuje na to da vrelo Zemzem datira od vremena Ibrahima, alejhis-selam. Dakle, nekoliko hiljada godina ovaj izvor napaja

---

200 Ova dova spominje se u ajetu: "**I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali, oni su molili: 'Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš.'**" (El-Bekara, 127)

ljude, kako stanovnike Meke tako i njene posjetitelje i prolaznike, putnike namjernike. Međutim, zemzem-voda bila je nošena i van Meke u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i nakon njega, a ovo je i praksa gotovo svih ljudi koji dolaze u Meku da obave hadž ili umru. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, napisao je pismo Suhejlu b. Amru u kojem je stajalo: "*Ako ti dođe ovo pismo u toku dana, ne čekaj noć, a ako ti dođe u toku noći, ne čekaj jutro, već mi pošalji zemzem-vode.*"[201] Aiša, radijallahu anha, nosila je zemzem u staklenim posudama i ona prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nosio zemzem u kožnim posudama, polijevao bolesnike i pojio ih tom vodom.[202] Ata b. Ebu Rebbah kaže da je Ka'b el-Ahbar nakon hadžskih obreda napunio dvanaest posuda zemzem-vodom i odnio ih u Šam.[203] Da kojim slučajem nošenje zemzem-vode izvan Meke i nije spomenuto u predanjima, morali bismo reći da je to dopušteno, jer je osnova da su ovakvi postupci dopušteni sve dok se na osnovu autentičnog dokaza ne potvrdi da je određeni postupak zabranjen. Ovo mišljenje zastupaju učenjaci poznatih pravnih škola[204]: hanefijske[205], malikijske[206], šafijske[207], hanbelijske[208] i zahirijske pravne škole.[209] Zemzem-voda ima istu vrijednost u Meki i izvan Meke, i ne postoji argument koji ukazuje na suprotno.[210]

Izvor Zemzem nalazi se u neposrednoj blizini Kabe. Donedavno je bilo moguće sići ispod podija na kojem se obavlja tavaf i vidjeti vodu odakle izvire. Međutim, sada je taj prostor prekriven i iznad Zemzema

201 Abdurrezzak, 5/119/9127; El-Fakihi, 2/33/1088 i 2/48/1123. Imam Es-Sehavi ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *El-Mekasidul-hasene*, str. 569.

202 El-Buhari, *Et-Tarih*, 3/189/639; Ebu Ja'la, 4/187/4664; El-Bejheki, 5/331/9988; El-Hakim, 1/660/1783–1784. Imam Et-Tirmizi ovaj hadis smatra dobrim, a El-Hakim i El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/543–544. Imam El-Buhari nije prihvatao ovo predanje. Vidjeti: *Et-Tarihul-kebir*, 3/189.

203 Ibn Ebu Šejba, 5/62/23712; El-Fakihi, 2/50/1128, s ispravnim lancem prenosilaca.

204 Vidjeti: *Šifaul-garam*, 1/489; Abdulaziz el-Huvejtan, *Ahkamul-haremil-Mekki*, str. 339.

205 Vidjeti: *El-Bahrur-raik*, 3/47.

206 Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/164.

207 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/314; *El-Medžmua*, 7/384.

208 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/154; *El-Insaf*, 3/558.

209 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/263.

210 Vidjeti: *El-Mekasidul-hasene*, str. 569.

se može nesmetano tavafiti, čime je znatno proširena površina na kojoj se obavlja tavaf i uklonjena velika prepreka koja je pravila bespotrebnu gužvu i često uzrokovala neželjene posljedice, naročito prvog dana Bajrama kada se obavlja glavni hadžski tavaf. Danas se na mjestu izvora nalazi posebno označen krug prečnika dva i po metra na kojem piše "Izvor Zemzem".

Ovaj blagoslovljeni izvor, za koji je Ibn Abbas rekao da je piće čestitih robova[211], nazvan je s preko pedeset različitih imena, što ukazuje na vrijednost ovog izvora i njegovu ulogu u Meki. Neka od tih imena jesu sljedeća: Bereka (blagoslovljeni), Mubareka (blagodatni), Berra (dobri), Bušra (radosni), Haremijja (sveti), Er-Revva (koji napaja), Sabik (koji je bolji od drugih), Salima (zdravi), Sikajetul-hâdždž (kojim se napajaju hadžije), Sejjid (poglavar), Safija (čisti), Šifaus-sukm (lijek za bolesnika), Nafia (korisni), Mejmuna (koji donosi sreću), Mugazzija (hranjivi), Âfija (koji liječi) i brojna druga.[212] Neki učenjaci navode da je jedno od Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, imena Ez-Zemzemi, pripisujući ga izvoru Zemzem.[213] Međutim, koliko mi je poznato, ne postoji jasan i vjerodostojan argument koji bi potkrijepio ovu tvrdnju, a Allah najbolje zna.

U Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, sunnetu navode se brojni hadisi koji aludiraju na vrijednost zemzem-vode.

1. Voda zemzem najbolja je ovosvjetska voda

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Najbolja voda na zemljinoj površini jeste zemzem-voda. U njoj je hrana za gladnog i lijek za bolesnog.*"[214] Povodeći se za ovim hadisom, neki

211 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/438/403, s ispravnim lancem prenosilaca.

212 Vidjeti: El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/67–68; *Tehzibul-esma*, 3/132; *Er-Revdul-unuf*, 1/258; *Fethul-Bari*, 3/574; Said Bekedaš, *Fadlu Zemzem*, str. 64–73.

213 Vidjeti: *Fadlu Zemzem*, str. 76–78.

214 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/41/1106; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/80/11167 i *El-Evsat*, 4/355/3912, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/44–45; *Sahihul-džamia*, 1/627.

učenjaci smatraju da je zemzem-voda bolja od ahiretskog izvora Kevser.[215] Međutim, ovo mišljenje nije jako jer se hadis odnosi na ovosvjetske vode, kako se navodi u prethodnom hadisu: "*Najbolja voda na zemljinoj površini...*", a izvor Kevser vezan je za ahiret, a ne za ovaj svijet.

2. Zemzem-voda je hrana za gladnog i lijek za bolesnog

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Najbolja voda na zemljinoj površini jeste zemzem-voda. U njoj je hrana za gladnog i lijek za bolesnog.*"[216] Nakon što se Ebu Zerr vidno udebljao bez konzumiranja hrane, a pijući isključivo zemzem-vodu trideset dana, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Zemzem-voda je blagoslovljena, ona je hrana gladnom.*"[217]

Ibn Abbas kaže: "Zemzem-vodu nazivali smo vodom koja utoljava glad i smatrali smo je velikom blagodati kada je riječ o prehranjivanju porodice„"[218]

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel kaže: "Vidio sam svoga oca (tj. imama Ahmeda) da pije zemzem kao lijek; potirao je njime svoje ruke i lice."[219]

Šejhul-islam Ibn Kajjim napominje: "Mnogo nas se, Allahovim dopuštenjem, izliječilo zemzem-vodom od raznih bolesti. Vidio sam čovjeka koji se prehranjivao samo zemzemom, pijući ga oko pola mjeseca, ili više od toga, i nije osjećao glad; tavafio bi oko Kabe kao i drugi ljudi. Pričao mi je da bi ponekad živio samo od zemzema oko četrdeset dana i imao bi dovoljno snage da posti, tavafi i spolno opći sa suprugom."[220]

---

215 Vidjeti: *Fethul-Kadir*, 3/599 i 5/490; Nasir el-Džudeja, *Et-Teberruk*, str. 282.

216 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/41/1106; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/80/11167 i *El-Evsat*, 4/355/3912, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/44–45; *Sahihul-džamia*, 1/627.

217 Muslim, 16/24–27/2473.

218 Abdurrezzak, 5/117/9120; Ibn Ebu Šejba, 3/262/14131; El-Fakihi, 2/36/1094; Et--Taberani, 10/271/10637, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 3/286; *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/419–421; *Sahihut-tergib*, 1/41.

219 Vidjeti: *Es-Sijer*, 11/212.

220 Vidjeti: *Zadul-mead*, 4/393.

U drugom djelu Ibn Kajjim kaže: "Razbolio sam se u Meki i liječio se učeći na zemzem i pijući ga, pa sam ozdravio. Nakon toga, često sam se liječio na ovaj način od raznih bolesti i to bi mi uvijek pomoglo."[221]

Ako bi neko upitao: "Kako je moguće da vjerodostojna predanja od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, aludiraju na to da je zemzem lijek onome ko ga pije s tom namjerom i da su se mnogi ljudi izliječili njime, ali da, i pored toga, veliki broj ljudi pije zemzem radi izlječenja, ali bez ikakvih rezultata?", odgovorili bismo: Nema sumnje da Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, medicina mora uroditi plodom, jer potječe iz izvora Objave, za razliku od klasične medicine koja je utemeljena na pokusima i eksperimentima. Pored toga, poslanička medicina ne mora nužno dati rezultate kod svake osobe. Ponekad slabost ubjeđenja u ovakav vid liječenja dovodi do toga da bolesnik ne vidi posebnu korist od liječenja. Kur'an je, bez sumnje, lijek za ljudska srca, ali, ipak, određeni ljudi neće u Kur'anu naći lijek za svoja srca. Tako kur'anski ajeti licemjeru samo povećavaju nevjerstvo i bolest u srcu. Dakle, poslanička medicina pomaže samo čistim tijelima, kao što je Kur'an lijek za čiste duše.[222]

Kadija Ibn Arebi el-Maliki, nakon što je spomenuo slučaj Ebu Zerra koji se udebljao bez konzumiranja hrane, a pijući isključivo zemzem-vodu trideset dana, rekao je: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavijestio nas je da je ovo bilo svojstvo zemzema u njegovo vrijeme i da će ostati pri njemu do Sudnjeg dana (i imat će takvo dejstvo na) svakoga ko očisti svoje namjere i svoju nutrinu i ne bude poricao ovu stvarnost niti zemzem konzumirao ispitujući da li će se, uistinu, desiti ono što je rekao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jer je Allah s onima koji se iskreno na Njega oslanjaju, a osramotit će one koji eksperimentiraju na riječima Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem."[223]

Hajva b. Šurejh et-Tudžibi, kada bi dobio svoju godišnju platu u iznosu od šezdeset dinara, podijelio bi je siromasima prije nego što bi se

---

221 Vidjeti: *Et-Tibbun-Nebevi*, str. 130.
222 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 10/180.
223 Vidjeti: *Ahkamul-Kur'an*, 3/83.

vratio kući. Kada bi ušao u kuću, našao bi istu svotu novca pod posteljom na kojoj je spavao. Kada je za to čuo njegov amidžić, uradio je isto, ali pod posteljom ništa nije našao, pa se požalio Hajvi koji mu je rekao: "Ja sam to dao u ime Allaha, ubijeđen da će mi to nadoknaditi, a ti si samo eksperimentirao."[224]

3. Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije.*"[225]

Omer b. El-Hattab pio je zemzem i govorio: "Allahu moj, pijem zemzem da ne ožednim na Sudnjem danu."[226]

Prilikom pijenja zemzema, Ibn Abbas je dovio riječima: "Allahumme inni es'eluke ilmen nâfian ve rizkan vâsian ve šifâen min kulli dâin."[227]

"Allahu moj, ja Te molim da mi podariš korisno znanje, obilnu opskrbu i lijek od svake bolesti."

Jednoga dana Abdullah b. El-Mubarek uzeo je posudu u kojoj se nalazila zemzem-voda, okrenuo se prema Kabi i rekao: "Allahu moj, obavijestio me je Ibn Ebu El-Mevali da mu je pričao Muhammed b. El-Munkedir od Džabira da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije*', a ja je sada pijem (s nijetom) da ne budem žedan na Sudnjem danu', a potom je popio vodu."[228]

---

224 Vidjeti: *Es-Sijer*, 6/405; *Vefejatul-eajan*, 3/37.

225 Ibn Madža, 2/1018/3062; Ahmed, 3/357/14892. Ibn Ujejna, El-Munziri, Ed-Dimjati, Ibn Kajjim, Ibn Hadžer, Ibn Nasiriddin ed-Dimeški, Es-Sujuti i El-Albani ovaj hadis smatraju u najmanju ruku dobrim. Vidjeti: *Sahihul-metdžerir-rabih*, str. 194; *Zadul-mead*, 3/392–393; *El-Lealiul-mensure*, str. 102; Ibn Hadžer, *El-Džuzu mau zemzeme lima šuribe lehu*, str. 270; Es-Sujuti, *Ed-Durrul-mensur*, 3/398, i *Ed-Durerul-muntesire*, str. 163; *Nejlul-evtar*, 5/104; *Kešful-hafa*, 1/328; *Sahihut-tergib*, 1/41; *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/543–544; *Irvaul-galil*, 4/320.

226 Ibn Asakir, *Tarihu Dimešk*, 45/308. Vidjeti: *Kenzul-ummal*, 14/120/38110.

227 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/41/1107; Abdurrezzak, 5/113/9112; Ed-Darekutni, 2/253/2712; El-Hakim, 1/646/1739, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Daifut-tergib*, 1/347.

228 Ibn Asakir, *Tarihu Dimešk*, 13/79. Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/507; *Ed-Durrul-mensur*, 3/399.

Imam Šafija pio je zemzem-vodu s namjerom da bude precizan strijelac. Nakon toga, od deset pokušaja, pogađao bi devet puta.[229]

Kada je imam Ibn Huzejma upitan o tome kako je stekao tako obilno znanje, rekao je: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: '*Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije*', a ja, kada sam pio zemzem, molio sam Allaha za korisno znanje."[230]

Poznati islamski učenjak Muhammed b. Ali el-Hakim et-Tirmizi pripovijeda da je njegov otac jedne večeri u mrkloj tami u vrijeme hadža tavafio oko Kabe. Toliko ga je pritiskivala mala fiziološka potreba da, jednostavno, nije mogao izdržati. Bojao se da će, ako pođe iz džamije, zbog mraka gaziti po nogama ljudi koji spavaju. U tom trenutku sjetio se hadisa: "*Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije*", i otišao je do izvora, dobro se napio zemzema s tom namjerom i nije osjećao potrebu za izlaskom iz džamije do zore.[231]

Šejhul-islam Ibn Hadžer el-Askalani, ulazeći u vode islamskog znanja, pio je zemzem i dovio da mu Allah podari pamćenje hadisâ kao imamu Ez-Zehebiju.[232] Ko nepristrasno pogleda u djela Ibn Hadžera i njegovu nadarenost u hadisu, uočit će da je nadmašio imama Ez-Zehebija u ovoj nauci. Kada bismo kazali da je Ibn Hadžer u rangu velikih hadiskih stručnjaka iz prvih generacija, ne bismo pretjerali.

Poznati hanefijski učenjak Zafer et-Tehanevi kaže: "Imao sam velikih problema s izgovorom, tako da nisam mogao držati predavanja niti hutbe. Neposredno nakon prvog hadža i pijenja zemzema, iako ova mahana nije u potpunosti nestala, bio sam u mogućnosti držati predavanja i hutbe. Dva mjeseca nakon povratka s hadža zaposlio sam se u Seharenfuru kao učitelj i ostao na tom mjestu čitavih sedam godina. Allah me je sada u potpunosti oslobodio govorne mahane tako da nesmetano govorim ljudima, savjetujem ih i podučavam."[233]

---

229 Vidjeti: Ibn Hadžer, *El-Džuzu mau zemzeme lima šuribe lehu*, str. 271.

230 Vidjeti: *Es-Sijer*, 14/370.

231 Vidjeti: El-Kurtubi, *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 9/383; *El-Džuzu mau zemzeme lima šuribe lehu*, str. 272; *Ed-Durrul-mensur*, 3/399.

232 Vidjeti: *El-Džuzu mau zemzeme lima šuribe lehu*, str. 271.

233 Vidjeti: *Ialaus-sunen*, 10/233.

U komentaru hadisa: "*Zemzem-voda djeluje za ono za šta se pije*", imam Eš-Ševkani kaže: "Općenitost ovog predanja ukazuje na to da voda zemzem koristi za svrhe zbog kojih se konzumira, bez obzira radilo se o ovosvjetskoj ili onosvjetskoj koristi."[234]

Zbog ove velike odlike zemzem-vode, posjetitelji Meke nastoje ponijeti što veće količine u matične zemlje. U šerijatu ne postoji argument koji bi ukazivao na zabranu nošenja zemzema izvan Meke. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, napisao je pismo Suhejlu b. Amru u kojem je stajalo: "*Ako ti dođe ovo pismo tokom dana, ne čekaj noć, a ako ti dođe tokom noći, ne čekaj jutro, već mi pošalji zemzem-vode.*"[235] O pitanju nošenja zemzem-vode van Meke prethodno je bilo riječi.

4. Zemzem je lijek protiv groznice

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Groznica je od zapaha vrućine Džehennema, pa je rashladite zemzemom.*"[236] Ova odlika nije eksplicitna za zemzem jer se u vjerodostojnim zbirkama spominje skidanje temperature uopćeno vodom, ali nema sumnje da je zemzem-voda najbolja u tom pogledu jer se odlikuje nad ostalim vodama.

5. Ispiranje Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, srca zemzemom

Ebu Zerr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dok sam bio u Meki, rascijepio se moj strop i sišao je Džibril, otvorio mi prsa i isprao ih zemzem-vodom. Zatim je uzeo posudu od zlata koja je bila napunjena mudrošću i vjerovanjem, i sasuo to u moje grudi, a potom ih ponovo zatvorio.*"[237] U drugoj verziji hadisa od Enesa b. Malika navodi se da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, igrao s dječacima kada je došao Džibril, oborio ga na zemlju, rasporio njegovo srce i izvadio ugrušak, kazavši: "Ovo je šejtanski udio." Zatim je Poslanikovo,

---

234 Vidjeti: *Nejlul-evtar*, 5/105.

235 Abdurrezzak, 5/119/9127; El-Fakihi, 2/33/1088 i 2/48/1123. Imam Es-Sehavi ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *El-Mekasidul-hasene*, str. 569.

236 Ahmed, 1/291; Ibn Ebu Šejba, 5/57/23662; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 5/111/1862, s ispravnim lancem prenosilaca.

237 El-Buhari, 344/1636; Muslim, 2/176/163.

sallallahu alejhi ve sellem, srce isprao zemzem-vodom koja se nalazila u zlatnoj posudi. Nakon toga, vratio je srce u Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, grudi. Djeca su požurila Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, dojilji uzvikujući: "Muhammed je ubijen!" Kada se pojavio među njima, boja njegovog lica bila je promijenjena. Enes kaže: "Nakon toga, na Poslanikovim, sallallahu alejhi ve sellem, prsima vidio sam ožiljak."[238]

6. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, blagoslovio je zemzem-vodu

Ibn Abbas kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je kod Zemzema pa smo mu zagrabili jednu kofu iz koje se napio. Na kraju je jedan gutljaj zemzema iz usta vratio u kofu koju su ponovo sasuli u bunar."[239] U drugoj predaji od Vaila b. Hudžra navodi se da je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, donesena posuda sa zemzem-vodom, pa je njome isprao svoja usta, a potom je vodu vratio natrag u posudu. Voda je imala miris ljepši od mošusa ili kao mošus.[240]

Šejh Et-Tehanevi kaže: "Ovim Poslanikovim, sallallahu alejhi ve sellem, postupkom povećao se blagoslov zemzema, njegov ukus, njegov lijek i čistota."[241]

7. Licemjeri ne mogu napuniti stomak zemzemom

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Razlika između vjernika i licemjera jeste u tome što licemjeri nisu u stanju napuniti stomak zemzemom.*"[242]

---

238 Muslim, 2/175/162.

239 Ahmed, 1/372; El-Fakihi, 2/55/1139; Et-Taberani, 11/80/11165. Ibn Kesir smatra da je ova predaja autentična, shodno Muslimovim kriterijima. Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/184.

240 Ahmed, 4/318. Šejh Es-Sââti ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Bulugul-emani*, 22/67, i opaske šejha Šuajba na *El-Musned*, 31/167.

241 Vidjeti: *Ialaus-sunen*, 10/237.

242 El-Fakihi, 2/28/1079; Ibn Madža, 2/1017/3061; Et-Taberani, 11/101/11246; El-Hakim, 1/645/1738. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju El-Busiri i Es-Sujuti, a dobrom Ibn Hadžer, El-Ajni i Es-Sehavi. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/227; *Misbahuz-zudžadže*, 3/208; *El-Mekasidul-hasene*, str. 569; *Kešful-hafa*, 1/21; *Tahridžut-tarihil-kebir*, 1/458; *Fadluz-zemzem*, str. 155. U djelu *Fetve*, str. 536, spomenuli smo da je ova predaja slaba oslanjajući se isključivo na ocjenu šejha El-Albanija. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/325; *Izaletud-dehš*, str. 117.

Nije dozvoljeno proglasiti licemjerom osobu koja ne želi piti zemzem iako je to u mogućnosti. Hadisom se prvenstveno želi podstaći na pijenje ove blagoslovljene vode i na važnost iskorištavanja i nepropuštanja takve prilike, a ne želi se, dakle, potvrditi da je licemjer svaka osoba koja ne napuni svoj stomak zemzemom.[243]

U hadiskim zbirkama navode se i druga predanja u kojima se govori o odlikama zemzema. Međutim, hadiski stručnjaci kritički su se osvrtali na njihovu autentičnost, kao: "*Gledanje u zemzem je ibadet koji briše grijehe*", "*Kada bi Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, htio nekome uručiti poklon, dao bi mu da pije zemzem*", "*El-Hadir*[244] *je na moru, El-Jesea na kopnu, sastaju se svake noći kod pregrade koju je Zul-Karnejn sagradio između ljudi i Jedžudža i Medžudža. Svake godine sastaju se na hadžu i popiju po gutljaj zemzema koji im biva dovoljan do naredne godine*", "*Ko bude tavafio oko Kabe sedam krugova brojeći ih, potom klanja dva rekata iza Mekamu Ibrahima, a zatim se napije zemzema, Allah će ga očistiti od grijeha (tako da će biti čist od njih) kao na dan kada ga je majka rodila.*"[245]

Vrijednost zemzem-vode znaju i učeni ljudi iz reda ehlul-kitabija. Mudžahid b. Džebr pripovijeda da su jednom prilikom, dok su putovali zemljom Bizantinaca, bili prinuđeni prenoćiti kod jednog svećenika. Svećenik je upitao prisutne da li se među njima nalazi neko iz Meke, a Mudžahid je odgovorio potvrdno. Svećenik ga je upitao kolika je udaljenost između Zemzema i Crnog kamena, a Mudžahid je rekao da ne zna tačno, nego da samo može nagađati. Svećenik reče: "Ja znam, voda prolazi ispod Crnog kamena. Da imam posudu u kojoj se nalazi zemzem-voda, bila bi mi draža od iste posude pune zlata."[246]

Muhammed b. Harb kazuje da mu je jedan čovjek koji je bio u zarobljeništvu kod Bizantinaca pričao da je otišao kod njihovog kralja

---

243 Uporediti: *Fejdul-Kadir*, 1/84.

244 El-Hadir je kod nas poznat kao Hidr, o kojem se govori u suri El-Kehf.

245 Vidjeti: *Bugjetul-bahis*, 2/866; *El-Metalibul-alije*, 8/441; *El-Mekasidul-hasene*, str. 654–655; *Es-Silsiletud-daife*, 9/186; *Daiful-džamia*, 629/4332; *Fedailu Mekke*, 2/631–633 i 912; *Fadluz-zemzem*, str. 171.

246 El-Fakihi, 2/37/1097, s ispravnim lancem prenosilaca.

koji ga je upitao odakle dolazi. Kada je rekao da dolazi iz Meke, pitao ga je o Zemzemu. Kada mu je pojasnio blagodati ove vode, kralj mu reče: "Mi u svojim knjigama nalazimo da onaj ko tri pregršti zemzema pospe po glavi nikada neće biti ponižen."[247]

Što se tiče ubjeđenja da se duše vjernika sastaju kod vrela Zemzem, radi se o potpuno neosnovanom mišljenju i izmišljotini koja oponira vjerodostojnom sunnetu.[248]

U knjigama islamskog prava – fikha, nalazimo brojne propise koji se tiču Zemzema. Međutim, kako cilj ovog poglavlja nije pojašnjavanje pravnih propisa vezanih za zemzem-vodu, već spominjanje nekih njenih odlika, stoga se nećemo zadržavati na ovim propisima.

Crni kamen

Crni kamen nalazi se u uglu Kabe koji je najbliži njenim vratima i odignut je od zemlje više od jednog metra. Kada se oni koji žele tavafiti nađu između Crnog kamena i zelenih neonskih lampi postavljenih na svakom spratu džamije, tada počinju s tavafom i završavaju na istom mjestu. Prethodno smo spomenuli da je Džibril, alejhis-selam, došao Ibrahimu s Crnim kamenom.[249] Ovaj džennetski kamen obložen je crnom masom koja je uokvirena srebrenim okvirom. Međutim, od Crnog kamena u ovoj masi nalazi se samo osam manjih parčadi koji se razlikuju po svojoj veličini, a najveće parče je kao datula. Ovi djelići Crnog kamena smješteni su u srednjem predjelu crne mase i mogu se lahko uočiti i osjetiti prilikom dodira. Prema tome, puki dodir ili ljubljenje crne mase ne tretira se dodirivanjem Crnog kamena.

Ovaj kamen spušten je iz Dženneta i bio je bjelji od mlijeka, ali je pocrnio zbog ljudskih grijeha. Postoje izjave koje ukazuju na to da je samo vrh kamena pocrnio, dok je ostali njegov dio i dalje bijel. Prenosi se

---

247 El-Fakihi, 2/39/1101, sa slabim lancem prenosilaca.

248 Vidjeti: Ibn Kajjim, *Er-Ruh*, str. 280.

249 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/108–109/63; El-Hakim, 1/629/1684; Ed-Dija, *El-Ehadisul-muhtare*, 2/60–62/438; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 3/436–437/3991. Imam Ez-Zehebi ovu predaju ocjenjuje ispravnom. Vidjeti: *Telhisul-mustedrek*, 1/629.

da je Mudžahid b. Džebr rekao: "Pogledao sam u Crni kamen kada je Ibn Zubejr renovirao Kabu i vidio da je cijeli kamen, koji je skriven u zidu Kabe, bijele boje."[250] Ebu Avn je rekao: "Vidio sam dio Crnog kamena koji je u zidu Kabe, bio je svijetao poput srebra."[251] Muhammed b. Nafia el-Huzai kaže: "Kada su keramiti vratili Crni kamen 339. h. g., vidio sam ga prije nego što je vraćen na svoje mjesto. Njegov je vrh bio crn, a ostalio dio bijel. Njegova je dužina kao podlaktica."[252] Kada se srušila Kaba 1039. h. g., zbog velike poplave, njenoj gradnji prisustvovao je imam Muhammed b. Allan el-Mekki, koji je rekao: "Dio Crnog kamena koji je sakriven u zidu Kabe bijele je boje, kao Mekamu Ibrahim."[253]

Što se tiče obima Crnog kamena, uglavnom se spominje dužina podlaktice ili kosti podlaktice.[254] Abdullah b. Amr b. El-Âs kaže: "Crni kamen bio je bjelji od mlijeka, a njegova je dužina kao kost podlaktice."[255] Što se tiče širine, Ibn Allan, koji je vidio cijeli Crni kamen, kaže da širina kamena iznosi trećinu podlaktice."[256]

Tokom historije, Crni kamen prolazio je kroz različite etape i bio izložen raznim opasnostima. Allahovi neprijatelji keramiti[257] na čelu sa svojim kraljem Ebu Tahirom Sulejmanom el-Kirmitijem, nakon što su ušli u Meku u vrijeme hadža 317. h. g., i ubili oko trideset hiljada ljudi i njihove leševe bacili u Zemzem, skinuli vrata Kabe i njen prekrivač, porobili žene i djecu i ubili namjesnika Meke Ibn Muhariba, raspolovili su Crni kamen i odnijeli ga sa sobom, tako da je kamen u njihovom posjedu ostao oko dvadeset dvije godine.[258]

250 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/92/27, sa slabim lancem prenosilaca.
251 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/314/241, sa slabim lancem prenosilaca.
252 Vidjeti: Ez-Zehebi, *Tarihul-islam*, 25/48; Es-Sujuti, *Tarihul-hulefa*, str. 314.
253 Vidjeti: Muhammed b. Tahira el-Mekki, *Et-Tarihul-kavim*, 3/244–245.
254 Dakle, između dvadeset i četrdeset centimetara.
255 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/454/439, sa slabim lancem prenosilaca.
256 Vidjeti: *Et-Tarihul-kavim*, 3/244.
257 Zabludjela sekta koja je svojim nakaradnim ubjeđenjima izašla iz okvira islama. Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 13/237.
258 Vidjeti: *Es-Sijer*, 15/320–321; *Medžmuu fetava*, 27/467; *Fethul-Bari*, 3/539; *Umdetul-kari*, 9/242.

Nakon toga, 363. h. g., u podnevsko vrijeme, kada zbog velike žege nije tavafio niko osim jednog ili dvojice ljudi, Crnom kamenu prišao je nepoznat čovjek i krampom snažno udario po njemu. Kada je drugi put digao kramp, jedan Jemenac koji je tavafio u to vrijeme, pritrčao je i uhvatio ga za ruku, a silnik je izvukao veliki nož i zabio ga u tijelo Jemenca tako da se odmah strovalio na zemlju. Kada su ljudi zaustavili njegovo nasilje, vidjeli su da se radi o Bizantincu kršćaninu kome je ponuđena velika suma novca da razbije Crni kamen. Nakon toga, izveden je iz džamije i spaljen u vatri.[259]

Zatim je, 413. h. g., jedan od sljedbenika El-Ubejdija, koji je za vrijeme svoje vladavine iskrivio vjeru ljudi u Egiptu, došao u Meku. Dvanaestog zul-hidžeta nakon džuma-namaza, a prije nego što su hadžije stigle u Meku, prišao je Crnom kamenu i buzdovanom tri puta udario po njemu tako da se njegov vrh isparčao na tri dijela. Silnik je udarao i govorio: "Dokle će više kamen biti obožavan! Neće me ni Muhammed ni Alija spriječiti da uradim što sam naumio! Danas ću srušiti Kabu!" Prisutni su bez oklijevanja opkolili silnika, ubili ga i raskomadali, a potom spalili.[260]

Pored spomenutih, bilo je i drugih nasrtaja na Crni kamen, koji su, hvala Allahu, završavali bezuspješno. Uzvišeni Allah odredio je da Njegova riječ bude gornja i muslimani će, Allahovom dozvolom, imati priliku doticati i ljubiti Crni kamen sve dok Kaba ne bude uzdignuta, što je nagoviješteno u vjerodostojnom hadisu.[261]

Odlike Crnog kamena

1. Crni kamen je džennetskog porijekla

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Crni kamen spušten je iz Dženneta i bio je bjelji od mlijeka, ali je pocrnio*

---

259 Vidjeti: *Fadlul-Hadžeril-esved*, str. 32.

260 Vidjeti: *Es-Sijer*, 15/185; *El-Kamilu fit-tarih*, 8/141.

261 Ibn Ebu Šejba, 1/418 (*Kešful-hafa*); Ibn Huzejma, 4/128/2506; Ibn Hibban, 15/153/6753; El-Hakim, 1/608/1610. El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/434–435; *Sahihul-mevaridiz-zaman*, 1/410.

zbog ljudskih grijeha."[262]

2. Crni kamen je džennetski rubin

Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Crni kamen i Mekamu Ibrahim su dva džennetska rubina. Da Allah nije utrnuo njihovo svjetlo, osvijetlili bi prostor između istoka i zapada.*"[263] U jednoj verziji navodi se dodatak: "*...i ne bi ih dodirnuli ni zaraženi ni bolesnici a da ne bi ozdravili.*"[264]

3. Crni kamen svjedočit će onome ko ga dotakne iskreno vjerujući

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Crni kamen bit će poslan na Sudnjem danu. Imat će dva oka kojima će gledati i jezik kojim će govoriti. Svjedočit će svakome ko ga iskreno dotakne.*"[265]

4. Dodirivanje Crnog kamena briše grijehe

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dodirivanje Crnog kamena i jemenskog ugla briše grijehe.*"[266] Uzvišeni Allah počastio je vjernike velikom odlikom i blagodati tako što im je podario mogućnost čišćenja od grijeha pukim doticanjem Crnog kamena. Vjerodostojnim putem preneseno je da je Ibn Abbas govorio: "Crni je kamen Allahova desnica na Zemlji kojom se rukuje sa Svojim robovima kao što se čovjek rukuje sa svojim bratom."[267] U nekim

262 Et-Tirmizi, 3/217/877; Ahmed, 1/307; Ibn Huzejma, 4/219–220/2733. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/1144.

263 Et-Tirmizi, 3/217/878; Ahmed, 2/213; Ibn Hibban, 9/24/3710. El-Hakim, En-Nevevi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Neki islamski učenjaci ipak su prigovorili ovom predanju. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50; *Fethul-Bari*, 3/540; *Sahihul-džamia*, 1/336.

264 El-Bejheki, 5/122/9230. En-Nevevi, El-Ajni i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50; *Umdetul-kari*, 9/242; *Sahihut-tergib*, 2/28.

265 Et-Tirmizi, 3/285/961; Ibn Madža, 2/982/2944; Ahmed, 1/247; Ibn Hibban, 9/25/3712; Ibn Šahin, *Et-Tergib*, 2/299/335. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Adevi ovu predaju smatraju dobrom. Vjerodostojnom su je ocijenili imam En-Nevevi i šejh El-Albani. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/420; *Sahihul-džamia*, 2/944; *Es-Sahihul-musned*, 1/236.

266 Ahmed, 2/3; Ebu Ja'la, 5/135/5663; El-Bejheki, 5/178/9431. Šejh El-Albani ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/26.

267 Abdurrezzak, 5/39/8919; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/89/20; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*,

verzijama ove se riječi pripisuju Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, što je očita greška.[268]

5. Uzvišeni Allah prima dovu upućenu kod Crnog kamena

Salim b. Abdullah prenosi da je Ibn Omer rekao: "Kod jemenskog ugla stoje dva meleka i aminaju na dove onih koji tavafe, a kod Crnog kamena nalazi se bezbroj meleka."[269] Abdulmelik b. Abdullah prenosi da je Ibn Abbas rekao: "Crni je kamen Allahova desnica na Zemlji kojom se rukuje sa Svojim robovima. Tako mi Onoga u čijoj je ruci Ibn Abbasova duša, nijedan musliman neće doviti pored njega a da mu Allah neće dati ono što traži."[270] Ikrima, štićenik Ibn Abbasa, prenosi da je Ibn Abbas rekao: "Ko dotakne Crni kamen i uputi dovu (Allahu), Allah će mu primiti dovu."[271] Ove predaje nisu prenesene izravno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, iako se ovakvo nešto ne može tvrditi po vlastitom nahođenju, što jasno ukazuje na to da su ashabi koji su prenijeli ove riječi iste čuli izravno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ili drugih ashaba koji su ih čuli od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, a Allah najbolje zna.

Na značaj Crnog kamena ukazuje i postupak Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, koji ga je poljubio i učinio sedždu na njemu. Omer b. El-Hattab prišao je Crnom kamenu, poljubio ga i rekao: "Ja znam da si ti kamen, ne štetiš niti koristiš, i da nisam vidio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da te je poljubio, ni ja te ne bih poljubio."[272] Kada bi Sabit el-Bunani sreo Enesa b. Malika, poljubio bi njegovu ruku i rekao: "Ruka koja je dotakla ruku Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem."[273]

1/450/428; Ibn Ebu Omer, *El-Musned*, 3/326/1295 (*El-Metalibul-alije*). El-Busiri i El-Adžluni ovu predaju smatraju vjerodostojnom, a Ibn Hadžer dobrom. Vidjeti: *El-Metalibul-alije*, 3/326; *Ithaful-hajeretil-mehere*, 4/74–75; *Kešful-hafa*, 1/417.

268 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 6/397; *Es-Silsiletud-daife*, 1/390.

269 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/475/497, s dobrim lancem prenosilaca.

270 Abdurrezzak, 5/39/8919; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/450/427, sa slabim lancem prenosilaca.

271 El-Fakihi, 1/104/53; Abdurrezzak, 5/30/8880, sa slabim lancem prenosilaca.

272 El-Buhari, 337/1597; Muslim, 9/15/1270.

273 Vidjeti: *Es-Sijer*, 4/43; *Umdetul-kari*, 9/241.

Omer b. El-Hattab poljubio je Crni kamen i učinio sedždu na njemu, a potom rekao: "Vidio sam Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da tako čini."[274] Prenosi se od Ibn Abbasa da je tri puta učinio sedždu na Crnom kamenu.[275] Većina islamskih učenjaka smatra pohvalnim činjenje sedžde na Crnom kamenu.[276]

U jednom hadisu koji prenosi Džabir b. Semura navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ja znam kamen u Meki koji mi je nazivao selam prije nego što sam postao vjerovjesnik. Znam i sada gdje se nalazi.*"[277] Neki učenjaci smatraju da je, ustvari, Crni kamen nazivao selam Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem.[278]

U jednom hadisu, koji ima izvjesne slabosti u lancu prenosilaca, navodi se da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije mogao suzdržati suze u očima kada je ugledao Crni kamen. Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž, Džabir b. Abdullah rekao je: "Ušli smo u Meku u jutarnjim satima. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je do džamijskih vrata i privezao svoju jahalicu. Ušao je u džamiju, dotaknuo Crni kamen i zaplakao..."[279]

U hadiskim zbirkama navode se i drugi hadisi, kao i predanja od ashaba, koji ukazuju na odlike Crnog kamena. Međutim, islamski učenjaci kritički su se osvrtali na ove verzije, pa ih ovom prilikom nećemo spominjati. S druge strane, u fikhskim djelima svih pravnih škola navode se propisi vezani za Crni kamen. Budući da ovaj dio studije nije vezan za pravne propise, o njima nećemo govoriti na ovom mjestu.

274 Et-Tajalisi, 1/32/28; El-Hakim, 1/625/1672. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu predaju smatraju ispravnom.

275 Šafija, *El-Musned*, str. 126; Abdurrezzak, 5/37/8912; El-Bejheki, 5/121/9224. Imam En-Nevevi ovo predanje smatra autentičnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/46.

276 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/45; *Fadlul-Hadžeril-esved*, str. 63.

277 Muslim, 15/31/2277.

278 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 7/236; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 10/272; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/119; *Mikatul-mefatih*, 10/529; *Fejdul-Kadir*, 3/23.

279 El-Hakim, 1/625/1671; El-Bejheki, 5/120/9221. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu predaju smatraju ispravnom. Međutim, šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio kao ništavno i njegova je ocjena prioritetnija. Vidjeti: *Daifut-tergib*, 1/363.

Napomena: Neki učenjaci spominju da je između Crnog kamena i Zemzema ukopano sedamdeset poslanika.[280] Šejh El-Albani, vrsni ekspert hadiskih nauka, tvrdi da "ne postoji vjerodostojna predaja o tome da je Ismail, alejhis-selam, ili neko drugi od poslanika, ukopan u Mesdžidul-haramu".[281]

Jemenski ugao

Jemenski ugao nazvan je ovim imenom jer je ovaj ugao Kabe okrenut južno prema Jemenu.[282] To je prvi ugao koji dolazi prije Crnog kamena u toku tavafa. Doticanje ovoga ugla tokom tavafa potvrđeno je vjerodostojnim hadisima, o čemu će detaljnije biti riječi u poglavlju o tavafu. Što se tiče posebnih odlika jemenskog ugla, o tome postoji, koliko mi je poznato, samo jedan vjerodostojan hadis. Naime, Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dodirivanje Crnog kamena i jemenskog ugla briše grijehe.*"[283] Stoga Ibn Omer nije propuštao da dodirne jemenski ugao. Salim b. Abdullah b. Omer kaže da Ibn Omer nije prolazio pored jemenskog ugla i Crnog kamena a da ih ne bi dotakao. Jednog Hadžijskog bajrama toliko se gurao s ljudima da dođe do njih da mu je potekla krv. Kada je to vidio, rekao je: "Ovoga puta smo pogriješili."[284]

Mekamu Ibrahim

Prethodno smo spominjali da je Ibrahim, alejhis-selam, gradeći Kabu stajao na jednom kamenu koji mu je donio Ismail, alejhis-selam, i koji je prenosio s mjesta na mjesto dok nije završio s gradnjom Kabe. Neki historičari iz potonjih generacija navode da se kamen istezao i vraćao u prvobitno stanje shodno potrebi, te je Ibrahim, alejhis-selam, nesmetano

---

280 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/1/129/101. Vidjeti također: *Šifaul-garam*, 1/520; *Ed-Durrul-mensur*, 1/250; *Mirkatul-mefatih*, 2/389.

281 Vidjeti: *Tahzirus-sadžid*, str. 75.

282 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 3/26 i 16/72.

283 Ahmed, 2/3; Ebu Ja'la, 5/135/5663; El-Bejheki, 5/178/9431. Šejh El-Albani ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/26.

284 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/461/457, s dobrim lancem prenosilaca.

mogao dizati zidove Kabe u visinu.[285] Ovo mišljenje imam El-Kurtubi pripisao je Džabiru i Katadi.[286] Međutim, od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, koliko mi je poznato, nisu prenesena ni autentična, niti, čak, slaba predanja koja bi potkrijepila ovo mišljenje.

Neki učenjaci tvrde da je Ibrahim, alejhis-selam, nakon gradnje Kabe, stao na Mekamu Ibrahim i ljude pozvao na hadž. Ibn Hadžer kaže: "U verziji hadisa koju prenosi Osman navodi se: 'Kada je Ibrahim, alejhis--selam, okončao gradnju Kabe, došao je Džibril i podučio ga obredima. Tada je Ibrahim, alejhis-selam, stao na Mekam i oglasio ljudima hadž.'"[287] Ibn Hadžer također je rekao: "Bilježi imam El-Fakihi s ispravnim lancem prenosilaca od Ibn Abbasa da je rekao: 'Ibrahim, alejhis-selam, stao je na kamen (Mekamu Ibrahim) i rekao: – O, ljudi, Allah vam je propisao hadž!'"[288] Mudžahid b. Džebr rekao je: "Ibrahim, alejhis-selam, stao je na ovaj Mekam i rekao: 'O, ljudi, odazovite se svome Gospodaru!' Kazali su: 'Odazivamo Ti se, Allahu, odazivamo!' Svi koji su obavili hadž do dana današnjeg, oni su se odazvali Ibrahimu, alejhis-selam."[289]

Odlike Mekamu Ibrahima

1. Mekamu Ibrahim spominje se u časnom Kur'anu

Uzvišeni Allah na dva mjesta u Kur'anu spominje Mekam. U suri El--Bekara Uzvišeni Allah kaže:

...وَاتخِذوا مِن مّقامِ إبرَاهِيمَ مُصَلًّى.. ﴿١٢٥﴾

"**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati**"[290], a u suri Alu Imran Svevišnji kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ.. ﴿٩٧﴾

285 Vidjeti: *Es-Siretul-halebijje*, 1/255.

286 Vidjeti: *El-Mufhim*, 3/325.

287 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 6/468.

288 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 6/468.

289 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/531–532/636; Abdurrezzak, 5/97/9100; El-Fakihi, 1/447/977, s dobrim lancem prenosilaca.

290 El-Bekara, 125.

"Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim."[291]

2. Mekamu Ibrahim je jedno od osnovnih obilježja Harema
Kada je Uzvišeni Allah govorio o Svetom hramu, rekao je:

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ ﴿٩٧﴾

"**U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim.**"[292] Ova mudžiza Allahovog poslanika Ibrahima, alejhis-selam, značajan je simbol Harema. Otisci stopala u tvrdom kamenu koji, i pored brojnih neprijatelja, opstoji stoljećima, predstavljaju jasan znak i dokaz za razumom obdarene ljude.

3. Allah je naredio da se iza Mekamu Ibrahima obavlja namaz
Uzvišeni Allah kaže:

...وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى... ﴿١٢٥﴾

"**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati.**"[293] Ovaj ajet ima svoj povod objave. Naime, Enes b. Malik prenosi da je Omer b. El-Hattab rekao: "U tri slučaja moje se razmišljanje podudarilo s Božijom Objavom. Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, kada bismo odredili Mekamu Ibrahim kao mjesto za obavljanje namaza', pa je objavljeno: '**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati.**' O propisu pokrivanja (žena), rekao sam: 'Allahov Poslaniče, kada bi naredio svojim ženama da se pokriju, jer s njima razgovara i onaj ko je čestit i onaj ko je pokvaren', pa je objavljen ajet[294] o pokrivanju žena. I u slučaju Vjerovjesnikovih, sallallahu alejhi ve sellem, supruga kada su zajednički iskazale ljubomoru prema njemu, pa sam im rekao: 'Možda će mu njegov Gospodar, ako vam dâ razvod

---

291 Alu Imran, 96–97.
292 Alu Imran, 96–97.
293 El-Bekara, 125.
294 Tj. 59. ajet sure El-Ahzab.

braka, dati u zamjenu bolje supruge od vas', pa je objavljen i ovaj ajet.[295]"[296]

Muslimani su kroz generacije obavljali namaz iza Mekamu Ibrahima, a nerijetko se dešavalo da iza njega održavaju naučne kružoke ili spominju Allaha. Amir b. Rebia kaže: "Jedne večeri stao sam iza Mekama pa sam vidio čovjeka u bijeloj odjeći, lijepo namirisana, a pored njega se nalazio drugi klanjač koji ga je podsjećao ako bi eventualno (šta) zaboravio. Kada sam bolje pogledao, vidio sam da je to Osman b. Affan."[297] U autentičnom predanju navodi se da je Osman, klanjajući iza Mekamu Ibrahima, proučio cijeli Kur'an na jednom rekatu.[298] Sabit kaže: "Prošao sam pored Abdullaha b. Ez-Zubejra dok je klanjao iza Mekamu Ibrahima. Izgledao je kao nepomično stablo."[299] Ata b. Ebu Rebah kaže: "Čuo sam Zejda b. Halida el-Džuhenija koji se nalazio iza Mekamu Ibrahima i prenosio od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, sljedeće riječi: '*Ko opremi borca na Allahovom putu ili se bude brinuo o njegovoj porodici, ima nagradu kao i borac.*'"[300]

4. Mekamu Ibrahim je džennetski rubin

Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Crni kamen i Mekamu Ibrahim su dva džennetska rubina. Da Allah nije utrnuo njihovo svjetlo, osvijetlili bi prostor između istoka i zapada.*"[301] Ata prenosi da je Ibn Abbas rekao: "Na Zemlji nema ništa džennetsko osim Crnog kamena i Mekamu Ibrahima; to su dva džennetska bisera."[302] Abdullah b. Amr b. El-Âs rekao je: "Crni kamen i Mekamu Ibrahim potječu iz Dženneta."[303] Navode se i druge odlike Mekamu Ibrahima, ali

295 Objavljen je 5. ajet sure Et-Tahrim.

296 El-Buhari, 101/402.

297 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/462/1016, s ispravnim lancem prenosilaca.

298 Ibn Mubarek, *Ez-Zuhd*, 2/773–774/1008; Ibn Ebu Šejba, 1/323/3700; El-Bejheki, 3/36/4782. Ibn Hadžer ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *El-Metalibul-alije*, 3/14.

299 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/461–462/1014, s dobrim lancem prenosilaca.

300 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/452–453/992, s dobrim lancem prenosilaca. Što se tiče citiranog hadisa, njega bilježe El-Buhari, 601/2843, i Muslim, 13/35/1895.

301 Et-Tirmizi, 3/217/878; Ibn Hibban, 9/24/3710; Ahmed, 2/213. El-Hakim, En-Nevevi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Neki islamski učenjaci prigovorili su ovom predanju. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50; *Fethul-Bari*, 3/540; *Sahihul-džamia*, 1/336.

302 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/443/410; El-Fakihi, 1/443/967, s ispravnim lancem prenosilaca.

303 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/443/409, s dobrim lancem prenosilaca.

su lanci prenosilaca tih predaja sporni.

Otisci Ibrahimovih stopala

Jedno od velikih znamenja Kabe koja datiraju od vremena Ibrahima, alejhis-selam, jesu otisci njegovih stopala na Mekamu Ibrahimu. Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ اوَّل بَيْتٍ وضِع للنَّاسِ لَلَّذي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ...﴿٩٧﴾

"**Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim.**"[304] Hiljadama godina[305] ljudi gledaju Mekamu Ibrahim s otiscima na mjestu gdje je stajao Allahov poslanik Ibrahim, alejhis- -selam. Kroz dugu historiju ovi otisci znatno su promijenjeni u odnosu na njihov prvobitni oblik. To su danas dvije udubine vidno veće od ljudskih stopala. Stalna potiranja[306] posjetitelja Kabe i hadžija po Mekamu Ibrahimu dovela su, kroz dugi niz stoljeća, do proširenja udubina. Kamen je danas zaštićen velikim staklenim okvirom koji sprečava da ga hodočasnici direktno dodiruju.

U vrijeme ashaba izgled Mekamu Ibrahima razlikovao se od današnjeg. Enes b. Malik kaže: "Vidio sam na Mekamu Ibrahimu otiske prsta, središnje udubine tabana i otiske tetiva (na kraju stopala), što su ljudi znatno izmijenili svojim potiranjem."[307] U komentaru ajeta:

...وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...﴿١٢٥﴾

"**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati**"[308], poznati tabiin Katada kaže: "Naređeno im je da

---

304 Alu Imran, 96–97.

305 Teško je ili gotovo nemoguće precizirati protekli vremenski period od Ibrahima, alejhis-selam. Neki tvrde da je prošlo oko pet hiljada godina, a Allah najbolje zna.

306 Neki su ljudi potirali po Mekamu Ibrahimu radi blagoslova, što je zabranjeno, dok su drugi potirali iz puke znatiželje.

307 El-Fakihi, 1/450/986. Ovu predaju spominju Ibn Kesir, *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/175, i El-Ajni, *Umdetul-kari*, 4/145.

308 El-Bekara, 125.

klanjaju kod Mekamu Ibrahima, a ne da potiru po njemu. Ovaj ummet pretjeruje u nekim stvarima kao narodi prije njega. Pričao mi je čovjek koji je vidio otiske prsta i tetiva na kamenu, ali su ljudi potirali po njemu, tako da se otisci više ne mogu vidjeti."[309] Ibn Džurejdž upitao je Ataa: "Jesi li vidio nekoga da ljubi Mekamu Ibrahim ili da potire po njemu?", a on je odgovorio: "Ne, nikoga ko slovi za autoriteta."[310] Ibn Zubejr vidio je ljude kako potiru po Mekamu Ibrahimu, pa je to osudio i rekao: "Nije vam naređeno da potirete po njemu, već da klanjate kod njega."[311]

Iz ovih predaja zaključuje se da je Ibrahim, alejhis-selam, bio bos dok je gradio Kabu. U tom kontekstu islamski učenjaci prenose stih koji je spjevao Ebu Talib, amidža Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u kojem spominje da je Ibrahim, alejhis-selam, stajao na Mekamu bos dok je gradio Kabu:

Ibrahimovih stopala još svjež je trag na st'jeni
Bosonog na njoj stajaše, nogu neobuveni.[312]

Navodi se da su Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, stopala nalikovala Ibrahimovim, alejhis-selam, stopalima otisnutim na Mekamu Ibrahimu. Jednom prilikom skupina ljudi iz Benu Mudlidža došla je kod Abdulmuttaliba, Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, djeda, i kazala: "Pazi dobro na njega (tj. na Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem), mi nismo vidjeli stopala sličnija njegovim od onih koja su ocrtana na Mekamu Ibrahimu."[313] Ikrima prenosi da je Ibn Abbas rekao: "Kurešije su otišle kod jedne vračare i upitali je čija stopala najviše sliče stopalima koja su utisnuta na Mekamu Ibrahimu, a ona im je rekla da hodaju po vlažnom pustinjskom pijesku. Kada je ugledala otiske Muhammedovih, sallallahu alejhi ve sellem, stopala, kazala je: "Stopala ovoga najviše sliče stopalima utisnutim na Mekamu Ibrahimu." Nakon dvadesetak godina, Poslaniku,

309 Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 1/747/1641; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/532/637, s dobrim lancem prenosilaca. Ovu predaju spominje Ibn Kajjim u djelu *Igasetul-lehefan*, 1/217.

310 Abdurrezzak, 5/49/8957; El-Fakihi, 1/458/1005.

311 Abdurrezzak, 5/49/8958.

312 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 1/169; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/392; *Fethul-Bari*, 8/19; *Umdetul-kari*, 4/145.

313 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 1/95; *Tarihud-Dimešk*, 3/85; *El-Havil-kebir*, 17/383; *Sifetus-safve*, 1/65; *El-Bidaje ven-nihaje*, 2/286; Es-Sujuti, *El-Hasaisul-kubra*, 1/81.

sallallahu alejhi ve sellem, počela je dolaziti Objava.[314] Najispravnije predanje koje potvrđuje ovaj smisao jeste hadis Ebu Hurejre u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, opisujući Miradž, između ostalog, kaže: "*Ja sam od Ibrahimovih potomaka njemu najsličniji.*"[315]

Mjesto na kojem se nalazi Mekamu Ibrahim

Mekamu Ibrahim uvijek se nalazio u blizini Kabe. Međutim, u vezi s preciziranjem njegovog mjesta, postoje različita mišljenja.

1. Današnje mjesto Mekamu Ibrahima jeste njegovo stvarno mjesto

U vrijeme Omera jaka poplava pomjerila je Mekamu Ibrahim s njegovog mjesta odnijevši ga van Meke. Tada je Mekamu Ibrahim dignut i privezan za prekrivač Kabe. Potom je Omer, savjetujući se s Mekelijama, koji su potvrdili mjesto na kojem se prvobitno nalazio, postavio kamen na mjesto na kojem se i danas nalazi.[316] Ibn Hadžer kaže: "Bilježi El-Ezreki s vjerodostojnim lancem prenosilaca da je Mekamu Ibrahim u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekra i Omera bio na mjestu na kojem se nalazi danas. Jaka poplava koja se desila u vrijeme Omera odnijela ga je van Meke, pa je donesen i privezan za prekrivač Kabe. Kada je Omer došao u Meku (obavljajući umru u ramazanu), ispitivao je ljude dok se nije uvjerio u njegovo prvobitno mjesto na koje ga je vratio i sagradio ogradu oko njega, gdje se i danas nalazi."[317]

Ibn Ebu Mulejka kaže: "Mjesto Mekamu Ibrahima na kojem se danas nalazi jeste njegovo prvobitno mjesto prije islama, u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekra i Omera, samo ga je poplava pomjerila za vrijeme Omerove vladavine, kada je vraćen na svoje mjesto u prisustvu ljudi."[318]

---

314 Ahmed, 1/332; Ibn Madža, 2/787/2350. Hadiski stručnjaci razilaze se u pogledu vjerodostojnosti ove predaje. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/50; Šakirove opaske na *El-Musned*, 3/336; *Daifu Suneni Ibni Madže*, 184/466; Šuajbove opaske na *El-Musned*, 5/197.

315 El-Buhari, 717/3394; Muslim, 2/187/168.

316 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/536/641, s ispravnim lancem prenosilaca.

317 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 1/595.

318 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/539/644, s dobrim lancem prenosilaca.

2. Sve do Omerove vladavine, Mekamu Ibrahim nalazio se uz Kabu

Neki učenjaci smatraju da je Mekamu Ibrahim prije i za vrijeme poslanstva, te do Omerovog hilafeta, bio priljubljen uz Kabu. Ibn Hadžer kaže: "Mekamu Ibrahim se od vremena Ibrahima, alejhis-selam, nalazio uz Kabu, sve dok ga Omer nije pomjerio unazad."[319] Ata b. Ebu Rebah i drugi kažu: "Mekamu Ibrahim se nalazio uz Kabu i Omer je bio prvi koji ga je premjestio i postavio na sadašnje mjesto."[320] Mudžahid kaže: "Prvi ko je odmaknuo Mekamu Ibrahim od Kabe i stavio ga na ovo mjesto bio je Omer b. El-Hattab."[321] Imam El-Bejheki prenosi da je Aiša kazala: "U vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i Ebu Bekra, Mekamu Ibrahim bio je priljubljen uz Kabu, potom ga je Omer odmaknuo."[322]

Omer je, kako tvrde neki učenjaci, odmaknuo Mekamu Ibrahim od Kabe da bi omogućio nesmetano obavljanje tavafa i da ljudi koji tavafe ne ometaju one koji klanjaju iza Mekamu Ibrahima.[323] Ovaj postupak nije osudio niko od ashaba niti učenjaka nakon njih, pa se tretira konsenzusom.[324]

3. Mekamu Ibrahim nalazio se uz Kabu sve do poslanstva

Mudžahid b. Džebr smatra da je Mekamu Ibrahim bio priljubljen uz Kabu i da ga je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, postavio na mjesto na kojem se nalazi.[325] Predaja koja se navodi od Mudžahida nije autentična, kako tvrdi Ibn Hadžer, i u koliziji je s vjerodostojnim predanjima koja smo prethodno spominjali.

Prva dva mišljenja imaju jake argumente, za razliku od trećeg koje je izrazito slabo. Bez obzira na to da li je Mekamu Ibrahim oduvijek bio odmaknut od Kabe ili ga je Omer b. El-Hattab udaljio, islamski su učenjaci

---

319 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 8/19.

320 Abdurrezzak, 5/48/8955; Ahmed, *Fedailus-sahabe*, 1/396/455; El-Fakihi, 1/454/996. Ibn Hadžer ovo predanje smatra ispravnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 8/19.

321 Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/176; *Fethul-Bari*, 8/19; *Umdetul-kari*, 9/213.

322 El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/63. Ibn Kesir ovu predaju smatra vjerodostojnom, a Ibn Hadžer dobrom. Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/176; *Fethul-Bari*, 8/19.

323 Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/392; *Fethul-Bari*, 8/19.

324 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 8/19.

325 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 8/19.

jednoglasni u vezi s mjestom na kojem se Mekamu Ibrahim trenutno nalazi, a Allah najbolje zna.

Multezem

Multezem je prostor između Crnog kamena i vrata Kabe.[326] Ovako se prenosi od Ibn Abbasa i Mudžahida.[327] Ta razdaljina iznosi oko dva metra.[328] Abdullah b. Amr kaže: "Vidio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako je svoje grudi i lice priljubio uz Multezem."[329] Mudžahid b. Džebr kaže: "Prišao sam Ibn Abbasu i (čuo kako) između Crnog kamena i vrata Kabe traži utočište kod Allaha."[330] Ebu Zubejr kaže: "Vidio sam Ibn Omera, Ibn Abbasa i Abdullaha b. Ez-Zubejra da su prislonili svoja tijela na njega (tj. Multezem)."[331] Ibn Abbas je govorio: "Ko god stane između Crnog kamena i vrata i zamoli Allaha, vidjet će, barem nešto, od onoga što je tražio."[332] Seid b. Džubejr kaže: "Nisam vidio ljude da više vole Kabu od stanovnika Basre. Jedna žena iz Basre stala je uz Multezem, plakala i dovila Allahu sve dok nije umrla na tom mjestu."[333] Učenjaci četiri pravne škole smatraju ovaj postupak pohvalnim.[334]

Što se tiče hadisa u kojem se Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, pripisuje da je rekao: "*Ko bude dovio kod Multezema, Allah će mu uslišati dovu*"[335], šejh El-Albani smatra ga apokrifnim.[336]

---

326 Vidjeti: *Avnul-Ma'bud*, 5/248; *Tahsilul-meram*, 1/200; *Ifadetul-enam*, 1/550.

327 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/482; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/160. Šejh El-Albani ocijenio je Ibn Abbasovu predaju ispravnom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/171.

328 Vidjeti: Husejn el-Mekki, *Hašijetu iršadis-sari*, str. 195, koji ovu razdaljinu procjenjuje na oko četiri podlaktice.

329 El-Bejheki, 5/268/9765. Šejh El-Albani ovo predanje smatra dobrim. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/894.

330 Abdurrezzak, 5/75/9045; El-Ezreki, 1/486/531; El-Fakihi, 1/161/219, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/172.

331 El-Fakihi, 1/166/233, s dobrim lancem prenosilaca.

332 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/165/230; El-Bejheki, 5/268/9766, s dobrim lancem prenosilaca.

333 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/167/237, s ispravnim lancem prenosilaca.

334 Vidjeti: *El-Havil-kebir*; 4/154–155; *El-Mebsut*, 4/24; *Medžmuu fetava*, 26/142; *Mevahibul-Dželil*, 4/158.

335 Ed-Dejlemi, *Musnedul-Firdevs*, 12/220/34758 (*Kenzul-ummal*).

336 Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 9/433.

Hidžr

Sadašnji oblik Kabe ne odgovara u potpunosti njenom izgledu u vrijeme Ibrahima, alejhis-selam. Jemenski ugao i ugao u kojem je smješten Crni kamen ostali su na temeljima Ibrahima, alejhis-selam, za razliku od druga dva ugla, iračkog i šamskog, gdje je dimenzija Kabe umanjena za šest podlaktica. Na toj strani danas se nalazi veliki polukružni zid visine oko 1,6 metara. Kada su Kurejševići u predislamskom vremenu obnavljali Kabu, ponestalo im je halal imetka, a prezirali su da njenu gradnju nastave haram imetkom, pa su je skratili s te strane.

Aiša prenosi da joj je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*O, Aiša, da tvoj narod nije vremenski tako blizak paganstvu, ja bih naredio da se Kaba sruši i potom bih joj pripojio ono što je odvojeno do nje.*"[337] U predaji koju bilježi Muslim kaže se: "*Pripojio bih joj šest podlaktica od Hidžra koje su Kurešije oduzele od Kabe kada su je obnavljali.*"[338] U drugoj se verziji navodi: "*Pripojio bih Kabi pet podlaktica Hidžra.*"[339] U jednom predanju bilježi se: "*Pripojio bih Kabi približno sedam podlaktica.*"[340]

Tako je Kaba tokom poslanstva i za vrijeme četverice pravednih vladara ostala skraćena za šest podlaktica. Kada je Abdullah b. Ez-Zubejr postavljen za namjesnika u Meki, odlučio je realizirati ono što Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zbog specifičnih okolnosti, nije mogao učiniti. U vezi s tim poduhvatom, Abdullah b. Ez-Zubejr savjetovao se s ostalim muslimanima, a, između ostalih, i s Ibn Abbasom.

O tome Ata b. Ebu Rebah kazuje: "U vrijeme Jezida b. Muavije izgorjela je Kaba, kada ju je napala vojska iz Šama. Ibn Zubejr ju je ostavio u tom stanju do dolaska hadžija kako bi ih animirao i digao u rat protiv stanovnika Šama. Kada su stigli, rekao je: 'Ljudi, recite mi šta da uradim s Kabom: da li da je potpuno srušim i izgradim iznova ili da renoviram ono

337 El-Buhari, 334/1586; Muslim, 9/77/1333.

338 Muslim, 9/77/1333.

339 Muslim, 9/78–79/1333.

340 Muslim, 9/80–81/1333. U ovim predanjima nema stvarne oprečnosti. U jednoj verziji navodi se da je Jezid b. Ruman prisustvovao rušenju i gradnji Kabe u vrijeme Ibn Zubejra. Pokazao je Džeriru b. Hazimu mjesto do kojeg dopire Hidžr. Džerir je izmjerio to rastojanje i rekao: "Radi se o približno šest podlaktica." El-Buhari, 334/1586.

što je oštećeno?' Ibn Abbas je rekao: 'Ja sam ubijeđen da treba obnoviti samo ono što je oštećeno i ostaviti je onakvu kakvu su je ljudi zapamtili kad su primali islam. Dakle, treba ostaviti njeno kamenje i izgled onakvim kakvim ih pamte ljudi i kakva je bila u vrijeme kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dobio Objavu.' Ibn Zubejr je rekao: 'Kada bi nekom od vas kuća bila spaljena, ne bi se smirio sve dok je ne bi obnovio. Šta reći onda za kuću vašeg Gospodara? Ja ću klanjati istiharu svom Gospodaru tri dana i onda ću odlučiti šta ću uraditi.' Nakon tri dana, odlučio je srušiti Kabu. Ljudi su se bojali da nebeska kazna ne zadesi čovjeka koji se prvi popne na Kabu da je ruši. Ipak, neki se čovjek popeo i srušio s nje jedan kamen. Kada su ljudi vidjeli da mu se ništa nije desilo, počeli su je rušiti, sve dok nisu došli do zemlje. Ibn Zubejr je postavio stubove na koje je stavio zastore dok se njeno zdanje nije uzdiglo. Ibn Zubejr je rekao: 'Čuo sam Aišu da kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: – *Da ljudi nisu blizu nevjerstva* (tj. da odskora nisu u islamu) *i da imam finansije za to, ugradio bih u nju Hidžr u dužini od pet laktova. Načinio bih joj vrata kroz koja bi ljudi ulazili u nju i vrata kroz koja bi izlazili.*' Ibn Zubejr je rekao: 'Ja danas imam potrebna sredstva i ne bojim se ljudi.'" Ata dalje kazuje: "Dozidao je pet lakata Hidžra tako da su se pokazali temelji koje su ljudi gledali.[341] Na njima je sazidao građevinu. Kaba je bila duga osamnaest lakata, ali zbog onoga što je doziđivao, izgledala mu je kratka pa ju je produžio za deset lakata. Na njoj je načinio dvoja vrata: jedna da bi se ulazilo, a druga da bi se izlazilo na njih. Kada je Ibn Zubejr ubijen, Hadžadž b. Jusuf, tadašnji namjesnik u Meki, napisao je izvještaj halifi Abdulmeliku b. Mervanu u kojem ga je obavijestio o ovim promjenama na Kabi i rekao da je Ibn Zubejr postavio građevinu na temeljima koje su pregledali mekanski uglednici. Abdulmelik mu je odgovorio: 'Mi nemamo ništa s ovim što Ibn Zubejr brblja. Što se tiče dužine Kabe koju je povećao, to prihvati, a što se tiče Hidžra koji je dozidao, vrati to u pređašnje stanje i zazidaj vrata koja je načinio.' Hadžadž je tako i postupio." Halifa Abdulmelik, nakon što mu je potvrđena autentičnost hadisa u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao Aiši: "*Ako tvoj narod odluči da nakon mene objedini*

341 Prilikom rušenja Kabe ljudi su vidjeli temelje Hidžra na kojima je Ibrahim, alejhis-selam, prvobitno sagradio Kabu. U temeljima je bilo kamenje veličine devinih grba. El-Buhari, 334/1586.

u građevinu (Kabe) *ono što je izostavljeno, dođi da ti pokažem taj dio*", zažalio je zbog toga i rekao: "Da sam to čuo prije nego što sam je srušio, ostavio bih je onakvu kakvu ju je Ibn Zubejr sagradio."[342]

Dakle, Abdullah b. Ez-Zubejr pozvao se na riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "*Da ljudi nisu blizu nevjerstva i da imam finansije za to, ugradio bih u nju Hidžr u dužini od pet laktova. Načinio bih joj vrata kroz koja bi ljudi ulazili u nju i vrata kroz koja bi izlazili.*" S druge strane, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukazao je na promjenu koja će nastupiti nakon njega, kazavši Aiši: "*Ako tvoj narod odluči da nakon mene objedini u građevinu* (Kabe) *ono što je izostavljeno, dođi da ti pokažem taj dio*„

U svakom slučaju, niko od muslimana koji su pristupili rušenju, obnavljanju ili renoviranju Kabe, pa čak ni poznati tiranin Hadžadž b. Jusuf es-Sekafi, nisu time željeli skrnaviti čast Kabe, već je postaviti na ispravnim temeljima, ali su ubjeđenja o tom pitanju bila različita.[343] Ajjaš b. Ebu Rebia prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, o Kabi rekao: "*Ovaj će ummet biti u blagostanju sve dok budu istinski cijenili njenu svetost. Kada je zanemare, bit će uništeni.*"[344]

Presudnu ulogu u sprečavanju vladara u rušenju i gradnji Kabe odigrao je imam Malik. Harun b. Er-Rešid upitao je imama Malika o ponovnoj gradnji Kabe i objedinjavanju Hidžra u građevinu, a imam Malik mu je odgovorio: "O, vladaru pravovjernih, bojim se da Kaba ne postane igračka u rukama vladarâ i da tako njena vrijednost padne u očima ljudi", pa je Harun b. Er-Rešid odustao od svoje namjere.[345] Na ovu činjenicu ukazao je Ibn Abbas kada se obratio Ibn Zubejru nakon što je

342 Muslim, 9/78–81/1333.

343 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Minhadžus-sunne*, 4/577.

344 Ibn Madža, 2/1038/3110; Ahmed, 4/347; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani*, 2/20/689. Ibn Hadžer je ovo predanje ocijenio dobrim. Slabim ga smatraju El-Busiri, El-Albani i Šuajb el-Arnaut. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/525; *Daifu Suneni Ibni Madže*, str. 247, opaske na *El-Musned*, 31/395, i *El-Ahadu vel-mesani*, 2/20. Postoji, također, razilaženje u vezi s tim da li se u hadisu aludira na Meku ili na Kabu.

345 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/50; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/131; *Fethul-Bari*, 3/524.

odlučio srušiti Kabu, rekavši: "Nisam siguran da poslije tebe neće doći namjesnik koji će mijenjati ono što si sagradio."[346]

Dimenzije Kabe ostale su nepromijenjene sve do današnjeg dana. Ibn Hadžer (umro 852. h. g.) kaže: "Nisam naišao na historijski podatak da je neko mijenjao dimenzije Kabe od vremena Hadžadža do danas."[347]

Dakle, Hidžr je dio Kabe iako danas nije sastavni dio njene građevine. Aiša kazuje: "Voljela sam obavljati namaz unutar Kabe. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom me uzeo za ruku i uveo u Hidžr i rekao: '*Ako želiš u Kabu, klanjaj u Hidžru, on je sastavni dio Kabe. Kada je tvoj narod gradio Kabu, izdvojio je Hidžr iz njene građevine.*'"[348] U drugoj predaji navodi se da je Aiša upitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li je Hidžr sastavni dio Kabe, a on je odgovorio potvrdno.[349] Omer b. El-Hattab u svom govoru o primanju islama, između ostalog, kaže: "Došao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao u Hidžr u nanulama i klanjao, a potom je otišao. Čuo sam nešto s čime se nisam nikada ranije susretao (tj. učenje Kur'ana)."[350]

Postoji mišljenje da su Ismail, alejhis-selam, i njegova majka Hadžera ukopani u Hidžru.[351] Međutim, koliko mi je poznato, ne postoje validni argumenti koji ukazuju na ovu tvrdnju. Šejh El-Albani, vrsni ekspert hadiskih nauka, tvrdi da "ne postoji vjerodostojna predaja o tome da je Ismail, alejhis-selam, ili neko drugi od poslanika ukopan u Mesdžidul-haramu".[352]

Napomena: Često se za Hidžr koristi izraz "Hidžru Ismail", što je greška. Ovaj naziv nije bio poznat ranijim islamskim učenjacima i

---

346 Vidjeti: El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 5/229; *Fethul-Bari*, 3/524.

347 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/524.

348 Et-Tirmizi, 3/216/876; Ibn Huzejma, 4/335/3018. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 1/451.

349 El-Buhari, 334/1584; Muslim, 9/82/1333.

350 Ibn Ebu Šejba, 7/259/35868, sa slabim lancem prenosilaca.

351 Vidjeti: *Tarihul-islam*, 1/20.

352 Vidjeti: *Tahzirus-sadžid*, str. 75.

vjerovatno je nastao kao plod ubjeđenja da je na tom mjestu ukopan Ismail, alejhis-selam.

Plašt Kabe

Historijski dokazi upućuju na to da je Kaba i u predislamskom vremenu bila prekrivena. U vezi s tom činjenicom ne postoje posebna razilaženja, već se razilaženje vodi o tome ko je prvi prekrio Kabu. Jedni smatraju da je to bio Ismail, drugi Tubea,[353] a treći tvrde da je Adnan b. Uded, jedan od predaka Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, prvi prekrio Kabu ili da je prekrivena u njegovom vremenu.[354] Ibn Hadžer kaže: "Bilježi El-Fakihi s ispravnim lancem prenosilaca od Seida b. El-Musejjiba da je rekao: 'Na dan oslobođenja Meke jedna je žena mirisala Kabu i nenamjerno zapalila plašt kojim su mušrici zastrli Kabu.' Nakon toga, muslimani su promijenili njen prekrivač."[355] U podužem hadisu u kojem se govori o oslobođenju Meke, Sa'd b. Ubada rekao je Ebu Sufjanu: "Ebu Sufjane, danas je dan krvoprolića i danas će biti oskrnavljena Kaba." Kada je ove riječi Ebu Sufjan spomenuo Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, Poslanik je rekao: "*Pogriješio je Sa'd! Ovo je dan u kojem će Allah uzdignuti Kabu i dan u kojem će biti prekrivena.*"[356]

Nije mi poznat dokaz koji bi potvrdio da je Ibrahim, alejhis-selam, prekrio Kabu nakon njene gradnje, a Allah najbolje zna.

Što se tiče prekrivanja Kabe u vrijeme poslanstva i nakon smrti Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ta je praksa prenošena s koljena na koljeno. Aiša, majka vjernika, kaže: "Muslimani[357] su ranije postili deseti

---

353 Tubea je bio jedan od jemenskih vladara u vremenu paganstva. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, potvrdio je da je Tubea primio islam i zabranio je ljudima da ga vrijeđaju. Ahmed, 5/340, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/1223.

354 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/351–352; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 5/230; *Fethul-Bari*, 3/536; *Tahsilul-meram*, 1/152–153.

355 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/536.

356 El-Buhari, 891/4280.

357 Neki komentatori El-Buharijevog *Sahiha* smatraju da se ovo zastiranje Kabe desetog muharrema odnosi na idolopoklonike prije islama. Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 4/275; *Fethul-Bari*, 3/532; *Umdetul-kari*, 9/233.

dan muharrema, a to je bio i dan u kojem se prekrivala Kaba (novim ogrtačem)...“[358] Praksa prekrivanja Kabe nastavljena je u vrijeme Ebu Bekra i Omera, iako neki tvrde da se platno za vrijeme njihovog hilafeta nije mijenjalo.[359] Ovom mišljenju oponira predanje u kojem Ebu Nedžih kaže: “Omer je svake godine mijenjao prekrivač Kabe, a stari dijelio hadžijama.“[360]

Dakle, mijenjanje plašta zadatak je vladara, njegovog namjesnika ili zadužene institucije, a u protivnom, to je zadatak muslimanskog kolektiva. Kada je jedna žena upitala Aišu hoće li mijenjati platno Kabe, ona joj je kazala: “To će vladari učiniti umjesto vas, vi ga samo namirišite.“[361]

Imam El-Fakihi bilježi da je Šejba b. Osman tražio dozvolu od Muavije da potpuno skine prekrivač Kabe (prilikom njegove zamjene). Tako je Muavija prvi od vladara razotkrio Kabu. Prije njega zamjena platna odvijala se tako što bi se novo platno prebacilo preko starog, a onda bi se uklonilo dotrajalo, staro platno.[362] Ibn Omer je pokrivao deve (namijenjene za kurbane) laganim egipatskim platnom i crnim ogrtačima. Na dan Bajrama skinuo bi ih i poslao Šejbi b. Osmanu da njima prekrije Kabu.[363]

Poslije abasijske dinastije vladara, prekrivač Kabe pripreman je naizmjenično u Egiptu i Jemenu.[364] Tako je muslimanski ummet kroz stoljeća prekrivao Kabu i nije poznato da je neko od učenjaka osuđivao ovaj postupak.

U naše vrijeme plašt Kabe se mijenja svakog devetog zul-hidžeta (dan Arefata). Iz mekanske tvornice, namijenjene isključivo za proizvodnju

---

358 El-Buhari, 336/1592.

359 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/536–537.

360 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/363/300; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 5/232/212, s ispravnim lancem prenosilaca.

361 Abdurrezzak, 5/89/9088.

362 Vidjeti: *Ahbaru Mekke*, 5/232.

363 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/536.

364 Vidjeti: *Tahsilul-meram*, 1/154–155.

plašta Kabe, u kojoj je zaposleno preko dvije stotine radnika, donosi se četrdeset sedam pojaseva širine devedeset sedam centimetara i dužine četrnaest metara, kojim se prekrivaju sve četiri strane Kabe. Platno je satkano od šest stotina i sedamdeset kilograma prirodne svile. Na visini od devet metara postavlja se poprečni pojas širine devedeset pet centimetara koji obavija cijelu Kabu i na kojem su, tankim srebrenim nitima, prelivenim zlatom, utkani kur'anski ajeti.

Svake godine prave se dva nova prekrivača. Jedan se postavlja na Kabu, a drugi je rezervni u slučaju oštećenja postojećeg. Proizvodnja ovih prekrivača košta dvadeset miliona saudijskih rijala (oko četiri miliona eura).

Unutrašnji plašt Kabe

Ne postoje predanja o tome da je u vrijeme paganstva, niti u prvim stoljećima islama, unutrašnjost Kabe bila prekrivena. Prvi ko je spomenuo unutrašnji plašt Kabe bio je Ibn Džubejr (579. h. g.) u svom djelu *Er-Rihle*, iako se ne može pouzdano tvrditi u kojem je vremenu uvedena ova praksa. Nakon tog vremena, unutrašnji plašt mijenjan je u dužim vremenskim razmacima iz razloga što nije izložen raznim vremenskim promjenama kao vanjski plašt. U vremenu vladavine saudijske dinastije unutrašnji je plašt mijenjan 1363., 1403., 1408. i 1417. h. g. Plašt je zelene boje i na njemu su ispisani razni kur'anski ajeti i zikrovi.[365]

Safa i Merva

Safa i Merva su dva brežuljka koja se nalaze u neposrednoj blizini Kabe, iako je Safa znatno bliža, odnosno udaljena je svega stotinu trideset metara od Kabe, za razliku od Merve koja je udaljena oko četiri stotine metara. Razdaljina između Safe i Merve iznosi oko tri stotine i sedamdeset pet metara.[366] U ranijem periodu između njih se nalazila jedina mekanska pijaca na kojoj se stvarala velika gužva, što je otežavalo hodanje između Safe i Merve. Isto tako, znatnu poteškoću

365 Vidjeti: *Kisvetul-Kaba*, str. 61–67.

366 Vidjeti: *Et-Tarihul-kavim*, 1/64.

predstavljala je neravna konfiguracija terena i kamenje koje se nalazilo na putu. U kasnijem periodu došlo je do poravnavanja terena između Safe i Merve, što je omogućilo jednostavnije i brže kretanje hadžija i onih koji obavljaju umru. Međutim, nije poznato ko je prvi pristupio ovoj adaptaciji. Nakon toga, prostor po kojem se hoda između dva brežuljka prekriven je četvrtastim kamenim pločama. Ova promjena desila se za vrijeme kralja Abdulaziza Ali Sauda 1345. h. g. U ovom vremenu, tačnije u ševvalu 1341. h. g., desilo se i prvo natkrivanje prostora po kojem se čini sa'j. Tako su ljudi bili zaštićeni od vrelih sunčevih zraka koji su često predstavljali ozbiljnu prepreku za obavljanje sa'ja. Danas je ovaj prostor, kao i ostali dijelovi Harema, prekriven skupocjenim mramornim pločama i opremljen je velikim rashladnim uređajima koji uveliko olakšavaju obilaženje između dva brežuljka.

Oni koji obavljaju hadž i umru dužni su hodati između Safe i Merve. Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا...﴿١٥٨﴾

"Safa i Merva su, doista, Allahova obredna mjesta. Zato onaj ko Kabu hodočasti ili umru obavi, ne čini nikakav prijestup ako obiđe oko njih."[367]

Od Urve b. Ez-Zubejra prenosi se da je rekao: "Pitao sam Aišu o Allahovim riječima: '**Safa i Merva su, doista, Allahova obredna mjesta. Zato onaj ko Kabu hodočasti ili umru obavi, ne čini nikakav prijestup ako obiđe oko njih.**' Tako mi Allaha, ja smatram da nije grješan niko ko ne obavlja sa'j između Safe i Merve.' Ona mi je rekla: 'Loše li je to što govoriš! Da je tako kako si ti protumačio, onda bi značilo da, uistinu, nije grješan onaj koji ne obavlja sa'j između njih. Nije tako! Ovaj je ajet objavljen povodom ensarija koji su prije islama obavljali hadž lažnom božanstvu Menatu koga su obožavali u El-Mušellelu.[368] Kada bi obavljali

[367] El-Bekara, 158.

[368] El-Mušellel je mjesto između Meke i Medine (zapadno ka morskoj obali) u blizini El--Džuhfe, mikata stanovnika Šama, Egipta i sjevernoafričkih zemalja, kao i hadžija koji plove preko Crvenog mora. Uporediti: *Fethul-Bari*, 3/583; *Umdetul-kari*, 9/287.

hadž ovom kipu (obilazili oko njega), izbjegavali bi obavljati sa'j između Safe i Merve. Kada su primili islam, pitali su Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o tome, rekavši: 'Allahov Poslaniče, mi smo u džahilijetu izbjegavali obavljati sa'j između Safe i Merve, pa je Allah objavio ovaj ajet: **Safa i Merva su, doista, Allahova obredna mjesta...!**'" Nakon toga, Aiša je rekla: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uveo je stalnu praksu hodanja između Safe i Merve i niko nema pravo da to izostavlja."[369]

Ovo hodanje između Safe i Merve zove se "sa'j" i ono datira od vremena Ibrahima, alejhis-selam. U hadisu koji prenosi Ibn Abbas u opisu Hadžere i njenog sina Ismaila, alejhis-selam, navodi se: "Hadžera je gledala u svog sina koji se previjao (od žeđi) i, ne mogavši više gledati kako se on (muči), počela je trčati (tražeći neki izlaz). Najbliže brdo koje je ugledala ispred sebe bilo je Safa i popela se na njega, a zatim se okrenula prema dolini i pogledala ne bi li koga ugledala, ali nikoga nije vidjela. Onda se spustila sa Safe i, pošto je stigla u dolinu, podigla je kraj svoje košulje, a zatim potrčala kao što čovjek u nevolji trči, dok nije prešla dolinu. Potom je došla do Merve, popela se na nju i pogledala ne bi li koga ugledala, ali nije vidjela nikoga. Učinila je tako sedam puta. Ibn Abbas kaže da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*To je sa'j* (trčanje) *ljudi između* (Safe i Merve)'"[370] Tako je Hadžera, radijallahu anha, bila prva osoba koja je hodala između Safe i Merve.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, iskoristio je uzvišenje Safa da svoj narod pozove u islam. Ibn Abbas kaže: "Kada je objavljen ajet: '**I opominji rodbinu svoju najbližu**...', Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, popeo se na brežuljak Safa i počeo zvati: '*O, sinovi Fihrovi, o, sinovi Adijjevi!*' – a bili su to ogranci plemena Kurejš – sve dok se nisu iskupili. Onaj ko nije mogao izaći, poslao je nekoga da vidi o čemu se radi. Došli su Ebu Leheb i Kurejševići, pa je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*Šta mislite kada bih vam rekao da se u ovoj dolini nalazi konjica koja vas želi napasti, da li biste mi povjerovali?*' 'Da', odgovorili su, 'uvijek si govorio samo istinu!' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tada

369 El-Buhari, 345/1643.

370 El-Buhari, 708/3364.

reče: '*Ja sam došao da vas upozorim prije nego što vas stigne teška kazna!*' Na to Ebu Leheb povika: 'Propao ti ostatak dana! Zar si nas samo zbog toga zvao?!' Tada je objavljen ajet: '**Neka propadnu ruke Ebu Lehebove, i propao je! Neće mu koristiti imetak njegov, a ni ono što je stekao!**'"[371]

Ibn Abbas prenosi da su Kurešije kazale Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Moli Allaha da nam Safu pretvori u zlato pa ćemo povjerovati u ono što govoriš." "*Hoćete li, zaista, povjerovati?*", upita Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. "Hoćemo", odgovoriše. Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, uputio je Allahu dovu, pa mu je došao Džibril i rekao: "Allah ti šalje selam i kaže: 'Ako želiš, pretvorit ću im Safu u zlato, ali onoga ko uznevjeruje nakon toga, kaznit ću kaznom kojom nisam kaznio nikoga od svjetova. A ako želiš, otvorit ću im vrata pokajanja i milosti!' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: '*Želim da im otvori vrata pokajanja i milosti.*'"[372]

Napomena: Neki učenjaci navode da su Safa i Merva dvoja džennetska vrata i mjesta na kojima se prima dova, i spominju da je između njih ukopano sedamdeset hiljada poslanika.[373]

Spomenute tvrdnje nisu ništa drugo do puke pretpostavke koje nemaju uporište u vjerodostojnom sunnetu. Ovakve tvrdnje moguće je saznati jedino putem Objave, a, koliko mi je poznato, ne postoji autentično predanje koje potvrđuje ispravnost prethodno navedenih tvrdnji. Što se tiče dove na Safi i Mervi, ona se prenosi u vjerodostojnim predanjima kao postupak Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o čemu će više riječi biti u poglavlju o sa'ju.

---

371 El-Buhari, 1025/477; Muslim, 3/66/208.

372 Ahmed, 1/242; Et-Taberani, 12/118/12736. El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 7/1157–1160.

373 Vidjeti: *Tahsilul-meram*, 1/436.

Arefat

Arefat je velika visoravan čija površina iznosi nepunih jedanaest kvadratnih kilometara. Arefat leži jugoistočno od Meke i nalazi se van zaštićene zone (ar. *el-harem*)[374], a udaljen je od Mesdžidul-harama oko osamnaest kilometara.[375] Islamski učenjaci imaju više mišljenja o tome zbog čega je Arefat nazvan ovim imenom.[376]

Granice Arefata obilježene su velikim tablama. Hadžije borave na ovom mjestu devetog zul-hidžeta i ovaj se boravak tretira elementarnim hadžskim obredom, o čemu će više riječi biti u narednim redovima.

Na ovoj velikoj visoravni nalazi se jedno malo brdašce poznato po imenu Džebelur-rahme (Brdo milosti). Ova je uzvišica na dan Arefata ispunjena hadžijama, iako penjanje na ovo mjesto nije šerijatski legitimno, o čemu će, također, kasnije biti više riječi.

Džamija Nemira

Neposredno uz granicu Arefata nalazi se džamija Nemira. Ova se džamija još naziva Ibrahimov, alejhis-selam, mesdžid ili mesdžid Urena.[377] U prošlosti, džamija je bila u potpunosti van granica Arefata. Imam En-Nevevi kaže: "Znaj da Arefatu ne pripada urenska dolina niti Nemira, kao ni džamija koju nazivaju Ibrahimova džamija."[378] Na drugom mjestu kaže: "Nemira je mjesto u neposrednoj blizini Arefata."[379]

Ova je džamija sagrađena polovinom drugog hidžretskog stoljeća.[380] Od tog vremena do danas u više je navrata proširivana i adaptirana. Zadnje proširenje koje je realizirala Kraljevina Saudijska Arabija povezalo je veliki dio sadašnje džamije s Arefatom. Tako je pročelje džamije ostalo

374 Vidjeti: *Šifaul-garam*, 1/561.
375 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 88.
376 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/407–408; *Šifaul-garam*, 1/561; *Tahsilul-meram*, 1/444.
377 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/105; *Et-Tarihul-kavim*, 5/339.
378 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/105.
379 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/85; *Medžmuu fetava*, 26/129; *Umdetul-kari*, 9/301; *Et-Tarihul-kavim*, 5/338.
380 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 92.

van granica Arefata, dok je njen većinski dio ušao u granice Arefata. Njena površina iznosi 110.000 kvadratnih metara, a u džamijskom dvorištu nalazi se oko 8.000 kvadratnih metara natkrivenog prostora. Cjelokupna površina može primiti oko 350.000 klanjača. Džamija ima šest munara koje su visoke po šezdeset metara.[381]

U ovoj džamiji na dan Arefata, nakon nastupanja podnevskog vremena, drži se hutba i klanjaju se podne i ikindija spojeno i skraćeno, upravo onako kako je to činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu.

Muzdelifa

Muzdelifa je mjesto između Arefata i Mine. Udaljena je od Arefata šest kilometara, od Mesdžidul-harama osam kilometara, a od džamije El-Hajf i džemreta pet kilometara. Po svojoj površini nešto je manja od Arefata.[382] Kompletan prostor Muzdelife nalazi se u zaštićenoj zoni (*el-harem*).[383] Islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja o razlogu zbog kojeg je Muzdelifa dobila ovo ime.[384] Na Muzdelifi se nalazi džamija koja se zove Mešaril-haram i koja je od džamije El-Hajf udaljena oko pet kilometara, a od džamije Nemira oko sedam kilometara.[385] Sagrađena je početkom trećeg hidžretskog stoljeća i to na mjestu na kojem je stajao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prije nego što se zaputio prema Mini. Kroz historiju, džamija je više puta proširivana i adaptirana. Nakon zadnjeg saudijskog proširenja 1395.–1399. h. g. (1975.–1979.), njena površina iznosi 5.040 kvadratnih metara, a prima oko 12.000 klanjača. Džamija ima dvije munare koje su visoke oko trideset metara.

Na ovom mjestu hadžije noć uoči Bajrama provode pod vedrim nebom, klanjaju akšam i jaciju skraćeno i spojeno u jacijskom vremenu, a potom odmaraju do sabaha.

---

381 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 92; *El-Mesadžidut-tarihijje*, 24.
382 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 84.
383 Vidjeti: *Et-Tarihul-kavim*, 5/315.
384 Vidjeti: *Tahsilul-meram*, 1/460.
385 Vidjeti: *Et-Tarihul-kavim*, 1/65.

Mina

Mina je poznati mešar[386] u neposrednoj blizini Meke. Udaljena je od Mesdžidul-harama oko četiri kilometra. Njena površina iznosi oko šest i po kvadratnih kilometara.[387] Cijela Mina nalazi se u zaštićenom prostoru (*el-harem*), i o tome nema razilaženja među islamskim učenjacima.[388] Po mišljenju većine lingvista, nazvana je ovim imenom zbog kurbana čija se krv pušta na ovom mjestu.[389] Riječ "mina" vodi porijeklo od glagola "jumna", što znači šikljati, štrcati. Dakle, u toku obreda hadža, na Mini se kolju kurbani iz kojih obilno šiklja krv.

Mina je mjesto gdje hadžije provode najviše vremena u cjelokupnim obredima. Hadžije na Mini borave u savremenim fiksiranim vatrootpornim šatorima opremljenim klima-uređajima. Što se tiče samih propisa vezanih za boravak na ovom mjestu, o tome ćemo opširno govoriti u poglavlju o hadžskim obredima.

Pećina Sevr

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, s nestrpljenjem je čekao dozvolu od Uzvišenog Stvoritelja za iseljenje u Medinu. Imam El-Buhari bilježi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "*Usnio sam mjesto u koje ćete se iseliti. Usnio sam slanaču* (neplodnu zemlju koja sadrži mnogo soli) *između dva kamenjara sa puno palmi.*" Kada je to Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao i odobrio iseljenje, u Medinu su se iselili svi muslimani koji su sa žudnjom iščekivali dozvolu za hidžru, a u Medinu se vratio i poneko od onih koji su ranije otišli u Abesiniju. Ebu Bekr se, također, spremao za selidbu, pa mu je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ne žuri! Zaista se nadam da će se i meni dozvoliti* (iseljenje)." "Nadaš li se tome, žrtvovao bih i oca za tebe?!", upitao je Ebu Bekr. "*Da*", odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Tako se Ebu Bekr zadržao radi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem,

---

386 Mešar (mn. *mešair)* je obredno mjesto.

387 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 79.

388 Vidjeti: *Tahsilul-meram*, 1/466.

389 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/123; *El-Medžmua*, 8/118; *Šifaul-garam*, 1/591–592; *Umdetul--kari*, 7/118; *Tahsilul-meram*, 1/468.

da mu bude drug, i svoje dvije deve hranio je četiri mjeseca (kako bi ih osposobio za put) lišćem drveta *es-semur* (vrsta akacije).[390]

Kada je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, dozvoljeno da učini hidžru, krenuo je s Ebu Bekrom tokom noći putem koji vodi za Jemen. Uputili su se prema pećini Sevr koja se nalazila jugoistočno od Meke. Ebu Bekr bi nekad išao ispred, a nekad iza Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Kada ga je Poslanik upitao o tome, rekao je: "Allahov Poslaniče, kada se sjetim potjere, idem iza tebe (da te zaštitim), a kada se sjetim zasjede, idem ispred tebe." Kada su došli do pećine, Ebu Bekr nije dozvolio Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, da uđe prije nego što detaljno pregleda pećinu i uvjeri se da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u njoj neće doživjeti nikakve neprijatnosti. Kada bi Omer b. El-Hattab govorio o Ebu Bekru, spomenuo bi ovaj slučaj i kazao: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, ova Ebu Bekrova noć bolja je od Omerove porodice."[391]

Primijetivši da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije u kući, Kurejšije su krenule u potjeru želeći spriječiti Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da učini hidžru. Došli su do same pećine u kojoj su boravili Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i Ebu Bekr. Enes b. Malik prenosi da je Ebu Bekr rekao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, kada bi neko od njih samo pogledao u svoja stopala, ugledao bi nas!" "*Šta misliš o dvojici s kojima je Allah treći!*", reče Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."[392] U vezi s ovim slučajem objavljen je ajet u kojem Uzvišeni Allah kaže:

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ا للَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا... ﴿٤٠﴾

"**Ako ga vi ne pomognete, pa pomogao ga je Allah onda kada su ga oni koji ne vjeruju prisilili da ode, kada je s njim bio samo drug njegov, kada su njih dvojica bili u pećini, i kada je on rekao drugu svome: 'Ne brini, Allah je s nama !'**"[393]

390 El-Buhari, 473/2297.

391 Ed-Dijneveri, *El-Mudžalese*, 2/331/2238; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/476.

392 El-Buhari, 768/3653; Muslim, 971/2381.

393 Et-Tevba, 40.

U hadisu koji prenosi Esma navodi se da je Ebu Bekr, vidjevši čovjeka koji je stajao nasuprot pećine, rekao: "Allahov Poslaniče, ovaj nas vidi!" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Nikako, nas zastiru meleki svojim krilima.*" Ovaj čovjek je čučnuo i počeo obavljati malu fiziološku potrebu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tada reče: "*Da nas je vidio, ne bi ovo činio.*"[394]

Mnogi učenjaci navode da je pauk ispleo veliku mrežu na samom ulazu u pećinu[395], međutim, ovo se navodi u jednoj predaji koja ima slab lanac prenosilaca. Ibn Abbas kaže da su mušrici na ulazu u pećinu vidjeli ispletenu paukovu mrežu, tako da su kazali: "Da je u pećini, ne bi na ulazu bila ispletena paukova mreža."[396]

U jednom ništavnom predanju spominje se da je Uzvišeni Allah naredio drvetu da izraste na samom ulazu u pećinu i da je naredio da se dva goluba ugnijezde na istom mjestu.[397]

Ibn Kesir od nekih historičara bilježi predanje u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao Ebu Bekru: "*Kada bi nam prišli odavde, mi bismo izašli odavde*", pa je Ebu Bekr pogledao na drugu stranu pećine koja se bila otvorila, a more se spojilo s njom, dok je lađa na obali bila spremna da isplovi. Nakon ove predaje, Ibn Kesir kaže: "Ovo nije nemoguće kada je u pitanju Allahova moć, ali ovaj smisao nije prenesen ni u ispravnom, ni u slabom hadisu, a mi nemamo pravo potvrđivati ispravnost predaja po vlastitim nahođenjima, nego možemo samo prihvatiti ono što se prenese vjerodostojnim ili dobrim hadisima, a Allah najbolje zna."[398]

---

394 Et-Taberani, *El-Kebir*; 24/106/284, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 3/263–264.

395 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 1/228–229; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 8/136 i 1/228; *Zadul-mead*, 3/52.

396 Abdurrezzak, 5/389/9743; Ahmed, 1/348, sa slabim lancem prenosilaca. Neki učenjaci prihvatili su ovu predaju, dok je šejh El-Albani kategorički odbacio sva predanja koja se prenose u ovom smislu. Vidjeti: *Es-Silsiletus-daife*, 3/337–339.

397 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/82/2416; Ibn Sa'd, 1/229; Et-Taberani, *El-Kebir*, 20/443/1082; El-Ukajli, *Ed-Duafa*, 3/422; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/482. Vidjeti: *Nasbur-raje*, 1/123; *Medžmeuz-zevaid*, 3/231; *Lisanul-mizan*, 4/338; *Es-Silsiletud-daife*, 3/259–260; *Es-Siretun-nebevijjetus-sahiha*, 1/208.

398 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/225.

U jednom također ništavnom predanju navodi se da je Ebu Bekr kihnuo u pećini, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Idi do pročelja pećine i napij se.*" Ebu Bekr je otišao, napio se vode slađe od meda, bjelje od mlijeka i mirisa ljepšeg od miska. Kada se vratio, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Allah je naredio meleku koji je zadužen za džennetske rijeke da sprovede jednu rijeku iz Firdevsa do ove pećine da se napiješ.*"[399]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i Ebu Bekr unajmili su kao vodiča čovjeka iz plemena Ed-Dîl, potomka Abda b. Adijja. On je bio krvni saveznik s porodicom Âsa b. Vaila es-Sehmija, koji je bio u vjeri idolopoklonika Kurejša, ali su mu oni ukazali povjerenje, dali mu jahalice i ugovorili da se nađu nakon tri noći, u sabahsko vrijeme trećeg dana, u pećini na brdu Sevr. S njima dvojicom pošli su Amir b. Fuhejra i vodič koji ih je poveo putem prema obali (mora)."[400]

Što se tiče predanja u kojem se navodi da je brdo Sevr kazalo Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "K meni, k meni, prihvatio sam prije tebe sedamdeset poslanika!"[401], to predanje nije zabilježeno u hadiskim zbirkama s lancem prenosilaca. Također, predanje u kojem se navodi da je Ebu Bekr kazao svom sinu: "Sinčiću moj, ako te snađe kakva nedaća, pribjegni ovoj pećini u kojoj sam boravio s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, dolazit će ti opskrba ujutro i navečer"[402], ima ništavan lanac prenosilaca.[403]

---

399 Ibn Asakir, 3/435 (*Ed-Durrul-mensur*). Imam Es-Sujuti kaže da je njegov lanac prenosilaca sporan. Vidjeti: *El-Hasaisul-kubra*, 1/187.

400 El-Buhari, 816–817/3905.

401 Vidjeti: *Šifaul-garam*, 1/528.

402 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/25/2340; El-Bezzar, 1/476/814 (*Muhtesaruz-zevaid*); Ibn Adi, *El-Kamil*, 6/338.

403 Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 3/297; *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, 1/477.

Džamija El-Hajf

Ova džamija nalazi se na Mini u neposrednoj blizini malog džemreta. Džamija je bila predmet velikog interesovanja vladara i imućnih ljudi kroz stoljeća. Poznati hanefijski historičar El-Gazi navodi skupinu uglednika koji su finansirali proširenje ili adaptaciju ove džamije.[404] Zadnje proširivanje ove džamije poduzeto je 1407. h. g. (1987. god.), a ukupni troškovi ovih radova iznosili su oko trideset pet miliona saudijskih rijala (oko sedam miliona eura). Džamijska površina iznosi gotovo 34.000 kvadratnih metara i može primiti oko 35.000 klanjača. Na sva četiri džamijska ugla nalazi se po jedna munara, visine od četrdeset pet metara.[405]

U ovoj džamiji klanjao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Imam Et-Tirmizi i drugi bilježe od Jezida b. El-Esveda el-Âmirija da je rekao: "Za vrijeme Oproštajnog hadža klanjao sam sabah-namaz s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, u džamiji El-Hajf. Kada se nakon namaza okrenuo, zapazio je dvojicu ljudi koji nisu klanjali kolektivno s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, pa je rekao: '*Oni su moja briga.*' Kada im je prišao, njihove ključne kosti tresle su se od straha. Upitao ih je: '*Šta vas je spriječilo da obavite namaz s nama?*' Kazali su: 'Allahov Poslaniče, mi smo klanjali u našim odmaralištima prije vas.' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče im: '*Ne činite tako, kada obavite namaz u svojim kućama, a potom dođete u džamiju gdje se klanja u džematu, klanjajte s njima, to vam se računa kao dobrovoljni namaz.*'"[406]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom prilikom držao hutbu u džamiji El-Hajf i, nakon što je zahvalio Allahu i pohvalio Ga onako kako Mu dolikuje, rekao je: "*Čija osnovna briga bude ovaj svijet, Allah će poremetiti njegove težnje i dat će mu (da pred) svojim očima (vidi samo) siromaštvo, a od dunjaluka će dati (da mu dolazi) samo*

404 Vidjeti: *Ifadetul-enam*, 2/63.

405 Vidjeti: Mahmud Hamva, *Mekketul-mukerreme*, str. 82; *El-Mesadžidut-tarihijje*, str. 20.

406 Et-Tirmizi, 1/424/219; Ahmed, 4/160; En-Nesai, 2/112/858; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/267/2597. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje ocjenjuju autentičnim. Vidjeti: *Sahihu Sunenin-Nesai*, 1/285.

ono što mu je propisano."[407]

U drugom predanju od Enesa b. Malika navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, držao hutbu u džamiji El-Hajf i rekao: "*Allah osvijetlio lice čovjeka koji je čuo moj govor, potom ga zapamtio, a zatim dostavio onome ko ga nije čuo. Nekad onaj koji prenosi ne shvata, a ponekad će moj govor prenijeti onome ko će ga bolje razumjeti.*"[408]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*U džamiji El-Hajf klanjalo je sedamdeset poslanika, a jedan od njih bio je Musa.*"[409]

Ebu Hurejra je govorio: "Da živim u Meki, odlazio bih svake subote u džamiju na Mini (tj. El-Hajf)."[410] Citirana izjava nije u koliziji s hadisom koji zabranjuje poduzimanje putovanja izuzev s ciljem posjete tri džamije. O ovom pitanju bit će više riječi u poglavlju o džamiji ili mesdžidu Kuba.

Hadiski autoriteti bilježe predanje od Ibn Omera u kojem se navodi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*U džamiji El-Hajf nalaze se mezari sedamdeset poslanika.*"[411] Ibn Hadžer el-Askalani[412] ovu je predaju ocijenio ispravnom, a njenoj autentičnosti prigovorio je šejh El-Albani.[413] Između ostalog, navodi se da se mezar Adema, alejhis-selam, nalazi na ovom mjestu[414], a Uzvišeni Allah najbolje zna.

---

407 Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/212/11690. Šejh El-Albani ovo predanje smatra dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/314.

408 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/269–270/2604; Et-Taberani, *El-Evsat*, 9/282/9444. Šejh El-Albani ovo predanje smatra dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 1/148.

409 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/266/2593; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/768/963; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/358/12283, i *El-Evsat*, 5/468/5407; El-Hakim, 2/653/4169; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 10/293/309. Imam El-Munziri i šejh El-Albani ovo predanje smatraju dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/19; *Tahzirus-sadžid*, str. 73.

410 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/768/965; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/267/2595, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Ifadetul-enam*, 2/53.

411 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/266/2594; Et-Taberani, *El-Kebir*, 12/316/13525.

412 Vidjeti: *Muhtesaru zevaidil-Bezzar*, 1/476.

413 Vidjeti: *Daiful-džamia*, 585/4020; *Tahzirus-sadžid*, str. 70–74.

414 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/268/2600; Ed-Darekutni, 2/58/1794, kao tvrdnja Ibn Abbasa. Vidjeti: *Ifadetul-enam*, 2/54.

Što se tiče hadisa Ebu Hurejre u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Sedla se ne pritežu osim zbog (posjete) tri džamije: El-Hajfa, Mesdžidul-harama i ovog mog mesdžida*"[415], on nije autentičan.[416]

Pećina Hira

Ova pećina poznata je svim muslimanima kao mjesto gdje je započela Objava. Ona se, ustvari, nalazi na brdu koje se zove Hira, te je po njemu i dobila ime. Enes b. Malik kaže da su Mekelije tražili da im Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pokaže neki nadnaravni znak (kao potvrdu svoga poslanstva), pa im je on pokazao mjesec razdvojen na dvije polovice, a između njegovih polovica vidjeli su brdo (planinu) Hira.[417]

Podaci o lokaciji na kojoj se nalazi ova pećina prenošeni su s generacije na generaciju, budući da mnogi posjetitelji Meke nastoje posjetiti[418] ovu pećinu[419] koja je od Harema udaljena oko četiri kilometra.[420]

Aiša, majka pravovjernih, pripovijeda: "Prvo s čime je Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, počela Objava jesu istiniti snovi. Što god bi usnio, ostvarivalo se poput bljeska zore. Zatim mu se omilila samoća u pećini Hira, u kojoj se sklanjao od grijeha[421], provodeći brojne noći prije nego što bi se vratio porodici. Opskrbljivao bi se za taj boravak, a potom bi se vraćao Hatidži i opskrbljivao za još toliko, i tako sve dok nije došla Istina. Bio je u pećini Hira kada mu je došao melek i rekao:

---

415 Et-Taberani, *El-Evsat*, 5/350/5110.

416 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 6/41; *Medžmeuz-zevaid*, 4/4; *Šifaul-garam*, 1/499; *Fedailu Mekke*, 2/840 i 934.

417 El-Buhari, 808–809/3868

418 Nije legitimno posjećivanje ove pećine i opasno penjanje po visokom stijenama. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon primanja Objave, nikada nije posjetio ovu pećinu, niti je podsticao ashabe da je posjete, niti nam je preneseno od islamskih učenjaka da su je posjećivali, a Allah najbolje zna.

419 Vidjeti: *Šifaul-garam*, 1/526.

420 Vidjeti: *Mekketul-mukerreme*, str. 106.

421 Ili bi, pod drugom tumačenju, ove riječi značile da je ispoljavao Ibrahimovu vjeru (hanefije).

'Uči!' '*Ne znam učiti!*', odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Poslanik je rekao: '*Zatim me je privukao k sebi i stisnuo toliko da me je muka spopala, a potom me pustio i rekao*: – Uči! – *Ne znam učiti – rekao sam, a on me uze i po treći put stegnu, pa pusti i reče*:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

– Uči u ime tvoga Gospodara koji je sve stvorio. Stvorio je čovjeka od zakvačka. Uči, čitaj, a tvoj je Gospodar Najplemenitiji!'[422]

Odatle se Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vratio uplašen, srce mu jako lupalo. Ušao je kod Hatidže bint Huvejlid i rekao: '*Pokrijte me! Pokrijte me!*' Pokrili su ga, dok ga strah nije napustio, a onda je Hatidži ispričao šta se desilo i rekao: '*Bojao sam se za sebe!*' 'Ne, tako mi Allaha!', rekla je Hatidža, 'Allah te nikada neće poniziti i osramotiti, jer ti održavaš rodbinske veze, pomažeš nemoćnima, udjeljuješ siromasima, gostoljubiv si i pomažeš istinu u svim prilikama.' Tada ga je Hatidža odvela svome amidžiću Vereki b. Nevfelu b. Esedu b. Abdiuzzau, čovjeku koji je još u predislamsko doba primio krišćanstvo koji je dobro poznavao hebrejsko pismo i prepisivao iz Evanđelja na hebrejski jezik što je Allah htio da prepisuje. Bio je oronuli starac i već oslijepio. 'Amidžiću', rekla mu je Hatidža, 'saslušaj nešto od svoga bratića!' 'Moj bratiću', reče mu Vereka, 'šta je to što si vidio?' Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ispričao mu je šta je doživio (vidio), na što mu je Vereka rekao: 'To je melek kojeg je Allah slao Musau. Kamo sreće da sam mlad i da doživim kada te tvoj narod bude progonio.' '*A zar će me oni progoniti?*', upitao je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. 'Da', rekao je Vereka, 'jer nikada niko nije došao sa sličnim s čime si ti došao a da se prema njemu nisu ponijeli neprijateljski. Ako doživim tvoje (vjerovjesničko) vrijeme, ja ću te svesrdno pomoći.' Nedugo nakon toga, Vereka je umro, a i Objava je neko vrijeme prestala dolaziti."[423]

Ebu Hurejra kazuje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom bio na brdu Hira s Ebu Bekrom, Omerom, Osmanom, Alijom, Talhom,

422 El-Alek, 1–3.

423 El-Buhari, 11/3; Muslim, 88/160.

Zubejrom i Sa'dom b. Ebu Vekkasom, pa se brdo počelo pomjerati, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Smiri se, na tebi se nalaze Poslanik, ili Iskreni, ili šehid.*"[424]

Neki historičari navode da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sakrivao od mekanskih idolopoklonika u pećini Hira zbog neprijatnosti koje je od njih doživljavao. Međutim, poznato je da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, dolazio u ovu pećinu radi samoće i razmišljanja, a da se sakrio u pećinu Sevr prilikom hidžre jer je za njim bila raspisana potjernica.[425] Ovom mišljenju, također, ne ide u prilog prethodno citirani hadis u kojem Aiša kaže da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sklanjao u pećinu Hira od grijeha, a ne od idolopoklonika.

[424] Muslim, 984/2417; Ahmed, 1/187; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/92/2426; Ibn Hibban, 15/441/6983.

[425] Vidjeti: *Šifaul-garam*, 1/527–528.

HISTORIJAT MEDINE

IMENA MEDINE

Kada su nasrtaji na Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u Meki postali nepodnošljivi, odlučio je učiniti hidžru u Medinu. Nastanivši se u Medini, Allahov Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, zajedno s pomagačima (ensarijama), udario je temelje islamske države. Od tog vremena pa do današnjih dana grad Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, osnovni je centar u kojem se stječe islamsko znanje. Gotovo da nema učenjaka koji je putovao u potrazi za naukom a da nije posjetio Medinu i okusio slatke plodove islamskih nauka koji se stoljećima ubiru u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji.

Uzvišeni Allah ovaj je grad spomenuo na četiri mjesta u Kur'anu:

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ...﴿١٠١﴾

"Među beduinima oko vas ima licemjera, a ima ih i među stanovnicima Medine, koji su u licemjerstvu uporni – ti ih ne poznaješ, ali ih Mi poznajemo."[426]

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ...﴿١٢٠﴾

"Nije trebalo da stanovnici Medine ni beduini u njegovoj blizini iza Allahovog Poslanika izostanu i da svoj život njegovom životu pretpostave."[427]

---

426 Et-Tevba, 101.

427 Et-Tevba, 120.

لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾

"Ako se licemjeri i oni čija su srca bolesna i oni koji po Medini šire laže – ne okane, Mi ćemo ti vlast nad njima prepustiti i oni će samo kratko vrijeme kao susjedi tvoji u njoj ostati."[428]

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

"Oni govore: 'Ako se vratimo u Medinu, sigurno će jači istjerati iz nje slabijeg!' A snaga je u Allaha i u Poslanika Njegovog i u vjernika, ali licemjeri ne znaju."[429]

U vjerodostojnom sunnetu spominju se još dva imena Medine:

• Tâba. Džabir b. Semura prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allah je Medinu nazvao Tâba.*"[430]

• Tajba. Fatima bint Kajs prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za Medinu rekao: "*Ovo je Tajba, ovo je Tajba!*"[431] Postoje i druga predanja u kojima se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, Medinu nazvao: Džâbira, Medžbura, Jended, Ed-Dar, El-Iman, ali su lanci prenosilaca ovih hadisa ništavni.

Neki historičari navode druga imena koja se odnose na Medinu, kao: Darul-Hidžra, El-Iman, En-Nahr, El-Merhuma, El-Mubareka, El-Me'mena, Kubbetul-Islam, El-Arra, El-Barra, tako da je imam Es-Semehudi spomenuo devedeset četiri imena ovog časnog grada.[432] Neki historičari, čak, spominju jedanaest imena Medine koja su spomenuta u Tevratu.[433]

---

428 El-Ahzab, 60.

429 El-Munafikun, 8.

430 Muslim, 9/131/1385.

431 Muslim, 18/66/2942.

432 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 184–187; *Vefaul-vefa*, 1/61–92; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 2/871–876; *Fedailul-Medine*, str. 33.

433 Vidjeti: Ibn Nedždžar, *Ed-Durretus-semine*, str. 21.

Odlike Medine

1. Medina je sveti grad

Abdullah b. Zejd prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ibrahim je učinio Meku svetom i molio za nju, a ja sam Medinu učinio svetom onako kako je Ibrahim učinio (svetom) Meku i molio sam za nju.*"[434]

Sehl b. Hunejf prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pokazao prema Medini i rekao: "*Ona je sigurno i zaštićeno* (sveto) *mjesto.*"[435]

Dakle, Meka i Medina su sveti gradovi. Što se tiče Mesdžidul-aksaa u Kudsu, ne postoji argument na osnovu kojeg bi se moglo kazati da je on "treća sveta džamija", iako je ova fraza raširena među ljudima, posebno među Arapima. Ispravno je kazati da je Mesdžidul-aksa "treća odabrana džamija", jer je dozvoljeno putovati izričito radi obavljanja namaza u njoj.[436] Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Na svijetu ne postoji harem izuzev ova dva harema (mekanskog i medinskog), a (haremom se ne smatra) ni Bejtul- -Makdis niti neki drugi (mesdžid)."[437]

2. Dedžal ne može ući u Medinu

Enes b. Malik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nema mjesta u koje Dedžal neće ući osim Meke i Medine.*"[438] Kada je Temim ed-Dari vidio Dedžala vezanog u pećini, Dedžal mu je, između ostalog, rekao: "Neće ostati nijedno mjesto a da kroz njega neću proći u roku od četrdeset dana, osim Meke i Medine."[439] Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Pojavit će se Dedžal! Bit će mu zabranjeno hodati medinskim putevima, a pojavit će se u pustinji nadomak Medine.*"[440] Ebu Bekra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Medinu neće zadesiti zastrašivanje lutajućeg ćoravog Dedžala. Ona*

434 El-Buhari, 442/2129; Muslim, 9/113/1360.
435 Muslim, 9/126/1375.
436 Vidjeti: Abdulmuhsin el-Abbad, *Fadlul-Medine*, str. 6–7.
437 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/117.
438 El-Buhari, 392/1881; Muslim, 18/67/2943.
439 Muslim, 18/63–66/2942.
440 El-Buhari, 1502/7132; Muslim, 18/57/2938.

će tada imati sedam vrata, a na svakim vratima bit će po dva meleka."[441]

3. Kuga ne može ući u Medinu

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Na medinskim putevima i uzvišenjima nalaze se meleki i u nju ne mogu ući kuga ni Dedžal.*"[442]

4. Groznica je napustila Medinu

Abdullah b. Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Usnio sam crnu ženu raščupane kose kako odlazi iz Medine i zaustavlja se u Mahjei. Protumačio sam to kao odlazak kuge iz Medine u Mahjeu, tj. El-Džuhfu.*"[443] Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj! Omili nam Medinu kao što si nam omilio Meku ili još više! Allahu moj, podari nam bereket u našim sâovima i našim muddovima*[444] *iučini nam je zdravom, a njenu groznicu premjesti u El-Džuhfu.*"[445]

5. Poticaj na boravak u Medini

Ebu Zuhejr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Bit će oslobođen Jemen i ljudi će doći i dotjerati deve, potovariti* (na njih) *svoje ukućane i one između ljudi koji su njima odani, a Medina je za njih bolja, samo kada bi oni to znali. Bit će oslobođen Šam i ljudi će doći* (u Medinu), *dotjerati deve, potovariti svoje ukućane i između ljudi one koji su njima odani, a Medina im je bolja, samo kada bi oni to znali. Bit će oslobođen i Irak i ljudi će doći tjerajući* (svoje) *deve, potovariti svoje ukućane i između stanovništva one koji su im odani, a Medina im je bolja, samo kada bi oni to znali.*"[446]

U ovom hadisu, koji je dokaz poslanstva, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nagovijestio je iseljavanje ljudi iz Medine u bogatije krajeve nakon njihovog oslobađanja.

---

441 El-Buhari, 392/1879.

442 El-Buhari, 1502/7134; Muslim, 9/128/1379.

443 El-Buhari, 1482/7039.

444 Sâovi i muddovi su mjerne jedinice. Mudd je jedna pregršt, a sâa su četiri pregršti.

445 El-Buhari, 393/1889; Muslim, 9/126/1376.

446 El-Buhari, 391/1875; Muslim, 9/133/1388.

Džabir prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Doći će vrijeme kada će stanovništvo Medine ići i tražiti udobniji život i kada ga nađu, vratit će se u Medinu, potovariti svoje ukućane i otići tamo, a Medina im je bolja, samo kada bi oni to znali.*"[447]

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neki ljudi će svoja plemena natjerati na iseljenje iz Medine, govoreći: 'Veliko dobro, veliko dobro!', a Medina im je bolja, samo kada bi oni to znali. Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, ko se strpi na njenim tegobama i nedaćama, ja ću mu biti svjedok – ili je rekao: zagovornik na Sudnjem danu. Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, ona odstranjuje* (od sebe) *zao svijet kao što kovačka mješina odstranjuje trosku od željeza. Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, niko neće napustiti Medinu bježeći od nje, a da joj ga Uzvišeni Allah neće zamijeni boljim od njega.*"[448]

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Niko neće napustiti Medinu iz prezira prema njoj, a da joj Allah neće poslati boljeg od njega.*"[449]

6. Strpljivost na medinskim tegobama

Abdullah b. Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko se strpi na njenim* (tj. medinskim) *tegobama i nedaćama, ja ću mu biti svjedok – ili je rekao: zagovornik na Sudnjem danu.*"[450]

7. Opasnost griješenja u Medini

Alija b. Ebu Talib izvadio je stranicu na kojoj je, između ostalog, pisalo: "Medina je zaštićeni prostor. Ko u njoj učini zlodjelo ili pruži utočište prijestupniku[451] – na njega je Allahovo prokletstvo, prokletstvo meleka i svih ljudi, i od njega na Kijametskom danu neće biti primljen ni farz ni nafila."[452]

---

447 Ahmed, 3/342, sa slabim lancem prenosilaca.
448 Ahmed, 2/439; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid,* 22/279, s dobrim lancem prenosilaca.
449 Abdurrezzak, 9/265/17160; Ibn Hibban, 9/51/3733, s dobrim lancem prenosilaca.
450 Muslim, 9/127/1377.
451 Onome nad kim treba izvršiti šerijatski propisanu kaznu.
452 El-Buhari, 1428/6755; Muslim, 9/120/1370.

8. Poseban grijeh za spletkarenje protiv Medinjana

Sa'd b. Ebu Vekkas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Stanovništvu Medine niko neće učiniti spletku a da se ona neće rastopiti kao što se so topi u vodi.*"[453]

U drugoj predaji kaže se: "*Ko im bude htio nanijeti kakvo zlo, nestat će kao što nestaje olovo u vatri ili kao što se so topi u vodi.*"[454]

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko bude plašio stanovnike Medine, Allah će njega plašiti.*"[455] U drugoj verziji kaže se: "*Ko bude plašio ensarije, on mene plaši.*"[456]

Ubada b. Es-Samit prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj, ko učini kakvu nepravdu Medinjanima i preplaši ih, Ti njega preplaši. Na njega će pasti Allahovo prokletstvo, prokletstvo meleka i svih ljudi. Od njega na Kijametskom danu neće biti primljen ni farz ni nafila.*"[457]

9. Poticaj na dočekivanje smrtnog časa u Medini

Ibn Omer prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko ima mogućnost da dočeka smrtni čas u Medini, neka tako i učini, ja ću biti zagovornik onome ko umre u Medini.*"[458]

10. Ispravno vjerovanje naći će utočište u Medini

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ispravno vjerovanje sklonit će se* (skupiti) *u Medinu kao što se zmija*

---

453 El-Buhari, 391/1877; Muslim, 9/133/1387.

454 Muslim, 9/116/1363.

455 Abdurrezzak, 9/264/17158; Ibn Hibban, 9/55/3738, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/432; *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/382–385.

456 El-Buhari, *Et-Tarihul-kebir*, 1/53, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Tahridžut--tarihil-kebir*, 3/1028; *Fedailul-Medine*, str. 238.

457 Et-Taberani, *El-Evsat*, 4/186/3589. Imam El-Munziri ovo predanje ocjenjuje dobrim, a šejh El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/63.

458 Et-Tirmizi, 5/719/3917; Ibn Madža, 2/1038/3112; Ahmed, 2/74. Et-Tirmizi, Ahmed Šakir i El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom, a imam El-Begavi dobrom. Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/324, opaske na *El-Musned*, 5/66, i *Sahihul-džamia*, 2/1040.

skloni u svojoj rupi."[459]

11. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, posebno je volio Medinu

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj! Omili nam Medinu kao što si nam omilio Meku ili još više! Allahu moj, podari nam bereket u našim sâovima i našim muddovima i učini nam je zdravom, a njenu groznicu premjesti u El-Džuhfu.*"[460] Enes b. Malik kaže: "Kada bi Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vraćajući se s puta, ugledao zidine Medine, potjerao bi svoju devu, a kada bi bio na drugoj jahaćoj životinji, gonio bi je brže iz ljubavi prema Medini."[461]

12. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio je za Medinu

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio riječima: "*Allahu moj, učini nam Meku blagoslovljenom, i Medinu blagoslovljenom, i Šam blagoslovljenim, i Jemen blagoslovljenim!*"[462]

Ebu Katada prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio riječima: "*Allahu moj, uistinu je Ibrahim, Tvoj miljenik, rob i vjerovjesnik, dovio za stanovnike Meke, a ja, Muhammed, Tvoj rob i poslanik, molim Te za stanovnike Medine kao što je Ibrahim molio za stanovnike Meke.*"[463]

Enes prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio: "*Allahu moj! Podari Medini bereket (blagoslov) dva puta veći od onog kakav si dao Meki!*"[464]

Enes b. Malik prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio za stanovnike Medine, riječima: "*Allahu, podari im bereket*

459 El-Buhari, 391/1876; Muslim, 2/144/147.

460 El-Buhari, 393/1889; Muslim, 9/126/1376.

461 El-Buhari, 393/1886.

462 El-Fesevi, *El-Marife*, 3/76; Ibn Asakir, *Tarihu Dimešk*, 1/131. Šejh El-Albani ovu je predaju ocijenio vjerodostojnom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/302–306, i opaske šejha El-Albanija na *Fedailu Šam*, str. 24, imama Er-Ribija.

463 Ahmed, 5/309, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti opaske šejha Šuajba na *El--Musned*, 37/312.

464 El-Buhari, 393/1885; Muslim, 9/120/1369.

u njihovom mikalu,[465] *sâu*[466] *i muddu!*[467]"[468]

13. Poseban grijeh ima onaj ko zaštiti prijestupnika u Medini

Enes b. Malik upitan je da li je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, Medinu učinio zaštićenim područjem (haremom), pa je odgovorio: "Da, od tog i tog mjesta do tog i tog mjesta. U njoj se ne smije posjeći drvo, a ko u njoj učini zlodjelo – na njega će pasti Allahovo prokletstvo, prokletstvo meleka i cijeloga svijeta!" Asim kaže: "Musa b. Enes kazivao mi je da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*...ili pruži utočište prijestupniku...*'"[469]

U predaji koju prenosi Alija navodi se: "Od njega na Kijametskom danu neće biti primljen ni farz, ni nafila."[470]

U verziji hadisa koji prenosi Ebu Hurejra, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Ko u Medini učini kakvo zlodjelo, ili zaštiti prijestupnika, ili se pripiše nekome mimo svoga štićenika*[471]*, na njega će pasti Allahovo prokletstvo, prokletstvo meleka i svih ljudi. Od njega na Kijametskom danu neće biti primljen ni farz ni nafila.*"[472]

14. Medina je mjesto iseljenja Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Medina je moje pribježište; u njoj ću biti ukopan, u njoj je moj dom, obaveza je mome ummetu da pazi moj komšiluk* (tj. Medinjane)."[473]

---

465 Mjera za žito.

466 Mjerna jedinica. Jedan sâa ima četiri pregršti.

467 Mjerna jedinica. Mudd je jedna pregršt.

468 El-Buhari, 1420/6714; Muslim, 9/119/1368.

469 838 El-Buhari, 1536/7306; Muslim, 9/118/1366.

470 El-Buhari, 1428/6755; Muslim, 9/120/1370.

471 Onoga ko ga je oslobodio ropstva.

472 Ahmed, 2/450, s dobrim lancem prenosilaca.

473 Ibn Adi, *El-Kamil*, 6/171; Ibn Ebu Hajsem, *Et-Tarihul-kebir*, 246/117 (*Fedailul-Medine*), s ispravnim lancem prenosilaca.

15. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, usnio je[474] svoje iseljenje u Medinu

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dok je boravio u Meki, rekao ashabima: "*Usnio sam mjesto u koje ćete se iseliti. Usnio sam slanaču* (neplodnu zemlju koja sadrži mnogo soli), *između dva kamenjara s puno palmi.*" Kada su čuli ovaj san, neki ashabi uputili su se prema Medini, a i drugi koji su prethodno učinili hidžru u Abesiniju.[475]

16. Medina je kao kovački mijeh

Džabir b. Abdullah prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Medina je, zaista, kao kovački mijeh: odstranjuje ono što ne valja, a daje sjaj onome što valja.*"[476]

Zejd b. Sabit prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, o Medini rekao: "*Ona je Tajjiba (tj. dobra, lijepa). Ona uklanja prljavštinu*[477] *kao što vatra uklanja primjese sa srebra.*"[478]

Ebu Hurejra prenosi da je Allahov je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Naređeno mi je* (iseljenje i boravak) *u naselju koje će zavladati ostalim naseljima.* (Dvoličnjaci) *govore: 'Jesrib', a to je Medina* (grad). *Ona odstranjuje* (od sebe) *zao svijet kao što kovačka mješina odstranjuje trosku od željeza.*"[479]

U drugom hadisu koji prenosi Ebu Hurejra navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Medina je kao kovački mijeh, odstranjuje ono što ne valja. Sudnji dan neće nastupiti dok Medina iz sebe ne odstrani*

---

474 Snovi poslanikâ su objava, i u vezi s tim islamski se učenjaci ne razilaze u mišljenju. Vidjeti: *El-Ibane*, 2/78; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 15/101 i 16/276; *Medžmuu fetava*, 12/398 i 17/532; *Zadul-mead*, 3/37; *Fethul-Bari*, 12/370; *Mearidžul-kabul*, 2/392; *El-Iknaa*, 4/2033; *Fejdul-Kadir*, 4/12; *Advaul-bejan*, 3/39 i 3/291.

475 El-Buhari, 473–474/2297.

476 El-Buhari, 1519/7211; Muslim, 9/130/1383.

477 U hadisu se misli na to da Medina razotkriva bolesna srca i odvaja ih od iskrenih vjernika, kao što kovač vatrom otklanja nepoželjne primjese u vrijednim metalima, čije prisustvo, ustvari, umanjuje njihovu vrijednost.

478 El-Buhari, 960/4589; Muslim, 543/1384.

479 El-Buhari, 390/1871; Muslim, 543/1382.

najlošije ljude, kao što kovački mijeh odstranjuje primjese iz željeza."[480]

17. Uzvišeni Allah nazvao je Medinu Tâba

Džabir b. Semura prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allah je, uistinu, Medinu nazvao Tâba* (lijepa, dobra)."[481]

Odlike Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije

1. Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, džamija utemeljena je na bogobojaznosti[482]

Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ...﴿١٠٨﴾

"**Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na bogobojaznosti, zaista više zaslužuje da u njoj na namaz staješ.**"[483] Ebu Seid el-Hudri prenosi da je upitao Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, o džamiji čiji su temelji postavljeni na bogobojaznosti, pa mu je on rekao: "*To je ova vaša* (tj. medinska) *džamija.*"[484]

2. Posebna vrijednost namaza u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji

Džabir b. Abdullah prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Namaz u mojoj džamiji* (u Medini) *bolji je od hiljadu namaza koji se obave u drugim džamijama, osim Mesdžidul-harama. Namaz u Mesdžidul-haramu bolji je od sto hiljada namaza obavljenih u drugim džamijama.*"[485]

---

480 Muslim, 9/129/1381; Ibn Hibban, 9/51/3734.

481 Muslim, 9/131/1385; Ahmed, 5/94; Ibn Hibban, 9/44/3726; Et-Taberani, 2/217/1892.

482 O ovom pitanju bit će riječi u poglavlju o vrijednostima mesdžida Kuba.

483 Et-Tevba, 108.

484 Muslim, 9/142/1398.

485 Ibn Madža, 1/451/1406; Ahmed 3/343; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/745/1510; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 2/62/599. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju Ibn Hibban, El-Munziri, Ibn Abdulhadi, Ibn Hadžer, El-Busiri, Ibn Muflih i El-Albani. Imam En-Nevevi smatra je dobrom. Vidjeti: En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/138; Ibn Abdulhadi, *Tenkihut-tahkik*, 2/453; *Et-Telhisul-habir*, 4/1550; *El-Furua*, 1/532–533; *Hulastul-bedril-*

Džabir prenosi da je neki čovjek na dan oslobođenja Meke rekao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, ja sam se zavjetovao da ću, ako Allah oslobodi Meku, klanjati dva rekata u Mesdžidul-aksau (u Kudsu)." Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Klanjaj ovdje.*" Čovjek je opet postavio isto pitanje i dobio isti odgovor. Kada je treći put upitao, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao mu je: "*Postupi kako želiš.*"[486]

Napomena: Hadžije iz Bosne i Hercegovine, kao i iz brojnih drugih zemalja, nastoje u Medini provesti osam dana, uglavnom prije hadžskih obreda. Ovaj postupak temelji se na slabom hadisu koji prenosi Enes b. Malik u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Ko bude klanjao u mojoj džamiji četrdeset namaza, ne propuštajući nijedan od njih, bit će udaljen od Vatre, spašen od kazne i čist od licemjerstva.*"[487]

3. Dozvoljeno je krenuti na putovanje radi posjete Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Sedla se ne pritežu osim radi (posjete) tri džamije: Svete džamije u Meki, daleke džamije El-Aksa u Jerusalemu i radi moje džamije* (u Medini)."[488]

4. U Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji nalazi se jedan od džennetskih vrtova

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Između moje kuće i minbera nalazi se jedan od džennetskih vrtova, a moj*

-munir, 2/421; *Misbahuz-zudžadže*, 1/250; *Sahihut-tergib*, 2/45; *Irvaul-galil*, 4/341–342; *El-Lu'lu'ul-mesnua*, str. 451.

[486] Ebu Davud, 3/233/3305; Ahmed, 3/363; Ed-Darimi, 2/151/2339; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 364/945; Abd b. Humejd, *El-Musned*, 2/131/1007 (*El-Muntehab*), s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 4/1548; *Irvaul-galil*, 4/147.

[487] Ahmed, 3/155; Et-Taberani, *El-Evsat*, 5/483/5444. Šejh El-Albani ovo predanje smatra ništavnim. Vidjeti: *Daifut-tergib*, 1/378; *Es-Silsiletud-daife*, 1/540; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/406; Abdulmuhsin el-Abbad, *Fadlul-Medine*, str. 19.

[488] El-Buhari, 389/1864; Muslim, 9/141/1397.

je minber nad mojim zdencem[489] *(Havdom).*"[490]

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom prilikom ušao u džamiju, popeo se na minber i rekao: "*Ja sada stojim na svom Izvoru* (Havdu)."[491]

Međutim, i pored toga, od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije potvrđeno da je namaz obavljen u ovom vrtu, koji se naziva Revda, vredniji od namaza obavljenog u bilo kojem drugom dijelu Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije.

Što se tiče hadisa koji prenosi Abdullah b. Lebid, a u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Koga raduje namaz u jednom od džennetskih vrtova, neka klanja između moga mezara i moga minbera*"[492], njegova je autentičnost sporna.[493] Isto tako, spominjanje mezara u ovom hadisu je problematično, a u ispravnim verzijama hadisa spominje se kuća ili eventualno soba,[494] a ne mezar.

5. Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, minber nalazi se u jednom od džennetskih vrtova

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Između moje kuće i minbera nalazi se jedan od džennetskih vrtova, a moj minber se, također, nalazi u jednom od džennetskih vrtova.*"[495]

---

489 Islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja u vezi sa značenjem ovoga hadisa. Jedni smatraju da se radi o Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, minberu koji je koristio na dunjaluku, što je ispravnije mišljenje, dok drugi smatraju da će Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, imati poseban minber na ahiretu koji će se nalaziti iznad njegovog zdenca. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 4/120; *Umdetul-kari*, 7/262.

490 El-Buhari, 1397/6588; Muslim, 9/136/1391.

491 Ahmed, 3/91; Abd b. Humejd, 2/111/962; El-Hakim, 4/314/7756. El-Hakim i Ez-Zehebi ovo su predanje ocijenili autentičnim. Vidjeti: *Fedailul-Medine*, str. 494.

492 Ed-Dejlemi, *Musnedul-Firdevs*, 8/326/5676.

493 Vidjeti: *Fedailul-Medine*, str. 478–479.

494 Ahmed, 2/534, s ispravnim lancem prenosilaca.

495 El-Buhari, *Et-Tarihul-kebir*, 8/326, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Fedailul-Medine*, str. 459.

6. Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, minber vezan je za Džennet

Ummu Selema prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Između moje kuće i moga minbera nalazi se vrt od džennetskih vrtova, a stubovi moga minbera pričvršćeni su u Džennetu.*"[496]

7. Lažno zaklinjanje kod Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, minbera smatra se velikim grijehom

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko god se lažno zakune kod moga minbera, iako se zakletva odnosila na svježi misvak, neka sebi pripremi mjesto u Vatri.*"[497]

Presjek izgradnje medinske džamije u prva tri stoljeća islama

Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, gradnja

Nakon kratkodnevnog boravka u Kubau i obavljenog džuma-namaza u plemenu potomaka Amra b. Avfa, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, krenuo je ka Medini koja je u to vrijeme bila mali gradić koji se prostirao na nešto većoj površini od one na kojoj se nalazi današnja džamija s haremom (dvorištem). Ensarije, pored skromnog života kojim su živjeli, željeli su, bez iznimke, ugostiti Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u svojim domovima. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prošao ni pored jedne kuće a da mu nisu izrazili dobrodošlicu vukući povodac njegove deve želeći ga tako svratiti u svoj dom. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ponavljao je svima iste riječi: "*Pustite je, njoj je naređeno* (gdje će se zaustaviti). [498]"Deva je išla sve dok nije stala pred kućom Ebu Ejjuba el-Ensarija u kojoj se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, smjestio i ostao

---

496 El-Humejdi, 1/139/290; Abdurrezzak, 3/182/5242; Ahmed, 6/289; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 7/315/2872; El-Bejheki, 5/406/10290. Šejh Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/812–813.

497 Šafija, *El-Musned*, str. 153; Ahmed, 3/344; Ebu Davud, 3/221/3246; Ibn Madža, 2/779/2325; Ibn Hibban, 6/280/4353; El-Hakim, 4/330/7811; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid*, 22/87. El-Hakim, El-Munziri, Ez-Zehebi, El-Busiri, Es-Sujuti i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/45; *Ed-Durrul-mensur*, 2/80; *Sahihut-tergib*, 2/371; *Sahihul-džamia*, 2/1067; *Irvaul-galil*, 8/313.

498 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 1/237; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/504; *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/239; *Zadul-mead*, 3/59; *Vefaul-vefa*, 1/443.

sve dok nije završena gradnja džamije i njegovih soba pored džamije.[499]

Budući da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bio u prizemlju, a Ebu Ejjub i njegova supruga na spratu, Ebu Ejjub je tražio od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da se zamijene jer mu je bilo neprijatno da boravi iznad njega. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ipak je odabrao prizemlje zbog brojnih posjeta koje je očekivao. Jedne večeri na spratu Ebu Ejjuba prosula se posuda s vodom pa su on i njegova supruga Ummu Ejjub uzeli jedini prekrivač koji su imali i njime presušivali patos iz bojazni da kapljice vode ne uznemire Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[500] Međutim, naposljetku je, ipak, došlo do zamjene spratova. Ebu Ejjub se jednostavno nije mogao pomiriti s time da boravi iznad Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[501]

Enes b. Malik opisuje nam ulazak Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u Medinu sljedećim riječima: "Onoga dana kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao u Medinu, svojim je dolaskom osvijetlio cijeli grad, a na dan kada je umro, sve je postalo tamno."[502]

Bera b. Azib kaže: "Nisam vidio da su se stanovnici Medine ičemu toliko obradovali kao što su se obradovali Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem; vidio sam čak i djecu (i čuo) kako govore: 'Ovo je Allahov Poslanik, već je došao!'"[503]

Neposredno po dolasku u Medinu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, počeo je s gradnjom historijske džamije koja je sve do današnjih dana ostala kristalno čisti i nenatrunjeni izvor šerijatskih nauka. Nije poznata ustanova niti institucija koja je izrodila toliko učenjaka vrhunskih profila

499 Vidjeti: Ibn Hišam, *Es-Siretun-nebevijje*, 2/104 i 106; *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/239.

500 Vidjeti: *Es-Siretun-nebevijje*, 2/106–107; *Ed-Durretus-semine*, str. 98–99; *El-Bidaje ven--nihaje*, 3/241; *Vefaul-vefa*, 1/453–454.

501 Muslim, 850/2053.

502 Ahmed, 3/221; Et-Tirmizi, 5/588/3618; Ibn Madža, 1/522/1631; Ibn Hibban, 14/601/6634. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje ocjenjuju ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 3/486.

503 El-Buhari, 1085/4941; Et-Tajalisi, 2/80/739; Ahmed, 4/284.

iz različitih šerijatskih disciplina, naročito hadisa, kao što je džamija Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

Muhadžiri, doseljenici iz Meke, i ensarije, Medinjani, složno su počeli udarati temelje ove slavne građevine. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tražio je od Benu Nedždžara da otkupi zemlju za džamiju, ali oni su uporno odbijali. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, gradio je džamiju, a oni su mu dodavali čerpiće i glinu. Tom prilikom Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dovio je za ashabe u stihu, govoreći: "*Gospodaru moj, nema života do života ahiretskog, pa oprosti ensarijama i muhadžirima.*[504]"

Enes b. Malik kazuje: "Naredivši izgradnju džamije, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, poslao je po prvake Benu Nedždžara i rekao im: '*O, pripadnici Benu Nedždžara, recite mi cijenu ovih vaših vrtova*?' 'Ne, tako nam Allaha, mi tražimo protuvrijednost samo od Allaha', odgovorili su oni." Enes je još rekao: "Na tom mjestu nalazili su se grobovi idolopoklonika, ostaci starih građevina i palme. Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, izdao je naređenje u vezi s radovima na tom mjestu pa su grobovi idolopoklonika ekshumirani, ruševine su poravnate, a palme su isječene i od njihovih su stabala napravljeni nosivi stubovi, koji su postavljeni s prednje strane džamije, a dovratke su napravili od kamena. Ashabi su prenosili kamenje glasno izgovarajući stihove u redžez[505] metru, a u radovima je učestvovao i Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, koji je tom prilikom govorio: '*Allahu, dobro je samo u ahiretskim blagodatima, pa oprosti ensarijama i muhadžirima!*'"[506]

Abdullah b. Omer kazuje: "U doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, džamija je sagrađena od čerpića, krov je bio prekriven palminim granjem, a palmina stabla postavljena su kao nosivi stubovi. Ebu Bekr nije poduzimao nikakve radove na džamiji. Omer je (renovirao) i proširio džamiju tako da se nova građevina nije razlikovala

504 Ahmed, 3/118; Ibn Madža, 1/245/742; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani*, 4/241/2244. Šejh El-Albani smatra da ovo predanje ispunjava Muslimove kriterije. Vidjeti: *Es-Semerul-mustetab*, 1/458.

505 Redžez je vrsta arapske poezije, a neki je smatraju rimovanom prozom.

506 El-Buhari, 106/428; Muslim, 213/524.

od građevine kakva je bila u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dakle, u gradnji je koristio čerpiće, palmino granje, a stare nosive stubove zamijenio je novim palminim stablima. Kasnije je Osman u određenoj mjeri izmijenio džamiju: uveliko ju je proširio, podigao zidove od klesanog kamena i maltera, postavio stubove od klesanog kamena, a krov od tikovog drveta."[507]

U pogledu dimenzija džamije, historičari imaju različita mišljenja. Po preferirajućem mišljenju, njena dužina iznosila je sedamdeset[508], a širina šezdeset[509] ili više podlaktica.[510]

Imam En-Nevevi navodi od Haridže b. Zejda, jednog od sedam medinskih fakiha – pravnika, da je rekao: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sagradio je džamiju (dimenzija) sedamdeset sa šezdeset podlaktica ili malo više od toga."[511]

Jednom prilikom dok je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, gradio džamiju s ashabima, rekao je: "*Sagradite je kao Musaovu kolibu, od granja i kolčića; život je kraći od toga.*"[512]

Ubada b. Es-Samit kazuje: "Ensarije su sakupile dosta imetka i kazali su Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: 'Allahov Vjerovjesniče, obnovi ovu našu džamiju i ukrasi je! Dokle ćemo klanjati ispod palminog granja?!' Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovori: '*Ne želim se razlikovati od svog brata Musaa; koliba kao Musaova koliba.*'"[513]

507 El-Buhari, 100/446; Ahmed, 2/130; Ebu Davud, 1/123/451; Ibn Hibban, 4/477/1601.

508 Oko trideset pet metara.

509 Oko trideset metara.

510 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 79; *Ed-Durretus-semine*, str. 100; *Vefaul-vefa*, 2/50–51; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 41.

511 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/205.

512 Abdurrezzak, 3/154/5135; Ibn Sa'd, 1/240. Ovu predaju šejh El-Albani ocjenjuje dobrom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/178–181; *Sahihut-tergib*, 2/386; *Sahihul-džamia*, 2/741. Vidjeti također: Ahmed, *El-Verea*, str. 125; *Ed-Durretus-semine*, str. 100; *Medžmuu fetava*, 24/168; *Zadul-mead*, 3/63; *Umdetul-kari*, 4/178; *Vefaul-vefa*, 2/34.

513 El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/542.

Hasan el-Basri upitan je o tome kako je izgledala Musaova koliba, pa je rekao: "Kada bi digao ruku, dotakao bi plafon."[514]

Plafon džamije bio je visok pet podlaktica (oko dva i po metra)[515], a krov džamije bio je prekriven palminim granjem, kako smo prethodno spomenuli. Imam El-Buhari navodi da je Ebu Seid el-Hudri kazao: "Krov (Vjerovjesnikove, sallallahu alejhi ve sellem) džamije bio je prekriven palminim granjem."[516]

Džamija je imala troja vrata: jedna na kraju džamije gdje se nalazi današnji mihrab, druga sa strane koja su se zvala Babur-rahme – Vrata milosti, i treća nasuprot njih kroz koja je ulazio i izlazio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jer je njegova kuća bila povezana s džamijom.[517] U prvih šesnaest mjeseci boravka u Medini muslimani su se u namazima okretali prema Kudsu.[518] Kada je promijenjena Kibla u suprotnom pravcu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zatvorio je vrata u pozadini džamije, a napravio nova koja su bila u pravcu Kudsa.[519]

U džamiji nije bilo prostirke, već se klanjalo na mehkom pustinjskom pijesku.[520]

Nakon povratka s Hajbera, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zbog povećanja broja klanjača, počeo je s proširenjem džamije: proširio ju je za četrdeset, a produžio za trideset podlaktica.[521]

Jednoga dana Osman b. Affan rekao je ljudima: "Tako vam Allaha i islama, zar se ne sjećate da je ova džamija postala tijesna ljudima, pa je

514 El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/542. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/386.

515 Vidjeti: *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 41.

516 Vidjeti: El-Buhari, 150/669. Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 2/96; Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 3/281; *Šerhul-Kirmani*, 4/104–105.

517 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 100; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 41.

518 El-Buhari, 23/40; Muslim, 212/524.

519 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 100; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 41.

520 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/118; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/238.

521 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 100; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 53; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 41.

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: '*Ko će kupiti ovu parcelu i pripojiti je džamiji, a zauzvrat će dobiti bolju u Džennetu?*' Kupio sam tu parcelu vlastitim imetkom."[522] Navodi se da je ta parcela koštala stotinu hiljada (dirhema).[523]

Ova predaja bezrezervno ukazuje na to da je džamija u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, proširivana.

U vrijeme vladavine Ebu Bekra nisu se dešavale nikakve promjene u pogledu dimenzija Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije, a razlog za to jeste kratkoća Ebu Bekrovog hilafeta, oslobađanje novih teritorija i njegova zauzetost rješavanjem problema u vezi sa plemenima koja su odbila davati zekat nakon smrti Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[524]

Ibn Omer kaže: "U vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, džamija je bila sagrađena od čerpića, palminog granja i palminih stubova. Ebu Bekr nije vršio nikakve promjene na džamiji."[525]

Dakle, Ebu Bekr nije mijenjao izgled aktuelne građevine, niti je pristupao bilo kakvim adaptacijama unutar džamije.[526] U jednoj predaji, koja ima slab lanac prenosilaca, Ibn Omer kaže da je Ebu Bekr, ipak, promijenio dotrajale džamijske stubove i iznova prekrio džamiju.[527]

Omerovo proširenje džamije

Broj muslimana u Medini konstantno se povećavao, tako da je džamija postajala sve tješnja, stoga je Omer b. El-Hattab, 17. h. g., odlučio proširiti

---

522 Et-Tirmizi, 5/627/3703; En-Nesai, 4/235/3608; Ed-Darekutni, 4/123/4395. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovu predaju ocjenjuju dobrom. Vidjeti: *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 3/517; *Irvaul-galil*, 6/63.

523 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 135; *Vefaul-vefa*, 2/256.

524 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/225; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 53; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 43.

525 El-Buhari, 110/446; Ebu Davud, 1/120/451; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/541.

526 Vidjeti: Ibn Kutejba, *El-Mearif*, str. 507.

527 Ebu Davud, 1/120/452. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio slabim. Vidjeti: *Daifu Suneni Ebi Davud*, str. 41.

objekat.[528] U jednom predanju, koje ima slab lanac prenosilaca, navodi se da je Omer kazao: "Da nisam čuo Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da kaže: '*Trebali bismo proširiti ovu našu džamiju*', ne bih je ni proširio."[529]

Abdullah b. Omer kaže: "Omer je (renovirao) i proširio džamiju tako da se nova građevina nije razlikovala od građevine kakva je bila u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dakle, u gradnji je koristio čerpiće, palmino granje, a stare nosive stubove zamijenio je novim palminim stablima."[530]

Omer je naredio izgradnju Vjerovjesnikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije rekavši (graditelju): "Zaštiti svijet od kiše i čuvaj se da je ne obojiš u crveno ili žuto da ne bi ljude stavio na iskušenje (tj. da ih šarenilo ne dekoncentrira u namazu)!"[531]

Omer je dodao džamiji deset podlaktica sa strane Kible, produžio je za trideset i proširio za dvadeset podlaktica. Visina krova iznosila je jedanaest podlaktica. Na kraju džamije Omer je ostavio otvor za dvoja vrata, a jedna od njih bila su isključivo za žene.[532] Džamiju je popodio lijepim glatkim kamenjem koje je nabavio iz Akika.[533]

Po savremenim mjerilima, Omer je proširio džamiju za oko 1.100 kvadratnih metara.[534]

Gradnja El-Butajhe

Budući da su džamije Allahove kuće, za vrijeme boravka u njima trebaju se poštovati određene etičke norme, naročito kada je u pitanju džamija Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Omer b. El-

---

528 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/225; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 53; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/241.

529 Ahmed, 1/47, sa slabim lancem prenosilaca.

530 El-Buhari, 110/446; Ebu Davud, 1/120/451; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/541.

531 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 2/96; Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 3/281; *Šerhul-Kirmani*, 4/104–105.

532 Vidjeti: *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 43–44; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/241.

533 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 3/284; *Ed-Durretus-semine*, str. 134.

534 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/241.

-Hattab pokazivao je izrazito veliki stepen poštivanja Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, i njegove džamije.

Ibn Ebu Mulejka rekao je: "Dva velikodušna dobročinitelja skoro da stradaju: Ebu Bekr i Omer. Njih dvojica podigli su glasove u Vjerovjesnikovom, sallallahu alejhi ve sellem, prisustvu kada mu je stigla delegacija Benu Temima. Ebu Bekr reče: 'Postavi za zapovjednika Ka'ka'a b. Ma'beda', a Omer reče: 'Nikako, već postavi Akrea b. Habisa.' Tada Ebu Bekr reče Omeru: 'Ti si mi se samo želio suprotstaviti!' 'Nikako !', odgovorio je Omer. Pritom su (obojica) povisili ton. Tada je Allah objavio:

﴿٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ...

'**O, vjernici, ne dižite glasove svoje iznad Poslanikovog glasa**...'"[535] Ibn Zubejr kaže: "Nakon (objavljivanja) ovog ajeta, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ne bi razumio Omera kada mu se obraćao sve dok ga ne bi priupitao šta je kazao (jer je tiho pričao)."[536]

Budući da su ljudi, naročito gosti izvan Medine, često ćaskali, dizali svoje glasove u džamiji i raspravljali, Omer je, proširujući džamiju, došao na ideju da pored nje sagradi poseban objekat u kojem će ljudi moći slobodnije pričati.

Saib b. Jezid kazuje: "Stajao sam u (Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem) džamiji i neki čovjek baci na mene kamenčić. Pogledao sam i vidio da je to bio Omer b. El-Hattab, koji mi reče: 'Idi i dovedi mi onu dvojicu!', i ja sam mu ih doveo. 'Ko ste vi (ili: odakle ste)?', upitao je (Omer), a oni odgovoriše: "Taifljani." 'Da ste mještani (Medine)', reče Omer, 'zadao bih vam bola. Zar toliko dižete svoje glasove u džamiji Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem!?'"[537]

Katada prenosi da je Omer čuo neke trgovce kako u džamiji spominju svoju trgovinu i dunjalučki posao, pa je rekao: "Džamije su sagrađene

---

535 El-Hudžurat, 1.

536 El-Buhari, 1052/4845 i 1053/4847; Ahmed, 4/6; Et-Tirmizi, 5/387/3266.

537 El-Buhari, 115/470; El-Bejheki, 10/176/20265.

da se u njima spominje Allahovo ime; ako želite spominjati trgovinu i dunjaluk, otiđite do Bekije (i tamo to spominjite)."[538]

Omer je zabranio viku u džamiji, rekavši: "U ovoj našoj džamiji nema dizanja glasa."[539]

Seid b. El-Musejjib rekao je: "Omer je prošao kroz džamiju dok je Hassan recitovao (poeziju) i pogledao ga preko oka. Hassan reče: 'Ja sam recitovao (u džamiji), a u njoj je bio onaj koji je bolji od tebe."[540] Zatim se (Hassan) okrenuo Ebu Hurejri i rekao: 'Zaklinjem te Allahom, jesi li čuo Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je rekao: – Odgovori (idolopoklonicima) umjesto mene. Allahu, pomozi ga časnim Džibrilom?' 'Da', reče (Ebu Hurejra)."[541]

Ebu Nadr kaže da je Omer uz džamiju sagradio zaseban objekat koji se zvao El-Butajha. Omer je tom prilikom rekao: "Ko bude želio galamiti, grajati ili recitovati stihove, neka izađe u njega."[542]

Ovaj prateći objekat nalazio se uz završni dio džamije, s njene desne strane gledano iz pročelja Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije.[543]

Dakle, izgradnjom El-Butajhe, Omer je htio zaštititi svetost džamije, s jedne, i pružiti mir onima koji se žele posvetiti ibadetu, s druge strane. Ovaj postupak ukazuje na Omerovu dalekovidnost i mogućnost da udovolji različitim kategorijama ljudi i njihovim potrebama, što je, bez dvojbe, odlika uspješnog lidera.

538 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/27/107.

539 Abdurrezzak, 1/427/1711; Ibn Ebu Šejba, 2/184/7903. Vidjeti: Ibn Hadždž, *El-Medhal*, 1/107; *Fethul-Bari*, 1/668; *Umdetul-kari*, 4/249; *Vefaul-vefa*, 2/319.

540 Misleći na Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

541 El-Buhari, 680/3212; Muslim, 1008/2485.

542 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/27/105; El-Bejheki, 10/177/20266. Vidjeti: *El-Istizkar*, 6/345–355, valorizacija: El-Kaladži; *El-Bejanu vet-tahsil*, 15/361; *El-I'tisam*, 2/452; *Vefaul-vefa*, 2/244.

543 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/244.

Osmanovo proširenje džamije

Zbog konstantnog povećanja broja muslimana i pritužbi na tjeskobu u džamiji, Osman b. Affan također je bio prisiljen da proširi Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju. Ovo proširenje desilo se 29. h. g.[544]

Osman b. Affan proširio je džamiju u pravcu Kible i do današnjeg dana nije proširivana s te strane. Također, Osman je i s drugih strana proširio Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju.[545]

Po savremenim procjenama, Osman je proširio džamiju za oko četiri stotine i devedeset šest kvadratnih metara.[546]

Kada se Osman odlučio na renoviranje džamije, mnogi ljudi su se pobunili jer su željeli da džamija zadrži svoj prvobitni izgled. Osman im reče: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da kaže: '*Ko sagradi džamiju radi Allaha, Allah će njemu u Džennetu sagraditi istu.*'"[547]

U drugoj predaji navodi se da je Osman b. Affan na prigovor svijeta, dok je obnavljao džamiju Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "Vi mnogo pričate protiv mene! A ja sam čuo Vjerovjesnika sallallahu alejhi ve sellem, da kaže: '*Ko sagradi džamiju...*'" "Mislim da je rekao (Asim)", kaže Bukejr, "*...radeći to samo iz želje za Allahovim licem* (tj. iskreno, u ime Allaha), *Allah će mu sagraditi sličnu zgradu u Džennetu.*"[548]

Ljudi nisu izražavali protivljenje zbog pukog renoviranja ili proširenja, jer poznato je da su se ranije žalili Osmanu da je džamija postala tijesna, već zbog izgradnje moderne građevine[549] od klesanog kamena i maltera.[550]

---

544 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/243.
545 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/253; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 45.
546 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/243.
547 Muslim, 1195/533; El-Bejheki, 6/276/11932.
548 El-Buhari, 111/450.
549 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 1/648.
550 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/250–251.

Imam El-Buhari bilježi da je Abdullah b. Omer rekao: "U doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, džamija je bila sagrađena od čerpića, krov je bio prekriven palminim granjem, a palmina stabla postavljena su kao nosivi stubovi. Ebu Bekr joj ništa nije dodavao. Omer je (renovirao) i proširio džamiju tako da se nova građevina nije razlikovala od građevine kakva je bila u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dakle, u gradnji je koristio čerpiće, palmino granje, a stare nosive stubove zamijenio je novim palminim stablima. Osman ju je kasnije izmijenio, uveliko proširio, podigao zidove od klesanog kamena i maltera, postavio stubove od klesanog kamena, a krov od tikovog drveta."[551] Džamijski stubovi bili su od željeza, obloženi klesanim kamenom.[552]

Osman je lično učestvovao u renoviranju džamije i vlastitim rukama podizao njene zidove.[553]

Ni Omer ni Osman nisu proširivali džamiju sa strane na kojoj se nalazio Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar.[554]

Osman b. Affan ubijen je neposredno nakon završetka radova na džamiji, tako da za vrijeme Alijine vladavine nije bilo potrebe pristupati bilo kakvim adaptacijama džamije, kao ni u vrijeme Muavije b. Ebu Sufjana, Jezida b. Muavije i Abdulmelika b. Mervana.[555]

Proširenje džamije u vrijeme Velida b. Abdulmelika

U vrijeme vladavine Velida b. Abdulmelika, namjesnik u Medini bio je Omer b. Abdulaziz kojem je Velid naredio da proširi Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju. Radovi su izvođeni od 88. do 91. h. g.[556] Kupljeno je zemljište s objektima oko džamije i tada su

551 El-Buhari, 100/446; Ahmed, 2/130; Ebu Davud, 1/123/451; Ibn Hibban, 4/477/1601.

552 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 135; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 54; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 45; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/243.

553 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 135; *Et-Tuhfetul-letife*, 2/130; *Vefaul-vefa*, 2/252.

554 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 135; *Vefaul-vefa*, 2/253; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/243.

555 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/262.

556 U vezi s vremenom rušenja stare džamije i završetka gradnje ovog objekta postoje i druga mišljenja. Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/273.

otkupljene tri kuće Abdurrahmana b. Avfa, kuća Ibn Mesuda, Talhe b. Ubejdullaha, Ammara b. Jasira, sobe Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, supruga koje su se nalazile neposredno uz džamiju.[557]

Nakon ovog proširenja, Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar našao se u džamiji.[558] Ovo je, bez razilaženja među historičarima, bila odluka halife Velida b. Abdulmelika.[559]

Jednom prilikom Ata el-Harasani sjedio je između Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara i minbera, te je rekao: "Bio sam u Medini kada je Velid b. Abdulmelik poslao pismo u kojem naređuje da se sobe Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, supruga pripoje džamiji. Nikada do tog dana nisam vidio više uplakanih lica."[560]

Džamiju čija je dužina iznosila dvije stotine podlaktica, kao i širina, osim zadnjeg dijela gdje je bila široka stotinu osamdeset podlaktica, Omer b. Abdulaziz sazidao je klesanim kamenom. Unutrašnji zidovi bili su ukrašeni mramorom, zlatom i raznoraznim ornamentima. Džamijski stubovi bili su od željeza i olova, obloženi klesanim kamenom. Krov je imao dva sloja: donji sloj bio je visok dvadeset pet podlaktica, podaskan tikovim drvetom. Džamija je imala dvadeset vrata.[561]

Prvi put u historiji islama napravljene su munare i mihrab. Džamija je na svakom uglu imala po jednu munaru.[562] Nakon toga, Sulejman b. Abdulmelik naredio je da se jedna od munara sruši u ravni s krovom

557 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 136; *Tarihul-hulefa*, str. 177; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/247–248; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 56–57; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 47.

558 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 27/223, 323 i 399; *Vefaul-vefa*, 2/262; *El-Mesdžidu fil-islam*, str. 35.

559 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/266.

560 Ibn Sa'd, *Et-Tabekatul-kubra*, 1/499 i 8/167.

561 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 136; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/247–248; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 56–57; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 47.

562 Vidjeti: Ibn Zebal, *Ahbarul-Medine*, str. 122 i 126; *Ed-Durretus-semine*, str. 137–138; *Vefaul-vefa*, 2/277, 279, 282–283; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/247; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 56–57; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 47.

džamije.[563] Visina ovih munara iznosila je oko šezdeset, a njihova širina osam podlaktica.[564]

Omer b. Abdulaziz također je napravio olovni oluk za slijevanje vode s krova džamije.[565]

Po savremenim procjenama, Velid b. Abdulmelik proširio je džamiju za novih 2.369 kvadratnih metara.[566]

Proširenje džamije u vrijeme Mehdija b. El-Mensura el-Abbasija

I pored velike želje i silnog nastojanja za proširenjem medinske džamije, halifa Ebu Džafer el-Mensur nije uspio realizirati svoju zamisao.[567] U periodu između 161. i 165. h. g., halifa Mehdi, koji je preuzeo vlast nakon Ebu Džafera, proširio je samo zadnji, sjeverni dio džamije za oko stotinu podlaktica. Tako je njena dužina iznosila tri stotine podlaktica.[568] Nakon ovog proširenja, džamija je ostala u tim okvirima preko sedam stoljeća[569], iako imam Ebu Kutejba ed-Dijneveri u svom djelu *El-Mearif* navodi da je halifa El-Me'mun, 202. h. g., ipak proširivao Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju.[570]

Po savremenim procjenama, Mehdi b. El-Mensur proširio je džamiju za novih 2.450 kvadratnih metara.[571]

Tako se kroz stoljeća islama Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji posvećivala velika pažnja. Svaki vladar ili namjesnik nastojao je, barem nečim simboličnim, uljepšati ovu vrijednu građevinu. Posebno velike dimenzije džamija je dobila u sadašnjoj kraljevini Ali Sauda. Prvo

563 Vidjeti: *Et-Tuhfetul-letife*, 1/420; *Vefaul-vefa*, 2/279.
564 Vidjeti: Ibn Zebal, *Ahbarul-Medine*, str. 127; *Vefaul-vefa*, 2/279.
565 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/248.
566 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/248.
567 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/291–292.
568 Oko stotinu pedeset metara.
569 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 141; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 49; *Tarihul-Medinetil--munevvere*, str. 57; *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/249.
570 Vidjeti: Ibn Kutejba, *El-Mearif*, str. 508.
571 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/249.

proširenje koje je poduzela Kraljevina Saudijska Arabija bilo je u vrijeme kralja Abdulaziza Ali Sauda koji je proširio džamiju za 12.274 kvadratnih metara. Ovo proširenje realizirano je između 1370. i 1375. h. g. (1951.–1955. god.), a ukupna površina džamije iznosila je 16.327 kvadratnih metara. Ovo proširenje koštalo je oko pedeset miliona saudijskih rijala.[572]

Nekoliko godina nakon ovog proširenja, džamija je ponovo postala tijesna za sve veći broj muslimana koji je dolazio u Medinu, naročito u vrijeme hadža. Tako je princ Fejsal naredio ponovno proširenje džamije. Nakon što je 1397. h. g. (1978.) izbio požar, izgorjela je pijaca El-Kimaša i nešto objekata oko nje, nakon čega je to zemljište otkupljeno i džamija je ponovo proširena. Tako je ukupna površina džamije, nakon ova dva proširenja, iznosila 16.237 kvadratnih metara, a s haremom (dvorištem) džamije oko 83.500 kvadratnih metara.[573]

Međutim, najveće proširenje u historiji Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije do sada desilo se u vrijeme kralja Fahda b. Abdulaziza. Ovo proširenje trajalo je punih devet godina, od 1405. do 1414. h. g. (1985.–1994.). Džamija je proširena za devet puta u odnosu na njenu površinu prije proširenja[574], a sagrađeno je i šest novih munara, uz postojeće četiri. Visina jedne munare iznosi stotinu pet metara. Prizemlje ima površinu od 98.500 kvadratnih metara i prekriveno je skupocjenim mramorom. Visina prizemlja iznosi 12,55 metara i u njemu se nalaze 2.104 stuba. Na krovu se nalazi dvadeset sedam pokretnih kupola, a prečnik jedne kupole je osamnaest metara, a njena težina osamdeset tona. Krovna terasa, koja je predviđena za eventualnu nadogradnju, ima površinu od 67.000 kvadratnih metara, a za obavljanje namaza iskorišteno je 58.250 kvadratnih metara. Dvorište džamije ima površinu od 235.000 kvadratnih metara. Džamija sa haremom može primiti oko 700.000 klanjača u normalnim okolnostima, a u vremenu velikih gužvi i do milion klanjača. Ovo proširenje koštalo je oko trideset milijardi saudijskih rijala (oko šest milijardi eura).[575] Kompletna

572 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/249; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 63.

573 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/261–262.

574 Vidjeti: *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 66.

575 Vidjeti: *Ahkamu ve hasaisul-haremejni*, 1/263–267; *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 67–70.

džamija opremljena je rashladnim uređajima koji šalju hladan zrak u džamiju s udaljenosti od sedam kilometara.

Napomena: Dok su radovi na velikom historijskom proširenju Mekanskog harema u punom jeku, u Medini su u toku završne pripreme za početak proširenja Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije i njenog dvorišta koje će, također, biti historijsko. Trenutno se uklanjaju objekti na čijoj površini treba biti izvedeno proširenje. Ovo veliko proširenje realizirat će se na površini od 1,4 miliona kvadratnih metara. Ne postoje još zvanični podaci u vezi s troškovima ovog proširenja, niti u pogledu konačne površine džamije i dvorišta nakon završenih radova.

Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar

Kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, preselio na ahiret, ashabi su bili u velikoj nedoumici gdje da ukopaju Allahovog Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Ebu Bekr je tada rekao: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da kaže: '*Poslanici se ukopavaju na mjestu na kojem su umrli.*'"[576]

Tako je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan u Aišinoj sobi, a ne u džamiji.[577]

Jedne noći Aiša, radijallahu anha, usnila je da su tri mjeseca pala u njenu sobu. Kada je taj san ispričala Ebu Bekru, on je rekao: "Lijep si san usnila; ako se taj san obistini, u tvojoj će kući (sobi) biti ukopana tri na Zemlji najbolja čovjeka." Kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan, Ebu Bekr je rekao: "Ovo je prvi i najbolji mjesec."[578]

Ebu Bekra Nufej b. Haris es-Sekafi prenosi da je Poslanik, sallallahu

---

576 Ibn Madža, 1/250–521/1628; Ebu Ja'la, 1/31/22. Ovaj hadis ima slab lanac prenosilaca. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 1/631; *Umdetul-kari*, 4/187; *El-Bedrul-munir*, 5/294; *Misbahuz-zudžadže*, 2/57.

577 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 1/236, 27/236, 259, 323; Ibn Tejmijja, *Minhadžus-sunne*, 7/437; *Umdetul-kari*, 8/223; *Vefaul-vefa*, 2/306; El-Albani, *Tahzirus-sadžid*, str. 58.

578 Ibn Abdulberr, 24/47–48; Et-Taberani, 23/48/128; El-Hakim, 4/437/8192; Ibn Ebu Šejba, 6/179–180/30488, s ispravnim lancem prenosilaca. Ovu predaju spominje Ibn Hallikan u djelu *Vefejatul-eajan*, 7/68.

alejhi ve sellem, upitao: "*Da li je neko usnio san*?" Aiša reče: "Allahov Poslaniče, usnila sam da su tri mjeseca pala u moju sobu!" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Ako se obistine snovi, u tvojoj će sobi biti ukopana trojica najboljih stanovnika Dženneta.*" Preselio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, najbolji mjesec, potom Ebu Bekr, a zatim Omer, i svi su ukopani u Aišinoj sobi.[579]

Imam El-Buhari prenosi da je Aiša kazala: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tražio je ispriku (za boravak kod Aiše) u svojoj bolesti (govoreći): '*Gdje sam danas, a gdje ću biti sutra*?', osjećajući da vrijeme koje ga dijeli od Aišinog dana protiče sporo. Kada je bio (po redu) moj dan, Allah ga je uzeo Sebi, dok je on bio pored mojih pluća i mojih grudi (prigrljen) te je i zakopan u mojoj sobi."[580]

Imam Ibn Abdulberr kaže: "Među islamskim učenjacima nema razilaženja u pogledu toga da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan na mjestu gdje je preselio na ahiret, u svojoj kući, u Aišinoj sobi. Nakon toga, kuće njegovih supruga pripojene su džamiji, te se tako Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar našao u njoj."[581] Ovo pripajanje desilo se u vrijeme kada u Medini više nije bilo nijednog ashaba.[582]

Imam En-Nevevi rekao je: "Hadis o ukopavanju Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u Aišinoj sobi dostigao je stepen mutevatira."[583]

Imam Ibn Kesir kaže: "Mutevatirom[584] je potvrđeno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan u Aišinoj sobi."[585]

Šejh El-Albani rekao je: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan

---

579 Et-Taberani, 23/48/128, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 7/185.

580 El-Buhari, 292/1389.

581 Vidjeti: *El-Istizkar*, 3/295, izdavač: En-Nida.

582 Vidjeti: *Tahzirus-sadžid*, str. 64.

583 Vidjeti: *El-Medžmua*, 5/239.

584 Mutevatir hadis je onaj hadis koji iz generacije u generaciju prenosi toliki broj prenosilaca da je isključena svaka sumnja u njegovu autentičnost.

585 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/258.

je u sobi pored džamije. Između (sobe i džamije) nalazio se zid s vratima kroz koja je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, izlazio u džamiju. U pogledu ovih činjenica nema razilaženja među islamskim učenjacima."[586]

Kako pojmiti da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan u džamiji kada on u brojnim hadisima osuđuje takav postupak? Aiša prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u svojoj bolesti od koje više nije ozdravio, rekao: "*Allah je prokleo jevreje i kršćane što su grobove svojih vjerovjesnika uzeli za bogomolje.*" "Da nije toga, njegov bi grob", rekla je Aiša, "bio otvoreno pokazan (svim ljudima). Samo se on bojao, odnosno strahovalo se da se njegov mezar ne uzme kao bogomolja."[587]

Aiša i Ibn Abbas rekli su: "Kada je Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, došao smrtni čas, na svoje je lice počeo navlačiti ogrtač s crnim porubom, a kada bi ga obuzela muka, sklanjao bi ga sa svoga lica. U takvom stanju on je rekao: '*Allahovo prokletstvo je na jevrejima i kršćanima zato što su grobove svojih vjerovjesnika uzimali za bogomolje*", upozoravajući na pogubnost onoga što su oni uradili."[588]

Džundub b. Abdullah kaže: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je pet dana pred smrt rekao: '*Oni koji su živjeli prije vas uzimali su mezare svojih poslanika i dobrih ljudi za bogomolje. Nemojte ih uzimati za bogomolje, ja vam to zabranjujem!*'"[589]

Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allah ubio jevreje, uzeli su grobove svojih vjerovjesnika za mesdžide*!"[590]

---

586 Vidjeti: *Tahzirus-sadžid*, str. 58–59.
587 El-Buhari, 292/1390. Vidjeti: *El-Mugni*, 2/193; *El-Insaf*, 8/43.
588 El-Buhari, 732/3453–3454.
589 Muslim, 214/533.
590 El-Buhari, 108/437; Muslim, 214/530.

Izgled Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara

Enes b. Malik kaže: "Kada je umro Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u Medini su bila dva grobara. Jedan je kopao lahd[591], a drugi šekk.[592] Ashabi su bili u nedoumici šta da učine, pa su kazali: 'Pozvat ćemo obojicu pa koji dođe prije, neka kopa mezar.' Čovjek koji je kopao lahd došao je prije, pa su Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, stavili u lahd."[593]

Ibn Omer prenosi da je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekru i Omeru iskopan lahd.[594] Sa'd b. Ebu Vekkas oporučio je: "Kada umrem, iskopajte mi lahd i poredajte na njega čerpiće, kao što je učinjeno Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem."[595]

Ubejj b. Ka'b kaže: "Kada je Adem, alejhis-selam, umro, okupali su ga meleki i umotali u kefine. Zatim su mu iskopali mezar i lahd, klanjali mu dženazu, stavili ga u lahd i zatvorili čerpićima. Potom su izašli iz kabura i zatrpali ga zemljom, a zatim su kazali: 'Ovako činite, Ademovi potomci.'"[596]

Dakle, dozvoljeno je ukopati mejita u lahd ili šekk. Imam En-Nevevi o ovom pitanju navodi konsenzus učenjaka.[597] Međutim, islamski pravnici

---

591 Lahd je posebna udubina koja se iskopa na dnu mezara u njegovoj dužini, sa strane koja je bliža Kibli. U iskopanu udubinu polaže se mejit bočno, na svoju desnu stranu.

592 Šekk je udubina koja se iskopa na sredini mezara u njegovoj dužini, kao usko korito.

593 Ibn Madža, 2/32/1579; Ahmed, 3/139; Ibn Ebu Šejba, 3/14/11631; Abdurrezzak, 3/476/6383. El-Busiri i Ibn Mulekkin ovu predaju smatraju ispravnom. Imam En-Nevevi, Ibn Hadžer i Es-Sanani ocijenili su je dobrom. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 2/39; *Hulasatul-bedril-munir*, 1/268; *Hulasatul-ahkam*, 2/1011–1012; *Et-Telhisul-habir*, 2/688; *Subulus-selam*, 2/110.

594 Ibn Ebu Šejba, 3/14/11634. Ova predaja u svom lancu prenosilaca ima slabost. Međutim, Ibn Hadžer kaže da je prenesena drugim vjerodostojnim putem. Vidjeti: *Ed-Diraje*, 1/239.

595 Muslim, 7/30/966; En-Nesai, *El-Kubra*, 1/648/2134; Ibn Madža, 2/32/1578; Ahmed, 1/169; El-Bejheki, 3/407/6507; El-Bezzar, 3/309/1101; Ibn Hazm, 5/132; Ibn Sa'd, 2/297.

596 Ahmed, 5/136; Abdurrezzak, 3/400–401/6086 i 6088; El-Hakim, 2/595/4004, u nešto skraćenom obliku sa spomenom lahda. El-Hakim, Ez-Zehebi i Ibn Kesir ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 1/100. Vidjeti također: *Sahihul-džamia*, 2/924/5207; *Es-Silsiletud-daife*, 6/403–407/2872. Ova predaja ima propis riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, jer ashab ovakvo nešto ne govori osim preko Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. U nekim verzijama, ova se predaja pripisuje Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve sellem.

597 Vidjeti: *El-Medžmua*, 5/251; *El-Minhadž*, 7/30.

smatraju da je lahd bolji od šekka, jer je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopan u lahd.[598]

Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar bio je blago izdignut. Sufjan et-Temmar kaže da je vidio Vjerovjesnikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar i navodi da je bio izdignut (ispupčen).[599]

U drugoj predaji precizno se navodi koliko je mezar bio izdignut. Džabir b. Abdullah kaže da je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, iskopan lahd, da je zatvoren čerpićima i da je njegov mezar bio izdignut oko jednog pedlja.[600] Imam Ebu Bekr el-Adžurri zabilježio je u djelu *Sifetu kabrin-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem,* da je Usejm b. Nistas el-Medeni rekao: "Vidio sam mezar Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u vrijeme namjesništva Omera b. Abdulaziza, bio je izdignut oko četiri prsta."[601]

Imam Es-Semhudi (umro 911. h. g.) imao je priliku ući u prostoriju u kojoj se nalaze tri mezara. Opisujući ovu kratku posjetu, kaže: "Nakon što sam dobio dozvolu, ušao sam u sobu sa stražnje strane. Osjetio sam tako prijatan miris kao nikada u životu. Stidljivo sam poselamio najboljeg Vjerovjesnika, a zatim njegova dva prijatelja. Kada sam zasitio svoju dušu, pomno sam posmatrao površinu mezara da bih mogao znatiželjnima opisati šta sam vidio. Bila je to jedna ravna površina koja nije ukazivala da se radi o mezaru, osim blagog izdignuća na jednom mjestu, vjerovatno se radi o mezaru Omera b. El-Hattaba."[602]

U vjerodostojnom sunnetu navode se brojne predaje u kojima Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranjuje izdizanje mezara.

---

598 Vidjeti: *Et-Temhid*, 22/297; *El-Muhalla*, 5/132; *El-Minhadž*, 7/30; *El-Džamiu li ahkamil--Kur'an*, 6/144 i 10/381; *Et-Tadžu vel-iklil*, 2/233; *Fethul-Bari*, 3/318; *El-Insaf*, 5/545; *Subulus-selam*, 2/110; *Nejlul-evtar*, 4/79–80; *Avnul-ma'bud*, 9/19.

599 El-Buhari, 292/1390.

600 Ibn Hibban, 14/602/6635; El-Bejheki, 3/576/6736, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Mevariduz-zaman*, 2/331.

601 El-Adžurri, *Eš-Šeria*, 4/118/1933. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/302; *Es-Sejlul-džerrar*, 1/367.

602 Vidjeti: Es-Semhudi, *Vefaul-vefa*, 2/403–404.

Alija prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "*Ne ostavi nijednog kipa a da ga ne uništiš, niti ijedan izdignut mezar a da ga ne poravnaš.*"

Fadala b. Ubejd kaže: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako naređuje poravnavanje mezarâ."[604]

Imam El-Kastalani u svom komentaru na El-Buharijevu zbirku hadisa usaglasio je značenja ovih na prvi pogled oprečnih predanja riječima: "U hadisima nije spomenuto poravnavanje s površinom zemlje, već se htjelo kazati da kabur može biti malo izdignut."[605]

Imam En-Nevevi kaže: "U hadisu se nalazi dokaz da kabur ne treba puno izdizati, niti u potpunosti poravnati, već da treba biti izdignut oko jednog pedlja."[606]

Isto ovo prenosi kadija Ijad od imama Šafije.[607]

Učenjaci hanefijske, malikijske, šafijske i hanbelijske pravne škole smatraju da je lijepo izdignuti kabur samo za jedan pedalj.[608]

Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar nalazio se uz sami zid sobe koji je bio poprečno okrenut prema Kibli.[609]

Po naredbi halife Velida, namjesnik Medine Omer b. Abdulaziz objedinio je Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar s džamijskom građevinom.[610] Mnogima je bilo jasno da je halifina odluka veliki promašaj, ali se, jednostavno, nisu mogli suprotstaviti tadašnjoj vlasti.

603 Muslim, 374/969; Ebu Davud, 3/212/3218; Et-Tirmizi, 3/357/1049.
604 Muslim, 374/968; Ebu Davud, 3/212/3219; Et-Taberani, 18/314/811.
605 Vidjeti: *Iršadus-sari*, 3/153.
606 Vidjeti: *El-Minhadž*, 7/32.
607 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 3/348–349.
608 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/435; *El-Medžmua*, 5/263; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 66; *Tebjinul--hakaik*, 1/246.
609 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/404.
610 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/258.

Imam El-Adžurri bilježi da je Redža' b. Hajva rekao: "Velid b. Abdulmelik napisao je pismo Omeru b. Abdulazizu u kojem mu naređuje da poruši sobe Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, supruga i taj prostor pripoji džamiji. Omer je sjeo u jedan džamijski ugao i ja s njim, potom je naredio rušenje soba. Nikada do tog dana nisam vidio više uplakanog svijeta. Omer je, ipak, učinio kako mu je naređeno."[611]

Prilikom ovoga rušenja došlo se direktno do Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara.

Urva b. Ez-Zubejr prenosi da je u vrijeme Velida b. Abdulmelika, dok se proširivala džamija, na njih pao zid (Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, sobe) pa im se ukazalo stopalo. Uplašili su se i pomislili da je to Vjerovjesnikovo, sallallahu alejhi ve sellem, stopalo, međutim, Urva im je rekao: "Ne! Allaha mi, to nije stopalo Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, nego Omerovo stopalo."[612] U drugoj verziji navodi se da se ukazalo stopalo, potkoljenica i koljeno, pa se Omer b. Abdulaziz uplašio.[613]

Što se tiče načina na koji su poredana ova tri mezara u Aišinoj sobi, o tome postoje različite predaje, a svaka od ovih predaja ima različite verzije koje je podupiru, dok je, shodno obimu verzija, najbrojnija predaja u kojoj se kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prvi do Kible, iza njega Ebu Bekr, čija je glava u ravni s Poslanikovim, sallallahu alejhi ve sellem, ramenima, potom Omer, čija je glava u ravni Ebu Bekrovih ramena.[614]

Kada je imam En-Nevevi govorio o načinu nazivanja selama Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, kod mezara, kazao je da će se nakon upućenog selama pomjeriti za jednu podlakticu naprijed, potom nazvati selam Ebu Bekru jer je njegova glava u ravni Poslanikovih, sallallahu alejhi ve

611 El-Adžurri, *Eš-Šeria*, 4/117/1932. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/303; *Umdetul-kari*, 8/227; *Vefaul-vefa*, 2/305.

612 El-Buhari, 292/1390.

613 El-Adžurri, *Eš-Šeria*, 4/116–117/1931, s ispravnim lancem prenosilaca.

614 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 180; *Vefaul-vefa*, 2/279, 309; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 163.

sellem, ramena, a zatim će se pomjeriti za jednu podlakticu naprijed i poselamiti Omera (jer je Omerova glava u ravni Ebu Bekrovih ramena).[615]

Historijski izvori navode da u sobi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ima mjesta za još jedan mezar.[616]

Na ovu činjenicu ukazuje predanje Urve u kojem se navodi da je Aiša oporučila Abdullahu b. Ez-Zubejru, rekavši: "Nemoj me zakopati kod njih (tj. u sobu), nego me zakopaj kod mojih drugarica na Bekiji. Ne želim da me time ljudi hvale."[617] Ovo predanje bilježi imam El-Ismaili i dodaje[618] da je Urva rekao: "A u njenoj je sobi bilo mjesta za još jedan mezar."

Ibn Sa'd i Ibn Šebba bilježe od Aiše da je kazala: "Nakon što je Omer ukopan u moju sobu, nisam ulazila osim u šerijatski propisanoj odjeći. Tako sam činila sve dok nisam podigla zid između sebe i mezarâ."[619] Podizanje zida u jednoj sobi ukazuje na to da je u njoj, nakon što je ukopan Omer, ostalo još mjesta.

Imam Malik kaže: "Iza Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekrovog i Omerovog mezara ima još nešto mjesta."[620]

Postoje predanja od prvih generacija u kojima se navodi da će na ovom slobodnom mjestu biti ukopan Isa, alejhis-selam, nakon njegovog povratka na Zemlju.[621] Međutim, ne postoji autentičan hadis od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o ovom pitanju[622], pa se nećemo posebno zadržavati na ovim predanjima.

---

615 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/202; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 165.

616 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 178; *Vefaul-vefa*, 2/317.

617 El-Buhari, 292/1390.

618 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/303; *Umdetul-kari*, 8/227; *Vefaul-vefa*, 2/317.

619 Ibn Sa'd, 3/364; Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 2/93/1629. Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/319, 327.

620 Vidjeti: *El-Bejanu vet-tahsil*, 18/288.

621 Vidjeti: *Ed-Durretus-semine*, str. 178; *Vefaul-vefa*, 2/318; *Tuhfetul-ahvezi*, 10/69.

622 Vidjeti: *Et-Temhid*, 14/202–203; *El-Ilelul-mutenahije*, 2/915; *El-Mizan*, 2/562–563; *Medžmeuz-zevaid*, 8/206; *Fethul-Bari*, 7/82; *Umdetul-kari*, 8/225; *Tuhfetul-ahvezi*, 10/69–70; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 410.

Tokom proširenja džamije, Omer b. Abdulaziz podigao je oko mezarâ petougaoni zid, bez vrata, visine trinaest podlaktica.[623] Zid je bio udaljen od glave Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, jednu podlakticu, od njegovih nogu dvije podlaktice, a od poprečnog zida ispred njega (pravac Kible) jedan pedalj. Iza mezara (u pravcu Šama) bio je veći prazan prostor.[624]

Ovaj zid imao je dvije osnovne namjene: prvo, da spriječi ljude od raznoraznih vidova širka koji se nerijetko čine pored mezarâ, a posebna sklonost za to bila bi iskazana pored mezara najboljeg Allahovog roba, Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, i najboljih ljudi nakon njega, Ebu Bekra i Omera; drugo, da sačuva svetost Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara od bilo kakvog skrnavljenja. U knjigama historije navodi se da je bilo nekoliko pokušaja krađe plemenitog Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, tijela, ali, Allahovom voljom, svi ti pokušaji bili su bezuspješni.[625]

Poznati sultan Nuruddin Mahmud b. Ez-Zenki usnio je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako mu govori: "Spasi me od ove dvojice!", pokazujući na dvojicu plavokosih ljudi. Ovaj san Nuruddin je u istoj noći usnio tri puta. Kada je svanulo, ispričao je san jednom od svojih ministara koji mu je rekao: "Šta čekaš, kreni odmah za Medinu!" Krenuli su zajedno s vojnom pratnjom i stigli su u Medinu (iz Šama) za šesnaest dana neprekidnog putovanja. Ministar koji se zvao Džemaluddin pozvao je stanovnike Medine da dolaze jedan po jedan i prime svoj udio u imetku koji je sultan Nuruddin namijenio Medinjanima. Nuruddin je pažljivo promatrao lica koja su dolazila i odlazila, ali nije vidio plavokose ljude koje je usnio. Kada su svi uzeli svoj udio, upitao je da li je neko ostao, a oni su mu kazali: "Nije, svi smo uzeli udio osim dvojice ljudi koji su odsjeli ovdje u Medini prije izvjesnog vremena, oni se nisu pojavili na ovom mjestu, a njima, doduše, i ne treba, oni su izrazito bogati, dijele ljudima sadake, pomažu siromašne i ne odbijaju ničiji zahtjev." Kada je sultan naredio da ih

623 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 121; *Ed-Durretus-semine*, str. 185; *Vefaul-vefa*, 2/326; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 171.

624 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 122.

625 Vidjeti: *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 174–184.

dovedu, odmah je prepoznao lica koja je vidio u snu. Upitao ih je ko su i šta rade u Medini, a oni su kazali da žele obaviti hadž pa su odabrali komšiluk Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, prije nego što krenu obavljati obrede. Prisutni ljudi pohvalili su njihov ibadet u džamiji, neprekidni post, posjetu džamiji Kuba svake subote itd. Sultan je zatražio da uđe u njihovu kuću i kada je ušao, počeo je prevrtati stvari ne bi li našao nešto sumnjivo. Međutim, nije bilo ništa što bi ukazivalo na zle namjere ovih stranaca. Ali, sultan se nije predavao i pažljivo je razgledao po kući dok nije zadigao jednu hasuru koja je bila prostrta u uglu sobe. Ispod nje je bila velika rupa koja je vodila direktno prema Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, mezaru. Nakon što je naredio njihovo udaranje, priznali su ko su i s kojom su namjerom kopali tunel. Bila su to, ustvari, dva kršćana koji su dobili ogromne svote novca da ukradu Poslanikovo, sallallahu alejhi ve sellem, tijelo. Kada su se, kopajući tunel, približili mezaru Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nebo je strahovito zagrmjelo i zasijevalo, a zemlja se silno zatresla. Upravo tog jutra u Medinu je stigao sultan Nuruddin. Nakon što je otkrivena njihova podla namjera, ubijeni su i spaljeni u vatri.[626]

Da bi spriječio zlonamjernike od budućih pokušaja krađe Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, tijela, sultan Nuruddin iskopao je duboki kanal oko zida mezarâ, u koji je sasuo ogromnu količinu tečnog olova.[627]

Napomena: Svi hadisi koji podstiču na posjetu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara nalaze se između slabih, ništavnih i apokrifnih predanja koje su hadiski eksperti kategorički odbacili.[628]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja, nakon što je spomenuo slab hadis: "*Ko posjeti moj mezar, on zaista zaslužuje moje zagovorništvo na Sudnjem danu*"[629], rekao je: "Nema vjerodostojnih hadisa koji govore o posjeti Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara. Ti hadisi nisu zabilježeni u djelima

---

626 Vidjeti: Ez-Zehebi, *Šezeratuz-Zeheb*, 4/230; *Vefaul-vefa*, 2/432–435 (skraćeni prijevod).

627 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 2/433; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 179–180.

628 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 1/234, 236, 355 i 18/342; *Muhtesarul-fetaval-misrijje*, str. 396; Ibn Tejmijja, *Minhadžus-sunne*, 2/441; *Duafaul-Ukajli*, 4/170; *El-Mekasidul-hasene*, str. 647–648; *Et-Teberruk*, str. 322.

629 Ed-Darekutni, 2/244/2669; Ibn Adi, *El-Kamil*, 6/531.

El-Buharija, Muslima, Ebu Davuda i En-Nesaija, kao ni u djelima autora poznatih musneda, kao imama Ahmeda i drugih, a na njih se nisu pozivali niti su po njihovom značenju postupali najveći učenjaci: Šafija, Ahmed, Ishak b. Rahavejh, Ebu Hanifa, Es-Sevri, El-Evzai, El-Lejs b. Sa'd i drugi. Većina tih hadisa prepoznatljiva je po lažnim sadržajima, kao hadis: '*Ko posjeti moj mezar i mezar moga oca*[630]*, garantiram mu da će ga Allah uvesti u Džennet*', i hadis: '*Ko obavi hadž a ne posjeti moj mezar, on se od mene otuđio*'. Ova i njima slična predanja su apokrifna."[631]

Imam En-Nevevi, nakon što je upitan o hadisima: "*Ko posjeti moj mezar i mezar moga oca, garantiram mu da će ga Allah uvesti u Džennet*" i "*Ko obavi hadž, neka iste godine posjeti Bejtul-Makdis* (mezar Ibrahima, alejhis-selam)", rekao je: "Ovaj je hadis lažan, ova dva postupka nemaju osnove u šerijatu."[632]

Imam Ibn Abdulhadi kaže: "O tome (tj. posjećivanju Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara) nema vjerodostojnih hadisa. Sva predanja o ovoj tematici slaba su i ništavna, dok su neka od njih najveći hadiski eksperti ocijenili lažnim."[633]

Šejh El-Albani, najveći hadiski ekspert našeg vremena, nakon što je spomenuo tri hadisa u kojima se podstiče na posjetu Poslanikovog, sallalahu alejhi ve sellem, mezara i ocijenio ih kao apokrifna predanja, rekao je: "O ovoj tematici navode se i drugi hadisi, ali su svi ništavni, a neki od njih ništavniji su od drugih."[634]

Šejh Ibn Baz, nakon što je nekoliko hadisa koji govore o spomenutoj tematici okarakterizirao neispravnim, rekao je: "Neispravni su svi hadisi koji podstiču izričito na posjetu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara."[635]

---

630 Misli se na Allahovog poslanika Ibrahima, alejhis-selam. Vidjeti: En-Nevevi, *El-Mensurat*, str. 283–284; *El-Mekasidul-hasene*, str. 648; *Esnal-metalib*, str. 435; *El-Ibdau fi medarril-ibtida*, str. 305.

631 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 27/29.

632 Vidjeti: En-Nevevi, *El-Mensurat*, str. 283–284.

633 Vidjeti: Ibn Abdulhadi, *Es-Sarimul-menki*, str. 30.

634 Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 1/119–123.

635 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/416–418.

Džamija Kuba

Džamija ili mesdžid Kuba nalazi se jugozapadno od Medine, a udaljena je oko pet kilometara od Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije. Kada je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, čineći hidžru, došao nadomak Medine, zadržao se izvjesni period[636] u Kubau i sagradio džamiju. To je bila prva džamija koju je sagradio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[637] Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

...لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

"**Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na bogobojaznosti, zaista više zaslužuje da u njoj na namaz staješ. U njoj su ljudi koji se vole često prati, a Allah voli one koji se mnogo čiste.**"[638] Islamski učenjaci razilaze se u pogledu toga da li se u citiranom ajetu misli na Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju u Medini ili, pak, na džamiju Kuba.[639] Većina učenjaka smatra da se ovaj ajet odnosi na džamiju Kuba.[640] Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, upitan o džamiji čiji su temelji postavljeni na bogobojaznosti, pa je rekao: "*To je ova* (tj. medinska) *džamija.*"[641] Citirano predanje aludira na to da se spomenutim ajetom misli na Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju. Međutim, Ebu Davud bilježi od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ajet: '...**u njoj su ljudi koji se vole često prati...**', objavljen je o stanovnicima Kubaa, koji su se prali vodom nakon fiziološke potrebe."[642] Ovaj je ajet objavljen u kontekstu

636 Postoje različita mišljenja o vremenskom periodu koji je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proveo kod potomaka Amra b. Avfa b. Malika u Kubau. Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 72; *Fethul-Bari*, 7/28/8.

637 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 17/469; *Zadul-mead*, 3/58; *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/249; *Fethul-Bari*, 7/288.

638 Et-Tevba, 108.

639 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/263; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 2/497; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 8/240.

640 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 7/288.

641 Muslim, 9/142/1398.

642 Ebu Davud, 1/11/44; Et-Tirmizi, 5/280/3100; Ibn Madža, 1/128/357; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 21/167/4735; El-Bejheki, 1/170/511. Ibn Hadžer i šejh El-Albani ovo predanje

govora o džamiji Kuba.[643]

Postoji i treće mišljenje koje usklađuje ovo razilaženje među učenjacima. Naime, neki pravnici smatraju da se citiranim ajetom misli na obje džamije, jer su, uistinu, i jedna i druga sagrađene na bogobojaznosti, pa je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, spomenuo i svoju džamiju da neko ne bi pomislio da je samo džamija Kuba utemeljena na bogobojaznosti.[644]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Ajet: '**Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na bogobojaznosti...**', objavljen je povodom džamije u Kubau, ali se propis odnosi i na medinsku džamiju, koja je preča od Kubaa."[645]

Ovo mišljenje ima svoju težinu i moglo bi se uzeti kao preferirajuće o ovom pitanju, a Allah najbolje zna.

Odlike džamije Kuba

1. Vrijednost namaza u džamiji Kuba

Sehl b. Hunejf prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko dođe u ovu džamiju* (tj. Kuba) *i klanja u njoj, kao da je obavio umru.*"[646]

2. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, redovno je posjećivao džamiju u Kubau

Ibn Omer kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dolazio je u

smatraju ispravnim, dok ga Et-Tirmizi, Ibn Arebi, En-Nevevi i Ibn Kesir ocjenjuju slabim. Vidjeti: *Ahkamul-Kur'an*, 2/498; *El-Medžmua*, 2/118; *El-Bidaje ven-nihaje*, 3/249; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 2/403; *Fethul-Bari*, 7/289; *Sahihul-džamia*, 2/1145.

643 Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 2/403; *Fethul-Bari*, 7/288.

644 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/268; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 8/241; *Medžmuu fetava*, 27/406; *Fethul-Bari*, 7/289; *Umdetul-kari*, 17/49; *Vefaul-vefa*, 3/138–140; *Tuhfetul-ahvezi*, 2/244–245; *Fedailul-Medine*, str. 372; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 8.

645 Vidjeti: *Minhadžus-sunne*, 7/74.

646 Ahmed, 3/487; Ibn Hibban, 4/507/1627; Et-Taberani, 6/74/5558; El-Hakim, 3/13/4279. El-Hakim, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi, El-Iraki, Es-Semhudi i El-Albani ovo predanje smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Mugni*, 1/347 (*El-Ihja*); *Medžmuu fetava*, 17/470; *Vefaul-vefa*, 3/142; *Sahihul-džamia*, 2/1059.

džamiju Kuba svake subote, ponekad jašući, a ponekad pješice."[647]

Jednom prilikom, Enes b. Malik došao je u džamiju Kuba i klanjao dva rekata, a potom je rekao: "Subhanallah, kolika je vrijednost ove džamije! Kada bi bila udaljena mjesec dana hoda, vrijedilo bi putovati do nje. Ko izađe iz svoje kuće s namjerom da u njoj klanja četiri rekata, vratit će se s nagradom umre."[648]

Sa'd b. Ebu Vekkas rekao je: "Draže mi je klanjati dva rekata u Kubau nego posjetiti Bejtul-Makdis (u Jerusalemu) dva puta. Kada bi ljudi znali kakva je nagrada u Kubau, žurno bi jahali k njemu."[649]

Pored ove odlike, nije ispravno krenuti na putovanje prevashodno radi posjete džamije Kuba, imajući u vidu hadis u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Sedla se ne pritežu osim radi (posjete) tri džamije: Svete džamije u Meki, daleke džamije El-Aksa u Jerusalemu i radi moje džamije* (u Medini)."[650]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja rekao je: "Pored toga (tj. vrijednosti džamije Kuba), nije dozvoljeno poduzimati putovanje izričito radi posjete ove džamije, već je posjećuje onaj ko se zadesio u Medini, radi hadisa: "*Sedla se ne pritežu osim radi (posjete) tri džamije...*" Kada bi se neko zavjetovao da će otputovati radi posjete džamije Kuba, ne bi bio dužan ispuniti svoj zavjet, po mišljenju imama četiri pravne škole."[651]

U drugom djelu šejhul-islam kaže: "Pohvalno je posjetiti džamiju Kuba onome ko se nalazi u neposrednoj blizini, kao, recimo u Medini, ali nije legitimno tim povodom (krenuti na) putovanje (izdaleka)."[652]

Na drugom mjestu Ibn Tejmijja kaže: "Neće se (kretati na) putovanje

647 El-Buhari, 251/1193; Muslim, 9/143/1399.

648 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 33/134.

649 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 33/133; El-Hakim, 3/13/4280. El-Hakim, El-Munziri, Ez-Zehebi, Ibn Hadžer, El-Ajni i El-Albani ovo predanje ocjenjuju autentičnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/83; *Umdetul-kari*, 7/260; *Sahihut-tergib*, 2/48.

650 El-Buhari, 389/1864; Muslim, 9/141/1397.

651 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 17/470; *Umdetul-kari*, 7/253; *Et-Teberruk*, str. 118.

652 Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/340.

eksplicitno radi posjete džamije Kuba, jer ona nije jedna od tri džamije (spomenute u hadisu), iako je onome ko se nalazi u Medini pohvalno da posjeti ovu[653] džamiju, jer se takav postupak ne tretira posebnim putovanjem."

Imam Bedruddin el-Ajni kaže: "(Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem) dolazak na jahalici u džamiju Kuba ne tretira se (posebnim) putovanjem (radi posjete) te džamije, tako da se hadis u kojem se zabranjuje putovanje osim (radi posjete) tri džamije u ovom slučaju ne odnosi na džamiju Kuba."[654]

Također, sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije potvrđeno da se vrijednost namaza u džamiji Kuba umnogostručuje, kao što je to slučaj s džamijom u Meki, Medini i Kudsu.[655] Dakle, namaz u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji i Kubau ima posebnu odliku. Što se tiče ostalih džamija u Medini, one su u tom pogledu iste.[656]

Adžva – medinske datule

U vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, osnovna hrana stanovnika Medine bile su datule. One su u to vrijeme bile na stepenu žitarica u drugim vremenima. Posebno su bile cijenjene medinske adžve[657], koje su poznate kao najukusnije i najmekše medinske datule.[658] Pored adžve, u Medini je bilo preko stotinu trideset vrsta datula.[659]

Sa'd b. Ebu Vekkas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko svaki dan ujutro pojede sedam datula vrste adžva, taj dan neće*

653 Vidjeti: *Er-Reddu alel-Ahnai*, str. 29.

654 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 7/260. Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/340.

655 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 7/260.

656 Uporediti: Abdulmuhsin el-Abbad, *Fadlul-Medine*, str. 23.

657 Uporediti: *El-Adabuš-šer'ijje*, 2/119.

658 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 10/249.

659 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 1/163. Ove vrste datula poimenično su nabrojane u djelu *Iktidaul-vefa*, imama Es-Semhudija. Međutim, ovo djelo, kao i neka druga djela imama Es-Semhudija, uništeno je u požaru koji je zahvatio njegovu biblioteku, tako da je djelo *Vefaul-vefa* skraćena skripta izgorjelog originala.

mu moći naškoditi ni otrov ni sihr."[660]

U drugoj predaji od Aiše navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*U adžvi je, uistinu, lijek.*"[661]

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Adžva je iz Dženneta, ona je lijek od otrova.*"[662] U drugoj verziji navodi se: "*Adžva je, uistinu, džennetsko voće.*"[663]

U jednoj predaji čija je autentičnost sporna, Ibn Abbas kaže: "Najdraže datule Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, bile su adžve."[664]

Imam El-Hattabi kaže: "Adžva je lijek protiv sihra i otrova (i takvo djelovanje ima) radi blagoslova Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, dove koju je uputio za medinske datule, a ne zbog posebne ljekovite materije koju adžva sadrži."[665] Ova odlika vrijedi izričito za adžve, a ne za sve vrste medinskih datula.[666] Neki učenjaci smatraju da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, svojom plemenitom rukom zasadio prvu palmu adžve u Medini.[667]

Imam En-Nevevi rekao je: "Što se tiče broja sedam (tj. sedam datula vrste adžva), tako je Zakonodavac spomenuo i Njegova je mudrost

660 El-Buhari, 1192/5445; Muslim, 14/3/2047.

661 Muslim, 14/4/2048; Ibn Ebu Šejba, 5/36/23470; Ahmed, 6/105, 152.

662 Et-Tajalisi, 4/150/2519; Ahmed, 2/301; Et-Tirmizi, 4/401/2067; Ibn Madža, 2/1142/3453; Ebu Ja'la, 4/454/6367; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 10/215/227. Et-Tirmizi, El-Busiri i Es-Semhudi ovo su predanje ocijenili dobrim, a šejh Ahmed Šakir i El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 4/55; *Vefaul-vefa*, 1/158; *El-Musned*, 8/115; *Sahihu Suneni Ibni Madže*, 3/162.

663 Ahmed, 5/346, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Musned*, 38/21, s opaskama šejha Šuajba.

664 Ebu Šejh, *Ahlakun-Nebijj*, 167/597. Hafiz El-Iraki ovu je predaju ocijenio slabom. Vidjeti: *El-Mugni*, 2/457 (*El-Ihja*).

665 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 10/250; *Umdetul-kari*, 21/287; *Vefaul-vefa*, 1/160; *Avnul-Ma'bud*, 10/257.

666 Vidjeti: Ebu Abbas el-Kurtubi, *El-Mufhim*, 5/322.

667 Vidjeti: *En-Nihajetu fi garibi-hadis*, 3/188; *Fethul-Bari*, 10/249; *Umdetul-kari*, 21/286; *Vefaul-vefa*, 1/161.

nedokučiva, kao broj rekata u namazima i nisabi zekata u različitim vrstama imetka."[668]

Sa'd b. Ebu Vekkas rekao je: "Dok sam bio jako bolestan, došao mi je u posjetu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Stavio je svoj dlan na moje grudi, tako da sam osjetio hladnoću njegovog dlana, i rekao mi je: 'Ti si, uistinu, bolestan. Idi kod Harisa b. Keleda, on je dobar ljekar. Neka uzme sedam datula medinske adžve i neka ih samelje s košpicama, a zatim to popij s vodom."[669]

Aiša, majka vjernika, preporučivala je bolesnicima da pojedu sedam adžvinih datula natašte.[670]

Brdo Uhud

Uhud je poznato brdo, odnosno planina, koje se prostire sjeverno od Medine, svega nekoliko kilometara od džamije Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[671] Njegova širina iznosi oko šest kilometara, a sastavljeno je iz brojnih visokih uzvišenja, tako da na prvi pogled djeluje kao lanac brdâ koja su međusobno povezana.

U jednom slabom hadisu koji prenosi Enes b. Malik navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada se Uzvišeni Allah pokazao,*[672] *odletjelo je šest brda; tri su pala u Medinu, a tri u Meku. U Medinu su pali: Uhud, Verikân i Redvâ, a što se tiče Meke, u nju su pali: Hira, Sebîr i Sevr.*"[673]

---

668 Vidjeti: *El-Minhadž*, 14/4; *Ikmalul-mulim*, 6/532.

669 Ebu Davud, 4/7/3875. Imam Es-Semhudi ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh El-Albani slabim. Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 1/158; *Daifu Suneni Ebi Davud*, str. 312.

670 Ibn Ebu Šejba, 5/36/23469, s ispravnim lancem prenosilaca.

671 Vidjeti: *El-Meganimul-mutabe*, str. 10.

672 Kada se pokazao brdu Et-Tûr nakon što je Musa, alejhis-selam, tražio da vidi Stvoritelja.

673 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/57/258; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/81/2414; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/821/1682. Hadiski eksperti kategorički su odbacili ovo predanje, dok ga imam Ibn Hibban i šejh El-Albani smatraju apokrifnim. Vidjeti: *El-Medžruhin*, 1/211; *Tarihu Bagdad*, 10/440; Ibn Dževzi, *El-Mevduat*, 2/140; Ez-Zehebi, *Tertibul-mevduat*, 21/16; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 2/255; *Fethul-Bari*, 6/496; *Umdetul-kari*, 15/294; *El-Fevaidul-medžmua*, str. 445; *Es-Silsiletud-daife*, 1/300.

U mjesecu ševvalu treće hidžretske godine, u podnožju ovog brda, između Uhuda s jedne strane i malog brdašceta na koje je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, postavio strijelce s druge strane, odigrala se velika i značajna bitka. Ovo uzvišenje poznato je kao Džebelu-ajnejni (Brežuljak dva izvora) ili Džebelur-ruma (Brežuljak strijelaca). Na mjestu gdje se odigrala bitka nalazi se šehidsko mezarje u kojem je ukopano sedamdeset ashaba, a među njima i Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, amidža Hamza b. Abdulmuttalib.

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada su vaša braća izginula na Uhudu, Allah je njihove duše smjestio u utrobe zelenih ptica koje se hrane džennetskim plodovima i koje se napajaju na džennetskim rijekama. Okupljaju se oko zlatnih svjetiljki okačenih u hladu Arša. Kada su vidjeli ljepotu života, hrane, pića i boravka, kazali su: 'Ko će obavijestiti našu braću o nama, da smo živi u Džennetu i opskrbljeni, da ne izbjegavaju džihad niti da uzmiču na bojnom polju?' Uzvišeni Allah tada je rekao: 'Ja ću ih obavijestiti.'"[674] Tada je objavljen ajet:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾

"Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovom putu poginuli! Ne, oni su živi i opskrbljeni su kod Gospodara svoga."[675]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obaviješten je putem sna o pogibiji velikog broja ashaba na Uhudu. Naime, Ebu Musa el-Eš'ari prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Vidio sam u snu da činim hidžru iz Meke u zemlju s puno palmi. Mislio sam da je to Jemama ili Hedžer, međutim, ispostavilo se da je to Medina. U ovom snu sam, također, vidio kako sam prodrmao neku sablju i kako se njen vrh slomio. Objelodanilo mi se da je to ono što je zadesilo vjernike na Uhudu. Ponovo sam je potresao pa se vratila ljepša nego što je bila. To je opet ukazalo na oslobođenje Meke i jedinstvo muslimana. U tom snu*

674 Ebu Davud, 3/14/2520; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 10/348/376; El-Bejheki, 9/274/18518. Šejh Albani ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/924.

675 Alu Imran, 169.

sam, također, vidio (zaklane) *krave. To je ukazalo na ubijene ashabe na Uhudu. A Allah je kasnije dao dobro i nagradu za iskrenost nakon Bitke na Bedru.*"[676]

Ibn Abbas kazuje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zaplijenio na Bedru sablju ukrašenu malim rupicama. Usnio je tu sablju uoči Bitke na Uhudu i rekao: "*Usnio sam na svojoj sablji mali lom i to sam protumačio kao lom vas samih. Usnio sam, također, da iza mene jaše predvodnik i protumačio sam da je to predvodnik vojske. Usnio sam da sam obukao zaštitni pancir i protumačio sam da je to Medina. Usnio sam da se krave kolju. Krave su, tako mi Allaha, dobro! Krave su, tako mi Allaha, dobro!*" Bilo je onako kako je kazao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[677]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, volio je ovo brdo i radovao se njegovom viđenju. Ebu Humejd kaže: "Vraćali smo se s Vjerovjesnikom, sallallahu alejhi ve sellem, s Pohoda na Tebuk, i kada smo se približili Medini, on reče: "Ovo je Tâba (naziv za Medinu), a ovo je Uhud, brdo koje nas voli i koje mi volimo."[678]

Enes b. Malik kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, popeo se s Ebu Bekrom, Omerom i Osmanom na Uhud, pa je brdo podrhtalo. '*Smiri se, Uhude, na tebi su Vjerovjesnik, Siddik* (iskreni) *i dvojica šehida!*', reče on."[679]

Postoje različita predanja u kojima se navodi da je Uhud džennetsko brdo[680], međutim, hadiski eksperti kritički su se osvrtali na ove hadise te ih, zbog njihove ništavnosti, nećemo spominjati na ovom mjestu.

Poznati hadiski ekspert šejhul-islam Ibn Hadžer rekao je: "Najvjerovatnije da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, volio Uhud

---

676 El-Buhari, 1485/7035; Muslim, 15/27/2272; Ahmed, 3/113/2445, s dodatkom: "zaklane".

677 Ahmed, 17/221 (*El-Fethur-Rebbani*); Et-Tirmizi, 5/133/1561, u skraćenoj verziji. Ahmed Šakir ovu je predaju ocijenio vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Musned*, 3/113.

678 El-Buhari, 921/4422; Muslim, 9/137/1392.

679 El-Buhari, 773/3675; Ebu Davud, 4/212/4651; Et-Tirmizi, 5/624/3697.

680 Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 11/848–849; *Fedailul-Medine*, str. 572–579.

zbog toga što je jedno od džennetskih brda, kako se kaže u hadisu koji prenosi Ebu Abesa b. Džebr, a u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*Brdo Uhud nas voli i mi njega volimo, ono je od džennetskih brda.*' Bilježi Ahmed.[681]"

Ako je vjerodostojnost citiranog hadisa potvrđena, onda je Uhud, zaista, džennetsko brdo, iako nisam uspio naći ovaj hadis u *Musnedu* imama Ahmeda, ali postoji mogućnost da ga je zabilježio u nekoj drugoj zbirci, a Allah najbolje zna.

Omer b. Šebba u djelu *Ahbarul-Medine* bilježi od Džabira da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Krenuli su Musa i Harun da obave hadž ili umru. Kada su bili nadomak Medine, odsjeli su ispod Uhuda. Harun je bio bolestan. Musa je iskopao mezar i rekao: 'Brate moj, lezi u njega, ti ćeš umrijeti.' Kada je legao u njega, Allah ga je usmrtio, a Musa ga je prekrio zemljom.*"[682]

Shodno ovom predanju, Harunov mezar nalazi se kod Uhuda. Međutim, lanac prenosilaca ovog hadisa nije vjerodostojan, u njemu postoje dvije mahane, pa je njegova autentičnost krajnje sporna. Imam Malik tvrdi da nije poznat kabur nekog od poslanika, osim poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem[683], iako većina učenjaka smatra da se kabur Ibrahima, alejhis-selam, nalazi u gradu Halilu u današnjoj Palestini.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Više učenjaka tvrdi da nije potvrđeno mjesto mezara nekog od poslanika, osim Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. Zna se oblast u kojoj je kabur Ibrahima, alejhis-selam, iako postoji sumnja oko preciznog mjesta na kojem se kabur nalazi."[684]

---

681 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 7/437; *El-Meganimul-mutabe*, str. 10.
682 Vidjeti: *Ahbarul-Medine*, 61/279.
683 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 27/254, 444, 446.
684 Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/165–166.

Medinsko mezarje Bekija

Glavno medinsko mezarje Bekija nalazi se istočno od Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije, neposredno uz njeno dvorište. Površina Bekije iznosi oko 180.000 kvadratnih metara, a ograđena je visokom ogradom sa svih strana. U ovom mezarju ukopano je na hiljade ashaba, zatim veliki broj tabiina i islamskih učenjaka koji su živjeli u Medini ili ih je, eventualno, zadesila smrt u njoj. Prvi koga je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukopao u Bekiji bio je Osman b. Mazun.[685] U jednom ništavnom predanju navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tražio pogodno mjesto za mezarje u predgrađu Medine, potom mu je Objavom naređeno da Bekija bude mezarje muslimana.[686] Ova lokacija odabrana je upravo zbog mehke pustinjske zemlje koja se lahko kopa i zbog nepostojanja kamenja koje bi otežavalo kopanje mezara.[687]

U Bekiji je ukopan i Ibrahim, sin Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Bera b. Azib kaže da je Ibrahim imao šesnaest mjeseci kada je umro. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tom je prilikom rekao: "*Ukopajte ga u Bekiji, on će imati dojilju u Džennetu koja će upotpuniti njegovo dojenje.*"[688]

U Bekiji su, između ostalih, ukopani: Osman b. Affan[689], Abdurrahman b. Avf[690], Sa'd b. Ebu Vekkas[691], Ibn Mesud[692], Ebu Seid el-Hudri[693], Ebu

---

685 Vidjeti: Ibn Sa'd, *Et-Tabekatul-kubra*, 3/397; *El-Mustedrek*, 3/209; *Es-Sijer*, 1/154; *Vefaul-vefa*, 3/269.

686 El-Hakim, 3/209/4867. Ez-Zehebi i Ibn Mulekkin ovu predaju ocjenjuju ništavnom. Vidjeti: *El-Bedrul-munir*, 5/326

687 Vidjeti: *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 105, grupa autora pod mentorstvom šejha Safijurrahmana el-Mubarekfurija.

688 Abdurrezzak, 7/494/14013; Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/67; Ebu Ja'la, 2/153/1691, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 3/268. Hadis o tome da će Ibrahim imati dojilju u Džennetu zabilježio je i imam El-Buhari, 290/1382.

689 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/75; *Tarihu Dimešk*, 13/288; *Umdetul-kari*, 24/203; *Vefaul-vefa*, 3/297.

690 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/76; Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 208; *Es-Sijer*, 1/82; *Umdetul-kari*, 8/58; *Vefaul-vefa*, 3/278.

691 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/77; *Vefaul-vefa*, 3/278.

692 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 3/159; *Es-Sijer*, 1/499; *Vefaul-vefa*, 3/272.

693 Vidjeti: *Vefaul-vefa*, 3/299.

Hurejra[694], Hasan b. Ali[695], Sa'd b. Muaz[696], Usejd b. El-Hudajr[697], Mikdad b. Amr[698], Abbas[699], Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, amidža, Fatima[700], Rukajja[701] i Ummu Kulsum[702], kćerke Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, većina supruga[703] Allahovog Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, zatim Fatima bint Esed, majka Alije b. Ebu Taliba[704] i brojni drugi ashabi čija se imena navode u knjigama historije.

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, često je posjećivao ovo mezarje i molio Allaha da oprosti umrlim muslimanima[705]. Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Došao mi je Džibril i kazao: 'Tvoj Gospodar ti naređuje da odeš do mezarja Bekija i da zatražiš oprosta za njih.' Kada je došao do medinskog mezarja, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, digao je svoje ruke tri puta i dovio." Aiša je upitala Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, šta će kazati kada dođe do mezarja, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, podučio ju je sljedećoj dovi:

السَّلَامُ على أَهْلِ الدِّيَارِ من الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ الله الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ وَإِنَّا إن شَاءَ الله بِكُمْ لَلَاحِقُونَ.

"Es-selamu ala ehlid-dijari minel-mu'minine vel-muslimine. Ve jerhamullahu el-mustakdimine minna vel-muste'hirine. Ve inna

694 Vidjeti: *El-Medžmua*, 1/329; *Es-Sijer*, 2/627.

695 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/74; *Tarihul-islam*, 4/40; *Es-Sijer*, 3/275.

696 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/81; *Es-Sijer*, 1/289–290, 295; *Vefaul-vefa*, 3/299.

697 Vidjeti: *Es-Sijer*, 1/343.

698 Vidjeti: *Es-Sijer*, 1/386.

699 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/75; *Es-Sijer*, 2/97, 100.

700 Vidjeti: Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 1/71.

701 Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 3/398; *Tarihul-Medine*, 1/69; *Vefaul-vefa*, 3/272.

702 Vidjeti: *Tarihul-Medinetil-munevvere*, str. 108.

703 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 209; *Vefaul-vefa*, 3/295. Ovdje se izuzima majka vjernika Hatidža koja je ukopana u Meki, kao i Mejmuna bint Haris koja je ukopana u Serifu, nadomak Meke, u blizini Et-Tenima gdje se nalazi poznata Aišina džamija. Vidjeti: *Et-Tabekatul-kubra*, 8/139; *El-Istiâb*, 4/1915; *Es-Sijer*, 2/245; *Tehzibul-kemal*, 35/312; *Mekketul-mukerreme*, str. 104.

704 Vidjeti: Ibn Zebala, *Ahbarul-Medine*, str. 208; *Vefaul-vefa*, 3/274.

705 Muslim, 1/36–37/974.

inšallahu bikum lahikun."

"*Neka je mir na stanovnike ovih kuća, vjernike i muslimane. Neka se Allah smiluje onima koji su davno i onima koji su skoro umrli. Mi ćemo se, inšallah, sigurno vama pridružiti.*[706]"

Bez obzira na vrijednost ljudi koji su ukopani na ovom mjestu, Bekija se u pogledu šerijatskih propisa ne razlikuje od drugih mezarja. Ko dođe na mezarje, proučit će dovu i moliti Allaha da oprosti umrlima. Svaki drugi postupak koji bi musliman činio kao ibadet na mezaru tretirao bi se šerijatskom suprotnošću za koju počinilac može biti samo kažnjen, a nikako nagrađen. Isti propis vrijedi za šehidsko mezarje na Uhudu.

Posjeta znamenitih mjesta u Medini

1. Posjeta medinske džamije

Dozvoljeno je krenuti na posebno putovanje radi posjete Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije koja ima brojne odlike i vrijednosti, o čemu je bilo riječi, iako posjeta Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije nema nikakve veze s hadžom i hadžskim obredima. Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Sedla se ne pritežu osim radi (posjete) tri džamije: Svete džamije u Meki, daleke džamije El-Aksa u Jerusalemu i radi moje džamije* (u Medini)."[707] Jedna od najvećih odlika medinske džamije jeste posebna vrijednost namaza u njoj. Džabir b. Abdullah prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Namaz u mojoj džamiji* (u Medini) *bolji je od hiljadu namaza koji se obave u drugim džamijama, osim Mesdžidul-harama.*"[708]

U Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju ulazi se, kao i u druge džamije, desnom, a izlazi lijevom nogom. Pri ulasku se uči jedna

706 Muslim, 1/37–39/974.

707 El-Buhari, 389/1864; Muslim, 9/141/1397.

708 Ibn Madža, 1/451/1406; Ahmed 3/343; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/745/1510; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 2/62/599. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju Ibn Hibban, El-Munziri, Ibn Abdulhadi, Ibn Hadžer, El-Busiri, Ibn Muflih i El-Albani. Imam En-Nevevi smatra je dobrom. Vidjeti: En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/138; Ibn Abdulhadi, *Tenkihut-tahkik*, 2/453; *Et-Telhisul-habir*, 4/1550; *El-Furua*, 1/532–533; *Hulastul-bedril-munir*, 2/421; *Misbahuz-zudžadže*, 1/250; *Sahihut-tergib*, 2/45; *Irvaul-galil*, 4/341–342; *El-Lu'lu'ul-mesnua*, str. 451.

od dova za ulazak u džamiju, kao dova koju prenosi Ebu Usejd:

اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ - وإذا خَرَجَ فَلْيَقُلْ - اللَّهُمَّ إِنِي أَسْأَلُكَ من فَضْلِكَ

"Allahumme iftah li ebvabe rahmetike", a kada se izlazi, kaže se: "Allahumme inni es'eluke min fadlike."

Ebu Usejd prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada neko želi ući u džamiju, neka kaže: 'Allahu moj, otvori mi vrata Svoje milosti', a kada želi izaći, neka kaže: 'Allahu moj, ja Te molim za Tvoju dobrotu.*"[709]

Isto tako, osoba koja ulazi u džamiju može proučiti dovu koju prenosi Amr b. El-Âs:

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ من الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.

"Euzubillahil-Azim, ve bi Vedžhihil-Kerim, ve Sultanihil-Kadim mineš-šejtanir-radžim."

Amr b. El-Âs prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ulazeći u džamiju, izgovarao: "*Utječem se Uzvišenom Allahu Njegovim plemenitim licem i Njegovom vječnom vlašću od prokletog šejtana.*"[710]

Nakon ulaska, hodočasnik će klanjati dva rekata kao pozdrav džamiji (tehijjetul-mesdžid). Ebu Katada prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada neko od vas uđe u džamiju, neka klanja dva rekata prije nego što sjedne.*"[711]

Napomena: Mišljenje da se ovaj namaz mora obaviti u Revdi nije ispravno jer ne postoji validan i jasan argument koji ukazuje na to da je namaz u Revdi bolji od namaza u drugim dijelovima džamije. Kada je u pitanju namaz, u cijeloj medinskoj džamiji, čak i u njenim proširenim dijelovima[712], ista je vrijednost obavljenog namaza, izuzev kolektivnog

---

709 Muslim, 282/713.

710 Ebu Davud, 1/124/466. Imam En-Nevevi ovo je predanje ocijenio dobrim, a šejh El-Albani ispravnim. Vidjeti: *El-Ezkar*, str. 60; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/137.

711 El-Buhari, 109/444; Muslim, 282/714.

712 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/422.

namaza čija je vrijednost veća zbog blizine prvog safa, a ne zbog same Revde, a Allah najbolje zna.

Tokom boravka u Medini hodočasniku je pohvalno da često klanja u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji, jer namaz obavljen u njoj ima veliku vrijednost, zatim pohvalno mu je da spominje Allaha, uču Kur'an, prisustvuje predavanjima i slično.

2. Posjeta Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara

Hodočasniku koji dođe u Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, džamiju, pohvalno je da posjeti mezar Allahovog Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Kada dođe do mezara, okrenut će se licem prema mezaru, a leđima prema Kibli i kazat će:

اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ وَبَارَكَ، وَجَزَاكَ عَنْ أُمَّتِكَ خَيرُ الْجَزَاءِ.

"Es-selamu alejke, ja ejjuhen-Nebijju, ve rahmetullahi, ve berekatuhu. Sallallahu alejke ve bareke ve džezake an ummetike hajrel-džeza."

"Neka je mir na tebe, Vjerovjesniče, i milost i blagoslov! Allah te blagoslovio i blagoslovljenim učinio. Allah te nagradio u ime tvojih sljedbenika najboljom nagradom!"

Kod Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara dozvoljeno je donijeti "salavate ibrahimmije" (koji se uče na tešehhudu).[713]

اَلتَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُه وَرَسُولُهُ.

"Et-tehijjatu lillahi ves-salevatu vet-tajjibatu, es-selamu alejke ejjuhen-Nebijju ve rahmetullahi ve berekatuhu. Es-selamu 'alejna ve 'ala 'ibadillahis-salihin. Ešhedu en la ilahe illallahu ve ešhedu enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhu."

"*Veličanje pripada samo Allahu, kao i moji namazi, moje dove i dobra*

713 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 1/474.

djela. Neka je Allahov mir na tebe, Allahov Vjerovjesniče, i Njegova milost i Njegova blagoslov. Neka je mir na nas i na sve iskrene Allahove robove. Svjedočim da nema drugog istinskog božanstva mimo Allaha i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.",[714]

Kada bi Ibn Omer došao do Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara, rekao bi:

السَّلامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ، السَّلامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، السَّلامُ عَلَيْكَ يَا أَبَتَاه.

"Es-selamu alejke, ja Resulallah, es-selamu alejke, ja Eba Bekr, es-selamu alejke, ja ebeta!"

"Neka je mir na tebe, Allahov Poslaniče! Neka je mir na tebe, Ebu Bekre! Neka je mir na tebe, babuka!"[715]

U drugoj predaji navodi se da bi Ibn Omer, kada bi došao do mezara, poselamio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i dovio za njega, zatim bi dovio za Ebu Bekra i Omera.[716]

Nakon toga, hodočasnik će se pomjeriti jedan korak naprijed da bi bio u ravni Ebu Bekrove glave i kazat će:

السَّلامُ عَلَيْكَ يَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، جَزَاكَ اللهُ عَنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ خَيْرًا.

"Es-selamu alejke, ja halifete Resulullahi, ve rahmetullahi ve berekatuhu. Džezakellahu an ummeti Muhammedin hajren!"

"Neka je mir na tebe, Poslanikov namjesniče, i Allahova milost i blagoslov! Allah te nagradio najboljom nagradom u ime Muhammedovih sljedbenika!"

Nakon toga, pomjerit će se još jedan korak naprijed da bi bio u ravni Omerove glave i kazat će:

---

714 El-Buhari, 1338/6265; Muslim, 4/97–98/402.

715 El-Bejheki, 5/402/10271.

716 El-Bejheki, 5/403/10272.

السَّلامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، جَزَاكَ اللهُ عَنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ خَيرًا.

"Es-selamu alejke, ja emirel-mu'minin, ve rahmetullahi ve berekatuhu. Džezakellahu an ummeti Muhammedin hajren!"

Neka je mir na tebe, vladaru pravovjernih, i Allahova milost i blagoslov! Allah te nagradio najboljom nagradom u ime Muhammedovih sljedbenika!"[717]

Imam En-Nevevi, govoreći o načinu nazivanja selama Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, kod mezara, kazao je da će se hodočasnik, nakon upućenog selama, pomjeriti za jednu podlakticu naprijed, potom nazvati selam Ebu Bekru, jer je njegova glava u ravni Poslanikovih, sallallahu alejhi ve sellem, ramena, a zatim će se pomjeriti za jednu podlakticu naprijed i poselamiti Omera (jer je Omerova glava u ravni Ebu Bekrovih ramena).[718]

Što se tiče načina nazivanja selama i dove za Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, na ovom mjestu, o tome nema autentičnog hadisa[719], niti posebnih predaja od ashaba[720], već se radi o mišljenjima učenjaka kako na primjeran način i najljepšim riječima pozdraviti Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekra i Omera i doviti za njih. Stoga, kada bi musliman došao do mezara i samo poselamio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekra i Omera, ili donio salavate i zahvalio im se na prethodno spomenuti način, ili samo proučio dovu koja se uči kod mezarja, ne bi zaslužívao prijekor budući da ne postoji argument o posebnom načinu nazivanja selama i upućivanja dove Uzvišenom Stvoritelju za Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i njegova dva druga, Ebu Bekra i Omera, a Allah najbolje zna.

3. Posjeta džamije Kuba

Pohvalno je da hočasnik koji se zadesi u Medini posjeti džamiju Kuba,

---

717 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/410.

718 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/202; *Tarihul-mesdžidin-nebevi*, str. 165.

719 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 1/474.

720 Osim postupka Ibn Omera.

zbog toga što namaz obavljen u njoj ima veliku vrijednost. Sehl b. Hunejf prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko dođe u ovu džamiju* (tj. Kuba) *i klanja u njoj, kao da je obavio umru.*"[721] Ibn Omer kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dolazio je u džamiju Kuba svake subote, ponekad jašući, a ponekad pješice."[722] Jednom prilikom Enes b. Malik došao je u džamiju Kuba i klanjao dva rekata, a potom je rekao: "Subhanallah, kolika je vrijednost ove džamije! Kada bi bila udaljena mjesec dana hoda, vrijedilo bi putovati k njoj. Ko izađe iz svoje kuće s namjerom da u njoj klanja četiri rekata, vratit će se s nagradom umre."[723] Sa'd b. Ebu Vekkas rekao je: "Draže mi je klanjati dva rekata u Kubau nego posjetiti Bejtul-Makdis (u Jerusalemu) dva puta. Kada bi ljudi znali kakva je nagrada u Kubau, žurno bi jahali k njemu."[724]

Napomena: Nije legitimno posjećivanje drugih džamija u Medini osim džamije Kuba. Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "U Medini ne postoji džamija koja se treba posjećivati osim džamije Kuba. Što se tiče ostalih džamija, na njih se odnosi isti propis. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije posjećivao pojedinačno i posebno neku od njih. Iz tog razloga ni učenjaci koji su živjeli u Medini nisu odlazili na posebna mjesta, osim Kubaa."[725] Muhammed b. Vedda kaže: "Imam Malik i drugi učenjaci prezirali su posjećivanje raznoraznih mjesta i džamija u Medini osim Kubaa i Uhuda."[726] Jednom prilikom, dok je bio na putovanju, Omer b. El-Hattab vidio je ljude koji ciljano odlaze do jednog mjesta da bi klanjali na njemu. Kada mu je rečeno da to čine iz razloga što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao na tom mjestu, rekao je: "Narodi prije

721 Ahmed, 3/487; Ibn Hibban, 4/507/1627; Et-Taberani, 6/74/5558; El-Hakim, 3/13/4279. El-Hakim, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi, El-Iraki, Es-Semhudi i El-Albani ovo predanje smatraju vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Mugni*, 1/347 (*El-Ihja*); *Medžmuu fetava*, 17/470; *Vefaul-vefa*, 3/142; *Sahihul-džamia*, 2/1059.

722 El-Buhari, 251/1193; Muslim, 9/143/1399.

723 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 33/134.

724 Ibn Šebba, *Ahbarul-Medine*, 33/133; El-Hakim, 3/13/4280. El-Hakim, El-Munziri, Ez-Zehebi, Ibn Hadžer, El-Ajni i El-Albani ovo predanje ocjenjuju autentičnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/83; *Umdetul-kari*, 7/260; *Sahihut-tergib*, 2/48.

725 Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/344.

726 Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/274.

vas uništeni su zato što su mjesta gdje su boravili njihovi vjerovjesnici uzimali za bogomolje. Ko prođe pored nekog od tih mjesta u vrijeme namaza, neka klanja, u protivnom, neka nastavi svojim putem."[727]

4.-5. Posjeta Bekije i uhudskog mezarja

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, posjećivao je medinsko mezarje Bekija i dovio za ashabe koji su u njemu ukopani. Aiša kaže: "Kada god je bila moja noć, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odlazio bi u njenim zadnjim dijelovima na Bekiju i dovio."[728]

Da bi vjernik ustrajao na Istini, treba razmišljati o smrti i povratku Uzvišenom Allahu. Posjećivanje mezarja predstavlja, bez sumnje, najupečatljiviji način podsjećanja na smrt.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obrazlažući osnovnu korist od posjećivanja mezarja, rekao je: "*Posjećujte mezarja jer vas podsjećaju na smrt.*"[729]

Kada se dođe do mezarja, proučit će se neka od dova, kao, naprimjer, dova koju prenosi Burejda:

السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَا إِنْ شَاءَ اللهُ لَلاَحِقُونَ أَسْأَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ.

"Es-selamu alejkum ehled-dijari minel-mu'minine vel-muslimine, ve inna inšallahu lelahikun, es'elullahe lena ve lekumul-afije."

"*Neka je Allahov mir na stanovnike ovih mezarja, na vjernike i muslimane od njih. Mi ćemo vam se, ako Bog da, pridružiti. Molim Allaha za svako dobro i nama i vama.*"[730]

Dakle, u Medini se mogu posjetiti: Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, džamija, njegov mezar, džamija Kuba, Bekija i uhudsko

---

727 Abdurrezzak, 2/118/2734; Ibn Ebu Šejba, 2/153/7549. Imam Ibn Hadžer ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 1/678.

728 Muslim, 376/974.

729 Muslim, 377/977.

730 Muslim, 376/975.

mezarje. Posjećivanje nekih drugih mjesta s ciljem približavanja i ibadeta Uzvišenom Stvoritelju, smatra se novotarijom.[731]

Napomena: Što se tiče Meke, u njoj ne postoje mjesta koja treba posebno posjećivati: ni pećinu Hira, ni pećinu Sevr[732], ni kuću u kojoj je, navodno, rođen Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ni posebnu džamiju, osim Mesdžidul-harama.

Historijat i znamenja Meke i Medine znatno su obimniji od spomenutog. Navedeno je, ustvari, kap iz mora ove lijepe tematike. Budući da se u ovoj studiji prevashodno žele tretirati pravni propisi hadža i umre, a ne historijat Meke i Medine, zadovoljit ćemo se spomenutim, uz molbu Uzvišenom Stvoritelju da nam omili Njemu najdraže mjesto Meku i počasti nas smrću u Medini, gradu Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

731 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/411; Sulejman el-Gusn, *Fadlul-Medine*, str. 18–27.

732 Vidjeti: Fehd b. Husejn, *El-Vekafat*, str. 32.

HADŽ

ODLIKE I VRIJEDNOST OBAVLJANJA HADŽA

1. Hadž je jedno od najboljih djela

Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bio upitan: "Koji je posao najvredniji?", pa je odgovorio: "*Vjerovanje u Allaha i Njegovog Poslanika.*" Neko je ponovo upitao: "A koje (djelo) nakon toga?" "*Borba na Allahovom putu*", odgovorio je. Zatim je opet upitan: "A koje (djelo) nakon toga?" "*Kod Allaha primljen hadž*", rekao je on.[733]

2. Hadž u potpunosti briše grijehe

Ebu Hurejra prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude* (u vrijeme hadža) *spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup* (grijeh), *vratit će se* (svome domu bez grijeha) *kao na dan kada ga je majka rodila.*"[734]

3. Nagrada za hadž je Džennet

Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Umra do umre iskupljuje hodočasniku grijehe počinjene između njih, a za kod Allaha uvažen hadž nema druge nagrade osim Dženneta.*"[735]

4. Hadž briše grijehe počinjene prije njega

Amr b. El-Âs prenosi da mu je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zar nisi znao da islam briše ono što je (od grijeha učinjeno) prije njega, i da hidžra briše ono prije nje, i da hadž briše ono prije njega.*"[736]

---

733 El-Buhari, 19/26; Muslim, 61/83.

734 El-Buhari, 322/1521; Muslim, 533/1350.

735 El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1359.

736 Muslim, 73/121; Ibn Huzejma, 4/131/2515; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 1/106/57.

5. Hadž je džihad u kojem nema borbe

Hasan b. Ali prenosi da je neki čovjek došao kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao: "Ja sam plašljiv, ja sam slabić!" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče mu: "*Idi u džihad u kojem nema borbe, idi na hadž.*"[737]

6. Hadž otklanja grijehe i siromaštvo

Abdullah b. Mesud prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Obavljajte hadž i umru u kontinuitetu jer odstranjuju siromaštvo i grijehe kao što kovački mijeh odstranjuje primjese u željezu, zlatu i srebru. Za, kod Allaha primljen hadž, nema druge nagrade osim Dženneta.*"[738] U jednoj slaboj verziji ovog hadisa navodi se: "*Obavljajte hadž i umru u kontinuitetu jer produžuju život i odstranjuju siromaštvo i grijehe...*"[739]

7. Hadž je džihad starih i nemoćnih

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Džihad starih, nemoćnih i žena jesu hadž i umra.*"[740] U hadisu koji prenosi Ummu Selema navodi se: "*Hadž je džihad svakog slabića.*"[741]

8. Hadž je džihad žena

Aiša, majka pravovjernih, kazala je Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, mi smatramo džihad najvrednijim djelom, pa zašto i mi ne idemo boriti se na Allahovom putu?" "*Ne, najbolji džihad je kod*

---

737 Et-Taberani, *El-Kebir*, 3/135/2910, i *El-Evsat*, 4/504/4287. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/5; *Irvaul-galil*, 4/152; *Sahihul-džamia*, 2/1184.

738 Et-Tirmizi, 3/166/810; Ahmed, 1/387; Ibn Hibban, 9/6/3693. Et-Tirmizi, El-Albani i Mustafa el-Adevi ovu predaju ocjenjuju ispravnom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/196; *Sahihut-tergib*, 2/7; *Es-Sahihul-musned*, 1/232.

739 El-Humejdi, 1/10; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 3/472/4095. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/181; *Daifut-tergib*, 1/343.

740 Ahmed, 2/421; En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/113/2626; Et-Taberani, *El-Evsat*, 8/378/8751. Ovo predanje dobrim su ocijenili El-Munziri, Ibn Mulekkin i šejh El-Albani. Vidjeti: *El-Bedrul-munir*, 9/38; *Sahihut-tergib*, 2/5.

741 Ibn Madža, 2/968/2902; Ahmed, 6/294; Et-Tajalisi, 3/175/1704; Ibn Džad, *El-Musned*, 486/3380. Imam El-Buhari ovu predaju smatra murselom, a šejh El-Albani pojačao je ova dva predanja jedno drugim. Vidjeti: *Ilelut-Tirmizil-kebil*, str. 129; *Sahihul-džamia*, 1/606; *Sahihut-tergib*, 2/6; Halebi el-Kajsi i Murad, *Mevsuatul-ehadis*, 4/259.

Allaha primljen hadž", odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[742] U drugoj verziji navodi se da je Aiša upitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li je ženama propisan džihad, a on je odgovorio: "*Jeste, ženama je propisan džihad u kojem nema borbe: hadž i umra.*"[743]

9. Hadžije su Allahovi izaslanici

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "*Oni koji obavljaju hadž i umru Allahova su delegacija; pozvao ih je, pa su se odazvali, tražili su od Njega, pa im je udovoljio.*"[744]

10. Hodočasnik koji umre na hadžu imat će posebnu nagradu

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko krene ne hadž pa* (na tom putu) *umre, bit će mu upisana nagrada hadžije do Sudnjega dana. Ko izađe da obavi umru pa umre, bit će mu upisana nagrada umre do Sudnjega dana. Ko izađe u borbu na Allahovom putu pa umre, bit će mu upisana nagrada borca do Sudnjega dana.*"[745]

Propis hadža

Hadž je temeljni islamski obred koji je Uzvišeni Allah učinio obligatnom dužnošću muslimana. Svevišnji Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

"**Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[746] Po mišljenju većine islamskih učenjaka, ovim ajetom propisana je obaveza hadža.[747] Šejhul-islam Ibn Tejmijja o ovom pitanju navodi, čak, konsenzus učenjaka.[748]

742 El-Buhari, 321/1520.

743 Ibn Madža, 2/968/2901; Ahmed, 6/156; Ibn Huzejma, 4/359/3074. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim po El-Buharijevim i Muslimovim kriterijima. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/151.

744 El-Bezzar, 3/211 (*Medžmeuz-zevaid*), s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/8; Mustafa el-Adevi, *Es-Sahihul-musned*, 1/233.

745 Ebu Ja'la, 5/441/6327; Et-Taberani, *El-Evsat*, 5/434/5321, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/116–118; *Sahihut-tergib*, 2/12.

746 Alu Imran, 97.

747 Vidjeti: Ibn Ebu Zemenin, *Usulus-sunne*, str. 220; *Medžmuu fetava*, 26/7; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/393; *Tefsiru Ibn Džuzejj*, str. 88; *Mehasinut-tevil*, 2/411; *Tefsiru šejhil-islam*, 2/110; *Fikhus-sunne*, 1/461.

748 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 27/265.

Što se tiče sunneta Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u brojnim hadisima naređuje se obavljanje hadža. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Islam se temelji na pet (osnova): svjedočenju da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik, obavljanju namaza, davanju zekata, obavljanju hadža i postu mjeseca ramazana.*"[749] Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednoga dana, obraćajući se ashabima, rekao: "*O, ljudi, Allah vam je propisao hadž, pa obavite ga!*" Neko[750] od prisutnih upita: "Je li svake godine, Allahov Poslaniče?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, šutio je, a ovaj je ashab isto pitanje ponovio tri puta. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tada reče: "*Da sam odgovorio potvrdno, (hadž) bi bio obavezan (svake godine), a vi to ne biste bili u mogućnosti ispuniti.*"[751]

Islamski učenjaci iz prvih i potonjih generacija ne razilaze se u vezi s tim da je hadž elementarni dio islama i obligatna obaveza muslimana[752], a isto tako jednoglasni su i u mišljenju da je hadž obaveza obaviti jednom u životu[753], osim onome ko se svojevoljno zavjetuje na obavljanje dodatnog hadža.[754]

Hadž kao obred poznat je od vremena Ibrahima, alejhis-selam. Uzvišeni Allah kaže:

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ
﴿٢٧﴾

"I oglasi ljudima hadž, dolazit će ti pješke i na svakoj devi

---

749 El-Buhari, 15/8; Muslim, 40/16.

750 Ashab koji je pitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, zvao se Ekrea b. Habis.

751 Muslim, 529/1337; Ahmed, 2/508; Ibn Hibban, 9/18/3704.

752 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 75; *El-Mugni*, 3/164–165; *Bedaius-sanaia*, 2/291 i 3/164; *El-Medžmua*, 7/7; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/393; *Rahmetul-umme*, str. 96; *Mehasinut-tevil*, 2/411; *El-Fikhu alel-mezahibil-erbea*, 1/631.

753 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61; *Mealimus-sunen*, 2/123; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/185; *El-Mugni*, 3/165; *El-Kabes*, 1/492; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 4/151–152; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/411; *Bedaius-sanaia*, 2/291; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/288; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/393; *El-Insaf*, 3/387; El-Fasi, *El-Ikna*, 2/758–759; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 34, 36; *Mehasinut-tevil*, 2/411.

754 Vidjeti: Ibn Munzir, *El-Idžma*, str. 61; *El-Ikna*, 2/758.

iznurenoj, iz dalekih mjesta."[755] Što se tiče vremena propisivanja hadža, islamski učenjaci imaju različita mišljenja.[756] Jedni smatraju da je hadž propisan pete, drugi šeste, treći sedme, četvrti osme, peti devete i šesti desete hidžretske godine.[757] Peto i šesto mišljenje imaju veće izglede i predispozicije za ispravnost od prva četiri[758], a Allah najbolje zna.

Napomene

• Po mišljenju učenjaka četiri pravne škole, roditelji imaju pravo zabraniti djetetu obavljanje dobrovoljnog hadža.[759] Ako, pak, jedan roditelj dozvoli, a drugi zabrani, dijete opet neće obaviti dobrovoljni hadž.[760]

• Muž polaže isto pravo u pogledu svoje supruge[761], dakle, dozvoljeno mu je da supruzi zabrani obavljanje dobrovoljnog hadža, za razliku od obaveznog hadža kada nema pravo da joj zabrani njegovo obavljanje.[762] Imam Ibn Munzir kaže: "(Učenjaci) su jednoglasni u pogledu toga da muž ima pravo da svojoj supruzi zabrani obavljanje dobrovoljnog hadža."[763] Ovaj konsenzus prenio je imam Ibn Kudama i nije ga osporio.[764] U ovom smislu prenosi se hadis[765] koji ima slab lanac prenosilaca.[766]

---

755 El-Hadždž, 27.

756 Imam Es-Seharenfuri navodi da o ovom pravnom pitanju postoji jedanaest mišljenja. Vidjeti: *Bezlul-medžhud*, 8/296; *Evdžezul-mesalik*, 6/322.

757 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61; *Medžmuu fetava*, 7/606, 18/487 i 26/7; *Zadul-mead*, 3/595; *El-Furua*, 3/151; *El-Mevahibul-ledunijje*, 1/471; *Advaul-bejan*, 5/132; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/10; Mehdi Ahmed, *Es-Siretun-Nebevijje*, 2/258; *Es-Siretun-Nebevijjetus-sahiha*, 2/549; *Medžmuu muellefatit-'Tajjar*, 10/1404–1405.

758 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 7/303.

759 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/347, valorizacija: El-Hilali; *Telbisu Iblis*, str. 130; *Revdatut-talibin*, 3/179; En-Nevevi, *El-Mensurat*, str. 137; *El-Keššaf*, 2/465; *Hašijetu Ibni Abidin*, 4/54; Salih el-Džerbua, *Ihtijaratu Ibni Tejmijje*, 4/337; Eš-Šukajri, *Es-Sunenu vel-mubtedeat*, str. 170; *Ahkamul-izni*, 1/128.

760 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 9.

761 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61; *El-Mugni*, 3/283.

762 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/533; *El-Mugni*, 2/195.

763 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61.

764 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/283.

765 Ed-Darekutni, 2/199/2418; El-Bejheki, 5/366/10126.

766 Vidjeti: *El-Dževherun-nekijj*, 5/366; *Et-Telhisul-habir*, 3/936–937.

• Ako musliman ima ugovor s određenom stranom i taj ugovor ga sprečava u obavljanju hadža, tražit će dozvolu od pretpostavljenog i obaviti hadž. Ako mu ne dozvoli, ispoštovat će sklopljeni ugovor i potom obaviti hadž.[767]

• Ko umre prije obavljenog hadža, iako je imao mogućnost da izvrši ovaj propis, umro je kao veliki grješnik i prijestupnik[768], dok osoba koja porekne obavezu hadža tim postupkom postaje apostat – otpadnik od islama[769], po jednoglasnom mišljenju učenjaka[770], budući da se poricanje ili odbacivanje poznatih propisa islama[771] u globalu smatra nevjerstvom.[772]

Vrijeme obavljanja hadža

Uzvišeni Allah kaže:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

"**Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[773] U drugom ajetu Svevišnji kaže:

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ... ﴿١٩٦﴾

"**Hadž i umru radi Allaha upotpunite.**"[774] U citiranim ajetima naređuje se obavljanje i upotpunjavanje hadža, ali nije precizno definirano da li je hadž obred koji šerijatski obaveznik mora izvršiti u toku života kada želi ili ta obaveza pada na njega neposredno po ispunjenju uvjeta obaveznosti hadža. Samim tim postavlja se pitanje da li je grješna osoba koja pored svih mogućnosti i ispunjenih uvjeta za obavljanje hadža

---

767 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/122–123; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/60; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/117.

768 Vidjeti: *Ez-Zevadžir*, 1/438.

769 Vidjeti: *El-Ferku bejnel-firek*, str. 368; *Fethul-bejan*, 1/460; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/11.

770 Vidjeti: Abdullah el-Busi, *Mevsuatul-idžma*, str. 268.

771 Kao što su namaz, post, zekat, hadž, umra, zabrana konzumiranja alkohola, svinjetine, zabrana nemorala i sl.

772 Vidjeti: El-Berbehari, *Šerhus-sunne*, 73/50; *Džamiul-ulumi vel-hikem*, str. 164; *El-Maksadul-eršed*, 3/26; *Mugnil-muhtadž*, 4/136; *Nevakidul-imanil-i'tikadijje*, 2/64–68; *Er-Rijadun-nedire*, 1/27; *Nevakidul-imanil-kavlijje*, str. 255–260.

773 Alu Imran, 97.

774 El-Bekara, 196.

odgodi ovaj obred na duži ili kraći vremenski period?

Islamski učenjaci o ovom pitanju imaju različite stavove. Imam Ebu Hanifa, po jednoj verziji, Ebu Jusuf, Ahmed, Davud b. Ali i neki malikijski učenjaci smatraju obavljanje hadža obaveznim[775] neposredno po ispunjenju uvjeta obaveznosti hadža.[776] Ovaj stav dokazuju prethodnim ajetom i hadisom u kojima se naređuje obavljanje hadža, a kao argument koriste hadis Ibn Abbasa u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko bude htio obaviti hadž, neka požuri.*"[777]

Prenosi se da je Omer b. El-Hattab rekao: "Ko bude u mogućnosti obaviti hadž, pa umre prije nego što ga obavi, svejedno mu je da li umro kao židov ili kršćanin."[778] Ovo se, također, prenosi kao riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ali sa slabim lancem prenosilaca.[779] Seid b. Džubejr rekao je: "Kada bih imao bogatog komšiju koji je preselio na ahiret a nije obavio hadž, ne bih mu klanjao dženazu."[780]

S druge strane, imam Šafija, El-Evzai, Es-Sevri, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani i većina malikijskih pravnika smatraju da je hadž dužnost koja

---

775 Vidjeti: *El-Meune*, 1/321; Abdulvehhab el-Maliki, *El-Išraf*, 2/312; *Et-Temhid*, 16/163; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/451; *El-Mugni*, 3/196; *Bedaius-sanaia*, 2/292; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/284; *El-Medžmua*, 7/70; *El-Insaf*, 3/404; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 89; *Advaul-bejan*, 5/79; *El-Fikhu alel-mezahibil-erbea*, 1/631.

776 O ovim uvjetima bit će riječi u okviru narednog naslova.

777 Ebu Davud, 2/145/1732; Ahmed, 1/214; Ibn Madža, 2/962/2883; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 15/297/6032; El-Hakim, 1/617/1645. El-Hakim i Ez-Zehebi ovo predanje smatraju ispravnim, a šejh El-Albani dobrim. Njegovoj autentičnosti prigovorio je imam El-Busiri. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/179; *Sahihul-džamia*, 2/1039.

778 Ibn Ebu Šejba, 3/293/14452. Ibn Kesir i Ibn Hadžer el-Hejtemi ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/394–395; *Ez-Zevadžir*, 1/438; *El-Asarul-musnede*, 1/43–46.

779 Ed-Darimi, 2/27/1785; El-Bejheki, 4/546/8660; Ibn Dževzi, *El-Mevduat*, 3/236/987. Et-Tirmizi, El-Bejheki, Ibn Dževzi, En-Nevevi, Ez-Zejlei, Ibn Abdulhadi, Ibn Hadžer, El-Hejtemi i šejh El-Albani odbacili su ovo predanje. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/40; *Nasburraje*, 4/411; Ibn Abdulhadi, *Tenkihut-tahkik*, 2/392; Ez-Zehebi, *Tenkihut-tahkik*, 2/10; *Ed-Diraje*, 2/292; *Ez-Zevadžir*, 1/438; *Daiful-džamia*, str. 845; *El-Ithafu bi tahridžil-išraf*, 3/1008.

780 Ibn Ebu Šejba, 3/292/14450.

se mora izvršiti bilo kad tokom života i da se njegovo obavljanje može odgoditi po želji i izboru šerijatskog obaveznika.[781] Ovaj stav dokazuju činjenicom da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, oslobodio Meku osme hidžretske godine, ali da je obavio hadž tek desete godine po Hidžri. Da nije bilo dozvoljeno odgađanje hadža, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio bi ga iste godine.[782]

Ovi učenjaci smatraju da je osoba koja obavljanje hadža odgodi izvjesni broj godina, a potom ga obavi, zapravo hadž obavila u njegovom vremenu, a ne naknadno, po isteku vremena, te da nije grješna zbog odgađanja, i u tom kontekstu navode konsenzus islamskih učenjaka[783], što ukazuje na to da odgađanje hadža izvjesni period, duži ili kraći, nije problematično.

U svakom slučaju, muslimanu je bolje da požuri[784] s izvršavanjem ove obaveze jer ne zna kada će se vratiti svome Gospodaru i da li će uvijek imati istu priliku i mogućnost za obavljanje hadža. Imam El-Kirmani kaže: "Znaj da je pohvalno požurivanje s obavljanjem hadža i njegovo ranije obavljanje, po konsenzusu islamskih učenjaka."[785]

Uvjeti obaveznosti hadža

Pod uvjetima obaveznosti misli se na uvjete čijim ispunjenjem osoba postaje hadžski obaveznik, u protivnom, ako izostane ispunjenje ovih uvjeta, nije dužna obaviti hadž. Da bi određena osoba bila zadužena ovim obredom, mora ispuniti sljedeće uvjete:

1. Pripadnost islamu

Uzvišeni Allah neće primiti ibadet nemuslimana. O djelima nevjernika

---

781 Vidjeti: *Et-Temhid*, 16/163; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/45; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/373; *El-Medžmua*, 7/38; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 4/153; *Umdetul-kari*, 9/128; *Avnul-Ma'bud*, 5/108.

782 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/73.

783 Vidjeti: *Et-Temhid*, 16/172; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 4/153; *El-Medžmua*, 7/74; *Tebjinul-hakaik*, 2/237.

784 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/45.

785 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/284.

Svevišnji Allah kaže:

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

"I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su činili, u prah i pepeo ih pretvoriti."[786] U drugom ajetu Uzvišeni Allah kaže:

مَّثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

"Djela onih koji ne vjeruju u Gospodara njihova nalik su na pepeo koji vihor u olujnom danu raznese, neće moći očekivati nikakvu nagradu za djela koja su učinili, to je zabluda daleka."[787]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Svaki pustinjak koji obavi hadž, a potom učini hidžru* (tj. primi islam)[788], *dužan je obaviti drugi hadž.*"[789]

Imam El-Buhari zabilježio je od Beraa b. Aziba da je rekao: "Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve sellem, došao je jedan čovjek u punoj borbenoj spremi i rekao: 'Allahov Poslaniče, da li da se borim ili da prije toga primim islam?' '*Primi islam, a onda se bori!*', reče Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Tada je on primio islam, zatim se borio i poginuo, pa je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: '*Malo je radio, a veliku je nagradu dobio.*'"[790]

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da pripadnost islamu mora prethoditi obavljanju hadža.[791] Kada bi nemusliman obavio hadž, a potom primio islam, bio bi obavezan ponoviti hadž, jer mu prvi ne bi bio validan.[792]

---

786 El-Furkan, 23.

787 Ibrahim, 18.

788 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/294.

789 Ibn Huzejma, 3/349/3050; El-Bejheki, 47/533/8613; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 9/546/537. Imam Ibn Mulekkin i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *El--Bedrul-munir*, 6/16; *Sahihul-džamia*, 1/529.

790 El-Buhari, 593/2808; Ahmed, 4/290; Ibn Hibban, 10/461/4601.

791 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/165; *Bedaius-sanaia*, 2/293; *El-Medžmua*, 7/63.

792 Vidjeti: *El-Umm*, 2/432; *Bedaius-sanaia*, 2/293.

2. Razum

Kada bi umno poremećen čovjek obavio hadž, njegov hadž ne bi bio ispravan. Umno poremećena osoba u osnovi nije zadužena šerijatskim propisima.[793] Kada bi se nakon obavljenog hadža umno poremećenoj osobi vratio razum, trebala bi ponoviti hadž.[794] Ibn Munzir, En-Nevevi[795], Ibn Tejmijja[796] i El-Merdavi[797] o ovom pitanju navode konsenzus islamskih učenjaka[798], što ukazuje na neispravnost hadža koji obavi umno poremećena osoba.

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Trojici se ne pišu (loša) djela: onome ko spava sve dok se ne probudi, djetetu dok ne dostigne punoljetstvo i ludaku dok mu se ne vrati razum.*"[799]

3. Punoljetstvo

U slučaju da maloljetna osoba obavi hadž, bit će obavezna ponoviti hadž kada dostigne punoljetstvo.[800] Ibn Abbas kaže da je jedna žena podigla svoje dijete u prisustvu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i upitala: "Allahov Poslaniče, vrijedi li hadž ovom djetetu?" "*Da, ali se tebi piše nagrada*", odgovori Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[801]

Imam En-Nevevi kaže: "U ovom hadisu nalazi se dokaz imamu Šafiji, Ahmedu, Maliku i većini učenjaka o tome da je validan hadž maloljetne osobe, ali da ne vrijedi kao obavezni hadž, već kao dobrovoljni."[802] Bitno je naglasiti da se islamski učenjaci ne razilaze o dozvoljenosti obavljanja

793 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/301.
794 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/293.
795 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/18.
796 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 11/191–192; *Minhadžus-sunne*, 6/49.
797 Vidjeti: *El-Insaf*, 3/388.
798 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 77.
799 Ibn Madža, 1/658/2041; Ebu Davud, 4/137/4398; Et-Tirmizi, 4/32/1423; Ibn Hibban, 1/355/142. Imam Et-Tirmizi ovu predaju smatra dobrom, a Ibn Hazm, En-Nevevi i El-Albani ispravnom. Vidjeti: *El-Muhalla*, 8/35; *El-Medžmua*, 3/7; *Es-Semerul-mustetab*, 1/54; *Irvaul-galil*, 7/111.
800 Vidjeti: *El-Umm*, 2/432; Ebu Davud es-Sidžistani, *Mesailul-imami Ahmed*, str. 150–151; *Bedaius-sanaia*, 2/293; *El-Medžmua*, 7/18.
801 Muslim, 529/1336; Ahmed, 1/244; Ibn Madža, 2/971/2910; En-Nesai, 5/120/2645–2647.
802 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/84; *Bedaius-sanaia*, 2/293.

hadža s djecom. Iznimne zabrane nekih novotara ne utječu na validnost spomenutog konsenzusa.[803]

Imam El-Buhari bilježi od Saiba b. Jezida da je rekao: "Kada sam imao sedam godina, obavio sam hadž (sa svojim ocem i majkom) u društvu s Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem."[804]

Islamski učenjaci iz prvih i potonjih generacija jednoglasni su u mišljenju da hadž maloljetne osobe ne može nadomjestiti obavezni hadž,[805] koji je musliman dužan obaviti nakon punoljetstva.

Napomena: Ako je dijete u godinama kada razaznaje[806], tada će mu staratelj kazati kada će zanijetiti ulazak u obrede. Ako dijete, pak, ne razaznaje, tada će njegov staratelj zanijetiti za njega ulazak u obrede. Sve obrede dijete će obavljati lično, osim ono što ne bude u mogućnosti, i to će za njega obaviti njegov staratelj.[807] Međutim, bolje je ne voditi djecu na hadž jer njihovo prisustvo može lahko zaokupiti roditelje i otežati im obavljanje obreda i spriječiti ih da ih obave na najpotpuniji način.[808]

4. Sloboda od ropstva

Ukoliko bi punoljetni rob musliman obavio hadž, morao bi nakon oslobođenja od ropstva ponovo obaviti hadž, a prethodno obavljeni hadž računao bi mu se kao dobrovoljni.[809]

---

803 Vidjeti: Ijad es-Sebti, *Ikmalul-mulim*, 4/441.

804 El-Buhari, 388/1858; Ahmed, 3/449; Et-Tirmizi, 3/356/925.

805 Vidjeti: *El-Umm*, 2/432; *El-Idžma*, str. 77; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/528; *Et-Temhid*, 9/127; *El-Mugni*, 3/165; *Ikmalul-mulim*, 4/442; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/166; *Tebjinul-hakaik*, 2/237; *Rahmetul-umme*, str. 96.

806 Pod razaznavanjem se misli na period u kojem dijete počinje pamtiti, razlikovati izmedu lijepih i ružnih stvari, između dobra i zla, kao što shvata pojam ibadeta, namaza, posta, hadža itd. To je vrijeme oko sedme godine u većini slučajeva, iako često ovisi o samom djetetu i njegovom umnom i tjelesnom razvoju.

807 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/24.

808 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/24.

809 Vidjeti: *El-Umm*, 2/433; *Et-Temhid*, 1/107; *El-Istizkar*, 13/331–332, valorizacija: El--Kaladži; *El-Mugni*, 3/166; *Bedaius-sanaia*, 2/294.

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Svaki rob koji obavi hadž, a potom bude oslobođen, mora obaviti novi hadž.*"[810]

Ovdje primjećujemo jednu razliku kada su u pitanju spomenuti uvjeti hadža. Prvi i drugi uvjet (islam i razum) jesu uvjeti ispravnosti ibadeta u osnovi. Tako hadž nemuslimana i umno poremećene osobe u osnovi nije ispravan, dok su treći i četvrti uvjet (punoljetstvo i sloboda) uvjeti za ispravnost obaveznog hadža. Tako je hadž maloljetne osobe i roba ispravan, ali ne vrijedi kao obavezni hadž, već se mora ponoviti.[811] Ovdje možemo napomenuti da je vlasniku roba dozvoljeno da mu zabrani obavljanje hadža. Islamski učenjaci o tom pitanju imaju jednoglasan stav.[812]

5. Mogućnost za obavljanje hadža

Da bi musliman bio dužan obaviti hadž, mora, pored prethodnih uvjeta, biti u mogućnosti da obavi ovu islamsku obavezu, a pod mogućnošću se podrazumijeva ispunjavanje dva uvjeta:

a) Da je zdravstveno sposoban za obavljanje hadža. Svaka osoba koja boluje od bolesti koja je sprečava u obavljanju obreda ili joj pravi velike poteškoće, nije dužna lično obaviti hadž.

Imam Ibn Kudama kaže: "Osoba koja boluje od neizlječive bolesti (koja je sprečava u obavljanju obreda) ili oronuli starac koji ne može jahati, opunomoćit će nekoga (da za njega obavi hadž)."[813]

Abdullah b. Abbas prenosi da je jedna žena kazala Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, dužnost hadža koju je Allah stavio u obavezu Svojim robovima zatekla je moga oca kao oronulog starca, pa se ne može održavati na jahalici. Hoću li za njega obaviti hadž?" "*Da*", odgovorio je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem. Ibn Abbas kaže da

---

810 Et-Taberani, *El-Evsat*, 3/213/2752. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/156.

811 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/166; *Bedaius-sanaia*, 2/301; En-Nevevi, *El-Idâh*, str. 505; *Sahihu fikhis-sunne*, 2/163.

812 Vidjeti: Ibn Munzir, *El-Idžma*, str. 76; *El-Ikna*, 2/762.

813 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/181; *El-Medžmua*, 7/41.

je to bilo na Oproštajnom hadžu.[814]

Ako bi, pak, osoba u ovom stanju obavila hadž, njen hadž bio bi ispravan i time bi izvršila obavezu obavljanja ovog ibadeta, jer je mogućnost za obavljanje hadža uvjet njegove obaveznosti u pogledu šerijatskog obaveznika, a ne uvjet njegove ispravnosti.

b) Da ima dovoljno imetka za troškove hadža, pored ispunjavanja osnovnih egzistencijalnih potreba onih koje je obavezan izdržavati ili duga koji treba izmiriti, jer se u ovim situacijama daje prednost ljudskim pravima nad šerijatskim obavezama.[815]

Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dovoljno je čovjeku grijeha da zanemari one koje je dužan izdržavati.*"[816]

Imam El-Kurtubi kaže: "Islamski su učenjaci jednoglasni u pogledu toga da onaj ko nema dovoljno hrane za putovanje nije dužan obaviti hadž."[817]

U okvire ovog propisa, svakako, ulazi sigurnost puta kojim se putuje,[818] jer ako ne postoji sigurnost za čovjekov život, čast i imetak, ne postoji ni mogućnost obavljanja hadža, i u vezi s tim nema razilaženja među islamskim učenjacima.[819]

Napomena: Za osobe s posebnim potrebama koje nisu u mogućnosti samostalno obaviti obrede uvjetuje se pratnja, u protivnom nisu dužne lično obaviti hadž. Islamski učenjaci govorili su o propisu hadža u pogledu

814 El-Buhari, 387/1855; Muslim, 528/1334.

815 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/172; *Bedaius-sanaia*, 2/297; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/151; *El--Mevsuatul-fikhijje*, 17/31.

816 Ebu Davud, 2/136/1692; Ahmed, 2/160; Ibn Hibban, 10/51/4240; Et-Taberani, 12/292/13414. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 6/225; *Irvaul-galil*, 4/167. Sličan hadis bilježi i imam Muslim, 386/996.

817 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 4/161.

818 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/418; *El-Medžmua*, 7/50; *Bedaius-sanaia*, 2/298; *El--Mevsuatul-fikhijje*, 1/34.

819 Vidjeti: *Et-Temhid*, 16/222; *Meratibul-idžma*, str. 75; *Medžmuu fetava*, 26/222.

slijepca, a većina islamskih učenjaka smatra da je slijepa osoba dužna obaviti hadž ako pored spomenutih uvjeta nađe vodiča ili pratioca koji će se brinuti o njoj. Ovo je stav učenjaka malikijske, šafijske i hanbelijske pravne škole, kao i Ebu Jusufa i Muhammeda od hanefijskih učenjaka.[820]

6. Mahrem[821] za žensku osobu

Islamski principi temelje se na ostvarivanju koristi i otklanjanju štete kada su u pitanju šerijatski obaveznici. Budući da je putovanje puno neizvjesnosti, islam je propisao da ženska osoba ne smije putovati bez pratnje mahrema. U ovom kontekstu navode se predaje koje sliče mutevatir hadisima.[822] Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neka žena ne putuje sama (na razdaljinu od) tri dana (hoda), osim u pratnji svoga mahrema!*"[823]

Ebu Hurejra prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ženi koja vjeruje u Allaha i u Sudnji dan nije dozvoljeno da bez pratnje mahrema putuje (na razdaljinu) u trajanju od jednog dana i noći.*"[824] U drugoj se verziji navodi: "*Ženi muslimanki nije dozvoljeno da putuje na rastojanju od jedne noći a da s njom nije muškarac od njenih mahrema.*"[825]

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranio ženi da bez pratnje supruga ili mahrema putuje na razdaljinu od dva dana.[826] Postoje jasni hadisi u kojima se ženi zabranjuje obavljanje hadža bez prisustva mahrema.[827] Međutim, hadiski stručnjaci kritički su se osvrtali na ove predaje.[828]

---

820 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/14; *El-Mebsut*, 4/154; *El-Hidaje*, 1/132; *El-Medžmua*, 7/545 i 9/288; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 97; *El-Insaf*, 3/408; *Hašijetul-Adevi*, 1/651; *El-Mugni fi fikhil-hadž*, str. 38; *Ahkamul-eama*, str. 168.

821 Mahrem je svaki (punoljetan) muškarac koji je ženskoj osobi trajno zabranjen za brak, bilo po krvi, mlijeku ili tazbinstvu. Vidjeti: *El-Ikna li talibil-intifa*, 1/546; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 76; *Bezlul-medžhud*, 8/302; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/188; Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/458–460.

822 Vidjeti: *El-Mufhim*, 3/449.

823 El-Buhari, 232/1086; Muslim, 529/1338.

824 El-Buhari, 232/1088; Muslim, 530/1339.

825 Muslim, 530/1339; Ebu Davud, 2/143/1723; Ibn Hibban, 6/439/2728.

826 El-Buhari, 389/1864; Muslim, 530/1340.

827 Ed-Darekutni, 2/198–199/2417–2419.

828 Vidjeti: *Hulasatul-bedril-munir*, 2/46; *Et-Telhisul-habir*, 3/936–937.

Kada je u pitanju putovanje ženske osobe na hadž bez mahrema, islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja. Ibrahim en-Nehai[829], Hasan el-Basri[830], Ebu Sevr[831], Sufjan es-Sevri[832], Ishak[833], Ahmed[834], El-Mervezi[835], učenjaci hanefijske[836] i hadiske[837] pravne škole zabranjuju ženi putovanje bez mahrema, a ovo mišljenje odabrao je i imam Ibn Dževzi.[838]

Po mišljenju učenjaka hanefijske[839] i hanbelijske[840] pravne škole, u ovom pogledu ne postoji razlika između starije i mlađe žene, što, bez dvojbe, odgovara općim šerijatskim argumentima koji ne prave razliku u ovom pitanju.[841] Hanefijski učenjaci kažu: "Iako žena bila stara, nije joj dopušteno da obavi hadž osim uz pratnju mahrema."[842]

S druge strane, Ibn Sirin[843], El-Evzai[844], Malik[845], šafijski[846] učenjaci, Ibn Hazm[847] i Ibn Tejmijja[848] smatraju da žena može obaviti hadž bez mahrema ukoliko je sigurna na putovanju do Meke. Ovo je mišljenje Ibn Bettal pripisao većini islamskih učenjaka.[849]

829 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/20; *Umdetul-kari*, 7/126.

830 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/20; *El-Mufhim*, 3/449.

831 Vidjeti: *El-Istizkar*, 5/123, izdavač: En-Nida.

832 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/20; *Umdetul-kari*, 7/126.

833 Vidjeti: *Šerhul-Buhari*, 4/532; *Šerhus-sunne*, 7/20.

834 Vidjeti: Ebu Davud es-Sidžistani, *Mesailul-imami Ahmed*, str. 150–151; *El-Mugni*, 3/192; *El-Ikna li talibil-intifa*, 1/546.

835 Vidjeti: El-Mervezi, *Ihtilaful-fukaha*, str. 422.

836 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/419–420; *Bedaius-sanaia*, 2/299; *El-Ihtijar*, 1/181–182; *El--Binaje*, 4/149–150; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/531; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 76.

837 Vidjeti: *El-Mufhim*, 3/449; *Umdetul-kari*, 7/126.

838 Vidjeti: Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 53.

839 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/240.

840 Vidjeti: Ibn Nedždžar, *Muntehel-iradat*, 1/177; *El-Keššaf*, 2/474.

841 Vidjeti: *El-Mufassal*, 2/172; Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/470.

842 Vidjeti: *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/532.

843 Vidjeti: Ibn Mulekkin, *El-I'lam*, 6/79.

844 Vidjeti: *El-Mufhim*, 3/449; *El-I'lam*, 6/79.

845 Vidjeti: Abdulvehhab el-Maliki, *El-Išraf*, 2/309; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/532; *El--Bejanu vet-tahsil*, 4/28.

846 Vidjeti: *El-I'lam*, 6/79.

847 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/47, 50.

848 Vidjeti: Salih el-Džerbua, *Ihtijaratu Ibni Tejmijje*, 4/342–343.

849 Vidjeti: *Šerhul-Buhari*, 4/532.

U svakom slučaju, ženi je sigurnije da ne putuje na hadž bez pratnje mahrema. Ovo je mišljenje u skladu sa spoljašnjim značenjem prethodno citiranih hadisa koji su zabilježeni u najvjerodostojnijim hadiskim zbirkama.[850]

Ibn Abbas je čuo Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, kako govori: "*Neka se muškarac ne osamljuje sa ženom (kojoj nije mahrem), a žena neka putuje samo s mahremom.*" Tada je ustao jedan čovjek i rekao: "Allahov Poslaniče, upisan sam u tu i tu vojnu, a moja supruga želi obaviti hadž?" "*Idi i obavi hadž sa svojom suprugom!*", reče mu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[851]

Međutim, ako bi muslimanka ipak obavila hadž bez pratnje mahrema, njen bi hadž, pored grijeha koji je počinila, shodno mišljenju nekih učenjaka, bio ispravan,[852] a Allah najbolje zna.

Suprugu je strogo zabranjeno da ženi ne dozvoljava odlazak na obavezni hadž, za razliku od dobrovoljnog – nafila hadža, kada polaže pravo na zabranu.[853]

Što se tiče općih putovanja koja nisu šerijatski naređena, islamski učenjaci o tom pitanju imaju kategoričniji stav, a neki od njih, čak, navode konsenzus o zabrani putovanja bez mahrema[854], iako je ispravno da to mišljenje zastupa izrazita većina učenjaka.[855]

Napomene

- Žena koja se nalazi u periodu žalosti[856] nakon smrti muža, neće

---

850 Vidjeti: Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/470.

851 El-Buhari, 632/3006; Muslim, 530/1341.

852 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/97; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/178–179, 190; *El-Džamiu li fetaval-meretil-muslime*, str. 332; *Fetaval-meretil-muslime*, 1/372.

853 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61; *El-Muhalla*, 7/47; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/533; *El-Ikna*, 2/761.

854 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/446; *El-Mufhim*, 3/450.

855 Vidjeti: *Et-Temhid*, 21/50; *El-Muhalla*, 7/50; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/28; *Fethul-Bari*, 4/90; *Umdetul-kari*, 7/126.

856 Ovaj period traje četiri mjeseca i deset dana.

obavljati hadž, bez obzira na to što ima pratnju mahrema0.[857] Uzvišeni Allah kaže:

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ﴿٢٣٤﴾

"**Oni koji od vas umru ostavljajući žene svoje, njihove su žene dužne čekati četiri mjeseca i deset dana.**"[858] Ženi je obaveza da za vrijeme pričeka boravi u kući i ne izlazi osim u prijekoj potrebi, i u tom periodu nije joj dopušteno da obavi ni hadž ni umru. Omer b. El-Hattab zabranjivao je ženama u pričeku da obavljaju hadž.[859] Šejhul-islam Ibn Tejmijja tvrdi da taj stav zastupaju učenjaci četiri pravne škole[860], a Allah najbolje zna.

• Što se tiče žene koja je opozivo ili neopozivo razvedena, ona neće, po preferirajućem mišljenju, obavljati hadž u pričeku, kao u slučaju smrti muža.[861]

Propis hadža zadužene osobe

Ako se musliman zaduži i dođe vrijeme vraćanja duga, dat će prednost izmirenju duga nad obavljanjem hadža.[862] Dužniku nije dozvoljeno da ode na hadž bez dozvole zajmodavca koji polaže pravo da mu zabrani odlazak na hadž.[863] Ibn Abbas i Ubada b. Es-Samit prenose da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nema* (nanošenja) *štete* (sebi), *ni* (nanošenja) *štete* (drugima)."[864]

---

857 Uporediti: *El-Mugni*, 3/196 i 8/133; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 80; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 2/111–112; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/94; *Ahkamul-hidad*, str. 83–85.

858 El-Bekara, 234.

859 Malik, 2/591.

860 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 34/22, izdavač: El-Ubejkan; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/214; Safet Kuduzović, *Fetve*, str. 213.

861 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/364; *Bedaius-sanaia*, 3/326; *El-Bahrur-raik*, 4/167–168; *El-Fikhul-islami*, 7/654; Semira Jasin, *Ahkamul-idde*, str. 36.

862 Vidjeti: *Fetava Ebi Zehre*, str. 312.

863 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/88, 98; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 30/28; *Revdatut-talibin*, 3/180; *El-Medžmua*, 8/246; *Mevahibul-Dželil*, 6/594; *Mugnil-muhtadž*, 1/537; *Hašijetul-Budžejremi*, 4/336–337; *Ahkamul-izni*, 1/164; *Measilul-âmil-ahir*, str. 194.

864 Ahmed, 1/313; Ibn Madža, 2/784/2341; Et-Taberani, 11/228/11576; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani*, 4/215/2200; Ebu Nuajm, *Marifetus-sahabe*, 2/490, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/498; *Irvaul-galil*, 3/408–414; *Gajetul-meram*, str. 54, 128.

Što se, pak, tiče duga koji se treba izmiriti nekada u budućnosti, nakon povratka s hadža, većina islamskih učenjaka smatra da u tom slučaju zaduženi nije obavezan da od zajmodavca traži dozvolu za hadž.[865]

Propis zaduživanja za obavljanje hadža

Musliman koji nema vlastiti imetak koji prelazi njegove osnovne potrebe nije dužan obaviti hadž[866] ,po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[867] Ako, pak, posudi sredstva i obavi hadž, njegov će hadž biti ispravan.[868] Međutim, bolje je da se ne opterećuje onim čime ga Uzvišeni Allah nije zadužio, naročito ako je ubijeđen ili pretpostavlja da neće moći jednostavno vratiti dug. Šejh Ibn Usejmin kaže: "Smatram da se ne treba zaduživati radi hadža, jer hadž nije obavezan onome ko nema imetak. Bolje mu je da prihvati milost i olakšicu od Uzvišenog Allaha nego da se opterećuje dugom koji možda neće podmiriti do svoje smrti."[869]

Tarik b. Abdurrahman upitao je Abdullaha b. Ebu Evfaa, ashaba Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o tome da li će se čovjek koji nije obavio hadž zadužiti da bi izvršio obavezu, a on je odgovorio: "Ne."[870]

Propis zastupništva za hadž – bedel

Ukoliko osoba nije u stanju da lično, iz šerijatski opravdanog razloga, obavi ovu islamsku dužnost, tada treba opunomoćiti nekoga za obavljanje hadža i time će izvršiti ovu šerijatsku obavezu. Ako nije u materijalnoj mogućnosti da plati zamjenu, tada, po jednoglasnom mišljenju učenjaka, s dotične osobe spada obaveza obavljanja hadža.[871] Obavljanje hadža ili umre za živu osobu dozvoljeno je samo uz njeno dopuštenje. Što se

---

865 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/13; *Ahkamul-izni*, 1/165.

866 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/31.

867 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/49.

868 Vidjeti: *Et-Tehmid*, 9/135; *Šerhul-umde*, 2/144; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/521; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/393.

869 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/93.

870 Šafija, *El-Musned*, 1/667/510 (*Tertibun-Nasiri*); El-Bejheki, *Marifetus-sunen*, 2/479/2664, s ispravnim lancem prenosilaca.

871 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/182.

tiče osobe koja je umrla, dozvoljeno je obaviti hadž u njeno ime, iako prethodno nije tražena dozvola od nje.[872]

Abdullah b. Abbas prenosi da je neka žena kazala Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Allahov Poslaniče, dužnost hadža koju je Allah stavio u obavezu Svojim robovima zatekla je moga oca kao oronulog starca, pa se ne može održavati na jahalici. Hoću li za njega obaviti hadž?" "*Da*", odgovorio je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[873]

U drugom hadisu Ibn Abbas prenosi da je neki čovjek došao Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao: "Moja se sestra zavjetovala da će obaviti hadž, ali je umrla." "*Da je tvoja sestra ostala dužna, bi li ti vratio taj dug?*", upita ga Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. "Da", odgovori ovaj. "*Vrati dug Allahu, jer je On preči da Mu se vrati dug*", reče mu Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[874]

U jednoj verziji koju prenosi Ibn Abbas navodi se da je jedan ashab došao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i upitao: "Hoću li obaviti hadž za svoga oca?" "*Obavi hadž za njega, ako mu ne bude koristio, neće mu štetiti*", reče Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[875] Ovo mišljenje zastupaju učenjaci hanefijske,[876] šafijske[877] i hanbelijske[878] pravne škole.

Osoba koja obavlja hadž za nekoga (ar. *bedel*) nijetit će u ime osobe za koju obavlja hadž i izgovarati telbiju spominjući njeno ime[879], iako poznavanje imena nije uvjet za ispravnost hadža, već je dovoljan nijet.[880]

---

872 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/136; *El-Mugni*, 3/189; *Bedaius-sanaia*, 2/456; *Fetava Ibnis-Salah*, 2/558; *Ahkamul-izni*, 1/135.

873 El-Buhari, 387/1855; Muslim, 528/1334.

874 El-Buhari, 1417/6699; Muslim, 442/1148.

875 Ibn Madža, 2/969/2904; Et-Taberani, 12/190/13009. Imam El-Busiri i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/185; *Sahihu Suneni Ibni Madže*, 3/11.

876 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/301.

877 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/77; *Hil'jetul-ulema*, 3/239.

878 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/181.

879 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/456; *Hil'jetul-ulema*, 3/240.

880 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/172.

Ako bi osoba koja ima validno opravdanje za angažiranje bedela, ipak podnijela opterećenje i obavila hadž, ibadet bi bio ispravan i smatralo bi se da je izvršila obavezu obavljanja hadža. Takav je primjer siromaha koji se odluči da obavi hadž i prihvati tegobe hadža iako nema dovoljno imetka da podmiri troškove odlaska, boravka i povratka s hadža.[881]

Osoba koja ima vremenski ograničenu prepreku za odlazak na hadž, ili boluje od kratkotrajne bolesti, ili postoje indicije za ozdravljenje, takvoj osobi nije dozvoljeno da traži zamjenu (bedela). Ako, pak, opunomoći zastupnika, hadž će, po mišljenju nekih učenjaka, biti neispravan iako joj se zdravstveno stanje kasnije ne bude poboljšalo.[882]

Nerijetko se dešava da sposobni šerijatski obaveznici traže zamjenu za hadž pravdajući se sitnicama kojih nisu pošteđeni ni ostali ljudi. Ovakva zamjena nije opravdana sa šerijatskog aspekta i time obaveza hadža nije spala s dotične osobe, po konsenzusu islamskih učenjaka.[883]

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da muškarac može obaviti hadž za žensku osobu, kao što su jednoglasni[884] i u tome da ženska osoba može obaviti hadž za muškarca.[885]

Osoba koja obavlja hadž za drugog, mora prvo obaviti hadž za sebe. Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, čuo jednog čovjeka kako, izgovarajući telbiju, govori: "Odazivam Ti se za Šubrumu." "*Ko je Šubruma?*", upitao ga je. "Moj brat" ili "moj rođak" (sumnja jedan od prenosilaca), reče on. "*Da li si obavio hadž za sebe?*", upita ga Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. "Nisam", odgovori čovjek. "*Obavi hadž za sebe, a potom za Šubrumu*", reče mu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[886]

---

881 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/301.

882 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184; *Bedaius-sanaia*, 2/455.

883 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 77; *El-Mugni*, 3/185; *El-Medžmua*, 7/68; *El-Ikna*, 2/759.

884 Osim Hasana b. Saliha el-Hemdanija el-Kufija.

885 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 77; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/525, 527; *El-Mugni*, 3/185; *El-Minhadž*, 9/83; *Sahihu Fikhis-sunne*, 2/169.

886 Ebu Davud, 2/167/1811; Ibn Madža, 2/969/2903; Ibn Džarud, *El-Munteka*, str.

Ovaj stav zastupa većina učenjaka[887], a odabrali su ga El-Evzai, Ishak,[888] te sljedbenici šafijske[889] i hanbelijske[890] pravne škole. Hanefijski pravnici, iako su dozvolili zastupništvo prije obavljanja vlastitog hadža, smatraju prečim i boljim da zastupnik prvo obavi hadž za sebe, a potom za željenu osobu.[891]

Islamski učenjaci uveliko se razilaze u pogledu osobe[892] za koju neko obavi hadž, a onda ona neočekivano ozdravi ili bude ponovo sposobna za obavljanje obreda, da li je dužna lično obaviti hadž ili ne. Ispravno je da takva osoba nije dužna ponovo obaviti hadž jer u vremenu kada je imala zastupnika njen je hadž bio ispravan zbog postojanja šerijatske zapreke da lično obavi obrede. Ako bismo je ponovo obavezali na obavljanje hadža, to bi značilo da je dotična osoba dužna da obavi dva hadža, što je, bez dvojbe, neispravno.[893]

Onaj ko želi opunomoćiti zastupnika za hadž, dužan je tražiti bogobojaznu i pouzdanu osobu da bi bio siguran da će hadžske obrede izvršiti na najpotpuniji način.[894]

228/499; Ibn Huzejma, 4/345/3039; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 6/375/2547; Et-Taberani, 12/34/12419; El-Bejheki, 4/549/8675. El-Bejheki, En-Nevevi, Ibn Mulekkin, El-Albani i El-Vadai ovo predanje smatraju ispravnim, a Ibn Muflih dobrim. Neki hadiski eksperti tvrde da su ovo riječi Ibn Abbasa, a ne Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/85; *Et-Telhisul-habir*, 3/836–838; *Hulasatul-bedril-munir*, 1/145; *El-Furua*, 3/197; *Avnul-Ma'bud*, 5/174; *Irvaul-galil*, 4/171; *Sahihul-musned*, 1/530.

887 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/70.

888 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/21; *El-Mugni*, 3/201.

889 Vidjeti: *El-Umm*, 2/459; *El-Havil-kebir*, 4/21; *El-Vesit*, 2/7; *El-Medžmua*, 7/84–85.

890 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/201; *El-Udde šerhul-umde*, str. 221; *El-Furua*, 3/196.

891 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/151; *Bedaius-sanaia*, 2/456; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/151.

892 Ovdje se misli isključivo na osobu koja ima šerijatsko pravo da opunomoći nekoga za obavljanje hadža u svoje ime.

893 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/62; *El-Mugni*, 3/183; *El-Insaf*, 3/405; *Sahihu Fikhis-sunne*, 2/167.

894 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/52–53.

Napomene

• Osoba koja obavlja hadž za nekoga ima veliku nagradu zbog ukazanog dobročinstva drugom muslimanu. Međutim, da li dotična osoba ima, također, nagradu hadža, pitanje je o kojem islamski učenjaci imaju različite stavove. Davud b. Ali rekao je Seidu b. El-Musejjibu: "Ebu Muhammede, ko ima nagradu, onaj koji obavlja hadž za nekoga ili onaj za koga se obavlja?" "Allah je milostiv i prema jednom i prema drugom", reče Ibn Musejjib. Ibn Hazm, nakon što je spomenuo citirano predanje, rekao je: "Istinu je kazao Seid."[895]

Jedan je čovjek upitao imama Ahmeda da li i on ima nagradu hadžije ako obavi hadž za svoju majku, a imam Ahmed mu je rekao: "Da, ti vraćaš njen dug."[896]

Stalni kolegij za islamsko misionarstvo kaže: "Pitanje nagrade onoga ko obavlja hadž za drugu osobu i da li takav hadž vrijedi kao vlastiti ili više od toga ili manje, samo Uzvišeni Allah zna."[897] Na drugom mjestu Stalni kolegij kaže: "Kada je u pitanju zastupništvo u hadžu i umri, odnosno kada neko obavi hadž ili umru za određenu osobu, u tom slučaju nagrada za obrede pripada osobi za koju se obavljaju, a očekuje se i da će veliku nagradu imati i zastupnik, shodno svom nijetu i težnji za činjenjem dobrih djela."[898] Kada je šejh Ibn Usejmin upitan o nagradi za bedela, rekao je: "On obavlja hadž za drugoga, a ne za sebe. Prema tome, ne može imati nagradu hadžije, ali će ga Uzvišeni, inšallah, nagraditi zbog iskrenog nijeta da pomogne drugom muslimanu."[899] Uzvišeni Allah najbolje zna kakvu je nagradu pripremio onome ko obavlja hadž za drugog muslimana. Posmatrajući ovo pitanje kroz prizmu Allahove neizmjerne milosti, nije neshvatljivo da Uzvišeni Stvoritelj upiše nagradu za hadž i jednoj i drugoj osobi. Što se, pak, tiče hadisa u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko obavi hadž za umrlog muslimana ima istu nagradu kao*

---

[895] Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/61.
[896] Vidjeti: Ebu Davud es-Sidžistani, *Mesailul-imami Ahmed*, str. 184.
[897] Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/100.
[898] Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/77–78.
[899] Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/34.

i umrli"[900] ,njegov lanac prenosilaca ima nedostatke[901], a Allah najbolje zna.

• Neki učenjaci smatraju da zastupnik treba krenuti na hadž iz istog mjesta iz kojeg je opunomoćitelj bio dužan obaviti hadž[902], međutim, ispravno je da može obaviti hadž za drugu osobu krećući iz bilo kojeg mjesta, bilo ono dalje ili bliže od mjesta boravka opunomoćitelja, pa čak i iz Meke.[903]

Obavljanje hadža imetkom stečenim na zabranjen način

Musliman je dužan zarađivati halal imetak i truditi se da sva njegova ulaganja na Allahovom putu budu od propisno zarađenog imetka. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*O, ljudi, Allah je lijep i prima samo lijepo!*"[904]

Po preferirajućem mišljenju koje zastupa većina islamskih pravnika, osoba koja obavi hadž imetkom stečenim na zabranjen način, pored grijeha koji je učinila, ispunila je svoju obavezu i nije dužna ponavljati hadž[905], budući da se zabranjena radnja (tj. nepropisno stjecanje imetka) ne tiče uvjeta (šartova) niti elementarnih dijelova (ruknova) hadža, već nečega spoljašnjeg.[906]

Elementarne komponente hadža – ruknovi

Hadž se, po mišljenju većine[907] islamskih učenjaka, sastoji iz četiri elementarna dijela – rukna:

---

900 Et-Taberani, *El-Evsat*, 6/127–128/5818; El-Hatib, *Tarihu Bagdad*, 11/353.

901 Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 3/282; *Es-Silsiletud-daife*, 3/332.

902 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 2/905; *Metalibu ulin-nuha*, 2/285; *El-Keššaf*, 2/473.

903 Vidjeti: *El-Fetavas-Siadijje*, str. 174, 175.

904 Muslim, 391/1015; Et-Tirmizi, 5/220/2989.

905 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/40; *El-Furûk*, 2/151; *Mevahibul-Dželil*, 2/497; *Et-Tadžu vel-iklil*, 2/498; *Mirkatul-mefatih*, 3/139; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/519; *Fikhus-sunne*, 1/470; *El--Malul-haram*, str. 292–293.

906 Vidjeti: Ibn Redžeb, *Takrirul-kavaid*, 1/51–62, s opaskama šejha Mešhura.

907 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/29; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/351–352, valorizacija: El-Hilali; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 98; *El-Muhezzeb*, 1/232; *Revdatut-talibin*, 3/119; *Mevahibul--Dželil*, 4/11; *Meunetu ulin-nuha*, 4/254–255; *El-Fikhu alel-mezahibil-erbea*, 1/639, 652, 659 i 661; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/411–413; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/385.

- nijeta za ulazak u obred,[908]
- tavafa,
- sa'ja,
- boravka na Arefatu.

Ko izostavi jedan od spomenutih ruknova, njegov će hadž biti pokvaren i ne može ga ničim nadomjestiti.[909]

Obavezne radnje hadža

Što se tiče obaveznih radnji hadža – vadžiba, njih ima osam:

- ulazak u obrede na mikatu,
- boravak na Arefatu do zalaska sunca[910],
- boravak na Muzdelifi,
- boravak na Mini (jedanaestu i dvanaestu noć),
- bacanje kamenčića,
- redoslijed mjestâ bacanja (malo, zatim srednje, potom veliko džemre),
- brijanje ili skraćivanje kose,
- oproštajni tavaf.[911]

Hodočasnik koji propusti jednu od spomenutih radnji, dužan je, u globalu, iskupiti se klanjem kurbana[912], o čemu će više riječi biti kasnije.

Mikati

Mikati su vremena i mjesta definirana šerijatskim tekstovima, a u kojima je legitimno početi s obredima. Dijele se u dvije vrste: vremenski i prostorni mikati.

---

908 Neki učenjaci nijet definiraju kao šart (uvjet), a ne kao rukn (elementarni dio), budući da nijet prethodi hadžu i nije njegov sastavni dio. Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/11–12.

909 Vidjeti: *Revdatut-talibin*, 3/119; *El-Medžmua*, 8/193; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/433–434.

910 Ova obaveza vrijedi za hadžije koje dođu na Arefat prije zalaska sunca, o čemu će više riječi biti kasnije.

911 Vidjeti: *El-Muhezzeb*, 1/232; *Meunetu ulin-nuha*, 4/255–256; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/416–428.

912 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/321; *Medžmuu fetava*, 22/470; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/436.

Vremenski mikati

Vremenski mikat ustvari je period u kojem je legitimno zanijetiti ulazak u hadžske obrede. Uzvišeni Allah kaže:

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ...﴾ ١٩٧

"**Hadž je u poznatim mjesecima.**"[913] Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da su hadžski mjeseci ševval, zul-ka'de i zul-hidže[914], međutim, razilaze se u pogledu toga da li se cijeli mjesec zul-hidže smatra hadžskim ili samo jedan njegov dio.

Ibn Mesud, Ibn Abbas, Mudžahid, En-Nehai, Eš-Šabi, Ed-Dahhak b. Muzahim[915], zatim hanefijski[916], šafijski[917] i hanbelijski[918] pravnici tvrde da se samo prvih deset dana ovog mjeseca tretira hadžskim danima. Ovo mišljenje odabrali su šejhul-islam Ibn Džerir et-Taberi[919], Ibn Tejmijja[920], Ibn Kajjim[921] kao i Savremeni kolegij.[922]

S druge strane, Ibn Omer, Ata, Mudžahid (po drugoj verziji), Tavus, Ibn Šihab[923], te imam Malik[924] i Šafija[925], po jednom mišljenju, smatraju da se cijeli zul-hidže računa kao hadžski mjesec. Ovo mišljenje odabrali su

---

913 El-Bekara, 197.

914 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79; *Fethul-Bari*, 3/491.

915 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/352–353; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/415.

916 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/60, 61; *El-Hidaje*, 1/155; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/289; *El-Bahrur-raik*, 2/396; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 108.

917 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/60; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/378; *El-Medžmua*, 7/105, 108; *Bidajetul-muhtadž*, 1/630.

918 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/496; *Šerhul-umde*, 2/378; *El-Ikna li talibil-intifa*, 1/555; *El-Mubdia*, 3/114.

919 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/356.

920 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/101.

921 Vidjeti: *Zadul-mead*, 5/621.

922 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/164.

923 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/353-354.

924 Vidjeti: *El-Meune*, 1/323; Abdulvehhab el-Maliki, *El-Išraf*, 2/315; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/325; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 1/148; *Mevahibul-Dželil*, 4/21.

925 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/491.

Ibn Hazm[926] i Ibn Usejmin[927] i dokazuju ga riječima Uzvišenog Allaha:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ... ﴿١٩٧﴾

"**Hadž je u poznatim mjesecima...**"[928] U ajetu je spomenuta množina, a za množinu u arapskom jeziku potrebne su najmanje tri jedinke, što znači da moraju biti najmanje tri puna hadžska mjeseca.[929]

Medutim, islamski su učenjaci, definitivno, jednoglasni u vezi s tim da je hadž propustio muhrim koji nikako ne boravi na Arefatu do nastupanja zore[930] desetog zul-hidžeta. Imam Ibn Kudama kaže: "Shodno mom saznanju, ne postoji razilaženje među islamskim učenjacima o tome da je zadnje vrijeme boravka na Arefatu nastupanje zore."[931] Šejh Eš-Šinkiti kaže: "Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da vrijeme boravka na Arefatu prestaje s nastupanjem bajramske zore. Ko dočeka zoru a nije prethodno nikako boravio na Arefatu, propustio je hadž, po konsenzusu učenjaka."[932] O ovom pitanju bit će kasnije više riječi.

Spomenuto razilaženje dolazi do posebnog izražaja kada je u pitanju obavljanje hadžskog tavafa u mjesecu zul-hidžetu nakon danâ tešrika i eventualnog obavezivanja hadžije na iskupninu klanjem kurbana zbog kašnjenja[933], o čemu će više riječi biti kasnije.

Ulazak u hadžske obrede prije vremenskog mikata[934]

Musliman je dužan postupati shodno sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u svim situacijama, budući da za vjernika nema boljeg

---

926 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/69.

927 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/380; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/61, 62.

928 El-Bekara, 197.

929 Uporediti: *El-Muhalla*, 7/69; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/325; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/61.

930 Ovdje se misli na pravu zoru, tj. vrijeme nastupanja sabahskog namaza, budući da su propisi u šerijatu vezani za pravu, a ne za lažnu zoru. Vidjeti: *El-Medžmua*, 3/45.

931 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/211.

932 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/273.

933 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtchid*, 1/325; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 1/148; Eš-Ševkani, *Fethul-Kadir*, str. 180.

934 Ovim podrazumijevamo da čovjek nijeti ulazak u hadžske obrede prije hadžskih mjeseci, a obavljanje tih obreda počinje tek u zul-hidžetu u propisano vrijeme, a nikako prije toga.

uzora od Allahovog Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Uzvišeni Allah kaže:

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ...﴿١٩٧﴾﴾

"**Hadž je u poznatim mjesecima..**."[935] Ovaj ajet ukazuje na to da se u hadžske obrede ne ulazi prije hadžskih mjeseci.[936] Ibn Abbas je rekao: "Sunnet je ne ulaziti u hadžske obrede prije hadžskih mjeseci."[937] Većina učenjaka islamske jurisprudencije smatra da riječi ashaba: "Od sunneta je tako i tako", imaju propis predanja koje se pripisuje izravno Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem.[938]

Većina islamskih učenjaka smatra pokuđenim ulaženje u hadžske obrede prije nastupanja mjeseca ševvala, s tim da će, ako se tako postupi, ulazak u obrede ipak biti ispravan. Ovo je stav Mudžahida, Ataa, Tavusa, Ibrahima en-Nehaija, Es-Sevrija, Davuda[939], zatim učenjaka hanefijske[940], malikijske[941] i hanbelijske[942] pravne škole.

S druge strane, Džabir, Mudžahid, Ata, Tavus, Ebu Sevr i imam Šafija smatraju neispravnim ulazak u hadžske obrede prije ševvala, a ako se tako postupi, u tom slučaju hadž prelazi u umru.[943] Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao šejh Ibn Usejmin.[944] Imam Ibn Hazm, također, smatra zabranjenim ulaženje u hadžske obrede prije ševvala, ali

935 El-Bekara, 197.

936 Vidjeti: Eš-Ševkani, *Fethul-Kadir*, str. 180.

937 El-Buhari, str. 329 (muallekan), a s potpunim lancem prenosilaca bilježe ga Ibn Ebu Šejba, 3/308/14614; El-Hakim, 1/616/1642; Ibn Huzejma, 4/162/2596; El-Bejheki, 4/561/8721. El-Hakim, Ez-Zehebi i En-Nevevi ovu su predaju ocijenili ispravnom. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/111.

938 Vidjeti: *Marifetu ulumil-hadis*, str. 21; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje*, str. 421; *El-Mustedrek*, 1/510; *El-Medžmua*, 5/191; *Fethul-Bari*, 3/204; *En-Nuket*, str. 190–193; *Et-Telhisul-habir*, 3/1237; *Umdetul-kari*, 4/171; *Tedribur-ravi*, 1/188; *El-Baisul-hasis*, str. 36.

939 Vidjeti: El-Džessas, *Ahkamul-Kur'an*, 1/300; *El-Medžmua*, 7/110.

940 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/60; *El-Hidaje*, 1/155; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/537.

941 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/325; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/24.

942 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/119; *El-Insaf*, 3/430.

943 Vidjeti: Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/308–309; *El-Vesit*, 2/14; *El-Medžmua*, 7/110; *Fethul-Bari*, 3/491.

944 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/64.

ne podržava ove učenjake u pogledu prihvatanja umre umjesto hadža.[945]

Što se tiče umre, ona nema vremenskog mikata i nju je dozvoljeno obaviti u bilo koje vrijeme.[946]

Prostorni mikati

Prostorni mikat je mjesto na kojem šerijatski obaveznik ulazi u obrede hadža ili umre. Ova mjesta su poznata i onome ko želi obaviti jedan od obreda nije dozvoljeno, po jednoglasnom mišljenju muslimana[947], da prođe pored mikata a da nije zanijetio ulazak u obrede.

Ibn Abbas kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odredio je Medinjanima Zul-Hulejfu kao mjesto za stupanje u obrede, stanovnicima Šama El-Džuhfu, stanovnicima Nedžda Karnul-Menazil, a stanovnicima Jemena Jelemlem. Ovo su mjesta za njih i za svakog ko namjerava da obavi hadž ili umru i ko (s tom namjerom) naiđe pored njih, a nije stanovnik ovih mjesta.' Onaj ko stanuje unutra, iza njih (između mikata i Meke), on stupa u obrede iz svoje kuće. Tako Mekelije stupaju u obrede iz Meke."[948]

Dakle, mikat stanovnika Medine i svih onih koji prolaze ovim putem želeći obaviti hadž ili umru jeste Zul-Hulejfa.[949] U prethodno navedenoj predaji Ibn Abbasa kaže se: "*Ovo su mjesta za njih i za svakog ko namjerava da obavi hadž ili umru i ko naiđe pored njih (s tom namjerom) a nije stanovnik ovih mjesta.*"[950] Zul-Hulejfa se nalazi na samom izlazu iz Medine u jugozapadnom pravcu i od Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije udaljena je oko četrnaest kilometara. Na ovom mjestu nalazi se poznata džamija koja je sagrađena u vrijeme Omera b. Abdulaziza.

---

945 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/65–67.

946 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/356; *El-Muhalla*, 7/56; *Et-Temhid*, 15/216; *Ez-Zehire*, 3/34; *Šerhul-umde*, 2/378.

947 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 17/460.

948 El-Buhari, 322/1526; Muslim, 461/1181.

949 U današnje vrijeme Zul-Hulejfa je poznata po imenu Ebjaru Ali.

950 El-Buhari, 322/1526; Muslim, 461/1181; Ahmed, 1/238. U verziji imama Ahmeda ove su riječi jasno pripisane Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem.

Danas je to veliki kompleks koji hadžijama omogućava da se s lahkoćom pripreme za oblačenje ihrama. Ovo je, također, mikat hadžija s naših prostora koji, nakon boravka u Medini, ovim putem kreću za Meku. Zul-Hulejfa je najudaljeniji mikat od Meke[951], a ova razdaljina iznosi oko četiri stotine i deset kilometara.

Što se tiče stanovnika Šama, Egipta i sjevernoafričkih zemalja, oni prolaze pored mikata po imenu El-Džuhfa, a ovo je ujedno mikat i mnogih hadžija koji plove preko Crvenog mora. El-Džuhfa se nalazi na putu između Medine i Meke, nešto bliže Meki, i udaljena je od nje oko stotinu osamdeset pet kilometara.

Stanovnici Nedžda[952] prolaze pored mikata Karnul-Menazil[953] i ovo je ujedno najbliži mikat Meki; udaljen je od nje kao Džidda, oko sedamdeset pet kilometara.

Stanovnici Jemena i oni koji dolaze s juga prolaze pored mikata Jelemlem koji je od Meke udaljen oko stotinu dvadeset kilometara.

O ispravnosti stupanja u hadžske obrede s ova četiri mikata islamski učenjaci imaju jednoglasno mišljenje koje temelje na jasnom i vjerodostojnom hadisu. Ibn Munzir[954], Ibn Hazm[955], Ibn Abdulberr[956], Ibn Arebi el-Maliki[957], Ibn Rušd[958], Ibn Kudama[959], El-Kurtubi[960], En-Nevevi[961], Ibn Dekik el-'Id[962], Ibn Abdulhadi[963] i Mustafa ez-Zerka[964] navode

951 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/99.
952 Nedžd je oblast istočno od Meke.
953 U današnje vrijeme Karnul-Menazil je poznat po imenu Es-Sejlul-kebir.
954 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61.
955 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 75.
956 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/140; *El-Istizkar*, 4/242, izdavač: En-Nida.
957 Vidjeti: *Aridatul-ahvezi*, 2/263.
958 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/324.
959 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/213.
960 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/364.
961 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/67.
962 Vidjeti: *Ihkamul-ahkam*, str. 444.
963 Vidjeti: *Mugni zevil-efham*, str. 188.
964 Vidjeti: Mustafa ez-Zerka, *Fetava*, str. 178.

konsenzus pravnika o tome da onaj ko prolazi pored jednog od ovih mikata, želeći obaviti hadž ili umru, treba na tom mjestu ući u obrede.

Razilaženje se vodi oko petog mikata, mikata stanovnika Iraka i onih koji dolaze s te strane, a koji se zove Zatu Irk.[965] Islamski pravnici nisu jednoglasni u pogledu toga ko je definirao ovaj mikat: Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ili Omer b. El-Hattab.[966] Ibn Omer je rekao: "Kada su oslobođena ova dva mjesta (El-Basra i El-Kufa), došli su njihovi stanovnici i rekli Omeru: 'Vladaru pravovjernih! Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kao granično mjesto za stupanje u obrede za stanovnike Nedžda odredio je Karnul-Menazil koji je po strani našeg puta i nama je teško da idemo zaobilazno na Karnul-Menazil!' 'Pogledajte na vašem putu spram njega (tj. da bude u prostornoj ravni sa spomenutim mikatom) neko drugo mjesto', reče Omer. Tako im je on odredio Zatu Irk."[967]

Ibn Zubejr prenosi da je Džabir b. Abdullah upitan o mjestu odakle se počinje izgovarati telbija, pa je rekao: "Čuo sam ga da je rekao, a mislim da je to pripisao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: '*Medinjani od Zul-Hulejfe, drugim putem od El-Džuhfe, Iračani od Zatu Irka, stanovnici Nedžda od Karnul-Menazila i Jemenci od Jelemlema.*"[968]

Prenosi se da je Aiša, majka vjernika, kazala: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odredio je za Iračane Zatu Irk."[969]

Tako je hadis koji prenosi Aiša pojačao prethodno predanje i ukazao da se ove riječi mogu pripisati Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, kako tvrde hafiz Ibn Hadžer[970] i imam El-Ajni.[971] Postoje i druge predaje

---

965 Ovaj se mikat nalazi sjeveroistočno od Meke, na udaljenosti oko stotinu kilometara.

966 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/140–141; *El-Minhadž*, 8/67; El-Kirmani, *Šerhul-Buhari*, 8/66; *Umdetul-kari*, 2/220.

967 El-Buhari, 323/1531.

968 Muslim, 462/1183.

969 Ebu Davud, 2/147/1739; En-Nesai, 5/124/2653; Ed-Darekutni, 2/209/2479. En-Nevevi, El-Iraki i šejh El-Albani ovu su predaju ocijenili ispravnom. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/169; *Tarhut-tesrib*, 5/12; *Irvaul-galil*, 4/176.

970 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/456.

971 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 2/220.

koje pojačavaju ovaj hadis i aludiraju na to da se, uistinu, radi o riječima Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[972]

Što se tiče predaje u kojoj se navodi da je Omer odredio ovaj mikat, postoji mogućnost da Omer nije čuo prethodni hadis pa je nastojao pravnom decizijom iznaći rješenje za stanovnike ovih područja i tako je potvrdio prethodno postojeći propis. Nije iznenađujuće da se Omerove riječi podudare s Objavom, jer to se dešavalo mnogo puta, o čemu je opširno govorio imam Es-Sujuti.[973]

Bez obzira na spomenuto razilaženje, imam El-Ajni[974] navodi da izrazita većina učenjaka Zatu Irk smatra mikatom Iračana, dok imam Šafija[975], Ibn Abdulberr[976], En-Nevevi[977] i El-Iraki[978] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Ove različite udaljenosti mikatâ od Meke šerijatske su prirode i treba ih prihvatiti bez ikakvog polemiziranja, kao što prihvatamo da propisani namazi imaju različit broj rekata.[979]

Onaj ko svojim putem prema Meki ne prolazi pored ovih mjesta, zanijetit će ulazak u obrede kada se nađe u istoj ravni s njemu najbližim mikatom[980] i nije dužan oblačiti ihrame i donositi nijet prije toga, po konsenzusu islamskih učenjaka.[981]

Osoba koja živi između Meke i mikata, zanijetit će obrede iz svoje kuće, a neće izlaziti na dotični mikat. Islamski su učenjaci jednoglasni

---

972 Vidjeti: *Hil'jetul-evlija*, 9/94; *Irvaul-galil*, 4/177–178.

973 Vidjeti: *Tarihul-hulefa*, str. 95–98.

974 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 2/220; *El-Ikna*, 2/768.

975 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/456.

976 Vidjeti: *El-Istizkar*, 4/242.

977 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/71.

978 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 5/10.

979 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/51.

980 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/73; *El-Mugni*, 3/219–220; *Bedaius-sanaia*, 2/372; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/426; *El-Medžmua*, 7/173; *El-Insaf*, 3/427; *Mevahibul-Dželil*, 4/46.

981 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/73.

u pogledu ovog pitanja, osim iznimnog mišljenja koje se prenosi od Mudžahida koji smatra da će zanijetiti iz Meke[982], što je u koliziji s hadisom u kome Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Ko bude unutar ovih mikata* (tj. između mikata i Meke), *on stupa u obrede iz svoje kuće.*"[983]

Osoba koja na hadž putuje avionom zanijetit će obrede u trenutku kada se nađe iznad mikata ili kratko prije toga. Oblačenje ihrama može se obaviti prije toga na bilo kojem mjestu, shodno mogućnostima.[984] Hodočasnik se može, ako postoji mogućnost, okupati na aerodromu ili eventualno u svojoj kući prije polaska. Treba imati na umu da se avion kreće velikom brzinom i da može preletjeti mikat prije nego što hadžije zanijete ulazak u obrede, što je problematično. Iako posada najavljuje vrijeme dolaska do mikata, šerijatski vodiči trebali bi preuzeti ovu obavezu na sebe i obavijestiti hodočasnike kada će stupiti u obrede (donijeti nijet). Budući da je teško precizno odrediti mikat iz aviona, bolje je malo ranije donijeti nijet nego čekati da se avion nađe tačno iznad mikata. Šejh Ibn Usejmin smatra da je u ovom slučaju ulazak u željeni obred bolje zanijetiti nekoliko minuta prije nego što se avion nađe iznad mikata, shodno najavi avionske posade.[985]

Napomene

- Nije ispravno čekati da avion sleti u Džiddu, a potom donijeti nijet za ulazak u obrede. Po ispravnom mišljenju islamskih učenjaka, Džidda, u globalu, nije mikat.[986]
- Nema potrebe niti je pohvalno donositi nijet za obrede pri ulasku u avion iz bojazni da avion ne preleti mikat prije nego što se stupi u obrede.[987]

---

982 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/152; *El-Mugni*, 3/219; *El-Ikna*, 2/773.

983 El-Buhari, 322/1526; Muslim, 461/1181.

984 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daimc*, 11/154; *Fetava Ibn Usejmin*, 2/569, 572–573; *Sahihu fikhis-sunne*, 2/176.

985 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/387.

986 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/126–127; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/23–24; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/282, 286; Salih el-Fevzan, *Medžmuu fetava*, 2/477; *Ahkamut-taire*, str. 161; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 118–121.

987 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/388.

Ulazak u obrede prije i poslije mikata

Hodočasnik koji prođe mikat bez nijeta o stupanju u obrede, dužan je vratiti se nazad i na mikatu zanijetiti ulazak u obrede. Ako tako postupi, neće biti grješan niti se treba iskupljivati. El-Imrani[988], Ibn Kudama[989] i El-Kasani[990] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. U slučaju da hodočasnik, nastavi putovati prema Meki i zanijeti ulazak u obrede poslije mikata, hadž će biti ispravan, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole, ali se mora iskupiti[991] za ovaj prijestup.[992]

Što se tiče donošenja nijeta prije mikata, islamski učenjaci navode konsenzus pravnika da se time, pored toga što neki od njih taj postupak smatraju pogrdnim[993], stupilo u obrede[994], iako je imam Ibn Hadžer el--Askalani prenio od Ishaka b. Rahavejha i Davuda da su to smatrali zabranjenim[995], što je, također, mišljenje Ibn Hazma.[996] Pored toga što se može stupiti u obrede prije mikata, najbolje je i najpreče učiniti onako kako je postupio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, koji je ulazak u obrede zanijetio na mikatu.

Sufjan b. Ujejna kaže: "Jedan je čovjek došao kod imama Malika i upitao ga odakle će zanijetiti obrede, a imam Malik mu je odgovorio: "Odakle je nijetio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem." "Mogu li prije toga (prije mikata)?", upita čovjek ponavljajući svoje pitanje tri puta. "Nemoj, ja se bojim da te kakvo iskušenje ne snađe!", odgovori mu imam Malik. "Kakvo bi me iskušenje moglo snaći zbog toga, radi se o svega

988 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/113.

989 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/224–225.

990 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/373.

991 Iskupnina je da zakolje jedno bravče i podijeli siromasima.

992 Vidjeti: *El-Umm*, 2/504; *El-Išraf*, 2/334; *Nevadirul-fukaha*, str. 63; *El-Mebsut*, 4/170; *El--Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/368; *El-Minhadž*, 8/67; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 99.

993 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/41.

994 Vidjeti: *El-Umm*, 2/504; *El-Idžma*, str. 61; *Mealimus-sunen*, 2/127; Ibn Bettal, *Šerhul--Buhari*, 4/197–198; *Šerhus-sunne*, 7/41; *El-Mugni*, 3/222; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/365; *El-Hidaje*, 1/133; *El-Medžmua*, 7/175; *El-Ikna*, 2/771 i 775.

995 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/448.

996 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/70.

nekoliko milja (misleći na džamiju u Medini)?!", upita čovjek. Imam Malik prouči mu ajet:

... فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

"**Neka se pripaze oni koji postupaju suprotno naređenju njegovom** (tj. naređenju Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem), **da ih iskušenje kakvo ne stigne ili da ih patnja bolna ne snađe**"[997], a potom reče: "Koje je iskušenje veće od toga da smatraš da si (vjeru) upotpunio, a da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije ispunio svoju misiju, ili da smatraš da je tvoj postupak bolji od onoga što odrede Uzvišeni Allah i Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem!"[998]

Imam En-Nevevi kaže: "Bolje je zanijetiti obrede na mikatu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zanijetio je na Zul-Hulejfi, a nije u Medini."[999]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nijet za ulazak u obrede nikada nije donosio u Medini, a nije ostavljao bolji postupak (a činio onaj koji je dobar ili dozvoljen)."[1000]

Najbolje je pripremiti se za ulazak u obrede na mikatu (naročito kupanje), iako nema smetnje da se hadžija pripremi na bilo kojem drugom mjestu i da tako spreman, s ihramima na sebi, dođe na mikat, a potom zanijeti hadž ili umru.[1001] Mnogi ljudi smatraju da je nakon oblačenja ihrama osoba ušla u obrede i da su istovremeno stupile na snagu određene zabrane,[1002] što je pogrešno. U obrede se stupa isključivo nakon donošenja nijeta za hadž ili umru, a ne pukim oblačenjem ihrama.

---

997 En-Nur, 63.

998 Ibn Bettal, *El-Ibane*, 1/60/98; El-Herevi, *Zemmul-kelam*, 3/114–115/463. Vidjeti: El--Lalekai, *Šerhul-usul*, 2/163; El-Bejheki, *El-Medhal*, 1/216; *El-Fekihu vel-mutefekkihu*, 1/554; *Šerhus-sunne*, 1/216; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 3/356; *El-I'tisam*, 1/227–228 i 2/367–368; Es-Sujuti, *Miftahul-Dženne*, str. 103.

999 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/174.

1000 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 20/374.

1001 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/153–154; *Medžmuu muellefatit-'Tajjar*, 10/1519.

1002 O ovim zabranama više će riječi biti u poglavlju o ihramima.

Ihrami

Nakon dolaska na mikat, muškarci će obući ihrame. Ihrami su, ustvari, dva bijela platna: jedno prekriva donji, a drugo gornji dio tijela. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neka svako od vas obuče donji dio, gornji dio i papuče. Ako nema papuča, neka obuje mestve i neka ih skrati ispod članaka.*"[1003] Što se tiče bijele boje, Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Oblačite bijelu odjeću jer ona spada u najljepšu odjeću, i umotavajte u nju svoje umrle.*"[1004]

Oblačenje ihrama obavezno je po konsenzusu islamskih učenjaka.[1005] Donji dio ihrama mora minimalno pokrivati tijelo od iznad pupka do ispod koljena, a ako padne do pola potkoljenice, to je bolje i preče. Ihram ne smije prelaziti nožne članke.

Napomena: Ihrami ne moraju biti novi, dovoljno je da budu oprani.[1006] Prije oblačenja ihrama, pohvalnim se smatraju sljedeći postupci:

1. Kupanje

Zejd b. Sabit prenosi da je vidio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako se rasprema i kupa za obrede.[1007] Ibn Omer je rekao: "Onome ko

---

1003 Ahmed, 2/34; Ibn Džarud, *El-Munteka*, str. 201/416; Ibn Huzejma, 4/163/2601. Imam Ibn Hadžer i šejh Ahmed Šakir ovo predanje ocjenjuju ispravnim. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 3/858; *El-Musned*, 4/444. Drugi dio ovog hadisa bilježe El-Buhari, 1257/5806, i Muslim, 459/1177.

1004 Ebu Davud, 4/8/3878; Et-Tirmizi, *El-Džamia*, 1/508/994, i *Muhtesaruš-šemail*, 50/54; En-Nesai, 2/28/1895; Ibn Madža, 3/189–190/3632; El-Humejdi, *El-Musned*, 1/240/520; Et-Taberani, 12/66/12492; Ibn Šahin, *En-Nasihu vel-mensuh*, 435/605; El-Hakim, 1/506/1308. Et-Tirmizi, Ibn Kattan, El-Hakim, En-Nevevi, Ez-Zehebi, El-Askalani i El-Albani ovu predaju smatraju vjerodostojnom. Vidjeti: *El-Minhadž*, 7/8; *Fethul-Bari*, 3/135; *Et-Telhisul-habir*, 2/589; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 2/44; *Tevdihul-ahkam*, 2/495.

1005 Vidjeti: *El-Ikna*, 2/776; *Libasur-redžul*, 2/1289.

1006 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/121; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/324; *Bidajetul-muhtadž*, 1/645; *Et-Tatarehanijje*, 2/334; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 128; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/12.

1007 Et-Tirmizi, 3/183/830; Ibn Huzejma, 4/161/2595; Ed-Darekutni, 2/197/2410; El-Bejheki, 5/49/8944. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovu su predaju ocijenili dobrom, dok su neki hadiski eksperti prigovarali njenoj autentičnosti. Vidjeti: *Hulasatul-bedril-munir*, 1/356; *Et-Telhisul-habir*, 3/855; *Irvaul-galil*, 1/178.

želi stupiti u obrede i ući u Meku, sunnet je da se okupa."[1008] Po mišljenju većine hadiskih stručnjaka, riječi ashaba: "Od sunneta je tako i tako", imaju propis hadisa Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem[1009], dok imam El-Hakim navodi konsenzus o ovom pitanju.[1010] Kada je Esma bint Umejs, supruga Ebu Bekra, rodila Muhammeda b. Ebu Bekra na Zul--Hulejfi, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio mu je da joj kaže da se okupa i zanijeti ulazak u obrede.[1011]

Kupanje za ulazak u obrede smatra se sunnetom, po mišljenju izrazite većine učenjaka, dok ga Hasan el-Basri, Ata i sljedbenici bukvalističke pravne škole smatraju obaveznim.[1012]

Imam En-Nevevi tvrdi: "Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je kupanje pohvalno za ulazak u hadžske ili umranske obrede, ili za oba obreda istovremeno (kirân), bez obzira na to da li se kupanje obavilo na šerijatski određenom mjestu (mikatu) ili na drugom mjestu (prije mikata)."[1013]

Imam Malik kupanje za ulazak u obrede smatra pritvrđenijim i pohvalnijim od kupanja za džumu.[1014] Imam Šafija kaže: "Nikada nisam propustio kupanje prije ulaska u obrede. Kupao sam se čak i kada sam bio bolestan i strahovao za svoje zdravlje."[1015]

1008 Ibn Ebu Šejba, 3/407/15599; Ed-Darekutni, 2/197/2409; Et-Taberani, *El-Evsat*, 8/126/8046; El-Hakim, 1/615/1639; El-Bejheki, 5/49/8946. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 1/179.

1009 Vidjeti: *El-Minhadž*, 1/37; *El-Medžmua*, 5/255; *Fethul-Bari*, 1/623; *Umdetul-kari*, 4/171; *El-Fethul-mugis*, 1/119.

1010 Vidjeti: Ibn Hadžer, *En-Nuket*, str. 191.

1011 Muslim, 476/1209–1210; Ibn Madža, 2/971/2911; En-Nesai, 1/122/214; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani*, 1/474/660; El-Bejheki, *Es-Sugra*, 1/482/1537.

1012 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 61–62; *El-Istizkar*, 11/11, valorizacija: El-Kaladži; *Et-Temhid*, 19/316; *El-Muhalla*, 7/82; *El-Havil-kebir*, 4/77; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/336; *El-Mugni*, 3/232; *El-Medžmua*, 7/187–188; *El-Ikna*, 2/777–779; Ali el-Kari, *El-Meslekul- mutekassit*, str. 138.

1013 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/187.

1014 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/336.

1015 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/119.

Kada hadžija ne bi imao mogućnost da se okupa, mogao bi, ako želi, uzeti tejemum, po mišljenju nekih učenjaka[1016], shodno razilaženju među islamskim pravnicima o tome da li se, u slučaju da nema vode ili u velikoj oskudici, može uzimati tejemum za ibadete za čije se obavljanje ne uvjetuje čistoća – taharet.

2. Kraćenje brkova i noktiju, depilacija dlaka sa stidnog mjesta i ispod pazuha

Hadžiji je pohvalno da učini sve navedeno da bi u najljepšem stanju ušao u hadžske obrede. U vjerodostojnom sunnetu ne postoji dokaz koji ukazuje na to da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tako postupao[1017], već islamski učenjaci, na osnovu činjenice da je hadžiji nakon donošenja nijeta zabranjeno činiti bilo šta od navedenog, kažu da to treba učiniti prije ulaska u obrede, jer se u protivnom može ukazati potreba za uklanjanjem navedenog u ihramima.[1018] Ako je osoba, pak, prije polaska na hadž uklonila ove neprijatnosti, tada nema potrebe da isto čini prije ulaska u obrede.[1019]

3. Mirisanje tijela

Aiša, majka vjernika, kaže: "Namirisala sam Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, prije nego što je obukao ihrame i nakon što se oslobodio ihramskih zabrana, i to prije nego što je obavio tavaf oko Kabe."[1020] Pod spomenutim mirisanjem podrazumijeva se mirisanje Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, kose i brade. Prenosi se da je Aiša rekla: "Kao da sada gledam odsjaj mirisa po razdiocima kose Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dok je još bio u obredima."[1021] U drugom se predanju navodi: "Mirisala bih Allahovog

1016 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/77; *El-Mugni*, 3/233; *El-Medžmua*, 7/188; *El-Insaf*, 3/342.

1017 Hadis u kojem se spominje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio ashabima kraćenje dlaka sa stidnog mjesta, depilaciju dlaka ispod pazuha, kraćenje brkova i noktiju, nije vjerodostojan. Ibn Adi, *El-Kamil*, 4/247, sa slabim lancem prenosilaca.

1018 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/233; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/430; *El-Medžmua*, 7/197; *Revdatut-talibin*, 3/70; *Medžmuu fetava*, 26/109; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 99; *Tebjinul-hakaik*, 2/251; *El-Bahrur-raik*, 2/345; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/558.

1019 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/109; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/71.

1020 El-Buhari, 325/1539; Muslim, 464/1189.

1021 El-Buhari, 325/1537–1539; Muslim, 464/1189.

Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, najboljim mirisom koji sam mogla naći sve dok ne bih vidjela sjaj mirisa na njegovoj glavi i bradi."[1022]

Dakle, prije ulaska u obrede muškarcima je pohvalno namirisati kosu, bradu i tijelo općenito. Što se tiče mirisanja ihrama, to je pokuđeno.[1023] Ibn Omer je upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, šta hadžija može oblačiti, a on je odgovorio: "*Nemoj oblačiti košulju, kapu, duge gaće (hlače), kukuljicu, niti odjeću koja je došla u dodir s versom ili šafranom*[1024]*, a onaj ko ne nađe nanule, neka obuje mestve i podreže ih tako da mu budu ispod gležnjeva.*"[1025] Ako miris kojim slučajem dospije s brade ili tijela na ihrame, to se neće tretirati mirisanjem ihrama, jer se nije desilo voljom i htijenjem muhrima.[1026]

Prije oblačenja ihrama muškarac je dužan skinuti svu odjeću, čak i intimno rublje[1027], dakle, nije mu dozvoljeno da na sebi ostavi išta od svakodnevne odjeće koju je oblačio prije ihrama. Nakon toga, na potpuno nago tijelo obući će dva ihrama: jednim će omotati donji, a drugim prekriti gornji dio tijela. Kako smo to već kazali, ihrami ne moraju biti novi, već je dovoljno da budu čisti.[1028]

Što se tiče obuće, muhrim treba nositi papuče ili sandale, bez obzira na njihov izgled[1029], jer se u hadisu Ibn Omera spominju papuče, općenito, bez posebnih karakteristika.[1030] Papuče su obuća koja je namijenjena da čuva donji dio stopala,[1031] za razliku od mestvi koje u cijelosti čuvaju i

1022 El-Buhari, 1276/5923; Muslim, 465/1190.

1023 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/235–236; *El-Medžmua*, 7/195; *El-Insaf*, 3/530

1024 Vers i šafran su dva poznata mirisa. Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/62.

1025 El-Buhari, 47/134; Šafija, *El-Musned*, str. 117; Ebu Davud, 2/170/1823; En-Nesai, 2/129/2667; Ed-Darekutni, 2/204/2451; Ibn Hibban, 9/94/3784.

1026 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/73.

1027 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/26; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/235; *Ez-Zehire*, 3/135; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 99; *El-Fevakihud-devani*, 1/544.

1028 Vidjeti: *El-Umm*, 3/142; *El-Mebsut*, 4/3; *El-Mugni*, 3/234; *El-Hidaje šerhul-bidaje*, 1/134; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/109; *El-Insaf*, 3/433.

1029 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/152.

1030 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/280.

1031 Vidjeti: *Tehzibul-luga*, 2/242; *Lisanul-areb*, 11/667.

prekrivaju stopalo s člancima. Stoga muhrim koji nema papuče može obuti mestve, ali ih mora odrezati ispod gležnjeva, kako se spominje u prethodnom hadisu, što je stav većina islamskih pravnika.[1032] Shodno tome, onaj ko zaboravi papuče ili ostane bez njih, može obuti cipele dok ne bude imao priliku da nabavi papuče, iako neki islamski učenjaci smatraju da se na današnje cipele odnosi propis papuča, a ne mestvi.[1033]

Napomena: Bolje je i preče ne koristiti bašlije za pričvršćenje ihrama. Što se, pak, tiče ihrama koji na sebi imaju dugmad i sl., to je problematično jer nalikuje skrojenoj odjeći, koju je zabranjeno nositi tokom obreda, kao što se navodi u Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, hadisu.[1034] Većina islamskih učenjaka iz potonjih generacija zabranjuje upotrebu ihrama koji na sebi imaju dugmad.[1035]

Kada su u pitanju žene koje obavljaju hadž, njima nije propisano da nose posebnu odjeću tokom obavljanja obreda, već one oblače odjeću koju žele, a koja je, naravno, u skladu sa šerijatskim normama ženskog odijevanja, osim nikaba i rukavica[1036], o čemu će više riječi biti u ovom poglavlju. Dakle, ženi muhrimu zabranjena je odjeća koja joj je zabranjena i mimo hadža. Islamski su učenjaci jednoglasni u pogledu toga da se prethodno citirani hadis Ibn Omera, u kojem se muhrimu zabranjuje određena odjeća, odnosi isključivo na muškarce, a ne na žene[1037], osim namirisane odjeće koja je zabranjena i ženama, po konsenzusu islamskih učenjaka.[1038]

1032 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/114; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/153; *El-Mesaliku fil-menasik*, 2/700; *El-Minhadž*, 8/62.

1033 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/152; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1519.

1034 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/135–136.

1035 Vidjeti: *Muhtesaru nevazilil-hadž*, str. 10.

1036 Vidjeti: *Fetaval-meretil-muslime*, 1/383–384.

1037 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 64; *Meratibul-idžma*, str. 77; *Et-Temhid*, 15/104, 108; *El-Istizkar*, 11/28, valorizacija: El-Kaladži; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/214; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/326–327; *El-Ikna*, 2/797, 802; *Fethul-Bari*, 3/470.

1038 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 65; *Tarhut-tesrib*, 5/43–44; *Fethul-Bari*, 3/470.

Namaz za ulazak u obrede

Apsolutna većina islamskih učenjaka smatra da je prije ulaska u obrede pohvalno klanjati dva rekata[1039], dokazujući to hadisom u kojem Ibn Abbas kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je u obrede nakon namaza (koji je klanjao)."[1040] Ovo je stav učenjaka, hanefijske[1041], malikijske[1042], šafijske[1043] i hanbelijske[1044] pravne škole. Islamski učenjaci četiri pravne škole smatraju bitnim da muhrim prije ulaska u obrede obavi namaz, bez razlike radilo se o propisanom ili dobrovoljnom namazu[1045], jer se i jednim i drugim postiže željeni cilj.

U citiranom hadisu Ibn Abbasa, pored prigovora koji je upućen u pogledu njegove autentičnosti, nije spomenuto da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao namaz isključivo radi oblačenja ihrama, već postoji mogućnost da je klanjao jedan od propisanih namaza, što je ispravno mišljenje. Ovoj činjenici ide u prilog predanje koje bilježi imam Muslim od Ibn Abbasa u kojem se navodi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon dolaska na Zul-Hulejfu, klanjao podne--namaz (dva rekata)[1046], a potom je uzjahao devu i počeo učiti telbiju za hadž.[1047]

Učenjaci koji smatraju da je propisano klanjati dva rekata prije ulaska u hadžske obrede, svoje mišljenje, također, dokazuju hadisom u kojem

1039 Vidjeti: *Muškilul-menasik*, str. 11.

1040 Et-Tirmizi, 3/173/819; En-Nesai, 5/162/2754; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/343/12230; El--Bejheki, 5/56–57/8978. Et-Tirmizi ga smatra dobrim, dok su El-Bejheki, Ibn Hadžer i šejh El-Albani prigovorili ovom hadisu. Vidjeti: *Ed-Diraje*, 2/9; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 90.

1041 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/4; *El-Hidaje*, 1/135; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/331; *El-Ihtijar*, 1/184; *Tebjinul-hakaik*, 2/251; *El-Bahrur-raik*, 2/345; Ali el-Kari, *El-Meslekul--mutekassit*, str. 139.

1042 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 99; *El-Fevakihud-devani*, 1/545.

1043 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/80; *El-Vesit*, 2/26; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/127; *El-Medžmua*, 7/198; *Hil'jetul-ulema*, 3/276.

1044 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/236; *El-Insaf*, 3/433; Ibn Nedždžar, *Muntehel-iradat*, 1/179; *El--Keššaf*, 2/490.

1045 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/80; *El-Mugni*, 3/121; *El-Medžmua*, 7/198; *Tebjinul-hakaik*, 2/251–252; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 99.

1046 Klanjao je podne dva rekata jer je bio putnik. Vidjeti: *Avnul-Ma'bud*, 5/119.

1047 Muslim, 495/1243; Ahmed, 1/254; Ebu Davud, 2/150/1752.

Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za dolinu El-Akîk[1048] rekao: "*Sinoć mi je od moga Gospodara došao izaslanik i rekao: 'Klanjaj u ovoj blagoslovljenoj dolini i reci: – Umra s hadžom!'*"[1049] Međutim, ni u ovom hadisu nije jasno naznačeno da se radi o posebnom namazu za ulazak u obrede. Postoji mogućnost da se njime aludira na jedan od propisanih namaza[1050], kako je, uostalom, postupio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kada je ušao u obrede nakon podne-namaza.

Druga skupina učenjaka, izrazita manjina, smatra da za ulazak u obrede nije propisano klanjanje posebnog namaza, već da se prije ulaska u obrede klanja propisani namaz, ako se zadesi njegovo vrijeme. Ovo je stav imama Ahmeda, po jednoj verziji[1051], šejhul-islama Ibn Tejmijje i Ibn Kajjima, a od savremenih učenjaka odabrali su ga Ibn Usejmin i El-Albani.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Ako se (na mikatu) zadesi vrijeme nekog od namaza, ući će se u obrede nakon obavljenog namaza, u protivnom, ne postoji poseban namaz za oblačenje ihrama."[1052] Imam Ibn Kajjim kaže: "Nije preneseno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao dva rekata zbog (oblačenja) ihrama, osim što je klanjao podnevski farz."[1053] Šejh Ibn Usejmin rekao je: "Što se tiče posebnog namaza za ihrame, to nije potvrđeno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem."[1054] Šejh El-Albani kaže: "Ne postoji poseban namaz za ulazak u obrede. Međutim, ako se prije ulaska u obrede i zadesi (propisani) namaz, pa ga (muhrim) obavi, a zatim zanijeti (ulazak u obrede hadža), postupio je po uzoru na Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, koji je ušao u obrede poslije obavljenog podne-namaza."[1055]

1048 Tj. Zul-Hulejfa, mikat stanovnika Medine. Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/99; *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/109.

1049 El-Buhari, 324/1534.

1050 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/69; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/17.

1051 Vidjeti: *El-Insaf*, 3/433.

1052 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/109.

1053 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/107.

1054 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/77.

1055 Vidjeti: *Ârauš-šejhil-Albani*, 2/1011.

Ako nepristrasno razmotrimo argumente kojima većina islamskih učenjaka dokazuje legitimnost namaza povodom ulaska u obrede, uočit ćemo slabost njihove argumentacije, jer se u autentičnom hadisu spominje ulazak u obrede poslije propisanog namaza, a ne poslije posebnog namaza koji se tiče eksplicitno ihrama. Međutim, šejhul-islam Muhjuddin en-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o pohvalnosti klanjanja dva rekata pri ulasku u obrede.[1056] Ako je ovaj konsenzus uistinu potvrđen, onda nema prostora za bilo kakvu diskusiju, u protivnom, mišljenje manjine učenjaka smatram jačim, a Allah najbolje zna.

Napomene

• Muhrimu je dozvoljeno da na mikatu uzme abdest i da kalanja dva rekata sunenul-vudua – namaza koji se klanja poslije uzimanja abdesta, i da zatim stupi u hadžske obrede[1057], ili da klanja dva rekata tehijjetul-mesdžida ili duha-namaza i sl., a zatim zanijeti ulazak u obrede.

• Hodočasnik koji bi stupio u obrede bez obavljenog namaza, ne bi zasluživao prijekor.[1058]

Nijet za ulazak u obrede

Nijet je uvjet ispravnosti svih ibadeta koje šerijatski obaveznik izvršava. Uzvišeni Allah neće primiti nijedno djelo, bez obzira na uloženi trud, koje nije učinjeno u Njegovo ime. Omer b. El-Hattab prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Djela se vrednuju prema namjerama i svakom čovjeku pripada ono što je naumio.*"[1059]

Po jednoglasnom mišljenju učenjaka, na mikatu se donosi nijet za obred koji se želi obaviti.[1060] Hodočasnik koji obavlja samo hadž (mufrid), donosi nijet za ulazak u hadžske obrede, onaj ko obavlja zajedno hadž i

---

1056 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/198.

1057 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/17.

1058 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/521 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža).

1059 El-Buhari, 11/1; Muslim, 792/1907.

1060 Vidjeti: Abdullah el-Busi, *Mevsuatul-idžma*, str. 285.

umru (kârin), on istovremeno donosi nijet za ulazak u obrede umre i hadža, a osoba koja želi obaviti umru, a potom se osloboditi ihrama do hadža (mutemetia), donosi nijet samo za umru, a nijet za hadž donijet će tek osmog zul-hidžeta (jevmut-tervije) u Meki, prije izlaska na Minu.

Što se tiče nijeta, on se donosi u srcu[1061] i nije legitimno izgovaranje nijeta, jer u leksičkom značenju nijet podrazumijeva, shodno definiciji islamskih učenjaka, srčano donošenje čvrste odluke na nešto[1062]. Kada bi čovjek živio životom Nuha, alejhis-selam, i tražio po hadiskim zbirkama predaju da su Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi izgovarali nijet, ne bi našao čak ni apokrifnu predaju.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Nijet za abdest, gusul, tejemum, namaz, hadž, zekat, iskupnine i ostale ibadete, po konsenzusu islamskih učenjaka, ne donosi se riječima, već srcem. Izgovaranje nijeta smatra se novouvedenim postupkom i takvo nešto nije nam preneseno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, niti od njegovih ashaba. Unatoč tome, ummet je danas uveliko iskušan ovom ružnom novotarijom."[1063] Slično ovome kazao je šejh Ibn Usejmin.[1064]

Imam Ibn Kudama, govoreći o nijetu na hadžu, kaže: "Nijet se donosi srcem, Allah najbolje zna šta je u ljudskim srcima."[1065]

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Mjesto nijeta je u srcu, dok jezik nema apsolutno nikakve veze s nijetom. Oni koji nijete riječima slijede šejtanska došaptavanja koja ih uvode u razne tegobe i otežavaju im (prakticiranje) vjere."[1066]

1061 Ovo pitanje detaljnije je razmatrano u knjizi *Svojstva Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, namaza*, str. 27–28.

1062 Vidjeti: *El-Mugni*, 1/544; *El-Kafi*, 1/51; *El-Medžmua*, 1/352; *El-Bahrur-raik*, 1/25; *Hašijetu Ibni Abidin*, 1/235; *Fikhus-sunne*, 1/480.

1063 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 18/148 i 22/140–141, izdavač: El-Ubejkan.

1064 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/18.

1065 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/131.

1066 Vidjeti: Ibn Kajjim, *Igasetul-lehefan*, 1/145.

U vjerodostojnoj predaji navodi se da je Ibn Omer čuo jednog čovjeka koji je oblačeći ihrame govorio: 'Allahu moj, hoću da obavim hadž i umru.' Ibn Omer mu tada reče: 'Zar to obavještavaš ljude? Zar Allah ne zna šta je u tvojim grudima?'"[1067]

Ibn Nudžejm, poznati hanefijski pravnik, kaže: "Izgovaranje nijeta novotarija je u svim obredoslovljima (ibadetima)."[1068]

Ibn Ebu El-'Izz, veliki hanefijski učenjak, kaže: "Imami četiri pravne škole jednoglasni su u mišljenju da se nijet donosi srcem i nije nam od njih preneseno da su podržavali donošenje nijeta riječima."[1069]

Neki hanefijski pravnici kažu: "Lijepo je samo prilikom nedovoljne odlučnosti potvrditi nijet riječima, u protivnom se donošenje nijeta riječima smatra novotarijom u svim ibadetima."[1070] Dakle, hanefijski mezheb dozvoljava u iznimnim situacijama, kada je intelekt čovjeka opterećen, da nijet u srcu potvrdi riječima, u protivnom to ne dozvoljava.

Ibn Humam, veliki ekspert hanefijskog fikha, kaže: "Nije mi poznato da su prenosioci Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža potvrdili da je neko od njih čuo Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da izgovara: 'Nijetim umru ili hadž'."[1071]

Kada je šejh Ibn Baz upitan o izgovaranju nijeta pri ulasku u hadžske obrede, rekao je: "Nije legitimno izgovaranje nijeta naglas, budući da za to ne postoji dokaz."[1072]

Ibn Usejmin kaže: "Da je izgovaranje nijeta bilo legitimno, to bi nam Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pojasnio."[1073]

1067 El-Bejheki, 5/61/8996. Imam En-Nevevi, Ibn Kesir i Ibn Redžeb ovu su predaju ocijenili ispravnom. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/204; *Džamiul-ulumi vel-hikem*, str. 22; *El-Asarul-musnede*, 1/324.

1068 Vidjeti: *El-Bahrur-raik*, 2/346; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/560.

1069 Vidjeti: *El-Kavlul-mubin fi ahtail-musallin*, str. 94.

1070 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/434; *El-Bahrur-raik*, 2/346.

1071 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/434

1072 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/74.

1073 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 1/159.

Kada je u pitanju nijet, uvijek se vrednuje i prihvata ono što je u srcu, a ne ono što se izgovori. Ako bi se izgovorilo suprotno onome što se namjerava srcem, riječi bi bile odbačene, a prihvaćena namjera koja se donijela srcem, i u vezi s tim islamski se učenjaci ne razilaze.[1074] Islamski su učenjaci jednoglasni u stavu da je nijet za hadž i umru uvjet ispravnosti ovih ibadeta.[1075]

Napomene

• Ako muhrim zanijeti ulazak u obrede, ali bez preciziranja samog obreda koji namjerava obaviti, naprimjer, umra ili hadž, ili hadž i umra zajedno, njegovo stupanje u obrede smatra se validnim i prije početka obreda može odlučiti šta želi obaviti. Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole[1076]

• Što se tiče žene koja se nalazi u mjesečnom ciklusu ili postporođajnom periodu, ona ulazi u obrede i u tom se pogledu ne razlikuje od žene koja je u čistom stanju. Dakle, njena mjesečnica ne predstavlja nikakvu prepreku ni za ulazak u željene obrede (s čvrstim nijetom u srcu), ni za izgovaranje telbije, i u svemu tome postupa kao ostali hodočasnici.[1077]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Žene koje imaju mjesečni i postporođajni ciklus, kada dođu do mikata, okupat će se, ući u obrede (zanijetiti) i obaviti sve obrede hadža, osim tavafa oko Kabe.*"[1078] Imam El-Buhari naslovio je poglavlje: "Žena u hajzu obavlja sve obrede osim tavafa".[1079]

1074 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 62; *El-Havil-kebir*, 4/83; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/237; *El-Medžmua*, 7/202; *El-Ikna*, 2/776.

1075 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/22.

1076 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/499; *El-Medžmua*, 7/204; *Fethul-Bari*, 3/490; *Mevahibul-Dželil*, 4/63; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/565.

1077 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/521; *El-Istizkar*, 11/10; *Medžmuu fetava*, 21/280; *Umdetul-kari*, 3/296.

1078 Ebu Davud, 2/148/1744; Et-Tirmizi, 3/273/945; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid*, 19/315. Imam Et-Tirmizi ovo je predanje ocijenio dobrim, a šejh El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/489.

1079 Vidjeti: Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 2/41.

Ibn Bettal[1080], Ibn Abdulberr[1081], En-Nevevi[1082] i Ibn Redžeb[1083] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

• Muhrimu je pohvalno da prilikom stupanja u obrede ima abdest, ali to nije obaveza.[1084]

Esma bint Umejs, supruga Ebu Bekra, rodila je Muhammeda b. Ebu Bekra na Zul-Hulejfi, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio je Ebu Bekru da joj kaže da se okupa i zanijeti ulazak u obrede.[1085] Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je Aiši, nakon što je dobila mjesečni ciklus na hadžu: "*To je nešto što je Allah propisao Ademovim kćerkama; radi sve što i ostali hodočasnici, samo ne obilazi oko Kabe dok se ne očistiš!*"[1086]

Dakle, žena koja se nalazi u mjesečnom ciklusu obavljat će sve hadžske obrede osim tavafa, koji će učiniti kada se očisti, a dozvoljeno joj je da zikri i dovi u bilo kojem vremenu i to joj ničim nije ograničeno.[1087]

• Muškarcima nije sunnet da otkrivaju desno rame na mikatu, već se rame otkriva samo tokom obavljanja tavafa.[1088]

Telbija

Nakon ulaska u hadžske obrede izgovara se telbija.[1089] Telbija je, ustvari, vid zikra koji uče hadžije i oni koji obavljaju umru.[1090] Telbija se mora izgovarati naglas, a učenje telbije u mislima nije validno.[1091]

1080 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/330.

1081 Vidjeti: *Et-Temhid*, 19/315.

1082 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/137.

1083 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 2/42.

1084 Vidjeti: *Mealimus-sunen*, 2/129; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 138; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/249.

1085 Muslim, 476/1209–1210; Ibn Madža, 2/971/2911; En-Nesai, 1/122/214; Ibn Ebu Asim, *El-Ahad*, 1/474/660; El-Bejheki, *Es-Sugra*, 1/482/1537.

1086 El-Buhari, 78/294; Muslim, 478/1211.

1087 Vidjeti: Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 2/44.

1088 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 138.

1089 Po mišljenju imama Ebu Hanife, osoba ne ulazi u obrede pukim nijetom, već mora izgovoriti i telbiju s nijetom. Vidjeti: *El-Ihtijar*, 1/186; *El-Hidaje*, 1/135; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 125.

1090 Uporediti: *Mealimut-tevhidi fil-hadž*, str. 24.

1091 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 143.

Vrijednost izgovaranja telbije

1. Izgovaranje telbije vodi izravno u Džennet

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Muhrim neće izgovoriti telbiju a da neće biti obradovan, niti će izgovoriti tekbir a da neće biti obradovan!*" Ashabi upitaše: "Je li Džennetom, Allahov Poslanice?" "*Da*", odgovori on.[1092]

2. Sve na Zemlji izgovara telbiju s muhrimom

Sehl b. Sa'd prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nijedan vjernik neće izgovoriti telbiju a da je, zajedno s njim, s njegove desne i lijeve strane, neće izgovarati drveće, kamenje i litice sve do kraja Zemlje, odavde i odavde.*"[1093]

3. Izgovaranje telbije je najbolje djelo

Ebu Bekr es-Siddik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitan o najboljem djelu (koje se, izuzev ruknova, može učiniti tokom obavljanja hadža), pa je rekao: "*El-adždžu (izgovaranje telbije povišenim glasom) i es-sedždžu (klanje kurbana).*"[1094]

Forma telbije

Abdullah b. Omer prenosi da je telbija Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, glasila:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ.

"Lebbejkellahumme, lebbejk, lebbejke la šerike leke lebbejk! Innel-hamde ven-ni'amete leke vel-mulk! La šerike lek!"

1092 Et-Taberani, *El-Evsat*, 8/33/7779. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/24; *Sahihul-džamia*, 2/976; *Es-Silsiletus-sahiha*, 4/155.

1093 Et-Tirmizi, 3/180/828; Et-Taberani, 6/130/5740; El-Hakim, 1/620/1656; El-Bejheki, 5/67/9019. El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/22; *Sahihul-džamia*, 2/1004.

1094 Et-Tirmizi, 3/180/827; Ibn Madža, 2/975/2924; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/231/1692 (*Tuhfetul-ahjar*); El-Hakim, 1/620/1655. Šejh El-Albani ovaj je hadis ocijenio dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/24.

"Odazivam Ti se, Allahu moj, odazivam! Odazivam Ti se, koji nemaš sudruga. Odazivam Ti se! Tebi pripada svaka hvala, blagodati i vlast, i Ti nemaš sudruga![1095]

Imam Ibn Hazm, nakon što je spomenuo citiranu verziju telbije, rekao je: "Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da se ova forma smatra telbijom."[1096]

Nema smetnje ponekad učiti telbiju riječima:

لَبَّيْكَ إِلهَ الْحَقِ.

"Lebbejke Ilahel-Hakk!"
"*Odazivam Ti se, Istiniti Gospodaru!*"[1097]

Vrijeme učenja telbije

Telbija se uči nakon donošenja nijeta i nakon što se sjedne u prijevozno sredstvo. Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[1098] Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon dolaska na Zul-Hulejfu, klanjao podne-namaz, potom je obilježio[1099] devu za kurban koju je vodio, zatim je uzjahao jahalicu i počeo učiti telbiju za hadž.[1100] Šejh Ibn Usejmin kaže: "(Nijet) za ulazak u obrede donijet će se nakon obavljenog namaza, ali se neće počinjati s telbijom sve dok se ne sjedne u prijevozno sredstvo."[1101]

1095 El-Buhari, 327/1549; Muslim, 462/1184.

1096 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 82.

1097 Ibn Madža, 2/974/2920; En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/161/2752; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/125; Ed-Darekutni, 2/200/2425; El-Hakim, 1/618/1650; Ibn Hazm, 7/94. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/180.

1098 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/81; *El-Mugni*, 3/130; *Et-Tadžu vel-iklil*, 3/148.

1099 Deve i krave se obilježavaju tako što se desna strana životinje (kod deve grba) blago zareže skalpelom ili nožem da poteče krv, kao što se mogu objesiti na vrat životinje papuče ili nešto drugo. Ovo je znak za prepoznavanje kurbana, pa ako se izgubi životinja ili pomiješa s drugima, da se može prepoznati. Ovo mišljenje zastupa većina učenjaka iz prvih i potonjih generacija. Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/321–322; *El-Minhadž*, 8/180; *El-Muſhim*, 3/364.

1100 Muslim, 495/1243; Ahmed, 1/254; Ebu Davud, 2/150/1752.

1101 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/113; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/99–100.

U sunnetu se navodi nekoliko situacija kada je pohvalno izgovarati telbiju:

a) Prilikom spuštanja u doline

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Što se tiče Musaa, pa kao da ga sad gledam kako naglas izgovara telbiju dok se spušta u dolinu.*"[1102] U komentaru citiranog hadisa Ibn Hadžer kaže: "U njemu se nalazi dokaz da je izgovaranje telbije u dolinama praksa poslanikâ. Pohvalno ju je izgovarati prilikom spuštanja niz strmine i penjanja na uzvišice."[1103] Slično ovome kazao je imam El-Kirmani.[1104]

b) Prilikom odlaska na Arefat

Muhammed b. Ebu Bekr es-Sekafi upitao je Enesa b. Malika, dok su njih dvojica rano ujutro išla s Mine prema Arefatu: "Šta ste vi na ovaj dan radili u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem?" "Poneko od nas izgovarao je telbiju i onome ko je izgovarao telbiju, to se nije osporavalo. Poneko je, opet, izgovarao tekbire i onome ko je izgovarao tekbire, to se, također, nije osporavalo", reče Enes.[1105]

c) Od napuštanja Arefata do bacanja kamenčića

Ibn Abbas kazuje da je Usama b. Zejd od Arefata do Muzdelife jahao iza Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, na istoj jahaćoj životinji, a na Muzdelifi je (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) iza sebe stavio i Fadla (Ibn Abbasa) i tako su do Mine (s njim jahala) obojica. Ibn Abbas je potom rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prestajao s učenjem telbije sve dok nije počeo bacati kamenčiće na velikom džemretu."[1106]

Navedeno predanje jasno ukazuje na to da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prestao s učenjem telbije prije bacanja kamenčića prvog dana Bajrama. Stoga je hadžijama pohvalno da izgovaraju telbiju od mikata

1102 El-Buhari, 328/1555; Muslim, 94/270.
1103 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/485.
1104 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/345.
1105 El-Buhari, 349/1659; Muslim, 506/1284.
1106 El-Buhari, 326/1543–1544; Muslim, 505/1281.

sve do bacanja kamenčića prvog dana Bajrama.[1107] Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[1108]

Napomena: Prema mišljenju učenjaka četiri pravne škole, lijepo je izgovarati telbiju nakon namazâ.[1109] Imam Ibn Abdulberr navodi konsenzus učenjaka o pohvalnosti izgovaranja telbije u ovom vremenu.[1110]

Propis izgovaranja telbije

Izgovaranje telbije je, po mišljenju većine islamskih učenjaka, sunnet – pohvalna radnja.[1111] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, izgovarao je telbiju i naredio da se glasno izgovara[1112], pa bi, shodno tome, izgovaranje telbije bilo, u najmanju ruku, pohvalno.[1113] Što se tiče imama Ebu Hanife i Ibn Hazma, oni učenje telbije smatraju strogom obavezom, a muhrimu koji nikako ne izgovori telbiju, po mišljenju ovih velikana, obredi nisu ispravni, bez obzira radilo se o hadžu ili umri.[1114]

1107 Ovo vrijedi za sve hadžije koje obavljaju temetua, kirân i ifrâd, iako mutemetia pravi prekid. Naime, onaj ko obavlja temetua hadž, prestaje s učenjem telbije neposredno prije početka umranskog tavafa. Ponovno učenje telbije mutemetia počinje osmog zul-hidžeta (jevmut-tervije) nakon što zanijeti ulazak u hadžske obrede i prestat će s njenim učenjem kada i kârin i mufrid, tj. na Bajram neposredno pred bacanje kamenčića na velikom džemretu.

1108 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/80; *El-Minhadž*, 9/23; *Fethul-Bari*, 3/483; *Umdetul-kari*, 9/165.

1109 Vidjeti: *El-Meune*, 1/333; *El-Mebsut*, 4/8; *El-Mugni*, 3/132; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/139; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/345; Ibn Hadždž, *El-Medhal*, 4/221; *El-Fevakihud-devani*, 1/544–545.

1110 Vidjeti: *El-Istizkar*; 11/122; *El-Ikna*, 2/787.

1111 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/88; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/454; *El-Mugni*, 3/130; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/129; *Fethul-Bari*, 3/480; *El-Insaf*, 3/452; *Muntehel-iradat*, 1/183; *Iršadus-sari*, 3/312; *Tuhfetul-ahvezi*, 3/495; *Fikhus-sunne*, 1/485; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/75–76, *Tuhfetul-ihvan*, str. 195; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 18/148.

1112 Ibn Madža, 2/975/2923, i ovo je njegova verzija hadisa; Et-Tirmizi, 3/182/829; Ahmed, 5/192; Ibn Hibban, 9/112/3803. Et-Tirmizi, En-Nevevi i šejh El-Albani ovaj su hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/203; *Sahihul-džamia*, 1/74; *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/482.

1113 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/130.

1114 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/196; *El-Hidaje*, 1/135.

Način izgovaranja telbije

Muškarcima je pohvalno da telbiju izgovaraju povišenim glasom, a ne tihim i prigušenim, kako čine neke hadžije. Zejd b. Halid el-Džuheni prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Došao mi je Džibril i rekao: 'O, Muhammede, naredi svojim ashabima neka glasno izgovaraju telbiju, jer je ona simbol hadža.*"[1115]

Enes b. Malik kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je četiri rekata podne u Medini, a dva rekata ikindije na Zul-Hulejfi i čuo sam ih kako svi skupa glasno izgovaraju telbiju za hadž i umru."[1116]

Matleb b. Abdullah kaže da su Poslanikovi, sallallahu alejhi ve sellem, ashabi izgovarali telbiju povišenim glasom.[1117]

Bekr b. Abdullah el-Muzeni kaže: "Bio sam s Ibn Omerom (na hadžu ili umri) i on je tako glasno izgovarao telbiju da se čulo između dva brda."[1118]

Na osnovu ovih predaja, većina islamskih pravnika smatra pohvalnim izgovaranje telbije povišenim glasom[1119], dok imam El-Kirmani navodi konsenzus o tom pitanju.[1120] Imam Ibn Hazm izgovaranje telbije povišenim glasom smatra obaveznim.[1121] Pored toga, muhrim neće pretjerano dizati svoj glas, jer bi se moglo desiti da nakon određenog vremena promukne.[1122]

1115 Ibn Madža, 2/975/2923; Et-Tirmizi, 3/182/829; Ahmed, 5/192; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/226/1686 (*Tuhfetul-ahjar*); Ibn Hibban, 9/112/3803. Et-Tirmizi, En-Nevevi i šejh El-Albani ovaj su hadis ocijenili vjerodostojnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/203; *Sahihul-džamia*, 1/74; *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/482; *Es-Sahihul-musned*, 1/235.

1116 El-Buhari, 327/1548; Ibn Hibban, 6/453/2744.

1117 Ibn Ebu Šejba, 3/355/15053. Imam Ibn Hadžer ovu predaju smatra ispravnom. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/477.

1118 Ibn Ebu Šejba, 3/354/15046. Imam Ibn Hadžer ovu predaju smatra ispravnom. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/477.

1119 Vidjeti: *Nevadirul-fukaha*, str. 65; *Et-Temhid*, 17/240–241; *El-Istizkar*, 4/268; *Fethul-Bari*, 3/477; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 141.

1120 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/343.

1121 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/93.

1122 Vidjeti: *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/20; Ibn Hadždž, *El-Medhal*, 4/221.

Što se tiče žena, one izgovaraju telbiju tihim glasom, a ne povišenim kao muškarci, toliko da žena čuje samu sebe ili saputnicu koja sjedi do nje.[1123] Ovo je stav izrazite većine islamskih učenjaka (osim imama Ibn Hazma)[1124], dok Ibn Munzir[1125], Ibn Bettal[1126], Ibn Abdulberr[1127] i El-Ajni[1128] navode konsenzus pravnika o ovom pitanju. Islamski su učenjaci također jednoglasni u mišljenju da žena uči telbiju za sebe i da to niko ne može činiti za nju.[1129] Što se tiče hadisa u kojem Džabir kaže: "Kada smo obavljali hadž s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, učili smo telbiju za žene i bacali kamenčiće za djecu"[1130], on nije prenesen pouzdanim lancem prenosilaca.[1131]

Po mišljenju većine učenjaka, pohvalno je uz telbiju izgovoriti i imenovati koji se obred obavlja.[1132] Enes b. Malik kaže: "Čuo sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je (uz telbiju) izgovorio: '*Lebbejke umreten ve hadždžen, lebbejke umreten ve hadždžen!*'

لَبَّيْكَ عُمْرَةًوَ حَجًّا، لَبَّيْكَ عُمْرَةً وَ حَجًّا.

'*Odazivam Ti se na umru i hadž, odazivam Ti se na umru i hadž!*'"[1133] Ibn Huzejma bilježi dodatak: "To je ponovio nekoliko puta."[1134]

Dakle, hodočasnik koji obavlja samo hadž (mufrid), izgovorit će: "Lebbejke hadždžen", a onaj ko zajedno obavlja hadž i umru (kârin),

---

1123 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/257; *El-Mugni*, 3/317; Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 53; *Medžmuu fetava*, 26/115; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/128.

1124 Imam Ibn Hazm i šejh El-Albani smatraju da žena izgovara telbiju povišenim glasom kao i muškarac. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/93; Seid el-Burejk, *El-Idžaz*, 2/594.

1125 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/503.

1126 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/221.

1127 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/242; *El-Istizkar*, 11/122.

1128 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/171.

1129 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/257; *Et-Telhisul-habir*, 3/907

1130 Et-Tirmizi, 3/257/927; Et-Taberani, *El-Evsat*, 1/368/896.

1131 Vidjeti: *El-Bedrul-munir*, 6/317; *Et-Telhisul-habir*, 3/907; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 100.

1132 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/253; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/498; *El-Medžmua*, 7/203; *Šerhul-umde*, 2/436; *El-Insaf*, 3/438; *El-Ikna li talibil-intifa*, 1/558.

1133 Muslim, 497/1251; Ahmed, 3/99; Ebu Davud, 2/163/1795.

1134 Ibn Huzejma, 4/170/2619, s ispravnim lancem prenosilaca.

kazat će: "Lebbejke umreten ve hadždžen", a onaj ko obavlja umru pa se oslobađa ihrama do hadža (mutemetia), izgovorit će: "Lebbejke umreten"[1135], jer u ovom momentu hodočasnik ulazi u obrede umre i nema ništa s hadžskim obredima. Međutim, ako muhrim ne izgovori koji obred želi obaviti, već se zadovolji s nijetom u srcu, smatra se da je stupio u obrede, po mišljenju većine islamskih učenjaka.[1136] Kada je Ibn Omer upitan o čovjeku koji je stupio u obrede, a nije izgovorio koju vrstu obreda obavlja, rekao je: "Dovoljan mu je nijet (u srcu)."[1137]

Imam Ebu Hanifa i Ibn Hazm smatraju da je muhrim stupio u obrede samo ako zanijeti željeni obred, a zatim izgovori telbiju.[1138]

Napomene

• Nije ispravno nastojati i truditi se da se telbija izgovara u kolektivnoj formi, već svaki hadžija izgovara telbiju za sebe. Ako se, pak, prilikom izgovaranja telbije, neželjeno i nenamjerno, podudare glasovi hadžija, što se često dešava, u tome nema smetnje. Muhammed b. Ebu Bekr es-Sekafi upitao je Enesa b. Malika, dok su njih dvojica rano ujutro išla s Mine prema Arefatu: "Šta ste vi na ovaj dan radili u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem?" "Poneko od nas izgovarao je telbiju i onome ko je izgovarao telbiju, to se nije osporavalo. Poneko je, opet, izgovarao tekbire i onome ko je izgovarao tekbire, to se, također, nije osporavalo", reče Enes.[1139] Šejh Ibn Usejmin kaže: "Ovo predanje ukazuje na to da ashabi nisu učili telbiju kolektivno. Neko je učio telbiju, a neko izgovarao tekbire i, prema tome, svako će spominjati Allaha shodno okolnostima u kojima se nalazi."[1140]

1135 Uporediti: *El-Havil-kebir*, 4/84; *El-Insaf*, 3/454; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/560; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/126.

1136 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/125.

1137 Seid b. Ebu Uruba, *El-Menasik*, str. 120 (*El-Asarul-musnede*), sa ispravnim lancem prenosilaca.

1138 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/196; *El-Ihtijar*, 1/186; *El-Hidaje*, 1/135.

1139 El-Buhari, 349/1659; Muslim, 506/1284.

1140 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/126; Hammud el-Matar, *El-Bidau vel-muhdesat*, str. 394.

Imam Ibn Hadždž el-Maliki, nakon što je govorio o vremenu i načinu izgovaranja telbije, rekao je: "Ali sve to pod uvjetom da se telbija ne izgovara kolektivno, u jedan glas, jer je to novotarija. Svaki muhrim treba učiti telbiju za sebe ne obazirući se na druge."[1141]

Članovi Stalnog kolegija na čelu sa šejhom Ibn Bazom upitani su o kolektivnoj telbiji, kada jedan muhrim izgovara telbiju, a drugi ponavljaju, pa su odgovorili: "To nije dozvoljeno činiti, jer nije preneseno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tako postupao, niti pravedni vladari nakon njega. Taj postupak tretira se novotarijom."[1142]

• Muhrim će učiti telbiju isključivo na arapskom jeziku, osim ako ne bude u mogućnosti da nauči izvorni tekst telbije.[1143]

• Najbolje je, po odabranom mišljenju, ograničiti se na telbiju koju je učio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i proizvoljno ne dodavati nikakve druge riječi[1144], a neki učenjaci ovo dodavanje smatraju pokuđenim.[1145]

• Neki islamski autoriteti smatraju da je muhrimu pohvalno da prilikom učenja telbije stavi oba kažiprsta u uši. Ovaj postupak dokazuju hadisom Ibn Abbasa koji prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kao da gledam Musaa* (potom je opisao boju njegovog tena i kose, što Davud, jedan od prenosilaca hadisa, nije zapamtio) *kako prolazi kroz ovu dolinu, stavio je dva prsta u uši glasno učeći Allahu telbiju.*"[1146] Na osnovu ove predaje imam Ibn Hibban naslovio je poglavlje: "Za vrijeme učenja telbije pohvalno je staviti dva prsta u uši".[1147] Mišljenje o pohvalnosti stavljanja dva prsta u uši prilikom učenja telbije navode

---

1141 Vidjeti: Ibn Hadždž, *El-Medhal*, 4/221.

1142 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/358.

1143 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/132; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/144; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/334; *Šerhul-umde*, 2/607.

1144 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/128; *El-Havil-kebir*, 4/91; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/338; *El-Insaf*, 3/452; *Nihajetul-muhtadž*, 1/647; *Hašijetul-Džemel*, 4/78; *Ahkamuz-zijade*, 2/799.

1145 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 2/125; *Et-Temhid*, 15/128; *El-Insaf*, 3/453.

1146 Muslim, 94/269.

1147 Vidjeti: *Sahihu Ibni Hibban*, 9/110.

šafijski učenjaci u svojim djelima[1148], a što se tiče drugih pravnih škola, ovo mišljenje nisam pronašao u njihovim knjigama, a Allah najbolje zna.

Ihramske zabrane

Hodočasniku koji je ušao u obrede hadža ili umre (neposredno nakon nijeta) zabranjene su sljedeće radnje, koje su u osnovi dozvoljene:

1–2. Intimni odnos i naslađivanje tijelom supruge
Uzvišeni Allah kaže:

﴿ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ...﴿١٩٧﴾

"Hadž je u poznatim mjesecima, pa onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž, ne može imati spolni odnos."[1149] U ovom ajetu spominje se izraz "refes" koji su Ibn Abbas, Ibn Omer, Mudžahid, Katada, Ibrahim en-Nehai, Ata, Ikrima i brojni drugi protumačili kao spolni odnos[1150] i ovo je stav većine islamskih učenjaka.[1151] Neki učenjaci iz odabranih generacija smatraju da se spomenuti izraz odnosi čak i na razgovor sa suprugom o intimnom odnosu[1152] i ovo je mišljenje, između ostalih, odabrao imam Ibn Džerir et-Taberi.[1153]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Muhrimu je zabranjen intimni odnos i sve što vodi k njemu. Neće se naslađivati poljupcem, niti dodirom ili požudnim pogledom. Ništa od zabrana neće pokvariti obrede, osim intimnog odnosa."[1154]

1148 Vidjeti: *Ťabekauš-šafi'ijjel-kubra*, 3/135; *Mugnil-muhtadž*, 1/481; *Nihajetul-muhtadž*, 1/646; *Hašijetul-Džemel*, 4/76.

1149 El-Bekara, 197.

1150 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/363–365; *Mealimut-Ťenzil*, str. 75 (skraćena verzija); *Zadul-mesir*, 1/165; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/399; *Ed-Durrul-mensur*, 1/395–397; *El-Itkan*, 4/216; *Fethul-Kadir*, str. 182; *Ruhul-meani*, 1/482.

1151 Vidjeti: *Et-Temhid*, 19/55.

1152 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/363–365; *Mealimut-Tenzil*, str. 75; *Zadul-mesir*, 1/165; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/399; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/244; *Ed-Durrul-mensur*, 1/395–397.

1153 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 2/365–366.

1154 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/118.

Imam Ibn Kesir kaže: "Nakon ulaska u obrede zabranjeno je spolno općenje i sve što vodi ka tome: naslađivanje, ljubljenje i sl., kao što je zabranjeno i pričanje o tome sa suprugom."[1155]

Imam Ibn Arebi el-Maliki kaže: "Refes je izraz koji se odnosi ujedno na intimni odnos i naslađivanje (ženinim tijelom)."[1156] Imam El-Kasani kaže: "Muhrim je dužan izbjegavati sve što vodi ka spolnom odnosu, kao: poljubac, požudni dodir i naslađivanje ženinim tijelom."[1157]

Ne postoji veći prijestup koji muhrim može počiniti od intimnog odnosa.[1158] Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da nijedna zabrana koja se odnosi na muhrima neće pokvariti hadž, osim spolnog odnosa. Dakle, spolni odnos kvari ovaj ibadet i to je jednoglasno mišljenje učenjaka.[1159] Od ulaska u hadžske obrede muhrimu je strogo zabranjeno intimno općenje, sve do vremena kada mu to postaje dozvoljeno, o čemu će kasnije biti riječi.

Ako se odnos, pak, desi iz zaborava ili nepoznavanja propisa, hadž će, po mišljenju većine islamskih učenjaka, također biti pokvaren[1160], za razliku od novog mišljenja u šafijskom mezhebu po kojem intimni odnos iz zaborava ili neznanja ne kvari hadž.[1161] Imam Ibn Hazm[1162], također, smatra da intimni odnos iz zaborava ne kvari hadž.

Ibn Usejmin kaže: "Zabranjene stvari u bilo kojem ibadetu, ako se počine iz zaborava ili neznanja, ne povlače za sobom sankciju."[1163]

1155 Vidjeti: *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/244.

1156 Vidjeti: *Ahkamul-Kur'an*, 1/150.

1157 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/425.

1158 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 4/182; *El-Hidaje*, 1/136; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/171.

1159 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 63; *El-Istizkar*, 12/290; *El-Havil-kebir*, 4/215; *El-Mugni*, 3/323; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/399; *El-Furua*, 3/286; *El-Ikna*, 2/791; *Advaul-bejan*, 5/409 (*Alemul-fevaid*).

1160 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/380; *El-Istizkar*, 12/296; *El-Mugni*, 3/338; *El-Hidaje*, 1/161; *Bedaius-sanaia*, 2/462; *Tebjinul-hakaik*, 2/365; *Hašijetud-Dusuki*, 2/303; *Advaul-bejan*, 5/418–419.

1161 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/26, 307; *Hil'jetul-ulema*, 3/302; *El-Istizkar*, 12/296.

1162 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/189.

1163 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/197, 173, 471.

U ovom pogledu islamski učenjaci ne prave razliku između muškarca i žene.[1164] Inače, kada su u pitanju propisi, nema razlike između žene i muškarca, osim ako se šerijatskim argumentom potvrdi razlika između njih.[1165] Što se tiče hadža, žena se razlikuje od muškarca u nekoliko segmenata: oblačit će skrojenu odjeću, pokrivat će glavu, izgovarat će telbiju tihim glasom, obilazit će oko Kabe normalnim hodom (bez eremela – užurbanog hoda), neće otkrivati desno rame, neće trčati na sa'ju, neće se penjati na vrh Safe i Merve, neće brijati glavu, neće obavljati oproštajni tavaf ako uđe u mjesečni ciklus ili postporođajni period (nifas) i obavezna je imati mahrema za hadž.

Što se tiče pukog naslađivanja, bez srži intimnog odnosa i ejakulacije, to neće pokvariti hadž, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[1166]

U nastavku prethodno citiranog ajeta Uzvišeni Allah kaže:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ... ﴿١٩٧﴾

"Onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž, ne može imati spolni odnos, griješiti, niti se raspravljati u toku hadža..."[1167] U ovom ajetu spominje se izraz "fusûk", što znači griješenje, po mišljenju svih islamskih učenjaka.[1168] Imam El-Kurtubi kaže: "Ajet se odnosi na sve vrste griješenja."[1169] Muhrim, također, treba izbjegavati sve vrste rasprava, naročito onih u kojima se dižu glasovi, vrijeđa, ljuti i sl.[1170]

1164 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/462; *El-Medžmua*, 7/322; *Ez-Zehire*, 3/173.

1165 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/322; *Šerhul-umde*, 3/478; *I'lamul-muvekkiin*, 2/343–344; *Fethul-Bari*, 1/231, 305.

1166 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/330.

1167 El-Bekara, 197.

1168 Vidjeti: *Et-Temhid*, 19/55. Vidjeti također: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 7/328.

1169 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/400.

1170 Uporediti: *El-Medžmua*, 7/315; *Umdetul-kari*, 9/191; *Advaul-bejan*, 5/245.

3. Brijanje kose

Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ... ﴿١٩٦﴾

"**A glave svoje dok kurbani ne stignu do svoga mjesta, ne brijte.**"[1171]

U citiranom ajetu muhrimu je jasno zabranjeno brijanje glave i u pogledu ove zabrane nema razilaženja među islamskim učenjacima, odnosno svi su jednoglasni u mišljenju da muhrim ne smije brijati glavu[1172], osim ako za takav postupak postoji šerijatski validno opravdanje.[1173]

Razilaženje je zabilježeno u vezi s uklanjanjem ostalih dlaka na tijelu muhrima, tj. u pogledu toga da li ih je dozvoljeno uklanjati ili ne.[1174] Imam Malik[1175], učenjaci šafijske[1176] i hanbelijske[1177] pravne škole smatraju da je muhrimu zabranjeno odstranjivanje dlaka s tijela općenito i da u tom pogledu nema razlike između brijanja glave i ostalih dijelova tijela, iako se razilaze oko same količine obrijanih (iščupanih) dlaka zbog kojih bi se muhrim trebao iskupiti.[1178] Imam Malik, po drugoj verziji, Davud[1179], Ibn Hazm i Ibn Usejmin[1180] smatraju da se muhrim ne treba iskupljivati ako, osim glave, obrije neki drugi dio tijela.

Šejh Ibn Usejmin, nakon što je detaljno obrazložio ovo pitanje, rekao je: "Kada bi muhrim iz predostrožnosti izbjegao kraćenje brkova, te dlaka ispod pazuha i sa stidnog mjesta, lijepo bi postupio. Međutim, sporno je da mu to kategorički zabranjujemo i smatramo ga grješnim bez jasnog argumenta o zabrani."[1181]

1171 El-Bekara, 196.

1172 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 2/239; *El-Havil-kebir*, 4/114; *El-Muhalla*, 7/198; *El-Istizkar*, 11/267; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/367; *El-Medžmua*, 7/222; *Umdetul-kari*, 10/193.

1173 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 64.

1174 Vidjeti: *Et-Temhid*, 23/124; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/367; *Advaul-bejan*, 5/274; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/131–132.

1175 Vidjeti: *El-Istizkar*, 4/407.

1176 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/115–116; *El-Medžmua*, 7/316; *El-Idâh*, str. 164; *Hil'jetul-ulema*, 3/283.

1177 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/301; *El-Udde šerhul-umde*, str. 234; *El-Furua*, 3/260.

1178 Vidjeti: *El-Istizkar*, 4/406–407; *Advaul-bejan*, 5/274–275.

1179 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/115; *Hil'jetul-ulema*, 3/283.

1180 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/132.

1181 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/132.

4. Pokrivanje glave

Ibn Omer je upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, šta hadžija može oblačiti, a on mu je rekao: "*Nemoj oblačiti košulju, kapu, gaće (hlače), kukuljicu, niti odjeću koja je došla u dodir s versom ili šafranom, a onaj ko ne nađe nanule, neka obuje mestve i podreže ih, tako da mu budu ispod gležnjeva.*"[1182] Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za muhrima koji je umro na Arefatu, rekao: "*Okupajte ga vodom i sidrom*[1183] *i zamotajte ga u dva platna, a nemojte ga namirisavati, niti mu glavu pokrivati, jer će ga Allah na Sudnjem danu proživjeti da izgovara telbiju.*"[1184]

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je muškarcu muhrimu zabranjeno pokrivanje glave.[1185] Ova zabrana odnosi se na pokrivanje glave nečim što je skrojeno u njenom obliku, kao različite vrste kapa, fesova i sl., ili nečim drugim što će biti priljubljeno uz glavu.[1186] U prethodnom hadisu Ibn Abbasa kaže se: "*...niti mu glavu pokrivati...*", što je jasan dokaz da pokrivanje glave nije vezano za ono što je skrojeno u njenom obliku, već da se pod tim podrazumijeva sve što je priljubljeno uz glavu. U citiranom hadisu navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranio pokrivanje glave ashaba koji je umro na Arefatu, iako se pokrivanjem ne smatra stavljanje kape na glavu, već se glava prekriva kefinima. Imam En-Nevevi u komentaru hadisa koji prenosi Ibn Omer, kaže: "Pod kapom i kukuljicom podrazumijeva se sve što pokriva glavu, bez obzira bilo sašiveno u njenom obliku ili ne, čak se i turban smatra zabranjenim."[1187]

1182 El-Buhari, 47/134; Šafija, *El-Musned*, str. 117; Ebu Davud, 2/170/1823; En-Nesai, 2/129/2667; Ed-Darekutni, 2/204/2451; Ibn Hibban, 9/94/3784.

1183 Sidr je plod divljeg lotosa. Ovdje se misli na list divljeg lotosa koji se samelje i pomiješa s vodom. U davna vremena sidr se koristio kao sredstvo za pranje i čišćenje.

1184 El-Buhari, 386/1849; Muslim, 474/1206.

1185 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 64; *El-Havil-kebir*, 4/101; *Meratibul-idžma*, str. 76; *El-Istizkar*, 11/28, 45; *Et-Temhid*, 15/104, 109; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/28–29; *El-Minhadž*, 8/61; *Medžmuu fetava*, 21/27; *El-Furua*, 3/266; *El-Keššaf*, 2/506.

1186 Uporediti: *El-Vesit*, 2/41; *Medžmuu fetava*, 21/27; *Hašijetul-Budžejremi*, 2/194; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/142.

1187 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/61; *El-Insaf*, 3/461.

Muhrim se može zaštititi od sunca ili vremenskih nepogoda svime što je fiksno i što ne može nositi sa sobom, kao što su: objekti stanovanja, kupole, šatori, drveće na kojem je razvučeno platno radi stvaranja hlada i sl., i u vezi s ovim ne postoji razilaženje među islamskim autoritetima.[1188] Razilaženje je zabilježeno u pogledu pokrivanja glave s nečim što muhrim nosi sa sobom.[1189] Po preferirajućem mišljenju, bitno je da dotični predmet nije priljubljen uz glavu, iako ga muhrim nosio sa sobom. Na osnovu toga dozvoljeno je korištenje kišobrana, bilo zbog sunca ili vremenskih nepogoda, jer se njime, ustvari, nije pokrila glava.[1190] Muhrimu je, također, dozvoljeno da stavi ruku na glavu[1191] i taj postupak ne smatra se pokrivanjem glave.

Isto tako, nema smetnje da se muhrim vozi u zatvorenom prijevoznom sredstvu u kojem će biti zaklonjen od sunca, bez obzira radilo se o avionu, autobusu ili autu, i ovaj postupak dozvoljavaju sunnijski učenjaci, za razliku od današnjih šiija koji se od mešâira do mešâira (obrednih mjesta) voze isključivo u kabrio autobusima, smatrajući da je ispravna jedino vožnja u prijevoznom sredstvu koje nije natkriveno.[1192]

Često se može primijetiti da muhrim nosi torbu na ramenu, a ponekad i na glavi, i u vezi s tim postoji propis: Ako time nije želio pokrivanje glave, što je najčešći slučaj, nije se dužan iskupiti, jer je teško shvatljivo da neko stavi torbu na glavu želeći na taj način da je pokrije.[1193]

Što se tiče pokrivanja lica muhrima (muškarca), islamski se učenjaci uveliko razilaze o tom pitanju. U prethodnom hadisu Ibn Abbasa kaže se: "*...nemojte ga namirisavati, niti mu glavu pokrivati.*" U jednoj verziji ovog hadisa navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*...nemojte ga namirisavati, niti mu glavu i lice pokrivati*"[1194], s dodatkom

---

1188 Uporediti: *Et-Temhid*, 15/111; *El-Istizkar*; 11/47; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/29; *El-Mugni*, 3/287; *El-Minhadž*, 8/143; *El-Medžmua*, 7/236; *Medžmuu fetava*, 21/207 i 26/112.

1189 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/285–286; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 103; *El-Keššaf*, 2/506; *El-Insaf*, 3/461.

1190 Vidjeti: *El-Fetavas-Siadijje*, str. 184; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/140.

1191 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/512; *El-Medžmua*, 7/227; *Revdatut-talibin*, 3/125.

1192 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/140.

1193 Uporediti: *El-Insaf*, 3/463; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/142.

1194 Muslim, 474/1206; Et-Taberani, 12/60/12526.

riječi "lice". Učenjaci koji su prihvatili ovaj dodatak u hadisu ne prave razliku između lica i glave, za razliku od onih koji ga ne prihvataju i smatraju da se riječ "lice" u kontekstu hadisa našla greškom nekog od prenosilaca.[1195] Učenjaci hanefijske[1196] i malikijske[1197] pravne škole smatraju pokrivanje lica zabranjenim, dok šafijski[1198] i hanbelijski[1199] pravnici, Ibn Hazm[1200] i većina[1201] islamskih učenjaka općenito u tome ne vide nikakve smetnje. Ibn Hazm[1202] i Ibn Kudama[1203] navode od brojnih ashaba i tabiina da su muhrimu dozvoljavali pokrivanje lica. Nakon ovih predanja, imam Ibn Kudama rekao je: "Nije poznato da je neko od ashaba kazao suprotno ovome, što ukazuje na konsenzus (ashaba o dozvoljenosti pokrivanja lica)."[1204]

5. Oblačenje skrojene odjeće

Ibn Omer je upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, šta hadžija može oblačiti, a on je odgovorio: "*Nemoj oblačiti košulju, kapu, gaće (hlače), kukuljicu, niti odjeću koja je došla u dodir s versom ili šafranom, a onaj ko ne nađe nanule, neka obuje mestve i podreže ih tako da mu budu ispod gležnjeva.*"[1205] Islamski učenjaci su jednoglasni u mišljenju da muhrim ne smije oblačiti odjeću spomenutu u ovom hadisu.[1206]

Gotovo u svim klasičnim fikhskim djelima na arapskom jeziku možemo naći tvrdnju da je muhrimu zabranjeno oblačenje skrojene odjeće. Budući da ove riječi mogu biti i bivaju pogrešno shvaćene,

1195 Vidjeti: *Nasbur-raje*, 3/28; *Ed-Diraje*, 2/11; *Irvaul-galil*, 4/200.
1196 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/130; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/441; *El-Hidaje*, 1/136; *El-Bahrur-raik*, 2/349.
1197 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/138; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 103; *El-Keššaf*, 2/283.
1198 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/101; *Tarhut-tesrib*, 5/41.
1199 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/310; *El-Insaf*, 3/463.
1200 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/92.
1201 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/92; *Tarhut-tesrib*, 5/41; *Umdetul-kari*, 9/166; *Zehiretul-ukba*, 24/71.
1202 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/91–92.
1203 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/310.
1204 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/310.
1205 El-Buhari, 47/134; Šafija, *El-Musned*, str. 117; Ebu Davud, 2/170/1823; En-Nesai, 2/129/2667; Ed-Darekutni, 2/204/2451; Ibn Hibban, 9/94/3784.
1206 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 64; *El-Medžmua*, 7/229.

nužno je pojasniti njihovo značenje, jer se ovom frazom ne aludira na ono što mnogi shvataju iz prijevoda na naš jezik. Kada se kaže "skrojena odjeća", ne misli se na odjeću koja na sebi ima krojački šav (bio ručni ili mašinski), već se misli na odjeću koja je skrojena u obliku određenog dijela tijela, kao: kapa, košulja, hlače, rukavice i sl. Ovo je stav svih učenjaka iz poznatih pravnih škola[1207] i nisam naišao na razilaženje o ovom pitanju. Kada bi muhrim, naprimjer, obukao zakrpljene ihrame, to se ne bi tretiralo skrojenom odjećom, iako je, u stvarnosti, prošivena. Isto tako, ihrami koji su porubljeni s krajeva, ne smatraju se šivenom odjećom iako su prošiveni[1208], ili ihrami koji su skrojeni iz dva ili više dijelova i sl.

Što se tiče žene muhrima, njoj je dozvoljeno da nosi svu skrojenu odjeću izuzev nikaba i rukavica.[1209] Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Žena, dok se nalazi u ihramima, neće stavljati nikab, niti će oblačiti rukavice!*"[1210] Primjećujemo da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije zabranio pokrivanje lica, već stavljanje nikaba koji je priljubljen uz lice.[1211] Prema tome, nema smetnje da žena muhrim, dok bude izložena pogledima stranaca, pokrije lice nečim drugim mimo nikaba. U slučaju da ne bude izložena pogledima stranih muškaraca, tada će otkriti svoje lice.[1212]

1207 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/276; *El-Kafi*, 1/509; *Eš-Šerhul-kebir*, 2/235; *El-Mesaliku fil-menasik*, 2/694; *Ez-Zehire*, 3/135; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/30; *El-Medžmua*, 7/229–230; *El-Minhadž*, 8/61; *Medžmuu fetava*, 19/195; Ibn Tejmijja, *Šerhul-umde*, 3/15; *Tehzibus-sunen*, 5/198; *El-Furua*, 3/272; *Fethul-Bari*, 3/470; *Umdetul-kari*, 2/222; *Rahmetul-umme*, str. 100; *El-Insaf*, 3/466; *El-Ikna li talibil-intifa*, 1/571; *El-Bahrur-raik*, 3/7; *El-Keššaf*, 2/489, 508; *Mirkatul-mefatih*, 5/590; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta*, 2/320; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/571; *Hašijetud-Dusuki*, 2/283; *Hašijetul-Budžejremi*, 2/195; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/11; *Evdžezul-mesalik*, 6/366; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/145–147; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/145; El-Fevzan, *Šerhu menasikil-hadž*, str. 42; *Zehiretul-ukba*, 24/53; *Libasur-redžul*, 2/1296; El-Umeri, *El-Ahkam*, 2/353; *Muškilu libasil-ihram*, str. 82; *Sahihu Fikhis-sunne*, 2/199–200.

1208 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/145, 147; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/145.

1209 Uporediti: Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 53.

1210 El-Buhari, 384/1838; Ebu Davud, 2/171/1825.

1211 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/153.

1212 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/311; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/153.

Esma, kćerka Ebu Bekrova, kaže: "Pokrivale smo naša lica od muškaraca, a prije toga smo se češljale u ihramima."[1213]

Učenjaci hanefijske[1214], malikijske[1215], šafijske[1216], hanbelijske[1217] i zahirijske[1218] pravne škole smatraju dozvoljenim da žena muhrim pokriva lice u prisustvu stranaca, dok Ibn Munzir[1219], Ibn Abdulberr[1220], Ibn Rušd[1221], Ibn Kudama[1222], Ibn Tejmijja[1223] i Ibn Hadžer[1224] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Propis nošenja rukavica isti je kao propis nikaba. Ženi muhrimu zabranjeno je da obuče rukavice, ali joj nije zabranjeno da pokrije šake na bilo koji drugi način, recimo, da ih prekrije ogrtačem (džilbabom)[1225] i slično tome. Veliki hadiski ekspert Ibn Hadžer el-Askalani kaže: "Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je ženi na hadžu dozvoljeno da pokrije lice i šake nečim drugim osim nikaba i rukavica."[1226]

Što se tiče hadisa koji prenosi Ibn Omer i u kojem se muhrimu zabranjuje određena odjeća, islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da se ta zabrana odnosi isključivo na muškarce, a ne na žene[1227], osim

1213 Ibn Huzejma, 4/203/2690; El-Hakim, 1/624/1668. El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Hidžabul-muslime*, str. 108.

1214 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/33; *El-Hidaje*, 1/149; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/356; *Ed-Durrul-muhtar*, 3/629 (s *Reddul-muhtar*).

1215 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/111; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/13; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta*, 2/329.

1216 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/155; El-Iraki, *Tarhut-tesrib*, 5/40, koji ovo mišljenje pripisuje učenjacima četiri pravne škole.

1217 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/311; *El-Furua*, 3/332; *Muntehel-iradat*, 1/189; *El-Keššaf*, 2/530.

1218 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/78.

1219 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/217; *Fethul-Bari*, 3/474–475.

1220 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/108; *El-Istizkar*, 4/215.

1221 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/327.

1222 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/104, 108; *El-Mugni*, 3/311–312; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/153.

1223 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/112.

1224 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 4/65.

1225 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/193.

1226 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 4/65.

1227 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 64; *Meratibul-idžma*, str. 77; *Et-Temhid*, 15/104, 108; *El-Istizkar*, 11/28, valorizacija: El-Kaladži; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/214; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/326–327; *El-Ikna*, 2/797, 802; *Fethul-Bari*, 3/470.

namirisane odjeće koja je zabranjena i ženama, po konsenzusu islamskih učenjaka.[1228]

Napomene

• U hadisima ne postoji nijedno slovo kojim se ženi koja obavlja hadžske obrede naređuje otkrivanje lica, već se samo zabranjuje upotreba nikaba.[1229]

• Učenjaci hanefijske[1230] i šafijske[1231] pravne škole smatraju da veo koji se spušta s glave preko lica, ne treba doticati lice, već treba biti odvojen od njega, na ovaj ili onaj način. Stoga se na hadžu često može vidjeti da žene pokrivaju lica tako da iznad čela stave metalni ili plastični poluluk koji udaljava veo od lica. Međutim, ovo mišljenje nema jako uporište[1232], a Allah najbolje zna.

6. Mirisanje tijela ili odjeće

Ibn Omer je upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, šta hadžija može oblačiti, a on je odgovorio: "*Ne oblači: košulju, kapu, gaće (hlače), kukuljicu, niti odjeću koja je došla u dodir s versom ili šafranom, a onaj ko ne nađe nanule, neka obuje mestve i podreže ih tako da mu budu ispod gležnjeva.*"[1233] Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za muhrima koji je umro na Arefatu, rekao: "*Okupajte ga vodom (pomiješanom) sa sidrom i zamotajte ga u dva komada platna, a nemojte ga namirisavati, niti mu glavu pokrivati, jer će ga Allah na Sudnjem danu proživjeti da izgovara telbiju.*"[1234] S obzirom na to da je zabranjeno mirisati mrtvog muhrima zbog obreda u kojima se nalazio, onda je preče da to bude zabranjeno živom muhrimu.[1235]

1228 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 65; *Tarhut-tesrib*, 5/43–44; *Fethul-Bari*, 3/470.

1229 Vidjeti: *Tehzibus-sunen*, 5/198.

1230 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/409–410; *El-Hidaje*, 1/149; *El-Bahrur-raik*, 2/381.

1231 Vidjeti: *El-Umm*, 2/514; *Revdatut-talibin*, 3/127; *El-Medžmua*, 7/234.

1232 Vidjeti: *Tehzibus-sunen*, 5/198; *I'lamul-muvekkiin*, 2/393–394; *Medžmuu muellefatit--Tajjar*, 10/1520.

1233 El-Buhari, 47/134; Šafija, *El-Musned*, str. 117; Ebu Davud, 2/170/1823; En-Nesai, 2/129/2667; Ed-Darekutni, 2/204/2451; Ibn Hibban, 9/94/3784.

1234 El-Buhari, 386/1849; Muslim, 474/1206.

1235 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/296.

Islamski učenjaci iz prvih i potonjih generacija jednoglasni su u mišljenju da je muhrimu, i muškarcu i ženi,[1236] zabranjeno korištenje mirisa nakon ulaska u obrede.[1237]

Imam En-Nevevi kaže: "Hadis zabranjuje upotrebu versa i šafrana[1238], a time se, ustvari, zabranjuje sve što miriše. I muškarcu i ženi, dok su u obredima, zabranjeno je korištenje svih vrsta mirisa."[1239]

Što se tiče pukog mirisanja određenog parfema radi kupovine ili znatiželje, bez nanošenja na tijelo ili ihrame, to nije zabranjeno, izuzev ako bi se tim mirisanjem muhrim naslađivao, i tada bi bilo zabranjeno.[1240]

Na ovom mjestu nužno je spomenuti pitanje upotrebe mirišljavih sapuna, šampona, pasti za zube i sl. Islamski se učenjaci razilaze u pogledu korištenja ovih higijenskih sredstava budući da sadrže mirišljave supstance. Jedna skupina učenjaka dozvolila je upotrebu ovih sredstava, druga je zabranila, a treća je napravila razliku između onih u čijem se sastavu nalazi neki od klasičnih mirisa, poput miska, mošusa i sl., i onih koji mirišu sami po sebi ili sadrže mirišljave tvari koje u osnovi nisu miris, već samo lijepo mirišu, kao određene vrste biljaka, cvijeća i sl. pa su zabranili korištenje prve vrste higijenskih sredstava koja sadrže klasični miris, a dozvolili korištenje druge vrste.[1241] Treće mišljenje mogli bismo smatrati preferirajućim i njega je odabrao veliki islamski učenjak današnjice šejh Ibn Usejmin.[1242] Što se tiče ovih higijenskih sredstava, ona uglavnom spadaju u drugu, dozvoljenu vrstu, i ne tretiraju se klasičnim

1236 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 65; *Tarhut-tesrib*, 5/43–44; *Fethul-Bari*, 3/470.

1237 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 62; *Meratibul-idžma*, str. 76–77; *El-Istizkar*, 11/58; *Et-Temhid*, 15/104, 10/17 i 19/309; *El-Mugni*, 3/296; *El-Ihtijar*, 1/207; *El-Medžmua*, 7/248; *Tarhut-tesrib*, 5/43–44; *Umdetul-kari*, 7/423; *El-Furua*, 3/277; *Rahmetul-umme*, str. 100; *El-Keššaf*, 2/511.

1238 Dvije poznate vrste mirisa.

1239 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/61.

1240 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/158–159; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 206.

1241 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/110; *El-Mebsut*, 4/122–124; *Mevahibul-Dželil*, 4/225; *Ez-Zehire*, 3/225; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 207–210.

1242 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/155, 158, 160; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 210.

mirisom.[1243] Isti je slučaj s vlažnim maramicama koje se često koriste na putu, prilikom presvlačenja beba itd. Naime, ako se u sastavu dotičnih maramica nalazi klasični miris, tada je zabranjena njihova upotreba, a ako se u njihovom sastavu ne nalazi klasični miris, tada njihova upotreba nije zabranjena.[1244]

Napomena: Ako bi muhrim namjerno dotaknuo Kabu i na njegovoj ruci ostalo vlažno[1245] od mirisa, bio bi dužan iskupiti se, jer se takav postupak tretira mirisanjem.[1246] Ovo je stav učenjaka malikijske[1247], šafijske[1248] i hanbelijske[1249] pravne škole, a od savremenih učenjaka odabrao ga je Stalni kolegij[1250] i šejh Ibn Usejmin.[1251] Hanefijski učenjaci smatraju da se muhrim mora iskupiti ako na njemu ostane više mirisa, a ne manja količina.[1252]

7. Kraćenje noktiju

Prethodno smo spominjali da je muhrimu pohvalno da prije ulaska u obrede skrati nokte da to ne bi činio tokom obreda, dok je u ihramima. Nije mi poznato da u sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, postoji jasan argument koji bi ukazao na zabranu kraćenja noktiju, već islamski učenjaci, analogno brijanju kose, zabranjuju kraćenje noktiju.[1253] Imam Ibn Munzir navodi konsenzus učenjaka u pogledu ove zabrane.[1254] Ovaj konsenzus prenijeli su imam Ibn Kudama[1255], Ibn Rušd[1256], En-

1243 Uporediti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/160.
1244 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/155.
1245 Ako je miris, pak, suh, neće biti dužan iskupiti se.
1246 Vidjeti: *Tenbihul-gafilin*, str. 376.
1247 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/460; *El-Istizkar*, 11/69; *Mevahibul-Dželil*, 4/234–235.
1248 Vidjet: *El-Umm*, 2/523; *El-Havil-kebir*, 4/113; *El-Medžmua*, 7/239.
1249 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/513; *El-Furua*, 3/278.
1250 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/186.
1251 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/159–160; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/155.
1252 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/124; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/25; *Bedaius-sanaia*, 2/418.
1253 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/532; *El-Keššaf*, 2/504; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/133; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/125.
1254 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 62, 64.
1255 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/531.
1256 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/367.

-Nevevi[1257], El-Fasi[1258], El-Merdavi[1259], Ibn Muflih[1260] i Eš-Šinkiti[1261] i niko od njih nije porekao tvrdnju Ibn Munzira, osim što se navodi od Davuda b. Alija ez-Zahirija[1262] i Ibn Hazma[1263] da u tome nisu vidjeli smetnje.

Od Ibn Abbasa se prenosi da je u komentaru Allahovih riječi:

﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ...﴿٢٩﴾

"**Neka sa sebe prljavštinu uklone...**"[1264], rekao: "Ovo se odnosi na brijanje glave, kraćenje brkova, uklanjanje dlaka ispod pazuha i sa stidnih mjesta i kraćenje noktiju."[1265] Od Muhammeda b. Ka'ba el-Kurejzija prenosi se da je na isti način protumačio spomenuti kur'anski ajet, s nešto izmijenjenim redoslijedom.[1266] Od Mudžahida se prenosi da je, tumačeći ovaj ajet, rekao: "To je brijanje glave, kraćenje brkova, kraćenje noktiju i depilacija dlaka ispod pazuha."[1267]

U nastavku ovog ajeta, Uzvišeni Allah kaže:

﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

"**Neka svoje zavjete ispune i neka oko Kabe drevne obilaze.**" Dakle, ajet se odnosi na hadžiju koji se oslobađa ihrama i u njemu je jasno naznačeno da hadžija sa sebe treba ukloniti prljavštinu koju prije toga nije smio ukloniti. Shodno pojašnjenju Ibn Abbasa i drugih, ajet se, između ostalog, odnosi i na kraćenje noktiju.

1257 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/223.
1258 Vidjeti: *El-Ikna*, 2/799.
1259 Vidjeti: *El-Insaf*, 3/455.
1260 Vidjeti: *El-Furua*, 3/265.
1261 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/276–277.
1262 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/223; *El-Furua*, 3/265.
1263 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/246.
1264 El-Hadždž, 29.
1265 Ibn Ebu Šejba, 3/414/15668; Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 17/196/18973. Šejh El-Albani ovo predanje smatra ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 5/377.
1266 Ibn Ebu Šejba, 3/413–414/15664; Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 17/197/18975. Šejh El--Albani kaže: "Ova je predaja vjerodostojna ili, u najmanju ruku, dobra." Vidjeti: *Es--Silsiletud-daife*, 5/377.
1267 Ibn Ebu Šejba, 3/413/15663; Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 17/197/18977. Šejh El-Albani ocijenio je ovu predaju ispravnom. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 5/377.

Nokat koji se slomio ili oštetio, može se odrezati, po konsenzusu učenjaka.[1268] Ibn Abbas je rekao: "Muhrim se može okupati, izvaditi zub, pomirisati rejhan[1269] i otkinuti slomljeni nokat."[1270] Ahmed i Ishak smatraju da je muhrimu dozvoljeno vađenje zuba.[1271]

Nema sumnje da je konsenzus validan argument i da nije dozvoljeno postupati suprotno jednoglasnom mišljenju eksperata islamskih nauka[1272], jer je nemoguće da se učenjaci ovog blagoslovljenog ummeta usaglase na nečemu što je pogrešno. Konsenzus učenjaka mora biti zasnovan na argumentu iz primarnih ili sekundarnih izvora šerijata, iako ljudi ne poznavali dotični dokaz.[1273] Imam Šafija smatra da je stvarni konsenzus jači argument, čak i od pojedinačnih (âhâd) hadisa.[1274] Na ovaj smisao ukazao je i šejhul-islam Ibn Tejmijja.[1275] Ova činjenica ne smije biti zbunjujuća jer davanje prednosti konsenzusu islamskih učenjaka predstavlja, zapravo, davanje prednosti dokazu na kojem je zasnovan dotični konsenzus[1276], iako ga ljudi ne poznavali. U vezi s kraćenjem noktiju, prioritetnije je slijediti mišljenje apsolutne većine islamskih klasika, a prihvatanjem spomenutog konsenzusa, to postaje kategorična obaveza[1277], a Allah najbolje zna.

1268 Vidjeti: *El-Idžma,* str. 64; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari,* 4/507; *El-Mugni,* 3/302; *El-Ikna,* 2/800.

1269 Rejhan je poznata vrsta mirišljavog bilja.

1270 El-Bejheki, 5/98/9125. Šejh El-Albani ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem,* str. 28–29.

1271 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak,* 1/564 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža).

1272 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 7/270.

1273 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 19/195; Muhammed el-Džizani, *Mealimu usulil-fikh,* str. 177; *Idžmaatu Ibnu Abdilberr,* 1/41.

1274 Vidjeti: Ibn Ebu Hatim, *Adabuš-Šafii,* str. 232; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje,* str. 437; El-Bejheki, *Menakibuš-Šafii,* 2/30; *Sijeru ealamin-nubela,* 10/20.

1275 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava,* 7/29, izdavač: El-Ubejkan.

1276 Vidjeti: *Muzekkiretu usulil-fikh,* str. 115; *Mealimu usulil-fikh,* str. 184; *Idžmaatu Ibni Abdilberr,* 1/41.

1277 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia,* 7/133.

8. Lov
Uzvišeni Allah kaže:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ...﴾٩٥

"**O vjernici, ne ubijajte divljač dok ste u ihramima.**"[1278]

Ebu Katada prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, krenuo na umru, a s njim su krenuli i neki ashabi. Jednu grupu od njih poslao je drugim putem, a među njima i Ebu Katadu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tada im je rekao: "*Držite se morske obale dok se opet ne sastanemo.*" Kada su pošli, svi su obukli ihrame osim Ebu Katade. Dok su tako putovali, iznenada su ugledali divlje magarce (zebre). Ebu Katada se okomio na njih i ubio jednu magaricu. Nakon toga, zaustavili su se, (pripremili i) pojeli njeno meso, a potom se zapitali: "Da li nam je u ihramima dozvoljeno jesti meso ulovljene (životinje)?" Zatim su ono što je preostalo (višak) od mesa ulovljene magarice ponijeli. Kada su došli Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, rekli su: "Allahov Poslaniče, mi smo uistinu obukli ihrame, a Ebu Katada nije. Kada smo ugledali divlje magarce, Ebu Katada je na njih navalio i ustrijelio jednu magaricu. Zatim smo se zaustavili, (pripremili i) pojeli nešto njenog mesa i tada smo se zapitali: 'Je li nam dozvoljeno jesti meso ulovljene (životinje) dok smo u ihramima?' Ono što je ostalo od mesa, donijeli smo." "*Je li od vas iko njemu zapovijedio da se na nju okomi ili mu na nju pokazao?*", upitao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. "Ne", rekli su oni. "*Onda jedite ostatak mesa!*", rekao je Poslanik.[1279]

Islamski učenjaci iz prvih i potonjih generacija ne razilaze se u pogledu toga da je muhrimu zabranjen lov[1280], a isto tako jednoglasni su i u mišljenju da je muhrimu zabranjeno na bilo koji način ukazati na životinju koju neko drugi treba ubiti[1281], tj. da bude saučesnik u lovu.

1278 El-Maida, 95.

1279 El-Buhari, 381/1824; Muslim, 468/1196.

1280 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 62; *Šerhu meanil-asar*, 2/175; *Et-Temhid*, 9/58; *El-Muhalla*, 7/218; *El-Istizkar*, 11/299; *El-Mugni*, 3/288; *El-Medžmua*, 7/263; *Umdetul-kari*, 10/161; *El-Furua*, 3/297.

1281 Vidjeti: *Nevadirul-fukaha*, str. 71; *Et-Temhid*, 21/155; *El-Istizkar*, 11/278; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/70; *Fethul-Bari*, 4/35–36.

Islamski su učenjaci podrobno pojasnili brojne detalje koji se tiču lova kao i iskupnine za ovaj prijestup.[1282] Budući da je pitanje lova na hadžu bilo aktuelno u prošlosti, za razliku od našeg vremena, nećemo se posebno zadržavati na njemu, što ne znači da treba zapostaviti izučavanje ovog i njemu sličnih pitanja.

9. Prosidba i sklapanje braka

Osman b. Affan prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Muhrim se ne može ženiti, niti udavati*[1283], *niti prositi.*"[1284] Na osnovu ovog hadisa većina islamskih učenjaka smatra ženidbu muhrima zabranjenom i neispravnom[1285], bilo da je muhrim mladoženja, ili nevjesta, ili staratelj.[1286] Ovo je stav učenjaka malikijske[1287], šafijske[1288] i hanbelijske[1289] pravne škole, El-Lejsa, El-Evzaija, Ishaka[1290], Ibn Hazma[1291] i drugih.

Ikrima, Ibrahim en-Nehai, Sufjan es-Sevri[1292] i učenjaci hanefijske[1293] pravne škole smatraju da je muhrimu, ipak, dozvoljeno sklapanje bračne veze. Ovaj stav dokazuju hadisom Ibn Abbasa u kojem kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, oženio se Mejmunom dok je bio u obredima (muhrim)."[1294]

1282 O iskupnini će više riječi biti kasnije.

1283 Bilo da je staratelj ili opunomoćenik. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/250; *El-Minhadž*, 9/163; *El-Furua*, 3/282; *Hil'jetul-ulema*, 3/293; *Mirkatul-mefatih*, 5/583.

1284 Muslim, 555/1409; Ahmed, 1/64; En-Nesai, 5/192/2842.

1285 Vidjeti: *El-Mufhim*, 4/105; *El-Minhadž*, 9/163; *Fethul-Bari*, 4/62.

1286 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/126; *El-Minhadž*, 9/163; *El-Furua*, 3/282.

1287 Vidjeti: *Et-Temhid*, 3/156; *El-Istizkar*, 4/350; *El-Munteka*, 3/408; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/331; *Hil'jetul-ulema*, 3/293.

1288 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/126; *El-Medžmua*, 7/250; *Hil'jetul-ulema*, 3/293.

1289 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/318; *El-Keššaf*, 2/523; *El-Furua*, 3/282; *El-Insaf*, 3/492.

1290 Vidjeti: *El-Istizkar*, 4/350; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/508; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/331; *Umdetul-kari*, 10/195.

1291 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/198.

1292 Vidjeti: El-Mervezi, *Ihtilaful-fukaha*, str. 420; *El-Istizkar*, 4/351; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/331; *Umdetul-kari*, 10/195.

1293 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 2/273; *El-Mebsut*, 4/191; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/233; *El--Binaje*, 5/47.

1294 El-Buhari, 384/1837; Muslim, 555/1410.

Islamski učenjaci obrazlažu da je Ibn Abbas, pored svoje učenosti i pored toga što mu je Mejmuna bila tetka, govorio shodno znanju i informacijama koje je posjedovao.[1295] Međutim, Mejmuna, majka vjernika, najpreča je da potvrdi ili negira ovu činjenicu. Imam Muslim bilježi predanje u kojem Jezid b. El-Asamm kazuje da mu je Mejmuna bint El-Haris pričala da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sklopio brak s njom nakon što se oslobodio ihrama. Jezid je nakon toga rekao: "Mejmuna je bila moja tetka i tetka Ibn Abbasa."[1296] Nema sumnje da su riječi Mejmune u ovom slučaju mjerodavne i presudne, jer je ona, bez dvojbe, prisustvovala tom događaju, dok je Ibn Abbas prenio ono što je čuo.[1297] Većina prenosilaca, za razliku od Ibn Abbasa,[1298] navodi da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, oženio Mejmunom nakon što se oslobodio ihrama.[1299]

Mnogi učenjaci smatraju da je pravo značenje hadisa koji prenosi Ibn Abbas da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, oženio Mejmunom u zaštićenoj zoni (el-haremu) nakon što se oslobodio ihrama, a ne da je bio muhrim u pravom smislu te riječi.[1300] Stoga je šejh El-Albani ovo Ibn Abbasovo predanje okarakterizirao kao iznimno.[1301]

Ova dva, prividno oprečna, hadisa odnose se na poznato pitanje u islamskoj jurisprudenciji, kada riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, oponiraju njegovom djelu. Najprimjerenija metoda postupanja u pogledu argumenata ove vrste, kako verbalnih – riječi, tako i praktičnih – djela, jeste njihovo usaglašavanje i prihvatanje.[1302] Ako ih nije moguće uskladiti, onda se prednost daje riječima, jer se Poslanik, sallallahu alejhi

1295 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/175.

1296 Muslim, 556/1411; Ibn Madža, 1/632/1964; Ibn Hibban, 9/443/4136.

1297 Uporediti: *El-Mufhim*, 4/105; *El-Minhadž*, 9/163; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/175.

1298 Imam Ibn Hadžer navodi ovu tvrdnju, također, od Aiše i Ebu Hurejre. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 4/62 i 9/71.

1299 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/509; *El-Minhadž*, 9/163; *El-Mufhim*, 4/105; *Fethul-Bari*, 9/70.

1300 Vidjeti: *El-Munteka*, 3/407; *Ikmalul-mulim*, 4/551; *El-Mufhim*, 4/106; *El-Minhadž*, 9/163; *Fethul-Bari*, 9/71.

1301 Vidjeti: *Daifu Sunenin-Nesai*, str. 87.

1302 Vidjeti: Muhammed el-Ešker, *Efalur-Resuli, sallallahu alejhi ve sellem*, 2/189.

ve sellem, riječima obraća svim svojim sljedbenicima, za razliku od djelâ koja mogu biti važeća isključivo za Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[1303]

Kadija Ijad kaže: "(Izjava u kojoj je muhrimu) zabranjena (ženidba) jeste izjava Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, a hadis (koji prenosi Ibn Abbas) o sklapanju braka s Mejmunom jeste postupak, a riječima se daje prednost nad postupkom, jer riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, upućene su svim ljudima, dok postupak može vrijediti isključivo za Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem."[1304]

U pogledu ženidbe, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, imao je mnoge specifičnosti koje nisu vrijedile za njegove sljedbenike, kao: ženidba bez mehra, ženidba više od četiri supruge, ženidba bez staratelja, ženidba bez pristanka supruge, kao što je bio slučaj sa Zejnebom, ulazak kod žene koju mu je Uzvišeni Allah učinio dozvoljenom bez bračnog ugovora itd.[1305] Stoga neki učenjaci, želeći uskladiti prividno oprečne hadise, smatraju da je ženidba u obredima bila dozvoljena samo Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem.[1306]

Jedan od dokaza koji upućuju na zabranu jeste činjenica da u pogledu vremena sklapanja braka s Mejmunom postoji veliko razilaženje, dok je Osmanov hadis o zabrani ženidbe muhrimu jasan i nedvosmislen.[1307]

Napomena: Muhrimu nije pohvalno čak ni da bude svjedok na vjenčanju. Pored toga, većina islamskih učenjaka smatra svjedočenje prihvatljivim i bračni ugovor ispravnim, dok manjina pravnika kaže da je takav brak neispravan.[1308]

1303 Uporediti: Er-Razi, *El-Mahsul*, 3/388; *El-Minhadž*, 9/163; *Medžmuu fetava*, 22/321.

1304 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/551.

1305 Vidjeti: *El-Mufhim*, 4/106; *El-Mugni*, 7/340; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 3/507; Es-Sujuti, *El-Hasaisul-kubra*, 2/245–246.

1306 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/257; *El-Minhadž*, 9/163; *Fethul-Bari*, 9/70; *Meunetu ulin-nuha*, 4/110; *El-Hasaisul-kubra*, 2/247.

1307 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/551; *El-Mufhim*, 4/106; *Fethul-Bari*, 9/71.

1308 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/126; *El-Mugni*, 3/321; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 3/42; *El-Medžmua*, 7/251; *El-Minhadž*, 9/164; *Hil'jetul-ulema*, 3/294.

Postupci koji su dozvoljeni muhrimu

Muhrimu je dozvoljeno sve što Zakonodavac nije zabranio, kao i onome ko nije ušao u obrede. Na ovom mjestu spomenut ćemo neke postupke koji su dozvoljeni muhrimu, ali su predmet čestih nedoumica i nejasnoća, jer, analogno nekoj od zabrana, mogu se, eventualno, smatrati zabranjenim ili nepoželjnim, što je neispravno, kao:

1. Lov morskih životinja

Uzvišeni Allah, govoreći o muhrimu, kaže:

﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ...﴾٩٦

"**Vama se dopušta da u moru lovite i ulov jedete, da se njime vi i putnici koristite.**"[1309] Shodno citiranom ajetu, muhrimu se dozvoljava lov u moru, što je jednoglasno mišljenje islamskih učenjaka.[1310]

2. Klanje domaćih životinja

Muhrimu je dozvoljeno klanje svih domaćih životinja, kao: deva, krava, ovaca, koza, pilića i sl.[1311] Ibn Bettal[1312], Ibn Hazm[1313] i Ali el-Kari[1314] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Kada bi neka od ovih životinja podivljala i odbjegla muhrimu, a on ne bi imao nikoga da je ulovi, bilo bi mu dozvoljeno da je ulovi na način kako se lovi divljač.[1315]

3. Ubijanje štetočina

Aiša prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Postoji pet vrsta životinja i svaka od njih je štetočina i čovjek ih može u*

1309 El-Maida, 95.

1310 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 67; *Istizkar*, 11/288, 295; *Meratibul-idžma*, str. 78; *El-Mugni*, 3/348; *El-Medžmua*, 7/263; *El-Furua*, 3/326; *El-Insaf*, 3/489.

1311 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/169.

1312 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/485.

1313 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 78.

1314 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 176.

1315 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/167.

Haremu ubiti, a to su: vrana, kobac, škorpija, miš i pas koji napada."[1316] U predaji koju prenosi Ibn Omer navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dok je osoba muhrim, nema smetnje da ubije pet (vrsta) životinja...*"[1317] U jednoj predaji koju bilježi Muslim navodi se: "*...i zmija.*"[1318]

Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je muhrimu dozvoljeno da ubije ovih pet životinja[1319], kao što mu je dozvoljeno da ubije svakog insekta ili životinju koji ga uznemiravaju.[1320]

4. Kupanje

Muhrimu je dozvoljeno rashlađivanje vodom i kupanje.

Abdullah b. Hunejn kazuje da su se Abdullah b. Abbas i Misver b. Mahrema razišli o pitanju kupanja muhrima. Abdullah b. Abbas rekao je: "Muhrim može oprati svoju glavu", a Misver je rekao: "Muhrim ne može prati svoju glavu." U vezi s tim Ibn Hunejn kazuje: "Potom me je Abdullah b. Abbas poslao do Ebu Ejjuba el-Ensarije i ja sam ga zatekao da se kupa između direka čekrka (bunarskog), zastrt jednim komadom platna. Poselamio sam ga, a on upita: 'Ko je to?' 'Ja sam Abdullah b. Hunejn', rekao sam. 'Abdullah b. Abbas poslao me da te upitam kako je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kada je bio u ihramima, prao svoju glavu.' Tada je Ebu Ejjub stavio svoju ruku na haljinu i spustio je toliko da mu se ukazala glava. Tada je nekoj osobi, koja mu je polijevala, rekao: 'Polij!' Ona je polila po njegovoj glavi, a zatim je Ebu Ejjub rukama potrljao svoju glavu sprijeda i straga rekavši: 'Ovako sam vidio Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da radi.'"[1321]

Ibn Abbas prenosi da mu je Omer b. El-Hattab rekao: "Dođi da vidimo čiji je dah jači, ko može ostati duže pod vodom." "A bili smo

1316 El-Buhari, 382/1829; Muslim, 469/1198.
1317 El-Buhari, 382/1826; Muslim, 469/1200.
1318 Muslim, 470/1200; Ebu Davud, 2/176/1848.
1319 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 67; *El-Istizkar*, 12/26; *Šerhus-sunne*, 7/267; *Ahkamul-hašerat*, str. 167.
1320 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/342; *Ahkamul-hašerat*, str. 167.
1321 El-Buhari, 385/1840; Muslim, 473/1205.

muhrimi", kaže Ibn Abbas.[1322] Džabir b. Abdullah govorio je: "Muhrim se može kupati i prati svoju odjeću."[1323] Isto ovo prenosi se i od Ibn Abbasa.[1324]

Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je muhrimu kupanje obavezno nakon polucije u snu[1325], a većina pravnika smatra da mu je kupanje dozvoljeno u bilo koje vrijeme[1326], što je, bez sumnje, preferirajuće mišljenje o ovom pitanju. Ako prilikom kupanja otpadne nešto dlaka s glave, brade ili tijela, muhrim neće biti grješan, niti se treba iskupiti.[1327]

Također, nema smetnje da muhrim zamijeni ihrame novim ili čistim, isto kao što je ženama dozvoljeno da mijenjaju odjeću tokom obavljanja obreda.[1328]

5. Češljanje

Aiša, majka vjernika, govoreći o hadžu koji je obavila s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "Stigla sam s njim u Meku. Pošto sam imala menstruaciju, nisam obilazila oko Kabe, niti sam obavila sa'j između Safe i Merve. Požalila sam se zbog toga Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, pa mi je on rekao: '*Raspleti svoju kosu, počešljaj se i zanijeti hadž, a ostavi umru!*'"[1329] Većina učenjaka smatra da češljanje kose muhrima treba biti blago, da ne dođe do čupanja dlaka.[1330] Neki

1322 Šafija, *El-Musned*, str. 117; El-Bejheki, 5/100/9134. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 26; *Asarus-sahabe*, 2/736.

1323 Musedded, *El-Musned*, 3/314/1264 (*El-Metalibul-alije*). Imam Ibn Hadžer ovu je predaju ocijenio ispravnom.

1324 Musedded, *El-Musned*, 4/65/3324 (*Ithaful-hajeretil-mehere*). Imam El-Busiri ovu je predaju ocijenio dobrom. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/732.

1325 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 68; *Et-Temhid*, 4/270; *El-Istizkar*, 11/20; *El-Mugni*, 3/274; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/329; *El-Minhadž*, 8/102; *Medžmuu fetava*, 26/116.

1326 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/512; *Šerhus-sunne*, 7/255; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/329; *Ikmalul-mulim*, 4/219; *El-Minhadž*, 8/102; *El-Mufhim*, 3/292; *Umdetul-kari*, 10/201.

1327 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/116.

1328 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/185.

1329 El-Buhari, 914/4395; Muslim, 476/1211.

1330 Vidjeti: Ibn Kajjim, *Tehzibus-sunen*, 5/138.

učenjaci, pak, smatraju da je u ovom slučaju dozvoljeno češljati kosu prstima, a ne češljem[1331], što je neprihvatljivo mišljenje.[1332]

6. Češanje glave i tijela

Muhrimu je dozvoljeno da počeše glavu ili bilo koji dio tijela, jer u izvorima šerijata, koliko mi je poznato, ne postoji argument koji bi to zabranio. Aiša je upitana da li muhrim može počešati svoje tijelo, pa je kazala: "Svakako, neka dobro pritisne i počeše se. Kada bi mi ruke bile zavezane i ne bih se mogla počešati osim nogom, počešala bih se njome."[1333]

Ibn Abdulberr tvrdi: "Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je muhrimu dozvoljeno počešati tijelo i da mu je dozvoljeno blago počešati glavu da ne otpadne nešto od kose."[1334] Imam En-Nevevi kaže: "Nije mi poznato da među učenjacima postoji razilaženje o tome da je muhrimu dozvoljeno počešati glavu..., ali to će učiniti blago da ne otpada kosa„[1335]

7. Hidžama[1336]

Ibn Buhajna je rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, učinio je hidžamu na sredini svoje glave u Lahji Džemelu[1337] dok je bio u obredima (muhrim)."[1338]

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je muhrimu u nuždi dozvoljeno liječenje hidžamom, iako bio prinuđen obrijati dio tijela, ali je

---

1331 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/114; *Tarhut-tesrib*, 5/29; *Fethul-Bari*, 3/486.

1332 Vidjeti: *Tehzibus-sunen*, 5/139.

1333 Malik, 1/358/794, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 27.

1334 Vidjeti: *El-Istizkar*, 4/406; *Medžmuu fetava*, 7/316.

1335 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/244.

1336 Hidžama je vid poslaničkog liječenja odstranjivanjem nečiste krvi iz organizma na specifičan način. O pitanju hidžame bilo je više riječi u autorovim djelima *Svojstva Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, posta*, str. 82–83, i *Fetve*, str. 306–310. Ko želi da se podrobno upozna s hidžamom i njenim propisima, neka pročita djelo *Hižama*, uvaženog profesora Bilala Dervišića.

1337 Lahja Džemel je poznato mjesto između Meke i Medine.

1338 El-Buhari, 384/1836; Muslim, 473/1203.

dužan iskupiti se.[1339] Što se tiče hidžame koja nije uzrokovana posebnom potrebom, većina učenjaka dozvoljava muhrimu hidžamu, općenito, bez posebnog razloga, pod uvjetom da ne brije dlake s tijela.[1340] Imam Ibn Hazm nije prihvatio mišljenje većine učenjaka o obavezi iskupljenja, rekavši: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije nas obavijestio da se takva osoba treba iskupiti. Da je, uistinu, trebala iskupnina, bila bi spomenuta."[1341]

Muhrimu je dozvoljeno vađenje zuba, probijanje čira, probijanje zagnojenih nateklina na stopalima, vađenje trna i sl.[1342] Ibn Abbas je rekao: "Muhrim se može okupati, izvaditi zub, pomirisati rejhan i otkinuti slomljeni nokat."[1343] Imam Ibn Abdulberr kaže: "Muhrimu je dozvoljeno da izvadi trn i slično tome, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka."[1344]

8. Nošenje nakita

Nema smetnje da žena tokom obavljanja hadžskih obreda nosi šta želi od dozvoljenog nakita. Safija bint Šejba kazuje da se jedna žena požalila Aiši na kćerku koja se zaklela da neće na hadžu nositi nikakav nakit, na što joj je Aiša rekla: "Reci joj: 'Majka vjernika te preklinje da se okitiš cijelim nakitom koji posjeduješ.'"[1345] Nafia kaže: "Supruge i kćerke Ibn Omera nosile su nakit dok su bile u obredima."[1346] Međutim, žena koja obavlja hadžske obrede treba prekriti nakit od pogleda stranaca, jer ako ne bi prekrila nakit, to bi kod nekih muškaraca moglo izazvati požudu.[1347]

1339 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/506; *Ikmalul-mulim*, 4/217; *El-Mufhim*, 3/289; *El-Minhadž*, 8/100; *Umdetul-kari*, 10/193; *Subulus-selam*, 2/953.

1340 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/543–544 (verzija Ishaka b. Mensura el--Kevsedža); Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/506; *Ikmalul-mulim*, 4/217; *El-Mufhim*, 3/289; *El-Minhadž*, 8/100; *Fethul-Bari*, 4/62; *Umdetul-kari*, 10/193; *Subulus-selam*, 2/953.

1341 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/255, 257.

1342 Uporediti: *Sahihu Fikhis-sunne*, 2/213.

1343 El-Bejheki, 5/98/9125. Šejh El-Albani ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 28–29.

1344 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/49.

1345 Šafija, *El-Musned*, str. 119; El-Bejheki, 5/83/9078, s ispravnim lancem prenosilaca.

1346 Ibn Ebu Šejba, 3/140/12873 i 3/270/14207, s ispravnim lancem prenosilaca.

1347 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/201.

Muhrimu je, također, dozvoljeno da koristi naočale, sočiva, sat, mobitel, prsten, ogledalo, slušalice, proteze za zube, misvak, kaiš, torbicu i sve što je šerijat dozvolio, a što nije spomenuto u prethodnim zabranama.[1348] Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o dozvoli nošenja prstena u obredima.[1349]

Aiša je upitana o tome da li je muhrimu dozvoljeno da sveže učkur (svitnjak s kesom u kojem će držati novac i druge vrijednosti), pa je kazala: "Ne smeta, neka osigura svoj imetak."[1350]

Iskupnine za počinjene prijestupe

Za vrijeme obavljanja hadžskih obreda za muhrima postoje određene zabrane o kojima je prethodno bilo riječi, a muhrim koji svjesno prekrši neku od navedenih zabrana, učinio je šerijatski prijestup za koji su propisane određene iskupnine. Što se tiče same iskupnine, prijestupi se u tom pogledu dijele na nekoliko vrsta:

- prijestup za koji nije propisana nikakva iskupnina
- prijestup za koji se počinilac iskupljuje velikim iskupom,
- prijestup za koji počinilac odabire vrstu iskupa,
- prijestup za koji se muhrim iskupljuje isto kao i za prijestup koji je bio prinuđen učiniti zbog neugodnosti ili uznemiravanja koje ga je snašlo tokom obreda.

Prijestup za koji nije propisana nikakva iskupnina

Prijestup za koji muhrim nije dužan iskupiti se, tiče se sklapanja bračnog ugovora. Prethodno smo spominjali da je, po mišljenju većine islamskih učenjaka, brak muhrima ništavan i da je dužan pokajati se

---

1348 Uporediti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/540–541, 542 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža); Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/210; *El-Muhalla*, 7/246; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/151–152; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/124, 125; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/150; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 30–31; *Muhtesaru nevazilil-hadž*, str. 11; *Libasur-redžul*, 2/1390–1391.

1349 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/229.

1350 El-Bejheki, 5/111/9186. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 30.

Uzvišenom Allahu zbog činjenja zabranjenog postupka. Muhrim nije dužan iskupiti se zbog sklapanja braka, a razlog za to jeste što je bračni ugovor muhrima neispravan, s jedne strane, i što se tretira sredstvom postizanja cilja (konzumiranja braka), s druge strane. Isto tako, pukim sklapanjem bračnog ugovora muhrim sebi nije ni olakšao, niti je postigao nekakvu udobnost, lagodnost ili uživanje, što nije slučaj s onim ko čini nešto od ostalih ihramskih zabrana. Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[1351] Ikrima, Ibrahim en-Nehai, Sufjan es-Sevri[1352] i učenjaci hanefijske pravne škole[1353] ne obavezuju muhrima iskupninom, budući da mu dozvoljavaju sklapanje bračnog ugovora.

Prijestup za koji se počinilac iskupljuje velikim iskupom

Velika iskupnina tiče se intimnog odnosa do kojeg dođe u dva problematična vremena: prije prvog oslobađanja od ihramskih zabrana ili nakon prvog, ali prije drugog oslobađanja.[1354] Hodočasnik koji spolno opći sa svojom suprugom prije boravka na Arefatu[1355] pokvario je svoj hadž, po jednoglasnom mišljenju učenjaka. Konsenzus islamskih učenjaka o ovom pitanju spominju Ibn Munzir[1356], Ęl-Maverdi[1357], Ibn Abdulberr[1358], Ibn Kudama[1359], El-Kurtubi[1360] i El-Fasi[1361], i za prekršenu zabranu intimnog kontakta veže se pet stvari:

1351 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/48; *El-Mugni*, 3/322; *El-Udde šerhul-umde*, str. 236; *Šerhul-umde*, 3/185; *Ez-Zehire*, 3/178; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/177–178.

1352 Vidjeti: El-Mervezi, *Ihtilaful-fukaha*, str. 420; *El-Istizkar*, 4/351; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/331; *Umdetul-kari*, 10/195.

1353 Vidjeti: *Šerhu meanil-asar*, 2/273; *El-Mebsut*, 4/191; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/233; *El--Binaje*, 5/47.

1354 O uvjetima oslobađanja od ihrama kasnije će biti više riječi.

1355 Većina učenjaka, izuzev Ebu Hanife, smatra da spolni odnos sve do prvog oslobađanja od ihramskih zabrana utječe na ispravnost hadža i da ovaj propis nije vezan za boravak na Arefatu.

1356 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 63.

1357 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/215.

1358 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/290.

1359 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/323.

1360 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/399

1361 Vidjeti: *El-Ikna*, 2/791.

1. Počinjeni grijeh. Muhrim je u ovom slučaju dužan da se pokaje Uzvišenom Allahu jer je postupio suprotno ajetu:

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ...﴿١٩٧﴾

"Hadž je u poznatim mjesecima, pa onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž ne može imati spolni odnos..."[1362], i konsenzusu učenjaka o zabrani intimnog odnosa u ovom vremenu.

2. Hadž mu je pokvaren, po jednoglasnom mišljenju islamskih pravnika, kako je prethodno pojašnjeno. U ovom kontekstu postoji i hadis u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio jednom ashabu da ponovi hadž jer je spolno općio kao muhrim,[1363] ali je njegova autentičnost sporna.[1364] Od Ibn Omera, Ibn Abbasa i Ibn Amra prenosi se da su muhrimu koji je općio sa suprugom kazali: "Hadž ti je pokvaren. Nastavi s obredima i čini kao što čine ostali ljudi, a ako doživiš narednu godinu, obavi hadž i prinesi žrtvu."[1365]

3. Mora nastaviti s hadžskim obredima. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴿١٩٦﴾

"Hadž i umru radi Allaha upotpunite..."[1366] Ovo je stav većine islamskih učenjaka,[1367] suprotno mišljenju Davuda, Rebia i Ibn Hazma[1368] koji smatraju da muhrim nakon odnosa neće nastaviti s obredima. Nema

---

1362 El-Bekara, 197.

1363 Ebu Davud, *El-Merasil*, 147/140; El-Bejheki, 5/272/9778.

1364 Vidjeti: *Es-Sunenul-kubra*, 5/272; *El-Medžmua*, 7/334; *Nasbur-raje*, 3/125; *Et-Telhisul--habir*, 3/927.

1365 Ibn Ebu Šejba, 3/160/13083; Ed-Darekutni, 3/45/2980; El-Hakim, 2/74/2375; El--Bejheki, 5/274/9783. El-Hakim, El-Bejheki i Ez-Zehebi ovu predaju ocjenjuju autentičnom. Imam Ibn Muflih ovu je predaju ocijenio dobrom. Vidjeti: *El-Furua*, 3/286.

1366 El-Bekara, 196.

1367 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/57; *El-Vesit*, 2/46; *El-Udde šerhul-umde*, str. 238; *El-Medžmua*, 7/178, 184; *El-Hidaje*, 1/160; *Medžmuu fetava*, 25/261; *Tebjinul-hakaik*, 2/366; *Hil'jetul-ulema*, 3/310; *El-Insaf*, 3/495; *Meunetu ulin-nuha*, 4/113; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta*, 2/460; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/34.

1368 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/186, 189; *El-Havil-kebir*, 4/216.

sumnje da su ashabi najučeniji sljedbenici Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i da je njihovo mišljenje, kao i izrazite većine islamskih učenjaka nakon njih, mjerodavnije. Imam El-Maverdi navodi konsenzus ashaba o nastavku hadžskih obreda u ovom slučaju.[1369]

4. Naredne godine dužan je ponovo obaviti hadž. Muhrim koji je pokvario svoje obrede dužan je naredne godine ponoviti hadž, po mišljenju većine pravnika.[1370] Prenosi se od Ibn Omera, Ibn Abbasa i Ibn Amra da su muhrimu koji je općio sa suprugom kazali: "Ako doživiš narednu godinu, obavi hadž i prinesi žrtvu."[1371] Od Omera b. El-Hattaba prenosi se da je za muhrima koji je općio sa suprugom rekao: "Nastavit će s obredima, a Allah najbolje zna kakav je njihov hadž, potom su dužni naredne godine ponoviti hadž i prinijeti žrtvu."[1372] Isto ovo prenosi se od Ibn Abbasa.[1373]

Izrazita manjina učenjaka smatra da može ponoviti hadž po izboru, naredne ili narednih godina, kada želi.[1374] Nema dvojbe da je mišljenje ashaba i većine učenjaka u ovom slučaju prioritetnije i sigurnije, a Allah najbolje zna.

5. Treba se iskupiti za počinjeni prijestup. Islamski se učenjaci razilaze u pogledu iskupnine, tj. da li je muhrimu obaveza zaklati

1369 Vidjeti: *El-Havil-Kebir,* 4/216.

1370 Vidjeti: *El-Istizkar,* 12/298; *El-Mebsut,* 4/57; *El-Mudevvenetul-kubra,* 1/458; *Šerhus-sunne,* 7/282; *El-Udde šerhul-umde,* str. 238; *El-Medžmua,* 8/232; *Tebjinul-hakaik,* 2/366; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta,* 2/460; *Advaul-bejan,* 5/413; *Eš-Šerhul-mumtia,* 7/7/181.

1371 Ibn Ebu Šejba, 3/160/13083; Ed-Darekutni, 3/45/2980; El-Hakim, 2/74/2375; El-Bejheki, 5/274/9783. El-Hakim, El-Bejheki i Ez-Zehebi ovu predaju ocjenjuju autentičnom. Imam Ibn Muflih ovu je predaju ocijenio dobrom. Vidjeti: *El-Furua,* 3/286.

1372 Ibn Ebu Šejba, 3/159/13079; El-Bejheki, 5/273/9780–9781. Ibn Turkmani i En-Nevevi ovo predanje smatraju slabim. Vidjeti: *El-Medžmua,* 7/334; *El-Dževherun-nekijj,* 5/273.

1373 Ibn Ebu Šejba, 3/160/13080; El-Bejheki, 5/273/9782.

1374 Vidjeti: *Advaul-bejan,* 5/413.

devu ili je dovoljno bravče.[1375] Alija b. Ebu Talib[1376], Ibn Abbas[1377], Seid b. El-Musejjib[1378], Ata[1379], Ibrahim en-Nehai[1380], šafijski[1381] i hanbelijski[1382] pravnici smatraju da je muhrim u ovom slučaju dužan zaklati devu, ali se razilaze u pogledu toga da li je dovoljna jedna žrtva ili svako od njih treba zaklati po devu.[1383] Neki učenjaci oslobađaju ženu od iskupa ako je prisiljena na odnos, dok drugi smatraju da je muž dužan dati iskupninu za nju.[1384]

Druga skupina učenjaka smatra da je za iskupninu dovoljno zaklati ovcu i ovo je stav Ibn Abbasa[1385], po drugoj verziji, učenjaka hanefijske[1386] pravne škole, imama Malika[1387] i drugih.

Napomena: U ovom pitanju mišljenje imama Ebu Hanife razlikuje se u jednom detalju od mišljenja većine islamskih učenjaka. Naime, po mišljenju ovog islamskog velikana, spolni akt nakon boravka na Arefatu ne kvari hadž zbog hadisa: "*Hadž je Arefat.*"[1388] U slučaju spolnog općenja nakon boravka na Arefatu, imam Ebu Hanifa smatra da će muhrim koji počini spomenuti prijestup biti obavezan da se iskupi klanjem deve,

1375 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/282.
1376 Ibn Ebu Šejba, 3/160/13081 i 3/160/13094.
1377 El-Bejheki, 5/274/9786.
1378 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/326.
1379 Vidjeti: El-Bejheki, *Es-Sunenul-kubra*, 5/273.
1380 Ibn Ebu Šejba, 3/161/13088.
1381 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/334; *El-Istizkar*, 12/294.
1382 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/322, 326; *El-Udde šerhul-umde*, str. 238; *Šerhul-umde*, 3/227.
1383 Vidjeti: *El-Musannef*, 3/161/13088–13096; *El-Istizkar*, 12/294; *El-Mugni*, 3/322; *El--Medžmua*, 7/335.
1384 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/322; *Revdatut-talibin*, 3/140.
1385 Ibn Ebu Šejba, 3/161/13092.
1386 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/79, 118, *El-Ihtijar*, 1/210; *El-Hidaje*, 1/160; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/44; *Tebjinul-hakaik*, 2/364; *El-Bahrur-raik*, 3/165; *El-Istizkar*, 12/293.
1387 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/294.
1388 Et-Tirmizi, 3/228/889; Ebu Davud, 2/203/1949; Ahmed, 4/309; Ibn Madža, 2/1003/3015; El-Humejdi, *El-Musned*, 2/399/899; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/209–210; *Šerhul-muškil*, 3/311/1791 (*Tuhfetul-ahjar*); Ebu Nuajm, *Marifetus-sahabe*, 2/1835. En-Nevevi, El-Albani i Mukbil el-Vadai ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103, 107; *Sahihul-džamia*, 1/606; *Sahihul-musned*, 1/689.

ali da će mu hadž ipak biti ispravan[1389], za razliku od većine islamskih učenjaka koji smatraju da spolni odnos kvari obrede hadža sve do prvog oslobađanja od ihrama.

Apsolutna većina islamskih učenjaka[1390] smatra da će se supružnici koji su pokvarili svoj hadž intimnim odnosom, razdvojiti u obredima naredne godine i da neće boraviti u neposrednoj blizini iz razumljivog razloga. Jedna skupina učenjaka smatra da razdvajanje počinje od ulaska u obrede, a drugi zastupaju mišljenje da razdvajanje počinje od mjesta na kojem su prethodne godine pokvarili svoj hadž.[1391] Neki pravnici iz generacije tabiina[1392] kao i hanefijski učenjaci[1393] smatraju da se, ipak, supružnici neće razdvajati u obredima.

Što se, pak, tiče intimnog odnosa nakon prvog, ali prije drugog oslobađanja od ihramskih zabrana (tj. između dva oslobađanja), on neće pokvariti hadž, po mišljenju Ibn Abbasa, Ikrime, Ataa, Eš-Šabija, Ishaka, kao i učenjaka četiri pravne škole[1394], za razliku od Ibn Omera, Ibn Šihaba ez-Zuhrija, Ibrahima en-Nehaija, Hammada[1395] i Ibn Hazma[1396] koji smatraju da mu je i tada hadž pokvaren, što je slabije mišljenje. Kada bi muhrim, naprimjer, spolno općio nakon bacanja kamenčića i brijanja glave, a prije obavljenog tavafa, njegov hadž ne bi bio pokvaren, ali se u tom slučaju za počinjeni prijestup vežu dvije stvari:

1389 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/57; *El-Mesaliku fil-menasik*, 2/761–763; *El-Ihtijar*, 1/211; *El--Hidaje*, 1/160; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 85.

1390 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/371.

1391 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/298; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/371; *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/458; *Ez-Zehire*, 3/174; *El-Mugni*, 3/385; *El-Medžmua*, 7/334; *Šerhul-umde*, 3/263; *El-Furua*, 3/387.

1392 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/298.

1393 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/118–119; *El-Ihtijar*, 1/211; *El-Hidaje*, 1/160.

1394 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/304; *El-Mebsut*, 4/120; *El-Havil-kebir*, 4/219; *El-Vesit*, 2/46; *El--Mugni*, 3/519; *El-Medžmua*, 7/345; *El-Insaf*, 3/499; *Advaul-bejan*, 5/410.

1395 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/304; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/370; *El-Mugni*, 3/519; *El-Medžmua*, 7/345.

1396 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/189.

1. Počinjeni grijeh.[1397] Muhrim je u ovom slučaju dužan da se pokaje Uzvišenom Allahu jer je postupio suprotno ajetu:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ ﴿١٩٧﴾

"**Hadž je u poznatim mjesecima, pa onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž ne može imati spolni odnos.**"[1398]

2. Dužan je iskupiti se. Po mišljenju nekih islamskih učenjaka, dužan je zaklati devu,[1399] dok drugi kažu da je dovoljno bravče.[1400]

Neki islamski učenjaci smatraju da ovaj postupak utječe na ispravnost ihramskih obreda, te da je dotični hodočasnik dužan izaći u nezaštićenu zonu (ar. *el-hill*)[1401] i tu ponovo zanijetiti ulazak u obrede, a potom obaviti tavaf. Ovo je stav Ikrime, Rebie, Malika, Ishaka, kao i učenjaka hanbelijske pravne škole.[1402]

Prijestup za koji počinilac odabire vrstu iskupa

Ova vrsta iskupa propisana je muhrimu koji prekrši zabranu lova. Prethodno smo spominjali da je muhrimu zabranjen lov divljači. Uzvišeni Allah kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ... ﴿٩٥﴾

"**O, vjernici, ne ubijajte divljač dok ste u ihramima! Onome od vas ko je hotimično ubije kazna je da jednu domaću životinju, čiju**

1397 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/345; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/184.

1398 El-Bekara, 197.

1399 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/304; *El-Mebsut*, 4/119; *El-Havil-kebir*, 4/219; *El-Vesit*, 2/46; *El--Mugni*, 3/519; *El-Medžmua*, 7/345; *Hil'jetul-ulema*, 3/311.

1400 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/219; *El-Mugni*, 3/519; *El-Medžmua*, 7/345, 346; *El-Furua*, 3/293; *Meunetu ulin-nuha*, 4/116; *El-Insaf*, 3/500–501.

1401 Da ode, naprimjer, u Et-Tenim do mesdžida Aiše, majke vjernika.

1402 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/520; *El-Medžmua*, 7/345; *Meunetu ulin-nuha*, 4/116; *El-Keššaf*, 2/529.

će vrijednost procijeniti dvojica vaših pravednih ljudi, kao kurban zakolje kod Kabe, ili da se iskupi time što će, ravno tome, nahraniti siromahe ili postiti, da bi osjetio pogubnost postupka svoga."[1403] U citiranom ajetu aludira se na to da muhrim koji hotimično ulovi nešto od divljači ima pravo izbora pri iskupnini: da zakolje sličnu domaću životinju, ili da nahrani siromahe, ili da posti, bez obzira bio muhrim bogat ili siromašan. Apsolutna većina islamskih učenjaka smatra da je vrsta iskupnine u ovom slučaju prepuštena na izbor počiniocu dotičnog prijestupa.[1404]

Dakle, muhrim može, kao iskupninu, zaklati domaću životinju koja po veličini ili izgledu nalikuje ulovljenoj divljači. Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitan o hijeni[1405], pa je rekao: "*Ona se lovi, a ako je ulovi muhrim, neka* (za iskup) *zakolje bravče.*"[1406] Prenosi se od Omera da je za hijenu tražio žrtvu bravčeta, za srnu žrtvu koze, a za zeca mlado jare.[1407] Učenjaci iz odabranih pokoljenja smatrali su da za ulovljenog noja treba zaklati devu, jer noju ništa nije sličnije od deve, shodno dužini vrata i načinu hoda.[1408]

Ako, pak, ne želi zaklati domaću životinju koja nalikuje ulovljenoj, može procijeniti njenu vrijednost i za isti iznos kupiti hranu siromasima. Svakom siromahu dat će po jednu pregršt dotične hrane.[1409]

1403 El-Maida, 95.

1404 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/18–19; *El-Muhalla*, 7/219; *El-Mebsut*, 4/84; *El-Havil-kebir*, 4/226; *El-Vesit*, 2/57; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 2/158; *El-Mugni*, 3/557; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 6/296; *El-Hidaje*, 1/159.

1405 Postoje velika razilaženja među islamskim učenjacima o pitanju konzumiranja mesa hijene. Jedni to dozvoljavaju, a drugi zabranjuju. Vidjeti: *El-Medžmua*, 9/11; *I'lamul-muvekkiin*, 3/365–367.

1406 Ebu Davud, 3/354/3801; Ed-Darimi, 2/63/1941; Ibn Hibban, 9/277/3964; El-Hakim, 1/623/1663. El-Hakim, En-Nevevi, Ez-Zehebi i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 9/11; *Irvaul-galil*, 4/242–243.

1407 Malik, 1/414/931; Šafija, *El-Musned*, str. 226, s vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/358; *Hulasatul-bedril-munir*, 2/42; *Irvaul-galil*, 4/245.

1408 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/227–228; *El-Mugni*, 3/555; *El-Medžmua*, 7/353; *Šerhul-umde*, 3/289.

1409 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/301; *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/450; *El-Mugni*, 3/559; *El-Insaf*, 3/509.

U slučaju da se ne želi iskupiti na jedan od dva prethodna načina, onda mora, po mišljenju većine islamskih učenjaka, postiti po jedan dan za svaku pregršt hrane koju je trebao udijeliti siromasima.[1410]

Prijestup za koji se muhrim iskupljuje isto kao i za prijestup koji je bio prinuđen učiniti zbog uznemiravanja koje ga je snašlo tokom obreda

Ova vrsta iskupa odnosi se na ostale prijestupe o čijim iskupninama prethodno nije bilo riječi. Ovi prijestupi iziskuju da se počinilac iskupljuje istom iskupninom kao i za počinjeni prekršaj ili propust koji je bio prinuđen učiniti zbog određenog uznemiravanja (ezijjeta) koje ga je snašlo tokom obreda.[1411] Ova iskupnina odnosi se na prijestupe u pogledu brijanja glave, kraćenja noktiju, oblačenja skrojene odjeće, pokrivanja glave, naslađivanja tijelom supruge i upotrebe mirisa.[1412]

Muhrim koji počini nešto od spomenutih prijestupa dužan je iskupiti se na jedan od tri načina:

- postiti tri dana,
- nahraniti šest siromaha,
- prinijeti žrtvu.

Uzvišeni Allah kaže:

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ...﴿١٩٦﴾

"**A koji se među vama razboli ili nekakav ezijet od glave ima, neka se postom, ili sadakom, ili kurbanom iskupi.**"[1413] U plemenitom ajetu nije pojašnjeno koliko dana muhrim treba postiti, niti broj siromaha koje treba nahraniti ako iz opravdanog razloga obrije glavu. Međutim, primarna uloga sunneta jeste pojašnjavanje kur'anskih općenitosti. Ka'b b. Udžra kaže: "Za vrijeme Hudejbije[1414], Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je kod mene, a vaške su mi padale po licu, pa je rekao: '*Zar*

1410 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/450; *El-Mugni*, 3/559; *El-Medžmua*, 7/364.
1411 Iskup za ezijjet (uznemiravanje) pojašnjen je u narednom hadisu Ka'ba b. Udžra.
1412 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/145; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/179.
1413 El-Bekara, 196.
1414 Ashabi su u to vrijeme bili u ihramima na putu ka Meki da obave umru.

te ne uznemiravaju vaške po glavi?' 'Da', odgovorio sam, a on je rekao: '*Obrij glavu i posti tri dana, ili nahrani šest siromaha, ili zakolji kurban.*'"[1415] U drugoj se verziji navodi: "...*ili nahrani šest siromaha, svakog od njih s dvije pregršti (hrane).*"[1416] Izrazita većina islamskih pravnika postupa shodno značenju citiranog hadisa[1417], dok imam Ibn Bettal u sličnom kontekstu navodi konsenzus učenjaka.[1418]

Pored toga, u citiranom ajetu nije precizirano da li post treba biti uzastopan ili ne. Budući da je islam vjera olakšica, lahkoće i jednostavnosti, nije ispravno ograničavati ono što šerijat nije ograničio, jer postavljanje bilo kakvih ograničenja ustvari je otežavanje vjere. Stoga, u ovom slučaju, nema smetnje postiti tri dana uzastopno ili razdvojeno, shodno mogućnostima.[1419] Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[1420]

Što se tiče mjesta posta, može se postiti bilo gdje.[1421] Imam Eš-Šinkiti navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[1422] U vezi s klanjem kurbanâ i hranjenjem siromahâ, učenjaci se razilaze u pogledu toga da li se kurban mora zaklati isključivo na zaštićenom prostoru (u Haremu) ili se, pak, može obaviti i na drugim mjestima, kao što je slučaj s postom.[1423] Bolje je i preče zaklati kurban ili nahraniti siromahe u Haremu[1424], a Allah najbolje zna.

Hodočasnik koji počini neki od ovih prijestupa iz zaborava, ili neznanja, ili pod prisilom, ili u snu, takav nije grješan i ne treba se

1415 El-Buhari, 378/1814 i 876/4190; Muslim, 472/1201.
1416 El-Buhari, 379/1816; Muslim, 472/1201.
1417 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/380; *Bedaius-sanaia*, 2/413.
1418 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/457.
1419 Uporediti: *Bedaius-sanaia*, 2/412; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/194.
1420 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/368.
1421 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/624.
1422 Vidjeti: *Mensekul-imamiš-Šinkiti*, 2/277.
1423 Vidjeti: *Et-Temhid*, 2/241; *Ahkamul-Kur'an*, 1/140–141; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/381; *Bedaius-sanaia*, 2/412; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/234; *El-Kefferat*, str. 106.
1424 Vidjeti: *Revdatut-talibin*, 3/156; *El-Keššaf*, 2/535; *Advaul-bejan*, 5/624; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/155–156; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 25/9.

iskupljivati, po ispravnijem mišljenju islamskih učenjaka[1425], iako mnogi islamski učenjaci ne prave razliku između namjernog prijestupa i prijestupa počinjenog iz zaborava.[1426]

Što se tiče zabrane oblačenja skrojene odjeće, ona se odnosi na klasično oblačenje. Dakle, ako bi se muhrim ipak, ogrnuo košuljom ili jaknom i sličnom odjećom, bez korištenja rukava ili nogavica, ne bi bio dužan iskupljivati se, jer se dotični postupak ne tretira oblačenjem.[1427]

Napomena: Ako muhrim više puta učini isti prijestup, iskupit će se samo jedanput, pod uvjetom da se nije iskupljivao prije zadnjeg prijestupa. U slučaju da se iskupi za prijestup koji je učinio prvi ili drugi put, a potom isti prijestup ponovi, dužan je ponoviti iskupninu. Ovo je prvotno mišljenje imama Šafije[1428], zatim učenjaka hanbelijske[1429] pravne škole i Muhammeda b. Hasana eš-Šejbanija od hanefijskih učenjaka.[1430] Od savremenih učenjaka ovo su mišljenje odabrali Ibn Baz[1431] i Ibn Usejmin.[1432] Ovdje se, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole, izuzima lov gdje je muhrim obavezan iskupiti se za svaku ulovljenu životinju.[1433]

Ako muhrim počini više prijestupa različitih vrsta, kao naprimjer, upotreba mirisa, kraćenje noktiju i oblačenje skrojene odjeće, tada je dužan iskupiti se za svaki prijestup posebno. Ovo je, u globalu, stav učenjaka četiri pravne škole.[1434]

1425 Vidjeti: El-Mervezi, *Ihtilaful-fukaha*, str. 413; *El-Muhalla*, 7/189, 214, 255; *El-Havil-kebir*, 4/107; *El-Mugni*, 3/535; *Ez-Zehire*, 3/138; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 20/572, 25/226; *Menarus-sebil*, 1/247; *Advaul-bejan*, 5/462; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/125, 146, 205; *Libasur-redžul*, 2/1307.

1426 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/380; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 104; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/652.

1427 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/157; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/110; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/145; *Libasur-redžul*, 2/1297.

1428 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/103.

1429 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/259; *El-Furua*, 3/260; *El-Keššaf*, 2/540.

1430 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/29; *Tebjinul-hakaik*, 2/357.

1431 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/167.

1432 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/219.

1433 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/522; *El-Muhezzeb*, 1/216; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/69; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 104.

1434 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/103; *El-Kafi*, 1/522; Ez-Zehire, 3/182; *El-Fetaval-hindijje*,

Ulazak u Meku

Budući da je Meka najbolje mjesto na Zemlji i najdraže Uzvišenom Allahu i Njegovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem,[1435] u ovaj časni grad lijepo je ući skrušeno i spokojno učeći telbiju.[1436]

Prije ulaska u Meku, ako je muhrim u mogućnosti, pohvalno je uraditi sljedeće:

1–3. Noć prije ulaska u Meku provesti u dolini Zu Tuva, klanjati u njoj sabah-namaz i okupati se.

Nafia kaže: "Kada bi Ibn Omer došao do mjesta najbližeg Haremu, sustegao bi se od izgovaranja telbije, zatim bi prenoćio u (dolini) Zu Tuva, klanjao sabah-namaz i okupao se. On je pričao da je tako radio i Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem."[1437]

Imam Ibn Munzir navodi konsenzus učenjaka o pohvalnosti kupanja prije ulaska u Meku.[1438]

4. Ući u Meku u jutarnjem ili prijepodnevnom vremenu

Na ovaj postupak ukazuje prethodno citirana predaja, dok Ibn Omer u jednoj verziji ovog hadisa kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prenoćio je u Zu Tuvau, a potom je ušao u Meku."[1439] U trećoj se verziji navodi: "...potom je ušao u Meku danju."[1440] Međutim, nema zapreke da muhrim u bilo koje drugo vrijeme uđe u Meku, shodno okolnostima u kojima se nalazi[1441], iako od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno da je ušao u Meku noću, osim kada je obavljao jednu od umri.[1442]

1/244; *El-Keššaf,* 2/540. Malikijski učenjaci smatraju da je muhrim u ovom slučaju obavezan iskupiti se samo ako između činjenja ovih prijestupa protekne izvjesni vremenski period. Ako, pak, uradi ove prijestupe jedan iza drugog, po mišljenju malikija, dovoljan je jedan iskup.

1435 O tome smo spominjali vjerodostojna predanja u poglavlju o historijatu Meke.

1436 Vidjeti: *Reddul-muhtar,* 3/575.

1437 El-Buhari, 327/1553 i 332/1572; Muslim, 499/1257.

1438 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari,* 4/260.

1439 El-Buhari, 332/1574.

1440 Muslim, 499/1257.

1441 Vidjeti: En-Nevevi, *El-Idâh,* str. 197; *Eš-Šerhul-mumtia,* 7/263.

1442 Et-Tirmizi, 3/264/935; Ahmed, 3/426; Ed-Darimi, 2/45/1861. Šejh El-Albani ovu

Nakon ulaska u Meku, najbolje je direktno krenuti prema Haremu i obaviti tavaf. Imam En-Nevevi smatra da će muhrim nekome od saputnika povjeriti čuvanje stvari i jahalica, a nakon toga će potražiti smještaj[1443], budući da je uzimanje abdesta i tavaf oko Kabe prvo što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, učinio nakon ulaska u Meku, kako se navodi u autentičnom hadisu.[1444] Međutim, ako ovaj postupak, iz određenog razloga, bude predstavljao opterećenje hadžijama, što je logično i realno za očekivati, nema smetnje da prvo odlože svoj prtljag na sigurno mjesto i pripreme se, a potom krenu prema Mesdžidul-haramu.[1445]

Klanjanje tehijjetul-mesdžida[1446] prije tavafa nije potvrđeno praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.[1447] Neki islamski klasici smatraju da tavaf, ustvari, mijenja tehijjetul-mesdžid kada je riječ o Mesdžidul-haramu.[1448] U ovom kontekstu spominje se hadis u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, navodno, kaže: "*Pozdrav* (tehijjetul-mesdžid) *Kabi je tavaf.*" Međutim, citirani hadis nije zabilježen u hadiskim zbirkama, niti hadiski eksperti poznaju njegov lanac prenosilaca.[1449] Hodočasnik koji obavi tavaf, a potom klanja dva rekata iza Mekamu Ibrahima, ne treba, nakon toga, ponovo klanjati tehijjetul-mesdžid.[1450]

Kada muhrim dođe do Mesdžidul-harama, ući će u njega kao što ulazi u bilo koju džamiju, zakoračivši prvo desnom nogom i učeći neku

predaju smatra ispravnom. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/509; *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 1/479.

1443 Vidjeti: *El-Idâh*, str. 202.

1444 El-Buhari, 340/1614; Muslim, 493/1235.

1445 Vidjeti: *Ed-Durrul-muhtar*, 3/575 (s *Reddul-muhtar*); *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/268.

1446 Tehijjetul-mesdžid je namaz koji se sastoji iz dva rekata. To je, ustvari, pozdrav džamiji. Klanja se nakon ulaska, a prije sjedanja u džamiji.

1447 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/140; *El-Minhadž*, 8/174; *El-Medžmua*, 8/12; *Medžmuu fetava*, 26/120; *El-Idâh*, str. 203; *Fethul-Bari*, 3/560; *Umdetul-kari*, 9/284.

1448 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/133; *El-Hidaje*, 1/139; *El-Mugni*, 3/182; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/448; *Šerhul-umde*, 3/417; *Medžmuu fetava*, 26/120; *Fethul-Bari*, 3/560; *El-Binaje*, 4/202; *El-Bahrur-raik*, 2/351; *El-Mubdia*, 3/238; Es-Sanani, *El-Mensek*, str. 75; *Mirkatul-mefatih*, 5/461; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/267. Neki učenjaci smatraju da tavaf predstavlja pozdrav Kabi, a ne Mesdžidul-haramu.

1449 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/457; *Nasbur-raje*, 3/51; *Ed-Diraje*, 2/17; *El-Binaje*, 4/202; *Kešful-hafa*, 1/354; *Es-Silsiletud-daife*, 3/73; *El-Feraidul-medžmua*, str. 133; *Tenkihul-kelam*, str. 666.

1450 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/286.

od dova za ulazak u džamiju[1451], jer se ova džamija, pored svojih odlika, u tom pogledu ne razlikuje od ostalih Allahovih kuća.[1452] Enes b. Malik kaže: "Prilikom ulaska u džamiju, sunnet je (prvo zakoračiti) desnom nogom, a prilikom izlaska lijevom."[1453] Kada neko od ashaba tvrdi za određeni postupak da je sunnet, to se smatra praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, po mišljenju izrazite većine učenjaka islamske jurisprudencije.[1454] Imam Šafija tvrdi: "Kada ashab kaže da je nešto sunnet, onda se dotični postupak odnosi na sunnet Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem."[1455] Ulazak u džamiju desnom nogom i izlazak lijevom potvrđuje postupak Ibn Omera. Imam El-Buhari kaže: "Ibn Omer je u džamiju ulazio desnom, a izlazio lijevom nogom."[1456]

U sunnetu ne postoji vjerodostojan hadis koji ukazuje na učenje posebne dove kada muhrim ugleda Mesdžidul-haram ili Kabu, već se u tom kontekstu navode dva mursel – slaba hadisa.[1457] Prenosi se od Omera b. El-Hattaba da je učio posebnu dovu kada bi ušao u Kabu.[1458]

Nakon ulaska u Mesdžidul-haram, muhrim počinje s prvim obredom umre ili hadža – tavafom, tj. obilaženjem oko Kabe.

1451 U vezi s ovim dovama vidjeti: Ibn Sunni, *Amelul-jevmi*, str. 35–36 i 86–89; *El-Ezkar*, str. 59–60; *Netaidžul-efkar*, 1/273–281; *Sahihu vabilis-sajjib*, str. 181–182; *Hisnul-muslim*, str. 20; *Udžaletur-ragibil-mutemenni*, 1/136–141; Mustafa el-Adevi, *Ezkarul-jevmi vel-lejle*, str. 44–45.

1452 Vidjeti: Ibn Baz, *El-Hadžu vel-umre*, str. 25; Jahja el-Jahja, *Resailu lil-hudžadž*, str. 16.

1453 El-Hakim, 1/338/791; El-Bejheki, 2/620/4322. Hadiski se eksperti razilaze u pogledu autentičnosti ove predaje. Ispravno je da se radi o dobroj predaji, koja se može svrstati u prihvatljive hadise. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/624–626; *Es-Semerul-mustetab*, 2/601–602.

1454 Vidjeti: *Marifetu ulumil-hadis*, str. 21; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje*, str. 421; *El-Mustedrek*, 1/510; *El-Medžmua*, 5/191; *Fethul-Bari*, 3/204; *En-Nuket*, str. 190–193; *Et-Telhisul-habir*, 3/1237; *Umdetul-kari*, 4/171; *Tedribur-ravi*, 1/188; *El-Baisul-hasis*, str. 36.

1455 Vidjeti: *El-Umm*, 1/271.

1456 El-Buhari, str. 106.

1457 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/389/350; El-Bejheki, *Es-Sunenul-kubra*, 5/188; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/265; Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1078–1086.

1458 Ibn Ebu Šejba, 3/422/15752; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/388/347–348; El-Bejheki, 5/118/9216.

TAVAF

Nakon ulaska u svetu džamiju, Mesdžidul-haram, muhrim će se uputiti prema Kabi i započeti s tavafom - obilaženjem oko Kabe, koji se sastoji iz sedam krugova. U časnoj Knjizi spominje se obilaženje oko Kabe:

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

"**Neka svoje zavjete ispune i neka oko Kabe drevne obilaze.**"[1459] Na drugom mjestu Svemilosni kaže:

...وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

"**I Ibrahimu i Ismailu stavili smo u obavezu da Kabu Moju očiste za one koji je budu obilazili, koji u njoj budu boravili, rukû i sedždu činili.**"[1460]

Odlike i vrijednost tavafa

Pored toga što je Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi naredio tavaf oko Kabe, što je neuporediva vrlina, u sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, navode se sljedeće odlike tavafa:

1. Tavaf oko Kabe vrijedi kao oslobođenje roba

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko bude tavafio tačno sedam krugova, a potom klanjao dva rekata, kao da je roba oslobodio ropstva.*"[1461]

1459 El-Hadždž, 29.

1460 El-Bekara, 125.

1461 Ahmed, 2/3; Abd Ibn Humejd, 2/50/830 (*El-Muntehab*), s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/26; *El-Musned*, 8/32, valorizacija: Šuajb.

2. Posebna nagrada za svaki korak

Ibn Omer kaže: "*Ko bude obilazio oko Kabe, neće podići niti spustiti svoje stopalo a da mu Allah neće upisati jedno dobro djelo, izbrisati jedno loše djelo i podići ga za jedan stepen.*" U drugoj se verziji navodi: "*...upisat će mu se deset dobrih djela, izbrisati deset loših djela i podići deset stepeni.*"[1462]

3. Tavaf oko Kabe je namaz

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Tavaf oko Kabe je namaz, osim što vam je u njemu dopušteno pričati, pa ko bude govorio dok tavafi, neka ne govori osim dobro.*"[1463] Nakon citiranog hadisa, imam Et-Tirmizi konstatira: "Ovo je stav većine islamskih učenjaka, koji smatraju da je lijepo ne pričati dok se obilazi oko Kabe, osim po potrebi."

Što se tiče odlika Crnog kamena i jemenskog ugla, o tome je prethodno bilo više riječi.

Vrste tavafa

Islamski učenjaci usaglasili[1464] su se da postoje tri[1465] vrste tavafa:

1. Tavaful-kudûm – dolazni tavaf, koji se obavlja neposredno po

1462 Ibn Ebu Šejba, 3/120/12661; Ahmed, 2/3; Ibn Huzejma, 4/227/2753; Ibn Hibban, 9/10/3697. Vidjeti: *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 73; *Sahihut-tergib*, 2/26–27; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/419.

1463 Et-Tirmizi, 3/284/960; Ed-Darimi, 2/40/1847; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 215/461; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 14/200/5574 i 3/226/1686 (*Tuhfetul-ahjar*); Ibn Hibban, 9/143/3836; El-Hakim, 2/293/3056. Islamski se učenjaci razilaze u vezi s ovim predanjem: da li se radi o riječima Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ili o izreci Ibn Abbasa, o čemu će više riječi biti u ovom poglavlju. Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/284; *Nasbur-raje*, 3/57; *Tarhut-tesrib*, 5/102; *Et-Telhisul-habir*, 1/195–197; *Irvaul- -galil*, 1/154–158.

1464 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100.

1465 Odnosno, četiri vrste, ovisno o tome da li ćemo umranski tavaf onoga ko obavlja temetua hadž učiniti zasebnom vrstom, ili ćemo ga, pak, spojiti s dolaznim tavafom koji obavljaju kârin i mufrid, jer ih objedinjuje isti vremenski period u kojem se obavljaju. Uporediti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/420, 426, 430, 436; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1465–1466.

ulasku u Meku. Ovaj se tavaf još naziva i tavaful-kâdim, tavaful-likâ, tavaful-vurûd, tavaful-vârid, tavafut-tehijje.[1466]

Ovu vrstu tavafa obavljaju mufrid[1467] i kârin[1468], a, po konsenzusu islamskih učenjaka, nisu ga dužni obavljati stanovnici Meke.[1469] Ukoliko mufrid i kârin ne budu ulazili u Meku, već budu direktno išli na Minu ili Arefat, u tom slučaju neće obaviti dolazni tavaf, koji je sunnet po mišljenju izrazite većine učenjaka[1470], a Ibn Munzir[1471] navodi konsenzus pravnika o ovom pitanju. U ovom slučaju mufrid i kârin obavit će samo hadžski tavaf, i nalikuju osobi koja uđe u džamiju u vrijeme ikameta i koja, klanjajući propisani namaz, nadomjesti tehijjetul-mesdžid.[1472] Većina islamskih učenjaka smatra da je kârin kao mufrid[1473], tj. da je dužan obaviti samo hadžski tavaf.[1474] Imam Eš-Šinkiti kaže: "Većina islamskih učenjaka smatra da je kârinu za hadž i umru dovoljan jedan tavaf i jedan sa'j, dokazujući to vjerodostojnim hadisima, dok druga strana nema autentičnih argumenata."[1475]

Aiša, majka vjernika, kaže: "...što se tiče onih koji su spojili hadž i umru (kirân), oni su obavili samo jedan tavaf."[1476]

1466 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/12; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 198.

1467 Mufrid je osoba koja obavlja samo hadž.

1468 Kârin je osoba koja obavlja hadž i umru zajedno.

1469 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/194; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/344.

1470 Vidjeti: *El-Meune*, 1/373; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343, *Šerhus-sunne*, 7/235; *El-Mugni*, 3/252; *Tebjinul-hakaik*, 2/275; *Avnul-Ma'bud*, 5/353; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/322, 323; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 34–35.

1471 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/296–297.

1472 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/370.

1473 Mufrid je dužan obaviti samo hadžski tavaf budući da u njegovim obredima nema umre. Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343.

1474 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/527; *Sunenut-Tirmizi*, 3/274; El-Mervezi, *Ihtilaful-fukaha*, str. 403; *El-Išraf*, 2/365; *El-Muhalla*, 7/119; *El-Istizkar*, 12/86; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/488; *Šerhus-sunne*, 7/82; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/344; *El-Mugni*, 3/241; *El-Medžmua*, 8/191; Ibn Redžeb, *Takrirul-kavaid*, 1/144; *Tarhut-tesrib*, 5/139; *Advaul-bejan*, 5/184; *Mesailul-džumhur*, 1/377.

1475 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/184–185. Vidjeti također: *Takrirul-kavaid*, 1/144.

1476 El-Buhari, 328/1556; Muslim, 476/1211.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je Aiši: "*Dovoljan ti je jedan tavaf za hadž i umru.*"[1477]

Džabir kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je kiran. Obišao je oko Kabe za hadž i umru samo jedanput."[1478]

Što se tiče mutemetie[1479], on pri ulasku u Meku obavlja umranski tavaf koji je elementarni dio (rukn) umre[1480] i ne može direktno s mikata odlaziti na Minu ili Arefat.[1481] Dakle, mutemetia je, za razliku od kârina i mufrida, dužan obaviti dva tavafa: umranski i hadžski.[1482] Imam Ibn Rušd navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[1483]

2. Tavaful-ifâda – hadžski tavaf, koji je elementarni dio (rukn) hadža. Ovaj tavaf obavlja se nakon bacanja kamenčića i brijanja glava na dan Bajrama. Islamski učenjaci nazivaju ga raznim imenima: tavaful-ifâda, tavaful-hadž, tavafuz-zijare, tavafus-sader, tavafur-rukn i tavaful-fard.[1484]

3. Tavaful-veda' – oproštajni tavaf, koji se obavlja neposredno prije napuštanja Meke. Islamski učenjaci ovaj tavaf nazivaju još: tavafur-rudžua, tavaful-hurudž i tavafus-sader[1485], što su isti nazivi kao i za hadžski tavaf.

Napomena: Postoji i četvrta (ili peta) vrsta tavafa koja nije vezana za obrede niti za određeno vrijeme, a to je dobrovoljni tavaf. Dozvoljeno je tavafiti oko Kabe u bilo koje vrijeme[1486], a svaki se tavaf sastoji iz sedam krugova. Ako hodočasnik bude htio tavafiti više puta po sedam krugova, tada će nakon svakog tavafa, odnosno nakon svakih sedam krugova,

---

1477 Muslim, 480/1211.

1478 Et-Tirmizi, 3/274/947. Et-Tirmizi i Ibn Kajjim ovo su predanje ocijenili dobrim, a šejh El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/111; *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 1/485.

1479 Mutemetia je osoba koja obavlja hadž i umru razdvojeno.

1480 O ovom pitanju više će riječi biti u poglavlju o umri.

1481 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/370.

1482 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/44.

1483 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/344.

1484 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Minhadž*, 8/152; *El-Medžmua*, 8/12–13; *El-Fetaval-hindijje*, 1/234; *Zadul-mead*, 2/270; *Fethul-Bari*, 3/663; *Umdetul-kari*, 10/67; *El-Bahrur-raik*, 2/377; *El-Keššaf*, 2/591; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/614; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 200; *Avnul-Ma'bud*, 5/232.

1485 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/651; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 201.

1486 Vidjeti: *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 6/66.

klanjati dva rekata[1487] iza Mekamu Ibrahima ili na bilo kojem mjestu u džamiji. Većina islamskih učenjaka smatra da svaki tavaf treba odvojiti od narednog s dva rekata.[1488]

Imam Ahmed bilježi da su se jednog dana u Hidžru, tj. unutar polukružnog zida, sastali ugledni Kurejševići i poveli razgovor o Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem. Govorili su kako je podijelio njihovu zajednicu i kako vrijeđa njihova božanstva. Dok su tako sjedili i razgovarali, među njima se pojavio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i počeo da tavafi oko Kabe sve dok nije došao do ugla na kojem se nalazi Crni kamen, koji je i dodirnuo. Dok je prolazio pored njih, ismijavali su se s njegovom poslanicom, a kada je treći put prošao pored njih (a oni isto tako postupili), Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao im je: "*Slušajte, Kurejševići! Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, došao sam da vas pokoljem!*"[1489]

Opisujući svoj put u islam, Ebu Zerr, između ostalog, kaže: "...potom je došao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dotakao Crni kamen, a onda su on i njegov prijatelj (Ebu Bekr) počeli tavafiti, a zatim su klanjali."[1490]

Na dan oslobođenja Meke, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je do Crnog kamena i dotaknuo ga, a zatim je počeo tavafiti oko Kabe.[1491] Imam En-Nevevi kaže: "U ovom hadisu nalazi se dokaz o tome da se nakon ulaska u Meku prvo tavafi oko Kabe, bez obzira namjerava li se obaviti hadž ili umra ili ne namjerava. Na dan oslobođenja Meke, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije bio u obredima, po konsenzusu muslimana."[1492] Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "(Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) ušao je bez ihrama, obavio tavaf i proveo u Meki oko sedamnaest dana. Tom prilikom nije obavio umru."[1493]

1487 Vidjeti: El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/215–220; *El-Istizkar*, 12/166–169; *El-Mebsut*, 4/47.

1488 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/166.

1489 Ahmed, 2/218; Ibn Hibban, 14/256/6567; El-Bejheki, *Delailun-nubuvve*, 2/275, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu mevaridiz-zaman*, 2/132; *El-Musned*, 11/611, valorizacija: Šuajb.

1490 Muslim, 1002/2473.

1491 Muslim, 740/1780.

1492 Vidjeti: *El-Minhadž*, 12/103.

1493 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/254.

Obavljanje dobrovoljnog tavafa preneseno je od Ibn Omera[1494] i Ibn Abbasa[1495] u autentičnim predajama. Najveći islamski učenjaci poznatih pravnih škola kategorički potvrđuju legitimnost dobrovoljnog tavafa[1496] i nije mi poznato da je neko od islamskih učenjaka negirao ovaj propis, a Allah najbolje zna.

Prednost tavafa nad namazom

Islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga da li je bolji dobrovoljni namaz u Mesdžidul-haramu ili, pak, dobrovoljni tavaf. Većina pravnika smatra da za posjetitelje Meke bolji dobrovoljni tavaf, dok je za stanovnike Meke bolji namaz[1497], za razliku od većine šafijskih pravnika koji namaz, općenito, smatraju boljim od tavafa.[1498]

Ibn Abbas[1499], Mudžahid[1500], Ibn Džubejr[1501] i Ata[1502] davali su prednost tavafu nad namazom u pogledu strane osobe, za razliku od Mekelije.

1494 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/218/384, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/816.

1495 Abdurrezzak, 5/62/9005, s ispravnim lancem prenosilaca.

1496 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/426; *El-Havil-kebir*, 4/134; *El-Mebsut*, 4/48; *El-Mugni*, 3/297; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/436, 474; *El-Medžmua*, 8/61; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/145, 196, 197; *Umdetul-kari*, 9/268; *El-Furua*, 3/367; *El-Fetaval-hindijje*, 1/227; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 203.

1497 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/426; *El-Havil-kebir*, 4/134; *El-Mebsut*, 4/48; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/454, 474; *El-Medžmua*, 8/61; *Ez-Zehire*, 3/80; *Tebjinul-hakaik*, 2/282; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/196, 197; *Umdetul-kari*, 9/268; *El-Insaf*, 2/164; *El-Bahrur-raik*, 2/360; *El-Furua*, 3/367, 469; *El-Fetaval-hindijje*, 1/227; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 238.

1498 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/61; *El-Idâh*, str. 392; *Revdatut-talibin*, 3/118; *Mugnil-muhtadž*, 1/491.

1499 Ibn Ebu Šejba, 3/353/15038; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/239/448, sa slabim lancem prenosilaca.

1500 Ibn Ebu Šejba, 3/353/15040; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/240/452, s ispravnim lancem prenosilaca.

1501 Abdurrezzak, 5/71/9029; Ibn Ebu Šejba, 3/353/15037; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/240/450–451, s ispravnim lancem prenosilaca.

1502 Abdurrezzak, 5/70/9027; Ibn Ebu Šejba, 3/353/15039; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/239/449; s ispravnim lancem prenosilaca.

U ovom smislu postoji hadis Ibn Abbasa koji je slab, po preferirajućem mišljenju[1503], a u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Svakog dana i noći Allah spusti stotinu dvadeset milosti na Svoju Kuću. Na one koji tavafe spusti šezdeset, na one koji klanjaju četrdeset i na one koji gledaju* (u Kabu) *dvadeset milosti.*"[1504]

Što se tiče hadisa u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Namaz u Mesdžidul-haramu bolji je od sto hiljada namaza obavljenih u drugim džamijama*"[1505], neki učenjaci kažu da tavaf ima prednost nad namazom ako u obzir uzmemo činjenicu da se nakon tavafa klanjaju dva rekata. Tako je tavaf poslije kojeg se klanja namaz bolji od namaza bez tavafa[1506], a Allah najbolje zna.

Šejh Ibn Usejmin ipak smatra da čovjek treba činiti ono što će mu više koristiti. Dakle, ako će u tavafu biti skrušeniji i osjećati se bogobojaznijim nego u namazu, tada mu je tavaf bolji, a ako, zbog velike gužve, prisustva velikog broja žena ili nekog drugog razloga, neće osjetiti u tavafu ono što će osjetiti u namazu, tada mu je bolje da potraži slobodan kutak i da skrušeno i ponizno stane pred Uzvišenog Stvoritelja.[1507]

Način obavljanja tavafa

Da bi tavaf u potpunosti odgovarao sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, neophodno je ispuniti određene uvjete, kao i pohvalne radnje.

1503 Vidjeti: Ibn Ebu Hatim, *Ilelul-hadis*, 2/105; *El-Ilelul-mutenahije*, 2/572; *El-Mekasidul-hasene*, str. 743; *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 28; *Kešful-hafa*, 5/533; *Esnel-metalib*, str. 557; *Daiful-džamia*, str. 253; *Es-Silsiletud-daife*, 1/339–342.

1504 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/500/560; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/156/11475; *El-Evsat*, 6/324/6314; Ibn Asakir, *Tarihu Dimešk*, 12/194–195/34360 (*Kenzul-ummal*).

1505 Ibn Madža, 1/451/1406; Ahmed 3/343; Ibn Earabi, *El-Muadžem*, 2/745/1510; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 2/62/599. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju Ibn Hibban, El-Munziri, Ibn Abdulhadi, Ibn Hadžer, El-Busiri, Ibn Muflih i El-Albani. Imam En-Nevevi smatra je dobrom. Vidjeti: En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/138; Ibn Abdulhadi, *Tenkihut-tahkik*, 2/453; *Et-Telhisul-habir*, 4/1550; *El-Furua*, 1/532–533; *Hulastul-bedril-munir*, 2/421; *Misbahuz-zudžadže*, 1/250; *Sahihut-tergib*, 2/45; *Irvaul-galil*, 4/341–342; *El-Lu'lu'ul-mesnua*, str. 451.

1506 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/80.

1507 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 22/314.

Uvjeti ispravnosti tavafa

1. Pripadnost islamu. Vjerovanje u Allaha ustvari je osnova bez koje osoba ne može ući u hadžske obrede, o čemu je prethodno bilo riječi. Uzvišeni Allah neće primiti nijedan ibadet od nemuslimana. O djelima nevjernika Svevišnji Allah kaže:

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

"**I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su činili, u prah i pepeo ih pretvoriti.**"[1508] U drugom ajetu Uzvišeni Allah kaže:

مَّثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

"**Djela onih koji ne vjeruju u Gospodara svoga nalik su na pepeo koji vihor u olujnom danu raznese, neće moći očekivati nikakvu nagradu za djela koja su učinili, to je zabluda daleka.**"[1509]

2. Nijet – namjera, za obavljanje tavafa. Nijet je uvjet ispravnosti svih ibadeta kojima se šerijatski obaveznik nastoji približiti Allahovoj milosti i zaslužiti Njegovu nagradu. Obilazak oko drevnog hrama Kabe, bez dvojbe, spada u velike i vrijedne ibadete. Omer b. El-Hattab prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Djela se vrednuju prema namjerama i svakom čovjeku pripada ono što je naumio.*"[1510] Svaki hodočasnik koji tavafi oko Kabe bez nijeta, nije obavio šerijatski tavaf za koji može očekivati nagradu.

Međutim, da li je muhrim dužan, pored osnovnog nijeta za hadž ili umru, zasebno nijetiti tavaf ili je, pak, dovoljan prvi nijet koji je donio na mikatu pri ulasku u obrede, to je predmet razilaženja među islamskim učenjacima. Preferirajuće mišljenje jeste da se hadž tretira jednom cjelinom, sastavljenom od različitih obreda, kao namaz koji se sastoji iz stajanja – kijama, pregibanja – rukûa, sedžde itd. Kako ni za svaki rukû i sedždu nije potreban zaseban nijet, već samo osnovi nijet koji se donosi pri stupanju u namaz, tako ni za hadžske cjeline, kao što je boravak

---

1508 El-Furkan, 23.

1509 Ibrahim, 18.

1510 El-Buhari, 11/1; Muslim, 792/1907.

na Arefatu, Muzdelifi, sa'j – hodanje između Safe i Merve, bacanje kamenčića, nije potreban zaseban, već je dovoljan osnovni nijet, iako je razilaženje oko nijeta za tavaf veće nego razilaženje u pogledu ostalih hadžskih cjelina, budući da je tavaf vrsta namaza.[1511] Većina islamskih učenjaka smatra da je, ipak, osnovni nijet dovoljan.[1512]

Napomena: Što se tiče dobrovoljnog tavafa, on nije obuhvaćen osnovnim nijetom za obrede, tako da dobrovoljni tavaf neće biti validan ako osoba koja ga želi obaviti ne donese poseban nijet za njegovo obavljanje.[1513]

3. Pokrivanje stidnog mjesta. Ebu Hurejra je rekao: "U vrijeme hodočašća u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prije Oproštajnog hadža, postavio Ebu Bekra kao predvodnika hadžija, Ebu Bekr me je poslao, zajedno s ostalim glasnicima, da prvog dana Bajrama na Mini oglasimo: 'Znajte, nakon ove godine nijedan idolopoklonik više ne može dolaziti na hodočašće, niti naga osoba može obilaziti oko Kabe!'"[1514] Prema mišljenju apsolutne većine islamskih učenjaka, oko Kabe nije dozvoljeno tavafiti s otkrivenim stidnim dijelom tijela[1515], dok šejhul-islam Ibn Kajjim navodi konsenzus učenjaka o zabrani.[1516] Otkrivanje stidnog mjesta u vrijeme tavafa također je zabranjeno iz razloga što svi koji tavafe mogu vidjeti otkriveno stidno mjesto, što je, pored šerijatske zabrane, krajnje neprihvatljivo i po ljudskim pravilima ponašanja. Ovaj postupak bio je karakterističan za mekanske pagane koji su obilazili oko Kabe bez odjeće.[1517] Dakle, prilikom obavljanja tavafa oko Kabe mora se pokriti tijelo odjećom u kojoj se može obaviti namaz.[1518]

1511 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/436; *El-Medžmua*, 8/17; *Tarhut-tesrib*, 2/17; *Advaul-bejan*, 5/153, 243.

1512 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/17; *I'lamul-muvekkiin*, 3/51; *Tarhut-tesrib*, 2/17; *Umdetul-kari*, 1/34; *Advaul-bejan*, 5/153; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/435.

1513 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/30; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/325.

1514 El-Buhari, 341/1622; Muslim, 533/1347.

1515 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/39; *El-Medžmua*, 8/15; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/234, 239; *I'lamul-muvekkiin*, 4/365–366; *El-Muvafakat*, 2/488; *Mevahibul-Dželil*, 2/484; *Mesailul-džumhur*, 1/371; *Ahkamut-tavaf*, str. 181.

1516 Vidjeti: *I'lamul-muvekkiin*, 4/365.

1517 El-Buhari, 350/1665, i Muslim, 486/1219, bilježe da je Urva b. Hišam rekao: "Ljudi su u paganstvu tavafili oko Kabe nagi, osim Kurejšija i njihovih potomaka."

1518 Vidjeti: *Ahkamut-tavaf*, str. 181.

4. Početi s tavafom od ugla gdje se nalazi Crni kamen. Dakle, tavaf počinje i završava na približno istom mjestu, s tim da muhrim cijelim tijelom treba biti ispred Crnog kamena prije tavafa i cijelim tijelom proći pored Crnog kamena na kraju tavafa. Shodno tome, kada bi osoba počela s tavafom poslije ugla u kojem je smješten Crni kamen, prvi krug tavafa ne bi bio validan.[1519] Ovo je poznato mišljenje islamskih klasika.[1520] Imam Šafija kaže: "(Učenjaci) se ne razilaze u pogledu toga da tavaf počinje od ugla gdje se nalazi Crni kamen i da se kod njega završava."[1521] Neki učenjaci hanefijske pravne škole ipak smatraju da nije obaveza početi s tavafom od Crnog kamena, već da je pohvalno[1522], što je slabije mišljenje.

Napomena: Početkom petnaestog hidžretskog stoljeća na zemlji pored Kabe nalazila se jedna crta koja je označavala početak i kraj tavafa, i služila je kao orijentir pri početku i završetku svakog kruga. Prije nekoliko godina crta je uklonjena, što bi mogla biti pozitivna odluka administracije Mekanskog harema, jer se kod crte stvarala izrazito velika gužva, što je onemogućavalo normalan tok tavafa.

Šejh Bekr Ebu Zejd, velikan današnjice, osuđivao je postojanje spomenute crte i pozivao odgovorne da je uklone[1523], dok je šejh Ibn Usejmin pravdao i podržavao njeno postojanje.[1524] Nakon uklanjanja ove crte, sa strane su postavljene neonske lampe koje označavaju početak i kraj svakog kruga.

5. Prilikom tavafa, Kaba treba da bude s muhrimove lijeve strane. Dakle, tavafi se u smjeru suprotnom od kazaljki na satu. Ovo je stav

1519 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/46; *El-Vesit*, 2/29; *El-Mugni*, 3/183; *El-Furua*, 3/368; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/7.

1520 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/134; *El-Vesit*, 2/28; *El-Medžmua*, 8/34; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/448; *El-Mugni*, 3/198; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *El-Insaf*, 4/5; *El-Keššaf*, 2/562; *Hil'jetul-ulema*, 3/327; *Meunetu ulin-nuha*, 4/177; *El-Fevakihud-devani*, 1/548.

1521 Vidjeti: *El-Umm*, 2/565.

1522 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 311–312; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/579.

1523 Vidjeti: *El-Alametuš-šer'ijje*, str. 31–32.

1524 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/301, 316.

učenjaka malikijske[1525], šafijske[1526] i hanbelijske[1527] pravne škole, te većine[1528] islamskih pravnika općenito. Prema tome, veliku grešku čine muškarci koji se uhvate za ruke i naprave krug čuvajući žene koje su unutar kruga, a potom svi zajedno tavafe. Neki od njih tavafe, a Kaba se nalazi naspram njih ili iza njihovih leđa, što je velika greška.[1529] Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tavafio tako da se Kaba nalazila s njegove lijeve strane.[1530]

6. Prilikom obavljanja tavafa obilaziti oko Hidžra, polukružnog zida koji se nalazi naspram Crnog kamena i jemenskog ugla. Ovaj polukružni zid počinje kod iračkog, a završava kod šamskog ugla. Prilikom tavafa polukružni zid treba biti s muhrimove lijeve strane isto kao i Kaba, jer se tretira sastavnim dijelom Kabe, o čemu je prethodno bilo riječi. Ovo je stav učenjaka hanefijske[1531], malikijske[1532], šafijske[1533] i hanbelijske[1534] pravne škole, dok Ibn Abdulberr navodi konsenzus pravnika o ovom pitanju.[1535] Kada bi muhrim tavafio između Kabe i polukružnog zida, taj krug ne bi bio validan, prema mišljenju većine islamskih učenjaka.[1536]

Aiša, majka vjernika, kaže: "Željela sam ući u Kabu i klanjati u njoj. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uze me za ruku i uvede u polukružni zid i reče: *'Ako želiš klanjati u Kabi, klanjaj unutar ovog zida, jer*

1525 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/354; *El-Istizkar*, 12/124; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/139; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *Hašijetud-Dusuki*, 2/245; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/465; *El-Fevakihud-devani*, 1/547; *Dževahirul-iklil*, 1/330.

1526 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/28; *El-Medžmua*, 8/64; *Mugnil-muhtadž*, 1/485; *Hil'jetul-ulema*, 3/327.

1527 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/539; *Medžmuu fetava*, 26/120–121; *El-Furua*, 3/368; *El-Insaf*, 4/7; *Meunetu ulin-nuha*, 4/179; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/274.

1528 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/64.

1529 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/327, 402.

1530 Vidjeti: *Et-Temhid*, 2/68–69; *Šerhul-umde*, 3/439.

1531 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/138; *Bedaius-sanaia*, 313; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/396; *El-Ihtijar*, 1/190; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/580.

1532 Vidjeti: *El-Meune*, 1/370; *El-Išraf*, 2/357; *El-Istizkar*, 12/118–119; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *El-Medhal*, 4/224; *Hašijetud-Dusuki*, 2/245; *Šerhuz-Zerkani ala muhtesari Halil*, 2/465.

1533 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/29; *El-Medžmua*, 8/26; *Mugnil-muhtadž*, 1/486.

1534 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/189–190; *Medžmuu fetava*, 26/121; *Šerhul-umde*, 3/594.

1535 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/118.

1536 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/118.

je on dio Kabe. Njega je tvoj narod prilikom gradnje Kabe odvojio od Kabe."[1537]

Također, kada bi muhrim tavafio hodajući po polukružnom zidu, tavaf bi, također, bio neispravan.[1538]

7. Obavljati tavaf unutar Mesdžidul-harama, bez obzira na blizinu ili udaljenost Kabe, budući da je pohvalno, a ne obavezno, biti u blizini Kabe.[1539] Dakle, tavaf izvan Svete džamije nije validan. Ovo je stav učenjaka hanefijske[1540], malikijske[1541], šafijske[1542] i hanbelijske[1543] pravne škole, dok Ibn Munzir[1544] i En-Nevevi[1545] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Tavaf izvan džamije ustvari se smatra tavafom oko Mesdžidul-harama, a ne oko Kabe.[1546] Što se tiče tavafa na nekom od spratova džamije, to je dozvoljeno[1547], bez obzira bila građevina džamije viša od Kabe, kao što je u našem vremenu, ili niža[1548], kao što je bila u ranijim stoljećima.[1549]

Napomena: Prilikom tavafa ne treba ulaziti na Safu niti na prostor na kojem se obavlja sa'j, jer cijeli taj prostor, po svemu sudeći, ne pripada

---

1537 Ebu Davud, 2/221/2028; Et-Tirmizi, 3/216/876; Et-Tajalisi, 3/141/1666; Ibn Huzejma, 4/335/3018; Et-Tahavi, *Šerhu meanil-asar*, 1/392. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/567.

1538 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/149; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/539; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *El-Insaf*, 4/15; *Meunetu ulin-nuha*, 4/186; *El-Keššaf*, 2/567; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/292.

1539 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/29; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 30.

1540 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/49; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/448; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/494; *Bedaius-sanaia*, 313; *El-Bahrur-raik*, 2/353; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/614; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 211.

1541 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *Mevahibul-Dželil*, 3/75; *Hašijetud-Dusuki*, 2/245.

1542 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/149; *El-Vesit*, 2/29; *El-Medžmua*, 8/14; *Mugnil-muhtadž*, 1/487.

1543 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/599; *El-Insaf*, 4/15; *El-Keššaf*, 2/566; *Meunetu ulin-nuha*, 4/187.

1544 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 71.

1545 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/43; *Mugnil-muhtadž*, 1/487.

1546 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/49–50; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/448.

1547 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/29; *El-Medžmua*, 8/43; *El-Furua*, 3/370; *El-Insaf*, 4/15; *Mugnil-muhtadž*, 1/487; *Hašijetul-Džemel*, 2/434; *Mevahibul-Dželil*, 3/75; *Meunetu ulin-nuha*, 4/186; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 85; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/292; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 31.

1548 Vidjeti: *El-Meslekul-mutekassit*, str. 211; *Muhtesaru nevazilil-hadž*, str. 18.

1549 Imam El-Maverdi (umro 450. h. g.) spominje da je u njegovo vrijeme terasa prvog sprata džamije bila niža od Kabe. Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/149.

džamiji.[1550]

8. Obići oko Kabe sedam krugova. Tavaf se sastoji iz sedam krugova i, po mišljenju većine islamskih učenjaka, obilaženje nije ispravno ako se sastoji iz manje od sedam krugova. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obišao je oko Kabe sedam puta[1551], a svojim je ashabima, praktično ih podučavajući obredima, na hadžu govorio: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[1552] Ovo je stav učenjaka malikijske[1553], šafijske[1554] i hanbelijske[1555] pravne škole.

Napomena: Ako je hodočasnik neodlučan i sumnja da li je obavio dva ili tri, tri ili četiri, pet ili šest krugova, računat će manji broj i nakon toga upotpuniti do sedam krugova. Ibn Munzir navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[1556] Neodlučnost u ovom slučaju neće biti popraćena sedždom zaborava (sudžudus-sehv), kao što je slučaj u namazu.[1557]

U slučaju da muhrim nakon završenog tavafa posumnja u broj krugova, neće se obazirati na spomenutu sumnju, izuzev ako bude ubijeđen da je zaboravio jedan ili više krugova.[1558]

9. Obavljati tavaf hodajući, a ne u kolicima, ako je hodočasnik u mogućnosti da tavaf obavi hodajući. Ummu Selema je izjavila: "Požalila sam se Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, da sam slaba, a on je rekao: '*Obilazi* (oko Kabe) *jašući iza svijeta*!'"[1559] Ovo je

---

1550 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/291, 432.

1551 El-Buhari, 346/1645; Muslim, 492/1243.

1552 Muslim, 512/1297.

1553 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/354; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *Hašijetud-Dusuki*, 2/245; *Dževahirul-iklil*, 1/330.

1554 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/149; *El-Vesit*, 2/29; *El-Medžmua*, 8/22; *Mugnil-muhtadž*, 1/486.

1555 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/15; *El-Keššaf*, 2/564, 567; *Meunetu ulin-nuha*, 4/188; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/275.

1556 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 70; *El-Medžmua*, 8/23.

1557 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/347.

1558 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/23; *Medžmuu fetava*, 23/15; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/286.

1559 El-Buhari, 114/464; Muslim, 503/1276.

stav hanefijskih[1560] i nekih hanbelijskih[1561] pravnika. Malikijski učenjaci zastupaju ovo mišljenje kada je u pitanju obavezni tavaf, za razliku od dobrovoljnog.[1562] Od savremenih učenjaka odabrao ga je Ibn Usejmin.[1563] Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je dozvoljeno obaviti tavaf jašući (u kolicima i slično tome) ako hodočasnik nije u mogućnosti da tavaf obavi hodajući.[1564]

10. Obaviti tavaf u propisano vrijeme. Ovaj uvjet odnosi se na obavljanje tavaful-ifade – hadžskog tavafa. Muhrim koji bi obavio ovaj tavaf prije nastupanja njegovog vremena[1565], njegov bi tavaf bio nevažeći i morao bi ga ponoviti.

Pohvalne radnje – sunneti tavafa

Prilikom obilaženja oko Allahove kuće – Kabe, lijepo je činiti sljedeće:

1. Poljubiti Crni kamen – Hadžerul-esved. Omer b. El-Hattab došao je do Crnog kamena, poljubio ga i rekao: "Ja uistinu znam da si ti kamen koji ne može ni štetiti ni koristiti, i da nisam vidio Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da te je poljubio, ni ja te ne bih poljubio."[1566]

U poznatom hadisu koji prenosi Džabir, navodi se: "...potom smo došli do Kabe pa je (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) svojom rukom (dlanom) dotaknuo Crni kamen."[1567] Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je doticanje Crnog kamena sunnet.[1568]

Zbog velikih gužvi, naročito u vrijeme hadža ili umre u ramazanu, znatno je otežano i jako teško prići Crnom kamenu, stoga su hadžije

---

1560 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/44–45; *Bedaius-sanaia*, 2/311; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/58.
1561 Vidjeti: *Meunetu ulin-nuha*, 4/185; *Šerhul-umde*, 3/641.
1562 Vidjeti: *Hašijetud-Dusuki*, 2/259; *El-Fevakihud-devani*, 1/549.
1563 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/100–101.
1564 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/99; *El-Mugni*, 3/199; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/188.
1565 Kasnije će biti više riječi o vremenu nastupanja hadžskog tavafa.
1566 El-Buhari, 339/1610; Muslim, 502/1270.
1567 Muslim, 483–484/1218.
1568 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/292; *Et-Temhid*, 5/492 (*Fethul-Malik*); *Advaul-bejan*, 5/231.

uglavnom prisiljene da izostave ovaj sunnet, budući da bi doticanje Crnog kamena u takvim okolnostima moglo prouzrokovati razne šerijatske prijestupe.

Ako muhrim ne bude u mogućnosti da poljubi Crni kamen, onda će ga dotaći svojim dlanom i poljubiti dlan.

Ibn Omer kaže: "Vidio sam Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je došao u Meku i kada je dotakao Hadžerul-esved. Prvo što je učinio bio je tavaf oko Kabe, (koji je učinio) hodajući ubrzano u prva tri od sedam obilaženja."[1569] U drugom predanju Ibn Omer kaže: "Vidio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je rukom dotaknuo Crni kamen i potom poljubio svoju ruku. Ovu praksu nisam ostavio otkako sam vidio Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da to čini."[1570] Ata kaže: "Vidio sam Ibn Omera, Ebu Hurejru, Ebu Seida el-Hudrija i Džabira b. Abdullaha da bi poljubili svoje ruke kada bi dotakli Crni kamen."[1571]

Većina islamskih učenjaka smatra da je sunnet poljubiti ruku nakon doticanja Crnog kamena.[1572]

Ako muhrim ne bude u mogućnosti da poljubi Crni kamen ili da ga dotakne rukom, može ga dodirnuti nekakvim predmetom koji mu je pri ruci, a zatim poljubiti dotični predmet. Ibn Abbas kaže: "Na Oprоštajnom hadžu, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, obilazio je oko Kabe na devi, dotičući Crni kamen svojim štapom (mihdženom)."[1573] U drugom predanju koje prenosi Ebu Tufejl navodi se: "Vidio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je obilazio oko Kabe i doticao Crni kamen svojim štapom, a zatim bi poljubio štap."[1574]

1569 El-Buhari, 338/1603; Muslim, 500/1261.

1570 Muslim, 502/1268.

1571 Šafija, *El-Musned*, str. 126; Abdurrezzak, 5/40/8932; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/155/199; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/478/508; El-Bejheki, 5/121/9227, s ispravnim lancem prenosilaca.

1572 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/553.

1573 El-Buhari, 339/1607; Muslim, 503/1272. Mihdžen je štap koji je povijen na kraju.

1574 Muslim, 503/1275.

Većina islamskih pravnika smatra da je pohvalno poljubiti predmet kojim je dotaknut Crni kamen.[1575]

Ako muhrim, pak, ne bude u stanju da učini ništa od spomenutog, tada će pokazati nečim ili dići svoju ruku[1576] u pravcu Crnog kamena i izgovoriti tekbir – Allahu ekber. Izgovaranje tekbira je sunnet i njegovo izostavljanje ne utječe na ispravnost tavafa.[1577]

Ibn Abbas kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, obilazio je oko Kabe na devi i kada je god došao do Crnog kamena, pokazao je na njega nečim što je bilo uz njega i izgovarao tekbir."[1578]

U drugoj verziji ovog hadisa navodi se: "...kada bi god došao do Crnog kamena, pokazao bi na njega."[1579]

Po preferirajućem mišljenju, muhrim neće poljubiti svoju ruku ili predmet kojim je pokazao u pravcu Crnog kamena[1580], jer nije preneseno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tako činio.

Što se tiče samog načina pokazivanja rukom ili predmetom prema Crnom kamenu, o tome ništa nije preneseno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u vjerodostojnoj predaji. U jednom hadisu, čija je ispravnost upitna, navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao Omeru: "*O, Omere, ti si izrazito jak čovjek, nemoj se gurati s ljudima oko Crnog kamena. Ako bude slobodno, priđi mu i dotakni ga, u protivnom se okreni prema njemu i donesi tehlil*[1581] *i tekbir.*"[1582]

1575 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/292; *Fethul-Bari*, 3/553.

1576 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/257; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/273.

1577 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/301.

1578 El-Buhari, 340/1613.

1579 El-Buhari, 340/1612.

1580 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/551; *El-Keššaf*, 2/563.

1581 Tehlil su riječi: la ilahe illallah.

1582 Abdurrezzak, 5/36/8910; Ahmed, 1/28; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/109/70; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/463/461; Et-Tahavi, *Šerhu meanil-asar*, 2/178, sa slabim lancem prenosilaca.

Iz ovog slabog predanja zaključuje se da muhrim pri donošenju tekbira treba biti okrenut prema Crnom kamenu. Ovo potvrđuje činjenica da je pokazivanje rukom zamjena za dodir, a budući da je muhrim prilikom dodirivanja Crnog kamena okrenut prema njemu, tako će biti okrenut i prilikom pokazivanja. Ako bi, pak, zbog velike gužve pokazao rukom u hodu, ne bi zasluživao ukor[1583], naročito ako zna da bi tim kratkim zaustavljanjem napravio dodatnu gužvu, i tada treba pokazati rukom bez zaustavljanja i okretanja prema Crnom kamenu.

U pravcu Crnog kamena muhrim će pokazati desnom rukom, analogno dodirivanju Crnog kamena koje treba obaviti desnom rukom[1584]. Neki učenjaci iz generacije tabiina smatraju da će muhrim prema Crnom kamenu dići obje ruke[1585], i ovo je mišljenje Ibrahima en-Nehaija[1586], Tavusa[1587], Harida[1588] že b. Zejda, Seida b. Džubejra[1589] i Ataa.[1590] Ako muhrim ne poljubi Crni kamen i ne pokaže u njegovom pravcu, ne zaslužuje sankciju, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[1591]

Napomene

• Poljubiti Crni kamen pohvalno je samo tokom tavafa.[1592] Dakle, nije legitimno posebno prići Crnom kamenu, poljubiti ga i otići, budući da ne postoji argument koji bi potvrdio ovaj postupak. Ovdje je izuzeto dodirivanje Crnog kamena poslije dva rekata tavafa, a prije sa'ja, jer je tako činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[1593]

1583 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/274.

1584 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/308.

1585 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/273.

1586 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/108/66; Et-Tahavi, *Šerhu meanil-asar*, 2/178, s dobrim lancem prenosilaca.

1587 Abdurrezzak, 5/31/8887; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/107/61, sa slabim lancem prenosilaca.

1588 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/106/60, s dobrim lancem prenosilaca.

1589 Abdurrezzak, 5/31/8886; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/107/64, s ispravnim lancem prenosilaca.

1590 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/108/66, s dobrim lancem prenosilaca.

1591 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/292.

1592 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/326; *Measilul-âmil-ahir*, str. 188.

1593 Muslim, 483/1218.

Što se tiče izgovaranja bismille prije tekbira, to nije preneseno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, već se prenosi od Ibn Omera.[1594]

Dozvoljeno je, ako postoji mogućnost, učiniti sedždu na Crnom kamenu. Naime, Ibn Abbas prenosi da je Omer b. El-Hattab poljubio Crni kamen i učinio sedždu na njemu, a potom rekao: "Vidio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je ovako učinio."[1595]

Predaje u kojima se govori o pohvalnosti činjenja sedžde na Crnom kamenu prenose se od Ibn Abbasa[1596], Ataa[1597] i Tavusa[1598], a ovo je i stav mnogih hanefijskih pravnika[1599], zatim učenjaka šafijske[1600] i hanbelijske pravne škole[1601], Ibn Munzira[1602] i većine islamskih učenjaka općenito.[1603] Samo je imam Malik ovaj postupak smatrao novotarijom[1604], što je slabije mišljenje.

Prethodno smo spominjali da se u crnoj masi, koja je zaštićena srebrenim okvirom, od Crnog kamena nalazi samo osam parčadi koji su vidljivi i mogu se osjetiti prilikom dodirivanja Crnog kamena. Dakle, glavnina crne mase unutar okvira nije Crni kamen.

1594 El-Bejheki, 5/128/9250. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/33; *Hidždžetul-vedaa*, str. 57.

1595 Et-Tajalisi, 1/32/28; Ibn Huzejma, 4/213/2714; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/111–112/77; Ebu Ja'la, 1/116/215; El-Hakim, 1/625/1672; El-Bejheki, 5/120/9223. El-Hakim, En-Nevevi, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu su predaju ocijenili ispravnom. Dobrom je smatraju imam Ahmed i Ibn Kesir. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/35; *Šerhul-umde*, 3/430; *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/148; *Irvaul-galil*, 4/310.

1596 Abdurrezzak, 5/37/8912; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/114/85; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/456/444; El-Bejheki, 5/121/9224, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/311.

1597 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/159.

1598 Ibn Ebu Šejba, 3/326/14752.

1599 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/450; *Tebjinul-hakaik*, 2/268; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 185.

1600 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/136; En-Nevevi, *El-Minhadž*, 9/14.

1601 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/430.

1602 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/62.

1603 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/14; *El-Medžmua*, 8/62.

1604 Vidjeti: Ibn Munzir, *El-Idžma*, str. 69; *Hil'jetul-ulema*, 3/329.

• Nakon dodirivanja Crnog kamena, a neposredno prije početka tavafa, hodočasnik koji čini umru (u ovom slučaju osoba koja obavlja temetua) prekida učenje telbije. Ovo je stav Sufjana i Ishaka[1605], te učenjaka hanefijske[1606], šafijske[1607] i hanbelijske[1608] pravne škole. Ibn Abbas kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prekidao učenje telbije na umri nakon dodirivanja Crnog kamena.[1609] Autentičnim putem preneseno je od Ibn Abbasa da je na umri prekidao telbiju nakon što bi dotaknuo Crni kamen[1610], tj. neposredno prije početka tavafa, jer je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dotakao Crni kamen prije početka tavafa.[1611]

Što se tiče mufrida[1612], kârina[1613] i mutemetie[1614], u vrijeme hadžskih obreda oni prekidaju izgovaranje telbije neposredno pred bacanje kamenčića prvog dana Bajrama, o čemu će više riječi biti kasnije.

• Nije dozvoljeno doticati Crni kamen ili jemenski ugao, a zatim rukom potirati po tijelu tražeći tako blagoslov.[1615]

• Nakon doticanja Crnog kamena nije propisano učenje posebne dove. Hadisi i predanja od ashaba[1616] koji se navode u tom kontekstu,

1605 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/252.

1606 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/30; *El-Bahrur-raik*, 2/371; *Ialaus-sunen*, 10/338–339.

1607 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/164; *El-Medžmua*, 8/137.

1608 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/220; *El-Furua*, 3/256.

1609 Et-Tirmizi, 3/252/919; Ebu Davud, 2/168/1817; Ibn Džarud, *El-Munteka*, str. 212/451; Temmam, *El-Fevaid*, 2/227/620 (*Er-Revdul-bessam*); El-Bejheki, 5/170/9411. Imam Et-Tirmizi ovo je predanje ocijenio ispravnim, međutim, u njegovom lancu prenosilaca nalazi se izvjesni Muhammed b. Abdurrahman b. Ebu Lejla kojem se pamćenje uveliko poremetilo nakon što je počeo obnašati dužnost kadije. Vidjeti: *El-Džerhu vet-tadil*, 7/322; *El-Medžruhin*, 2/243; En-Nesai, *Ed-Duafau vel-metrukin*, str. 205; *El-Mugni fid-duafa*, 2/333. Ispravno je da citirani hadis ne ispunjava uvjete prihvatljivog predanja. Vidjeti: *Es-Sunenul-kubra*, 5/170; *Tuhfetul-ahvezi*, 3/588; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 99; *Irvaul-galil*, 4/297.

1610 El-Bejheki, 5/170/9408, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/29

1611 Muslim, 483–484/1218.

1612 Mufrid je osoba koja obavlja samo hadž.

1613 Kârin je osoba koja obavlja hadž i umru zajedno.

1614 Mutemetia je osoba koja obavlja hadž i umru razdvojeno.

1615 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/270; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/398–399.

1616 Osim predaje Ibn Omera koji je tom prilikom izgovarao: "Bismillahi vallahu Ekber." Abdurrezzak, 5/33/8894. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 3/873.

nisu autentični.[1617]

• Žene se neće gurati s muškarcima da bi dotakle Crni kamen, već će pokazati rukom u njegovom pravcu.[1618] Isto tako, izbjegavat će guranje s muškarcima u tavafu, koliko budu u mogućnosti.[1619]

• Hodočasnik koji dotiče Crni kamen mora paziti da što manje uznemirava druge koji, također, žele prakticirati ovaj sunnet.[1620]

• Crni kamen može se poljubiti ili dotaknuti u svakom krugu tavafa oko Kabe.[1621]

• Nije ispravno prislanjati tijelo uz Kabu[1622], osim kod Multezema.

• Nije legitimno hvatati se za plašt Kabe, niti tom prilikom učiti posebne dove. Hadis koji se navodi u tom kontekstu nije autentičan.[1623]

• Neki klanjači prekidaju namaz prije nego što predaju selam da bi iskoristili slobodan prostor i poljubili ili dotakli Crni kamen, čime kvare najvredniji praktični ibadet – namaz, da bi učinili postupak koji nije legitiman. Ljubljenje ili doticanje Crnog kamena pohvalno je samo u toku tavafa, a ne za vrijeme namaza.[1624]

2. Dotaknuti jemenski ugao.[1625] Prilikom tavafa pohvalno je dotaknuti jemenski ugao. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dodirivanje Crnog kamena i jemenskog ugla briše grijehe.*"[1626]

1617 Vidjeti: *El-Bedrul-munir*; 6/195; *Silsiletul-ehadisid-daife*, 3/156–157; Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1091–1103.

1618 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/136; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/540; *El-Mugni*, 3/183; *El-Medžmua*, 8/204; *El-Minhadž*, 9/18; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 162; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/235; *Fetaval-mer'etil-muslime*, 1/386–387.

1619 Vidjeti: *Evdžezul-mesalik*, 7/414.

1620 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/540; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/120; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/396.

1621 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/455; *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 54–55; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 187; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/220; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/331.

1622 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/402.

1623 Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 9/438; Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1154–1155.

1624 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/327.

1625 Jemenski ugao pri tavafu dolazi prije ugla u kojem je smješten Crni kamen.

1626 Ahmed, 2/3; Ebu Ja'la, 5/135/5663; Ibn Šahin, *Et-Tergibu*, 2/302/338; El-Bejheki,

Ibn Omer kaže: "Nisam izostavio doticanje ova dva ugla[1627] ni u poteškoći ni u pogodnosti, otkako sam vidio Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da ih dotiče."[1628] Salim b. Abdullah b. Omer kaže da Ibn Omer nikada nije prošao pored jemenskog ugla i Crnog kamena a da ih nije dotaknuo. Ťako se jednog Hadžijskog bajrama toliko gurao s ljudima kako bi došao do njih, da mu je potekla krv. Kada je to vidio, rekao je: "Ovoga smo puta pogriješili."[1629]

Ibn Abdulberr[1630], Ibn Rušd[1631] i En-Nevevi[1632] navode konsenzus učenjaka o legitimnosti doticanja jemenskog ugla. Međutim, jemenski ugao nije legitimno poljubiti. Ljubljenje jemenskog ugla smatra se novotarijom budućida Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije tako postupao.[1633] Hadisi koji potvrđuju ljubljenje jemenskog ugla nisu autentični.[1634] Većina islamskih učenjaka smatra da nije legitimno poljubiti jemenski ugao.[1635]

Napomene

- Većina islamskih učenjaka smatra da nije ispravno doticati druga dva ugla Kabe[1636] koja se nalaze uz polukružni zid, zbog hadisa u kojem Ibn Omer kaže: "Nisam vidio da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem,

5/178/9431. Šejh El-Albani ovu predaju smatra dobrom. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/26.

1627 Tj. ugao Crnog kamena i jemenski ugao.

1628 El-Buhari, 339/1606; Muslim, 502/1268.

1629 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/461/457, s dobrim lancem prenosilaca.

1630 Vidjeti: *Et-Temhid*, 22/260.

1631 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/340.

1632 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/13.

1633 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/398.

1634 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1105–1112; *Tenkihul-kelam*, str. 675–676.

1635 Vidjeti: *Mesailul-džumhur*, 1/373.

1636 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/291; *El-Mebsut*, 4/30, 49; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/341; *El-Hidaje*, 1/138; *El-Mugni*, 3/188; *El-Kafi*, 1/537; *Ikmalul-mulim*, 4/343; *El-Minhadž*, 9/13; *El-Medžmua*, 8/37–38; *Medžmuu fetava*, 26/97, 121; *Fethul-Buri*, 3/555; *Umdetul-kari*, 9/240; *Nihajetul-muhtadž*, 1/657; *El-Keššaf*, 2/563–564; *Mevahibul-Dželil*, 4/158; *Mesailul-džumhur*, 1/373; *Tejsirul-menasik*, str. 72.

doticao osim dva jemenska[1637] ugla."[1638] Isto ovo smatra i Ibn Abbas.[1639] Hadis u kojem se spominje doticanje sva četiri ugla Kabe, apokrifan je.[1640]

- Nakon doticanja jemenskog ugla, muhrim neće poljubiti svoju ruku, kao što je slučaj s doticanjem Crnog kamena.[1641] Hadis u kojem se spominje ljubljenje ruke nakon doticanja jemenskog ugla, nije autentičan.[1642]
- Prilikom doticanja jemenskog ugla nije propisano učenje posebne dove. Hadisi koji su zabilježeni u tom smislu nisu vjerodostojni.[1643]
- Nije legitimno pokazivanje rukom u pravcu jemenskog ugla, niti donošenje tekbira.[1644]
- Jemenski ugao dotiče se u svakom krugu tavafa.[1645]

3. Otkriti desno rame – el-idtiba. Rame se otkriva neposredno prije tavafa.[1646] Muhrimu muškarcu pohvalno je da otkrije desno rame tokom svih sedam krugova tavafa oko Kabe.[1647] Ihram koji prelazi preko desnog ramena spustit će se ispod pazuha i prebaciti na lijevo rame. Tako će desno rame biti otkriveno, a lijevo pokriveno.[1648] Ja'la b. Umejja prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tokom tavafa imao otkriveno

1637 Kada se kaže dva jemenska ugla, misli se na jemenski i ugao u kojem je smješten Crni kamen. Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/496 (*Fethul-Malik*).

1638 El-Buhari, 339/1609; Muslim, 501/1267.

1639 Muslim, 502/1269.

1640 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1156–1157.

1641 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/37; *Medžmuu fetava*, 27/108; *Fethul-Bari*, 3/554–555; *Umdetul-kari*, 9/240; *El-Keššaf*, 2/563.

1642 El-Bejheki, 5/123/9235, koji ga ocjenjuje slabim. Vidjeti: *Tenkihul-kelam*, str. 676; Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1113–1114.

1643 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1115–1121.

1644 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/331, 332.

1645 Vidjeti: *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 54–55; *Es-Semerud-dâni*, 1/368; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/220.

1646 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 182.

1647 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/140; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/391; *El-Medžmua*, 8/21; *Šerhul-umde*, 3/422; *Nihajetul-muhtadž*, 1/6460; *El-Insaf*, 4/5; *Mirkatul-mefatih*, 5/501; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 225; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/303; *Minhadžul-muslim*, str. 349; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1539.

1648 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/324–325; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/122; *Fethul-Bari*, 3/551; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 183; *Bezlul-medžhud*, 9/144; Abdulazim Bedevi, *El-Vedžiz*, str. 243.

desno rame.[1649] Ibn Abbas kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi obavili su umru *el-džiarane*[1650], hodali su ubrzano oko Kabe (*er-remel*), provukli svoje ihrame ispod desnog ramena i prebacili ih preko lijevog ramena."[1651] Citirani hadisi jasno ukazuju na to da je otkrivanje desnog ramena sunnet muškarcima, iako šejhul-islam Ibn Hadžer nije uspio naći hadis u kojem se naređuje otkrivanje ramena.[1652] Ovo je stav učenjaka hanefijske[1653], šafijske[1654] i hanbelijske[1655] pravne škole.

Mufridu i kârinu, po preferirajućem mišljenju, pohvalno je otkriti desno rame samo tokom obavljanja dolaznog tavafa (*tavaful-kudûm*), a mutemetii i onome ko obavlja samo umru, to je pohvalno tokom obavljanja umranskog tavafa. Ovo mišljenje zastupaju hanbelijski[1656] i neki šafijski pravnici[1657], a od savremenih učenjaka odabrali su ga Ibn Baz[1658] i Ibn Usejmin.[1659]

Nakon završenih sedam krugova tavafa, muhrim će ponovo pokriti svoje rame[1660], jer nije ispravno da čovjek otkrivenog ramena klanja

1649 Et-Tirmizi, 3/205/859; Ebu Davud, 2/183/1883; Ed-Darimi, 2/39/1843; Ibn Madža, 2/984/2954; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/197/322; El-Bejheki, *Marifetus-sunen*, 4/58/2927. Et-Tirmizi i En-Nevevi ovo su predanje ocijenili ispravnim, a šejh El-Albani dobrim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/20; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/526.

1650 To je umra koju je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio neposredno nakon oslobođenja Meke osme hidžretske godine.

1651 Ebu Davud, 2/183/1884; Et-Taberani, 12/49/12478; El-Bejheki, *El-Kubra*, 5/129/9256; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 10207/213. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim, a imam El-Munziri dobrim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/20; *El-Minhadž*, 8/139; *Nasbur-raje*, 3/43; *Irvaul-galil*, 4/292.

1652 Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 3/875.

1653 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/139; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/451; *El-Ihtijar*, 1/190.

1654 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/140; *El-Vesit*, 2/30–31; *El-Minhadž*, 8/139; *El-Medžmua*, 8/20.

1655 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184; *El-Kafi*, 1/540; *Šerhul-umde*, 3/421; *Meunetu ulin-nuha*, 4/184.

1656 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184; *Er-Revdul-murbia*, 1/502; *Muntehel-iradat*, 1/199; *Meunetu ulin-nuha*, 4/184.

1657 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/31; *El-Medžmua*, 8/21.

1658 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/210–211.

1659 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/310, 311.

1660 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184; *El-Medžmua*, 8/21; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 138; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/210.

namaz općenito, kao ni dva rekata nakon tavafa, što se nerijetko dešava. Ebu Hurejra prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neka niko od vas ne klanja u jednom komadu odjeće ako njime ne prekrije svoja ramena.*"[1661]

Napomena: Više je nego jasno da žena ne smije otkrivati rame u tavafu[1662], jer time pokazuje stidno mjesto koje je dužna pokriti.[1663]

4. Ubrzano hodati u tavafu – er-remel. Muhrimu muškarcu pohvalno je da prilikom dolaznog ili umranskog tavafa[1664] obilazi oko Kabe prva tri kruga kraćim koracima, a bržim hodom.[1665] U vezi s tim, u hadisu koji prenosi Džabir, navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, "...užurbano hodao tri kruga, a običnim hodom ostala četiri kruga."[1666]

Ibn Abbas kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi došli su u Meku..., pa im je naredio da hodaju užurbano prva tri kruga, a da idu običnim hodom između jemenskog ugla i ugla gdje je smješten Crni kamen. Nije ga spriječilo da im naredi užurbani hod ništa drugo do samilost prema njima."[1667] U drugoj verziji Ibn Abbas kaže: "...pa im je naredio da hodaju ubrzano prva tri kruga, a da hodaju uobičajeno između dva ugla. Kada bi (primijetili da ih mušrici) gledaju, ubrzali bi hod."[1668]

1661 El-Buhari, 93/359; Muslim, 209/516.

1662 Vidjeti: Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 54; *Revdatut-talibin*, 3/88; *El-Medžmua*, 8/44; *Šerhul-umde*, 3/478; *Nihajetul-muhtadž*, 1/661; *Mugnil-muhtadž*, 1/490; *El-Bahrur-raik*, 2/382; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 162.

1663 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/44; *Mugnil-muhtadž*, 1/490.

1664 Kao što je slučaj s otkrivanjem desnog ramena.

1665 Vidjeti: *Ihjau ulumid-din*, 1/336; *El-Mugni*, 3/184; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/393; *El-Minhadž*, 8/139; *El-Medžmua*, 8/44; *Zadul-mead*, 1/168; *El-I'lam*, 6/205; *Umdetul-kari*, 9/247–248; *Iršadus-sari*, 3/378; *El-Bahrur-raik*, 2/355; *El-Keššaf*, 2/564; *El-Mubdia*, 3/216; *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 75; *Avnul-Ma'bud*, 5/236.

1666 Muslim, 483–484/1218.

1667 El-Buhari, 338/1602; Muslim, 501/1266.

1668 Ebu Davud, 2/184/1886. Hafiz Ibn Hadžer ovo je predanje prešutio, a šejh El-Albani ocijenio ga je ispravnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 7/582; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/527.

Pored toga, većina islamskih učenjaka smatra da je pohvalno užurbano hodanje tokom cijela tri kruga.[1669] Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Ashabi nisu užurbano hodali između ova dva ugla jer ih idolopoklonici tada nisu mogli vidjeti. Ovo je bilo za vrijeme umre *el-kadâ*[1670], a nakon što je Meka oslobođena i postala zemlja islama, (Poslanik) je obavio umru *el-džiarane*, a zatim je obavio oproštajni hadž i tada se užurbano hodalo od Crnog kamena do Crnog kamena. Ovo je zadnji Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, postupak (u obavljanju hadža)."[1671] Slično ovome kazao je poznati šafijski učenjak Ibn Mulekkin.[1672] Iako danas ne postoji razlog zbog kojeg je propisano ovo ubrzano hodanje, mi smo dužni slijediti ovaj sunnet, kao što trebamo trčati između Safe i Merve slijedeći postupak Hadžere, majke Ismaila, alejhis-selam.[1673]

Ako zbog velike gužve muhrim ne bude u mogućnosti da hoda ubrzano u blizini Kabe, tada je bolje da se malo udalji od nje da bi mogao prakticirati ovaj sunnet[1674], jer je gužva u blizini Kabe uvijek veća, a mogućnost bržeg hodanja znatno je umanjena. U svakom slučaju, hadžija neće uznemiravati druge ljude nastojeći da po svaku cijenu primijeni ovaj sunnet.[1675] Isto tako, ako se nađe u neposrednoj blizini žena, neće hodati užurbano iz bojazni da ne dođe do fizičkog kontakta sa suprotnim spolom.[1676] Ako muhrim zaboravi ubrzano hodati prvi ili drugi krug, neće to nadoknaditi u četvrtom i petom krugu, već će nastaviti s tavafom kao da se ništa nije desilo, analogno propisu koji se odnosi na osobu koja zaboravi učiti naglas na prva dva rekata i koja u tom slučaju izostavljeno učenje naglas neće nadomjestiti na trećem i četvrtom rekatu.[1677]

1669 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/395; *Umdetul-kari*, 9/249.

1670 Umra koju je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio nakon sporazuma na Hudejbiji.

1671 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/441.

1672 Vidjeti: Ibn Mulekkin, *El-I'lam*, 6/209.

1673 Uporediti: *El-I'lam*, 6/206–207.

1674 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/47; *Revdatut-talibin*, 3/87; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/122.

1675 Vidjeti: *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 28.

1676 Uporediti: Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/391; El-Gazali, *El-Vesit*, 3/31; *El-Keššaf*, 2/564–565.

1677 Vidjeti: *El-Vesit*, 3/31; *El-Medžmua*, 8/43; *Fethul-Bari*, 3/551; *Mugnil-muhtadž*, 1/490; *El-Keššaf*, 2/564; *Tejsirul-allam*, 2/63.

Hanefijski učenjaci, kada je u pitanju *er-remel*, smatraju da muhrim treba tresti (drmati) ramenima prilikom tavafa[1678], što nije osnovano mišljenje. Što se tiče legitimnosti *er-remela*, imami Ibn Abdulberr[1679] i Ibn Kudama[1680] navode konsenzus učenjaka.

Napomene

• Po konsenzusu islamskih učenjaka, žene neće užurbano hodati prilikom obavljanja tavafa[1681], jer je užurbano hodanje i trčanje u koliziji sa zastiranjem i pokrivanjem.[1682] Dakle, propis o pohvalnosti užurbanog hodanja tokom tavafa odnosi se isključivo na muškarce.

• Pogrešno je užurbano hodati tokom svih sedam krugova tavafa.[1683]

• Iako je prijatnije i udobnije tavafiti u čarapama, muhrimu nije dozvoljeno obući čarape sve dok se nalazi u ihramskim zabranama.[1684]

5. Ne praviti duže pauze između krugova. Nije preneseno da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pravio pauze prilikom tavafa, a mi smo dužni obrede hadža uzeti isključivo od Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Ovaj stav zastupaju učenjaci malikijske[1685] i hanbelijske[1686] pravne škole. Što se tiče hanefijskih[1687] i šafijskih[1688] pravnika, oni nisu uvjetovali kontinuitet između krugova u tavafu. Nema dvojbe da je bolje i preče ne praviti veće, pa ni manje pauze prilikom tavafa. Što se tiče uvjetovanja samog kontinuiteta, za to ne postoje jasni argumenti, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

1678 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/138; *Umdetul-kari*, 9/248; *Et-Tatarehanijje*, 2/338; *El-Bahrur-raik*, 2/355; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 189; *Avnul-Ma'bud*, 5/236.

1679 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/124–125.

1680 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184.

1681 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 70; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/288; *Et-Temhid*, 2/78; *El-Istizkar*, 12/139; *El-Mugni*, 3/197; *El-Minhadž*, 9/7; *El-I'lam*, 6/209; *Umdetul-kari*, 8/93, 248. Vidjeti također: *El-Umm*, 3/21; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/340; *Fethul-Bari*, 3/551.

1682 Vidjeti: *Evdžezul-mesalik*, 7/349.

1683 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/400.

1684 Uporediti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/184.

1685 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *Mevahibul-Dželil*, 3/75; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/465.

1686 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/539; *Šerhul-umde*, 3/592; *El-Insaf*, 4/17.

1687 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/310.

1688 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/29; *El-Medžmua*, 8/51; *Revdatut-talibin*, 3/84.

6. Biti pod abdestom. Islamski se pravnici razilaze u pogledu obavljanja tavafa bez abdesta, iako su svi jednoglasni u mišljenju da je pohvalno imati abdest.[1689] Učenjaci malikijske[1690], šafijske[1691] i hanbelijske[1692] pravne škole za ispravnost tavafa uvjetuju abdest. Dakle, po mišljenju većine islamskih učenjaka, muhrim prilikom tavafa mora biti u čistom stanju u kojem može obaviti namaz[1693], tj. pod abdestom. Ovo mišljenje temelji se na hadisu u kojem anonimni ashab[1694] prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Tavaf nije ništa do namaz, stoga, kada budete tavafili, manje pričajte.*"[1695] U drugoj verziji Ibn Abbas navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Tavaf oko Kabe je namaz, osim što vam je dozvoljeno razgovarati. Ko bude pričao tokom tavafa, neka govori samo dobro.*"[1696]

Mnogi hadiski eksperti ipak smatraju da su ovo riječi Ibn Abbasa, a ne Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, budući da se citirani hadis prenosi različitim putevima kao mevkuf predanje – od Ibn Abbasa, a ne od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Ovo je stav imama En-Nesaija, El-Bejhekija, Ibn Salaha, El-Munzirija, En-Nevevija, Ibn Abdulhadija, El-Irakija i drugih[1697], a od savremenih učenjaka odabrali su ga Ibn Baz[1698] i Ibn Usejmin.[1699]

1689 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/342–343; *Ahkamut-tavaf*, str. 163.

1690 Vidjeti: *El-Meune*, 1/369; *El-Išraf*, 2/352; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/320; *El-Istizkar*, 12/173; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100.

1691 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/144; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/388; *El-Vesit*, 2/28; *El-Medžmua*, 8/14, 15, 16, 17; *Revdatut-talibin*, 3/79; *Hil'jetul-ulema*, 3/326.

1692 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/483; *El-Mugni*, 3/187; *El-Kafi*, 1/538; *El-Furua*, 3/371; *El-Insaf*, 4/16, 19; *Meunetu ulin-nuha*, 4/189; *El-Keššaf*, 2/570.

1693 Vidjeti: *Mealimus-sunen*, 2/129; *El-Havil-kebir*, 4/144; *Šerhus-sunne*, 7/126; *Mesailul-džumhur*, 1/371; *Muškilul-menasik*, str. 226.

1694 Ibn Hadžer smatra da je anonimni ashab, ustvari, Ibn Abbas, kako se navodi u narednom predanju. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 1/197.

1695 Ahmed, 3/414; Abdurrezzak, 5/495/9788; En-Nesai, *El-Kubra*, 2/406/3945; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 15/229/5794.

1696 Et-Tirmizi, 3/284/960; Ed-Darimi, 2/40/1847; El-Hakim, 1/630/1687; El-Bejheki, 5/138/9292. Ibn Hibban, Ibn Huzejma, Ibn Seken, El-Hakim, Ez-Zehebi, Ibn Hadžer i šejh El-Albani ovaj hadis smatraju ispravnim. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 1/195, 197; *Sahihul-džamia*, 2/733; *Irvaul-galil*, 1/154–158.

1697 Vidjeti: El-Bejheki, *Es-Sunenus-sugra*, 1/523; *Tarhut-tesrib*, 5/102; *El-Bedrul-munir*, 2/487; *Et-Telhisul-habir*, 1/195; *Fejdul-Kadir*, 4/374; *El-Lu'lu'l-mesnua*, str. 459.

1698 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/151 i 17/213–214; *Measilul-âmil-ahir*, str. 191.

1699 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/359.

Učenjaci koji za ispravnost tavafa uvjetuju abdest, kao argument koriste predanje u kojem Aiša kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon ulaska u Meku, prvo uzeo abdest, a zatim obavio tavaf oko Kabe.[1700] Međutim, Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, postupak sam po sebi ne ukazuje na to da je određena radnja obavezna[1701], osim u iznimnim i rijetkim situacijama.[1702] Također, postoji mogućnost da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzeo abdest prije tavafa da bi mogao klanjati dva rekata nakon tavafa.[1703]

S druge strane, učenjaci hanefijske pravne škole ne smatraju abdest uvjetom ispravnosti tavafa, već obavezom čije izostavljanje nalaže ponavljanje tavafa tokom boravka u Meki. Ako se, pak, muhrim vrati u svoju zemlju, a nije ponovio tavaf, dužan je zaklati bravče.[1704] Imam Ahmed, po jednoj verziji, također smatra da je dužan prinijeti žrtvu onaj ko obavi tavaf bez abdesta.[1705] Ebu Sevr smatra da će tavaf bez abdesta biti ispravan samo onome ko ne poznaje propis, a ako mu je poznat taj propis, a on, i pored toga, izostavi uzimanje abdesta, tada mu tavaf neće biti ispravan.[1706]

Ibn Hazm ne vidi smetnje u obavljanju tavafa bez abdesta[1707], dok šejhul-islam Ibn Tejmijja smatra da je abdest mustehab – preporučljiv, a ne uvjet za ispravnost tavafa.[1708] Mišljenje imama Ibn Tejmijje, također, preferiraju imam Eš-Ševkani[1709], Muhammed Siddik Han[1710], El-Albani[1711], Ibn Usejmin[1712] i Mustafa el-Adevi.[1713]

1700 El-Buhari, 340/1614; Muslim, 493/1235.

1701 Vidjeti: Ibn Dekik el-'Id, *Ihkamul-ihkam*, str. 139; *Tehzibus-sunnen*, 1/66.

1702 Vidjeti: Muhammed el-Fškar, *Efalur-Resul, sallallahu alejhi ve sellem*, 1/375–378.

1703 Vidjeti: Muhammed Bazemul, *Et-Terdžih*, str. 79.

1704 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/38; *Bedaius-sanaia*, 2/309; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/437; *Umdetul-kari*, 9/259; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 213; *Ialaus-sunen*, 10/379.

1705 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/538; *El-Furua*, 3/371; *El-Insaf*, 4/16.

1706 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343.

1707 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/179.

1708 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/199.

1709 Vidjeti: *Es-Sejlul-džerrar*, 2/191.

1710 Vidjeti: *Er-Redvatun-nedijje*, 1/624.

1711 Vidjeti: Seid el-Burejk, *El-Idžaz*, 2/612.

1712 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/300.

1713 Vidjeti: Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/519.

Imam Ibn Kajjim kaže: "Ne postoji argument koji ukazuje na to da je obavezan taharet za obavljanje tavafa.',[1714]

Imam Ibn Abdulhadi kaže: "Ovaj hadis (tj.: *Tavaf oko Kabe je namaz*), nije vjerodostojan; ispravno je da se radi o riječima Ibn Abbasa."[1715]

Pored toga, hadis u kojem se navodi: "*Tavaf oko Kabe je namaz, osim što vam je dozvoljeno razgovarati*", ne treba biti shvaćen općenito, jer postoje brojne razlike između namaza i tavafa osim dozvole pričanja. Za namaz je obavezno okretanje prema Kibli, početni tekbir, učenje Kur'ana, rukû, sedžde itd., a sve to nije zastupljeno u tavafu ili nije obavezno. Isto tako, tavaf neće biti pokvaren ako muhrim tokom tavafa nešto pojede ili popije, ili se glasno nasmije, ili učini brojne bespotrebne pokrete i slično što kvari namaz.[1716]

Značenje hadisa: "*Tavaf oko Kabe je namaz*", isto je kao značenje predanja u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*...a smatra se da je svaki od vas u namazu sve dok iščekuje klanjanje namaza.*"[1717] Onaj ko iščekuje namaz, može jesti, piti, razgovarati, hodati itd., dok to isto ne smije činiti u namazu.[1718]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno, ni slabim ni ispravnim lancem prenosilaca, da je ljude obavezao da uzimaju abdest prilikom tavafa. Veliki broj ashaba obavio je hadž s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, a isto tako s njim su obavili četiri umre, i da je abdest bio obavezan u ovom slučaju, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, to bi pojasnio i bilo bi nam preneseno, a ne zapostavljeno."[1719] Imam Ibn Hazm kaže: "Da je abdest uistinu bio uvjet za ispravnost tavafa, na to bi ukazao Poslanik, sallallahu

---

1714 Vidjeti: *I'lamul-muvekkiin*, 4/371.

1715 Vidjeti: *Fejdul-Kadir*, 4/374.

1716 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/123; *I'lamul-muvekkiin*, 4/374; *Es-Sejlul-džerrar*, 2/191; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/298–299; Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/526–527.

1717 El-Buhari, 147/647.

1718 Uporediti: *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/527.

1719 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/273.

alejhi ve sellem, kao što je ukazao na zabranu tavafa u pogledu žene koja se nalazi u (mjesečnom) ciklusu."[1720] Šejhul-islam Ibn Kajjim prenosi od svoga učitelja Ibn Tejmijje da je ovo mišljenje zastupala većina učenjaka iz prvih generacija.[1721] U svom poznatom djelu *El-Fetaval-irakijje*, šejhul--islam Ibn Tejmijja kaže: "Većina učenjaka iz prvih generacija za tavaf ne postavlja uvjete koji se moraju ispuniti za namaz."[1722]

Nema sumnje da je bolje i preče imati abdest tokom tavafa, ali kategorički obavezati ljude na uzimanje abdesta i smatrati tavaf bez abdesta neispravnim, podložno je diskusiji, a Allah najbolje zna.

Napomene

• Islamski učenjaci koji u potpunosti poistovjećuju namaz i tavaf, za ispravnost tavafa također uvjetuju čistoću tijela, odjeće i mjesta na kojem se tavafi.[1723]

• Ako bi muhrim tavafio s djetetom u naručju, njegov bi tavaf bio ispravan, čak i ako bi u pelenama djeteta bilo nečistoće.[1724]

• Ženi je dozvoljeno da koristi pilule za sprečavanje mjesečnice i u tom slučaju smatrat će se čistom i obavljati sve hadžske obrede.[1725] Korištenje preparata za zaustavljanje mjesečnog ciklusa poznato je od davnih vremena.[1726] Ibn Omer nije vidio smetnje u korištenju medicinskog preparata koji zaustavlja mjesečni ciklus i preporučio je da se tom prilikom pije voda koja se cijedi iz misvaka.[1727]

Međutim, prije korištenja ovih pilula, žena se treba obavezno konsultirati sa stručnim medicinskim osobljem, budući da spomenute pilule često izazovu poremećaj mjesečnog ciklusa koji se nakon toga

1720 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/180.
1721 Vidjeti: *Tehzibus-sunen*, 1/66.
1722 Vidjeti: *El-Fetaval-irakijje*, 1/461.
1723 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/14; *Revdatut-talibin*, 3/97; *Tarhut-tesrib*, 5/103; *Et-Tadžu vel--iklil*, 4/94; *El-Keššaf*, 2/570.
1724 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/367.
1725 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 5/440 i 11/191; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 10/213; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/392, 393; El-Džizani, *Fikhun-nevazil*, 2/370.
1726 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 34/24.
1727 Abdurrezzak, 1/318/1220, sa slabim lancem prenosilaca.

teško stabilizira, a postoji mogućnost da određenim osobama štete i na drugi način.

7. Stajanje kod Multezema. Multezem je prostor između Crnog kamena i vrata Kabe[1728], i ovako se prenosi od Ibn Abbasa i Mudžahida.[1729] Razdaljina između Multezema i vrata Kabe iznosi oko dva metra.[1730] Abdullah b. Amr kaže: "Vidio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako je svoje grudi i lice priljubio uz Multezem."[1731] Mudžahid b. Džebr kaže: "Prišao sam Ibn Abbasu (dok se nalazio) između Crnog kamena i vrata Kabe (i čuo sam ga) da traži utočište kod Allaha."[1732] Ebu Zubejr kaže: "Vidio sam Ibn Omera, Ibn Abbasa i Abdullaha b. Zubejra da su prislonili svoja tijela na njega (tj. Multezem)."[1733] Ibn Abbas je govorio: "Ko god stane između Crnog kamena i vrata (Kabe) i zamoli Allaha, vidjet će, barem nešto, od onoga što je tražio."[1734] Seid b. Džubejr kaže: "Nisam vidio ljude da više vole Kabu od stanovnika Basre. Jedna žena iz Basre stala je uz Multezem, plakala i dovila Allahu sve dok nije umrla na tom mjestu."[1735] Učenjaci četiri pravne škole smatraju pohvalnim stajanje kod Multezema.[1736]

Što se tiče hadisa u kojem se Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, pripisuje da je rekao: "*Ko bude dovio kod Multezema, Allah će mu uslišati*

1728 Vidjeti: *Avnul-Ma'bud*, 5/248; *Tahsilul-meram*, 1/200; *Ifadetul-enam*, 1/550.

1729 Vidjeti: El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/482; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/160. Šejh El-Albani ocijenio je ispravnom Ibn Abbasovu predaju. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/171.

1730 Vidjeti: Husejn el-Mekki, *Hašijetu iršadis-sari*, str. 195, koji ovu razdaljinu procjenjuje na oko četiri podlaktice.

1731 El-Bejheki, 5/268/9765. Šejh El-Albani ovo predanje smatra dobrim. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/894.

1732 Abdurrezzak, 5/75/9045; El-Ezreki, 1/486/531; El-Fakihi, 1/161/219, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/172.

1733 El-Fakihi, 1/166/233, s dobrim lancem prenosilaca.

1734 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/165/230; El-Bejheki, 5/268/9766, s dobrim lancem prenosilaca.

1735 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/167/237, s ispravnim lancem prenosilaca.

1736 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/154–155; *El-Mebsut*, 4/24; *Medžmuu fetava*, 26/142; *Mevahibul-Dželil*, 4/158.

dovu"[1737], šejh El-Albani smatra ga apokrifnim.[1738]

8. Učenje dove između jemenskog ugla i Crnog kamena. Abdullah b. Es-Saib prenosi da je čuo Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako između dva jemenska ugla uči ajet[1739]:

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ٢٠١﴾...

"**Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovom i na budućem svijetu i sačuvaj nas od kazne paklene.**"[1740]

Tokom tavafa pohvalno je zikriti i doviti. Međutim, u tom pogledu ne postoje striktno određene dove, kao ni dove koje se uče na različitim mjestima u tavafu, kao dova ispod oluka Kabe i sl.[1741]

Što se tiče učenja Kur'ana za vrijeme tavafa, islamski učenjaci imaju dva mišljenja. Većina učenjaka smatra učenje Kur'ana pohvalnim[1742], a drugi pokuđenim[1743], budući da od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno da je učio Kur'an za vrijeme tavafa.[1744]

1737 Ed-Dejlemi, *Musnedul-Firdevs*, 12/220/34758 (*Kenzul-ummal*).

1738 Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 9/433.

1739 El-Bekara, 201.

1740 Ebu Davud, 2/186/1892; Abdurrezzak, 5/50/8963; Ahmed, 3/411; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/145/169–170; En-Nesai, *El-Kubra*, 2/403/3934; Et-Taberani, *Ed-Dua*, 2/1200/859; El-Hakim, 1/625/1673; Ibn Hazm, *Hidždžetul-vedaa*, 74–75/59–60; El--Bejheki, 5/137/9290. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu su predaju ocijenili ispravnom, a šejh El-Albani dobrom. Također, iz riječi Ibn Kajjima može se shvatiti da prihvata ovaj hadis. Međutim, shodno pravilima hadiske nauke, ovo predanje trebalo bi biti slabo, iako postoje predispozicije za njegovo prihvatanje kao hasen – dobrog hadisa. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/41; *Zadul-mead*, 2/225; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/528; *El-Musned*, 24/119–120, valorizacija: Šuajb.

1741 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/48; *El-Muhalla*, 7/197; *El-Mugni*, 3/187; *El-Medžmua*, 8/48, 64; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/452; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/122; *Fethul-Bari*, 3/564; *El-Insaf*, 4/11; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/9; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/223.

1742 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/48; *El-Kafi*, 1/538; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/454, 455; *El--Medžmua*, 8/48, 64; *Medžmuu fetava*, 26/122 i 23/59; *El-Keššaf*, 2/565; *Meunetu ulin--nuha*, 4/184; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/318; *Tashihud-dua*, str. 512; *Mesailul--džumhur*, 1/375. Hanefijski učenjaci, Ibn Tejmijja i Ibn Usejmin smatraju da učenje Kur'ana treba biti tihim prigušenim glasom, da se izbjegne ometanje drugih, što je, bez sumnje, ispravno mišljenje.

1743 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/64; *Medžmuu fetava*, 23/59; *Fethul-Bari*, 3/564.

1744 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/452.

Po mišljenju učenjaka četiri pravne škole, prilikom tavafa pohvalno je biti bliže Kabi, zbog vrijednosti Kabe i veće mogućnosti doticanja Crnog kamena i jemenskog ugla.[1745]

Napomene

- Ako se prouči ikamet za namaz, tavaf će se prekinuti, pa će se klanjati propisani namaz, a potom nastaviti kao da tavaf uopće nije prekidan. Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole[1746], dok Ibn Munzir navodi konsenzus pravnika o ovom pitanju.[1747]
- Učenjaci hanefijske[1748] pravne škole smatraju dozvoljenim u toku tavafa napiti se vode. Dakle, nema smetnje u toku tavafa piti vodu, naročito ako se za tim ukaže potreba. Ibn Abbas kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, napio se vode dok je tavafio."[1749] Ovaj stav zastupaju Ibn Abbas, Ata, Tavus i Mudžahid.[1750]

Ibn Munzir navodi konsenzus pravnika o dozvoli pijenja vode u tavafu.[1751] Imam Ibn Munzir umro je 318. h. g. i nije mu bilo poznato da je neko do četvrtog hidžretskog stoljeća zabranjivao ovaj postupak. Čak imam Šafija, čijoj pravnoj školi pripisuju Ibn Munzira[1752], nije smatrao da postoji ikakva smetnja u konzumiranju vode tokom obilaženja oko Kabe, iako mu je, radi etike, bilo draže da to ne čini.[1753] Od imama Malika

---

1745 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/185; *El-Kafi*, 1/537; *El-Medžmua*, 8/40; *El-Bahrur-raik*, 2/355; *Mevahibul-Dželil*, 4/154.

1746 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/305; *El-Mebsut*, 4/48; *El-Havil-kebir*, 4/144; *Bedaius-sanaia*, 2/310; *El-Kafi*, 1/537; *El-Medžmua*, 8/58, 64; *Medžmuu fetava*, 26/199; *El-Keššaf*, 2/568; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/465; *Mesailul-džumhur*, 1/376.

1747 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 70.

1748 Vidjeti: *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/583.

1749 Ibn Huzejma, 4/226/2750; Ibn Hibban, 9/144/3837; El-Hakim, 1/631/1689; El--Bejheki, 5/139/9297. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju vjerodostojnim, a Ibn Turkmani dobrim. Vidjeti: *El-Dževherun-nekijj*, 5/139; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/419.

1750 Vidjeti: Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/309; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/287; El--Bejheki, *Es-Sunenul-kubra*, 5/139.

1751 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 70; *El-Mugni*, 3/187.

1752 Mnogi šafijski učenjaci ubrojali su Ibn Munzira kao pripadnika svoje pravne škole. Vidjeti: En-Nevevi, *Tehzibul-esmai vel-lugat*, 2/485.

1753 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50.

navodi se da je rekao: "Ukoliko se ožedni, nema smetnje piti vodu za vrijeme tavafa."[1754] Mišljenje imama Malika dijele imam Ahmed i Ishak.[1755]

Međutim, šafijski[1756] učenjaci to, ipak, smatraju pokuđenim. Malikijski[1757] učenjaci dijele mišljenje šafijskih pravnika, osim u pogledu onoga čija potreba za pićem bude velika.

Što se tiče konzumiranja hrane tokom tavafa, većina učenjaka to smatra pokuđenim – mekruhom[1758], dok hanbelijski pravnici konzumiranje hrane smatraju zabranjenim kao i pijenje vode.[1759]

- Ukoliko se muhrim umori u tavafu i osjeti veliku potrebu za odmorom, neće smetati da napravi kraću pauzu.[1760]
- Šerijatski obaveznik dužan je čuvati pogled u tavafu i ne gledati u ono što je zabranjeno.[1761]
- Pored toga što je razgovaranje u tavafu dozvoljeno, muhrimu je bolje da ne razgovara dok obilazi oko Kabe[1762], osim ako se ukaže potreba za razgovorom[1763], već je bolje i preče da zikri i dovi.[1764] Poznati tabiin Ata kaže: "Tavafio sam iza Ibn Omera i Ibn Abbasa i nijednog od njih nisam čuo da je pričao u tavafu."[1765]

1754 Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/105.

1755 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/575 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža).

1756 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50.

1757 Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/95.

1758 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/144; *El-Medžmua*, 8/50; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/582; *Mevahibul-Dželil*, 4/95.

1759 Vidjeti: *Metalibu ulin-nuha*, 2/397.

1760 Vidjeti: *El-Umm*, 3/14–15; Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/346; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/288; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 38–39.

1761 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 238.

1762 Vidjeti: *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 5/243; *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 34.

1763 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/224; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 227.

1764 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/224; *El-Muhalla*, 7/197; Salih el-Fevzan, *Medžmuu fetava*, 2/485.

1765 Šafija, *El-Musned*, 1/774/617, valorizacija: En-Nasiri; Abdurrezzak, 5/50/8962; El-Bejheki, 5/138/9295, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 1/158.

Imam Et-Tirmizi kaže: "Većina islamskih učenjaka ne smatra pohvalnim razgovaranje tokom tavafa, osim kada za to postoji razlog."[1766] Imam El-Buhari prenosi od Ibn Abbasa da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, obilazeći oko Kabe, prošao pored jednog čovjeka koji je svoju ruku svezao kaišem za drugog čovjeka, pa je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, to prekinuo svojom rukom, rekavši: "Vodi ga za ruku!"[1767] Vidimo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, progovorio kada se ukazala potreba da ih upozori na neispravan postupak. Ibn Omer je govorio: "Ne pričajte puno dok tavafite, jer ste u namazu."[1768] Isto ovo prenosi se od Ibn Abbasa.[1769] Pored toga, razgovor tokom tavafa neće pokvariti tavaf, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[1770]

- Hodočasniku je dozvoljeno da za vrijeme tavafa odgovori na selam.[1771]
- Mnoge hadžije tokom tavafa odrede osobu koja glasno uči određene dove, a oni kolektivno za njom ponavljaju. Nema sumnje da je ovaj način učenja dova novotarija.[1772] Poznati hanefijski učenjak Ali el-Kari rekao je da su pokuđeni postupci u tavafu "dizanje glasa, bez obzira radilo se o učenju Kur'ana, zikru i dovi".[1773]

Imam Eš-Šatibi, govoreći o drugoj vrsti novotarija[1774], kaže da su to "posebne forme i načini, kao što je zajednički zikr, u jedan glas".[1775] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi nisu dovili na ovakav način. Ovim se postupkom ometaju drugi ljudi koji se, također, mole

1766 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/284.

1767 El-Buhari, 341/1620.

1768 Šafija, *El-Musned*, str. 127; En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/222/2923; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/193/311; El-Bejheki, 5/138/9294. Imam En-Nevevi ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/50.

1769 El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/505/579; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/193/310; El-Bejheki, 5/138/9294, s ispravnim lancem prenosilaca.

1770 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/224.

1771 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/318.

1772 Uporediti: *Tashihud-dua*, str. 134.

1773 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 234.

1774 To je novotarija vezana za djela koja su u osnovi legitimna i propisana, ali je izmijenjena njihova forma.

1775 Vidjeti: *El-I'tisam*, 1/46.

Gospodaru.[1776] Upućivanje dove tihim glasom bolje je nego upućivanje dove povišenim glasom. Uzvišeni Allah kaže:

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً...﴿٥٥﴾﴾

"**Molite svoga Gospodara ponizno i u sebi...**"[1777]

Ebu Musa el-Eš'ari kazuje da su jednom prilikom s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, bili na putovanju. Kada je čuo ljude kako donose tekbire povišenim glasom, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Olakšajte sebi, vi ne dozivate ni gluhog ni odsutnog, već dozivate Onoga koji sve čuje, Onoga koji je blizu, Onoga koji je s vama.*'»[1778] Imam Eš-Šatibi[1779] kaže: "Ovaj hadis pojašnjava ajet u kojem Uzvišeni Allah kaže:

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً...﴿٥٥﴾﴾

'**Molite svoga Gospodara ponizno i u sebi...**'"[1780], dodajući da se "od odabranih generacija prenosi da su zabranjivali kolektivne zikrove i dove koje prakticiraju novotari... Iz svega ovoga može se zaključiti da ovi ljudi imaju previsko mišljenje o svojim postupcima, a ružno mišljenje o praksi odabranih generacija".[1781]

Šejh Ibn Usejmin, spominjući određene greške koje se čine u tavafu, između ostalog, kaže: "Glasno izgovaranje dove. Kada pojedinci tavafe, toliko dižu glas prilikom izgovaranja dove da se time gubi skrušenost, a isto tako uznemiravaju i ometaju druge, a ometanje ljudi u ibadetu veoma je pokuđen postupak."[1782]

Također, učenje posebnih dova, striktno određenih za svaki krug,

1776 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/336.
1777 El-Earaf, 55.
1778 El-Buhari, 1401/6610; Muslim, 1083/2704.
1779 Vidjeti: *El-I'tisam*, 2/93.
1780 El-Earaf, 55.
1781 Vidjeti: *El-I'tisam*, 2/93–94.
1782 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/403.

smatra se novotarijom.[1783] Hadisi u kojima se navode posebne dove u tavafu[1784], nisu vjerodostojni.[1785]

• Nije legitimno ljubljenje niti potiranje Mekamu Ibrahima.[1786] Šejhul-islam Ibn Tejmijja[1787] i El-Merdavi[1788] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

• Što se tiče prolaska ispred klanjačâ u Mesdžidul-haramu, islamski pravnici imaju podijeljena mišljenja. Mnogi učenjaci prave razliku između prolaska ispred klanjačâ u vrijeme tavafa i mimo tavafa, kao što prave razliku između onoga ko je prisiljen proći i onoga ko nije.[1789] U svakom slučaju, preče je i sigurnije, ako postoji mogućnost, izbjegavati prolazak ispred klanjačâ jer se u šerijatskim tekstovima u kojima se zabranjuje prolazak ispred klanjača ne pravi razlika između mekanske i drugih džamija.[1790]

Namaz nakon tavafa

Kada muhrim završi s tavafom, klanjat će dva rekata iza Mekamu Ibrahima. Forma ovog namaza ista je kao kod sabahskog ili akšamskog sunneta. Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je legitimno klanjanje ovog namaza.[1791]

Islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja kada je u pitanju propis spomenutog namaza.[1792] Hanbelijski[1793] i, po odabranijem mišljenju, šafijski[1794]

1783 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/62; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/336, 400; *Fetava ulemail-beledil-haram*, str. 3343.

1784 Osim dove između dva jemenska ugla, o čemu je prethodno bilo riječi.

1785 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1123–1137.

1786 Vidjeti: *El-Furua*, 3/372; *El-Insaf*, 4/18.

1787 Vidjeti: *El-Fetaval-kubra*, 4/466.

1788 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/18.

1789 Vidjeti: Sami es-Sukajr, *Ahkamul-haremil-mekki*, str. 221–236.

1790 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/308.

1791 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/139; *Medžmuu fetava*, 26/193; *Subulus-selam*, 2/977; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 33.

1792 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *El-Fetaval-irakijje*, 1/462.

1793 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/486; *El-Mugni*, 3/190, 191; *El-Insaf*, 4/18; *El-Keššaf*, 2/569.

1794 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/153–154; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/392; *El-Medžmua*, 8/67;

pravnici i Ibn Hazm[1795], ovaj namaz smatraju pritvrđenim sunnetom, što je preferirajuće mišljenje, a od savremenih učenjaka ovo su mišljenje odabrali Ibn Baz[1796] i Ibn Usejmin.[1797] Neki pravnici ovaj namaz smatraju obaveznim, a razilaženje je uzrokovano pitanjem islamske jurisprudencije u pogledu toga da li postupci Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, sami po sebi ukazuju na obavezu (vadžib) ili na pohvalnost (sunnet) određenog djela.[1798]

Uzvišeni Allah kaže: "...**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati...**"[1799]

...وَاتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...﴿١٢٥﴾

U hadisu koji prenosi Džabir detaljno opisujući hadž Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, navodi se: "...kada smo došli s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, do Kabe, dotaknuo je Crni kamen, užurbano hodao prva tri, a običnim hodom ostala četiri kruga. Potom je otišao do Mekamu Ibrahima i proučio ajet:

...وَاتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...﴿١٢٥﴾

'...**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati...**', tako da se Mekamu Ibrahim (u namazu) nalazio između njega i Kabe."[1800] Abdullah b. Ebu Evfa kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je umru, učinio tavaf oko Kabe i klanjao dva rekata iza Mekamu Ibrahima."[1801] Ibn Omer kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je u Meku, obišao oko Kabe sedam krugova i klanjao iza Mekamu Ibrahima dva rekata."[1802] Omer b. El-Hattab rekao je: "U tri slučaja moje se razmišljanje podudarilo s Božijom Objavom. Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, kada bismo odredili

El-Minhadž, 8/139; *Fethul-Bari*, 3/567.

1795 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/95.

1796 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/228.

1797 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 11/57.

1798 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/12; *I'lamul-muvekkiin*, 3/365; *Mevahibul-Dželil*, 4/156; *Mirkatul-mefatih*, 11/199; Muhammed el-Eškar, *Efalur-Resuli, sallallahu alejhi ve sellem*, 1/377.

1799 El-Bekara, 125.

1800 Muslim, 483–484/1218.

1801 El-Buhari, 338/1600.

1802 El-Buhari, 346/1645.

Mekamu Ibrahim kao mjesto za obavljanje namaza', pa je objavljeno: '...**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor gdje ćete namaz obavljati**...!"[1803]

Dakle, kada muhrim dođe do mjesta na kojem će klanjati, proučit će prethodno citirani ajet[1804] i onda će klanjati dva rekata.

Na prvom rekatu muhrim će učiti suru El-Kafirun (Kul ja ejjuhel--kafirun), a na drugom suru El-Ihlas (Kul-huvallahu ehad).[1805] Ako, pak, bude učio nešto drugo mimo spomenutih sura, u tom slučaju smatra se da je učinio ono što je dobro i lijepo, a da je propustio bolje i preče, ali zbog toga ne zaslužuje ukor.[1806]

Po ispravnijem mišljenju islamskih učenjaka, ovaj je namaz dozvoljeno klanjati u bilo kojem vremenu dana ili noći jer se radi o namazu s povodom.[1807] Nije ispravno oduljiti s ovim namazom, jer se tako drugima oduzima prilika da klanjaju iza Mekamu Ibrahima.[1808]

Ako hadžija, zbog velikih gužvi, ne nađe mjesto iza Mekamu Ibrahima, onda će klanjati na bilo kojem mjestu u Haremu.[1809] Ibn Munzir[1810], Ibn Bettal[1811] i Ibn Abdulberr[1812] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Ako bi muhrim obavio namaz iza Mekamu Ibrahima, bez obzira na njegovu udaljenost od Kabe, postupio bi, opet, po sunnetu.[1813] Hadžija neće klanjati namaz neposredno iza Mekamu Ibrahima po svaku cijenu,

1803 El-Buhari, 101/402; Muslim, 976/2399.

1804 Vidjeti: Eš-Šinkiti, *Rihletul-hadž*, str. 305; *Medžmuu fetava*, 22/407; Ibn Usejmin, *Eš--Šerhul-mumtia*, 7/300, 305.

1805 Muslim, 483–484/1218.

1806 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/428.

1807 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/56; *El-Mugni*, 1/425; *El-Keššaf*, 2/593–594; *Advaul-bejan*, 5/240; Salih el-Džerbua, *Ihtijaratu Ibni Tejmijje*, 5/97.

1808 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/413.

1809 Vidjeti: *Et-Temhid*, 24/416; *El-Minhadž*, 8/139; *El-Medžmua*, 8/54; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/11; *El-Keššaf*, 2/569; *Advaul-bejan*, 5/238; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/413.

1810 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 71.

1811 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/307.

1812 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/492, 493 (*Fethul-Malik*); *El-Istizkar*, 12/169, 170.

1813 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/413.

naročito ako će time ometati one koji tavafe i tako praviti dodatnu gužvu.[1814] Ovaj namaz bolje je obaviti na mirnijem mjestu nego u velikoj gužvi gdje se neće osjetiti slast ibadeta, odnosno, preče je sačuvati suštinu samog ibadeta, nego klanjati ga na odabranom mjestu.[1815]

Napomene

• Neposredno po završetku tavafa, a prije obavljanja namaza, muhrim ponovo treba pokriti desno rame ihramom.[1816]

Nakon završenog namaza, muhrim će se napiti zemzem-vode i posuti po svojoj glavi, jer je tako činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[1817] Muhrimu je pohvalno da se tom prilikom dobro napije zemzema.[1818] Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Razlika između vjernika i licemjera jeste u tome što licemjeri ne mogu napuniti stomak zemzemom.*"[1819]

Nakon toga, ako je u mogućnosti, muhrim će se ponovo vratiti do Crnog kamena i dotaknuti ga, jer je tako učinio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem[1820], a ako, pak, tako ne postupi, neće biti grješan.[1821] U ovom slučaju neće poljubiti Crni kamen, niti će pokazivati u njegovom pravcu. Ako ne bude u mogućnosti da dotakne Crni kamen, zaputit će se prema Safi.[1822]

1814 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/12; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 34.

1815 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/406.

1816 Uporediti: *El-Mugni*, 3/183.

1817 Ahmed, 3/394. Imam El-Ajni ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/277. Vidjeti također: El-Albani, *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 58.

1818 Vidjeti: *El-Mubdia*, 3/249; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 196.

1819 El-Fakihi, 2/28/1079; Ibn Madža, 2/1017/3061; Et-Taberani, 11/101/11246; El-Hakim, 1/645/1738. Ovu predaju vjerodostojnom smatraju El-Busiri i Es-Sujuti, a dobrom Ibn Hadžer, El-Ajni i Es-Sehavi. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/227; *Misbahuz-zudžadže*, 3/208; *El-Mekasidul-hasene*, str. 569; *Kešful-hafa*, 1/21; *Tahridžut-tarihil-kebir*, 1/458; *Fadluz-zemzem*, str. 155.

1820 Muslim, 483–484/1218.

1821 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/46; *Mevahibul-Dželil*, 4/155.

1822 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/304.

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je sunnet doticanje Crnog kamena nakon namaza, a prije izlaska na Safu.[1823]

• Nakon obavljanja ovog namaza nije propisano učenje posebne dove. Hadisi koji se navode u tom smislu imaju slabe lance prenosilaca.[1824]

• Što se tiče hadisa u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nuhova je lađa obišla sedam krugova oko Kabe i klanjala dva rekata iza Mekamu Ibrahima*"[1825], radi se o apokrifnom hadisu čiji kontekst aludira na njegovu ništavnost. Kako je lađa mogla klanjati dva rekata iza Mekamu Ibrahima kada je Ibrahim, alejhis-selam, poslan nakon smrti Nuha, alejhis-selam?!

1823 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/492 (*Fethul-Malik*); *El-Mugni*, 3/191.

1824 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1147–1153.

1825 Vidjeti: *El-Mevduat*, 2/113; *Tehzibut-tehzib*, 6/179; *Tenzihuš-šeriah*, 1/250.

SA'J

Nakon završenog tavafa, obavljenog namaza, pijenja zemzema i doticanja Crnog kamena, muhrim će se uputiti ka Safi da obavi sa'j. Sa'j je hodanje između dva brežuljka, Safe i Merve, koja se nalaze u neposrednoj blizini Kabe, iako je Safa znatno bliža.[1826] Imam Ibn Abdulberr kaže: "Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je neposredno nakon tavafa pohvalno obaviti sa'j"[1827], kao što su jednoglasni da tavaf prethodi sa'ju."[1828] Imam El-Maverdi kaže: "Po konsenzusu islamskih učenjaka, tavaf prethodi sa'ju. Nije poznato da među islamskim pravnicima postoji razilaženje o ovom pitanju."[1829]

Ibn Omer kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je u Meku i obišao oko Kabe sedam krugova, potom je klanjao dva rekata iza Mekamu Ibrahima, a zatim je hodao između Safe i Merve." Nakon toga, Ibn Omer je citirao ajet[1830]:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...﴿٢١﴾

"Vi u Allahovom Poslaniku imate najbolji primjer..."[1831]

U Džabirovom hadisu koji detaljno opisuje Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž, navodi se: "...potom je klanjao dva rekata učeći na prvom rekatu suru El-Kafirun, a na drugom suru El-Ihlas, zatim se

---

1826 U poglavlju o historijatu Meke bilo je riječi o Safi i Mervi i razlogu hodanja između njih.

1827 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/200, 224 i 13/242.

1828 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/216; *El-Istizkar*, 12/200, 228.

1829 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/157.

1830 El-Ahzab, 21.

1831 El-Buhari, 342/1623; Muslim, 492/1234.

vratio i dodirnuo Crni kamen, a onda je krenuo prema Safi.“[1832]

Koliko sa'jeva obavlja hadžija

Mufrid[1833], definitivno, i kârin[1834], po mišljenju većine učenjaka, trebaju obaviti samo po jedan sa'j.[1835] Ako ga obave poslije dolaznog tavafa, što je bolje i preče, nisu dužni hodati između Safe i Merve nakon obavljenog hadžskog tavafa, u protivnom će sa'j obaviti na Bajram, poslije tavafa.[1836]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je Aiši: “*Dovoljan ti je jedan sa'j između Safe i Merve za hadž i umru.*”[1837]

Džabir b. Abdullah kaže: “Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi obavili su sa'j između Safe i Merve samo jedanput.”[1838] Islamski učenjaci smatraju da se citirani hadis odnosi isključivo na muhrime koji su obavljali kirân s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, a ne općenito na sve ashabe, jer su neki od njih u to vrijeme obavljali temetua.[1839]

Imam Eš-Šinkiti kaže: “Većina islamskih učenjaka smatra da je kârinu za hadž i umru dovoljan jedan sa'j, dokazujući to vjerodostojnim hadisima, dok druga strana nema autentičnih argumenata.”[1840] Ovo je stav i većine islamskih učenjaka.[1841] Kârin može obaviti sa'j po izboru, nakon dolaznog tavafa, što je bolje i preče, ili eventualno nakon hadžskog tavafa.[1842]

1832 Muslim, 483–484/1218.

1833 Mufrid je osoba koja obavlja samo hadž.

1834 Kârin je osoba koja obavlja hadž i umru zajedno.

1835 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/365; *El-Medžmua*, 8/191; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/138; *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 6/65.

1836 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/194; *El-Medžmua*, 8/191; *Zadul-mead*, 2/139; *El-Mubdia*, 3/248–249; *El-Keššaf*, 2/573; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/376; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/421.

1837 Muslim, 480/1211.

1838 Muslim, 482/1215.

1839 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/129–130; *El-Medžmua*, 8/66; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/374–375.

1840 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/184–185.

1841 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/174; *Et-Temhid*, 8/351; *El-Medžmua*, 8/191; *El-Minhadž*, 8/130; *Medžmuu fetava*, 26/84; *Zadul-mead*, 2/139; *Tehzibus-sunen*, 5/243; *Muhtesarul-fetaval-misrijje*, str. 368; *Es-Selul-džerrar*, 2/214; *Avnul-ma'bud*, 5/245; *Advaul-bejan*, 5/184.

1842 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/139; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/376.

Što se tiče mutemetie[1843], on treba, po mišljenju apsolutne većine učenjaka[1844], obaviti dva sa'ja jer obavlja hadž i umru razdvojeno, a obredi ove vrste hadža ne ulaze jedni u druge, kao što je slučaj s kiranom, gdje jedan tavaf i jedan sa'j vrijede za umru i hadž.

Neki učenjaci smatraju da je mutemetia, kao i kârin, dužan obaviti samo jedan sa'j. Ovo mišljenje zastupaju tabiini Ata i Tavus, zatim imam Ahmed, po jednoj verziji, šejhul-islam Ibn Tejmijja, Ishak b. Abdurrahman en-Nedždi i drugi.[1845]

Razilaženje učenjaka u vezi s tim da li mutemetia treba obaviti i drugi sa'j, tretira se pitanjem u kojem je teško zauzeti kategorički stav i bezrezervno preferirati jedno mišljenje nad drugim. Unatoč tome, bolje je i sigurnije postupiti po mišljenju većine islamskih učenjaka, a Allah najbolje zna.

Način obavljanja sa'ja

Da bi se sa'j u potpunosti obavio u skladu sa Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, praksom, neophodno je ispuniti određene uvjete, kao i sunnete – pohvalne radnje.

Uvjeti sa'ja

1. Hodanjem obuhvatiti prostor između Safe i Merve. Ako bi muhrim skratio jedan ili više krugova, prelazeći na suprotnu stranu prije upotpunjenja dotičnog kruga, iako se radilo o koraku ili dva, pokvario bi svoj sa'j, jer tim postupkom nije upotpunio željeni obred.[1846] Što se tiče samog penjanja na Safu i Mervu, ono nije uvjet za ispravnost sa'ja.[1847]

1843 Mutemetia je osoba koja obavlja hadž i umru razdvojeno.

1844 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/174; *El-Istizkar*, 11/227; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/391; *El-Minhadž*, 8/128; *Advaul-bejan*, 5/184; *Medžmuu fetava*, 22/44; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/375.

1845 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/391; *Medžmuu fetava*, 26/38–39, 138; *Tehzibus-sunen*, 5/243; *El-Insaf*, 4/44; *Ed-Durerus-senijje*, 5/385.

1846 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/542; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *El-Medžmua*, 8/74; *Mugnil-muhtadž*, 1/493.

1847 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/308.

2. Početi sa'j sa Safe, a završiti na Mervi.[1848] Ukoliko bi muhrim počeo s Merve, njegov prvi krug ne bi bio validan.[1849] Imam Šafija o ovom pitanju navodi konsenzus pravnika.[1850]

U hadisu koji prenosi Džabir navodi se: "Kada se (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) približio Safi, proučio je ajet:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ ١٥٨

'Safa i Merva su, doista, Allahova obredna mjesta...'[1851], a potom je rekao: '*Počet ću (sa'j s mjesta) odakle je Allah počeo (u Svom Govoru)*', pa je počeo sa Safe."[1852] U jednoj verziji ovoga hadisa navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u imperativnoj formi rekao: "*Počnite (sa'j s mjesta) odakle je Allah počeo (u Svom Govoru).*"[1853] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, počeo je sa Safe, a u hadisu koji je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, podučavajući muslimane obredima hadža, izrekao na Oproštajnom hadžu, navodi se: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[1854]

3. Upotpuniti sedam krugova, kao što ih upotpunjava i prilikom tavafa.[1855] Islamski su učenjaci jednoglasni u tome da sa'j ima sedam krugova.[1856] Od Safe do Merve računa se jedan, a nazad drugi krug. Ovo je stav apsolutne većine islamskih učenjaka.[1857] Ibn Omer kaže:

1848 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/508 (*Fethul-Malik*); *El-Istizkar*, 12/200; *El-Kafi*, 1/542; *El-Hidaje*, 1/139; *Bedaius-sanaia*, 2/319; *El-Medžmua*, 8/69; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100.

1849 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/201, *El-Munteka*, 3/522, *El-Mebsut*, 4/14, 50, *Bidajetul--mudžtehid*, 1/345, *El-Mugni*, 3/193, *El-Medžmua*, 8/75, *El-Furua*, 3/373, Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 248; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/309; *Mesailul-džumhur*, 1/380.

1850 Vidjeti: *El-Umm*, 1/100; Ibn Munzir, *El-Evsat*, 1/423.

1851 El-Bekara, 158.

1852 Muslim, 483–484/1218.

1853 En-Nesai, 5/236/2962; Ed-Darekutni, 2/223/2556. Imam En-Nevevi ovo je predanje ocijenio ispravnim. Šejh El-Albani smatra da je, ipak, Muslimova verzija hadisa u formi: "*Počet ću...*", ispravnija. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/177; *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/330.

1854 Muslim, 512/1297.

1855 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/95; *El-Ikna*, 2/825; *El-Insaf*, 4/21,

1856 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/318.

1857 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/14; *El-Mugni*, 3/193; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/465; *El--Medžmua*, 8/69; *Bedaius-sanaia*, 2/318–319; *Umdetul-kari*, 9/290; *El-Furua*, 3/373;

"Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, došao je u Meku i obišao oko Kabe sedam krugova, potom je klanjao dva rekata iza Mekamu Ibrahima, a zatim je hodao između Safe i Merve." Nakon toga, Ibn Omer je citirao ajet[1858]:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...﴿٢١﴾

"Vi u Allahovom Poslaniku imate najbolji primjer."[1859]

4. Sa'j obaviti poslije tavafa. Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da tavaf prethodi sa'ju.[1860] Imam El-Maverdi kaže: "Po konsenzusu islamskih učenjaka, tavaf prethodi sa'ju. Nije poznato da među islamskim učenjacima postoji razilaženje o ovom pitanju."[1861] U prethodnom hadisu koji prenosi Ibn Omer spominje se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio sa'j poslije tavafa. Međutim, islamski klasici razilaze se u pogledu toga da li se za ispravnost sa'ja postavlja uvjet da se obavi poslije tavafa. Izrazita većina učenjaka smatra da će sa'j biti validan samo kad se obavi nakon tavafa.[1862]

S druge strane, Ata, Sufjan i Ibn Hazm[1863] smatraju da će sa'j ipak biti ispravan ako se obavi prije tavafa. Od savremenih učenjaka ovo su mišljenje odabrali Ibn Baz[1864] i Ibn Usejmin.[1865] Neki učenjaci prave iznimku i kažu da je sa'j obavljen prije tavafa validan samo onome ko tako postupi iz zaborava, tj. zaboravi da treba prvo obaviti tavaf.[1866]

El-Bahrur-raik, 2/359; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 245; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/589; *Es-Sejlul-džerrar*, 2/178.

1858 El-Ahzab, 21.

1859 El-Buhari, 342/1623; Muslim, 492/1234. Ovo je Muslimova verzija hadisa.

1860 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/216; *El-Istizkar*, 12/228, 200; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/339. Vidjeti također: *El-Mebsut*, 4/51.

1861 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/157.

1862 Vidjeti: *El-Munteka*, 3/534; *El-Mebsut*, 4/51; *El-Mugni*, 3/194; *El-Havil-kebir*, 4/157–158; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/346; *El-Minhadž*, 9/8; *El-Fevakihu-devani*, 1/552; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/587; Husejin el-Mekki, *Hašijetu Iršadis-sari*, str. 247; *Avnul-Ma'bud*, 5/142; Abdulaziz es-Selman, *El-Esiletu vel-edžvibe*, 2/303.

1863 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/181, 183.

1864 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/140 i 17/339.

1865 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/273, 337, 368.

1866 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/310.

Abdullah b. Amr kazuje da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zastao za vrijeme Oproštajnog hadža na Mini radi svijeta koji ga je pitao (za vjerske obrede). Tako mu je prišao jedan čovjek i rekao: "Nisam znao (propis) pa sam obrijao glavu prije nego što sam zaklao kurban?" "*Nisi grješan, zakolji* (sada)!", odgovorio je (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem). Potom dođe drugi i reče: "Nisam znao pa sam zaklao kurban prije nego što sam bacio kamenčiće (na Mini)?" "*Nisi grješan, baci* (sada)!", kazao je Poslanik. Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije bio upitan ni za jedan postupak koji je učinjen ranije, niti za nešto što je učinjeno kasnije, a da nije odgovorio: "*Nisi grješan, učini* (sada)!"[1867]

Spomenuti učenjaci smatraju da obavljanje sa'ja prije tavafa ulazi u opće značenje citiranog hadisa.[1868]

U jednoj verziji ovoga hadisa, koju nisu zabilježili El-Buhari i Muslim, od Usame b. Šerika navodi se da je neko upitao: "O, Allahov Poslaniče, obavio sam sa'j prije tavafa?" "*Nisi grješan, nisi grješan!*", odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[1869]

Većina islamskih učenjaka smatra da se sa'j spomenut u ovom predanju odnosi na sa'j nakon tavaful-kuduma. Dakle, ovaj je čovjek obavio sa'j neposredno nakon dolaznog, a prije hadžskog tavafa.[1870] Shodno ovom tumačenju, citirana verzija hadisa ne može poslužiti kao argument jer se radi o potpuno drugom vremenu obavljanja sa'ja.

Ovo razilaženje bilježi se samo u pogledu hadža, dok pri obavljanju umre, tavaf mora prethoditi sa'ju.[1871]

1867 El-Buhari, 35/83; Muslim, 415/1306.

1868 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/339.

1869 Ebu Davud, 2/218/2015; Ibn Huzejma, 4/237/2774; Ed-Darekutni, 2/220/2543; El-Bejheki, 5/237/9649; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 4/173/1390. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim, a odbacili su ga neki hadiski eksperti svrstavši ga u iznimna predanja. Vidjeti: El-Bejheki, *Es-Sunenul-kubra*, 5/238; *El-Medžmua*, 8/83; *Zadul-mead*, 2/259, opaske šejha Mešhura na *I'lamul-muvekkiin*, 6/332–333; *Es-Sejlul-džerrar*, 2/198; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/564; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/368.

1870 Vidjeti: *Mealimus-sunnen*, 2/187; *El-Medžmua*, 8/83; *Fethul-Bari*, 3/590; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/368.

1871 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/309–310.

Nema sumnje da je ispravnije postupiti po sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i obaviti tavaf prije sa'ja, a Allah najbolje zna.

Napomena: Za ispravnost sa'ja ne uvjetuje se da bude spojen s tavafom. Ako bi muhrim napravio kraću ili dužu pauzu između tavafa i sa'ja, njegov bi sa'j bio ispravan, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole[1872], iako je bolje i preče ne činiti nikakve prekide.[1873]

Pohvalne radnje za vrijeme sa'ja

Prilikom hodanja između Safe i Merve lijepo je činiti sljedeće:

1. Popeti se na Safu i Mervu, veličati Allaha i doviti

Kada se muhrim približi Safi, proučit će ajet:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ...﴿١٥٨﴾

"Safa i Merva su, doista, Allahova obredna mjesta..."[1874]

U hadisu koji prenosi Džabir navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proučio samo ovaj dio ajeta. Međutim, postoji mogućnost da se prvim dijelom ajeta željelo ukazati na njegovu cjelinu[1875], a Allah najbolje zna.

Zatim će kazati: "*Počet ću (sa'j s mjesta) odakle je Allah počeo (u Svom Govoru).*"[1876] Nakon toga, u hadisu koji Muslim bilježi od Džabira spominje se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, izgovarao riječi u kojima je ukazivao na Allahovu jednoću i veličao Ga[1877], a u verziji Ibn Madže dodaje se: "...i zahvaljivao Mu."[1878]

1872 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/52; *El-Mugni*, 3/194; *El-Medžmua*, 8/78; *Muntehel-iradat*, 1/202; Ibrahim Džalu, *El-Mesailul-fikhijje*, 1/425.

1873 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/342; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/420–421.

1874 El-Bekara, 158.

1875 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/447–448, 452; *Šerhu menasikil-hadž*, str. 75.

1876 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 242; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/443.

1877 Muslim, 483–484/1218.

1878 Ibn Madža, 2/1023/3074. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ibni Madže*, 3/68.

Shodno tome, kada se muhrim popne na Safu, izgovorit će: "*La ilahe illallahu, vallahu ekber, elhamdulillah!*"

لا إله إلَّا اللهُ،واللهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ.

"*Nema boga osim Allaha, Allah je najveći, hvala Allahu!*"

Zatim će proučiti: "La ilahe illallahu vahdehu la šerike lehu, lehul--mulku ve lehul-hamdu ve Huve ala kulli šejin kadir. La ilahe illallahu vahdehu, endžeze vadehu, ve nasare abdehu, ve hezemel-ahzabe vahdeh."

لَا إِلَهَ إلا الله وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وهو على كل شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إلا الله وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَه، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ.

"*Nema boga osim Allaha Jedinog, koji nema sudruga, Njemu pripada vlast i hvala i On sve može. Nema boga osim Allaha Jedinog, ispunio je Svoje obećanje, pomogao Svoga roba i sam porazio saveznike.*"[1879]

Muhrim će ove riječi izgovoriti tri puta, a između toga će doviti kako želi.[1880] Ovako je činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu.[1881]

U predaji koju bilježi imam En-Nesai navodi se: "...popeo se na nju (tj. na Safu) toliko da je vidio Kabu i izgovorio tri puta: 'La ilahe illallahu vahdehu la šerike lehu, lehul-mulku ve lehul-hamdu, juhji ve jumitu, ve Huve ala kulli šejin kadir.'

لَا إِلَهَ إلا الله وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَه، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

'*Nema boga osim Allaha Jedinog, koji nema sudruga, Njemu pripada vlast i hvala, On oživljava i usmrćuje, i On sve može.*' Nakon toga, veličao je Allaha i zahvaljivao Mu, a zatim je dovio koliko mu je Allah odredio da dovi, potom je sišao (niz Safu)."[1882]

1879 Saveznici su raznorazne nevjerničke vojske koje su se ujedinile protiv muslimana u Bitki na hendeku.

1880 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/443.

1881 Muslim, 483–484/1218.

1882 En-Nesai, 5/235/2691. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/330.

Kada dođe na Mervu, činit će isto što i na Safi, samo što će izostaviti učenje ajeta[1883] i izgovaranje riječi: "Počet ću (sa'j s mjesta) odakle je Allah počeo (u Svom Govoru)", koje se izgovaraju samo pri prvom penjanju na Safu. Ove dove muhrim će ponavljati svaki put na Safi i Mervi. Po ispravnijem mišljenju, muhrim će na Safi i Mervi doviti podignutih ruku.[1884]

2. Trčati između Safe i Merve

U hadisu Džabira koji detaljno opisuje hadž Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, navodi se: "...potom je krenuo prema Mervi. Kada se spustio u nizinu, počeo je trčati. Kada se uspeo na visinu, ponovo je hodao."[1885]

Nakon silaska sa Safe, muhrim će se kretati običnim hodom sve do mjesta od kojeg treba početi trčati. Mjesto trčanja tokom sa'ja bliže je Safi nego Mervi. Prostor na kojem se trči danas je ravni popločani teren i obilježen je posebnim neonskim lampama od početka do kraja, tako da muhrim neće imati nikakvih nedoumica oko mjesta na kojem treba početi s trčanjem. Kada se bude vraćao s Merve na Safu, početi će s trčanjem kada ponovo dođe do označenog mjesta.

Ibn Abdulberr[1886] i En-Nevevi[1887] navode konsenzus islamskih pravnika o pohvalnosti trčanja na ovom mjestu. Učenjaci četiri pravne škole smatraju da muhrim na ovom mjestu treba malo intenzivnije potrčati.[1888]

Napomene

• Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da se ovaj propis ne odnosi na žene[1889], već samo na muškarce. Žene od Safe do Merve hodaju običnim korakom.

1883 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 245; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/443.

1884 Vidjeti: *El-Munteka*, 3/525; *El-Hidaje*, 1/139; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100; *Medžmeul-enhur*, 1/334; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 242; *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 5/244; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/305; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/437, 443.

1885 Muslim, 483–484/1218.

1886 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/200.

1887 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/7.

1888 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/32; *El-Mugni*, 3/193; *El-Medžmua*, 8/70; *Mevahibul-Dželil*, 4/156; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 243; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/588.

1889 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 70; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/288; *Et-Temhid*, 2/78; *El-Istizkar*, 12/139; *El-Minhadž*, 9/7.

• Kada bi muhrim pretrčao cijeli put od Safe do Merve, ili, pak, ne bi nikako trčao, njegov bi sa'j bio ispravan, s tim da nije lijepo postupio.[1890]

• Trčanje je pohvalno u svih sedam krugova sa'ja[1891], dakle, ne kao prilikom obavljanja tavafa kada se ubrzano hoda samo tokom prva tri kruga.

3. Ne praviti duže pauze između krugova sa'ja

Ni u jednoj predaji ne navodi se da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pravio pauze prilikom hodanja između Safe i Merve, a mi smo dužni obrede hadža uzeti isključivo od Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Učenjaci malikijske[1892] i većina učenjaka hanbelijske[1893] pravne škole uvjetovali su kontinuitet između krugova sa'ja.

Učenjaci šafijske[1894] pravne škole ne smatraju ovaj kontinuitet uvjetom za ispravnost sa'ja. Neki hanefijski[1895] pravnici, također, spominju da je kontinuitet pri krugovima sa'ja pohvalan, a ne obavezan. Od hanbelijskih pravnika ovo je mišljenje odabrao imam Ibn Kudama[1896], a od savremenih učenjaka Ibn Baz[1897] i Ibn Usejmin.[1898]

Nema dvojbe da je bolje i preče ne praviti pauze prilikom sa'ja, jer nije preneseno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pravio prekide prilikom sa'ja. Što se, pak, tiče uvjetovanja samog kontinuiteta, za to ne postoje jasni argumenti, jer postupak Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ne ukazuje na obavezu, kako je prethodno pojašnjeno, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

1890 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/95–96; *El-Mebsut*, 4/46, 50; *Bedaius-sanaia*, 2/320; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/588.

1891 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/14; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/588; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/452.

1892 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 100.

1893 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/22; *Meunetu ulin-nuha*, 4/196; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/312.

1894 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/78; *Mugnil-muhtadž*, 1/495.

1895 Vidjeti: *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/587; Husejin el-Mekki, *Hašijetu Iršadis-sari*, str. 254.

1896 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/198.

1897 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/232.

1898 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/311; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/428.

Šta se ne uvjetuje za ispravnost sa'ja

1. Nijet. Većina islamskih učenjaka ne uvjetuje donošenje posebnog nijeta za sa'j[1899], već je dovoljan osnovni nijet pri ulasku u obrede za sve cjeline iz kojih se sastoji dotični obred (hadž ili umra). Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o ispravnosti hadža u pogledu osobe koja bi boravila na Arefatu ne znajući da boravi na njemu[1900], što ukazuje na to da je dovoljan osnovni nijet i da su hadžske radnje jedna cjelina. Neki su učenjaci iz ovog pravila izuzeli tavaf jer je nazvan namazom, pa smatraju da za njega treba donositi nijet zasebno. Ovo pitanje podrobnije je pojašnjeno u poglavlju o tavafu.

2. Čistoća – abdest. Islamski učenjaci četiri pravne škole za obavljanje sa'ja ne uvjetuju da muhrim mora imati abdest, kao što ne uvjetuju ni čistoću od mjesečnog ciklusa.[1901] Ibn Munzir[1902], Ibn Bettal[1903], Ibn Abdulberr[1904], El-Kirmani[1905] i El-Iraki[1906] navode konsenzus islamskih učenjaka o ovom pitanju, izuzimajući Hasana el-Basrija koji je uvjetovao abdest za sa'j. Ovaj konsenzus potvrđuje i imam En-Nevevi.[1907]

Majka vjernika Aiša kazuje: "Krenuli smo (iz Medine) u namjeri da obavimo hadž. Kada smo stigli u mjesto Serif (nadomak Meke), dobila sam menstruaciju. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je kod mene (u šator), a ja sam plakala. '*Šta ti je? Jesi li dobila menstruaciju?*', upitao je. 'Da', potvrdila sam. '*To je nešto što je Allah propisao kćerkama*

1899 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/17; *Tarhut-tesrib*, 2/17; *El-Insaf*, 4/22.

1900 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/17.

1901 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/51; *El-Havil-kebir*, 4/158; *El-Vesit*, 2/32; *El-Mugni*, 3/197; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/346; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/8; *Bedaius-sanaia*, 2/319; *El-Medžmua*, 8/79, 83; *Šerhul-umde*, 3/640; Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 2/42; *Tarhut-tesrib*, 5/104; *Mevahibul-Dželil*, 4/166; *Hašijetu Iršadis-sari*, str. 251; *El-Mugni fi fikhil-hadž*, str. 233.

1902 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 72.

1903 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/330.

1904 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/259.

1905 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/470.

1906 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 5/105.

1907 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/79, 83.

Ademovim, pa obavljaj ono što obavlja svaki hodočasnik, samo ne obilazi oko Kabe!"",[1908]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio je Aiši da u toku mjesečnog ciklusa obavlja sve obrede osim tavafa, što jasno ukazuje na to da abdest nije uvjet za ispravnost sa'ja.[1909]

Na osnovu ovog hadisa imam El-Buhari naslovio je poglavlje u svom *Sahihu*: "...hodanje između Safe i Merve bez abdesta".[1910] Dakle, muhrim nije obavezan da ima abdest za vrijeme hodanja između Safe i Merve, iako je, bez sumnje, bolje i preče da bude pod abdestom[1911], po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[1912]

Napomene

• Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je dozvoljeno obaviti sa'j jašući (u kolicima i sl.) ako hodočasnik nije u mogućnosti da ga obavi hodajući. Konsenzus učenjaka o ovom pitanju navode Ibn Abdulberr[1913], Ibn Kudama[1914] i Ibn Kajjim.[1915] Od Ummu Seleme prenosi se da je izjavila: "Potužila sam se Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, da sam slaba, a on je rekao: '*Obilazi* (oko Kabe) *jašući iza svijeta!*"",[1916] Ako je dozvoljeno, iz opravdanog razloga, obavljati tavaf jašući, dozvoljeno je na isti način obaviti i sa'j između Safe i Merve. Što se, pak, tiče korištenja pomagala (kolica i sl.) bez opravdanog razloga, u tom pogledu islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja. Niko od pravnika ne smatra lijepim i pohvalnim[1917] neopravdano korištenje pomagala, a

---

1908 El-Buhari, 80/305; Muslim, 478/1211.
1909 Uporediti: *Umdetul-kari*, 9/293; *Fethul-Bari*, 3/590; *Mensekul-imamiš-Šinkiti*, 1/316.
1910 Vidjeti: *Šerhul-Kirmani*, 8/149.
1911 Vidjeti: *El-Furua*, 3/371; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/310–311.
1912 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/470.
1913 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/500 (*Fethul-Malik*).
1914 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/199.
1915 Vidjeti: *I'lamul-muvekkiin*, 4/360.
1916 El-Buhari, 114/464; Muslim, 503/1276.
1917 Vidjeti: *Et-Temhid*, 2/95.

većina ih zabranjuje takav postupak.[1918]

• Za vrijeme sa'ja muhrim može učiti Kur'an, opće zikrove, kao i dove.[1919] Dozvoljeno je razgovaranje tokom sa'ja, naročito ako se ukaže potreba, i to neće pokvariti sa'j, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[1920]

• Što se tiče kolektivnog zikra tokom sa'ja, takvu formu zikra nisu poznavale odabrane generacije, već se radi o uvedenim postupcima koji nemaju osnove u sunnetu i praksi uzoritih generacija. Sve što smo u vezi s ovim pitanjem spomenuli u poglavlju o tavafu, vrijedi i na ovom mjestu.[1921]

• Muhrim neće otkrivati desno rame tokom obavljanja sa'ja[1922], kao što je činio za vrijeme tavafa.

• Ako se prouči ikamet za namaz, muhrim će prekinuti sa'j i klanjat će propisani namaz, a potom nastaviti obavljanje sa'ja kao da ga uopće nije prekidao.[1923] O ovom pitanju bilo je riječi u poglavlju o tavafu.

• Muškarcima je pohvalno da se popnu na Safu i Mervu, dok je ženama bolje da ostanu niže i da se ne guraju s muškarcima. Islamski učenjaci o ovim pitanjima ne navode nikakva razilaženja.[1924] Ovdje se, svakako, izuzima situacija kada postoji mogućnost da se žena izgubi, naročito ako se radi o starijim osobama, i tada je bolje da ide s mahremom ili grupom.[1925]

• Dozvoljeno je obaviti sa'j na bilo kojem spratu iznad prizemlja.[1926]

• Kada bi hadžija obavio nekoliko krugova sa'ja na prizemlju, a zatim, zbog velike gužve, prešao na sprat, brojao bi prethodno obavljene

1918 Vidjeti: El-Badži, *El-Munteka*, 3/529; *Bedaius-sanaia*, 2/319; *Mevahibul-Dželil*, 4/151; *El-Keššaf*, 2/566.

1919 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/74; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/443.

1920 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/224.

1921 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/62; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/336.

1922 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/184; *El-Furua*, 3/373; *Meunetu ulin-nuha*, 4/197; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/587.

1923 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/197; *El-Medžmua*, 8/83.

1924 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/51; *El-Munteka*, 3/523; *El-Mugni*, 3/172; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/459; *Šerhul-umde*, 3/478; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 34/130; *Mugnil-muhtadž*, 1/494; *El-Keššaf*, 2/572; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/587, 630; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 162; El-Umeri, *El-Ahkam*, 2/398.

1925 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/451–452.

1926 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/429; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 364–365; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 45; Halid el-Mušejkih, *Fikhun-nevazil*, str. 303–304.

krugove i nastavio sa'j.[1927]

• Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da nije legitimno obaviti dobrovoljni sa'j.[1928] Sa'j, za razliku od tavafa, nije samostalni ibadet, već dio hadža ili umre, tako da se obavljanjem samo sa'ja ne čini ibadet Uzvišenom Allahu, osim ako je u sastavu jednog od dva obreda, hadža ili umre.[1929] Apokrifan je hadis u kojem se podstiče na dobrovoljni sa'j.[1930]

• Neki učenjaci smatraju da je pohvalno klanjati dva rekata nakon sa'ja[1931], međutim, ovaj postupak nema osnove u sunnetu.[1932]

1927 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/429–430.
1928 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/329; *Meunetu ulin-nuha*, 4/231.
1929 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/325, 451.
1930 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1161–1164.
1931 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/460.
1932 Vidjeti: *Silsiletul-ehadisid-daife*, 2/328; Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1165–1167; *Tenkihul-kelam*, str. 679–680.

BRIJANJE GLAVE I SKRAĆIVANJE KOSE

Nakon završenog sa'ja, mutemetia će skratiti ili obrijati svoju kosu. U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir kaže: "Ljudi su se oslobodili ihrama i skratili kosu, osim Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i onih koji su sa sobom poveli kurban."[1933]

Odlike i vrijednost brijanja glave i skraćivanja kose

Uzvišeni je Allah u časnoj Knjizi spomenuo brijanje prije skraćivanja kose, dok je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tri puta dovio za one koji su obrijali glave, a jedanput za one koji su se samo ošišali. Argumente u ovom kontekstu spomenut ćemo u propisu skraćivanja kose i brijanja glave.

1. Hadžija ima posebnu nagradu za svaku obrijanu dlaku

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u podužem hadisu, između ostalog, rekao: "*A kada obriješ svoju glavu, za svaku obrijanu dlaku piše ti se dobro i briše loše djelo.*"[1934]

2. Brijanje glave je svjetlo na Sudnjem danu

Ubada b. Es-Samit prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u podužem hadisu, između ostalog, rekao: "*Što se tiče brijanja glave, nema nijedne obrijane dlake koja padne na zemlju a da ti neće biti svjetlo na Sudnjem danu.*"[1935]

1933 Muslim, 483–484/1218.

1934 Et-Taberani, 3/274 (*Medžmeuz-zevaid*). Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/9–10.

1935 Et-Taberani, *El-Evsat*, 3/71/2341. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/11.

Propis skraćivanja kose i brijanja glave

Većina islamskih učenjaka smatra obaveznim skraćivanje ili brijanje kose na hadžu i umri.[1936]

U osnovi, brijanje kose bolje je od njenog skraćivanja. Ibn Hazm[1937], Ibn Abdulberr[1938], En-Nevevi[1939], Ibn Kadi Šuhba[1940] i Abâdi[1941] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu moj! Oprosti grijehe onima koji su obrijali glave!*" "I onima ošišanima!", rekli su prisutni. "*Allahu moj*", *rekao je on*, "*oprosti grijehe obrijanima!*" "I ošišanima!", rekli su prisutni. "*Allahu moj*", *rekao je on*, "*oprosti grijehe obrijanima!*" "I ošišanima!", rekli su opet prisutni. To je Poslanik izgovorio tri puta i (četvrti je put) rekao: "*I ošišanima!*"[1942]

U hadisu koji prenosi Ibn Omer navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tri puta rekao: "*Allahu, smiluj se obrijanima*", da bi četvrti put rekao: "*I ošišanima.*"[1943]

Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

لَّقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ...﴿٢٧﴾

"**Allah će obistiniti san Poslanika Svoga da ćete doista u Mesdžidul-haram ući sigurni – ako Allah bude htio – neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha.**"[1944] U ovom ajetu prvo su spomenuti oni

---

1936 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/328, 329; *El-Insaf*, 4/56; *El-Keššaf*, 2/573; *Hašijetud-Dusuki*, 2/268.
1937 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 78.
1938 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/267.
1939 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/148.
1940 Vidjeti: *Nihajetul-muhtadž*, 1/680.
1941 Vidjeti: *Avnul-Ma'bud*, 5/317.
1942 El-Buhari, 362/1728; Muslim, 513/1302.
1943 El-Buhari, 362/1727; Muslim, 513/1301.
1944 El-Feth, 27.

koji briju glave, a potom oni koji skraćuju kose, a kod Arapa je pravilo da prvo spominju ono što je bitnije i bolje.[1945]

Pored toga, hodočasniku koji obavlja temetua hadž, bolje je da skrati kosu nakon umre da bi imao šta obrijati na dan Bajrama.[1946]

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, onima koji su obavljali temetua naredio da obiđu oko Kabe, obave sa'j između Safe i Merve i da skrate svoju kosu.[1947]

Što se tiče mufrida i kârina, oni neće brijati niti skraćivati kosu sve do Bajrama.[1948] Mufrid i kârin ostaju u ihramima i za njih vrijede sve zabrane koje su stupile na snagu po ulasku u obrede.

U kojem se omjeru skraćuje ili brije kosa

Po odabranom mišljenju, muhrim je dužan obrijati ili skratiti ravnomjerno svu kosu, odnosno, nije mu dozvoljeno obrijati ili ošišati jedan dio kose, kao što čine neke hadžije, koje skrate nekoliko čuperaka kose sa svake strane i smatraju da su time izvršili svoju obavezu.

Uzvišeni Allah kaže:

لَّقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ...﴿٢٧﴾

"**Allah će obistiniti san Poslanika Svoga da ćete doista u Mesdždžidul-haram ući sigurni – ako Allah bude htio – neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha.**"[1949] Iz spoljašnjeg značenja citiranog ajeta zaključuje se da muhrim treba obrijati ili skratiti svu kosu, odnosno, nije

---

1945 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 2/393; *El-Medžmua*, 8/148.

1946 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/196; *El-Minhadž*, 8/165; *El-Keššaf*, 2/573; *Mevahibul-Dželil*, 4/181; *Hašijetud-Dusuki*, 2/269.

1947 El-Buhari, 355/1691; Muslim, 489/1227.

1948 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/142; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/473; *Tebjinul-hakaik*, 2/343–344; *El-Bahrur-raik*, 2/386.

1949 El-Feth, 27.

mu dozvoljeno da obrije ili skrati samo jedan dio kose.[1950]

Isto se shvata iz hadisa u kojem Ibn Omer kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obrijao je svoju glavu na Oproštajnom hadžu."[1951]

U komentaru hadisa u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allahu, smiluj se obrijanima*"[1952], imam Ibn Hadžer kaže: "Ovaj kontekst ukazuje na brijanje cijele glave."[1953]

Ovo mišljenje zastupaju učenjaci malikijske[1954] i hanbelijske[1955] pravne škole, a od savremenih učenjaka odabrali su ga Eš-Šinkiti[1956], Ibn Usejmin[1957] i Stalni kolegij.[1958] Hanefijski[1959] i šafijski[1960] pravnici smatraju da je brijanje ili skraćivanje cijele kose bolje, ali da nije obaveza.

Napomene

• Stvarna mudrost brijanja kose na hadžu, kao i skupina drugih propisa, nije dokučiva razumu. Legitimnost brijanja kose potvrđena je praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, bez posebnog pojašnjenja mudrosti samog brijanja.[1961]

• Brijanje glave treba obaviti britvom ili drugim sredstvom koje uklanja kosu do samog korijena. Skraćivanje mašinicama za kosu ne tretira se brijanjem iako se mašina podesila na najkraći stupanj.[1962]

1950 Uporediti: *Bedaius-sanaia*, 2/330; *Advaul-bejan*, 5/641.

1951 El-Buhari, 916/4410; Muslim, 514/1304.

1952 El-Buhari, 362/1727; Muslim, 513/1301.

1953 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/660.

1954 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/238; *Hašijetul-Adevi*, 1/683.

1955 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/474; *El-Insaf*, 4/38; *El-Keššaf*, 2/588.

1956 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/641.

1957 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/362.

1958 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/218.

1959 Vidjeti: *El-Ihtijar*, 1/198; *Bedaius-sanaia*, 2/330.

1960 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/148; *Fethul-Bari*, 3/660.

1961 Uporediti: *El-Mebsut*, 4/71; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1492.

1962 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 23/160; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/362. U primjerku knjige *Eš-Šerhul-mumtia* izdavačke kuće "Muesesetu Âsâm" pasos u kojem je Ibn Usejmin spomenuo ovaj propis nije naveden. Spomenut je u štampi izdavačke kuće "Daru Ibnil-Dževzi", 7/328. Vidjeti također: *Bedaius-sanaia*, 2/329.

• Nije dozvoljeno koristiti šampone ili sapune za omekšavanje kose neposredno prije brijanja glave ako dotična sredstva sadrže nešto od klasičnih mirisa (jer se muhrim oslobađa ihramskih zabrana tek nakon brijanja glave ili skraćivanja kose), za razliku od sredstava za čišćenje koja imaju samo lijep miris i ona se mogu upotrebljavati prije brijanja.[1963] O ovom pitanju prethodno je bilo riječi.

• Ako bi muhrim na hadžu odlučio skratiti kosu, a ne obrijati glavu, njegov bi postupak bio ispravan i skinuo bi sa sebe obavezu u tom pogledu. Ibn Munzir[1964], Ibn Abdulberr[1965], En-Nevevi[1966], Ibn Hadžer[1967] i Eš-Šinkiti[1968] navode konsenzus pravnika o ovom pitanju.

• Muhrim može, u dozvoljeno vrijeme, lično obrijati svoju glavu, ili zadužiti nekoga da ga obrije, bez obzira da li druga osoba bila muhrim ili ne.[1969]

• Šerijatski argumenti nisu jasno precizirali u kojoj mjeri muhrim treba skratiti kosu da bi potpuno izvršio obavezu. Neki učenjaci smatraju da će skratiti u toj mjeri da se računa skraćivanjem[1970], što ne znači nekakvo minimalno šišanje kose[1971], dok drugi to procjenjuju na dužinu jagodice[1972] prsta.[1973]

• Islamski se učenjaci razilaze u pogledu muhrima koji je ćelav. Većina učenjaka smatra pohvalnim da muhrim pređe britvom preko glave

1963 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/158.

1964 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 75, gdje navodi da je samo Hasan el-Basri kazao da muhrim na svom prvom hadžu mora izričito obrijati glavu. Stoga je Ibn Kudama ovo mišljenje pripisao većini učenjaka. Vidjeti: *El-Mugni*, 3/222. Međutim, postoji ispravno predanje od Hasana el-Basrija u kojem se navodi da je muhrimu na njegovom prvom hadžu dozvolio da, po izboru, obrije ili skrati kosu. Ibn Ebu Šejba, 3/211/13605. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/659.

1965 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/267.

1966 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/148.

1967 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/659.

1968 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/641.

1969 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 22/483; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/362.

1970 Vidjeti: *El-Munteka*, 4/55; *El-Mugni*, 3/196; *El-Medžmua*, 8/149.

1971 Vidjeti: *El-Munteka*, 4/55.

1972 Dakle, oko dva i po do tri centimetra.

1973 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/196; *Bedaius-sanaia*, 2/330; *El-Medžmua*, 8/149; *Tarhut-tesrib*, 5/97.

(simbolično brijanje).[1974] Drugi učenjaci to smatraju obaveznim[1975], a treća skupina smatra da muhrim neće tako činiti[1976], uspoređujući muhrima bez kose s osobom koja nema dio tijela koji se pere pri abdestu.[1977]

U prilog zadnjem mišljenju ide pravilo koje glasi: "Ako se cilj ne može ostvariti, tada sredstvo do dotičnog cilja gubi svoj legitimitet."[1978]

Isto tako, kada bi muhrim koji je ćelav prešao preko svoje glave britvom u vrijeme zabrane brijanja kose, ne bi bio dužan iskupiti se.[1979]

Međutim, imam Ibn Munzir navodi konsenzus učenjaka o tome da će muhrim koji nema kose preći britvom preko glave.[1980] En-Nevevi[1981] i El--Iraki[1982] složili su se s Ibn Munzirom, a ovaj konsenzus prenio je i imam Ibn Kudama i nije ga osporio.[1983] Ako je spomenuti konsenzus uistinu potvrđen, tada nema mjesta za bilo kakvu diskusiju ili preferiranje drugog mišljenja koje oponira jednoglasnom stavu učenjaka i koje je izrečeno nakon uspostavljenog konsenzusa, a Allah najbolje zna.

Brijanje glave treba početi s desne strane

Muhrim će početi brijanje glave sa svoje desne strane i ovo je stav većine islamskih učenjaka.[1984] Ako, pak, počne s lijeve strane, postupak će biti, bez dvojbe, ispravan.[1985] Enes b. Malik kaže: "Kada je Poslanik, sallallahu alejhi

---

1974 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/36; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/576; *El-Ihtijar*, 1/198; *Bedaius- sanaia*, 2/328; *El-Medžmua*, 8/47; *Tarhut-tesrib*, 5/100; *El-Insaf*, 4/39.

1975 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 1/148; *Tebjinul-hakaik*, 2/309.

1976 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/39; *Eš-Šerhul-mumtia*, 1/142; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/159; *Fetava ulemail-beledil-haram*, str. 333.

1977 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/224.

1978 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 1/148; El-Karafi, *El-Furûk*, 2/61, 63.

1979 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/224.

1980 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 75.

1981 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/154.

1982 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 5/100.

1983 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/224.

1984 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/222; *El-Medžmua*, 8/150; *El-Minhadž*, 9/46; *El-Insaf*, 4/38; *Mevahibul-Dželil*, 4/182.

1985 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/222.

ve sellem, bacio kamenčiće na džemretima i zaklao kurban, obrijao je (svoju glavu) okrenuvši brijaču prvo svoju desnu stranu. Kada je završio s desnom stranom, pozvao je Ebu Talhu i dao mu obrijanu kosu, a potom je okrenuo lijevu stranu i rekao: '*Brij!*' Nakon toga, ponovo je dao obrijanu kosu Ebu Talhi i rekao: '*Podijeli je ljudima!*'"[1986]

Žene skraćuju kosu

Jedan od propisa u kojima se žene razlikuju od muškaraca jeste brijanje kose. Ženama nije legitimno brijanje, već će samo skratiti svoju kosu.

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Žene ne briju glave, žene skraćuju kosu.*"[1987] U drugom hadisu, čija je autentičnost sporna, navodi se da je Alija rekao: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranio je ženi da obrije svoju glavu."[1988]

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da žena neće brijati glavu. Ibn Munzir[1989], Ibn Bettal[1990], Ibn Abdulberr[1991], Ibn Kudama[1992], El-Kurtubi[1993], En-Nevevi[1994], El-Iraki[1995], Ibn Hadžer[1996] i drugi, navode konsenzus učenjaka u vezi s ovim pravnim pitanjem.

1986 Muslim, 514/1305. Razlog dijeljenja Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, kose ashabima jeste zbog bereketa kojim je Uzvišeni Allah počastio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

1987 Ebu Davud, 2/210/1984; Ed-Darimi, 2/55/1905; Ed-Darekutni, 2/239/2641; El--Bejheki, 5/169/9404. Ovo predanje dobrim smatraju En-Nevevi i Ibn Hadžer, a ispravnim ga je ocijenio šejh El-Albani. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/147; *Bulugul-meram*, str. 218; *Et-Telhisul-habir*, 3/894–895; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/555; *Es-Silsiletus--sahiha*, 2/157–158.

1988 Et-Tirmizi, 3/248/915; En-Nesai, 8/130/5049, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sunenut-Tirmizi*, 3/248; Ed-Darekutni, *El-Ilel*, 3/195; *El-Medžmua*, 8/151; *Nasbur--raje*, 3/95–96; *Ed-Diraje*, 2/32; *Es-Silsiletud-daife*, 2/125.

1989 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 75.

1990 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/403.

1991 Vidjeti: *Et-Temhid*, 6/267; *El-Istizkar*, 13/107, 115.

1992 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/226.

1993 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/377.

1994 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/150.

1995 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 5/98.

1996 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 6/660.

Kada je u pitanju ženska osoba, islamski učenjaci u tom slučaju brijanje kose tretiraju unakazivanjem glave i novotarijom[1997], ali i oponašanjem muškaraca, što je, opet, strogo zabranjeno.[1998] Učenjaci četiri pravne škole smatraju da će žena skratiti vrhove svoje kose u dužini jagodice prsta.[1999]

Napomena: Neki učenjaci spominju da je pohvalno zakopavanje kose i noktiju nakon njihovog skraćivanja[2000], međutim, hadis koji se navodi u tom kontekstu nije vjerodostojan.[2001] Stoga, nije grijeh baciti kosu ili nokte nakon odsijecanja i nije dužnost zakopati ih.[2002] Neki islamski učenjaci ubrojali su u novotarije zakopavanje noktiju i kose.[2003]

Nakon brijanja ili skraćivanja kose, mutemetia se oslobađa ihramskih zabrana (tj. završava umru) i postaje mu dozvoljeno sve što je mogao činiti prije ulaska u obrede, dok kârin i mufrid ostaju u ihramima i za njih vrijede sve zabrane koje su nastupile po ulasku u obrede na mikatu.

Hadžski obredi sukladno hadisu Džabira b. Abdullaha

Ashabi su na najpotpuniji način prenijeli i opisali Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž, kao i sve ostale islamske propise. Međutim, neki od njih fokusirali su se na prenošenje određenih detalja o kojima su bili pitani ili su ih smatrali bitnim, dok su drugi opisivali jedan ili više hadžskih obreda. U ovom pogledu hadis koji prenosi Džabir b. Abdullah el-Ensari predstavlja pravu riznicu jer je na najprecizniji i najpotpuniji način opisao hadž Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Iz tog

1997 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/33; *El-Mugni*, 3/226; *Bedaius-sanaia*, 2/329; *El-Medžmua*, 8/153; *Advaul-bejan*, 5/647.

1998 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/647, 649.

1999 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/538 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža); *El-Havil-kebir*, 4/164; *El-Munteka*, 4/56; *El-Mugni*, 3/226; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/582; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/378; *Bedaius-sanaia*, 2/329; *Tarhut-tesrib*, 5/98; *Fethul-Bari*, 6/660; *Mevahibul-Dželil*, 4/184; *Hašijetul-Adevi*, 1/683; *Advaul-bejan*, 5/647.

2000 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/162; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/581; *El-Ihtijar*, 1/198; *El-Medžmua*, 8/150; *Umdetul-kari*, 10/63.

2001 Vidjeti: *Šuabul-iman*, 5/232; *Nasbur-raje*, 1/122; *El-Isabe*, 4/253.

2002 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 11/132.

2003 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 10/409.

razloga citirat ćemo ovo predanje u potpunosti kao osnovu za hadžske obrede, a potom ćemo govoriti o hadžskim propisima pozivajući se često na ovo predanje.

Džabir b. Abdullah upitan je o Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, hadžu, pa je rekao: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ostao je u Medini devet godina a da nije obavio hadž. Desete godine oglasio je da će te godine obaviti hadž. U Medinu je došlo mnogo ljudi. Svaki od njih nastojao je da slijedi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i da obavi hadžske obrede povodeći se u tome za njim. Krenuli smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem. Kada smo došli do Zul--Hulejfe, Esma, kćerka Umejsova, rodila je Muhammeda b. Ebu Bekra. Obavijestila je Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o tome i upitala kako će dalje postupiti, a on je rekao: '*Okupaj se, stavi komad krpe (uložak) na spolni organ i zanijeti ulazak u obrede.*'

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je dva rekata u džamiji, zatim je uzjahao svoju devu Kasvu. Kada je njegova deva stigla na veliku ravnicu kod (mjesta) Bejda[2004], pogledao sam dokle mi pogled dopire i ispred njega (tj. Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem) vidio jahače i pješake, a s njegove desne i lijeve strane, a i iza njega, prizor je bio isti. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bio je okružen nama. Tada mu je objavljivan Kur'an. Znao je njegovo tumačenje. Sve što je radio, radili smo i mi.

Počeo je hadžske obrede riječima tevhida: '*Lebbejkellahumme, lebbejk, lebbejke la šerike leke lebbejk! Innel-hamde ven-niamete leke vel-mulk! La šerike lek* – Odazivam Ti se, Allahu, odazivam! Ti nemaš sudruga, odazivam Ti se! Uistinu samo Tebi pripadaju zahvala, blagodat i vlast, i Ti sudruga nemaš!' Ljudi su izgovarali ovu telbiju kako su to već običavali činiti. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prigovarao njihovoj telbiji, ali se pridržavao svoje telbije."

2004 Bejda je mjesto koje se nalazi poslije medinskog mikata Zul-Hulejfa.

Džabir dalje kazuje: "Zanijetili smo hadžske obrede i nismo znali ništa za umru. Kada smo s njim došli do Kabe, dotakao je Crni kamen, ubrzano hodao u prva tri kruga, a ostala četiri obišao je običnim hodom. Zatim je došao do Mekamu Ibrahima i proučio:

﴿..وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى..﴾ ١٢٥

'...**Neka vam mjesto na kojem je Ibrahim stajao bude prostor na kojem ćete namaz obavljati...**'[2005] Mekamu Ibrahim nalazio se između njega i Kabe." Džafer b. Muhammed kaže: "Moj je otac govorio: 'Mislim da on (tj. Džabir) sve to prenosi od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Na dva rekata koja je klanjao kod Mekamu Ibrahima, učio je Kul-huvallahu ehad i Kul ja ejjuhel-kafirun. Nakon što je klanjao dva rekata, vratio se do Crnog kamena i dotakao ga, a potom je izašao na vrata i uputio se prema Safi.

Kada se približio Safi, proučio je:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ ١٥٨

'**Safa i Merva su Allahova časna mjesta...**'[2006], a zatim je rekao: '*Počinjem* (sa'j s mjesta) *odakle je Allah počeo* (u Svom Govoru).' Počeo je sa'j od Safe. Popeo se na nju toliko da je vidio Kabu, okrenuo se prema Kibli i, slaveći i veličajući Allaha, govorio je: '*La ilahe illallahu vahdehu la šerike lehu, lehul-mulku ve lehul-hamdu ve huve ala kulli šejin kadir. La ilahe illallahu vahdehu, endžeze vadehu, ve nasare abdehu, ve hezemel-ahzabe vahdeh*!'

لَا إِلَهَ إِلا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وهو على كل شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلا اللهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ.

'*Nema boga osim Allaha Jedinog, koji nema sudruga, Njemu pripada vlast i hvala i On sve može. Nema boga osim Allaha Jedinog, ispunio je Svoje obećanje, pomogao Svoga roba i sam porazio saveznike!*'

U međuvremenu bi dovio i sve to ponovio bi tri puta. Zatim se uputio prema Mervi. Kada je došao do sredine doline, potrčao je. Kada smo je

2005 El-Bekara, 125.
2006 El-Bekara, 158.

i mi prešli, krenuo je običnim hodom sve dok nije došao do Merve. Na Mervi je uradio ono što je uradio i na Safi. Kada je završio sa'j na Mervi, rekao je: '*Da mi se ponovi ono što je prošlo, ne bih poveo sa sobom hedj* (hadžski kurban). *Ovo bih učinio umrom. Ko od vas nema hedja, neka se oslobodi ihrama i neka mu ovo bude umra.*' Tada je ustao Suraka b. Malik i upitao: 'Allahov Poslaniče, je li to samo ove godine ili stalno?' Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, isprepleo je prste i rekao: '*Umra je ušla u (sastav) hadža*', ponovivši to dva puta, a zatim je rekao: '*Ne, nije samo ove godine, nego zauvijek, zauvijek!*'

Alija je došao iz Jemena vodeći Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, deve. Zatekao je Fatimu da se oslobodila ihramskih zabrana i obukla odjeću u boji. Bila je podvukla i surmu. Alija je to osudio, a ona je rekla: 'Otac mi je ovo naredio', tj. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Alija je u Iraku govorio: 'Otišao sam Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, ljutit na Fatimu zbog onoga što je učinila. Htio sam dodatno ispitati ono što je (Fatima) prenijela od njega (tj. od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem). Rekao sam mu da sam osudio ono što je uradila. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: '*Istinu je kazala, istinu je kazala! Šta si rekao kada si zanijetio hadž?*' Rekao sam: 'Allahu moj, počinjem obred onako kako je počeo Tvoj Poslanik.' Poslanik je rekao: '*Sa mnom je hedj i zato se nemoj oslobađati ihrama.*'

Ukupan broj deva, zajedno s onima koje je doveo Alija iz Jemena i s onima koje su bile uz Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, iznosio je stotinu. Svi drugi su se oslobodili ihrama i ošišali osim Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i onih koji su poveli sa sobom hedj.

Kada je došao dan tervije[2007], krenuli su prema Mini i zanijetili ulazak u hadžske obrede. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzjahao je (devu) i došao do Mine, gdje je klanjao podne, ikindiju, akšam, jaciju i sabah. Ostao je još malo dok sunce nije izašlo. Naredio je da mu se na brdu Nemira[2008] postavi šator od krzna. Nakon toga, Allahov Poslanik,

2007 Tj. osmi zul-hidže.

2008 Nemira je mjesto nadomak Arefata. Nalazi se van granica zaštićene zone (el-harem), a prije arefatske visoravni. Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/129; *El-Medžmua*,

sallallahu alejhi ve sellem, krenuo je, a Kurejševići nisu sumnjali da on boravi na Mešaril-haramu, gdje su i Kurejševići boravili u pagansko doba. Krenuo je dalje i došao na Arefat. Kada je došao, zatekao je postavljen šator na brdu Nemira i u njemu je odsjeo. Kada je sunce izašlo iz zenita, naredio je da mu dovedu devu koja se zvala Kasva i doveli su je, te je i krenuo. Kada je došao u dolinu (Urena), obratio se ljudima hutbom, kazavši: '*Vaši životi i vaši imeci uistinu su sveti kao što je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem mjesecu, u ovom vašem gradu. Svi paganski običaji bačeni su ovdje pod moja stopala. Poništena je paganska krv. Prva krv koju poništavam jeste naša krv, krv Ibn Rebia b. El-Harisa* (koji je bio dojen u plemenu Benu Sa'd pa ga je ubilo pleme Huzejl). *Poništena je paganska kamata, a prva kamata koju poništavam jeste naša kamata, kamata Abbasa b. Abdulmuttaliba. Ona je, uistinu, u potpunosti poništena. Bojte se Allaha kada su u pitanju vaše žene! Vi ste se njima oženili uz Allahovu garanciju. Njihovi spolni organi postali su vam dozvoljeni Allahovom riječju. Vi, kada je o njima riječ, imate pravo da* (od njih zahtijevate) *u vaše kuće ne puštaju nikoga s kim niste zadovoljni, pa ako to (ipak) urade, blago ih udarite. Njihovo pravo jeste da ih hranite i oblačite u skladu s vašim mogućnostima. Ostavljam vam nešto čega ako se budete čvrsto držali, nećete poslije mene nikada zalutati: Allahovu Knjigu. Vi ćete biti pitani o meni, pa šta ćete reći*?' Rekli su: 'Svjedočimo da si dostavio, izvršio i savjetovao.' (Poslanik) je pokazao svojim kažiprstom, podižući ga prema nebesima i pokazujući prema ljudima, govoreći: '*Allahu, budi svjedok! Allahu, budi svjedok!*', ponavljajući to tri puta.

Zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Potom je proučen ikamet i klanjao je ikindiju. Između dva namaza nije ništa klanjao (od dobrovoljnih namaza). Nakon toga, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzjahao je devu i išao sve dok nije došao do Arefata. Okrenuo je stomak svoje deve Kasve prema stijenama, a put kojim idu (hadžije) pješaci bio je ispred njega. Okrenuo se prema Kibli i ostao (na tom mjestu) sve dok sunce nije zašlo.

Iza sebe, na devu, stavio je Usamu i krenuo. Kasvi je zategao uzdu

8/105; *El-Minhadž*, 8/143; *Umdetul-kari*, 7/124; *Fethul-Bari*, 3/597.

toliko da joj je glava došla do sedla, gestikulirao je rukama i govorio: '*Ljudi, polahko, polahko!*' Kada god bi došao do nekog pješčanog nanosa, popustio bi devi malo uzdu da se popne, i sve tako dok nije došao do Muzdelife, gdje je klanjao akšam i jaciju s jednim ezanom i dva ikameta. Između njih nije ništa klanjao (od dobrovoljnih namaza). Nakon toga, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, legao je (i tako je ostao) sve do zore. Kada se ukazala zora, klanjao je sabah s jednim ezanom i ikametom. Nakon toga, uzjahao je devu i išao sve dok nije stigao do Mešaril-harama. Okrenuo se prema Kibli i dovio je, učio tekbire i tehlile.[2009] Ostao je tu sve dok nije dobro svanulo. Krenuo je prije nego što je sunce izašlo. Iza sebe je stavio Fadla b. Abbasa. On je bio čovjek lijepe kose i bijelog tena.

Kada je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, krenuo, pored njega su prošle žene žureći na devama. Fadl je počeo gledati u njih. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, stavio je ruku na Fadlovo lice, međutim, Fadl je okrenuo lice na drugu stranu i gledao. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, potom je premjestio svoju ruku na drugu stranu, okrećući Fadlovo lice u suprotnom pravcu.

Kada je došao do Muhassira[2010], malo je brže potjerao jahalicu, a zatim se uputio srednjim putem koji izlazi na veliko džemre. Došavši do džemreta koje se nalazi kod drveta, bacio je sedam kamenčića izgovarajući tekbir pri bacanju svakog kamenčića. To su bili mali kamenčići. Bacio ih je s dna doline.

Zatim je otišao na mjesto klanja i zaklao svojom rukom šezdeset tri deve. Potom je to prepustio Aliji koji je zaklao ostatak deva. Aliju je učinio partnerom u svom hedju. Naredio je da se od svake deve uzme dio, stavi u posudu i skuha. Njih dvojica su jeli to meso i pili mesnu čorbu. Potom je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzjahao devu,

---

2009 Tehlil je izgovaranje šehadeta: la ilahe illallah.

2010 Dolina Muhassir razdvaja Muzdelifu od Mine i ne pripada ni jednom ni drugom. Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/178; *El-Muhalla*, 7/188; *Et-Temhid*, 24/320; *El-Mugni*, 3/215, 216; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/484; *El-Medžmua*, 8/117, 118, 127; *Zadul-mead*, 2/256; *El--Keššaf*, 2/852.

došao do Kabe i obavio hadžski tavaf. Klanjao je u Meki podne i došao do plemena Benu Abdulmuttaliba koje je hadžije napajalo zemzemom i rekao: '*Izvlačite vodu, sinovi Abdulmuttalibovi! Da se ne bojim da vam to ljudi neće preuzeti, i ja bih s vama vadio vodu i pojio hadžije!*' Zatim su mu dodali posudu iz koje se napio."[2011]

Nijet za hadž

Hadžski obredi počinju osmog zul-hidžeta (jevmut-tervije).[2012] Mutemetia koji je obavio umru i oslobodio se ihrama, nakon završene umre dužan je zanijetiti hadž iz Meke, jer je na mikatu zanijetio umru.[2013] Što se tiče mufrida i kârina, oni ostaju u ihramima (pri ihramskim zabranama) i njima vrijedi osnovni nijet za hadž i umru koji su donijeli na mikatu, o čemu je prethodno bilo riječi. Što se tiče žene koja se nalazi u mjesečnom ciklusu ili postporođajnom periodu, ona ulazi u obrede, tj. donosi nijet za obavljanje hadža, i u tom pogledu se ne razlikuje od žene koja je u periodu čistoće i činit će sve što čine hadžije, osim tavafa. Ovo je pitanje prethodno razmatrano.

Prije ulaska u obrede, mutemetia će se okupati, skratiti brkove i nokte, depilirati dlake sa stidnog mjesta i ispod pazuha i namirisati svoje tijelo. Dakle, sve što je mutemetia činio na mikatu, činit će i u ovom slučaju.[2014]

Odlazak na Minu

U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir kaže: "Na dan tervije (osmi zul-hidže) krenuli su prema Mini izgovarajući telbiju za hadž. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Mini je klanjao podne, ikindiju, akšam, jaciju i sabah-namaz. Ostao je na Mini do izlaska sunca (a potom se zaputio ka Arefatu)."[2015]

2011 Muslim, 483–485/1218. Tekst ovog hadisa preuzet je iz skraćene zbirke *Sahihu Muslim*, prijevod dr. Šefik Kurdić, s izvjesnim izmjenama u prijevodu.

2012 Vidjeti: *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 59.

2013 Uporediti: *El-Mebsut*, 4/31; *El-Mugni*, 3/204; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/161; *Hil'jetul-ulema*, 3/267; *El-Insaf*, 4/25; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/248.

2014 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/25; *El-Keššaf*, 2/575; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/319 (fusnota).

2015 Muslim, 483–484/1218.

Namazi na Mini klanjaju se skraćeno bez spajanja.[2016] Abdullah b. Mesud kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je na Mini dva rekata, namaz putnika. Tako su činili (nakon njega) Ebu Bekr i Omer. Osman je jedno vrijeme tako postupao, a potom je upotpunio četiri rekata."[2017]

Abdurrahman b. Jezid kaže: "Osman b. Affan klanjao je na Mini četiri rekata." Kasnije je to neko prenio Abdullahu b. Mesudu koji je izgovorio: "Inna lillahi ve inna ilejhi radžiun – Allahovi smo i njemu se vraćamo" i dodao: "Ja sam s Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao na Mini dva rekata. S Ebu Bekrom sam na Mini klanjao dva rekata, a klanjao sam i s Omerom na Mini po dva rekata i kamo sreće da mi od četiri budu primljena dva."[2018]

Ibn Omer kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je na Mini dva rekata. Nakon njega, (tako je postupao) Ebu Bekr, a nakon Ebu Bekra, (tako je postupao i) Omer. U početku svoje vladavine Osman je tako postupao, a potom je upotpunjavao četiri rekata."[2019] Haris b. Vehb kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao nam je na Mini dva rekata, a bio je u potpunoj bezbjednosti.[2020]"[2021]

Ni u jednoj predaji ne navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, spajao namaze na Mini, a preneseno je da ih je spojio na Arefatu i Muzdelifi[2022], o čemu će više riječi biti u narednim redovima. Također, nije zabilježeno da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao sunnete dok je bio u obredima. Ovdje se izuzima sabahski sunnet i vitr, o čemu ćemo posebno govoriti.

2016 Ovo vrijedi isključivo u vrijeme hadža u danima Mine. Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da onaj ko izađe na Minu mimo hadžskog vremena neće kratiti namaze. Vidjeti: Ibn Munzir, *El-Idžma*, str. 75.

2017 Muslim, 274/694.

2018 El-Buhari, 232/1084; Muslim, 275/695.

2019 El-Buhari, 231/1082; Muslim, 274/694.

2020 Ovim se želi kazati da skraćivanje namaza na Mini nije bilo iz straha, jer su muslimani u to vrijeme bili jaki i nisu strahovali od neprijatelja.

2021 El-Buhari, 231/1083; Muslim, 275/696.

2022 Vidjeti *Medžmuu fetava*, 24/77; Ibn Tejmijja, *Minhadžus-sunne*, 7/440; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/319.

Po ulasku u hadžske obrede i polasku prema Mini pohvalno je izgovarati telbiju.[2023] Uz telbiju je lijepo izgovoriti i imenovati koji se obred obavlja, o čemu je prethodno bilo riječi.

Dakle, hadžije će se, po mogućnosti, prije podne zaputiti ka Mini.[2024] Na Minu se kreće s mjesta gdje su hadžije odsjele (hotel i sl.).[2025] Na Mini će, po konsenzusu učenjaka,[2026] klanjati pet namaza: podne, ikindiju, akšam, jaciju i sabah. Boravak na Mini uoči dana Arefata je sunnet i hodočasnik koji ovu noć ne provede na Mini nije grješan, ali nije lijepo postupio jer je izostavio sunnet i veliku nagradu. Islamski učenjaci o ovome imaju jednoglasan stav.[2027] Za vrijeme ovog boravka na Mini, hadžiji nije propisano obavljanje posebnih obreda, odnosno, dovoljno je da prenoći na ovom mjestu.[2028] Mina je danas opremljena klimatiziranim šatorima, montažnim krevetima (dušecima) i kuhinjama u kojima se priprema hrana za hadžije, tako da je boravak na Mini jako prijatan i ugodan.

Napomena: Ako se zadesi da osmi zul-hidže bude u petak, muhrim će krenuti na Minu i neće čekati da klanja džuma-namaz. Ako, pak, ostane u Meki do džumanskog vremena, klanjat će džumu, a zatim otići na Minu.[2029]

2023 Vidjeti: Abdullah b. Ahmed, *El-Mesail*, 199/743; *El-Mugni*, 3/216; *Šerhul-umde*, 2/432.

2024 Vidjeti: *El-Umm*, 3/145; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/545; *Meunetu ulin-nuha*, 4/203; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/251.

2025 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/129; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/250; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/317; *Usulul-menhedžil-islami*, str. 265.

2026 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/346; *El-Mugni*, 3/205; *El-Medžmua*, 8/88.

2027 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 72; *El-Mugni*, 3/205; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/487; *El-Medžmua*, 8/88; *El-Minhadž*, 8/143; *El-Ihtijar*; 1/192; *El-Keššaf*, 2/575; *El-Bahrur-raik*, 2/361.

2028 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/33.

2029 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/205; *Ikmalul-mulim*, 4/274; *El-Medžmua*, 8/87, 92; *El-Mubdia*, 2/143; *El-Bahrur-raik*, 2/361; *Hašijetud-Dusuki*, 2/264; *Šerhuz-Zerkani ala muhtesari Halil*, 2/489.

Arefat

Nakon izlaska sunca devetog zul-hidžeta, hadžije će napustiti Minu. Po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka, prema Arefatu neće kretati prije izlaska sunca.[2030] Napuštajući Minu i putujući prema Arefatu, hadžije će učiti telbiju.[2031]

Ibn Omer kaže: "Krenuli smo rano s Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, od Mine prema Arefatu. Neki od nas učili su telbiju, a neki (su donosili) tekbire."[2032]

Muhammed b. Ebu Bekr es-Sekafi upitao je Enesa b. Malika, dok su njih dvojica rano ujutro išla s Mine prema Arefatu: "Šta ste vi na ovaj dan radili u doba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem?" "Neki od nas izgovarali su telbiju i onome ko je izgovarao telbiju, to se nije osporavalo. Neki su, opet, izgovarali tekbire i onima koji su izgovarali tekbire, to se, također, nije osporavalo", rekao je Enes.[2033]

Dan Arefata za muslimane općenito, a za hadžije posebno, predstavlja veliku blagodat. To je dan koji je Svevišnji Gospodar odlikovao u odnosu na druge dane.

Odlike Arefata

1. Dan Arefata je svet

Ebu Bekra prenosi da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obraćao ashabima na Oproštajnom hadžu riječima: "*Allah je svetim učinio vaše živote, imetke i čast kao što je svetim učinio ovaj dan* (tj. dan Arefata), *u ovom mjesecu* (tj. zul-hidžetu), *u ovom gradu* (tj. Meki)."[2034]

2. Na dan Arefata Uzvišeni Allah oslobađa ljude od Vatre

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ni u*

2030 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/143; *El-Medžmua*, 8/88.
2031 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/88; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/136.
2032 Muslim, 506/1284.
2033 El-Buhari, 349/1659; Muslim, 506/1284.
2034 El-Buhari, 364/1742.

jednom danu Allah ne oslobodi više ljudi od Vatre kao u danu Arefata. On se približi i pred melekima se ponosi hadžijama, pitajući: 'Šta žele ovi?'"[2035]

3. Allah se ponosi hadžijama pred stanovnicima nebesa

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Allah se pred Svojim melekima ponosi onima koji borave na Arefatu i kaže: 'Pogledajte ove Moje robove, došli su raščupani i uprašeni...'*"[2036]

4. Na Arefatu je upotpunjena vjera islam

Tarik b. Šihab prenosi da je jedan jevrej rekao Omer b. El-Hattabu: "O, vladaru pravovjernih! U vašoj Knjizi nalazi se veličanstven ajet koji čitate; da je on objavljen nama, jevrejskom narodu, mi bismo taj dan uzeli kao praznik." "Koji je to ajet?", upitao je Omer. "**Danas sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera**", odgovorio je jevrej. "Mi, zaista, znamo", rekao je Omer, "i dan i mjesto u kojem je on spušten Vjerovjesniku, sallallahu alejhi ve sellem; bilo je to u petak dok je stajao na Arefatu."[2037]

5. Boravak na Arefatu smatra se hadžom

Abdurrahman b. Ja'mer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Hadž je Arefat. Ko prispije na Arefat prije zore, stigao je obaviti hadž.*"[2038]

6. Post na dan Arefata iskupljuje od grijeha

Ebu Katada prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nadam se da će Allah za post na dan Arefata oprostiti grijehe za prošlu i narednu godinu.*"[2039] Ova odlika nije vezana za hadžije. O propisu posta

---

2035 Muslim, 533/1348.

2036 Ahmed, 2/224; Ibn Huzejma, 4/263/2839; Ibn Hibban, 9/163/3852; El-Hakim, 1/636/1708. El-Hakim, En-Nevevi, Ez-Zehebi i El-Albani ovo predanje ocjenjuju ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/322; *Sahihul-džamia*, 1/381.

2037 El-Buhari, 24/45; Muslim, 1207/3017.

2038 Et-Tirmizi, 3/228/889; Ebu Davud, 2/203/1949; Ahmed, 4/309; Ibn Madža, 2/1003/3015; El-Humejdi, *El-Musned*, 2/399/899; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/209–210; *Šerhul-muškil*, 3/311/1791 (*Tuhfetul-ahjar*); Ebu Nuajm, *Marifetus-sahabe*, 2/1835. En-Nevevi, El-Albani i Mukbil el-Vadai ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103, 107; *Sahihul-džamia*, 1/606; *Sahihul-musned*, 1/689.

2039 Muslim, 450–451/1162.

na dan Arefata u pogledu hadžija bit će posebno riječi.

Napomena: U jednom hadisu, čiji je lanac prenosilaca slab, navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Na dan Arefata Uzvišeni Allah spušta se na dunjalučko nebo...*"[2040] Međutim, i Ummu Selema, supruga Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, tvrdila je da se Uzvišeni Allah na dan Arefata spušta na dunjalučko nebo[2041], a ona ovakvo nešto nije mogla kazati po vlastitom nahođenju.

U pogledu vrijednosti dana Arefata navode se i drugi hadisi oko čije autentičnosti postoji razilaženje ili su ih hadiski stručnjaci, pak, jednoglasno odbacili, te ih nećemo spominjati na ovom mjestu.

Dolazak hadžija na Arefat

U podužem opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir, između ostalog, kaže: "Krenuo je dalje i došao na Arefat (tj. blizu Arefata). Kada je došao, zatekao je postavljen šator na Nemiri[2042] i odsjeo je u šatoru. Nakon što je sunce prešlo polovinu neba, naredio je da mu dovedu Kasvu.[2043] Kada je došao do doline[2044], obratio se ljudima rekavši: '*Vaši životi i vaši imeci uistinu su sveti kao što je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem mjesecu, u ovom vašem gradu. Svi paganski običaji bačeni su ovdje pod moja stopala. Poništena je paganska krv. Prva krv koju poništavam jeste naša krv, krv Ibn Rebia b. El-Harisa. Poništena je paganska kamata, a prva kamata koju poništavam jeste naša kamata, kamata Abbasa b. Abdulmuttaliba. Ona je, uistinu, u potpunosti poništena. Bojte se Allaha kada su u pitanju vaše žene. Vi ste se njima oženili uz Allahovu garanciju. Njihovi spolni organi postali su vam dozvoljeni Allahovom riječju. Vi,*

2040 Ebu Ja'la, 4/69/2090; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid*, 1/120; El-Begavi, 7/159/1931, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 2/125–126.

2041 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 5/20/2746; Ed-Darimi, *Er-Reddu alel-džehmijje*, 1/85/137; Ed-Darekutni, *En-Nuzûl*, 48/95–96; El-Lalekai, *Šerhul-usul*, 3/499/768, s ispravnim lancem prenosilaca.

2042 Nemira je mjesto nadomak Arefata. Nalazi se van granica zaštićene zone (el-harema), a prije arefatske visoravni. Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/129; *El-Medžmua*, 8/105; *El-Minhadž*, 8/143; *Umdetul-kari*, 7/124; *Fethul-Bari*, 3/597.

2043 Deva Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, zvala se Kasva.

2044 Dolina koja se zove Urena.

kada je o njima riječ, imate pravo (da od njih zahtijevate) *da u vaše kuće ne ulazi niko s kim niste zadovoljni, pa ako to* (ipak) *urade, blago ih udarite. Njihovo je pravo da ih hranite i oblačite u skladu sa svojim mogućnostima. Ostavljam vam nešto čega ako se budete čvrsto držali, nećete poslije mene nikada zalutati: Allahovu Knjigu. Vi ćete biti pitani o meni, pa šta ćete reći?*' Kazali su: 'Svjedočimo da si dostavio, izvršio i savjetovao.' Tada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pokazao svojim kažiprstom prema nebesima i rekao: '*Allahu, budi svjedok, Allahu, budi svjedok!*', ponavljajući to tri puta. Zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Nakon toga, proučen je ikamet i klanjao je ikindiju. Između dva namaza nije ništa klanjao (od dobrovoljnih namaza). Potom je uzjahao na svoju devu i jahao sve dok nije došao do mjesta na kojem je boravio (ostatak dana). Okrenuo je stomak svoje deve prema stijenama, a put kojim idu (hadžije) pješaci bio je ispred njega. Okrenuo se prema Kibli i stajao je sve dok sunce nije zašlo, dok se žutilo nije smanjilo i nestalo obrisa sunca."[2045]

Citirani hadis ukazuje na to da je sunnet, ukoliko postoji mogućnost, zaustaviti se i zadržati na mjestu Nemira sve do nastupanja podnevskog vremena, a zatim ući u granice Arefata.[2046]

Propis boravka na Arefatu

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je boravak na Arefatu elementarni dio hadža (rukn) i da je hodočasniku koji uđe u obred, a izostavi boravak na Arefatu, hadž neispravan. Ibn Munzir[2047], Ibn Abdulberr[2048], El-Maverdi[2049], Ibn Hazm[2050], Ibn Rušd[2051], Ibn Kudama[2052],

---

2045 Muslim, 484–485/1218.

2046 *El-Mugni*, 3/206; *El-Minhadž*, 8/143; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/129; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/320.

2047 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 73.

2048 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/20.

2049 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/171.

2050 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 76.

2051 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/346.

2052 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/208.

En-Nevevi[2053], Ibn Tejmijja[2054], El-Merdavi[2055], Eš-Šinkiti[2056] i drugi, u vezi s ovim pitanjem navode konsenzus učenjaka.

Imam En-Nevevi tvrdi: "Boravak na Arefatu je jedan od najpritvrđenijih elementarnih dijelova hadža zbog vjerodostojnog hadisa: '*Hadž je Arefat.*'[2057] Riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: '*Hadž je Arefat*', znače da je boravak na Arefatu jedan od najvećih i osnovnih ruknova hadža, ali ne i jedini."[2058]

Vrijeme boravka na Arefatu

Boravak na Arefatu počinje s nastupanjem podnevskog vremena devetog zul-hidžeta. U slučaju da hadžija napusti Arefat prije izlaska sunca iz zenita (prije nego što sunce pređe polovinu neba), njegov se boravak smatra neispravnim. Ibn Hazm[2059], Ibn Abdulberr[2060], Ibn Rušd[2061], El-Kurtubi[2062] i Eš-Ševkani[2063] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Međutim, većina hanbelijskih pravnika, slijedeći stav imama Ahmeda b. Hanbela, ipak smatra da boravak na Arefatu počinje od nastupanja zore dana Arefata do nastupanja zore narednog dana (Bajrama). Ko bi u ovom vremenu boravio izvjesni period na Arefatu, po mišljenju ovih učenjaka, njegov bi hadž bio upotpunjen[2064], što je, svakako, slabije mišljenje. Imam Eš-Ševkani kaže: "Što se tiče mišljenja Ahmeda b. Hanbela o tome da je boravak na Arefatu validan tokom cijelog dana, konsenzus učenjaka prethodio je njegovom stavu."[2065]

2053 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103.

2054 Vidjeti: *Minhadžus-sunne*, 5/217.

2055 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/58.

2056 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/273.

2057 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103.

2058 Vidjeti: *El-Minhadž*, 2/31; *El-Ezkar*, str. 287; *Umdetul-kari*, 1/115; *Fethul-Bari*, 11/97; *Ed-Dibadž*, 1/140; *Mirkatul-mefatih*, 5/119; *Šerhu menasikil-hadž*, str. 100.

2059 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 76.

2060 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/29.

2061 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/348.

2062 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/408.

2063 Vidjeti: *Es-Sejlul-džerrar*, 2/200.

2064 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/211; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/441; *El-Insaf*, 4/29; *El-Keššaf*, 2/579; *Meunetu ulin-nuha*, 4/207.

2065 Vidjeti: *Es-Sejlul-džerrar*, 2/200.

Većina islamskih učenjaka smatra da je boravak na Arefatu do akšama obavezan muhrimu koji je na Arefat došao prije zalaska sunca. Hadžija koji bi napustio Arefat prije zalaska sunca, trebao bi, po mišljenju većine učenjaka, iskupiti se klanjem žrtve.[2066] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, s Arefata je krenuo tek nakon zalaska sunca. U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, boravka na Arefatu, Džabir kaže: "...okrenuo se prema Kibli i stajao je sve dok sunce nije zašlo, dok se žutilo nije smanjilo i nestalo obrisa sunca. Iza sebe, na devu, tada je stavio Usamu, a onda krenuo."[2067]

Ako bi hadžija, pak, stigao na Arefat nakon zalaska sunca, njegov boravak na Arefatu bio bi validan, a samim tim i hadž ispravan, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Ibn Munzir[2068], Ibn Abdulberr[2069], Ibn Kudama[2070], El-Kurtubi[2071], Ibn Muflih[2072] i drugi, navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Onaj ko bez opravdanog razloga ne stigne na Arefat prije zalaska sunca, nije lijepo postupio, a neki islamski učenjaci smatraju da je u tom slučaju dužan prinijeti žrtvu.[2073]

Vrijeme boravka na Arefatu završava se s nastupanjem prave zore na dan Bajrama. Onaj ko ne stigne na Arefat prije zore, kraći ili duži vremenski period, nije uspio obaviti ovaj rukn, a samim tim hadž mu je pokvaren.

Imam Ibn Kudama kaže: "Shodno mome saznanju, islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu toga da je zadnje vrijeme boravka na Arefatu nastupanje zore."[2074]

2066 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/174; *El-Mugni*, 3/211; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/526; *Bedaius-sanaia*, 2/306; *El-Medžmua*, 8/112; *Šerhul-umde*, 3/604; *El-Insaf*, 4/30; *Meunetu ulin-nuha*, 4/209; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 96; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/263; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/29; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/333; *Mesailul-džumhur*, 1/384.

2067 Muslim, 484–485/1218.

2068 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 73; *El-Istizkar*, 13/29.

2069 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/34.

2070 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/211.

2071 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/408.

2072 Vidjeti: *El-Mubdia*, 3/235.

2073 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/275.

2074 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/211.

Imam Ibn Muflih kaže: "Nema razilaženja u pogledu toga da je zadnje vrijeme boravka na Arefatu završetak bajramske noći i da hadž nije validan onome ko ne stigne na Arefat prije nego što nastupi zora."[2075]

Veliki savremeni komentator Kur'ana šejh Eš-Šinkiti kaže: "Učenjaci su jednoglasni u tome da vrijeme boravka na Arefatu prestaje s nastupanjem bajramske zore. Ko dočeka zoru a nije prethodno boravio na Arefatu, propustio je hadž, po konsenzusu učenjaka."[2076]

Ukoliko prođe šerijatski predviđeno vrijeme za boravak na Arefatu, s opravdanjem ili bez opravdanja, muhrim neće boraviti na Arefatu nakon tog vremena, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2077]

Mjesto boravka

Hadžije mogu boraviti na Arefatu gdje žele, iako je danas podjelom šatora po prostornim zonama na neki način taj boravak ograničen. Svaka prostorna oblast ima posebno predviđene zone i sve hadžije znaju gdje tačno borave na Arefatu. Ovim uređenjem udovoljilo se općem interesu hadžija i njime su spriječene nesuglasice koje su lahko mogle dovesti do ozbiljnijih konflikata među hodočasnicima.

Hadžije mogu izlaziti van ograđenih zona i hodati po putevima Arefata kako žele, i gdje god da borave na Arefatu, njihov je boravak validan i ispunjena je šerijatska obaveza u tom pogledu, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[2078] Džabir kaže da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Boravim ovdje, a na bilo kojem mjestu na Arefatu može se boraviti.*"[2079]

Iz ove dozvoljenosti boravka na bilo kojem mjestu na Arefatu izuzima se jedino dolina Urena[2080], koja se nalazi u blizini džamije Nemira nasuprot

---

2075 Vidjeti: *El-Mubdia*, 3/267.

2076 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/273.

2077 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/400; *Minhadžus-sunne*, 5/217–318; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/233.

2078 Uporediti: *El-Medžmua*, 8/104; *El-Minhadž*, 8/155.

2079 Muslim, 485/1218.

2080 Neki učenjaci smatraju da dolina Urena, u osnovi, nije sastavni dio Arefata ni u

Muzdelifi, gdje nije dozvoljeno boraviti. Ibn Abbas kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Cijeli Arefat je boravište, ali izbjegnite dolinu Urena. Cijela Muzdelifa je boravište, ali izbjegnite dolinu Muhassir. Cijela Mina je mjesto za klanje* (kurbana)."[2081] Citirani hadis prenijelo je nekoliko ashaba u različitim formama.[2082]

Islamski učenjaci četiri pravne škole smatraju da nije ispravno na dan Arefata boraviti u dolini Urena.[2083] Ibn Abdulberr[2084] i Ez-Zejlei[2085] spominju, čak, konsenzus pravnika o zabrani boravka na ovom mjestu.

Stalni ibadet i konstantna dova nisu uvjet ispravnosti muhrimovog boravka na Arefatu. Kada bi muhrim prespavao cijelo vrijeme na Arefatu, njegov bi boravak bio validan i ne bi utjecao na ispravnost hadža, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole.[2086] Neki pravnici, čak, smatraju da bi se onesviještenoj osobi koja provede vrijeme na Arefatu računao boravak[2087], dok drugi boravak onesviještene osobe ne smatraju validnim.[2088]

Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o ispravnosti hadža u pogledu osobe koja bi boravila na Arefatu ne znajući da boravi na njemu.[2089]

geografskom smislu, što je slabije mišljenje. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/105; *Advaul-bejan*, 5/273; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/267; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/323–324.

2081 Ibn Huzejma, 4/254/2816; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/229/1194 i 3/226/1686 (*Tuhfetul-ahjar*); El-Hakim, 1/633/1697, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/741; *Es-Silsiletus-sahiha*, 4/47–48.

2082 Vidjeti: *Nasbur-raje*, 3/60; *El-Bedrul-munir*, 6/235–237.

2083 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/188; *El-Kafi*, 1/143; Ibn Abdulberr, *El-Istizkar*, 13/12–113; *El-Mugni*, 3/207; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/435; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/502; *Bedaius-sanaia*, 2/303, 354; *El-Ihtijar*, 1/193; *El-Medžmua*, 8/113; *Tuhfetul-muluk*, str. 161; *Tebjinul-hakaik*, 2/289; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/133; *Zadul-mead*, 2/234; *El-Bahrur-raik*, 2/363; *Mevahibul-Dželil*, 4/135; *El-Keššaf*, 2/577.

2084 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/22 i 13/158.

2085 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/289.

2086 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/63; *El-Mugni*, 3/221; *Bedaius-sanaia*, 2/321; *El-Medžmua*, 8/98; *Hil'jetul-ulema*, 3/338; *Tarhut-tesrib*, 2/17; *Mevahibul-Dželil*, 4/133; *Meunetu ulin-nuha*, 4/209; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/136.

2087 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/321; *Mevahibul-Dželil*, 4/133.

2088 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/211; *El-Medžmua*, 8/98; *Meunetu ulin-nuha*, 4/208; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/332.

2089 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/17.

Napomena: Danas na Arefatu postoje veliki znakovi (table) koje su postavile saudijske vlasti i na kojima su precizirane granice Arefata[2090], tako da su hadžije dužne voditi računa o tome da se njihov boravak odvija unutar ovih granica.

Pohvalne radnje prilikom boravka na Arefatu

Da bi boravak na Arefatu bio što potpuniji, lijepo je učiniti sljedeće:

1. Okupati se za boravak na Arefatu. Od skupine ashaba navodi se da su se kupali za boravak na Arefatu. To se prenosi od Omera[2091], Alije[2092], Ibn Mesuda[2093] i Ibn Omera.[2094] Ishak b. Rahavejh, Ebu Sevr, Ibn Munzir, te učenjaci četiri pravne škole općenito smatraju kupanje za boravak na Arefatu pohvalnim.[2095] Imam El-Munavi navodi, čak, konsenzus učenjaka o pohvali kupanja za boravak na Arefatu.[2096] Islamski učenjaci, inače, smatraju pohvalnim kupanje za svaku priliku gdje se ljudi okupljaju na jednom mjestu, kao bajram i džuma.[2097]

Što se tiče vjerodostojnog sunneta, od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno da se kupao za boravak na Arefatu. Hadis koji se navodi u tom kontekstu ništavan je ili apokrifan.[2098]

2090 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/323.

2091 Ibn Ebu Šejba, 3/403/15553.

2092 Šafija, *El-Musned*, str. 385; Musedded, 3/67/681 (*El-Metalibul-alije*), s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 1/177; *Asarus-sahabe*, 2/781.

2093 Ibn Ebu Šejba, 3/403/15554.

2094 Malik, 1/322/702, s vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Asarul-musnede*, 2/21.

2095 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/18; *El-Mebsut*, 1/90; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/337; *El-Mugni*, 3/207; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/491; *El-Medžmua*, 8/97; *El-Idâh*, str. 281; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/132; *Fethul-Bari*, 3/598; *El-Keššaf*, 2/577; *Mesailul--itifak*, str. 84.

2096 Vidjeti: *Fejdul-Kadir*, 5/285.

2097 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/207; *El-Medžmua*, 8/97; *El-Ihtijar*, 1/192; *Hašijetu Ibni Abidin*, 1/342.

2098 Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 1/156; *El-Bedrul-munir*, 5/42; *Ed-Diraje*, 1/50; *Fejdul--Kadir*, 5/285; *Es-Sejlul-džerrar*, 1/118; *Daiful-džamia*, str. 662; *Irvaul-galil*, 1/176; *Sifetul-gusl*, str. 108.

2. Okretati se prema Kibli prilikom dove. U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir, između ostalog, kaže: "Okrenuo se prema Kibli i stajao je sve dok sunce nije zašlo."[2099]

3. Dizati ruke prilikom dove.[2100] Usama b. Zejd kaže: "Jahao sam na devi iza Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dok je boravio na Arefatu. Digao je svoje ruke i dovio. Kada se deva uznemirila, spao je njen ular, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dohvatio je ular jednom rukom, a druga je ostala podignuta."[2101]

4. Provoditi vrijeme u dovi, spominjanju Allaha, traženju oprosta, pokajanju, učenju Kur'ana i izgovaranju telbije.[2102]

5. Hodočasniku je pohvalno da upućuje dovu za svoje roditelje, rodbinu, učitelje, prijatelje, voljene osobe i za sve one koji su mu učinili nekakvo dobro, kao i za ostale muslimane.[2103]

6. Izbjegavati rasprave, prepirke, svađe, kao i beskorisne priče, šale i neumjereno smijanje.[2104]

Napomene

• Hadžije neće postiti na dan Arefata. Budući da dova u ovom danu ima posebnu vrijednost, a post bi mogao lahko iscrpiti hadžije i spriječiti ih da upućuju dove, hadžijama nije pohvalno da poste na dan Arefata.[2105]

2099 Muslim, 484–485/1218.

2100 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/133; *El-Vesit*, 2/33; *Bedaius-sanaia*, 2/352; *El-Medžmua*, 8/109; *Šerhul-umde*, 3/510; *Meunetu ulin-nuha*, 4/205; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/258, 272; *Tashihud-dua*, str. 514.

2101 Ahmed, 5/209; En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/254/3011; Ibn Huzejma, 4/258/2824; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 4/123/1334, s ispravnim lancem prenosilaca. Hafiz Ibn Hadžer ovu je predaju ocijenio vrlo dobrom, a šejh El-Albani ispravnom. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 11/147; *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/345.

2102 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/109; *Meunetu ulin-nuha*, 4/205; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 106; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/135.

2103 Vidjeti: *El-Ezkar*, str. 287.

2104 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/46; Ahmed Kerzun, *El-Fedailul-imanijje*, str. 27.

2105 Uporediti: *Sunenut-Tirmizi*, 3/116; *El-Mugni*, 3/58; Seid el-Kahtani, *Es-Sijamu fil-islam*, str. 357, 409, 411; *Muhtesaru fikhis-savm*, 159–160.

Mejmuna, Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, supruga, kazuje da je svijet sumnjao u post Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, na dan Arefata. Jedni su rekli: "On posti", a drugi: "On ne posti", pa mu je poslala posudu svježeg mlijeka, dok je on još stajao u pobožnosti na Arefatu, i on se napio mlijeka, a svijet ga je gledao.[2106]

Ukba b. Amir kazuje da je Allahov Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dan Arefata, Kurban-bajram i dani tešrika, to su naši blagdani, to su dani jela i pića.*"[2107]

Kada je Ibn Omer upitan o postu na Arefatu, rekao je: "Obavio sam hadž s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, a on nije postio taj dan. Obavio sam hadž s Ebu Bekrom, a on nije postio taj dan. Obavio sam hadž s Omerom, a on nije postio taj dan. Obavio sam hadž s Osmanom, a on nije postio taj dan."[2108]

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prakticirao da posti na Arefatu."[2109] Pored toga, hadis u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranjuje post hadžijama na Arefatu – nije autentičan.[2110]

Prenosi se od Omera, Ibn Abbasa, Ibn Zubejra i Ibn Omera i drugih da nisu postili na Arefatu.[2111] Tako većina islamskih učenjaka smatra da hadžije neće postiti dok borave na Arefatu.[2112] Ovdje se izuzima muhrim koji nema mogućnosti da zakolje kurban i njemu je legitimno da posti dan Arefata, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2113]

2106 El-Buhari, 415/1989; Muslim, 435/1124.

2107 Et-Tirmizi, 3/134/773; Ebu Davud, 2/332/2419; Ahmed, 4/152; Ed-Darimi, 2/22/1764; Et-Tahavi, 1/335; Ibn Huzejma, 3/292/2100; El-Hakim, 1/600/1586; El-Bejheki, 4/491/8462. Et-Tirmizi, El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovu predaju ocjenjuju ispravnom. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/131.

2108 Et-Tirmizi, 3/116/751; Ahmed, 2/47; Ibn Hibban, 8/369/3604. Imam Et-Tirmizi ovu predaju ocjenjuje dobrom, a šejh El-Albani ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Sunenit- -Tirmizi*, 1/397.

2109 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/66; *Šerhus-sunne*, 6/345–346.

2110 Ebu Davud, 2/338/2440; Ibn Madža, 1/551/1732; En-Nesai, *El-Kubra*, 2/155/2830. Vidjeti: *Es-Silsiletud-daife*, 1/397–399.

2111 Abdurrezzak, 4/283/7816–7819; Ibn Ebu Šejba, 3/190/13389.

2112 Vidjeti: *Sunenut-Tirmizi*, 3/116; *Šerhus-sunne*, 6/364; *El-Mugni*, 3/103; *El-Medžmua*, 6/402–403; *Fethul-Bari*, 4/280; *Nejlul-evtar*, 4/325.

2113 Vidjeti: *Et-Temhid*, 21/164; *El-Istizkar*, 13/372.

• Čistoća – taharet, nije ni obaveza ni uvjet ispravnosti boravka na Arefatu, već pohvalan postupak.[2114] Nakon što je Aiša dobila mjesečni ciklus na hadžu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao joj je: "*To je nešto što je Allah propisao Ademovim kćerkama; radi sve što radi svaki hodočasnik, samo ne obilazi oko Kabe dok se ne očistiš!*"[2115]

Imam Ibn Munzir kaže: "Učenjaci su se složili u pogledu toga da je prispio na hadž onaj ko boravi na Arefatu iako ne bio pod abdestom."[2116] Ovaj konsenzus prenosi i imam Ibn Kudama[2117], a zatim kaže: "Za ispravnost boravka na Arefatu ne uvjetuje se okretanje prema Kibli, niti pokrivanje stidnog mjesta[2118], po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka."[2119]

Imam En-Nevevi kaže: "Kada bi muhrim na Arefatu boravio bez abdesta, ili džunub, ili žena u mjesečnom ciklusu ili neposredno nakon poroda (u periodu nifasa), ili s nečistoćom na sebi, ili otkrivenog stidnog mjesta, boravak bi bio validan."[2120]

• Nije ispravno penjati se na brdo Arefata (tzv. Džebelur-rahme). U hadisu koji prenosi Džabir navodi se: "Okrenuo je stomak svoje deve prema stijenama, a put kojim idu (hadžije) pješaci bio je ispred njega. Okrenuo se prema Kibli i stajao je sve dok sunce nije zašlo."[2121] Na osnovu ovog hadisa zaključujemo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bio okrenut bočno prema stijenama brda i da se nije penjao na njega.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Što se tiče brda koje se tamo (na Arefatu) nalazi, penjanje na njega nije sunnet."[2122]

2114 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/106: *Eš-Šerhul-kebir*, 3/442; *El-Keššaf*, 2/580.

2115 El-Buhari, 78/294; Muslim, 478/1211.

2116 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2117 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/212.

2118 Otkrivanje stidnog mjesta pred ljudima je haram, ali neće utjecati na ispravnost boravka na Arefatu.

2119 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/212; *El-Keššaf*, 2/580.

2120 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/106.

2121 Muslim, 484–485/1218.

2122 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/133.

U drugom djelu Ibn Tejmijja kaže: "Penjanje na brdo koje zovu Džebelur-rahme, a zove se još Ilâl, nije legitimno, po konsenzusu učenjaka, već je sunnet boraviti na Arefatu, bilo kod stijena, gdje je boravio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ili na bilo kojem drugom mjestu."[2123]

Imam El-Džuvejni kaže: "U sredini Arefata nalazi se jedno brdašce po imenu Džebelur-rahme. Penjanje na njega nije sastavni dio obreda iako to mnogi ljudi čine."[2124]

Imam En-Nevevi kaže: "Pogrešno je ubjeđenje nekih ljudi da boravak na Arefatu nije ispravan osim ako se popnu na brdo."[2125]

Poznati hanefijski učenjak Ibn Nudžejm kaže: "Kada je u pitanju boravak na Arefatu, mnogi ljudi daju prednost (penjanju na) Džebelur--rahme. To je pogrešan postupak koji je u suprotnosti sa sunnetom. Niko od poznatih učenjaka nije kazao da boravak na ovom brdu ima posebnu vrijednost. Na njega se odnose propisi kao i na ostalo područje."[2126]

Imam El-Behuti kaže: "Nije legitimno penjanje na Brdo milosti (Džebelur-rahme)."[2127]

Imam Eš-Šinkiti kaže: "Neophodno je znati da penjanje na Brdo milosti, koje prakticiraju mnogi ljudi, nema osnove, niti posebne odlike, jer u tom pogledu nema validnog argumenta. Ovo se brdo tretira kao i ostali dio Arefata."[2128]

Šejh Ali Mahfuz kaže: "U našem vremenu mnogi su muslimani iskušani brdašcetom na Arefatu tako što (penjanje na njega) smatraju osnovom za (validnost) boravka (na Arefatu)."[2129]

2123 Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 2/338.
2124 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/107.
2125 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/147.
2126 Vidjeti: *El-Bahrur-raik*, 2/365.
2127 Vidjeti: *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/133.
2128 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/283.
2129 Vidjeti: *El-Ibdau fi medarril-ibtida*, str. 304.

Šejh Ibn Usejmin kaže: "Ko se bude penjao na ovo brdo želeći time izraziti posebno robovanje Allahu, to penjanje je zabranjeno i novotarija, a svaka novotarija je zabluda."[2130] Neki učenjaci čak navode konsenzus pravnika o tome da penjanje na spomenuto brdo nije legitimno.[2131] Što se tiče samog imena *Džebelur-rahme*, nije zabilježen nijedan šerijatski dokaz koji bi upućivao na validnost ovog naziva.[2132]

• Hadžiji koji se osjeća jakim i izdržljivim bolje je izložiti se suncu i doviti nego biti u šatoru, a ako se pribojava malaksalosti, tada treba ostati u hladu.[2133] U hadisu koji prenosi Džabir navodi se: "Okrenuo je stomak svoje deve prema stijenama, a put kojim idu (hadžije) pješaci bio je ispred njega. Okrenuo se prema Kibli i stajao je sve dok sunce nije zašlo."[2134] U hadisu nije spomenuto da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nečim zaklonio od sunca.

Nafia kaže da je Ibn Omer vidio muhrima na devi koji se nastojao nečim zakloniti od sunca, pa mu je rekao: "Izloži se suncu radi Onoga zbog koga si ušao u obred."[2135]

Imam Ahmed upitan je o tome da li će se muhrim zakloniti od sunca ili se izložiti, kao što je Ibn Omer činio, pa je rekao: "Neće se zaklanjati od sunca zbog riječi Ibn Omera: 'Izloži se suncu radi Onoga zbog koga si ušao u obred.'"[2136]

Imam En-Nevevi kaže: "Prilikom boravka na Arefatu bolje je izložiti se suncu, izuzev ako postoji neka zapreka, kao izazivanje štete ili umanjenje dove i spominjanja Allaha (radi vrućine). Od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno da je bio u hladovini na Arefatu, a potvrđen je njegov boravak u hladovini mimo Arefata."[2137]

2130 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/327.

2131 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/577; *Meunetu ulin-nuha*, 4/205; *El-Mubdia*, 3/232.

2132 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/32.

2133 Vidjeti: *Ahkamu Arefe*, str. 79–82.

2134 Muslim, 484–485/1218.

2135 El-Bejheki, 5/112/9192. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/200.

2136 Vidjeti: Abdullah b. Ahmed, *El-Mesail*, 205/760.

2137 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/110-111.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Bolje je izložiti se suncu kao što su činili Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi kada su obavljali hadž."[2138]

• Velikim propustom smatra se da hadžija dan Arefata ne iskoristi u pokornosti Uzvišenom Allahu, a ova greška dobija novu dimenziju ako znamo da se propušteni dan Arefata ne može nadoknaditi.[2139]

• Većim propustom i greškom od spomenutog smatra se prakticiranje raznih novotarija, neosnovanih zikrova, izgovaranje samo imena Uzvišenog Stvoritelja: "Allah, Allah", što neki smatraju zikrom odabranih robova, ili izgovaranje zamjenice koja se odnosi na Svevišnjeg: "Huve, Huve"[2140], što se, opet, tretira zikrom najodabranijih među robovima[2141], zatim učenje mevluda, kolektivnih zikrova i drugih postupaka koji nisu bili poznati najboljim muslimanima, da nas Uzvišeni Allah zaštiti i sačuva od svih novotarija.

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Spominjanje samo Allahovog imena pri zikru, ili zamjenice Huve, nije propisano ni Kur'anom, ni sunnetom, niti je takvo što prakticirao neko od sljedbenika zdrave tradicije. To je postupak zabludjelog naroda iz kasnijih stoljeća."[2142] U drugom djelu Ibn Tejmijja kaže: "U šerijatskim izvorima nema dokaza o zikru koji se čini pukim izgovaranjem Allahovog imena, niti se time veliča Uzvišeni Allah."[2143]

Imam El-'Izz b. Abdusselam upitan je o tome da li je zikr koji se izgovara samo riječima "Allah, Allah" identičan zikru u kojem se izgovara "subhanallah, elhamdulillah i Allahu ekber", pa je odgovorio: "To je novotarija, takvo nešto nije preneseno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, niti od prvih generacija, i to čine neznalice."[2144]

2138 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/112.

2139 Vidjeti: *El-Ezkar*, str. 287.

2140 Huve je lična zamjenica za treće lice jednine, a znači On, tj. Allah.

2141 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 10/396–397; *Kavaidu marifetil-bida*, str. 68.

2142 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 10/556.

2143 Vidjeti: *Deru tearudil-akl*, 8/535.

2144 Vidjeti: El-Hattab, *Mevahibul-Dželil*, 8/387 .

Šejh Bekr Ebu Zejd kaže: "Veliki učenjak Muhammed Siddik Han napisao je korisnu studiju u kojoj govori o nelegitimnosti zikra u kojem se spominje samo Allahovo ime i naveo je da dotični zikr nema osnove ni u Kur'anu, ni u sunnetu, ni u postupcima ashaba, niti je to prakticirao neko od učenjaka iz odabranih generacija."[2145] Tematika ove studije ne dozvoljava nam da podrobno pojasnimo ovo pitanje i odgovorimo na sve nejasnoće koje plasiraju oni koji žele silom dati legitimitet novotarskim zikrovima.

Pojedinci nastoje dati legitimitet ovom vidu zikra navođenjem hadisa koji prenosi Enes b. Malik, a u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Sudnji dan neće nastupiti sve dok se na Zemlji ne prestane govoriti: Allah, Allah.*"[2146] Da se citiranim hadisom uistinu mislilo na spominjanje Allaha u ovoj formi, tada bi Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovi ashabi bili najpreči da to čine, ali oni nisu tako postupali. Imam Ahmed zabilježio je ovaj hadis od Enesa i njegov kontekst pojašnjava značenje prethodne verzije hadisa u kojem Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Sudnji dan neće nastupiti sve dok se na Zemlji ne prestane govoriti 'la ilahe illallah'.*"[2147] Ako spojimo ova dva predanja i prvo pojasnimo drugim, tada ćemo doći do ispravnog značenja hadisa koji prenosi Enes, a Allah najbolje zna.

Propis učenja telbije na Arefatu

Budući da je arefatska dova posebno vrednovana, njenom učenju treba posvetiti većinu vremena na Arefatu. Međutim, nema smetnje da se u isto vrijeme uči i telbija. Ibn Abbas kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, boravio je na Arefatu i kada bi učio: '*Lebbejkellahumme, lebbejk*', rekao bi: '*Innemel-hajru hajrul-ahireh – Istinsko dobro je ahiretsko dobro.*'"[2148]

2145 Vidjeti: *Muadžemul-menahil-lafzijje*, str. 120.

2146 Muslim, 83/148.

2147 Ahmed, 3/268; El-Hakim, 4/540/8512, s lancem prenosilaca koji odgovara Muslimovim kriterijima.

2148 Ibn Džarud, *El-Munteka,* 221/470; Ibn Huzejma, 4/260/2831; El-Hakim, 1/636/1707; El-Bejheki, 5/71/9034, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha,* 5/180–181; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 74.

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، إِنَّمَا الْخَيْرُ خَيْرُ الآخِرَةِ.

Seid b. Džubejr prenosi da je Ibn Abbas na Arefatu upitao: "Zašto ne čujem telbiju?!" Potom je izašao iz šatora i učio telbiju, a zatim je rekao: "Ljudi su ostavili sunnet."[2149]

Imam Ibn Abdulberr kaže: "Muhrim će konstantno učiti telbiju sve dok ne baci kamenčiće prvog dana Bajrama. Tako je činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. To je mišljenje Omera, Ibn Mesuda, Ibn Abbasa, Mejmune, Ataa, Tavusa, Ibn Džubejra, En-Nehaija i većine islamskih pravnika, kao i hadiskih stručnjaka."[2150] Ovo mišljenje odabrao je i imam Šafija.[2151]

Imam El-Kasani kaže: "Dok hadžija boravi na Arefatu, neka uči telbiju s vremena na vrijeme. Neka ne ostavlja izgovaranje telbije. Ovo je stav većine islamskih učenjaka. Imam Malik smatra da se na Arefatu ne uči telbija! Ispravno je mišljenje većine učenjaka."[2152]

Imam En-Nevevi, govoreći o propisima boravka na Arefatu, kaže: "...i neka mnogo uči telbiju."[2153]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja tvrdi da se učenje telbije na Arefatu i Muzdelifi prenosi od četverice pravednih vladara (el-hulefaur-rašidun) i drugih ashaba.[2154]

Arefatska dova

Dan Arefata je dan dove. Od vremena Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, do današnjih dana između podne i akšam-namaza hadžije

---

2149 En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/253/3006; Ibn Huzejma, 4/260/2830; El-Hakim, 1/636/1706; El-Bejheki, 5/183/9447, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/343.

2150 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/80.

2151 Vidjeti: *El-Umm*, 3/102.

2152 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/353; *El-Hidaje*, 1/142.

2153 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/109; *El-Ezkar*, str. 288.

2154 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/136.

stoje skrušeno na Arefatu moleći Stvoritelja da im podari dobra ovoga i budućeg svijeta i da ih sačuva kazne u Vatri. Muhammed b. Fadl el-Buhari kazuje: "Bili smo na Arefatu kada su muslimani ponizno i skrušeno dovili. Kada je zašlo sunce, krenuli smo s Arefata. (Moj otac) Fadl me upita: 'Allahov robe, šta misliš kako će Allah postupiti s ovim ljudima?' Rekao sam: 'Nadam se (da će im Allah oprostiti).' 'Nadaš se, nadaš se!', odgovori on. Teško mi pade njegov odgovor i pobojah se da sam pao u njegovim očima. 'Tako mi Allaha, da su ovi ljudi došli kod Allahovog najgoreg stvorenja, prihvatio bi njihovo zagovorništvo. Kako je tek s Najmilostivijim! Ne, njima je Allah oprostio'[2155], reče Fadl."

U jednom hadisu čiji lanac prenosilaca ima izvjesne slabosti, Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Najbolja dova jeste arefatska dova. Najbolje što sam izgovorio ja, a i poslanici prije mene, jesu riječi: 'La ilahe illallah, vahdehu la šerike lehu, lehul-mulku, ve lehul-hamdu, ve Huve ala kulli šejin kadir – Nema boga osim jedinog Allaha. On nema sudruga, Njemu pripada sva vlast i hvala i On je svemoćan.'*"[2156]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije precizirao određenu dovu ili zikr koji treba učiti tokom boravka na Arefatu. Čovjek može doviti kako želi izgovarajući riječi koje potpadaju pod pojam šerijatskih dova. Isto tako, može učiti tekbire, izgovarati 'la ilahe illallah' i spominjati Allaha do zalaska sunca."[2157]

Napomena: Hadisi u kojima se spominje učenje posebnih dova na dan Arefata imaju slabe lance prenosilaca.[2158] Upozorili smo više puta na učenje posebnih dova u raznim prilikama, a koje nisu potvrđene šerijatskim argumentima. Naime, od Poslanika, sallallahu alejhi ve

---

2155 Vidjeti: Ibn Nasiruddin ed-Dimeški, *Fedailu jevmi Arefe*, str. 56–57.

2156 Et-Tirmizi, 5/572/3585; Abdurrezzak, 4/378/8125; El-Bejheki, 5/190/9473; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 7/157/1929. Et-Tirmizi, El-Bejheki, El-Begavi, En-Nevevi, Ibn Mulekkin i Ibn Hadžer ovo su predanje ocijenili slabim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/100; *Hulasatul-bedril-munir*, 2/15; *Et-Telhisul-habir*, 3/883.

2157 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/132; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/437.

2158 Vidjeti: Zamir b. Hasan, *El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua*, 3/1169–1187.

sellem, potvrđeno je učenje dove na hadžu u šest situacija: na Safi, Mervi, Arefatu, Muzdelifi, te poslije (bacanja kamenčića) na malo i srednje džemre.[2159]

Budući da ne postoje dove koje se uče isključivo na Arefatu, ovdje ćemo spomenuti samo neke kur'anske dove, kao i dove koje su vjerodostojnim putevima prenesene od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, a mogu se učiti u raznim prilikama.[2160]

...رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

"Gospodaru naš, daj nam dobro i na dunjaluku i na ahiretu, i sačuvaj nas patnje paklene."[2161]

...رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

"Gospodaru naš, nemoj nas kazniti ako zaboravimo ili nehotice pogriješimo! Gospodaru naš, ne tovari na nas breme kao što si ga natovario na one prije nas! Gospodaru naš, ne opterećuj nas onim za što nemamo snage! Preko grijeha naših prijeđi, oprosti nam i smiluj nam se! Ti si Gospodar naš, pa nas pomozi protiv naroda koji ne vjeruje."[2162]

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾

"Gospodaru naš, nemoj skrenuti naša srca nakon što si nas uputio i daruj nam Svoju milost! Ti si, doista, Onaj koji obilno daruje."[2163]

2159 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/149.

2160 Što se tiče kur'anskih dova (ajeta), njih nećemo pisati na transkripciji, jer je to neispravan postupak. Vidjeti: Ez-Zerkeši, *El-Burhan*, 1/461; Ibn Hadžer, *El-Fetaval-fikhijjetul-kubra*, 1/38; Ez-Zerkani, *Menahilul-'irfan*, 2/96. U vezi s ovim pravnim pitanjem šejh Salih el-Aved napisao je kraću studiju i nazvao je *Iknaul-ummeti bi tahrimi kitabetil-Kur'ani bil-hurufil-latinijjeti bil-Kitabi ves-sunneti ve akvalil-eimmeti – Uvjeravanje ummeta o zabrani pisanja Kur'ana latiničnim slovima, s dokazima iz Kur'ana, sunneta i riječi islamskih velikana.*

2161 El-Bekara, 201.

2162 El-Bekara, 286.

2163 Alu Imran, 8.

...رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾

"Gospodaru naš, mi doista vjerujemo, pa oprosti nam grijehe naše i sačuvaj nas od patnje u Vatri."[2164]

...ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴿١٤٧﴾

"Gospodaru naš, oprosti nam grijehe naše i pretjerivanje u postupcima našim, učvrsti korake naše i pomozi nas protiv naroda nevjerničkog."[2165]

...رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

"Gospodaru naš, sami smo sebi nepravdu učinili, i ako nam Ti ne oprostiš i ne smiluješ nam se, sigurno ćemo u redovima gubitnika biti."[2166]

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

"Gospodaru moj, daj da ja i potomci moji u obavljanju namaza ustrajemo; Gospodaru naš, Ti uslišaj dovu moju! Gospodaru naš, oprosti meni, i roditeljima mojim i svim vjernicima – na Dan kad se bude polagao račun."[2167]

...لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾

"Nema istinskog boga osim Tebe, uzvišen neka si! Ja sam, zaista, bio od onih koji su nepravdu učinili."[2168]

...رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

"Gospodaru moj, oprosti i smiluj se, Ti si Milosnik najbolji."[2169]

2164 Alu Imran, 16.
2165 Alu Imran, 147.
2166 El-Earaf, 23.
2167 Ibrahim, 40–41.
2168 El-Enbija, 87.
2169 El-Mu'minun, 118.

...رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

"Gospodaru moj, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima; Gospodaru naš, Ti si, zaista, milosrdan i milostiv."[2170]

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ خَلَقْتَنِي، وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَ أَنْتَ.

"*Allahu, Ti si moj Gospodar! Nema boga osim Tebe! Ti si me stvorio, i ja sam Tvoj rob! Držim se, koliko god mogu, svoje obaveze (prema Tebi) i svoga obećanja Tebi! Od Tebe tražim zaštitu od zla onoga što sam uradio! Priznajem Tvoje blagodati prema meni, i priznajem svoje grijehe! Oprosti mi, jer, doista, niko osim Tebe ne može grijehe oprostiti!*"[2171]

"Allahumme, Ente Rabbi, la ilahe illa Ente, halekteni ve ene abduke ve ene ala ahdike ve vadike mestetatu. Euzu bike min šerri ma sanatu. Ebûu leke bi niametike alejje ve ebûu leke bi zenbi, fagfir li fe innehu la jagfiru ez-zunube illa Ente."

سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ وَبِحَمِدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلهَ إِلا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

"*Slavljen neka si Ti, Allahu moj, Tebi svaka hvala pripada. Svjedočim da nema drugog boga osim Tebe. Tebe za oprost molim i Tebi se kajem!*"[2172]

"Subhaneke-llahumme ve bihamdike ešhedu en la ilahe illa Ente estagfiruke ve etubu ilejke."

اَللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اَللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اَللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ.

2170 El-Hašr, 10.

2171 El-Buhari, 1346/6307.

2172 En-Nesai, *El-Kubra*, 6/25/9909, i *Amelul-jevm*, 173/81; Et-Taberani, *El-Evsat*, 2/132/1478; El-Hakim 1/752–753/2072. El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovaj hadis smatraju ispravnim. Imam El-Munziri i El-Hejsemi kažu da su prenosioci ove predaje pouzdani. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 1/239; *Sahihut-tergib*, 1/209. Imam En-Nesai tvrdi da su ovo, ipak, riječi Ebu Seida el-Hudrija, a ne riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Međutim, poznato je da ashab ovakvo nešto ne govori po svome mišljenju. Vidjeti opaske šejha El-Albanija na *Sahihut-tergib*, 1/209.

"Allahu moj, udalji me od grijeha mojih kao što si udaljio istok od zapada! Allahu moj, očisti me od grijeha kao što se čisti bijela odjeća od prljavštine! Allahu moj, saperi s mene moje grijehe vodom, snijegom i grädom."[2173]

"Allahumme baid bejni ve bejne hatajaje kema ba'adte bejnel-mešriki vel-magrib. Allahumme, nekkini min hatajaje kema junekka es-sevbul--ebjedu mined-denes. Allahumme-gsilni min hatajaje bil-mai ves-seldži vel-bered."

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. اَللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لاإِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِيْ ذُنُوْبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنوبَ إِلَّاأَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لاَ يَهْدِي لِأَحْسَنِهاَ إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، انا بِكَ وَإِلَيْكَ،تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

"Iskreno okrećem lice svoje Onome koji je stvorio nebesa i Zemlju. Ja nisam mnogobožac. Moj namaz i obredi, moj život i moja smrt pripadaju Allahu, Gospodaru svih svjetova, koji nema sudruga u vlasti. Tako mi je naređeno i ja sam od Allahu predanih. Allahu moj, Ti si Vladar, nema boga osim Tebe. Ti si moj Gospodar, a ja sam Tvoj rob. Zaista sam prema sebi nepravedan bio. Priznajem svoje grijehe, zato mi ih sve oprosti, jer ih samo Ti oprostiti možeš. Podari mi najljepšu ćud, a od lošeg me sačuvaj, to samo Ti možeš. Tebi se odazivam i Tvoju vjeru pomažem. Svako je dobro u Tvojim rukama, a zlo se ne pripisuje Tebi. Kod Tebe utočište tražim, a ja uspijevam samo Tvojom voljom. Slavljen i uzvišen neka si, od Tebe tražim oprost za svoje grijehe."[2174]

"Vedždžehtu vedžhije lillezi fetares-semavati vel-erda hanifen ve ma ene minel-mušrikin. Inne salati ve nusuki ve mahjaje ve memati lillahi Rabbil-alemin, la šerike lehu ve bi zalike umirtu ve ene minel-muslimin. Allahumme, Entel-meliku la ilahe illa ente. Ente Rabbi ve ene abduk. Zalemtu nefsi veatereftu bi zenbi fagfir li zunubi džemian, innehu la jagfiruz-zunube illa Ente. Vehdini li ahsenil-ahlaki la jehdi li ahseniha

2173 El-Buhari, 165/744; Muslim, 238/597.

2174 Muslim, 305/771.

illa Ente. Vasrif anni sejjieha la jasrifu anni sejjieha illa Ente. Lebbejke ve sadejke vel-hajru kulluhu bi jedejk, veš-šerru lejse ilejk. Ene bike ve ilejke. Tebarekte ve tealejt! Estagfiruke ve etubu ilejk."

اَللَّهُمَّ رَبَّ جَبرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُم بَيْنَ عِبَادِك فِيمَا كانوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ! اِهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

"O, Allahu moj, Gospodaru Džibrila, Mikaila i Israfila, Stvoritelju nebesa i Zemlje, Ti koji znaš vidljivo i nevidljivo. Ti ćeš suditi robovima Svojim u onome oko čega su se sporili. Učvrsti me na istini oko koje se ljudi razilaze! Ti upućuješ koga hoćeš na Pravi put."[2175]

"Allahumme Rabbe Džebraile ve Mikaile ve Israfile fatires-semavati vel-erd, alimel-gajbi veš-šehadeh Ente tahkumu bejne ibadike fima kanu fihi jahtelifun. Ihdini limehtulife fihi minel-hakki bi iznik. Inneke tehdi men tešau ila siratin mustekim."

اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، لَكَ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ الْحَقُّ، وَقَوْلُكَ الْحَقُّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اَللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.

"Gospodaru moj, Tebi hvala pripada, Ti koji održavaš nebesa i Zemlju i ono što je na njima. Tebi pripada hvala i vlast nebesa i Zemlje i onoga na njima. Tebi pripada hvala, koji si svjetlo nebesa i Zemlje, Tebi hvala. Ti i Tvoje obećanje ste istina i susret s Tobom je istina. Tvoje riječi, Džennet i Džehennem, Tvoji poslanici i Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, i Sudnji dan su istina. Gospodaru moj, Tebi se potpuno predajem i u Tebe vjerujem, na Tebe se oslanjam i Tebi se pokoravam. Zbog Tebe mrzim i sudom Tvojim sudim. Oprosti mi moje prošle i buduće grijehe, one koje sam na javu iznio i koje sam sakrio. Ti si Prvi i Posljednji. Nema boga osim Tebe!"[2176]

2175 Muslim, 304/770.

2176 El-Buhari, 238/1120; Muslim, 304/769.

"Allahumme lekel-hamdu Ente Kajjimus-semavati vel-erdi ve men fihinne, ve lekel-hamdu leke mulkus-semavati vel-erdi ve men fihinne, ve lekel-hamdu nurus-semavati vel-erdi, ve lekel-hamdu Entel-hakk, ve vadukel-hakk, ve likauke hakkun, ve kavluke hakkun, vel-džennetu hakkun, ven-naru hakkun, ven-nebijjune hakkun, ve Muhammedun, sallallahu alejhi ve sellem, hakkun, ves-sa'atu hakkun. Allahumme leke eslemtu, ve bike amentu, ve alejke tevekkeltu, ve ilejke enebtu, ve bike hasamtu, ve ilejke hakemtu, fagfir li ma kaddemtu ve ma ehhartu ve ma esrertu ve ma ealentu entel-mukaddimu ve entel-muehhiru la ilahe illa Ente."

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ،١ لَّهُمَّ اغْفِرْ لِي.

"*Slavljeni neka si, Gospodaru naš, Tebi sva hvala pripada. Allahu moj, oprosti mi!*"[2177]

"Subhaneke Allahumme, Rabbena ve bi hamdike, Allahummegfir li!"

رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ الْأَرْضِ وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلُ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ وَكُلُّنَا لَكَ الْعَبْدُ، اَللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ.

"*Gospodaru naš, Tebi (pripada) hvala koja ispunjava nebesa i Zemlju i što Ti hoćeš pored njih. Ti zaslužuješ svu hvalu i slavu. Najpreče što neki rob kaže, a svi smo mi Tvoji robovi, jeste: 'Allahu moj, ono što Ti daješ niko ne može uskratiti, niti iko može dati ono što Ti uskratiš, a niti ikome koristi njegova snaga pored Tvoje snage.*"[2178]

"Rabbena lekel-hamdu milus-semavati ve milul-erdi ve milu ma šite min šejin badu, ehlus-senai vel-medždi, ehakku ma kalel-abdu ve kulluna lekel-abd: Allahumme la mania lima eatajte, ve la mutije lima menate, ve la jenfeu zel-dželdi minkel-dželd."

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي من بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ من تَحْتِي.

2177 El-Buhari, 175/794; Muslim, 200/484.

2178 Muslim, 198/476–477.

"Allahu moj, od Tebe tražim oprost i zaštitu na ovome i na budućem svijetu. Allahu moj, oprosti mi i zaštiti moje vjerovanje, moj dunjaluk, moju porodicu i moj imetak. Allahu moj, pokrij moju sramotu, i odagnaj strah od mene. Allahu moj, sačuvaj me sprijeda, straga, s desne i s lijeve strane, i iznad mene, i utječem Ti se Tvojom veličinom da me zlo ne snađe ispod mene."[2179]

"Allahumme, inni eselukel-afijete fid-dun'ja vel-ahireti. Inni eselukel--afve vel-afijete fi dînî, ve dun'jaje, ve ehli, ve mali. Allahumme, ustur avreti, ve âmin revati, Allahumme, ihfazni min bejni jedejje, ve min halfi, ve an jemini, ve an šimali, ve min fevki, ve euzu bi azametike en ugtale min tahti."

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّهُ وَ جِلَّهُ وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ وَعَلاَنِيَتَهُ وَسِرَّهُ.

"Allahu moj, oprosti mi grijehe moje, male i velike, ranije i kasnije, koje sam javno ili tajno počinio!"[2180]

"Allahumme, igfir li zenbi kullehu dikkahu ve džillehu, ve evvelehu ve ahirehu, ve alanijetehu ve sirrehu."

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.

"Allahu moj, utječem se Tvome zadovoljstvu od Tvoje srdžbe, i Tvojoj milosti od Tvoje kazne, i utječem se Tebi od Tebe. Ne mogu da Ti se (dovoljno) zahvalim. Ti si Onakav kakvim si Sebe opisao."[2181]

"Allahumme, inni euzu biridake min sehatike, ve bi muafatike min ukubetike, ve euzu bike minke, la uhsi senaen alejke, Ente kema esnejte ala nefsik."

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَلِمْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْلَمْ.

"Allahu moj, Tebi se utječem od zla koje sam spoznao i od zla koje ne znam."[2182]

2179 Ebu Davud, 4/321/5074; Ibn Madža, 2/1273/3871; Ahmed, 2/25. Šejh El-Albani ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 3/248.

2180 Muslim, 200/483.

2181 Muslim, 201/486.

2182 Muslim, 1089/2716.

"Allahumme inni euzu bike min šerri ma alimtu ve min šerri ma lem ealem."

اَللَّهُمَّ حَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا.

"*Allahu moj, olakšaj mi polaganje računa.*"[2183]

"Allahumme hasibni hisaben jesira."

لَا إِلَهَ إِلا اللهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلا اللهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلا اللهُ رَبُّ السماواتِ وَرَبُّ الأرضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ.

"*Nema boga osim Allaha, Velikog i Blagog! Nema boga osim Allaha, Gospodara Arša veličanstvenog! Nema boga osim Allaha, Gospodara nebesa i Gospodara Arša časnog!*"[2184]

"La ilahe illallahu El-Azimul-Halim, la ilahe illallahu Rabbul-aršil--azim. la ilahe illallahu Rabbus-semavati, ve Rabbul-erdi, ve Rabbul--aršil-kerim."

اَللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ.

"*Allahu moj, zaista sam prema sebi nepravedan bio, a samo Ti grijehe praštaš, pa oprosti mi i smiluj mi se. Zaista si Ti Onaj koji je milostiv i koji puno prašta.*"[2185]

"Allahumme, inni zalemtu nefsi zulmen kesira, ve la jagfiruz-zunube illa Ente, fagfir li magfireten min indike verhamni, inneke Entel-Gafurur--Rahim."

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاللَّهِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ.

"*Gospodaru moj, ja Te molim, jer si Ti Allah Jedini, koji je utočište svakom, koji nije rodio niti je rođen i kome niko nije ravan, da mi oprostiš moje grijehe. Zaista si Ti Onaj koji je milostiv i Onaj koji mnogo prašta.*"[2186]

2183 Ahmed, 17/262/24097; El-Hakim, 1/385/936. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu predaju smatraju ispravnom.

2184 El-Buhari, 1559/7431; Muslim, 1092/2730.

2185 El-Buhari, 183/834; Muslim, 1084/2704.

2186 En-Nesai, 1/417/1300; Ahmed, 4/31–32/985 (*El-Fethur-rebbani*); Ibn Huzejma, 1/358/724;

"Allahumme, inni eseluke billahil-Ehadis-Samed, ellezi lem jelid ve lem juled ve lem jekullehu kufuven ehad, en tagfire li zunubi, inneke Entel-Gafurur-Rahim."

اَللّٰهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبِ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيرًا لِي، اَللّٰهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا، وَ سْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لاَ يَبِيدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لاَ تَنْفَدُ، وَلاَ تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَأَسْأَلُكَ الشَّوْقَ إِلَى لِقَا ئِكَ فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مَضِرَّةٍ وَلاَ فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اَللّٰهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ.

"*Allahu moj, molim Te Tvojim znanjem o nevidljivom i Tvojom moći nad Tvojim robovima, ostavi me u životu ako je život bolji za mene, a usmrti me ako je u tome dobro za mene. Allahu moj, podari mi bogobojaznost, tajnu i javnu. Molim Te da istinu govorim u srdžbi i zadovoljstvu. Molim Te za umjerenost u raskoši i siromaštvu. Molim Te za blagodati koje ne prestaju, za veselje koje ne nestaje. Molim Te da budem zadovoljan onim što mi Ti odrediš. Molim te za ugodan život poslije smrti. Molim Te da me počastiš da gledam u Tvoje plemenito lice. Molim Te da mi podariš čežnju za susretom s Tobom, bez štete koja mi može nauditi i bez smutnje koja me može u zabludu odvesti. Allahu moj, ukrasi nas biserima imana i uputi nas i učini nas onima koji upućuju.*"[2187]

"Allahumme, bi ilmikel-gajb ve kudretike alel-halki ahjini ma alimtel--hajate hajren li, ve teveffeni iza kanet el-vefatu hajren li. Allahumme, ve eseluke hašjeteke fil-gajbi veš-šehadeti, ve eseluke kelimetel-hakki fil--gadabi ver-rida, ve eselukel-kasde fil-gina vel-fakr, ve eseluke neimen la jebidu, ve eseluke kurrete ajnin la tenfezu ve la tenkatiu, ve eseluker-rida badel-kada, ve eseluke berdel-ajši badel-mevt, ve eseluke lezzeten-nezari ila vedžhik, ve eselukeš-ševka ila likaike fi gajri darrai mudirretin ve la fitnetin mudilleh. Allahumme, zejjina bi zinetil-imani vedžalna hudaten muhtedin."

El-Hakim, 1/400/985. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu su predaju ocijenili ispravnom.

2187 En-Nesai, 1/418–419/1304–1305; El-Hakim, 1/705–706/1923. El-Hakim i Ez-Zehebi ovu predaju smatraju ispravnom.

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ.

"*Allahu moj, Tebi se utječem od škrtosti, kukavičluka i pozne starosti. Zaštiti me od dunjalučkih iskušenja i kaburske patnje.*"[2188]

"Allahumme, inni euzu bike minel-buhli ve euzu bike minel-džubni, ve euzu bike en nuredde ila erzelil-umuri, ve euzu bike min fitnetid--dunja, ve euzu bike min fitnetil-kabr."

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ.

"*Allahu moj, oprosti mi moje ranije i kasnije grijehe, tajne i javne, i moju neumjerenost, i ono što Ti znaš bolje od mene. Ti si Prvi i Posljednji. Nema istinskog božanstva mimo Tebe.*"[2189]

"Allahumme, igfir li ma kaddemtu ve ma ehhartu, ve ma esrertu ve ma ealentu, ve ma esreftu ve ma ente ealemu bihi minni. Entel-Mukkadimu ve Entel-Muehhiru la ilahe illa Ente."

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّاللَّهُ، وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّاللَّهُ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ.

"*Nema istinskog božanstva mimo Allaha, koji nema sudruga u vlasti. Njemu sva vlast i zahvala pripadaju i On je Svemoćni. Nema moći ni snage bez Allaha. Nema istinskog božanstva mimo Allaha. Ne obožavamo nikoga osim Njega. Od Njega su sve blagodati i dobrote i Njemu pripada svaka hvala. Nema istinskog božanstva osim Allaha. Njemu iskreno vjeru ispovijedamo iako to nevjernici preziru.*"[2190]

"La ilahe illallahu, vahdehu la šerike leh, lehul-mulku ve lehul-hamdu ve huve ala kulli šejin kadir. La havle ve la kuvvete illa billah, la ilahe illallahu ve la nabudu illa ijjahu, lehun-nimetu ve lehul-fadlu ve lehus- -senaul-hasen. La ilahe illallahu muhlisine lehud-dine ve lev kerihel-kafirun!"

2188 El-Buhari, 596/2822 i 1361/6390.

2189 Muslim, 305/771.

2190 Muslim, 236/594.

Arefatska hutba

Prije podne i ikindija-namaza imamu je pohvalno da održi prigodnu hutbu. U pogledu legitimnosti ove hutbe ne postoje razilaženja islamskih učenjaka.[2191] U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir kaže: "Kada je došao do doline (Urena), obratio se ljudima i rekao: '*Vaši životi i vaši imeci uistinu su sveti kao što je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem mjesecu, u ovom vašem gradu...*' Zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Nakon toga, proučen je ikamet i klanjao je ikindiju. Između dva namaza nije ništa klanjao (od dobrovoljnih namaza)„"[2192]

Ovaj hadis precizirao je vrijeme arefatske hutbe. Po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka, arefatska hutba drži se, kao i džumanska, prije namaza. Ibn Hazm[2193], Ibn Abdulberr[2194] i Ibn Rušd[2195] spominju konsenzus pravnika o ovom pitanju.

Citirano predanje, također, jasno ukazuje na to da se ezan za spajanje namazâ uči nakon hutbe.[2196]

Imam će u hutbi podučiti ljude osnovnim propisima hadža[2197], jer su im oni najpotrebniji u vrijeme obreda.

Sunnet je da arefatska hutba bude kratka.[2198]

Salim b. Abdullah b. Omer b. El-Hattab rekao je Hadžadžu b. Jusufu: "Ako hoćeš postupati po sunnetu, skrati govor (hutbu) i požuri na boravak (arefatski)." Ibn Omer tada reče: "Istinu je rekao Salim."[2199]

2191 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/498; *Medžmuu fetava*, 24/179; *Fethul-Bari*, 3/671.

2192 Muslim, 484–485/1218.

2193 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79.

2194 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/19; *El-Istizkar*, 143/141.

2195 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/347.

2196 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/234; *El-Keššaf*, 2/576; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/322; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/486.

2197 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/169; *El-Mugni*, 3/206; *El-Kafi*, 1/545; *El-Hidaje*, 1/140–141; *Bedaius-sanaia*, 2/349, 350; *El-Keššaf*, 2/576; *Šerhul-umde*, 3/499; *Hašijetut-Tahtavi*, str. 731.

2198 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/18; *El-Mugni*, 3/206; *El-Kafi*, 1/545; *El-Keššaf*, 2/576.

2199 El-Buhari, 349/1660 i 350/1663.

Po mišljenju većine hadiskih stručnjaka, riječi ashaba: "Od sunneta je tako i tako", imaju propis hadisa Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem[2200], dok imam El-Hakim navodi konsenzus o ovom pitanju.[2201]

Na osnovu ovog predanja imam El-Buhari naslovio je poglavlje: "Skraćivanje arefatske hutbe".[2202]

Ova hutba je sunnet, po mišljenju učenjaka hanefijske[2203], malikijske[2204], šafijske[2205] i hanbelijske[2206] pravne škole. Ibn Bettal[2207], Ibn Abdulberr[2208] i Ibn Rušd[2209] navode konsenzus učenjaka o ispravnosti namazâ na Arefatu bez hutbe.

Islamski se učenjaci razilaze kada je u pitanju podjela hutbe. Većina pravnika smatra da se arefatska hutba, analogno džumanskoj, sastoji iz dva dijela, i ovo je stav učenjaka hanefijske[2210], malikijske[2211] i šafijske[2212] pravne škole. Manjina islamskih pravnika smatra da se arefatska hutba sastoji iz jedne cjeline i da neće biti podijeljena. Ovo je stav hanbelijskih[2213] učenjaka, Ibn Kajjima[2214], Es-Sananija[2215], El-Albanija[2216] i El-Fevzana.[2217]

2200 Vidjeti: *El-Minhadž*, 1/37; *El-Medžmua*, 5/255; *Fethul-Bari*, 1/623 i 3/598; *Umdetul-kari*, 4/171; *Fethul-mugis*, 1/119.

2201 Vidjeti: Ibn Hadžer, *En-Nuket*, str. 191.

2202 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 4/342; *Fethul-Bari*, 3/601; *Umdetul-kari*, 9/305.

2203 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/141; *Bedaius-sanaia*, 2/349.

2204 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/171.

2205 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/92; *El-Minhadž*, 8/144.

2206 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/206; *El-Kafi*, 1/545; *Šerhul-umde*, 3/498.

2207 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 4/342.

2208 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/19; *El-Istizkar*, 13/141, 145.

2209 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/347.

2210 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/140; *Bedaius-sanaia*, 2/349; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/493; *Tebjinul-hakaik*, 2/283; *Hašijetut-Tahtavi*, str. 731.

2211 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/13; *El-Kafi*, 1/171; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/168; *Hašijetul-Adevi*, 1/472; *Šerhuz-Zerkani ala muhtesari Halil*, 2/490.

2212 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/168; *El-Vesit*, 2/33; *El-Medžmua*, 8/84, 86; *El-Minhadž*, 8/144; *Hil'jetul-ulema*, 3/337.

2213 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/545; *El-Keššaf*, 2/576.

2214 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/234.

2215 Vidjeti: Es-Sanani, *El-Mensek*, str. 82.

2216 Vidjeti: *Muadžemul-bida*, str. 258.

2217 Vidjeti: *El-Bidau vel-muhdesat*, str. 404.

Ovaj stav potkrepljuju prethodnim hadisom koji prenosi Džabir, a u kojem se spominje samo hutba bez njene podjele na dva dijela, što bi moglo biti preferirajuće mišljenje o ovom pitanju, a Allah najbolje zna.

Napomena: Hadžijama je bolje da slušaju hutbu koja se održava u velikoj arefatskoj džamiji (Nemira). Na Oproštajnom hadžu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, održao je hutbu i svi su ljudi bili prisutni. Budući da je danas relativno teško doći do spomenute džamije, nema smetnje da se neko od učenih kratko obrati ljudima i poduči ih, iako je bolje slušati hutbu iz džamije, pa makar se prenosila putem radija i sl., tvrdi šejh Ibn Usejmin.[2218] Veliki učenjak današnjice šejh Salih el-Fevzan ipak smatra da ovaj postupak nije legitiman, već uvedeni postupak – novotarija. Pravo na održavanje arefatske hutbe pripada isključivo halifi muslimana ili njegovom namjesniku. Svi koji nisu u mogućnosti prisustvovati ovoj hutbi, klanjat će podne i ikindiju spojeno i skraćeno, bez dodatne hutbe, tvrdi šejh El-Fevzan.[2219]

Spajanje namaza na Arefatu

Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, boravak na Arefatu, Džabir kaže: "...potom je proučen ezan, a zatim ikamet. Klanjao je podne, zatim je proučen ikamet, pa je klanjao ikindiju. Između podne i ikindije nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza)."[2220]

Spajanje podne i ikindija-namaza na Arefatu u podnevskom vremenu praksa je[2221] hadžija kroz[2222] stoljeća islama, o čemu se prenose mutevatir predanja. Ibn Munzir , Ibn Hazm[2223], El-Bejheki[2224], Ibn Abdulberr[2225],

---

2218 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/28–29.

2219 Vidjeti: *http://forsanhaq.com/showthread.php?t=186242*. Ovaj smisao razumije se iz riječi šejha El-Fevzana spomenutim na drugom mjestu. Vidjeti: *Šerhu menasikil-hadž*, str. 96.

2220 Muslim, 484/1218.

2221 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/141; *El-Ihtijar*, 1/193; *Medžmuu fetava*, 21/432.

2222 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 41, 73.

2223 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79.

2224 Vidjeti: *Es-Sunenul-kubra*, 3/234.

2225 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/10, 14, i 12/203; *El-Istizkar*, 6/20 i 13/137.

Ibn Ruš[2226], En-Nevevi[2227], Ibn Dekik el-'Id[2228], Ibn Tejmijja[2229], Ibn Džuzzi[2230] i drugi[2231], navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Nije legitimno da imam uči naglas dok predvodi muktedije na podne i ikindija-namazu. Učit će, kao i obično, tihim glasom. U pogledu ovog pitanja islamski učenjaci imaju jednoglasan stav.[2232]

Ovi namazi, kao i na Mini, klanjaju se skraćeno. Dakle, svaki namaz bit će skraćen s četiri na dva rekata.[2233]

Po preferirajućem mišljenju, namazi će se klanjati s jednim ezanom i dva ikameta. Ovaj stav zastupa većina islamskih učenjaka.[2234] Ovako je spomenuto u prethodno citiranom hadisu od Džabira koji se tretira najvećom osnovom kada je u pitanju opis Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža.

Napomene

• Muhrim koji iz bilo kojeg razloga ne bude klanjao podne i ikindiju u džematu, po mišljenju većine islamskih učenjaka[2235], klanjat će samostalno i spojiti namaze[2236], kako je činio Ibn Omer.[2237] Izostavljanje namaza u

2226 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/170.

2227 Vidjeti: *El-Medžmua*, 4/309.

2228 Vidjeti: *Ihkamul-ahkam*, str. 340.

2229 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/432 i 22/30, 70.

2230 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 65.

2231 Vidjeti: Safet Kuduzović, *Ehadisul-kasri vel-džemea*, str. 68.

2232 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 73; *Et-Temhid*, 10/13, 15; *El-Istizkar*, 13/144–145; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/347; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/131.

2233 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/91; *Medžmuu fetava*, 26/130; *Zadul-mead*, 2/234; *El-Fevakihud-devani*, 1/554.

2234 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/169; *El-Muhalla*, 7/118, 125; *Et-Temhid*, 9/269; *El-Mugni*, 3/213; *El-Kafi*, 1/545; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/347; *El-Hidaje*, 1/141; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/496; *El-Ihtijar*, 1/193; *Tuhfetul-muluk*, str. 161; *Šerhu umdetil-fikh*, 2/700; *El-Medžmua*, 8/90; *Tebjinul-hakaik*, 2/287; *Tehzibus-sunen*, 5/285; *Zadul-mead*, 2/306; *Umdetul-kari*, 10/15; *El-Keššaf*, 2/576; *El-Bahrur-raik*, 2/361; Sami el-Hazimi, *Ahkamul-ezan*, str. 318; *Mesailul-džumhur*, 1/382.

2235 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/600; Sami el-Hazimi, *Ahkamul-ezan*, str. 314.

2236 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 73; *El-Mugni*, 3/213; *El-Keššaf*, 2/576.

2237 Ibn Ebu Šejba, 3/252/14034, sa ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Asarul-musnede*, 2/37–38.

džematu na ispravnost hadža, po konsenzusu učenjaka.[2238]

• Hadžija nije obavezan da klanja podne i ikindiju u džamiji na Arefatu, nego to može učiniti u šatoru gdje će provesti ostatak dana ili na bilo kojem drugom mjestu.[2239]

• Nije sunnet klanjati dobrovoljne namaze između podne i ikindije. U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, Džabir kaže: "Zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Nakon toga, proučen je ikamet i klanjao je ikindiju. Između dva namaza nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza)."[2240] Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole.[2241]

• Apokrifni su hadisi koji govore o posebnom namazu u danu Arefata.[2242]

• Pohvalno je požuriti na arefatski boravak. Salim b. Abdullah b. Omer b. El-Hattab rekao je Hadžadžu b. Jusufu: "Ako hoćeš postupati po sunnetu, skrati govor (hutbu) i požuri na boravak (arefatski)." Ibn Omer tada reče: "Istinu je rekao Salim."[2243] Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o pohvalnosti požurivanja na arefatski boravak nakon obavljenih namaza.[2244]

• Ezan za podne i ikindiju se, po ispravnom mišljenju, uči nakon hutbe, a prije namaza.[2245] Nakon što je citirao Poslanikovu, sallallahu alejhi ve sellem, arefatsku hutbu, Džabir je rekao: "...zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Nakon toga, proučen je ikamet i klanjao je ikindiju."[2246]

2238 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/24–25.

2239 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/45.

2240 Muslim, 484/1218.

2241 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/259; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/497; *El-Hidaje*, 1/141; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/470; *El-Minhadž*, 8/146; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/322.

2242 Vidjeti: *El-Fevaidul-medžmua*, str. 53; *Es-Salevatul-mubtedea*, str. 176–179.

2243 El-Buhari, 349/1660 i 350/1663.

2244 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/102.

2245 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/322.

2246 Muslim, 484–485/1218; En-Nesai, *El-Kubra*, 4/157/3990, valorizacija: Šelebi.

Napuštanje Arefata

Nakon zalaska sunca desetog zul-hidžeta (uoči Bajrama), hadžije će smireno i spokojno krenuti prema Muzdelifi.[2247]

Ibn Abbas, opisujući povratak Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, s Arefata, kazuje: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, čuo je iza sebe žestoko komešanje i udaranje deva, te je prema njima pokazao bičem i rekao: '*Ljudi, držite se smirenosti, jer u žurbi nema dobročinstva!*'"[2248]

Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, polazak s Arefata, Džabir kaže: "...Iza sebe, na devu, stavio je Usamu i krenuo. Devi je zategao uzdu toliko da joj je glava došla do sedla, gestikulirao je rukama i govorio: '*Ljudi, polahko, polahko!*' Kada god bi došao do nekog pješčanog nanosa, popustio bi devi malo uzdu da se popne, i sve tako dok nije došao do Muzdelife, gdje je klanjao akšam i jaciju s jednim ezanom i dva ikameta. Između njih nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza). Nakon toga, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, legao je (i tako je ostao) sve do zore. Kada se ukazala zora, klanjao je sabah s jednim ezanom i ikametom. Nakon toga, uzjahao je devu i išao sve dok nije stigao do Mešaril-harama. Okrenuo se prema Kibli, dovio je, učio tekbire i tehlile.[2249] Ostao je tu sve dok nije dobro svanulo. Krenuo je prije nego što je sunce izašlo."[2250]

Urva b. Zubejr kazuje: "Usama je upitan u mom prisustvu: 'Kako je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, išao na Oproštajnom hadžu, kada se vraćao (sa Arefata)?' 'Išao je običnim hodom, a kada je osjetio slobodan prolaz, žurio je', odgovorio je on."[2251]

2247 Vidjeti: *El-Umm*, 3/124; *El-Mugni*, 3/212; *Meunetu ulin-nuha*, 4/210; *El-Keššaf*, 2/581.

2248 El-Buhari, 351/1671.

2249 Tehlil je izgovaranje šehadeta: la ilahe illallah.

2250 Muslim, 485/1218.

2251 El-Buhari, 350/1666; Muslim, 508/1286.

Spominjanje Allaha na putu do Muzdelife

Kada krenu s Arefata prema Muzdelifi, hadžije će ponovo nastaviti s intenzivnijim učenjem telbije i spominjanjem Allaha.[2252] Uzvišeni Allah kaže:

...فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ...﴿١٩٨﴾

"A kada pođete s Arefata, Allaha spominjite kod Mešaril-harama."[2253]

Ibn Abbas kazuje da je Usama b. Zejd jahao iza Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, na istoj jahaćoj životinji od Arefata do Muzdelife i da je Poslanik od Muzdelife iza sebe stavio i Fadla, i tako su do Mine s Poslanikom jahala obojica. Ibn Abbas je potom rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prestajao s učenjem telbije sve dok nije počeo bacati kamenčiće na velikom džemretu."[2254]

Spajanje namaza na Muzdelifi

Nakon dolaska na Muzdelifu, hadžije će spojiti akšam i jaciju u jacijskom vremenu, tako što će klanjati tri rekata akšama i dva rekata jacija-namaza.

Abdullah b. Omer kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, spojio je akšam i jaciju na Muzdelifi, a između njih nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza). Klanjao je tri rekata akšama, a dva rekata jacije."[2255]

U drugoj verziji navodi se da je Ibn Omer rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, spojio je akšam i jacija-namaz na Muzdelifi s (proučenim) ikametom za svaki od ta dva namaza, a ni između njih, ni poslije njih, nije klanjao nikakve nafile."[2256]

Džabir b. Abdullah kaže: "...i sve tako dok nije došao do Muzdelife, gdje je klanjao akšam i jaciju s jednim ezanom i dva ikameta. Između

---

2252 Vidjeti: *El-Umm*, 3/102; *El-Mugni*, 3/212; *El-Medžmua*, 8/127; *El-Ezkar*, str. 289; *Medžmuu fetava*, 26/136; *El-Keššaf*, 2/581.

2253 El-Bekara, 198.

2254 El-Buhari, 326/1543–1544; Muslim, 505/1281.

2255 Muslim, 508/1288.

2256 El-Buhari, 352/1673; Muslim, 508/1286.

njih nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza)."[2257]

Ebu Ejub el-Ensari prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu spojio akšam i jacija-namaz na Muzdelifi.[2258]

Spajanje akšama i jacije na Muzdelifi u jacijskom vremenu praksa je hadžija kroz stoljeća islama, o čemu se prenose mutevatir predanja.[2259] Ibn Munzir[2260], Ibn Hazm[2261], El-Bejheki[2262], Ibn Abdulberr[2263], Ibn Rušd[2264], En-Nevevi[2265], El-Kurtubi[2266], Ibn Dekik el-'Id[2267], Ibn Tejmijja[2268], Ibn Džuzzi[2269] i drugi, navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Po preferirajućem mišljenju, namazi će se klanjati s jednim ezanom i dva ikameta, kao na Arefatu.[2270] U prethodno citiranom hadisu od Džabira, koji se tretira najvećom osnovom kada je u pitanju opis Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, hadža, navodi se: "...tamo je (tj. na Muzdelifi) klanjao akšam i jaciju s jednim ezanom i dva ikameta."[2271]

Ovo je mišljenje šafijskih i hanbelijskih učenjaka.[2272] Od hanefijskih pravnika odabrali su ga imami Zufer i Et-Tahavi[2273], a također ga zastupaju

2257 Muslim, 485/1218.
2258 El-Buhari, 352/1674; Muslim, 508/1287.
2259 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/432 i 24/56–57; *Šerhul-umde*, 2/514.
2260 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 41, 73.
2261 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79.
2262 Vidjeti: *Es-Sunenul-kubra*, 3/234.
2263 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/10, 14, i 12/203; *El-Istizkar*, 6/20 i 13/137.
2264 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/170.
2265 Vidjeti: *El-Medžmua*, 4/309 i 8/130; *El-Minhadž*, 8/148 i 9/26.
2266 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/413.
2267 Vidjeti: *Ihkamul-ahkam*, str. 340.
2268 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/432 i 22/30, 70.
2269 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 65.
2270 Vidjeti: Sami el-Hazimi, *Ahkamul-ezan*, str. 325–326.
2271 Muslim, 485/1218.
2272 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/169; *El-Muhalla*, 7/118, 125; *El-Mugni*, 3/213; *El-Kafi*, 1/545; *El-Minhadž*, 8/148; *El-Medžmua*, 8/90; *El-Keššaf*, 2/576.
2273 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/19; *El-Hidaje*, 1/143; *Bedaius-sanaia*, 2/355.

Ebu Sevr[2274], Ibn Munzir[2275], Ibn Hazm[2276] i Ibn Kajjım.[2277]

U prethodnim hadisima koje prenose Džabir i Ibn Omer navodi se da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije klanjao dobrovoljne namaze između akšama i jacije.[2278] Isto se spominje u predaji koju prenosi Usama b. Zejd.[2279] Imam El-Buhari u svome *Sahihu* naslovio je poglavlje: "Ko spoji namaze (akšam i jaciju) i ne klanja između njih dobrovoljne namaze".[2280]

Imam Ibn Munzir spominje konsenzus pravnika o ovom pitanju[2281], a ovaj konsenzus od njega je prenio imam El-Kurtubi[2282] i nije osporio njegovu tvrdnju.

Napomene

• Hadžije neće klanjati akšam-namaz na Arefatu, niti na putu prema Muzdelifi, već će ga spojiti s jacijom na Muzdelifi.[2283] Na putu s Arefata ka Muzdelifi Usama b. Zejd upitao je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li će klanjati akšam-namaz, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Namaz je pred tobom*"[2284], tj. obavit ćemo ga na Muzdelifi jer ovo nije mjesto njegovog klanjanja.[2285]

Džabir b. Abdullah govorio je: "(Akšam) namaz ne može se (te večeri) klanjati (na drugom mjestu) osim na Muzdelifi."[2286]

2274 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/269; *El-Minhadž*, 8/148.

2275 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/416.

2276 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/118.

2277 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/306; *Tehzibus-sunen*, 5/285.

2278 Muslim, 485/1218 i 508/1288.

2279 El-Buhari, 351/1672.

2280 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/611.

2281 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2282 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/416.

2283 Vidjeti: *El-Umm*, 3/125; *El-Mebsut*, 4/18; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/529; *El-Ihtijar*, 1/195; *Ez-Zehire*, 3/92; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/410; *Medžmuu fetava*, 26/134; *Tebjinul-hakaik*, 2/297; *Umdetul-kari*, 2/260; *Et-Tatarehanijje*, 2/345; *El-Mubdia*, 3/236; *Meunetu ulin-nuha*, 4/210; *El-Keššaf*, 2/581–582; *El-Bahrur-raik*, 2/366.

2284 El-Buhari, 49/139; Muslim, 505/1280.

2285 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/162; *Fethul-Bari*, 3/609.

2286 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 5/45/2812; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/808/1012. Šejhul-islam Ibn Hadžer ovo je predanje pripisao Ibn Munziru i ocijenio ga ispravnim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/607; *El-Asarul-musnede*, 2/64.

Imam Ibn Abdulberr kaže: "Poznato je da se akšam te večeri klanja isključivo (spojeno) s jacijom na Muzdelifi. Tako je činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, stoga se treba prilagoditi sunnetu. Ko u tom pogledu bude nemaran ili postupi proizvoljno, ružno je postupio ukoliko je poznavao propis."[2287]

Neki učenjaci[2288] smatraju da je, ipak, dozvoljeno spojiti namaze u akšamskom vremenu, ali se svi slažu da je to bolje učiniti u jacijskom vremenu, kako je postupio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.

• Ako neko stigne na Muzdelifu prije jacijskog vremena, što je, svakako, moguće, neće klanjati namaze sve do nastupanja jacijskog vremena[2289], postupajući po sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

• U slučaju da hodočasnik iz jednog ili drugog razloga, ne bude klanjao akšam i jaciju u džematu, klanjat će samostalno i spojiti namaze.[2290] Imam Ibn Kudama spominje konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[2291]

Nakon jacija-namaza ili eventualno prije nastupanja zore, hadžije će klanjati vitr-namaz.[2292] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije izostavljao vitr-namaz ni kao putnik.[2293] Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je vitr na putu jašući.[2294]

Imam El-Buhari naslovio je poglavlje: "Vitr-namaz na putu".[2295]

Imam Ibn Bettal kaže: "Vitr je pritvrđeni sunnet u mjestu boravka i na putovanju."[2296]

2287 Vidjeti: *El-Istizkar*; 13/69.
2288 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/121; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/54.
2289 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/26; *El-Medžmua*, 8/130; *Ez-Zehire*, 3/94; *El-Džamiu li ahkamil--Kur'an*, 2/414; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 308.
2290 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/210; *El-Kafi*, 1/545; *Tuhfetul-muluk*, str. 162; *Tarhut-tesrib*, 3/117; *El-Keššaf*, 2/582.
2291 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/213.
2292 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/72–73.
2293 Vidjeti: *El-Mugni*, 2/68; Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 9/185; *El-Keššaf*, 1/556.
2294 El-Buhari, 214/1000; Muslim, 277/700.
2295 Vidjeti: *Fejdul-Bari*, str. 3/100.
2296 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 2/583.

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije izostavio sabahski sunnet i vitr-namaz čak ni kao putnik, a nije preneseno da je na putovanju klanjao ikakav (drugi neobavezni namaz) osim navedenog."[2297]

Imam Ibn Redžeb kaže: "Pohvalno je klanjati vitr-namaz na putovanju, kao što ga je pohvalno klanjati u mjestu boravka."[2298]

• Ako se hadžije na putu prema Muzdelifi poboje isteka namaskog vremena (pola noći), klanjat će namaze na pogodnom mjestu, međutim, ako nakon svih nastojanja ne budu mogli izaći iz prijevoznog sredstva, klanjat će namaze u vozilima.[2299]

• Većina učenjaka smatra pohvalnim kupanje za boravak na Muzdelifi.[2300] Međutim, šejhul-islam Ibn Tejmijja i Ibn Kajjim ne smatraju pohvalnim kupanje za boravak na Muzdelifi[2301], a Allah najbolje zna.

Propis boravka na Muzdelifi

Boravak na Muzdelifi je vadžib – obavezan, po mišljenju većine islamskih učenjaka. Hodočasnik koji izostavi boravak na Muzdelifi dužan je iskupiti se klanjem žrtve.[2302] Ovo je, stav hanefijskih[2303], malikijskih[2304], po preferirajućem mišljenju šafijskih[2305], te hanbelijskih[2306] pravnika, a od savremenih učenjaka odabrali su ga Ibn Baz[2307] i Ibn Usejmin.[2308] Ovo

2297 Vidjeti: *Zadul-mead*, 1/315.

2298 Vidjeti: Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 9/185.

2299 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 23/55; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/338.

2300 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/77; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/529; *Šerhu Fethil-Kadir*, 1/66; *El-Medžmua*, 7/189; *El-Insaf*, 1/250; *El-Bahrur-raik*, 1/69.

2301 Vidjeti: *Zadul-mead*, 1/432; *I'lamul-muvekkiin*, 4/264–265; *El-Insaf*, 1/250.

2302 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/350; *Šerhul-umde*, 3/607; *Tenbihul-gafilin*, str. 377; *El-Fikhul-islami*, 3/185; Halid el-Mušejkih, *Fikhun-nevazil*, str. 309; *Mesailul-džumhur*, 1/385.

2303 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/63; *El-Hidaje*, 1/163; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/320–321; *Tebjinul-hakaik*, 2/375; *Umdetul-kari*, 9/275.

2304 Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/272; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/350; *Haši jetul-Adevi*, 1/679.

2305 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/149; *El-Medžmua*, 8/177; *Bidajetul-muhtadž*, 1/676.

2306 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/215; *Šerhul-umde*, 3/607.

2307 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/227.

2308 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/65.

mišljenje je srednji stav u odnosu na stav onih koji smatraju da je boravak na Muzdelifi elementarni dio (rukn)[2309] hadža i u odnosu na stav onih koji ga smatraju sunnetom.[2310]

Uzvišeni Allah kaže:

فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ..﴿١٩٨﴾

"**A kada pođete s Arefata, Allaha spominjite kod Mešaril-harama.**"[2311] Islamski se učenjaci razilaze u vezi sa značenjem Mešaril-harama spomenutog u citiranom ajetu. Jedni smatraju da je cijela Muzdelifa zapravo Mešaril-haram, dok drugi tvrde da je Mešaril-haram, ustvari, jedno brdašce na kraju Muzdelife poznato po imenu Kuza[2312], na kojem je danas sagrađena džamija.[2313] Dakle, Uzvišeni Allah naređuje hadžijama da Ga spominju na Muzdelifi, što, opet, nije moguće osim ako se hadžije nađu na ovom mjestu.[2314]

Urva b. Mudarris et-Tâi kazuje: "Došao sam Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, na Muzdelifu i rekao: 'Allahov Poslaniče, došao sam s planine Tajj. Zamorio sam jahalicu, a i sâm sam iscrpljen. Nisam prošao nijedno brdo a da na njemu nisam zastao, pa jesam li ispravno obavio hadž?' Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: '*Ko s nama bude prisustvovao ovom namazu* (tj. sabahu na Muzdelifi) *i prije toga bude boravio na Arefatu, noću ili danju, on je upotpunio svoj hadž i izvršio ono što mu je propisano.*'"[2315]

2309 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/538; *Zadul-mead*, 2/253; *Hil'jetul-ulema*, 3/340; *Tenbihul-gafilin*, str. 377; *Ez-Zihamu ve eseruhu*, str. 68–69.

2310 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/349; *El-Medžmua*, 8/115; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/338.

2311 El-Bekara, 198.

2312 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/214; *Bedaius-sanaia*, 2/357; *Lisanul-areb*, 4/415; *El-Minhadž*, 8/149; *El-Medžmua*, 8/115, 118, 127; *El-Ezkar*, str. 290; *Ez-Zehire*, 3/94; *Medžmuu fetava*, 17/427 i 26/135, 162; *Umdetul-kari*, 10/16; *Ed-Dibadž*, 3/57; Ebu Bekr el--Džezairi, *Ejserut-tefasir*, 1/179.

2313 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/346.

2314 Uporediti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/51.

2315 Ebu Davud, 2/203/1950; Et-Tirmizi, 3/229/891; Ibn Madža, 2/1004/3016; Ahmed, 4/15; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 218/467. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/259.

Na obavezu boravka na Muzdelifi ukazuje činjenica da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio iznemoglima da napuste Muzdelifu prije zore[2316], o čemu će posebno biti riječi.

Vremenski period koji treba provesti na Muzdelifi

Kada je u pitanju vremenski period koji je hadžija dužan provesti na Muzdelifi, islamski učenjaci imaju različita mišljenja.

• Hanefijski učenjaci smatraju da je sunnet provesti bajramsku noć na Muzdelifi. Dakle, hodočasnik na Mešaril-haramu (Muzdelifi) treba provesti vrijeme od nastupanja zore do pred izlazak sunca, što se najlakše može realizirati ako se hadžija na ovom mjestu nađe već prethodne noći. Stoga, kada bi hadžija proveo noć u putu prema Muzdelifi i stigao do Mešaril-harama u zoru, ispunio bi svoju obavezu. Muhrim koji bi, pak, bez opravdanog razloga napustio Muzdelifu prije nastupanja prave zore i ne bi se vraćao u predviđenom vremenu, bio bi dužan iskupiti se klanjem žrtve zbog izostavljanja jedne od hadžskih obaveza.[2317] Pored toga, hanefijski učenjaci smatraju lijepim i pohvalnim provesti cijelu bajramsku noć na Muzdelifi. Imam El-Kasani kaže: "Hadžija će noć Muzdelife provesti na Muzdelifi jer je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, boravio na tom mjestu."[2318]

Dakle, po mišljenju hanefijskih pravnika, onaj ko na Muzdelifi ne provede čak ni kraći vremenski period od nastupanja zore do pred izlazak sunca, dužan je prinijeti žrtvu zbog izostavljanja vadžiba. Stoga, nije ispravan postupak mnogih hadžija s naših i drugih područja koji, pod izgovorom neobaveznosti boravka na Muzdelifi, a pozivajući se na hanefijsku pravnu školu, odlaze s Muzdelife nakon ponoći ili prije

2316 Uporediti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/51.

2317 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/63–64; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/537, 542 i 2/775; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/484–485; *El-Ihtijar*, 1/196; *Bedaius-sanaia*, 2/357; *Tebjinul-hakaik*, 2/300; *El-Binaje*, 4/364; *El-Bahrur-raik*, 2/368; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 310; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/605.

2318 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/357.

zore. Ovaj je postupak u koliziji s praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kao i s hanefijskim mezhebom.

• Malikijski učenjaci smatraju da je obaveza na Muzdelifi provesti toliko da muhrim može odsjesti i smjestiti se za prenoćište na njoj, u bilo kojem dijelu noći, od dolaska na Muzdelifu do nastupanja zore. Ko bi samo prošao kroz Muzdelifu bez određenog zadržavanja, bio bi dužan iskupiti se klanjem žrtve.[2319]

• Šafijski[2320] i hanbelijski[2321] učenjaci smatraju da je dovoljno boraviti na Muzdelifi jedan momenat ili kratki trenutak poslije ponoći, odnosno da je dovoljno proći kroz Muzdelifu u ovom vremenu bez ikakvog zadržavanja na njoj. Onaj ko u drugoj polovini noći barem trenutak ne provede na Muzdelifi, bez opravdanog razloga, iako boravio na njoj prije ponoći ili poslije zore, dužan je prinijeti žrtvu.

Pored razilaženja islamskih učenjaka oko minimalnog vremenskog perioda koji hadžija treba provesti na Muzdelifi, sunnet nedvosmisleno ukazuje na to da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, prespavao bajramsku noć, od jacije do sabaha, na Muzdelifi[2322], i u vezi s tim islamski učenjaci imaju jednoglasan stav.[2323] U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, boravka na Muzdelifi, Džabir kaže: "...tamo je klanjao akšam i jaciju s jednim ezanom i dva ikameta. Između njih nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza). Nakon toga, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, legao je (i tako je ostao) sve do zore."[2324]

2319 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/95; *Mevahibul-Dželil*, 4/169; *Šerhuz-Zerkani ala muhtesari Halil*, 2/491.

2320 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/115; *Bidajetul-muhtadž*, 1/675–676; *Mugnil-muhtadž*, 1/499; *Hašijetul-Budžejremi*, 2/175.

2321 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/215; *El-Insaf*, 4/32; *Meunetu ulin-nuha*, 4/211–212; *El-Keššaf*, 2/582.

2322 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/322; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/135; Abdurrahman b. Kasim, *El-Ihkam*, 2/474.

2323 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/53.

2324 Muslim, 485/1218.

Hadžijama je, ugledajući se na Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, bolje da ovu noć prespavaju i dobro se odmore za obrede desetog zul--hidžeta (dan Bajrama) koji je definitivno najnaporniji dan za hadžije. Kada bismo kazali da je sunnet prespavati cijelu bajramsku noć, bili bismo u pravu.[2325]

Napomena: Dešava se da skupine hadžija zbog velikih gužvi zakasne s dolaskom na Muzdelifu, tako da neki stignu u osvit zore, a neki, čak, nakon izlaska sunca. Ako hadžije nisu namjerno uzrokovale svoje kašnjenje, već, jednostavno, zbog gužve ili drugog opravdanog razloga nisu uspjeli doći na Muzdelifu u predviđeno vrijeme, nisu se dužni iskupljivati.[2326]

Mjesto boravka na Muzdelifi

Hadžije mogu boraviti na Muzdelifi gdje žele[2327], iako je njena podjela po prostornim zonama (terminalima) ograničila taj boravak, kao što je slučaj s Arefatom. Kada hadžije dođu do željenog terminala, tražit će najpogodnije mjesto za namaz i noćni odmor. Dakle, mjesto na Muzdelifi pripada onome ko prvi dođe, za razliku od Mine i Arefata gdje su šatori rezervirani i pripadaju onima koji su ih rezervirali preko svojih agencija na dotičnim terminalima. Stoga je najbolje, ako postoji mogućnost, krenuti s Arefata neposredno po zalasku sunca, jer će tada imati veći izbor mjesta boravka na Muzdelifi.

Ispravnost boravka na Muzdelifi nije ograničena na određeno mjesto. Cijela Muzdelifa je prostor za boravak uoči Bajrama. Džabir kaže da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Boravim ovdje, a na bilo kojem mjestu na Muzdelifi dozvoljeno je boraviti.*"[2328]

2325 Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/73.

2326 Uporediti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/213–214.

2327 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/530; *Bedaius-sanaia*, 2/355; *El-Mufassal*, 2/229.

2328 Muslim, 485/1218.

Međutim, u sunnetu je naglašena zabrana boravka u dolina Muhassir[2329] koja graniči s Muzdelifom. Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Cijela Muzdelifa je boravište, ali izbjegnite dolinu Muhassir.*"[2330] Citirani hadis u različitim formama prenijelo je nekoliko ashaba.[2331]

Dolina Muhassir (dolina propasti) nazvana je ovim imenom jer je na tom mjestu Svevišnji Allah uništio vojsku slona koja je krenula da sruši Kabu[2332], o čemu se govori u suri El-Fîl. Kada je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prolazio ovim dolinom, činio je to žurno.[2333] Hadžije će, ako postoji mogućnost, žurno proći kroz ovu dolinu, što je stav učenjaka četiri pravne škole.[2334] Imam Ibn Abdulberr[2335] spominje konsenzus učenjaka o brzom prolasku kroz dolinu Muhassir. Islamski učenjaci kažu da se ova mala dolina može, s kraja na kraj, prebaciti kamenom.[2336]

Napomene

- Muzdelifa nije opremljena šatorima kao što je slučaj s Minom i Arefatom, već se spava pod vedrim nebom. Nema smetnje da hadžija

2329 Dolina Muhassir razdvaja Muzdelifu od Mine i ne pripada ni jednom ni drugom. Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/178; *El-Muhalla*, 7/188; *Et-Temhid*, 24/320; *El-Mugni*, 3/215–216; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/484; *El-Medžmua*, 8/117, 118, 127; *Zadul-mead*, 2/256; *El-Keššaf*, 2/852.

2330 Ibn Huzejma, 4/254/2816; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/229/1194; El-Hakim, 1/633/1697, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/741; *Es-Silsiletus-sahiha*, 4/47–48.

2331 Vidjeti: *Nasbur-raje*, 3/60; *El-Bedrul-munir*, 6/235–237.

2332 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/117; *El-Minhadž*, 8/105; *Zadul-mead*, 2/256; *Umdetul-kari*, 4/191.

2333 Muslim, 485/1218.

2334 Vidjeti: *Et-Temhid*, 24/422; *El-Umm*, 3/125; *El-Mugni*, 3/216; *El-Minhadž*, 8/117; *El-Medžmua*, 8/128; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *Zadul-mead*, 3/560; *Mevahibul-Dželil*, 4/178; *El-Bahrur-raik*, 2/368.

2335 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/72; *El-Medžmua*, 8/127.

2336 Vidjeti: *El-Umm*, 3/125; *El-Istizkar*, 13/72; *El-Mugni*, 3/216; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/551; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/420; *Šerhu umdetil-fikh*, 2/710; *El-Medžmua*, 8/116; *El-Minhadž*, 8/105; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/135; *Hašijetul-Adevi*, 1/680; *El-Bahrur-raik*, 2/368; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/348.

koristi vreću za spavanje, spužvu, jasuk, čaršaf, deku i sl., bez obzira na to što imaju krojački šav, ali mu je zabranjeno da pokrije glavu nečim od spomenutog. Muhrimu je zabranjeno da oblači odjeću koja je skrojena u obliku određenog dijela tijela, a nije mu zabranjeno da koristi sve što ima krojački šav, o čemu je prethodno bilo riječi.

- Muhrimu je, također, dozvoljeno pokriti stopala prilikom spavanja.[2337]
- Danas postoje veliki znakovi koje su postavile saudijske vlasti i kojima su precizirane granice Muzdelife, tako da su hadžije dužne boraviti unutar ovih znakova, jer se, u protivnom, neće smatrati da su boravili na Muzdelifi.
- Hadžije su dužne izbjegavati spavanje na prometnoj cesti na Muzdelifi jer time sebe dovode u veliku opasnost.[2338]

Sabah-namaz na Muzdelifi

Sunnet je dočekati zoru i klanjati sabah-namaz na Muzdelifi. U opisu Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, boravka na Muzdelifi, Džabir kaže: "...Kada se ukazala zora, klanjao je sabah s jednim ezanom i ikametom."[2339]

Urva b. Mudarris et-Tâi prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko s nama bude prisustvovao ovom namazu* (tj. sabahu na Muzdelifi) *i prije toga bude boravio na Arefatu, noću ili danju, on je upotpunio svoj hadž i izvršio ono što mu je propisano.*"[2340]

U predajama nije pojašnjeno, koliko mi je poznato, da li je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Muzdelifi klanjao sabahske sunnete prije farza. Međutim, treba imati u vidu da Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije izostavljao dva rekata sabahskog sunneta čak ni kao putnik.[2341]

2337 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/129.

2338 Uporediti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/530.

2339 Muslim, 485/1218.

2340 Ebu Davud, 2/203/1950; Et-Tirmizi, 3/229/891; Ibn Madža, 2/1004/3016; Ahmed, 4/15; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 218/467. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/259.

2341 Vidjeti: *El-Mugni*, 2/68; *El-Medžmua*, 4/345; *El-Keššaf*, 1/556.

Ebu Hurejra prenosi da su Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi prespavali sabah-namaz kao putnici. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, abdestio se nakon izlaska sunca, klanjao dva rekata, zatim je proučen ikamet i klanjao je sabah-namaz.[2342] U predaji Ebu Katade navodi se: "...abdestili su se, potom je Bilal proučio ezan, zatim su klanjali dva rekata sabahskog sunneta, a onda su klanjali farz."[2343]

Aiša, majka vjernika, kaže: "Nije bilo dobrovoljnog namaza kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, posvećivao više pažnje od sabahskog sunneta."[2344]

Imam El-Buhari u svom *Sahihu* kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao je dva rekata sabahskog sunneta kao putnik."[2345]

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije izostavio sabahski sunnet i vitr-namaz čak ni kao putnik, a nije preneseno da je (pored farzova) na putu klanjao (ikakav drugi namaz) osim toga."[2346]

Šejh Ibn Usejmin, nakon što je potvrdio da Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije izostavljao vitr i sabahske sunnete čak ni kao putnik, rekao je: "Kada je u pitanju noć na Muzdelifi, kažemo: Klanjaj vitr i sabahske sunnete!"[2347]

Napomene

• Sabah-namaz pohvalno je obaviti u prvom vremenu da bi ostalo više vremena za dovu kod Mešaril-harama. Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole.[2348] Džabir kaže: "...kada se ukazala zora, klanjao je sabah s

2342 Muslim, 268/680.

2343 Ebu Davud, 1/117/437; Ahmed, 4/441; En-Nesai, 1/298/624; Ibn Hibban, 4/319/1461, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/130.

2344 El-Buhari, 247/1169; Muslim, 286/724.

2345 Vidjeti: *El-Džamius-sahih*, str. 235.

2346 Vidjeti: *Zadul-mead*, 1/315.

2347 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/73–74.

2348 Vidjeti: *El-Umm*, 3/125; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/144; *El-Mebsut*, 4/63; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/398; *El-Mugni*, 3/214; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/350; *El-Mesaliku fil-*

jednim ezanom i ikametom."[2349]

• Pored toga što je sunnet klanjati sabah na Muzdelifi, niko od islamskih učenjaka, osim Ibn Hazma[2350], ne smatra da je sabah-namaz na ovom mjestu uvjet ispravnosti hadža. Ibn Bettal[2351], Ibn Abdulberr[2352], Ibn Kudama i Et-Tahavi[2353] spominju, čak, konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

• Strogo je zabranjeno i neispravno klanjati sabah-namaz prije nastupanja zore. Često se može vidjeti da skupine hadžija požuruju s klanjanjem sabaha na Muzdelifi prije nastupanja namaskog vremena da bi izbjegli gužvu pri kretanju s Muzdelife, kao i na džemretima.

Imam Ibn Kajjim, pojašnjavajući ovo pitanje, kaže: "Kada nastupi zora, klanjat će namaz u prvom vremenu, nikako prije vremena."[2354]

Šejh Ibn Usejmin kaže: "Jedna od velikih grešaka koje čine neke hadžije jeste klanjanje sabah-namaza na Muzdelifi prije nastupanja namaskog vremena. Neki od njih klanjaju prije pravog vremena na sat ili približno tome. Strogo je zabranjeno namaz klanjati prije vremena i takav namaz neće biti primljen kod Uzvišenog Allaha."[2355]

Šejh Abdullah et-Tajjar kaže: "Neke hadžije klanjaju sabah na Muzdelifi prije vremena, što je haram. Toliko puta sam vidio ljude da klanjaju sabah-namaz na sat ili više prije nastupanja njegovog vremena."[2356]

-menasik, 1/539–540; *Šerhu umdetil-fikh*, 2/707; *Bedaius-sanaia*, 2/357; *El-Medžmua*, 8/115; *Medžmuu fetava*, 26/135; *Zadul-mead*, 2/252; *Muntehel-iradat*, 1/204; *Meunetu ulin-nuha*, 4/213; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 311; *El-Keššaf*, 2/582.

2349 Muslim, 485/1218.

2350 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/194; *Es-Sejlul-džerrar*, 2/202.

2351 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/364.

2352 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/39.

2353 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/618.

2354 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/252.

2355 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/92–93.

2356 Vidjeti: *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1525.

Dova nakon sabah-namaza

Nakon završenog namaza, hadžije će, ako budu u mogućnosti, stati kod Mešaril-harama, okrenuti se prema Kibli i doviti.[2357] U slučaju da ne budu u mogućnosti stati kod Mešaril-harama, dovit će na bilo kojem mjestu na Muzdelifi.

Uzvišeni Allah kaže:

فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ...﴿١٩٨﴾

"**A kada pođete s Arefata, Allaha spominjite kod Mešaril-harama.**"[2358]

Džabir kaže: "...klanjao je sabah s jednim ezanom i ikametom. Nakon toga, uzjahao je devu i išao sve dok nije stigao do Mešaril-harama. Tada se okrenuo prema Kibli, dovio, učio tekbire i tehlile.[2359] Imam Es-Sanani smatra da se na ovom mjestu dova upućuje podignutih ruku.[2360]

Spominjanje Uzvišenog Allaha kod Mešaril-harama smatra se pohvalnim, a izostavljanje spominjanja Allaha ne utječe na ispravnost hadža, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2361]

Ko može napustiti Muzdelifu prije zore

Budući da vjera islam svojim sljedbenicima olakšava u svakom pogledu i da šerijatskim obaveznicima nije propisano ono što nisu u mogućnosti izvršiti ili što podnose s velikom teškoćom, tako je iznemoglim[2362] osobama dozvoljeno da napuste Muzdelifu poslije ponoći, a prije nastupanja zore.

Salim b. Abdullah kaže da je Abdullah b. Omer slao prije sebe svoje slabašne ukućane i oni bi stajali na Muzdelifi kod Mešaril-harama i slavili Uzvišenog Allaha onako kako su najbolje znali, a potom su se

---

2357 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/17; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *Zadul-mead*, 2/252.

2358 El-Bekara, 198.

2359 Muslim, 485/1218.

2360 Vidjeti: Es-Sanani, *El-Mensek*, str. 104.

2361 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/363.

2362 U iznemogle osobe ubrajaju se starci, bolesnici, žene i djeca. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/15.

vraćali (na Minu) prije nego što bi imam obavio stajanje na Muzdelifi i prije nego što bi se on lično vratio (na Minu). Neko od njih stigao bi na Minu za sabah-namaz, a neko poslije tog vremena, i kada bi došli, bacali bi kamenčiće na velikom džemretu." Ibn Omer je rekao: "Njima (tj. slabašnim osobama) to je dozvoljavao Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."[2363] Aiša, majka vjernika, također je slala prije sebe svoje slabašne i iznemogle ukućane (da napuste Muzdelifu prije sabaha).[2364]

Ibn Abbas kaže: "Ja sam od onih koje je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u toku noći s Muzdelife poslao (na Minu) sa svojim slabašnim ukućanima, prije nego što je on krenuo."[2365]

Učenjaci hanefijske[2366], malikijske[2367], šafijske[2368] i hanbelijske[2369] pravne škole dozvoljavaju iznemoglim osobama, kao i ženama, da napuste Muzdelifu poslije ponoći, a prije nastupanja zore. Ovo mišljenje od savremenih učenjaka preferiraju Ibn Baz[2370] i Ibn Usejmin.[2371]

Imam Ibn Kudama, nakon što je konstatirao da nema smetnje da iznemogle osobe i žene napuste Muzdelifu prije zore, rekao je: "Nije mi poznato da je neko kazao suprotno ovome. Ovaj postupak predstavlja olakšanje za njih i otklanjanje tegobe, kao i slijeđenje Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, sunneta."[2372]

Uzimanje kamenčića s Muzdelife

Učenjaci su jednoglasni u mišljenje da nema nikakve smetnje s bilo kojeg mjesta uzeti kamenčiće[2373], ali se razilaze u pogledu toga s kojeg ih je

2363 El-Buhari, 352/1676; Muslim, 511/1295.
2364 Ibn Ebu Šejba, 3/226, sa dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Asarul-musnede*, 2/83.
2365 El-Buhari, 352/1678; Muslim, 510/1293.
2366 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/322.
2367 Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/190; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/190.
2368 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/126.
2369 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/215.
2370 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/284.
2371 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/52.
2372 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/215.
2373 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/217; *Eš-Šerhul-Kebir*, 3/454; *El-Medžmua*, 8/115.

mjesta bolje i preče uzeti. Imam Ibn Munzir navodi konsenzus učenjaka o dozvoli uzimanja kamenčića s bilo kojeg mjesta na Muzdelifi.[2374] Imam Ishak[2375], malikijski[2376] i šafijski[2377] učenjaci smatraju da je bolje uzeti kamenčiće s Muzdelife.

Imam Malik[2378], hanefijski[2379] i hanbelijski[2380] pravnici smatraju da Muzdelifa u tom pogledu nema posebnu odliku, već da je dozvoljeno uzeti kamenčiće s Muzdelife ili negdje u putu. Ovo mišljenje odabrali su Ata, Ibn Munzir[2381] i šejhul-islam Ibn Tejmijja.[2382]

Ibn Abbas prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ujutro na dan bacanja kamenčića, rekao: "*Nađi mi kamenčiće.*" Nakon što mu je našao sedam sitnih kamenčića, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Bacajte poput ovih kamenčića*", a zatim je rekao: "*O, ljudi, dobro se čuvajte pretjerivanja u vjeri, jer narode prije vas uništilo je pretjerivanje u vjeri.*"[2383]

Nakon što je spomenuo ovu predaju, imam Ibn Kudama rekao je: "To je bilo na Mini"[2384], tj. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Mini je tražio od Ibn Abbasa da mu nađe odgovarajuće kamenčiće. Ibn Usejmin[2385] i El-Albani[2386] također smatraju da se kamenčići uzimaju s Mine, iako

2374 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2375 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/535 (verzija Ishaka b. Mensura el--Kevsedža).

2376 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/144; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/191.

2377 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/178; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/398; *El-Medžmua*, 8/124; *Mugnil-muhtadž*, 1/500.

2378 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/437.

2379 Vidjeti: *El-Ihtijar*, 1/197–198; *Bedaius-sanaia*, 2/357; *El-Bahrur-raik*, 2/370.

2380 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/216; *El-Insaf*, 4/32; *Meunetu ulin-nuha*, 4/215.

2381 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/216.

2382 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/137.

2383 Ibn Madža, 2/1008/3029; Ahmed, 1/347; Et-Taberani, 18/289/742; El-Hakim, 1/637/1711. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Sahihu Sunen Ibni Madže*, 3/49; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/278; *Hidždžetun--Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81; *Mevsuatul-menahi*, 2/135.

2384 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/217.

2385 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/351; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/15, 89.

2386 Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/177; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81.

su u drugim djelima šejh El-Albani[2387] i Ibn Usejmin[2388] kazali da nema smetnje uzeti kamenčiće s bilo kojeg mjesta.

U svakom slučaju, nema smetnje uzeti kamenčiće s bilo kojeg mjesta. U tom pogledu mjerodavno je ono što je lakše i jednostavnije za hadžiju, a Allah najbolje zna.

Napuštanje Muzdelife

Hadžije kreću s Muzdelife nakon svanuća. Kada se dobro razdani, a prije izlaska sunca, hadžije će napustiti Muzdelifu[2389] i krenuti prema Mini. Ibn Abdulberr[2390] i Ibn Kudama[2391] o ovom pitanju navode konsenzus učenjaka.

Džabir kaže: "...ostao je tu (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) sve dok nije dobro svanulo. Krenuo je prije nego što je sunce izašlo."[2392] Nakon izlaska sunca prestaje vrijeme boravka na Muzdelifi, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2393]

Amr b. Mejmun kazuje da je bio prisutan kada je Omer na Muzdelifi klanjao sabah, zatim je obavio stajanje (kod Mešaril-harama) i rekao: "Mušrici se nisu vraćali (s Muzdelife) sve dok se ne bi pojavilo sunce i govorili su: 'Pojavi se, (osvijetljen) Sebiru!'"[2394] Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, proturječio im je i vratio se prije nego što je sunce izašlo."[2395]

2387 Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81.

2388 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/140.

2389 Vidjeti: *El-Umm*, 3/125; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/367; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/547; *Bedaius-sanaia*, 2/355; *El-Medžmua*, 8/127; *Šerhul-umde*, 3/520; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/135; *Zadul-mead*, 2/252; Eš-Šinkiti, *Rihletul-hadž*, str. 306; *Eš--Šerhul-mumtia*, 7/347; *Minhadžul-muslim*, str. 354.

2390 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/57.

2391 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/215.

2392 Muslim, 485/1218.

2393 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/59.

2394 Misleći time da sunce osvijetli brdo Sebir koje se nalazi s lijeve strane na putu prema Mini. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/621.

2395 El-Buhari, 354/1684.

Pohvalno je učiti telbiju na putu ka Mini.[2396] Ibn Abbas je rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prestajao s učenjem telbije sve dok nije počeo bacati kamenčiće na velikom džemretu."[2397]

Dolazak na džemreta

U jutarnjem vremenu na dan Bajrama hadžije dolaze do džemreta, odnosno mjesta gdje se bacaju kamenčići. Bacanje kamenčića prevashodno predstavlja pokornost Uzvišenom Stvoritelju, a propisano je, između ostalog, radi veličanja Uzvišenog Allaha.[2398] Uzvišeni Allah kaže:

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ...﴿٢٠٣﴾

"**I Allaha spominjite u danima određenim!**"[2399] Određeni dani, spomenuti u ovom ajetu, jesu dani tešrika (tri dana nakon Bajrama), po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[2400]

U prethodnom hadisu Džabira spomenuto je da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, izgovarao tekbire pri bacanju svakog kamenčića. Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Obilazak oko Kabe, hodanje između Safe i Merve i bacanje kamenčića propisani su da bi se Allah spominjao.*"[2401]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada je Ibrahim, Allahov prijatelj, došao na obredna mjesta, šejtan mu se ispriječio na velikom džemretu. Gađao ga je sa sedam kamenčića tako da je (šejtan) upao u zemlju. Ponovo mu se ispriječio na srednjem džemretu. Gađao ga je sa sedam kamenčića tako da je, ponovo, upao u zemlju. Zatim*

2396 Vidjeti: *El-Umm*, 3/102; *El-Mugni*, 3/215; *Medžmuu fetava*, 26/136; *Zadul-mead*, 2/254; *El-Keššaf*, 2/584.

2397 El-Buhari, 326/1543–1544; Muslim, 505/1281.

2398 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/340–341; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/500.

2399 El-Bekara, 203.

2400 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/5; *Fethul-bejan*, 1/264.

2401 Et-Tirmizi, 3/237/902; Ebu Davud, 2/185/1888; Ahmed, 6/64; Ibn Huzejma, 4/279/2882. Imam Et-Tirmizi ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh El-Albani slabim. Vidjeti: *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 98; *Daifu Suneni Ebi Davud*, str. 148.

mu se ispriječio na malom džemretu. Opet ga je gađao sa sedam kamenčića dok nije upao u zemlju." Potom je Ibn Abbas rekao: "Šejtana gađate, a Ibrahimovu vjeru slijedite."[2402]

Bacanje kamenčića

Kada hadžije stignu do džemreta[2403], bacit će sedam kamenčića na velikom džemretu. Prvog dana Bajrama (desetog zul-hidžeta), kamenčići se bacaju samo na velikom džemretu, za razliku od malog i srednjeg džemreta na koja se toga dana ne bacaju kamenčići. Ibn Munzir[2404], Ibn Abdulberr[2405], Ibn Rušd[2406], El-Kurtubi[2407] i En-Nevevi[2408] navode konsenzus učenjaka o tome da se prvog dana Bajrama bacaju kamenčići isključivo na velikom džemretu.

Džabir kaže: "...zatim se (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) uputio srednjim putem koji izlazi na veliko džemre. Kada je došao do džemreta, bacio je sedam kamenčića izgovarajući tekbir pri bacanju svakog od njih."[2409]

Odlike i vrijednost bacanja kamenčića

1. Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kamenčići koje si bacio bit će ti svjetlo na Sudnjem danu.*"[2410]

2. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*...kada baci kamenčiće, niko ne zna kakva mu nagrada pripada sve dok je ne dobije na Sudnjem danu.*"[2411]

2402 El-Hakim, 1/638/1713; El-Bejheki, 5/250/9693. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/37.

2403 Nakon najnovije rekonstrukcije džemreta, bacanje kamenčića postalo je jako jednostavno i bezopasno, za razliku od starog mosta kada su na dan Bajrama na džemretima mnoge hadžije gubile živote.

2404 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2405 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/254.

2406 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/350.

2407 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/8.

2408 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/41.

2409 Muslim, 485/1218.

2410 El-Bezzar, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/37.

2411 Ibn Hibban, 5/205–207/1887. Imam El-Munziri ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh

Mjesta bacanja kamenčića

Na Mini postoje tri mjesta (džemreta) gdje se bacaju kamenčići, a to su: prvo ili malo džemre koje dolazi neposredno nakon džamije El-Hajf, zatim srednje ili drugo džemre koje slijedi poslije prvog, a prije velikog džemreta, i veliko džemre koje je zadnje od tri džemreta i najbliže je Meki.[2412]

Mudrost bacanja kamenčića

Musliman je dužan pokoriti se Uzvišenom Allahu bez obzira poznavao mudrost propisivanja određenih ibadeta ili ne. Ljudski razum nije u stanju dokučiti mudrosti koje se kriju u bacanju kamenčića na Mini. Dosljednim slijeđenjem Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, musliman, ustvari, dokazuje svoju pokornost Uzvišenom Stvoritelju i potpunu predanost Njegovoj vjeri, što opet ukazuje na čistotu njegove duše i na čvrsto ubjeđenje i vjerovanje u njegovom srcu. Bacanje kamenčića u ovom smislu nalikuje ljubljenju Crnog kamena. Jednom prilikom Omer b. El-Hattab došao je do Crnog kamena, poljubio ga i rekao: "Ja uistinu znam da si ti kamen koji ne može ni štetiti ni koristiti i da nisam vidio Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da te je poljubio, ni ja te ne bih poljubio."[2413] Imam Eš-Šatibi, kada je govorio o nedokučivim stvarima vezanim za ibadete, u načinu čišćenja, pri namazu, dženazi, postu itd., rekao je: "...a zatim hadž u kojem, u odnosu na sve ostale ibadete, ima više razumu nedokučivih stvari."[2414]

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada je Ibrahim, Allahov prijatelj, došao na obredna mjesta, šejtan mu se ispriječio na velikom džemretu. Gađao ga je sa sedam kamenčića tako da je upao u zemlju. Ponovo mu se ispriječio na srednjem džemretu. Gađao ga je sa sedam kamenčića tako da je, ponovo, upao u zemlju. Zatim mu se ispriječio na malom džemretu. Opet ga je gađao sa sedam kamenčića*

---

el-Albani dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/37; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/408–409.

2412 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/552; *Ez-Zehire*, 3/108; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 23/150; *Sahihu fikhis-sunne*, 2/248; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/374; *Ahkamu remil-džimar*, str. 22.

2413 El-Buhari, 339/1610; Muslim, 502/1270.

2414 Vidjeti: *El-I'tisam*, 3/50.

dok nije upao u zemlju." Potom je Ibn Abbas rekao: "Šejtana gađate, a Ibrahimovu vjeru slijedite."[2415] Riječi Ibn Abbasa: "Šejtana gađate", ne trebaju se shvatiti bukvalno, tj. da se na mjestu bacanja kamenčića nalazi šejtan i da ga ljudi gađaju kamenčićima! Šejtana gađamo u smislu da je šejtan nekada gađan na tom mjestu, a slijedimo čistu Ibrahimovu vjeru, što je suština bacanja kamenčića, kako Aiša prenosi u hadisu u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Obilazak oko Kabe, hodanje između Safe i Merve i bacanje kamenčića propisani su da bi se Allah spominjao.*"[2416]

Šejh Ibn Usejmin kaže: "Neke hadžije su ubijeđene da na džemretima gađaju šejtana! Iako bacamo kamenčiće na tom mjestu, to ne znači da gađamo šejtana direktno, kao što je to činio Ibrahim, alejhis-selam, kako je navedeno u jednom predanju, a Allah najbolje zna da li je autentično. Mi, također, žurno hodamo između Safe i Merve pozivajući se na postupak Ismailove majke koja je to činila zbog gladi i žeđi ne bi li vidjela koga. Međutim, mi, iako trčali između Safe i Merve, ne činimo to istim povodom, već time izražavamo svoju pobožnost i pokornost Uzvišenom Allahu."[2417]

Propis bacanja kamenčića

U Džabirovom hadisu navodi se: "...kada je došao do džemreta, bacio je sedam kamenčića izgovarajući tekbir pri bacanju svakog od njih."[2418]

Obavljajući hadž, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, praktično je podučavao muslimane hadžskim obredima rekavši tom prilikom: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[2419]

2415 El-Hakim, 1/638/1713; El-Bejheki, 5/250/9693. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/37.

2416 Et-Tirmizi, 3/237/902; Ebu Davud, 2/185/1888; Ahmed, 6/64; Ibn Huzejma, 4/279/2882. Imam Et-Tirmizi ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh El-Albani slabim. Vidjeti: *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 98; *Daifu Suneni Ebi Davud*, str. 148.

2417 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/134, 141.

2418 Muslim, 485/1218.

2419 Muslim, 512/1297.

Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je bacanje kamenčića na Mini obavezno. Onaj ko ne izvrši ovu dužnost, obavezan je prinijeti žrtvu.[2420]

Uvjeti ispravnosti bacanja kamenčića

Da bi bacanje bilo ispravno, neophodno je ispuniti nekoliko uvjeta:

1. Bacati kamenčiće zasebno, sedam puta po jedan kamenčić. Ako bi hadžija odjednom bacio dva ili više kamenčića, smatralo bi se da je bacio jedan kamenčić, dakle, u tom slučaju morao bi baciti još šest puta po jedan kamenčić. Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole[2421], dok imam En-Nevevi navodi konsenzus o ovom pitanju.[2422]

Na jednom džemretu treba se baciti sedam kamenčića i tako je činio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kako se navodi u hadisu Džabira. Islamski se učenjaci razilaze u pogledu minimalnog broja bačenih kamenčića kojim bi se upotpunila obaveza bacanja. Većina njih smatra bacanje neispravnim ako se baci manje od sedam kamenčića.[2423] Nema sumnje da je najpreče slijediti sunnet Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u broju i načinu bacanja i ne odstupati od toga. Što se tiče bacanja više od sedam kamenčića na jednom džemretu, to se tretira pogrdnim postupkom i odstupanjem od upute i prakse Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem,[2424] što samo po sebi predstavlja nedaću.

2. Kamenčići trebaju pasti na mjesto bacanja, tj. u korito. U slučaju da hadžija promaši korito ili ne dobaci do njega, pa kamenčić padne pored korita, tada mora ponoviti bacanje tog kamenčića. Ovo je stav

2420 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/135; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 17/460; *Advaul-bejan*, 5/309.

2421 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/435; *El-Išraf*, 2/376; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/402; Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/550; *El-Hidaje*, 1/144; *El-Minhadž*, 8/151; *El-Medžmua*, 8/141; *Meunetu ulin-nuha*, 4/217; *El-Fevakihud--devani*, 1/557.

2422 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/141.

2423 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/67; *El-Mugni*, 3/234; *Ikmalul-mulim*, 4/371; *El-Minhadž*, 8/151; *Advaul-bejan*, 5/334; *Ahkamul-'ide*, str. 241.

2424 Vidjeti: *Ahkamuz-zijade*, 2/820–823.

izrazite većine učenjaka.[2425] Ibn Rušd[2426] i Ibn Kudama[2427] spominju konsenzus o ovom pitanju. Međutim, hanefijski učenjaci smatraju da će bacanje biti validno ako kamenčić padne u blizinu korita.[2428] Isto tako, ako kamenčić udari u zid i odbije se od njega, i tada treba ponovo baciti drugi kamenčić.[2429]

Hadžija koji baci kamenčić i posumnja da li je pao u korito ili nije, po preferirajućem mišljenju, treba ponovo baciti drugi kamenčić. Ovo je stav većine učenjaka.[2430]

3. Hadžija u pravom smislu riječi treba baciti kamenčiće. Ako bi došao do korita i jednostavno spustio kamenčiće u njega, bacanje bi bilo neispravno, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole.[2431]

4. Bacati kamenčiće po redu: prvo na malo, zatim na srednje i na veliko džemre. Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[2432] Ovaj redoslijed u bacanju kamenčića prenošen je s generacije na generaciju.[2433]

5. Bacati kamenčiće u odgovarajućem vremenu. O ovom pitanju više će riječi biti kasnije.

2425 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/219; *Ez-Zehire*, 3/108; *El-Medžmua*, 8/140; *El-Insaf*, 4/33; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/298; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/129, 132, 135.

2426 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/353.

2427 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/219.

2428 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/67; *El-Hidaje*, 1/144; *Tebjinul-hakaik*, 2/303.

2429 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/298; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/134–135.

2430 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/220; *El-Medžmua*, 8/140; *Ez-Zehire*, 3/109; *Mugnil-muhtadž*, 1/508; *El-Keššaf*, 2/586.

2431 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; *Ikmalul-mulim*, 4/379; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/561; *El-Hidaje*, 1/144; *Ez-Zehire*, 3/108; *El-Medžmua*, 8/133; *Tebjinul-hakaik*, 2/303; *El-Furua*, 3/378; *Meunetu ulin-nuha*, 4/216; *El-Keššaf*, 2/586; Abdurrahman b. Kasim, *El-Ihkam*, 2/485; *Advaul-bejan*, 5/319.

2432 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; *El-Mugni*, 3/485; *El-Medžmua*, 8/169; *El-Minhadž*, 9/41; *Nihajetul-muhtadž*, 1/690; *El-Keššaf*, 2/596; *Meunetu ulin-nuha*, 4/235; *El-Fevakihud-devani*, 1/557; *Menarus-sebil*, 1/259.

2433 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/108.

Napomene

• Islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga da li je validno bacanje nečega drugog osim kamenčića, kao komadića zemlje i sl. Većina islamskih učenjaka[2434], osim hanefijskih pravnika[2435], smatra da će bacanje biti ispravno samo ako se bace kamenčići.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na džemretima je bacio kamenčiće. Džabir kaže: "...kada je došao do džemreta, bacio je sedam kamenčića izgovarajući tekbir pri bacanju svakog od njih."[2436]

• Da bi bacanje kamenčića bilo ispravno, ne uvjetuje se da kamenčić udari u zid, nego je dovoljno da padne u korito.[2437]

Pohvalne radnje prilikom bacanja kamenčića

Da bi bacanje bilo potpunije i vrednije, lijepo je činiti sljedeće:

1. Prekinuti učenje telbije neposredno prije bacanja prvog kamenčića. Tako je postupio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu. Ibn Abbas kaže da je Usama b. Zejd jahao iza Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, na istoj jahalici od Arefata do Muzdelife, a od Muzdelife (Poslanik) je iza sebe stavio i Fadla, i tako su do Mine (s njim jahala) obojica. Ibn Abbas je potom rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije prestajao s učenjem telbije sve dok nije počeo bacati kamenčiće na velikom džemretu."[2438]

Većina islamskih učenjaka smatra da se telbija prestaje učiti na Mini prije početka bacanja kamenčića prvog dana Bajrama,[2439] za razliku od

2434 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/492; *El-Išraf*, 2/371; *El-Vesit*, 2/37; *El-Mugni*, 3/217; *El-Medžmua*, 8/137; *El-Minhadž*, 8/151; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/151; *El--Fevakihud-devani*, 1/557.

2435 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/144–145; *El-Ihtijar*, 1/197; *Bedaius-sanaia*, 2/360; *Et-Tatarehanijje*, 2/348; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/608.

2436 Muslim, 485/1218.

2437 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/139, 143; *Medžmuu muellefati-Tajjar*; 10/1527.

2438 El-Buhari, 326/1543–1544; Muslim, 505/1281.

2439 Vidjeti: *El-Umm*, 3/102; *El-Havil-kebir*, 4/184; *Et-Temhid*, 13/81; *El-Mebsut*, 4/20;

imama Malika[2440] koji smatra da učenje telbije prestaje s nastupanjem podnevskog vremena na dan Arefata, i imama Ibn Hazma[2441] koji smatra da se telbija prestaje učiti kada se baci zadnji kamenčić na velikom džemretu prvog dana Bajrama. Imam Malik odabrao je spomenuto mišljenje na osnovu prakse većine stanovnika Medine.[2442]

2. Prilikom bacanja kamenčića Mina treba biti s muhrimove desne, a Meka s lijeve strane. Abdurrahman b. Zejd kaže da je Abdullah b. Mesud prišao velikom džemretu (džemretul-akabi) i zauzeo takav položaj da mu je Kaba bila s lijeve, a Mina s desne strane, a zatim je bacio sedam kamenčića i rekao: "Ovako je bacao onaj kome je objavljeno poglavlje El-Bekara (tj. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem)."[2443]

Većina islamskih učenjaka smatra pohvalnim da prilikom bacanja kamenčića, isključivo na velikom džemretu, Meka (ili Kaba) bude s muhrimove lijeve, a Mina s desne strane.[2444] Štose tiče prva dva džemreta i načina bacanja kamenčića na njima, o tome će kasnije biti više riječi.

Napomena: Dozvoljeno je bacanje kamenčića na ovom mjestu s bilo koje strane i opisani položaj nije uvjet ispravnosti bacanja kamenčića.[2445] Ibn Munzir, Ibn Abdulberr[2446], Ibn Rušd[2447] i En-Nevevi[2448] spominju konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

El-Mugni, 3/216; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/504; *El-Hidaje*, 1/144; *El-Ihtijar*, 1/197; *El-Insaf*, 4/35; *El-Keššaf*, 2/587; *Muntehel-iradat*, 1/205; *Meunetu ulin-nuha*, 4/220; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/154; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/360; *Mesailul-džumhur*, 1/387.

2440 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/142; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/339.

2441 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/135–136.

2442 Vidjeti: *Et-Temhid*, 13/77; *Amelu ehlil-Medine*, 2/537–546.

2443 El-Buhari, 365/1748; Muslim, 511/1296.

2444 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/68; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/553; *Bedaius-sanaia*, 2/360; *El-Ihtijar*, 1/197; *El-Minhadž*, 8/151; *El-Medžmua*, 8/136; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/135; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101.

2445 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2446 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/211.

2447 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/352-353.

2448 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/37.

3. Donositi tekbire prilikom bacanja kamenčića. U prethodnom, Džabirovom hadisu navodi se: "Bacio je sedam kamenčića izgovarajući tekbir pri bacanju svakog od njih."[2449] Ibn Mesud je donosio tekbir prilikom bacanja svakog kamenčića.[2450]

Islamski učenjaci četiri pravne škole smatraju pohvalnim izgovaranje tekbira prilikom bacanja kamenčića.[2451] Izostavljanje izgovaranja ovih tekbira ne povlači za sobom nikakvu sankciju. Ibn Bettal[2452], Ibn Abdulberr[2453], kadija Ijad[2454] i Ibn Hadžer[2455] spominju konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Međutim, ovaj konsenzus, ipak, nije potvrđen budući da su neki učenjaci ove tekbire smatrali obaveznim.[2456]

Prilikom bacanja kamenčića tekbiri se donose povišenim glasom.[2457]

Napomena: Nakon bacanja kamenčića na velikom džemretu, hadžije se na tom mjestu neće zadržavati radi upućivanja dove. Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[2458] O ovom pitanju kasnije će biti više riječi.

4. Kamenčići trebaju biti mali. Ibn Abbas prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Nađi mi kamenčiće.*" Nakon što mu je našao sedam sitnih kamenčića, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: "*Bacajte poput ovih kamenčića*", a zatim je rekao: "*O, ljudi, dobro se*

2449 Muslim, 485/1218.

2450 El-Buhari, 366/1750.

2451 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/419; *El-Mebsut*, 4/20; *El-Vesit*, 2/34; *El-Mugni*, 3/218; *El-Hidaje*, 1/144; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/406; *El-Medžmua*, 8/132; *Ez-Zehire*, 3/97; *Šerhul-umde*, 3/527; *Mesailul-itifak*, str. 85.

2452 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/420.

2453 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/213.

2454 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/372; *El-Minhadž*, 9/36.

2455 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/681.

2456 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 8/263.

2457 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/372.

2458 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/218; *Ikmalul-mulim*, 4/378; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/555; *El--Hidaje*, 1/144; *El-Ihtijar*, 1/197; *Ez-Zehire*, 3/108; *Bedaius-sanaia*, 2/361; *El-Medžmua*, 8/165; *El-Minhadž*, 9/41; *El-Fevakihud-devani*, 1/558; *Meunetu ulin-nuha*, 4/219; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 317; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/152.

čuvajte pretjerivanja u vjeri, jer narode prije vas uništilo je pretjerivanje u vjeri."[2459]

U hadisu su spomenuti "hasal-hazf"[2460], حَصَى الخَذْفِ – sitni kamenčići – šljunak, oko čije stvarne veličine islamski učenjaci imaju različita, ali relativno bliska mišljenja.

Šafijski[2461] učenjaci i neki hanefijski[2462] pravnici smatraju da su ovi kamenčići veličine graška, dok hanbelije kažu da su manji od lješnjaka.[2463] Iz riječi nekih hanefijskih pravnika shvata se da ovi kamenčići trebaju biti tolike veličine da neće povrijediti hadžiju ako njima bude pogođen[2464], što aludira na to da se radi o relativno sitnim kamenčićima.

Ovom mišljenju ide u prilog hadis Sulejmana b. Amra koji kaže da je njegova majka rekla: "Vidjela sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dok je bacao kamenčiće s jahalice, a Fadl b. Abbas zaklanjao ga je straga (da ga neko ne pogodi). Govorio je: '*O, ljudi, ne ubijajte jedni druge; kada budete bacali, bacajte sitne kamenčiće (hasal-hazf).*'"[2465]

Imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o legitimnosti bacanja kamenčića ove veličine.[2466] Ako bi neko bacio veće ili manje kamenčiće

---

2459 Ibn Madža, 2/1008/3029; Ahmed, 1/347; Et-Taberani, 18/289/742; El-Hakim, 1/637/1711. El-Hakim, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 1/328; *Sahihu Sunen Ibni Madže*, 3/49; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/278 i 5/573; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81.

2460 To su, ustvari, sitni kamenčići koji se stave na vrh kažiprsta koji se zategne unazad, a potom pusti. Tako prst ima ulogu praćke. Ovaj je postupak Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranio u hadisu koji bilježe El-Buhari, 1199/5479, i Muslim, 809/1954.

2461 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/178; *El-Vesit*, 2/37; *El-Minhadž*, 8/151; *Šerhu menhedžit-tullab*, 2/182.

2462 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/547; *El-Ihtijar*, 1/195; *El-Fetaval-hindijje*, 1/233.

2463 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/217; *El-Insaf*, 4/32; *Meunetu ulin-nuha*, 4/215.

2464 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/20; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/485; *El-Hidaje*, 1/144.

2465 Ebu Davud, 2/207/1966; Ahmed, 3/503; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/285/2632; Et-Taberani, 25/161/389; El-Bejheki, 5/208/9540, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/551, i opaske na *El-Musned*, 25/495.

2466 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/137.

od spomenute veličine, njegovo bi bacanje bilo ispravno, ali smatra se da nije lijepo postupio. Ovo je stav većine islamskih učenjaka[2467], za razliku od hanbelijskih[2468] učenjaka i imama Ibn Hazma[2469] koji bacanje u tom slučaju ne smatraju validnim.

5. Bacanje kamenčića treba biti uzastopno, dakle, kamenčiće treba bacati jedan za drugim. Većina islamskih učenjaka smatra pohvalnim, ali ne uvjetom ispravnosti, uzastopno bacanje kamenčića tj. jedno za drugim, bez posebnih pauza među njima.[2470]

Napomene

• Islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga da li je dozvoljeno bacanje već korištenih kamenčića. Jedni smatraju da će bacanje biti ispravno[2471], dok drugi zabranjuju bacanje prethodno korištenih kamenčića[2472], iako se obje skupine razilaze oko pojedinosti vezanih za ovo pitanje. Allah najbolje zna, ali u bacanju već korištenih kamenčića ne bi trebalo biti smetnje, iako je bolje, izbjegavajući razilaženje, ne koristiti ih.[2473]

• Ako hadžiji prilikom bacanja pomanjka kamenčića, dozvoljeno mu je da ih uzme s poda (tla) na džemretima, jer je osnova da ti kamenčići nisu korišteni.[2474]

• Nije pohvalno prati kamenčiće prije njihovog bacanja.[2475] Od

2467 Vidjeti: *El-Umm*, 3/131; *El-Mudevvenetul-kubra*, 1437; *El-Ihtijar*, 1/197; *El-Minhadž*, 8/151; *El-Medžmua*, 125; *Et-Tatarehanijje*, 2/348.

2468 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/585; *Meunetu ulin-nuha*, 4/216; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/149,

2469 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/133.

2470 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/141; *Mugnil-muhtadž*, 1/507; *Mevahibul-Dželil*, 4/192; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/608.

2471 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/67; *El-Muhalla*, 7/188; *Bedaius-sanaia*, 3/357–358; *El-Medžmua*, 8/139; *Hil'jetul-ulema*, 3/341; El-Albani, *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 82; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/125–127, 231.

2472 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/436; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; *El-Mugni*, 3/217; *El-Kafi*, 1/550; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/13; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/137; *El-Fevakihud-devani*, 1/557.

2473 Vidjeti: *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 6/16; *Measilul-âmil-ahir*, str. 194–195.

2474 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/310; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/127.

2475 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/548; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/14; *Ez-Zehire*, 3/97; *El-Insaf*, 4/37; *El-Keššaf*, 2/585; *Mevahibul-Dželil*, 4/191; *Meunetu ulin-nuha*, 4/215.

Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije preneseno da je prao kamenčiće prije bacanja.[2476]

Ibn Munzir kaže: "U hadisima se ne navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prao kamenčiće niti da je naredio da se peru, niti njihovo pranje ima svrhu."[2477]

Šejh Ibn Usejmin ovaj je postupak ubrojao u novotarije.[2478]

• Bolje je imati abdest za vrijeme bacanja kamenčića, iako se ne uvjetuje.[2479]

Nafia kaže: "Nisam vidio da je Ibn Omer bacao kamenčiće a da se prethodno nije okupao."[2480] Kasim b. Muhammed b. Ebu Bekr es-Siddik (poznati medinski pravnik) prezirao je bacanje kamenčića izuzev (u stanju) kada je bio pod abdestom.[2481] Šafijski učenjaci smatraju pohvalnim kupanje prije bacanja kamenčića.[2482]

Imam Ahmed rekao je: "Lijepo je da (hadžija) obavlja sve obrede pod abdestom."[2483] Poznati tabiin Ata kazao je: "Nijedan obred neće obavljati osim pod abdestom."[2484]

• Hodočasniku je bolje da traži zasebne male kamenčiće, nego da razbija veće, jer tako sitni djelići razbijenih kamenčića mogu dospjeti do lica ili oka i povrijediti hadžiju.[2485]

2476 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/320; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/352.

2477 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/132.

2478 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/352; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/141.

2479 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/46, izdavač: En-Nida; *Bedaius-sanaia*, 2/354.

2480 Ibn Ebu Šejba, 3/386/15372, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/839.

2481 Ibn Ebu Šejba, 3/385/15366, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Ahkamu remil-džimar*, str. 106.

2482 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/77; *El-Medžmua*, 8/168.

2483 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 2/547; *El-Furua*, 3/371.

2484 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/212.

2485 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/217; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/137; *Zadul-mead*, 2/254; *El-Keššaf*, 2/584; *Meunetu ulin-nuha*, 4/215; *El-Fevakihud-devani*, 1/557; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/610; Es-Sanani, *El-Mensek*, str. 89; Bekr Ebu Zejd, *Et-Tahdis*, str. 103.

• Ako hadžija bude u nedoumici da li je bacio tri ili četiri, pet ili šest kamenčića, računat će manji broj, a ako se sumnja pojavi kasnije, nakon završenog bacanja, neće se obazirati na nju.[2486]

• Kamenčiće je bolje bacati desnom rukom, kako navode islamski učenjaci[2487], jer se desna ruka koristi za lijepe i pohvalne stvari. Kamenčići se bacaju tako što se ruka podigne iznad glave, a potom se kamenčići bace u korito. Ovako se prenosi od Ibn Abbasa i Ibn Omera.[2488]

Poznati malikijski učenjak El-Adevi kaže: "Kamenčiće treba bacati prstima, a ne iz šake. Treba ih bacati desnom rukom, izuzev ako osoba ne zna koristiti desnu ruku za bacanje."[2489]

Vrijeme bacanja kamenčića

Kada je u pitanju nastupanje vremena za bacanje kamenčića prvog dana Bajrama, islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja. Šafijski[2490] i hanbelijski[2491] učenjaci smatraju da je kamenčiće dozvoljeno bacati već od pola bajramske noći i ovo je stav Ataa, Ikrime i Ibn Ebu Lejle.[2492]

Ova skupina učenjaka dokazuje svoj stav sljedećim argumentima:

Abdullah, oslobođeni rob Esme, kćerke Ebu Bekra, prenosi da je Esma odsjela na Muzdelifi, zatim ustala i klanjala određeni period, a onda upitala: "Sinko moj! Je li zašao mjesec?" "Ne", odgovorio je Abdullah, a ona je, potom, klanjala još jedno vrijeme, a zatim ponovo upitala: "Je li zašao mjesec?" "Da", odgovorio je Abdullah, a ona je rekla: "Pa krenimo." Abdullah kazuje: "Tako smo putovali dok nije bacila kamenčiće. Zatim se vratila i klanjala sabah u svom šatoru, na što sam joj rekao: 'O, ti! Čini nam se da smo još u sumraku?' 'Sinko moj! Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ovo je dozvolio ženama.'"[2493]

2486 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/284.

2487 Vidjeti: *Šerhu umdetil-fikh*, 2/713; *El-Medžmua*, 8/137; *Mugnil-muhtadž*, 1/508; *Hašijetul-Adevi*, 1/681; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/265.

2488 Vidjeti: *El-Asarul-musnede*, 2/147–148.

2489 Vidjeti: *Hašijetul-Adevi*, 1/681.

2490 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/184; *El-Bejan*, 4/331; *El-Medžmua*, 8/132.

2491 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/60; *El-Mugni*, 3/219; *El-Mubdia*, 3/241; *El-Insaf*, 4/37.

2492 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/219; *El-Bejan*, 4/331.

2493 El-Buhari, 353/1679; Muslim, 510/1291.

Aiša kazuje: "Odsjeli smo na Muzdelifi. Sevda je kasnije zatražila dozvolu od Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da se vrati (na Minu) prije nego što počne gužva. Ona je bila sporog hoda, pa joj je on dozvolio. Tako se ona vratila prije gužve, a mi smo ostali (na Muzdelifi) sve do svanuća, a zatim smo se vratili zajedno s Vjerovjesnikom, sallallahu alejhi ve sellem. Da sam i ja zatražila dozvolu od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kao što je to učinila Sevda, voljela bih više nego bilo šta drugo što bi me moglo obradovati."[2494]

Ibn Abbas kaže: "Ja sam od onih koje je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, tokom noći s Muzdelife poslao (na Minu) sa svojim slabašnim ukućanima, prije nego što je on krenuo."[2495]

Hanefijski[2496] i malikijski[2497] učenjaci smatraju da je kamenčiće dozvoljeno bacati tek nakon nastupanja zore. Ovo je stav Ishaka b. Rahavejha[2498] i, po jednoj verziji, mišljenje imama Ahmeda.[2499]

Ovi učenjaci svoj stav dokazuju prethodnim hadisom Esme u kojem se navodi: "O, ti! Čini nam se da smo još u sumraku?"[2500] Ovdje je upotrijebljen izraz sumrak (ar. *gales*), koji označava prvo vrijeme sabaha kada još vlada tama.[2501]

Salim b. Abdullah kaže da je Abdullah b. Omer slao prije sebe svoje slabašne ukućane i oni bi stajali na Muzdelifi kod Mešaril-harama i slavili Uzvišenog Allaha onako kako su najbolje znali, a potom su se vraćali (na Minu) prije nego što bi imam obavio stajanje na Muzdelifi i prije nego što bi se vratio (na Minu). Neko od njih stigao bi na Minu za sabah--namaz, a neko bi došao poslije tog vremena i tada bi bacali kamenčiće

2494 El-Buhari, 353/1681; Muslim, 509/1290.
2495 El-Buhari, 352/1678; Muslim, 510/1293.
2496 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/68; *Bedaius-sanaia*, 2/361.
2497 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/372, *El-Istizkar*; 13/60, *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/51, *Ez-Zehire*, 3/96, *Mevahibul-Dželil*, 4/195, *Hašijetud-Dusuki*, 2/267.
2498 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/60.
2499 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/37.
2500 El-Buhari, 353/1681; Muslim, 510/1291.
2501 Vidjeti: *Et-Temhid*, 23/390; *El-Mebsut*, 4/63; *Lisanul-areb*, 6/156; *Tebjinul-hakaik*, 2/306; *Avnul-Ma'bud*, 2/45.

na velikom džemretu." Ibn Omer je rekao: "Ovima (slabašnima) je to dozvoljavao i Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."[2502]

Ibn Abbas kaže da ga je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, poslao sa svojom porodicom na Minu prvog dana Bajrama, da bace kamenčiće u zoru.[2503]

Najjači dokaz ovih učenjaka jesu riječi Ibn Munzira: "Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da je svoju obavezu izvršio onaj ko baci kamenčiće poslije zore, a prije izlaska sunca."[2504]

Konsenzus koji je o ovom pitanju naveo imam Ibn Munzir, sporan je.[2505] Prenosi se od Mudžahida, Tavusa, Sufjana es-Sevrija, Ebu Sevra, Ibrahima en-Nehaija da su smatrali zabranjenim bacanje kamenčića prije izlaska sunca.[2506] Ovo mišljenje odabrali su imam Ibn Hazm i zahirijski učenjaci[2507], Ibn Kajjim[2508], koji ga pripisuje skupini učenjaka, kao i šejh El-Albani[2509], a zastupa ga i šejh Abdulkerim Zejdan.[2510]

Ovi učenjaci svoj stav dokazuju hadisom u kojem Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u toku noći s Muzdelife poslao slabašne osobe iz svoje porodice i rekao: "*Ne bacajte kamenčiće prije izlaska sunca.*"[2511]

2502 El-Buhari, 352/1676; Muslim, 511/1295.

2503 Ahmed, 1/320; Et-Tajalisi, 4/448/2852; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/215, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti opaske na *El-Musned*, 5/100.

2504 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/362.

2505 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/270; *Tehzibus-sunen*, 5/291.

2506 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/60; *Et-Temhid*, 7/270; *El-Havil-kebir*, 4/185; *El-Mugni*, 3/219; *Tehzibus-sunen*, 5/291; *Rahmetul-umme*, str. 106; *Fethul-Bari*, 3/617; *Hukmu remil-džimar*, str. 28.

2507 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/135.

2508 Vidjeti: *Tehzibus-sunen*, 5/291; *Zadul-mead*, 2/252.

2509 Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 80; Seid el-Burejk, *El-Idžaz*, 2/638–639.

2510 Vidjeti: *El-Mufassal*, 2/239.

2511 Et-Tirmizi, 3/231/893; Ahmed, 1/326; Et-Tajalisi, 4/420/2826; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/217. Et-Tirmizi, Ibn Hibban i šejh El-Albani ovaj su hadis ocijenili ispravnim, a imam Ibn Hadžer dobrim. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/617; *Hidždžetun- -Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 80.

Dakle, shodno citiranom hadisu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio je određenim osobama da napuste Muzdelifu ranije, ali im nije dopustio bacanje kamenčića prije izlaska sunca.

Nema dvojbe da je najpreče slijediti praksu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, a on je bacio kamenčiće prvog dana Bajrama nakon izlaska sunca, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[2512] Islamski su pravnici jednoglasni u mišljenju da je bacanje poslije izlaska sunca ispravno, dok se razilaze u pogledu ispravnosti bacanja kamenčića prije toga.

Imam Ibn Munzir kaže: "Sunnet je bacati kamenčiće nakon izlaska sunca, kako je činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."[2513] Isto ovo rekao je i imam Ebu Bekr el-Kasani.[2514]

Džabir kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacio je kamenčiće prvog dana Bajrama u jutarnjem vremenu, a poslije toga (na dane tešrika) bacao je nakon nastupanja podnevskog vremena."[2515]

Ibn Abdulberr kaže: "Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da je postupio po sunnetu onaj ko počne bacati kamenčiće od izlaska sunca do nastupanja podnevskog vremena."[2516] Ovaj konsenzus spominju imam Ibn Hazm[2517], Ibn Rusd[2518], Ibn Kudama[2519], En-Nevevi[2520], El-Usmani[2521], El-Ajni[2522] i El-Merdavi.[2523]

2512 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74; *Tehzibus-sunen*, 5/291.
2513 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/9; *Fethul-Bari*, 3/617–618.
2514 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/361.
2515 Muslim, 513/1299.
2516 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/267; *El-Istizkar*, 13/59, 64.
2517 Vidjeti: *Meratibil-idžma*, str. 79.
2518 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/351.
2519 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/219.
2520 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/41.
2521 Vidjeti: *Rahmetul-umme*, str. 105.
2522 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/71.
2523 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/37.

Zaključak: Bacanje kamenčića prvog dana Bajrama počinje nakon izlaska sunca, na što ukazuju riječi i praksa Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Osobe koje imaju opravdanje mogu napustiti Muzdelifu prije zore, ali će bacati kamenčiće tek nakon izlaska sunca, shodno oporuci Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem. Ovo je najispravniji način kada je u pitanju bacanje kamenčića prvog dana Bajrama. U slučaju da osobe koje imaju validno opravdanje bace kamenčiće prije ovog vremena, bacanje će biti ispravno, a Allah najbolje zna.

Kamenčiće je najbolje baciti do podne i to je odabrano vrijeme za bacanje.

Ibn Abdulberr kaže: "Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da je postupio po sunnetu onaj ko baci kamenčiće do nastupanja podnevskog vremena."[2524] Ovaj konsenzus spominju imam Ibn Rušd[2525] i El-Ajni.[2526] Islamski su pravnici, također, jednoglasni u pogledu toga da je bacanje do zalaska sunca ispravno. Konsenzus o ovom pitanju spominju Ibn Abdulberr[2527], Ibn Rusd[2528], El-Kurtubi[2529] i El-Ajni.[2530]

Međutim, nije sporno bacanje kamenčića ni poslije ovog vremena.

Ibn Abbas kaže da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, na Mini na Bajram upitan o hadžskim obredima koji nisu obavljeni ustaljenim redoslijedom, pa je čovjeku koji mu je postavio pitanje odgovorio: "*Nisi grješan!*" Potom mu je jedan čovjek rekao: "Obrijao sam (glavu) prije nego što sam zaklao kurban?" "*Zakolji* (naknadno), *nisi grješan!*", rekao je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem. "Bacio sam kamenčiće, pošto sam omrknuo?", reče drugi. "*Nisi grješan!*", odgovorio je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[2531]

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pojasnio je prvo vrijeme u kojem se mogu bacati kamenčići, a prešutio je završno vrijeme. U prethodnom

---

2524 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/267; *El-Istizkar*, 13/59, 64.
2525 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/351.
2526 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/71.
2527 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/268; *El-Istizkar*, 13/64.
2528 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/351.
2529 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/10.
2530 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/71.
2531 El-Buhari, 363/1735.

hadisu spomenuto je da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, potvrdio ispravnost bacanja kamenčića.

Stoga su učenjaci hanefijske[2532] i neki učenjaci šafijske[2533] pravne škole preferirali dozvolu bacanja kamenčića do zore jedanaestog zul-hidžeta. Ovo mišljenje odabrali su Šafija, Ebu Sevr[2534] i Ibn Munzir[2535], a od savremenih učenjaka preferiraju ga šejh Ibn Baz[2536] i Ibn Usejmin.[2537]

Nema sumnje da je najbolje završiti s bacanjem kamenčića do podnevskog vremena ili eventualno do zalaska sunca, jer su islamski učenjaci jednoglasni u mišljenju da je bacanje u tom vremenu validno, a Allah najbolje zna.

Zastupništvo za bacanje kamenčića

Ko nije u mogućnosti, iz opravdanog razloga[2538], prije prestanka vremena[2539] da lično baci kamenčiće, dužan je nekoga opunomoćiti da to učini za njega. Uzvišeni Allah ne opterećuje Svoje robove mimo njihovih mogućnosti, a hodočasnik koji nije u stanju da baci kamenčiće, najviše što može učiniti jeste da opunomoći nekoga da to učini za njega.[2540] Ako je dozvoljeno obaviti hadž za nekoga, svakako da je onda dozvoljeno i baciti kamenčiće za drugu osobu.[2541] Ovo je stav učenjaka hanefijske[2542], šafijske[2543] i hanbelijske[2544] pravne škole.

2532 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/64; *Bedaius-sanaia*, 2/324; *Tebjinul-hakaik*, 2/314; *Umdetul-kari*, 10/71; *Hašijetu-Šelebi*, 2/305.

2533 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/37; *El-Idâh*, str, 311.

2534 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/65; *Et-Temhid*, 7/255; *El-Mugni*, 3/219.

2535 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/219.

2536 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/144.

2537 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/127.

2538 Kao: bolesti, pozna starost, visok stepen trudnoće, opća tjelesna slabost, veće ozljede na stopalima zbog dužeg hodanja i slično tome.

2539 Bacanje kamenčića je ibadet koji je vremenski ograničen, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/325.

2540 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/333.

2541 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/204; *El-Vesit*, 2/37; *El-Medžmua*, 8/175; *El-Keššaf*, 2/597; *Ahkamu remil-džimar*, str. 122.

2542 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/69; *Bedaius-sanaia*, 2/323; *El-Bahrur-raik*, 2/375.

2543 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/37; *El-Bejan*, 4/355; *El-Medžmua*, 8/174; *Mugnil-muhtadž*, 1/508.

2544 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/256; *El-Kafi*, 1/557; *El-Keššaf*, 2/597; *Advaul-bejan*, 5/332.

Islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja o tome da li zastupnik treba prvo baciti kamenčiće za sebe, a potom za opunomoćitelja ili može prvo baciti za njega, pa onda za sebe. Većina učenjaka smatra da zastupnik mora prvo baciti za sebe, a potom za opunomoćitelja.[2545]

Najpreče i najsigurnije jeste da zastupnik prvo baci kamenčiće za sebe na sva tri džemreta, a potom se vrati i baci za opunomoćitelja.[2546] Neki su učenjaci dozvolili zastupniku da baci za sebe na prvom, malom džemretu, a potom za opunomoćitelja, i tako na ostala dva džemreta.[2547] U ovom slučaju hodočasnik koji baca za nekoga ne bi se morao vraćati nazad do prvog džemreta i ponovo bacati kamenčiće, što je znatno olakšanje.

Napomene

• Nije ispravno baciti jedne kamenčiće za sebe i za drugu osobu spajajući dva bacanja u jednom.[2548]

• Neki učenjaci smatraju da je čovjeku koji nije u stanju lično bacati kamenčiće pohvalno da prisustvuje bacanju ako je u mogućnosti[2549], a većina islamskih pravnika smatra pohvalnim da opunomoćitelj svojom rukom preda kamenčiće zastupniku da bi tako imao, barem simbolično, učešće u bacanju kamenčića[2550], a Allah najbolje zna.

Hutba na Mini

Ibn Abbas kazuje da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, održao govor na Bajram, rekavši: "*Ljudi! Koji je ovo dan?*" "Častan i svet dan (u kojem je zabranjeno ratovanje)", rekli su prisutni. "*A koji je ovo grad?*", upitao je Vjerovjesnik. "Častan i svet grad", odgovorili su oni.

2545 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra*, 1/399; *El-Muhalla*, 7/274; *El-Havil-kebir*, 4/204; *El-Mugni*, 3/108; *El-Medžmua*, 8/175; *Hil'jetul-evlija*, 3/342; *Šerhu menhedžit-tullab*, 2/182; *Hašijetul-Džemel*, 4/169; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/76.

2546 Vidjeti: *El-Fetavas-Siadijje*, str. 178.

2547 Vidjeti: *Hašijetu-Budžejremi*, 2/182–183; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/306; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/119, 231.

2548 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/168; *El-Medžmua*, 8/175.

2549 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/597.

2550 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/203–204; *El-Mugni*, 3/108; *El-Bejan*, 4/355; *El-Kafi*, 1/557; *Bedaius-sanaia*, 2/323; *El-Bahrur-raik*, 2/375, 381.

"Koji je ovo mjesec?", upitao je opet Vjerovjesnik. "Svet i neprikosnoven mjesec", rekli su oni. *"Pa zaista"*, nastavio je on, *"vaši životi, vaša imanja i vaše časti sveti su vam kao što vam je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem gradu, u ovom vašem mjesecu."* Potom je ovu izjavu ponovio nekoliko puta, a onda je podigao glavu (prema nebu) i rekao: *"Allahu moj! Jesam li* (naredbu) *saopćio? Allahu moj! Jesam li* (naredbu) *saopćio?"* "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život", rekao je Ibn Abbas, "njegova oporuka njegovim sljedbenicima jeste: *'Neka ovo prisutni dostavi* (prenese) *odsutnom! Ne vraćajte se poslije mene nevjerovanju* (zabludi) *pa da se međusobno ubijate.'"*[2551]

Učenjaci šafijske[2552] i hanbelijske[2553] pravne škole, te imam Zufer[2554] od hanefijskih učenjaka, smatraju pohvalnim da vođa muslimana ili njegov zamjenik održi prigodan govor (hutbu) prvog dana Bajrama na Mini, na što aludira citirani hadis. Cilj spomenute hutbe jeste podučavanje ljudi obredima koji se obavljaju u tom vremenu.[2555] Oko samog vremena hutbe na Mini postoji razilaženje među učenjacima.[2556]

Islamski su učenjaci jednoglasni u pitanju održavanja arefatske hutbe[2557], a razilaze se u pogledu toga koliko se puta predvodnik (imam) muslimana obraća ljudima na hadžu. Hanefijski učenjaci smatraju da će se obratiti tri puta: osmog, devetog i jedanaestog zul-hidžeta.[2558] Malikijski učenjaci smatraju da se imam obraća hadžijama također tri puta: sedmog, devetog i dvanaestog zul-hidžeta[2559], a šafijski učenjaci smatraju da se imam obraća hadžijama četiri puta: sedmog, devetog, desetog i dvanaestog zul-hidžeta.[2560] Hanbelijski pravnici smatraju da

2551 El-Buhari, 364/1739.
2552 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/166; *El-Bejan*, 4/360; *El-Medžmua*, 8/94; *Mugnil-muhtadž*, 1/507.
2553 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/229; *Meunetu ulin-nuha*, 4/227.
2554 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/53.
2555 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/171; *Šerhus-sunne*, 7/219; *El-Mugni*, 3/229; *Tebjinul--hakaik*, 2/287; *Fethul-Bari*, 3/666, 674; *El-Bahrur-raik*, 2/361.
2556 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/156; *Fethul-Bari*, 3/666.
2557 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/498; *Medžmuu fetava*, 24/179; *Fethul-Bari*, 3/671.
2558 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/53; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/478; *Tebjinul-hakaik*, 2/287.
2559 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/171.
2560 Vidjeti: *El-Havil-kebir*; 4/166; *El-Vesit*, 2/22; *El-Medžmua*, 8/86.

se imam obraća hadžijama tri puta: devetog, desetog i dvanaestog zul--hidžeta[2561], a Allah najbolje zna.

Hadžski kurban – el-hedj

Klanje hadžskog kurbana veliki je simbol ovog temeljnog ibadeta. Uzvišeni Allah kaže:

...فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ..﴿١٩٦﴾

"**Ko bude obavljao umru s hadžom, neka zakolje kurban do kojeg može doći.**"[2562] U drugom ajetu, govoreći o hadžskom kurbanu, Uzvišeni kaže:

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ..﴿٣٧﴾

"**Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići vaša bogobojaznost.**"[2563] Da bi kurban bio ispravan, treba, u krajnjem slučaju, zaklati ovcu[2564] (ili kozu).

Na Bajram, hadžije obavljaju četiri radnje: bacaju kamenčiće, kolju kurbane, briju glave i obavljaju tavaf (i sa'j).[2565] Kadija Ijad[2566] i Ibn Hadžer navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[2567]

Enes b. Malik prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, došao na Minu i bacio kamenčiće, potom se vratio na mjesto gdje je odsjeo na Mini i zaklao kurban, a zatim je obrijao svoju glavu.[2568]

Sunnet je prvo baciti kamenčiće, zatim zaklati kurban, a potom obrijati glavu (ili skratiti kosu). Ibn Abdulberr[2569], Ibn Rušd[2570], Ibn Hadžer[2571] i Ed-

2561 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/206, 229 i 236; *El-Kafi*, 1/545, 553, 557; *El-Insaf*, 4/28, 42.
2562 El-Bekara, 196.
2563 El-Hadždž, 37.
2564 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/474.
2565 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/189; *El-Mugni*, 3/231; *El-Minhadž*, 9/45; *Tejsirul-allam*, 2/107.
2566 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/389.
2567 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/667.
2568 Muslim, 514/1305.
2569 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/321; *Et-Temhid*, 7/267.
2570 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/352.
2571 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/667.

-Dusuki[2572] navode konsenzus učenjaka o pitanju spomenutog redoslijeda.

Međutim, nije sporno izmijeniti spomenuti redoslijed. Ibn Abbas kaže da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, na Mini na Bajram upitan o hadžskim obredima koji nisu obavljeni ustaljenim redoslijedom, pa je čovjeku koji je postavio pitanje odgovorio: "*Nisi grješan.*" Potom mu je jedan čovjek rekao: "Obrijao sam (glavu) prije nego što sam zaklao kurban?" "*Zakolji* (naknadno), *nisi grješan*", rekao je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem. "Bacio sam kamenčiće pošto sam omrknuo?", reče drugi. "*Nisi grješan*", odgovorio je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[2573]

U drugoj verziji ovoga hadisa navodi se da je Abdullah b. Amr rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nije bio upitan ni o čemu što je učinjeno ranije, niti za nešto što je učinjeno kasnije, a da nije odgovorio: '*Nisi grješan, učini* (sada)!'"[2574]

Ukoliko bi hadžija izmijenio spomenuti redoslijed, njegovi obredi bili bi ispravni, po mišljenju svih učenjaka, osim što neki u tom slučaju obavezuju hadžiju na iskupljenje prinošenjem žrtve.[2575] Mudžahid, Tavus, Hasan el-Basri, Seid b. Džubejr, Ata, Ebu Jusuf, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, Ishak, Ebu Sevr, Davud, Ibn Džerir et-Taberi[2576], Ibn Hazm[2577], zatim učenjaci šafijske[2578] i hanbelijske pravne škole smatraju da hadžija nije dužan iskupiti se. Ebu Hanifa[2579] i Malik[2580] u ovom slučaju obavezuju hadžiju na iskupljenje, s tim da dozvoljavaju klanje kurbana prije bacanja kamenčića. Što se tiče klanja kurbana prije bacanja kamenčića, imami

2572 Vidjeti: *Hašijetud-Dusuki*, 2/268.

2573 El-Buhari, 363/1735.

2574 El-Buhari, 35/83; Muslim, 515–516/1306.

2575 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/231.

2576 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/323; *El-Mugni*, 3/231; *Tebjinul-hakaik*, 2/375; *Mirkatul-mefatih*, 5/559.

2577 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/181.

2578 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/187; *El-Minhadž*, 5/47.

2579 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/41–42; *Bedaius-sanaia*, 2/331; *Tebjinul-hakaik*, 2/375; *El-Bahrur-raik*, 3/26; *Mirkatul-mefatih*, 5/559

2580 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/321; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/352.

Ibn Rušd[2581] i Ibn Mulekkin[2582] navode konsenzus učenjaka o dozvoljenosti tog postupka.

Propis hadžskog kurbana

Hadžija koji obavlja hadž i umru razdvojeno – mutemetia, obavezan je zaklati kurban, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[2583] Uzvišeni Allah kaže:

فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ..﴿١٩٦﴾

"Ko bude obavljao umru s hadžom, neka zakolje kurban do kojeg može doći."[2584]

Među islamskim učenjacima nema razilaženja u pogledu toga da se spomenuti ajet odnosi na osobu koja obavlja hadž i umru razdvojeno (mutemetia). Ibn Abdulberr[2585], Ibn Rušd[2586] i El-Kurtubi[2587] o ovom pitanju navode konsenzus učenjaka, a prenijeli su ga En-Nevevi[2588], Ibn Hadžer[2589] i El-Mubarekfuri[2590], bez ikakvog prigovora.

Što se tiče osobe koja obavlja hadž i umru spojeno (kârin), po mišljenju izrazite većine učenjaka, ona je, također, dužna da zakolje hadžski kurban.[2591] Ovo je stav učenjaka hanefijske[2592], malikijske[2593], šafijske[2594] i hanbelijske[2595] pravne škole.

2581 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/352.
2582 Vidjeti: *El-I'lam*, 6/351.
2583 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/326; *El-Insaf*, 3/440; *El-Keššaf*, 2/494.
2584 El-Bekara, 196.
2585 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/342; *El-Istizkar*, 11/209.
2586 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/332.
2587 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/386.
2588 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/135.
2589 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/494.
2590 Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, 3/482.
2591 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/243; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/335; *Er-Revdatun-nedijje*, 1/644.
2592 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/25–26; *'Iebjinul-hakaik*, 2/307; *Umdetul-kari*, 9/187, 204; *El--Bahrur-raik*, 2/386; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/611; *I'laus-sunen*, 10/325.
2593 Vidjeti: *El-Išraf*, 2/328; *El-Kafi*, 1/150; *Et-Temhid*, 15/230.
2594 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/18; *El-Medžmua*, 7/137, 164; *Tarhut-tesrib*, 5/140.
2595 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/243; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/82; *El-Furua*, 3/235; *Muntehel-iradat*, 1/180.

Što se tiče osobe koja obavlja samo hadž (mufrid), ona nije obavezna da zakolje hadžski kurban, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka[2596], a ako, pak, zakolje kurban, postupila je lijepo, po konsenzusu učenjaka[2597].

Sudioništvo u kurbanu

Izraz "el-hedj" koji se koristi za hadžski kurban obuhvata sitnu stoku (ovce i koze), krave i deve, a isto tako obuhvata i učešće više osoba u krupnoj stoci.[2598] Ibn Abbas je rekao: "Kurban za mutemetiu je deva, krava, ili ovca, ili sudioništvo u jednoj krupnoj žrtvi."[2599]

Većina islamskih učenjaka dozvoljava da u žrtvovanju deve ili krave učestvuje sedam osoba. To je stav učenjaka hanefijske, šafijske i hanbelijske pravne škole.[2600]

Džabir b. Abdullah govorio je: "U godini Hudejbije, sedmerica bi učestvovala u devi kao kurbanu ili u kravi kao kurbanu."[2601]

Nakon što je spomenuo brojna predanja o tome da u devi, odnosno u kravi kao kurbanu mogu učestvovati sedmerica, Ibn Hazm je zaključio: "To je potvrđeno od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i tretira se konsenzusom ashaba."[2602]

Imam Malik nije dopuštao da u jednoj životinji (devi ili kravi) učestvuje sedam osoba, osim ako se radi o ukućanima.[2603]

2596 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/570; *El-Medžmua*, 7/137; *Tebjinul-hakaik*, 2/307; *Tarhut-tesrib*, 5/23.

2597 Vidjeti: *Er-Revdatun-nedijje*, 1/644. Vidjeti također: *El-Mebsut*, 4/21; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/571; *El-Mevasuatul-fikhijje*, 5/285.

2598 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/149; *El-Binaje*, 4/483.

2599 El-Buhari, 354/1688.

2600 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/151–152; *Et-Temhid*, 7/47 (*Fethul-Malik*); *El-Mebsut*, 12/11; *El-Muhezzeb*, 10/48 (*El-Medžmua*); *Bedaius-sanaia*, 4/207; *El-Furua*, 3/397; *El-Insaf*, 4/76; *Umdetul-kari*, 10/48; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/462; *Mesailul-džumhur*, 1/403.

2601 Muslim, 9/57/1318.

2602 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/152.

2603 Vidjeti: *El-Istizkar*, 5/441; *El-Munteka*, 4/186–187.

U jednom hadisu navodi se da je Ibn Abbas rekao: "Bili smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, na putu i nastupio je Kurban-bajram. Sedmerica su učestvovala u jednoj kravi, a deseterica u devi."[2604]

Nema sumnje da je hadis koji prenosi Džabir ispravniji od navedenog Ibn Abbasovog predanja i preče je postupati po njemu.

Imam Et-Tahavi kaže: "Argumenti jedinstveno ukazuju na to da krava i deva ne vrijede za više od sedam osoba. To je dokaz da u hadisu koji prenosi Ibn Abbas postoji greška ili da je dokinut."[2605]

U lancu prenosilaca prethodnog Ibn Abbasovog predanja nalazi se Husejn b. Vakid el-Mervezi, koji je generalno pouzdan prenosilac, ali neka njegova predanja odbacio je imam Ahmed govoreći: "U hadisima koje prenosi Husejn b. Vakid postoje dodaci, a odakle se pojaviše – ne znam."[2606]

Ibn Hadžer u vezi s njim kaže: "Pouzdan je, ali griješi."[2607]

Ebu Džafer et-Tahavi i Ibn Rušd naveli su konsenzus učenjaka o tome da nije dopušteno učestvovanje više od sedam osoba u jednoj devi ili kravi kada je riječ o kurbanu.[2608] Pa ipak, poznato je da su Seid b. El-Musejjib, Ishak b. Rahavejh, Ibn Huzejma i neki drugi islamski autoriteti zastupali mišljenje da je dopušteno da deseterica učestvuju u jednoj devi kao kurbanu.[2609] Odatle je ispravno kazati sljedeće: Na osnovu jasnih argumenata, većina islamskih učenjaka iz reda ashaba i kasnijih generacija zabranjuje da u kurbanu deve ili krave učestvuje više od sedam osoba.[2610]

2604 Et-Tirmizi, 5/52/1501; Ahmed, 3/129/2484; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 4/355/1132; Et-Taberani, 11/266/11929. Imam Et-Tirmizi ovo je predanje okarakterizirao dobrim, a šejh El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Aridatul-ahvezi*, 4/12; *Miškatul-mesabih*, 1/462.

2605 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/160; *El-Istizkar*, 5/445.

2606 Vidjeti: *Mizanul-i'tidal*, 1/549; *Tehzibut-tehzib*, 2/321.

2607 Vidjeti: *Takribut-tehzib*, 1/180.

2608 Vidjeti: *El-Istizkar*, 5/445; *Nejlul-evtar*, 5/120.

2609 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/382; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 3/232; *Mirkatul-mefatih*, 3/509; *Nejlul-evtar*, 5/120, 143.

2610 Uporediti: *Šerhus-sunne*, 4/355.

Stepenovanje vrijednosti kurbana

Islamski učenjaci razilaze se u vezi s pitanjem koja je vrsta životinja vrednija za kurban. Većina pravnika smatra da su najvrednije deve, zatim krave, potom ovce, a onda koze. Ovo je stav učenjaka hanefijske, šafijske, hanbelijske pravne škole i malikijskih autoriteta Ešheba i Ibn Šabana.[2611]

Ovi učenjaci svoj stav dokazuju hadisom Ebu Hurejre u kojem se navodi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: *"Ko se okupa u petak onako kako se kupa od džunupluka, a zatim ode u džamiju u prvom satu, taj kao da je (za kurban) žrtvovao devu. Onaj ko ode u drugom satu, taj kao da je žrtvovao kravu, a onaj ko ode u trećem satu, kao da je žrtvovao ovcu."*[2612]

Imam Malik i apsolutna većina učenjaka malikijske pravne škole smatraju da su ovce najvrednije za kurban, potom krave, a naposljetku deve.[2613]

Oni se pozivaju na hadis koji prenosi Enes b. Malik, a u kojem se navodi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za kurban zaklao dva ovna.[2614]

Dakle, deva za kurban vrednija je od krave, a krava od bravčeta. Ovo vrijedi u slučaju kada jedna osoba prinosi devu ili kravu. Međutim, ako u jednoj devi ili jednoj kravi učestvuje sedam osoba, tada je klanje bravčeta bolje, tim prije jer je vrednije prinijeti sedam žrtava nego jednu.[2615]

Što se tiče izgleda kurbana, starosne dobi, mahana i drugih propisa, o tome je više riječi bilo u knjizi *Kurban i akika – pravni propisi*.[2616] Ova svojstva ista su u pogledu hadžskog i klasičnog kurbana.[2617]

2611 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 15/77; *El-Mugni*, 3/294; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/430; *El-Medžmua*, 8/368; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/161; *Tarhut-tesrib*, 3/162; *Fethul-Bari*, 10/14; *Umdetul-kari*, 6/173; *Advaul-bejan*, 5/434.

2612 El-Buhari, 191/881; Muslim, 8/112/850.

2613 Vidjeti: *Et-Temhid*, 22/29; *El-Istizkar*, 5/416; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 140.

2614 El-Buhari, 1213/5558; Muslim, 13/100/1966.

2615 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/368; *Mugnil-muhtadž*, 6/127; *El-Insaf*, 4/73; *El-Keššaf*, 2/619.

2616 Vidjeti: Safet Kuduzović, *Kurban i akika*, str. 34–112.

2617 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/158.

Vrijeme klanja kurbana

Sveznajući Allah propisao je klanje kurbana u najboljem danu, kao što se navodi u Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, hadisu koji prenosi Abdullah b. Kurt: "*Najveći dan kod Allaha jeste dan u kojem se prinosi žrtva, a zatim dan nakon Kurban-bajrama.*"[2618] Ukba b. Amir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dan Arefata, dan klanja kurbana i dani tešrika, naši su blagdani.*"[2619]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: "Najbolji dan u sedmici jeste petak, po konsenzusu islamskih učenjaka, a najbolji dan u godini jeste Kurban-bajram."[2620] Ibn Redžeb[2621] tvrdi da je Kurban-bajram vredniji od Ramazanskog bajrama.

Dakle, klanje kurbana počinje na Bajram.[2622] Uzvišeni Allah kaže:

...وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ...﴿١٩٦﴾

"**A glave svoje, dok kurbani ne stignu do mjesta svoga, ne brijte.**"[2623] Shodno citiranom ajetu, hadžije neće brijati glave dok kurbani do svojih mjesta ne stignu, a glave se briju na Bajram nakon bacanja kamenčića, po konsenzusu islamskih učenjaka, kako smo prethodno spomenuli.

Po mišljenju većine islamskih učenjaka, kurban je dopušteno zaklati i dva dana poslije Bajrama (tj. do zalaska sunca dvanaestog zul-hidžeta), a autoriteti šafijske pravne škole i šejhul-islam Ibn Tejmijja smatraju da se može zaklati i tri dana poslije Bajrama.[2624]

2618 Ebu Davud, 2/153/1765; Ahmed, 14/376/18976, valorizacija: Šakir; Ibn Huzejma, 4/273/2866; Ibn Hibban, 7/51/2811, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 1/242.

2619 Et-Tirmizi, 3/417/773; Ebu Davud, 2/320/2419; Ed-Darimi, 2/22/1764. Et-Tirmizi, El-Hakim, El-Munziri, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, 3/419; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/403; *Irvaul-galil*, 4/130–131.

2620 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 25/288.

2621 Vidjeti: *Letaiful-mearif*, str. 482.

2622 Vidjeti: *El-Mugni*, 9/247.

2623 El-Bekara, 196.

2624 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/20 (*Fethul-Malik*); *El-Mugni*, 3/464; *El-Medžmua*, 8/348, 360–361; *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, 1/252; *Hil'jetul-ulema*, 3/370; El-Kirmani, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 20/122; *Zadul-mead*, 2/319; *Umdetul-kari*, 21/114; *Fethul-Bari*, 10/10;

Mišljenje šafijskih učenjaka utemeljeno je na Poslanikovim, sallallahu alejhi ve sellem, riječima: "*Dani tešrika jesu dani predviđeni za klanje.*"[2625]

Što se tiče dokazâ većine islamskih učenjaka, to su izjave određenih ashaba.[2626]

Nafia prenosi da je Ibn Omer rekao: "Kurban se može klati dva dana nakon Bajrama."[2627]

Katada prenosi da je Enes b. Malik izjavio: "Kurban se kolje nakon Bajrama još dva dana."[2628]

Slična se izjava prenosi od Omera, Alije, Ibn Abbasa i Ebu Hurejre, ali su lanci tih predanja diskutabilni.[2629]

Pored ova dva, postoje i neka druga mišljenja, ali su neosnovana i nije poznato da ih je zastupao neko od ashaba, tvrdi imam Ibn Abdulberr.[2630]

Konzumiranje kurbanskog mesa

Mutemetii i kârinu pohvalno je da pojedu nešto od kurbanskog mesa. Uzvišeni Allah kaže:

لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

"Da bi svjedoci bili koristi svojih i da bi ime Allahovo spominjali

El-Insaf, 4/86–87; *Šerhuz-Zerkani*, 3/111; *Nejlul-evtar*, 5/148; *I'laus-sunen*, 17/254; *Marifetu evkatil-ibadat*, 2/256.

2625 Ahmed, 13/143/16696; Ed-Darekutni, 4/188/4711–4713; El-Bejheki, 9/497/19239. Ebu Hatim er-Razi, El-Bejheki, Ibn Abdulberr, Ibn Turkmani, Ibn Hadžer, El-Ajni i neki drugi muhadisi prigovorili su ovom hadisu. Ibn Kajjim, Eš-Ševkani i El-Albani ipak smatraju da je hadis dobar zbog mnoštva lanaca prenosilaca kojima je prenesen. Vidjeti: Ibn Ebu Hatim, *Ilelul-hadis*, 3/15; *Et-Temhid*, 7/21 (*Fethul-Malik*); *El-Istizkar*, 5/452; *El-Dževherun-nekijj*, 9/498; *El-Medžmua*, 8/361; *Zadul-mead*, 2/319; *Fethul-Bari*, 10/11; *Et-Telhisul-habir*, 4/1492; *El-Binaje*, 12/27; *Nejlul-evtar*, 5/149; *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/617.

2626 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/360; *Umdetul-kari*, 21/148.

2627 Malik, 3/111/1071, s vjerodostojnim lancem prenosilaca.

2628 Ibn Bišran, *El-Emali*, 434. Preuzeto iz djela: *Asarus-sahabe*, 3/1106. Ibn Hazm je ovo predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/377.

2629 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/377.

2630 Vidjeti: *El-Istizkar*, 5/452; *Marifetu evkatil-ibadat*, 2/525–535.

u danima poznatim zato što ih je opskrbio životinjama domaćim. Jedite meso njihovo, a nahranite i siromaha ubogog."[2631]

Džabir kaže: "..zatim je (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) otišao na mjesto klanja i svojom rukom zaklao šezdeset tri deve. Potom je zadužio Aliju da nastavi s klanjem. Aliju je učinio partnerom u svom kurbanu (hedju). Naredio je da se od svake zaklane deve uzme dio mesa, stavi u posudu i skuha. Njih dvojica su jeli to meso i pili mesnu čorbu."[2632]

Aiša kazuje: "Krenuli smo (iz Medine) s Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, kada je ostalo pet dana od zul-ka'deta, naumivši obaviti samo hadž. Kada smo se približili Meki, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio je da se onaj ko uz sebe nema kurban, pošto izvrši tavaf oko Kabe i obavi hodanje (sa'j) između Safe i Merve, oslobodi ihrama. Kasnije, desetog zul-hidžeta, donesen nam je komad govođeg mesa i ja sam upitala: 'Šta je ovo?' Rečeno je: 'Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zaklao je goveče na ime kurbana za svoje supruge.'"[2633]

Citirani hadis je jasan dokaz o legitimnosti konzumiranja mesa hadžskog kurbana. Aiša je obavljala kirân, a druge supruge Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, temetua i sve su jele meso hadžskog kurbana.[2634]

Ovaj stav zastupaju učenjaci hanefijske[2635], malikijske[2636] i hanbelijske[2637] pravne škole. Što se tiče kurbana koji se zakolje na ime iskupnine zbog ostavljenog vadžiba ili zbog učinjenog prijestupa, većina učenjaka smatra da hadžija ne smije konzumirati meso kurbana koji je zaklao[2638], jer se to meso dijeli siromasima u Meki.

2631 El-Hadždž, 28.
2632 Muslim, 485/1218.
2633 El-Buhari, 358/1709; Muslim, 478/1211.
2634 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/662.
2635 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/181; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/161.
2636 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 105; *El-Fevakihud-devani*, 1/589.
2637 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/288; *El-Insaf*, 4/108.
2638 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/288; *El-Hidaje*, 1/181; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/161–162; *El--Medžmua*, 8/307; *Šerhul-umde*, 3/374; *El-Insaf*, 4/104.

Mjesto klanja kurbana

Hadžski kurbani kolju se isključivo u zaštićenoj zoni (haremu), a najbolje mjesto za njihovo klanje jeste Mina. Ovo je stav većine pravnika[2639], dok Ibn Abdulberr[2640] i Ibn Rušd[2641] navode konsenzus učenjaka o tome da je Mina mjesto na kojem se kolju kurbani.

Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Cijela Mina je mjesto za klanje* (kurbana)."[2642] Citirani hadis u različitim formama prenijelo je nekoliko ashaba.[2643]

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zaklao sam kurban ovdje, a na cijeloj Mini može se klati. Prinesite žrtve tamo gdje ste odsjeli.*"[2644]

Napomene

• Pohvalno je da hodočasnik lično zakolje hadžski kurban, ako za to postoji mogućnost, a ako mogućnost ne postoji, onda mu je dozvoljeno da nekoga opunomoći da to učini za njega.[2645] Džabir kaže: "...zatim je (Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem) otišao na mjesto klanja i svojom rukom zaklao šezdeset tri deve. Potom je zadužio Aliju da nastavi s klanjem."[2646]

U današnje vrijeme na Mini postoji velika klaonica gdje se kolju kurbani. Hadžije uplaćuju protuvrijednost kurbana, a sve ostalo klaonica preuzima na sebe. Pored toga, postoji mogućnost da hadžija u ovoj klaonici lično zakolje svoj kurban.

2639 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/387; *El-Mugni*, 3/465; *El-Hidaje*, 1/181; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/163; *El-Medžmua*, 7/401.

2640 Vidjeti: *Et-Temhid*, 24/424; *El-Istizkar*, 12/269 i 13/75.

2641 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/378.

2642 Ibn Huzejma, 4/254/2816; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/229/1194; El-Hakim, 1/633/1697, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 2/741; *Es-Silsiletus-sahiha*, 4/47–48.

2643 Vidjeti: *Nasbur-raje*, 3/60; *El-Bedrul-munir*, 6/235–237.

2644 Muslim, 485/1218.

2645 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/462.

2646 Muslim, 485/1218.

• Hadžija je dužan zaklati hadžski kurban i nije dužan, po preferirajućem mišljenju, prinijeti klasični kurban koji kolju muslimani na Bajram u mjestu boravka[2647], jer će prvi kurban nadomjestiti drugi. Nije preneseno da su Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi spajali dvije vrste kurbana.[2648] Od Omera, Aiše, Sa'da, Mudžahida, Alkame, El-Esveda, Eš-Šabija, Abdurrahmana b. Jezida, Nafie b. Džubejra, Ebu Ahvesa i drugih prenosi se da nisu klali klasični kurban dok su bili u obredima.[2649]

Zamjena za klanje kurbana

Ukoliko hodočasnik koji obavlja temetua ili kirân ne bude u mogućnosti da zakolje kurban, postit će deset dana, tri na hadžu i sedam po povratku kući.[2650] Uzvišeni Allah kaže:

...فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ...﴿١٩٦﴾

"Ko bude obavljao umru s hadžom, neka zakolje kurban do kojeg može doći! A onaj ko ga ne nađe, neka tri dana posti u danima hadža i sedam dana po povratku, to je punih deset dana."[2651]

Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon dolaska u Meku, rekao ljudima: "*Ko je od vas pribavio kurban, njemu nije dozvoljeno činiti ništa što mu je ranije bilo zabranjeno sve dok ne obavi svoj hadž, a ko nije nabavio sebi kurban, neka se obrije i oslobodi ihrama, a kasnije neka opet stupi u ihrame za hadž. Ko ne nađe kurban, neka posti tri dana u toku hadža i sedam kada se vrati svojoj kući.*"[2652]

2647 Vidjeti: *El-Mudevvenetul-kubra,* 1/550; *El-Mebsut,* 12/9; *El-Mesaliku fil-menasik,* 2/998; Ibn Redžeb, *Takrirul-kavaid,* 1/156; *El-Insaf,* 4/111. Hanefijski učenjaci ne obavezuju hadžiju putnika na klanje kurbana (tj. osim Mekelija i okolnih stanovnika) radi poteškoće koju put nosi sa sobom.

2648 Vidjeti: *Tehzibu sijakil- hidždže,* str. 58.

2649 Ibn Ebu Šejba, 3/268–269/14187–14199.

2650 Vidjeti: *Et-Temhid,* 8/355; *El-Mugni,* 3/242; *Bedaius-sanaia,* 2/389; *El-Medžmua,* 7/164; *Šerhul-umde,* 3/375

2651 El-Bekara, 196.

2652 El-Buhari, 355/1691; Muslim, 489/1227.

Islamski su učenjaci jednoglasni u pogledu toga da hadžija koji nije u mogućnosti da nabavi hadžski kurban treba postiti tri dana na hadžu i sedam po povratku. Ibn Munzir[2653] i Ibn Kudama[2654] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Vrijeme posta na hadžu

Muhrim koji nije u mogućnosti da prinese kurban može postiti tri dana od vremena ulaska u obrede, bilo da je nijetio umru (kao mutemetia) ili hadž (kao kârin). Uzvišeni Allah kaže:

...فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ...﴿١٩٦﴾

"A onaj ko ga ne nađe (tj. kurban), neka tri dana posti u danima hadža i sedam dana po povratku, to je punih deset dana."[2655]

Ovo je stav imama Es-Sevrija[2656], učenjaka hanefijske[2657] i hanbelijske[2658] pravne škole, a od savremenih učenjaka odabrao ga je Ibn Usejmin.[2659] Međutim, zabranjeno je postiti na Bajram, što je potvrđeno vjerodostojnim hadisom.[2660]

Napomena: Hadžija koji nema mogućnosti da zakolje kurban može postiti dan Arefata, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2661]

2653 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 72.
2654 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/243.
2655 El-Bekara, 196.
2656 Vidjeti: *Et-Istizkar*, 11/224.
2657 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/181; *El-Bahrur-raik*, 2/388.
2658 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/248; *El-Mubdia*, 3/175.
2659 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/376.
2660 El-Buhari, 415/1990; Muslim, 440/1137.
2661 Vidjeti: *Et-Temhid*, 21/164; *El-Istizkar*, 13/372.

Post u danima tešrika[2662]

Dani tešrika nisu dani posta, po mišljenju apsolutne većine islamskih učenjaka.[2663] Nubejša el-Huzeli prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dani tešrika su dani jela i pića.*"[2664]

Prenosi se da je Ebu Murra ušao kod Amra b. El-Âsa zajedno sa svojim sinom Abdullahom b. Amrom, pa ih je Amr ugostio, iznijevši im hranu. Na to je Ebu Murra rekao: "Ja postim", a Amr mu odgovori: "Jedi! U ovim danima Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naređivao je da jedemo, a zabranjivao je da postimo." Imam Malik tvrdi: "To su bili dani tešrika."[2665]

Ukba b. Amir prenosi da je Allahov Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dan Arefata, Kurban-bajram i dani tešrika naši su blagdani, to su dani jela i pića.*"[2666]

U drugom predanju navodi se da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Neka niko ne posti ove dane, jer su to dani jela i pića.*"[2667]

Iz ovog općeg propisa izuzima se jedino hadžija koji nije u mogućnosti da prinese kurban, a nije postio tri dana prije Bajrama.[2668] Aiša i Ibn Omer kazali su: "U pogledu posta danâ tešrika nije olakšano[2669] nikome izuzev

2662 Dani tešrika su jedanaesti, dvanaesti i trinaesti zul-hidže. Dakle, tri dana nakon Kurbanskog bajrama, s tim da oko trinaestog zul-hidžeta postoje izvjesna razilaženja, kao što postoje različita mišljenja u vezi s njihovim nazivanjem ovim imenom. Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/129 i 17/254; *Fethul-Bari*, 4/285; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/376.

2663 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/127.

2664 Muslim, 440/1141.

2665 Ebu Davud, 2/331–332/2418; Ahmed, 4/198; Ed-Darimi, 2/22/1767; El-Hakim, 1/600/1589. Ispravnim su ga ocijenili El-Hakim, En-Nevevi, Ez-Zehebi i El-Albani. Vidjeti: *El-Medžmua*, 6/442; *Irvaul-galil*, 4/130.

2666 Et-Tirmizi, 3/134/773; Ebu Davud, 2/332/2419; Ahmed, 4/152; Ed-Darimi, 2/22/1764; Et-Tahavi, 1/335; Ibn Huzejma, 3/292/2100; El-Hakim, 1/600/1586; El-Bejheki, 4/491/8462. Et-Tirmizi, El-Hakim, Ez-Zehebi i El-Albani ovu predaju ocjenjuju ispravnom. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/131.

2667 Ahmed, 5/224; Et-Tahavi, 1/429. Šejh El-Albani ocijenio ga je ispravnim. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/130.

2668 Vidjeti: *El-Istizkar*, 11/225; *Et-Temhid*, 12/127–128; *Muhtesaru fikhis-savm*, 169.

2669 Kada ashab u svom govoru upotrijebi formu pasiva, to kod većine učenjaka islamske

onome ko nije u mogućnosti da prinese kurban."[2670]

Tako Ibn Omer, Aiša, Urva, Ez-Zuhri, El-Evzai, Ishak, El-Buhari[2671], imam Ahmed[2672], po jednoj verziji, zatim učenjaci malikijske[2673] pravne škole dozvoljavaju post u ovim danima ukoliko hadžija (mutemetia ili kârin) ne bude u prilici da zakolje kurban. Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao Ibn Usejmin.[2674]

Ako bi hadžija, pak, napravio prijestup pa ne bi postio tri dana na hadžu, bio bi dužan, po mišljenju većine učenjaka, da naposti te dane pri povratku, pored sedam dana koje je, svakako, obavezan postiti, i ne bi bio dužan iskupljivati se.[2675]

Napomena: Dozvoljeno je postiti spomenute dane, bilo na hadžu ili po povratku, uzastopno ili razdvojeno. Uzvišeni Allah kaže:

...فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ... ﴿١٩٦﴾

"...**neka tri dana posti u danima hadža i sedam dana po povratku, to je punih deset dana.**"[2676] Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko ne nađe kurban, neka posti tri dana u toku hadža i sedam kada se vrati svojoj kući.*"[2677] Sasvim je očigledno da se ni u citiranom ajetu ni u hadisu ne uvjetuje uzastopni post. Ovaj stav zastupa

---

jurisprudencije ima propis hadisa Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Vidjeti: *Marifetu ulumil-hadis*, str. 21; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje*, str. 421; *El-Mustedrek*, 1/510; *El-Medžmua*, 5/191; *Fethul-Bari*, 3/204; *En-Nuket*, str. 190–193; *Et-Telhisul-habir*, 3/1237; *Umdetul-kari*, 4/171; *Tedribur-ravi*, 1/188; *El-Baisul-hasis*, str. 36.

2670 El-Buhari, 416/1997, 1998; Ed-Darekutni, 2/165/2258; Et-Tahavi, 1/428.

2671 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/128; *Fethul-Bari*, 4/285.

2672 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/249; *El-Furua*, 3/95.

2673 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/129; *Et-Istizkar*, 11/225; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 105; *Hašijetul-Adevi*, 1/701.

2674 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/376.

2675 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/250; *Revdatut-talibin*, 3/53, 55; *Ez-Zehire*, 3/185; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 105.

2676 El-Bekara, 196.

2677 El-Buhari, 355/1691; Muslim, 489/1227.

izrazita većina islamskih učenjaka[2678], a neki, čak, spominju i konsenzus.[2679]

Brijanje i skraćivanje kose

Prethodno smo spominjali propise vezane za brijanje i skraćivanje kose. Kazali smo da će mutemetia, nakon završenog umranskog sa'ja, skratiti svoju kosu ili je obrijati. Skraćivanje kose nakon umre bolje je, da bi ostalo dovoljno za brijanje na dan Bajrama.[2680] Što se tiče mufrida i kârina, oni neće brijati niti skraćivati kosu sve do Bajrama.[2681] Kârin, iako obavljao hadž i umru, neće brijati glavu niti skraćivati kosu osim jedanput, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2682] Brijanje ili skraćivanje kose najbolje je obaviti na Mini.[2683] Dakle, hadžija će na Bajram, bez obzira koju vrstu hadža obavljao, obrijati svoju glavu ili eventualno skraćivati kosu.

Napomena: Kârinu je bolje da, nakon dolaznog tavafa i sa'ja, skrati kosu i svoj kirân preobrazi u temetua hadž, jer ne postoji razlika u pogledu kurbana, i jedan i drugi su dužni zaklati hadžski kurban. Ako, ipak, želi obaviti kirân, neće brijati glavu niti kratiti kosu do Bajrama.[2684]

Prvo oslobađanje od ihramskih zabrana

Po ulasku u obrede muhrimu se nameću određene zabrane, o čemu je više riječi bilo u poglavlju o propisima ihrama. Prestanak zabrana vezan je za određene obrede nakon čijeg izvršenja prestaje pravosnažnost spomenutih zabrana. Kada su u pitanju obredi vezani za prvo oslobađanje od ihramskih zabrana, osim intimnog odnosa sa suprugom, učenjaci imaju različita mišljenja u pogledu toga čime se muhrim oslobađa većine tih zabrana.

2678 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/249; *Bedaius-sanaia*, 2/211–212; *Mugnil-muhtadž*, 1/517; *Hašijetul-Adevi*, 1/702; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/376.

2679 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/249.

2680 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/196; *El-Minhadž*, 8/165; *El-Keššaf*, 2/573; *Hašijetud-Dusuki*, 2/269.

2681 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/142; *Tebjinul-hakaik*, 2/343–344; *El-Bahrur-raik*, 2/386.

2682 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/229.

2683 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/238; El-Badži, *El-Munteka*, 4/56.

2684 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 24/136.

Jedna skupina učenjaka smatra da se pukim bacanjem kamenčića na velikom džemretu prvog dana Bajrama muhrim oslobađa većine tih zabrana. Aiša kaže: "Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, namirisala sam vlastitim rukama na Oproštajnom hadžu prije nego što je obukao ihrame i nakon što se oslobodio ihramskih zabrana, tj. kada je ulazio u ihrame i kada je bacio kamenčiće prvog dana Bajrama prije nego što je obavio tavaf oko Kabe."[2685]

Osnova citiranog hadisa prenesena je u nekoliko različitih verzija koje su zabilježili imami El-Buhari i Muslim.[2686] Međutim, u ovim verzijama nigdje nije spomenuto bacanje kamenčića, već se spominje da je Aiša namirisala Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je htio stupiti u ihrame i po njegovom istupanju iz ihrama, kada su prestale zabrane, i to prije nego što je obavio hadžski tavaf. Bacanje kamenčića u ovoj verziji hadisa spomenuo je samo Revh b. Ubada el-Kajsi, dok peterica njegovih savremenika koji, također, prenose ovaj hadis od Ibn Džurejdža s istim lancem prenosilaca, nisu spomenuli ovaj dodatak. Ako, pak, prihvatimo spomenuti dodatak kao validan, to nužno ne znači da se oslobađanje od zabrana desilo pukim bacanjem kamenčića, o čemu će više riječi biti kasnije.

Postoje i drugi hadisi koji idu u prilog ovom mišljenju, ali ih nećemo spominjati zbog slabosti koje postoje u lancima prenosilaca.

Prenosi se od skupine ashaba da su zastupali ovo mišljenje:

Ibn Abbas je rekao: "Kada bacite kamenčiće na velikom džemretu, postaje vam dozvoljeno sve osim (intimnog odnosa sa) ženama."[2687]

2685 Ahmed, 6/244, s lancem prenosilaca koji, po svojoj spoljašnjosti, odgovara El-Buharijevim i Muslimovim kriterijima. Vidjeti: *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81; El-Albani, *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/480; *El-Musned*, 43/190, s opaskama šejha Šuajba.

2686 El-Buhari, 325/1539, 367/1754, 1276/5922, 1277/5928, 5928, 1276/5922; Muslim, 464/1189 (31–38).

2687 Ibn Madža, 2/1011/3041; Ibn Ebu Šejba, 3/230/13802; Et-Taberani, 12/109/12705; El-Bejheki, 5/222/9596, s prekinutim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/480; *El-Asarul-musnede*, 2/127.

Ibn Zubejr je rekao: "Kada baciš kamenčiće prvog dana Bajrama, dozvoljeno ti je sve osim intimnog odnosa."[2688]

Aiša kaže: "Kada baci (kamenčiće), dozvoljeno mu je sve osim intimnog odnosa. Kada obiđe oko Kabe, dozvoljen mu je i intimni odnos.',[2689]

Ibn Omer je rekao: "Kada baci kamenčiće, dozvoljeno mu je sve osim intimnog odnosa."[2690]

Omer b. El-Hattab smatrao je da je muhrimu nakon bacanja kamenčića dozvoljeno sve izuzev intimnog odnosa, ali je, osim intimnog odnosa, iz te dozvole izuzeo i upotrebu mirisa.[2691]

Stav o prvom oslobađanju od ihramskih zabrana nakon bacanja kamenčića zastupaju: Ata, Tavus, Haridža b. Zejd, Alkama, Ebu Sevr, Sufjan, Ebu Jusuf[2692], imam Ahmed[2693], po jednoj verziji, zatim učenjaci malikijske[2694] pravne škole, što je ujedno slabo mišljenje unutar šafijskog[2695] mezheba. Ovo mišljenje odabrao je imam Ibn Hazm[2696], a od hanbelijskih pravnika preferirao ga je imam Ibn Kudama.[2697] Od savremenih učenjaka

2688 Ibn Ebu Šejba, 3/230/13805, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/836.

2689 Ibn Ebu Šejba, 3/230/13806, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/837; *El-Asarul-musnede*, 2/129.

2690 Ibn Ebu Šejba, 3/230/13809, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/837.

2691 Šafija, *El-Musned*, str. 120, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/837; *El-Asarul-musnede*, 2/125.

2692 Vidjeti: Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/320; *El-Muhalla*, 7/139; *El-Mugni*, 3/225–226; *El-Bahrur-raik*, 2/372; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/614.

2693 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/536 (verzija Ishaka b. Mensura el-Kevsedža); *El-Mugni*, 3/224; *El-Insaf*, 4/41.

2694 Vidjeti: *Eš-Šerhul-Kebir*, 2/36, 45; *Ez-Zehire*, 3/101; *Mevahibul-Dželil*, 4/124–125; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/493. Malikijski učenjaci smatraju da će se muhrim, takoder, osloboditi ihramskih zabrana nakon isteka vremena u kojem je predviđeno bacanje kamenčića prvog dana Bajrama, iako ne bacio kamenčiće. Međutim, malikijski učenjaci smatraju da nakon bacanja kamenčića, pored intimnog odnosa, muhrimu nije dozvoljen lov, a upotrebu mirisa u ovom vremenu smatraju pokuđenim.

2695 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/163; *Revdatut-talibin*, 3/104.

2696 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/139.

2697 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/225–226.

odabrao ga je šejh El-Albani.[2698] Šejh Ibn Baz smatrao je argumente ove skupine jakim i nije korio muhrima koji se oslobodi zabrana odmah nakon bacanja kamenčića.[2699]

Druga skupina učenjaka smatra da će se muhrim osloboditi spomenutih zabrana ako učini dvije od tri stvari: bacanje kamenčića, brijanje (skraćivanje) kose i tavaf. Ovo mišljenje zastupa imam Ahmed[2700], po jednoj verziji, učenjaci šafijske[2701] pravne škole. Od savremenih učenjaka odabrao ga je šejh Ibn Baz[2702] smatrajući ga sigurnijim i prečim od prvog mišljenja. Što se tiče dokazâ, nisam uspio naći argument koji bi išao u prilog ovom mišljenju, osim da se u pogledu prestanka zabrana tavaf poistovjeti s bacanjem kamenčića i brijanjem ili skraćivanjem kose, pa bi tako tavaf mogao zamijeniti neki od ova dva obreda[2703], a Allah najbolje zna.

Treća skupina smatra da prvo oslobađanje od ihramskih zabrana počinje nakon brijanja glave ili skraćivanja kose, s tim da je brijanje bolje i vrednije. Bacanje kamenčića na velikom džemretu, po mišljenju ovih pravnika, ne ulazi u okvire obreda koji muhrima oslobađaju zabrana. Ovo je stav učenjaka hanefijske pravne škole.[2704] Što se tiče dokazâ, nisam uspio naći argument koji bi potkrijepio ovo mišljenje, a Allah najbolje zna.

Četvrta skupina učenjaka smatra da prvo oslobađanje od ihramskih zabrana počinje nakon bacanja kamenčića i brijanja glave.

2698 Vidjeti: El-Albani, *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81; Seid el--Burejk, *El-Idžaz*, 2/641.

2699 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 25/233.

2700 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/41.

2701 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/162–164; *El-Minhadž*, 8/81; *Revdatut-talibin*, 3/104; *Fethul--Bari*, 3/684.

2702 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 25/233.

2703 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/315.

2704 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/22, 77; *Bedaius-sanaia*, 2/331, 362; *El-Hidaje*, 1/145; *Tuhfetul--muluk*, str. 163; *El-Ihtijar*, 1/198; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/492; *Tebjinul-hakaik*, 2/309; *El-Binaje*, 4/246; *El-Bahru-raik*, 2/372.

Aiša kaže: "Namirisala sam Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ovim rukama", potom je ispružila svoje ruke, "prije nego što je obukao ihrame i nakon što se oslobodio ihramskih zabrana, i to prije nego što je obavio hadžski tavaf oko Kabe."[2705] Na osnovu ovoga hadisa imam El-Buhari u svom je *Sahihu* naslovio poglavlje: "Poglavlje o namirisavanju poslije bacanja kamenčića na velikom džemretu i brijanju (glave), a prije obavljenog hadžskog tavafa".[2706]

U ovom hadisu mirisanje se spominje prije tavafa, što znači da je prije toga obavljeno bacanje kamenčića, klanje kurbana[2707] i brijanje glave[2708], u protivnom, kakva bi korist bila u spominjanju tavafa. Da je, kojim slučajem, Aiša namirisala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, neposredno po bacanju kamenčića, trebala bi reći: "...kada su prestale zabrane i to prije nego što je obrijao svoju glavu"! Dakle, spominjanje tavafa u ovom hadisu ukazuje na to da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio sve obrede koji se čine na Bajram, osim tavafa.[2709]

U jednom hadisu, čija je autentičnost sporna, Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada bacite kamenčiće i obrijete glave, dozvoljen vam je miris i svakodnevna odjeća i sve drugo, osim intimnog odnosa.*"[2710]

2705 El-Buhari, 367/1754; Muslim, 464/1189.

2706 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/684.

2707 Klanje kurbana, po ispravnom mišljenju, ne ulazi u obrede koji muhrima oslobađaju ihramskih zabrana, niti ima ikakve veze s ovim zabranama, osim kârina koji vodi kurban sa sobom. Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/36; *El-Medžmua*, 8/163; *Tarhut-tesrib*, 5/68; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 25/233; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/180; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/170, 180.

2708 Što se tiče brijanja glave (ili skraćivanja kose), ono ulazi u obrede koji muhrima oslobađaju ihramskih zabrana, po mišljenju izrazite većine islamskih učenjaka. Vidjeti: *El-Mugni*, 3/467; *Fethul-Bari*, 3/467.

2709 Uporediti: *El-Minhadž*, 9/36; *Tarhut-tesrib*, 5/65; *Fethul-Bari*, 3/467; *Avnul-Ma'bud*, 5/116; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/170.

2710 Ahmed, 6/143; Ibn Huzejma, 4/302/2937; Ed-Darekutni, 2/243/2662; Haris b. Ebu Usama, *El-Musned*, 1/455/380 (*Bugjetul-bahis*); El-Bejheki, 5/222/9597, sa slabim lancem prenosilaca. Vidjeti: El-Bejheki, *Es-Sunenul-kubra*, 5/222; *Hulastul-bedril-munir*, 2/20; *Et-Telhisul-habir*, 3/893; *Ed-Diraje*, 2/26; *Umdetul-kari*, 10/93; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 25/237–238; *Measilul-âmil-ahir*, str. 194.

Ovo mišljenje Ibn Kudama pripisuje Aiši, Ibn Zubejru, Alkami, Salimu, Tavusu, En-Nehaiju, što je, također, mišljenje koje je odabrao imam Ahmed[2711], a od savremenih učenjaka odabrali su ga Eš-Šinkiti[2712] i Ibn Usejmin.

Vidimo da se neka od ovih mišljenja temelje na jačim, a neka na slabijim argumentima. Po mom skromnom shvatanju, učenjaci prve i četvrte skupine imaju najjače argumente, zatim učenjaci koji smatraju da je prvo oslobađanje vezano za dva od tri obreda, a potom mišljenje da se brijanjem glave ili skraćivanjem kose postiže prvo oslobađanje.

Nema sumnje da je najpreče slijediti praksu Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i osloboditi se ihrama i ihramskih zabrana tek nakon bacanja kamenčića i brijanja glave, jer se u tom slučaju muhrimu računa prvo oslobađanje od zabrana, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Konsenzus o ovom pitanju spominju En-Nevevi[2714] i Ibn Tejmijja.[2715]

Dakle, bacanjem kamenčića i brijanjem glave muhrimu postaje dopušteno sve osim intimnog odnosa.[2716] Prvo oslobađanje od zabrana ne obuhvata intimni odnos, po jednoglasnom mišljenju učenjaka.[2717]

Napomena: Neki učenjaci smatraju pohvalnim kraćenje noktiju i brkova nakon brijanja glave, a prije tavafa.[2718] Ibn Munzir tvrdi da je vjerodostojnim predanjem potvrđeno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, skratio svoje nokte nakon brijanja glave.[2719] Što se tiče hadisa koji spominje imam Ibn Munzir, nisam ga uspio pronaći u meni dostupnim

2711 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/470; *El-Insaf*, 4/39; *Advaul-bejan*, 5/311.
2712 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/311.
2713 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/170–171, 180.
2714 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/81.
2715 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/137.
2716 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/81; *El-Medžmua*, 8/162; *Advaul-bejan*, 5/310, 316.
2717 Vidjeti: *I'laus-sunen*, 10/184.
2718 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/470; *Tebjinul-hakaik*, 2/309; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/137; *El-Keššaf*, 2/588; *El-Bahrur-raik*, 2/372.
2719 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/470; *El-Medžmua*, 8/156; *El-Keššaf*, 2/588.

hadiskim zbirkama, a Allah najbolje zna. Ovaj smisao može se razumjeti iz riječi Uzvišenog Allaha:

﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ.﴿٢٩﴾﴾

"...**zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Kabe drevne obiđu.**"[2720] Neki učenjaci iz odabranih generacija ovo uklanjanje prljavštine protumačili su kao: kraćenje noktiju i brkova, depilaciju dlaka ispod pazuha i brijanje stidnog mjesta.[2721]

Hadžski tavaf

Nakon bacanja kamenčića na velikom džemretu, (klanja kurbana) i brijanja glave ili skraćivanja kose[2722], hadžije kreću prema Meki da obave hadžski tavaf koji se, uz boravak na Arefatu, tretira najvećim i najboljim dijelom hadža.[2723] Islamski učenjaci ovaj tavaf nazivaju raznim imenima: tavaful-ifada, tavaful-hadž, tavafuz-zijare, tavafus-sader, tavafur-rukn i tavaful-fard.[2724]

Propis hadžskog tavafa

Hadžski tavaf je elementarni dio (rukn) hadža i hodočasniku koji ne obavi ovaj tavaf, hadž je pokvaren i ne može ga ničim nadomjestiti.[2725] Uzvišeni Allah kaže:

﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾﴾

"...**zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Kabe drevne obiđu.**"[2726] Tavaf koji se spominje u ovom

---

2720 El-Hadždž, 29.

2721 Vidjeti: Ibn Džerir et-Taberi, *Džamiul-bejan*, 17/196–198; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 3/237; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 12/54; *Zadul-mesir*, 3/234; *Ruhul-meani*, 9/139; *Fethul-bejan*, 4/401.

2722 Prethodno smo spominjali da za žene vrijedi isključivo skraćivanje, a ne brijanje kose.

2723 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/230; *El-Fevakihud-devani*, 1/558.

2724 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Minhadž*, 8/152; *El-Medžmua*, 8/12–13; *El-Fetaval-hindijje*, 1/234; *Zadul-mead*, 2/270; *Fethul-Bari*, 3/663; *Umdetul-kari*, 10/67; *El-Bahrur-raik*, 2/377; *El-Keššaf*, 2/591; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/614; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 200; *Avnul-Ma'bud*, 5/232.

2725 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/267 i 22/151; *Ikmalul-mulim*, 4/392.

2726 El-Hadždž, 29.

ajetu odnosi se na glavni hadžski tavaf, po jednoglasnom mišljenju komentatora Kur'ana.[2727]

Aiša, Vjerovjesnikova, sallallahu alejhi ve sellem, supruga, kazuje da je Safijja, kći Hujejjova i supruga Vjerovjesnikova, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu dobila menstruaciju, pa je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zar će nas to ona zadržati?*" "Ona se, Allahov Poslaniče", rekoh ja, "vratila (s Arefata) i obavila obilaženje oko Kabe (*tavaful-ifadu*)." "*Neka onda krene* (kući)!", reče Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[2728]

Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, riječi: "*Zar će nas to ona zadržati?*", ukazuju na to da neobavljanje hadžskog tavafa uzrokuje ostanak u Meki sve dok se ne obavi, što, opet, aludira na obavezu i neminovnost izvršenja ovog tavafa.[2729]

Među učenjacima nema razilaženja u pogledu toga da je hadžski tavaf elementarni dio (rukn) hadža. Ibn Munzir[2730], Ibn Hazm[2731], Ibn Abdulberr[2732], Ibn Rušd[2733], Ibn Kudama[2734], kadija Ijad[2735], En-Nevevi[2736], Ibn Hemmam[2737], Ibn Tejmijja[2738], Ez-Zejlei[2739], El-Usmani[2740], El-Iraki[2741],

2727 Vidjeti: *Džamiul-bejan*, 17/200; *El-Mugni*, 3/226; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 12/56; *Ruhul-meani*, 9/139.

2728 El-Buhari, 1170/5329; Muslim, 523/1211.

2729 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; Ibn Dekik el-'Id, *Ihkamul-ihkam*, str. 495.

2730 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 75.

2731 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 76.

2732 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/264; *Et-Temhid*, 17/267 i 22/151.

2733 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343.

2734 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/226.

2735 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/287.

2736 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/152 i 9/50; *El-Medžmua*, 8/156.

2737 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/497.

2738 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/302.

2739 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/276.

2740 Vidjeti: *Rahmetul-umme*, str. 106.

2741 Vidjeti: *Tarhut-tesrib*, 5/107.

El-Behuti[2742], El-Futuhi[2743], Eš-Šinkiti[2744] i kadija Husejn el-Mekki[2745] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Uvjeti ispravnosti hadžskog tavafa

U poglavlju o tavafu spomenuli smo osam uvjeta za njegovu ispravnost. Svi navedeni uvjeti odnose se, također, na hadžski tavaf. Što se tiče posebnog nijeta za tavaf, prethodno smo spominjali da je osnovni nijet dovoljan, te da muhrim nije obavezan donositi poseban nijet za tavaf.

Međutim, hadžski tavaf ima dodatni uvjet u odnosu na dolazni tavaf. Naime, ovaj tavaf vrijedi samo nakon boravka na Arefatu, a nikako prije toga. Uzvišeni Allah kaže:

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

"...**zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Kabe drevne obiđu.**"[2746] Uklanjanju prljavštine pristupa se tek nakon prvog oslobađanja od ihramskih zabrana[2747], dakle, nakon boravka na Arefatu, a tavaf slijedi nakon toga. Imam Sened b. Anan el-Ezdi[2748] i šejhul-islam Ibn Tejmijja navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[2749]

Pohvalne radnje u tavafu

U poglavlju o dolaznom tavafu spomenuli smo osam pohvalnih radnji vezanih za tavaf i sve ove radnje odnose se na hadžski tavaf, osim otkrivanja desnog ramena i ubrzanog hodanja u prva tri kruga tavafa.[2750] Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da u hadžskom tavafu nema

2742 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/591.
2743 Vidjeti: *Meunetu ulin-nuha*, 4/230.
2744 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/228.
2745 Vidjeti: *Hašijetu iršadis-sari*, str. 328.
2746 El-Hadždž, 29.
2747 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 12/56.
2748 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/103.
2749 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/231.
2750 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227; *El-Hidaje*, 1/145; *Bedaius-sanaia*, 2/313; *Tebjinul-hakaik*, 2/311; *Eš-Šerhul-kebir*, 2/43; *El-Insaf*, 4/11; *El-Keššaf*, 2/564.

ubrzanog hodanja i otkrivanja desnog ramena kada je u pitanju onaj ko je to činio u dolaznom tavafu.[2751]

Vrijeme obavljanja hadžskog tavafa

Sunnet je obaviti hadžski tavaf na Bajram u prijepodnevnom vremenu, jer je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacio kamenčiće nakon izlaska sunca, zatim zaklao kurban, a potom obrijao glavu. Poslije ovih obreda, krenuo je prema Meki da obavi tavaf.[2752] U opisu obreda koje je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio na Bajram, Džabir, između ostalog, kaže: "Potom je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzjahao svoju devu, došao do Kabe i obavio hadžski tavaf. U Meki je klanjao podne-namaz."[2753] U pogledu ovog vremena imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka.[2754]

Kada je u pitanju prvo vrijeme u kojem je dozvoljeno obaviti hadžski tavaf, islamski učenjaci imaju dva mišljenja. Šafijski[2755] i hanbelijski[2756] pravnici smatraju da je dozvoljeno obaviti tavaf nakon ponoći. Od savremenih učenjaka ovo mišljenje zastupa Ibn Baz.[2757] Hanefijski[2758] i malikijski[2759] pravnici, zatim imam Ahmed[2760], po jednoj verziji, smatraju da se hadžski tavaf može obaviti tek nakon nastupanja prave zore.

Nema smetnje obaviti hadžski tavaf u danima tešrika. Onaj ko obavi tavaf u ovom vremenu izvršio je svoju obavezu i nije dužan iskupljivati se, po jednoglasnom mišljenju islamskih pravnika. Ibn Munzir[2761], Ibn

2751 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/341; *El-Minhadž*, 8/152.
2752 Uporediti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/405; *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Mugni*, 3/226; *Ez-Zehire*, 3/103; *Advaul-bejan*, 5/230.
2753 Muslim, 485/1218.
2754 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/50. Vidjeti također: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/405.
2755 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Medžmua*, 8/153.
2756 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227; *Šerhul-umde*, 4/118; *El-Insaf*, 4/43; *El-Keššaf*, 2/592.
2757 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/143.
2758 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/314; *El-Hidaje*, 1/145; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/615.
2759 Vidjeti: *Mevahibul-Dželil*, 4/114; *El-Fevakihud-devani*, 1/558.
2760 Vidjeti: *El-Insaf*, 4/43.
2761 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 75.

Betta_l[2762], Ibn Kudama[2763], kadija Ijad[2764] i En-Nevevi[2765] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Što se tiče zadnjeg vremena u kojem se može obaviti hadžski tavaf, šerijat nije precizirao niti ograničio vrijeme u tom pogledu. Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da se ovaj tavaf može obaviti u bilo kojem vremenu poslije danâ tešrika, ali se razilaze u pogledu toga kada hadžiji postaje obaveza iskupiti se klanjem kurbana zbog kašnjenja s tavafom.[2766]

Hanefijski[2767] učenjaci smatraju da je muhrim dužan iskupiti se kurbanom ako odgodi hadžski tavaf više od dva dana nakon Bajrama, jer je, po mišljenju većine islamskih učenjaka, dozvoljeno zaklati kurban dva dana nakon Bajrama.[2768]

Malikijski[2769] učenjaci smatraju da iskup postaje obavezan u slučaju da se tavaf odgodi do isteka mjeseca zul-hidžeta, a ne prije toga. Šejh Ibn Usejmin, također, smatra da se hadžski tavaf može obaviti u cijelom mjesecu zul-hidžetu[2770], ali nije jasno spomenuo iskupninu za njegovo odgađanje nakon tog vremena.

Što se tiče šafijskih[2771] i hanbelijskih[2772] pravnika, oni ni u kojem slučaju ne obavezuju hadžiju na iskupljenje zbog odgođenog hadžskog tavafa,

2762 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/405.
2763 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227.
2764 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/392.
2765 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/50.
2766 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227.
2767 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/145; *Bedaius-sanaia*, 2/314; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/616.
2768 Vidjeti: *Et-Temhid*, 7/20 (*Fethul-Malik*); *El-Mugni*, 3/464; *El-Medžmua*, 8/348, 360–361; *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, 1/252; *Hil'jetul-ulema*, 3/370; El-Kirmani, *Šerhu Sahihil-Buhari*, 20/122; *Zadul-mead*, 2/319; *Umdetul-kari*, 21/114; *Fethul-Bari*, 10/10; *El-Insaf*, 4/86–87; *Šerhuz-Zerkani*, 3/111; *Nejlul-evtar*, 5/148; *I'laus-sunen*, 17/254; *Marifetu evkatil-ibadat*, 2/256.
2769 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/103; *Mevahibul-Dželil*, 4/22; *Hašijetul-Adevi*, 1/652.
2770 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 21/379; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/63.
2771 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Medžmua*, 8/211.
2772 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227; *El-Insaf*, 4/43.

bez obzira na vremenski period. Ovo je, također, mišljenje Ebu Jusufa i Muhammeda eš-Šejbanija od hanefijskih pravnika.[2773] Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao Ibn Baz.[2774]

Hadžija koji bi otputovao iz Meke prije obavljenog hadžskog tavafa, bio bi dužan vratiti se u Meku i obaviti tavaf.[2775]

Napomena: Ummu Selema prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*U ovom danu dozvoljeno vam je da se, nakon što bacite kamenčiće, oslobodite svih ihramskih zabrana, osim intimnog odnosa sa ženama. Ako, pak, dočekate noć, a niste obavili tavaf, ponovo vam sve postaje zabranjeno, i to sve dok ne obavite tavaf oko Kabe.*"[2776]

Shodno citiranom hadisu, muhrim koji se oslobodi zabrana, a ne obavi hadžski tavaf do noći, ponovo ulazi u ihramske zabrane kao prije bacanja kamenčića.[2777] Međutim, ovaj je hadis izniman i islamski učenjaci ne postupaju shodno njegovom značenju.

Imam El-Bejheki, nakon što je zabilježio prethodni hadis koji prenosi Aiša i u kojem se navodi da je namirisala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, prije nego što je obukao ihrame i nakon što se oslobodio ihramskih zabrana, i to prije nego što je obavio hadžski tavaf, rekao je: "Od Ummu Seleme se prenosi hadis s drugim propisom i nije mi poznato da je iko od fakiha prihvatio postupanje po njemu."[2778]

Imam El-Ajni kaže: "Hadis koji prenosi Ummu Selema izniman je

2773 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/314.

2774 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/148.

2775 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/164; *El-Mugni*, 3/240; *Ikmalul-mulim*, 4/392.

2776 Ebu Davud, 2/214/1999; Ahmed, 6/295; Ibn Huzejma, 4/312/2958; El-Hakim, 1/665/1800; El-Bejheki, 5/223/9600–9601. U lancu citiranog hadisa nalazi se izvjesni Ebu Ubejda b. Abdullah b. Zemah koji nije pouzdan. Ibn Hazm, El-Ajni, Ibn Baz, Ibn Usejmin i šejh Šuajb ovaj su hadis ocijenili slabim. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/142; *Umdetul-kari*, 10/69; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 25/235, 237, 240; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/178; *El-Musned*, 44/153.

2777 Vidjeti: Seid el-Burejk, *El-Idžaz*, 2/648.

2778 Vidjeti: *Es-Sunenul-kubra*, 5/223.

(slab) i islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da se ne postupa po njemu.[2779]"

Muhibb et-Taberi kaže: "Nije mi poznato da je iko (od učenjaka) postupao shodno ovom hadisu„[2780]

Šejh Ibn Usejmin kaže: "To što ummet ne postupa shodno ovom hadisu, ukazuje na to da se radi o slabom predanju."[2781]

Nakon završenog hadžskog tavafa, hadžiji je pohvalno da se napije zemzem-vode.[2782] Džabir kaže: "Potom je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzjahao svoju devu, došao do Kabe i obavio hadžski tavaf. U Meki je klanjao podne-namaz i došao do Benu Abdulmuttalibovog plemena koje je napajalo hadžije zemzemom i rekao: '*Izvlačite vodu, sinovi Abdulmuttalibovi! Da se ne bojim da vam to ljudi neće preuzeti, i ja bih s vama vadio vodu i pojio hadžije.*' Zatim su mu dodali posudu iz koje se napio."[2783]

Napomene

• Nije preneseno, koliko mi je poznato, da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao dva rekata nakon hadžskog tavafa, već je potvrđeno da je klanjao nakon dolaznog tavafa. U hadisu koji prenosi Džabir navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao podne-namaz nakon tavafa u Mekanskom haremu.[2784] Postoji mogućnost da je namaz poslije tavafa Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nadomjestio podnevskim farzom, što dozvoljavaju šafijski[2785] i hanbelijski[2786] učenjaci.

2779 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/69.

2780 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/69.

2781 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/178.

2782 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/193; *Ikmalul-mulim*, 4/288; *Tebjinul-hakaik*, 2/318; *El-Medžmua*, 8/158; *El-Furua*, 3/382; *El-Insaf*, 4/44; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/377; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/218.

2783 Muslim, 485/1218.

2784 Muslim, 485/1218.

2785 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/57.

2786 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/191; *El-Insaf*, 4/18.

Iz riječi islamskih učenjaka razumijeva se da je i nakon hadžskog, kao i nakon svakog drugog tavafa, pohvalno klanjati dva rekata.[2787] Prenosi se od Ibn Omera da je nakon svakih sedam krugova klanjao dva rekata.[2788] Poznati učenjak iz skupine tabiina Ibn Šihab ez-Zuhri kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nikada nije obišao oko Kabe sedam puta a da nije klanjao dva rekata"[2789], a Allah najbolje zna.

• Isto tako, nije navedeno da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dotakao Crni kamen nakon hadžskog tavafa, već se prenosi da je tako postupio nakon dolaznog tavafa, o čemu je prethodno bilo riječi, a Allah najbolje zna.

• Postoje oprečne, ali vjerodostojne predaje o pitanju mjesta gdje je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio podne-namaz na Bajram. Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao podne u Mesdžidul-haramu nakon obavljenog hadžskog tavafa.[2790] Iz predaje koju prenosi Aiša također se razumije da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao podne u Meki.[2791] Međutim, Ibn Omer kaže da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, ipak klanjao na Mini nakon što se vratio iz Meke.[2792] Ovi hadisi mogu se usaglasiti ako kažemo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, klanjao podne u Meki nakon tavafa, a potom je, klanjajući nafilu, predvodio ashabe na podne-namazu na Mini.[2793] Ibn Hazm[2794] je dao prednost hadisima koje prenose Džabir i

---

2787 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/160; *El-Mugni*, 3/191; *El-Hidaje*, 1/145; *Fetavas-Subki*, 1/288; *Tebjinul-hakaik*, 2/311; *Ed-Durrul-muhtar*; 3/541 (*Reddul-Muhtar*); *Hašijetul-Adevi*, 1/666; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/227.

2788 El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/218/384–385, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Asarus-sahabe*, 2/816.

2789 El-Buhari, str. 342, muallekan – bez potpunog lanca prenosilaca.

2790 Muslim, 485/1218.

2791 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2792 Muslim, 516/1308.

2793 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/153; *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/182, 184.

2794 Vidjeti: *Hidždžetul-vedaa*, str. 124.

Aiša, s čime se nije složio Ibn Kesir[2795], a Allah najbolje zna.

• Hadžije ne klanjaju bajram-namaz. U vrijeme obavljanja bajram-namaza hadžije su zauzete obredima: bacanjem kamenčića, (klanjem kurbana) i brijanjem glave. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije klanjao bajram-namaz na Mini na Oproštajnom hadžu[2796], što je vidljivo iz predanja koja opisuju Vjerovjesnikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž. Hadžija koji se, pak, u to vrijeme zatekne u Meki, klanjat će bajram-namaz.[2797]

• Kada je u pitanju hadžski tavaf, jedno od čestih pitanja jeste i kako će postupiti žena koja dobije mjesečni ciklus prije obavljenog hadžskog tavafa i bude primorana napustiti Meku prije završetka ciklusa? Islamski učenjaci o ovom pitanju imaju različite stavove. Većina učenjaka ne dozvoljava ženi u takvom stanju obavljanje tavafa.[2798] S druge strane, imam Ahmed[2799], po jednoj verziji, neki malikijski učenjaci[2800], Ibn Tejmijja[2801] i Ibn Kajjim[2802] u ovom slučaju ženi dozvoljavaju bezuvjetno obavljanje hadžskog tavafa. U spomenutim djelima šejhul-islam Ibn Tejmijja i njegov učenik Ibn Kajjim, kao i šejh Mustafa el-Adevi[2803] čvrstim su argumentima branili ovo mišljenje. Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao šejh Ibn Usejmin.[2804] Hanefijski učenjaci, također, prihvataju tavaf obavljen u ovom stanju, ali obavezuju ženu na iskupljenje prinošenjem žrtve zbog ostavljanja vadžiba (tahareta za tavaf).[2805]

Svaka od spomenutih skupina nastojala je, shodno raspoloživim argumentima, dokazati ispravnost mišljenja koje zastupa. Spominjanje

2795 Vidjeti: *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/184.
2796 Vidjeti: *Minhadžus-sunne*, 7/440.
2797 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/70.
2798 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/214; *Et-Temhid*, 8/215; *El-Vesit*, 2/28; *El-Insaf*, 4/16.
2799 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/210; *I'lamul-muvekkiin*, 4/371.
2800 Vidjeti: Ibn Redžeb, *Fethul-Bari*, 2/44.
2801 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/176.
2802 Vidjeti: *I'lamul-muvekkiin*, 4/371–377.
2803 Vidjeti: Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/577–599.
2804 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/359.
2805 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/38; *El-Hidaje*, 1/161; *I'laus-sunen*, 10/102.

dokaza svake skupine i primjedbi neistomišljenika na dotične argumente uzelo bi jako mnogo prostora, stoga ih nećemo navoditi. Međutim, možemo konstatirati da je mišljenje imama Ibn Tejmijje i Ibn Kajjima utemeljeno na najubjedljivijim dokazima i da savršeno odgovara ciljevima šerijata i njegovoj lahkoći[2806], jer bi žena, u protivnom, bila dovedena u bezizlaznu situaciju, naročito ako nije u stanju sačekati čisti period u Meki ili se vratiti iz mjesta boravka, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Drugo oslobađanje od ihramskih zabrana

Prethodno smo konstatirali da se bacanjem kamenčića na velikom džemretu i brijanjem glave muhrim oslobađa svih zabrana osim intimnog odnosa sa suprugom. Kada hadžija, pored ova dva obreda, obavi hadžski tavaf (a mutemetia i sa'j poslije tavafa)[2807], postaje u potpunosti oslobođen svih ihramskih zabrana i time mu postaje dozvoljeno sve što mu je bilo zabranjeno po ulasku u obrede, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Ibn Hazm[2808], Ibn Abdulberr[2809], Ibn Kudama[2810] i Ez-Zejlei[2811] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Obavljanjem hadžskog tavafa (i sa'ja) hadžija se oslobađa svih zabrana jer nakon ovog obreda nema više elementarnih dijelova (ruknova) hadža.[2812]

Ako kârin ili mufrid, pak, ne obave sa'j nakon dolaznog tavafa, dužni su, uz tavaf, obaviti i sa'j, u protivnom se, po ispravnom mišljenju, ne oslobađaju zabrane intimnog kontakta sve do izvršenja sa'ja. U pogledu uvjetovanja sa'ja (nakon hadžskog tavafa) za konačno oslobađanje od ihramskih zabrana, postoji razilaženje među islamskim učenjacima.[2813]

2806 Uporediti: *Hukmu ištiratit-tahare*, str. 76–80.

2807 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/358; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/376; Ibn Usejmin, *Menasikul-hadž*, str. 4.

2808 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79.

2809 Vidjeti: *Et-Temhid*, 19/309–311.

2810 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/227.

2811 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/311.

2812 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/388.

2813 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/192; *El-Mebsut*, 4/50; *El-Mugni*, 3/227; *El-Medžmua*, 8/81; *El-Minhadž*, 9/36; *El-Insaf*, 4/44; *Eš-Šerhul-kebir*, 3/477; *Meunetu ulin-nuha*, 4/231; *Mevahibul-Dželil*, 4/18; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/356; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/376.

Nema dvojbe da je sigurnije i preče obaviti sa'j prije intimnog odnosa, a Uzvišeni najbolje zna.

Sa'j

Mufrid[2814], definitivno, i kârin[2815], po mišljenju većine učenjaka, trebaju obaviti samo po jedan sa'j.[2816] Ako ga obave poslije dolaznog tavafa, što je bolje i preče, nisu dužni hodati između Safe i Merve nakon obavljenog hadžskog tavafa, a u protivnom će sa'j obaviti na Bajram poslije tavafa.[2817] Vidimo da su propisi sa'ja u pogledu kârina i mufrida isti, kao što je slučaj s drugim obredima[2818] gdje nema posebne razlike između jednog i drugog, samo što je kârin dužan prinijeti kurban.[2819]

Što se, pak, tiče mutemetie, on treba, po mišljenju apsolutne većine učenjaka[2820], obaviti dva sa'ja jer obavlja hadž i umru razdvojeno, a obredi kod ove vrste hadža ne ulaze jedni u druge, kao što je to slučaj s kiranom, gdje jedan tavaf i jedan sa'j vrijede za hadž i umru zajedno.

Što se tiče ostalih propisa sa'ja, o tome je bilo riječi u posebnom poglavlju. Sve spomenuto odnosi se na sa'j koji se obavlja na Bajram.

Napomena: Za ispravnost sa'ja ne postavlja se uvjet da bude spojen s tavafom. Ako bi muhrim napravio kraću ili dužu pauzu između tavafa i sa'ja, njegov bi sa'j bio ispravan, iako je bolje i preče ne praviti posebne prekide.[2821]

2814 Mufrid je osoba koja obavlja samo hadž.

2815 Kârin je osoba koja obavlja hadž i umru zajedno.

2816 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/191; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/138.

2817 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/194, 228; *El-Medžmua*, 8/191; *Zadul-mead*, 2/139; *El-Mubdia*, 3/248–249; *El-Insaf*, 4/44; *Meunetu ulin-nuha*, 4/231; *El-Keššaf*, 2/573; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/376; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/421.

2818 Između mufrida i kârina postoji, također, razlika u nijetu, o čemu će biti više riječi.

2819 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/252; *El-Mugni*, 3/214; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/103; *El-Medžmua*, 7/137 i 8/191; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/421.

2820 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/174; *El-Istizkar*, 11/227; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/391; *El-Minhadž*, 8/128; *Advaul-bejan*, 5/184.

2821 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/342; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/420 –421.

Povratak na Minu

Nakon obavljenog tavafa (i sa'ja), hadžije se vraćaju na Minu u šatore u kojima su prenoćili uoči Arefata. Pohvalno je požuriti s povratkom na Minu, iako nije obaveza.[2822] Ibn Omer kaže: "Nakon hadžskog tavafa na Bajram, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vratio se na Minu gdje je klanjao podne-namaz."[2823]

Namazi na Mini klanjaju se skraćeno i bez spajanja. O ovom propisu bilo je više riječi na početku poglavlja o hadžu. U ovom boravku na Mini nema posebnih obreda koje hadžija treba činiti, osim bacanja kamenčića. Ako hadžija iskoristi vrijeme u učenju Kur'ana, dovi, zikru, donošenju tekbira i slično, lijepo je postupio.

Propis boravka na Mini

Hodočasniku je obaveza – vadžib, da jedanaestu i dvanaestu[2824] noć zul-hidžeta provede na Mini, po odabranom mišljenju, što je ujedno stav većine islamskih učenjaka.[2825] Ovo mišljenje preferiraju malikijski[2826], šafijski[2827] i hanbelijski[2828] pravnici.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon bajramske noći, proveo je tri večeri[2829] na Mini, a Uzvišeni Allah kaže:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...﴾ ٢١

"**Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor.**"[2830] Aiša, majka vjernika, kazuje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Mini proveo noći danâ tešrika. Kada bi sunce prešlo polovinu neba, bacao

---

2822 Vidjeti: *Hašijetud-Dusuki*, 2/272; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/500.

2823 Muslim, 516/1308.

2824 To su dvije noći nakon bajramske noći. Neophodno je naglasiti da noć u šerijatu nastupa prije dana.

2825 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/262; *Tejsirul-allam*, 2/119.

2826 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/261; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/10; *Hašijetud-Dusuki*, 2/272; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta*, 2/513.

2827 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/177; *Šerhu menhedžit-tullab*, 2/180.

2828 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/231; *Šerhul-umde*, 3/615; *Medžmuu fetava*, 26/204; *Meunetu ulin-nuha*, 4/236.

2829 Vidjeti: Es-Sanani, *El-Mensek*, str. 104.

2830 El-Ahzab, 21.

bi kamenčiće. Na svakom džemretu bacio je po sedam kamenčića, izgovorivši tekbir pri svakom bacanju. Stajao je dugo i skrušeno kod prvog i drugog džemreta, a bacio je kamenčiće i na trećem džemretu, ali kod njega nije zastajao.[2831] Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, svojim je ashabima, praktično ih podučavajući propisima obreda, na hadžu rekao: "*...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*"[2832]

U vjerodostojnom predanju navodi se da je Ibn Omer rekao: "Abbas b. Abdulmuttalib tražio je od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolu da u noćima Mine boravi u Meki radi napajanja (hadžija), pa mu je on to dozvolio."[2833]

Šejhul-islam Ibn Hadžer kaže: "U ovom hadisu nalazi se dokaz o obavezi boravka na Mini i o tome da se boravak na njoj smatra sastavnim dijelom hadžskog obreda. Olakšica dolazi nasuprot obaveze[2834] i bila je rezultat spomenutog razloga (tj. napajanja hadžija)."[2835] Slično ovome kazao je šejh Ibn Usejmin.[2836]

Imam Malik prenosi, s najispravnijim lancem prenosilaca, od Ibn Omera da je Omer b. El-Hattab, jedan od najupućenijih i najučenijih ashaba, rekao: "Neka niko od hadžija, ni u kojem slučaju, ne boravi u noćima Mine iza velikog džemreta (jer ne pripada Mini)."[2837] U komentaru ove predaje šejh Eš-Šinkiti kaže: "Ovo je dokaz o obavezi boravka u noćima danâ tešrika na Mini, što je dokaz da prostor poslije velikog džemreta do strane Meke, ne pripada Mini, što je općepoznato."[2838]

2831 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2832 Muslim, 512/1297.

2833 El-Buhari, 343/1634; Muslim, 517/1315.

2834 Tj. olakšica se daje samo u slučaju kada je dotični postupak koji se želi izbjeći obavezan, a ne može se dati u pogledu nečega što je sunnet – pohvalno, jer to šerijatski obaveznik u osnovi nije dužan činiti.

2835 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/677.

2836 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/391; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/241.

2837 Malik, 1/406/910.

2838 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/337; *El-Medžmua*, 8/118; *El-Mevsuatul- -fikhijje*, 23/150.

Huzejfa prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ne znam koliko ću ostati među vama, slijedite ovu dvojicu poslije mene*", pokazavši na Ebu Bekra i Omera.[2839]

Kada je Urva b. Zubejr upitan o boravku u Meki u noćima Mine, rekao je: "Neka niko, ni u kojem slučaju, ne boravi (ni na kojem drugom mjestu) osim na Mini."[2840]

Hanefijski učenjaci smatraju da je pohvalan boravak na Mini u ovim noćima i da onaj ko dvije spomenute noći ne provede na Mini, po mišljenju hanefijskih pravnika, nije dužan iskupljivati se, iako smatraju da je ružno postupio.[2841] U poznatom hanefijskom djelu *El-Hidaje*, navodi se: "Pokuđeno je izostaviti noćni boravak na Mini u danima bacanja kamenčića, jer je tu boravio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, a Omer je koristio popravno-odgojne mjere u pogledu onoga ko bi izbjegavao boravak na Mini."[2842]

Hanefijski učenjaci, inače, smatraju namjerno ostavljanje i izbjegavanje pritvrđenih sunneta na hadžu ružnim postupkom.[2843]

Imam Ibn Hazm u potpunosti se složio s hanefijskim učenjacima.[2844] Pored ovog razilaženja, svi učenjaci su jednoglasni u tome da je ovaj boravak pohvalan i legitiman.[2845] Dakle, nisu u pravu hadžije koje se pozivaju na hanefijski mezheb pa ne borave na Mini. Učenjaci hanefijske pravne škole takav postupak smatraju ružnim i pogrdnim.[2846]

2839 Et-Tirmizi, 5/610/3663; Ahmed, *Musned*, 5/385; *Fedailus-sahabe*, 1/406/479; Ibn Madža, 1/37/97; El-Hatib, *El-Fekihu vel-mutefekkih*, 2/290/990, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihul-džamia*, 1/254; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/233–236.

2840 Malik, 1/406/911, s ispravnim lancem prenosilaca.

2841 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/24–25; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/593; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/410; *Tebjinul-hakaik*, 2/315; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/617; *Bezlul-medžhud*, 9/272.

2842 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/147.

2843 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/357; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/469, 487, 501, 534, 565, 577–578; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 105, 107, 130, 138, 139, 232, 234, 241.

2844 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/184.

2845 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/337.

2846 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/147; *Tebjinul-hakaik*, 2/315.

Vrijeme boravka na Mini

Spomenuli smo da je obaveza boraviti na Mini dvije noći nakon Bajrama. Što se tiče treće noći (noć trinaestog zul-hidžeta), nije obavezno tu noć provesti na Mini, nego je pohvalno. Uzvišeni Allah kaže:

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ...﴿٢٠٣﴾

"I Allaha spominjite u danima određenim! A onome ko požuri, pa to učini u dva dana, nije grijeh, kao što nije grijeh ni onome koji još ostane, ako je bogobojazan."[2847]

Abdurrahman b. Ja'mer ed-Dîli prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Tri dana su dani Mine. Ko požuri u dva dana, nije grješan, a ko ostane, nije grješan.*"[2848]

Izrazita većina islamskih učenjaka smatra da je dozvoljeno otići s Mine drugi dan nakon bacanja kamenčića bez obzira na to da li hadžija napuštao Meku isti dan ili ne.[2849] El-Maverdi[2850] i En-Nevevi[2851] navode, čak, konsenzus učenjaka o dozvoli odlaska s Mine drugog dana tešrika (dvanaesti zul-hidže) nakon bacanja kamenčića. Ovo je, bez dvojbe, ispravno mišljenje, jer ne postoji dokaz koji u propisu razdvaja hadžiju koji napušta Meku[2852] i onoga koji ostaje.

Međutim, bolje je ostati i narednu noć i baciti kamenčiće, i treći dan, jer je tako činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[2853] Imam Ibn Abdulberr

---

2847 El-Bekara, 203.

2848 Et-Tirmizi, 3/228/889; Ebu Davud, 2/203/1949; Ahmed, 4/309; Ibn Madža, 2/1003/3015; El-Humejdi, *El-Musned*, 2/399/899; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/209–210. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103, 107; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/547; *Sahihul-džamia*, 1/606.

2849 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/199; *El-Mebsut*, 4/68; *El-Mugni*, 3/234.

2850 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/199.

2851 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/180.

2852 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/235; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/15.

2853 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/185; *El-Havil-kebir*, 4/199; *El-Hidaje*, 1/146; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/140; *El-Muvafakat*, 1/478; *El-Bahrur-raik*, 2/375; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/619; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/375, 386, 387.

kaže: "Nema razilaženja u pogledu toga da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu uspostavio sunnet boravka na Mini u noćima danâ tešrika."[2854]

Napomena: Hadžije neće klanjati džuma-namaz na Arefatu i Mini iako se zatekli petkom na ovim mjestima.[2855] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, boravio je petkom na Arefatu, kako se navodi u dva *Sahiha*[2856], i niko nije prenio da je klanjao džuma-namaz. Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, boravak na Arefatu, Džabir, između ostalog, kaže: "...zatim je proučen ezan, a potom ikamet, pa je klanjao podne. Nakon toga, proučen je ikamet i klanjao je ikindiju. Između dva namaza nije klanjao ništa (od dobrovoljnih namaza)."[2857] Islamski su učenjaci jednoglasni u pogledu toga da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Arefatu klanjao podne i ikindiju.[2858]

Odlazak s Mine drugog dana tešrika

Hadžije koje žele mogu napustiti Minu nakon bacanja kamenčića drugog dana tešrika (tj. dvanaestog zul-hidžeta). Međutim, hadžije moraju napustiti Minu prije zalaska sunca. Većina islamskih učenjaka, osim hanefijskih pravnika, smatra da hadžija koji ne napusti Minu prije zalaska sunca mora provesti tu noć na Mini i sutradan baciti kamenčiće.[2859]

Uzvišeni Allah kaže:

...فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ... ﴿٢٠٣﴾

"**A onome ko požuri, pa to učini u dva dana, nije grijeh.**"[2860] U

2854 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/259.

2855 Vidjeti: *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *El-Medžmua*, 8/92; *Revdatut-talibin*, 3/92; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 17/480.

2856 El-Buhari, 24/45 i 965/4606; Muslim, 1207/3017.

2857 Muslim, 484–485/1218.

2858 Vidjeti: *Et-Temhid*, 10/13. Vidjeti također: *El-Havil-kebir*, 4/170.

2859 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/235; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/15; *El-Medžmua*, 8/179; *El--Fevakihud-devani*, 1/560; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/500; *Advaul-bejan*, 5/335; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/392–393.

2860 El-Bekara, 203.

citiranom ajetu spominju se dva dana, a sa zalaskom sunca nastupa novi dan. Shodno tome, obaveza je napustiti Minu prije nastupanja noći (tj. zalaska sunca).[2861]

Isto ovo navodi se u prethodnom hadisu Abdurrahmana b. Ja'mera ed-Dîlija: "*Tri dana su dani Mine. Ko požuri u dva dana, nije grješan, a ko ostane, nije grješan.*"[2862]

Ibn Omer je rekao: "Ako na Mini dočeka zalazak sunca drugog dana (tešrika), neka ne napušta Minu dok ne baci kamenčiće narednog dana."[2863] Ibn Munzir tvrdi da su ove riječi prenesene vjerodostojnim putem kao Omerova izreka.[2864]

Hanefijski učenjaci smatraju da se Mina mora napustiti prije nastupanja zore trinaestog zul-hidžeta, u protivnom, hadžija mora baciti kamenčiće i zadnji dan.[2865]

Napomene

• Ako hadžije krenu s Mine, a zatim, pored svih nastojanja, ne budu u mogućnosti da prije zalaska sunca izađu van granica Mine zbog velikih gužvi i slično, nisu dužni, po preferirajućem mišljenju, ostajati na Mini, jer su spriječeni da napuste Minu u predviđenom vremenu.[2866]

• Da bi boravak bio validan, hadžija je dužan provesti većinu noći

---

2861 Uporediti: *El-Mugni*, 3/234; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/140; *Advaul-bejan*, 5/336; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/392.

2862 Et-Tirmizi, 3/228/889; Ebu Davud, 2/203/1949; Ahmed, 4/309; Ibn Madža, 2/1003/3015; El-Humejdi, *El-Musned*, 2/399/899; Et-Tahavi, *Šerhul-meani*, 2/209–210. Imam En-Nevevi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/103, 107; *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/547; *Sahihul-džamia*, 1/606.

2863 Malik, 1/407/915; Ibn Ebu Šejba, 3/134/12805; El-Bejheki, 5/248/9686, s najispravnijim lancem prenosilaca.

2864 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/235; *El-Medžmua*, 8/213; *Mugnil-muhtadž*, 1/506.

2865 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/68; *El-Hidaje*, 1/146; *El-Bahrur-raik*, 2/375; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/620. Unutar hanefijske pravne škole o ovom pitanju postoje izvjesna razilaženja.

2866 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/180; *Mugnil-muhtadž*, 1/506; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/387; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/286; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/393–394.

(više od pola) na Mini[2867], iako je na Mini najbolje provesti cijelo vrijeme, tj. i dan i noć.[2868]

• Ako se hadžije na Bajram, zbog velikih gužvi, ne uspiju vratiti s tavafa na Minu prije ponoći, neće zasluživati prijekor, niti se trebaju iskupljivati.[2869]

Sankcija za izostavljanje boravka na Mini

Kada je u pitanju sankcija zbog izostavljanja boravka na Mini, islamski učenjaci imaju različita mišljenja. Jedni smatraju da je hadžija dužan iskupiti se prinošenjem jedne žrtve, bez obzira propustio boraviti na Mini jednu ili dvije večeri.[2870] Ovo je stav imama Malika[2871] i hanbelijskih učenjaka, po odabranom mišljenju.[2872] Imam Ahmed[2873], po jednoj verziji, i šafijski učenjaci[2874] smatraju da je za jednu noć neprovedenu na Mini, u svrhu iskupa, dovoljno dati jednu pregršt hrane kao sadaku, za dvije noći dvije pregršti, a za sve tri izostavljene noći dužan je prinijeti žrtvu. Šejh Ibn Usejmin, također, preferira mišljenje učenjaka šafijske pravne škole.[2875] Imam Ahmed, po drugoj verziji, smatra da će za jednu ili dvije noći neprovedene na Mini izdvojiti nešto kao sadaku, a da je za sve tri noći koje ne boravi na Mini dužan prinijeti žrtvu.[2876]

U svakom slučaju, hadžija treba obavezno boraviti na Mini prve dvije noći nakon Bajrama, a treću po želji. Ako, pak, na Mini ne provede jednu

2867 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/205; *El-Vesit*, 2/36; *Šerhul-umde*, 3/615; *Hašijetul-Budžejremi*, 2/180; *El-Fevakihud-devani*, 1/559; *Hašijetud-Dusuki*, 2/272; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/500; *Šerhuz-Zerkani alel-Muvetta*, 2/513; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/237, 240.

2868 Vidjeti: *Fetava Muhammed b. Ibrahim*, 6/66; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/234, 236.

2869 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/237, 240.

2870 Misli se na jedanaestu i dvanaestu noć zul-hidžeta.

2871 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/261–262; *Ikmalul-mulim*, 4/396; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/10, 11; *Šerhuz-Zerkani ala Muhtesari Halil*, 2/500.

2872 Vidjeti: *El-Insaf*, 3/523 i 4/47; *Meunetu ulin-nuha*, 4/236.

2873 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/555.

2874 Vidjeti: *El-Havil-Kebir*, 4/206; *El-Medžmua*, 8/176.

2875 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 23/234, 237; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/390.

2876 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/232; *El-Kafi*, 1/555; *El-Insaf*, 4/47.

ili obje večeri nakon Bajrama, u tom slučaju treba prinijeti žrtvu (ovcu) zbog učinjenog prijestupa, a Allah najbolje zna.

Ko nije dužan boraviti na Mini

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio je određenim ljudima da ne borave na Mini. Ibn Omer kaže: "Abbas b. Abdulmuttalib tražio je od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolu da u noćima Mine boravi u Meki radi napajanja (hadžija), pa mu je on to dozvolio."[2877] Ebu Beddah b. Asim kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dao olakšicu pastirima u pogledu boravka na Mini (dozvolivši im da izostave ovaj boravak).[2878]

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio je Abbasu b. Abdulmuttalibu da ne boravi na Mini zbog napajanja hadžija, što je djelo koje se tiče opće koristi i javnog interesa. Isti propis vrijedi za pastire koji vode brigu o stoci. Njihov boravak na Mini mogao bi uzrokovati razne negativnosti i nanijeti štetu stoci.[2879] U ovu skupinu spadaju i svi drugi koji rade za opću dobrobit[2880], kao ljekari, vojska, policija, vatrogasci koji su u tim danima na radnoj obavezi, i oni su oslobođeni boravka na Mini. Također, bolesnici koji trebaju liječnički nadzor nisu dužni boraviti na Mini.[2881] Dakle, dozvoljeno je boraviti van Mine svakome ko ima šerijatski validno opravdanje i ova olakšica, po preferirajućem mišljenju, nije specifična samo za one koji napajaju hadžije ili za pastire[2882], budući da su ove dvije kategorije spomenute u hadisu.

2877 El-Buhari, 343/1634; Muslim, 517/1315.

2878 En-Nesai, 5/273/3069; Ibn Madža, 2/1010/3037; Ibn Huzejma, 4/319/2975, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/359.

2879 Vidjeti: *Zehiretul-ukba*, 26/55.

2880 Opća korist i javni interes razlikuju se od vremena do vremena. Vidjeti: *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 475.

2881 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/237–238; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/362.

2882 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/256; *El-Kafi*, 1/557; *El-Bejan*, 4/357–358; *El-Medžmua*, 8/179; *Zadul-mead*, 2/290; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/149 i 17/363; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/237–238.

Kako će postupiti hodočasnik koji ne nađe mjesto na Mini

Na Mini, kao i na Arefatu i Muzdelifi, postoje veliki znakovi kojima su precizirane granice Mine. Na osnovu tih znakova hadžija može znati da li boravi unutar ili van granica Mine. Ukoliko rezervaciju šatorâ i mjestâ na Mini nije regulirao organizator, svaki je hadžija, shodno mogućnostima, dužan potražiti mjesto na Mini, bilo u vlastitom angažmanu ili da se pridruži određenoj skupini.

Hadžija nije dužan spavati po pločnicima i na ulicama, jer to može, svakako, biti opasno za hadžiju.[2883] Uzvišeni Allah kaže:

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...﴿٢٨٦﴾

"**Allah nijednu osobu ne opterećuje preko mogućnosti njene.**"[2884] Ako bi, pak, našao mjesto na ulici koja nije frekventna ili nekakav bezopasan zavučeni kutak, gdje ne bi uznemiravo druge niti sebe dovodio u takvu situaciju, bilo bi mu dozvoljeno da boravi na takvom mjestu.[2885]

Ako nakon svega ne uspije naći odgovarajuće mjesto unutar Mine, najpreče mu je da potraži odgovarajuće i najbliže mjesto do Mine.[2886] Traženje slobodnog mjesta na Mini prilično je naporno i zahtjevno, stoga je najbolje rezervirati mjesto preko organizatora ili vodiča, i to prije dolaska na Minu.

Napomena: Hadžije mogu boraviti na Mini gdje žele, iako je danas podjelom šatora po prostornim zonama (terminalima), taj boravak ograničen i mogu boraviti, uglavnom, u zonama koje su određene za njih.

Spominjanje Allaha na Mini

U danima Mine pohvalno je spominjati Uzvišenog Allaha – zikriti. Svevišnji Allah kaže:

2883 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/363; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/241; Halid el-Mušejkih, *Fikhun-nevazil*, str. 313; *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 460.

2884 El-Bekara, 286.

2885 Vidjeti: *En-Nevazilu fil-hadž*, str. 464.

2886 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/266; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/240.

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ...﴿٢٠٣﴾

"**I Allaha spominjite u danima određenim!**"[2887] Određeni dani su dani tešrika (tri dana nakon Bajrama), po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[2888] Nubejša el-Huzeli prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Dani tešrika su dani jela, pića i spominjanja Allaha* (zikra)."[2889]

Bacanje kamenčića u danima tešrika

Prethodno smo spominjali pravne propise vezane za bacanje kamenčića na Mini i tom prilikom naveli smo da je bacanje kamenčića obavezno, po konsenzusu islamskih učenjaka. Onaj ko ne izvrši ovu dužnost, obavezan je prinijeti žrtvu.[2890] Kada se hadžije zapute ka džemretima, ići će skrušeno i ponizno. Ako tom prilikom budu donosili tekbire, lijepo su postupili jer su dani tešrika – dani veličanja Uzvišenog Allaha.[2891]

Hadžije bacaju kamenčiće jedanaestog, dvanaestog i trinaestog zul-hidžeta, po konsenzusu učenjaka.[2892] Kamenčići se u ovim danima, za razliku od Bajrama, bacaju na sva tri džemreta, malom, srednjem i velikom. Na svakom džemretu baca se po sedam kamenčića.[2893] Tako će broj kamenčića koji se bace prvog dana Bajrama i u tri dana tešrika iznositi sedamdeset.[2894] Imam Ibn Rušd navodi konsenzus islamskih učenjaka o tome da hadžija na Mini baca sedamdeset kamenčića.[2895]

2887 El-Bekara, 203.

2888 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/393; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/5; *Fethul-bejan*, 1/264.

2889 Muslim, 440/1141.

2890 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/135; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 17/460; *Advaul-bejan*, 5/309.

2891 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/263.

2892 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/254; *El-Istizkar*, 3/214.

2893 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/13.

2894 Vidjeti: Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 54; *El-Mugni*, 3/218, 232; *El-Medžmua*, 8/168; *Revdatut-talibin*, 3/107; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *El-Fevakihud-devani*, 1/560; *Advaul-bejan*, 5/334.

2895 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/352.

Aiša kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proveo je na Mini noći danâ tešrika. Bacao bi kamenčiće nakon što bi sunce prešlo polovinu neba. Na svakom džemretu bacio bi po sedam kamenčića, donoseći tekbir sa svakim od njih. Zastao je dugo kod prvog i drugog džemreta, skrušeno moleći Allaha, a zatim je bacio na trećem (velikom) džemretu i nije se zaustavljao kod njega."[2896]

Vrijeme bacanja kamenčića

U danima tešrika pohvalno je baciti kamenčiće nakon nastupanja podnevskog vremena, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2897] Ibn Munzir[2898], Ibn Hazm[2899], Ibn Abdulberr[2900], Ibn Rušd[2901] i El-Ajni[2902] u ovom smislu navode konsenzus učenjaka.

Po preferirajućem mišljenju, izrazita većina učenjaka smatra da nije dozvoljeno bacati kamenčiće prije podnevskog (vremena) ezana. Onaj ko baci kamenčiće prije ovog vremena, obavezan je, po mišljenju većine pravnika, ponoviti bacanje nakon izlaska sunca iz zenita.[2903]

Džabir kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacio je kamenčiće ujutro prvog dana Bajrama, a nakon toga bacao je kada je sunce prešlo zenit."[2904]

Ibn Omer kaže: "Mi smo pazili na vrijeme i bacali kamenčiće tek kada bi sunce krenulo iz zenita."[2905]

2896 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, str. 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2897 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/415.

2898 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2899 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 80.

2900 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/254.

2901 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/353.

2902 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 8/258.

2903 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/494; *El-Išraf*, 2/375; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/353; *Usulul-menhedžil-islami*, str. 269.

2904 Muslim, 513/1299.

2905 El-Buhari, 365/1746.

U prethodno navedenom hadisu Aiša kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proveo je na Mini noći danâ tešrika. Bacao bi kamenčiće nakon što bi sunce prešlo polovinu neba."[2906]

Ovaj stav zastupaju učenjaci malikijske[2907], šafijske[2908] i hanbelijske[2909] pravne škole. Ovo mišljenje zastupa i imam Ebu Hanifa kada su u pitanju jedanaesti i dvanaesti zul-hidže. Što se tiče trinaestog zul-hidžeta (treći, zadnji dan tešrika), imam Ebu Hanifa dozvoljava bacanje prije podne (od zore pa nadalje), iako smatra da je bolje i preče bacanje poslije podne. Ebu Jusuf i Muhammed eš-Šejbani nisu podržali svoga učitelja imama Ebu Hanifu po pitanju trećeg dana tešrika, već su odabrali mišljenje većine učenjaka o zabrani bacanja prije nastupanja podnevskog vremena u sva tri dana tešrika.[2910] Mišljenje imama Ebu Hanife dijeli i Ishak b. Rahavejh.[2911]

Odabrano i najbolje vrijeme za bacanje kamenčića jeste od podne do akšama. Ko baci kamenčiće od vremena izlaska sunca iz zenita do njegovog zalaska, izvršio je svoju obavezu, po konsenzusu islamskih učenjaka.[2912]

Međutim, ko ne baci kamenčiće do akšama, po preferirajućem mišljenju, ima mogućnost da ih baci tokom noći, do pred zoru, kada bude u prilici, i ne zaslužuje nikakvu sankciju. Ovo je stav učenjaka

---

2906 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, str. 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2907 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/254; *El-Kafi*, 1/146; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 101; *El-Fevakihud--devani*, 1/559.

2908 Vidjeti: *El-Havil-kebir*; 4/486; *El-Vesit*, 2/37; *El-Bejan*, 4/350; *El-Medžmua*, 8/211.

2909 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/233; *El-Insaf*, 4/45; *El-Keššaf*, 2/594.

2910 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/68; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/597–598; *Bedaius-sanaia*, 2/324–325; *El-Hidaje*, 1/146; *Tebjinul-hakaik*, 2/314.

2911 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/536 (verzija Ishaka b. Mensura el--Kevsedža).

2912 Vidjeti: *Et-Temhid*, 17/254; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/8.

hanefijske[2913], šafijske[2914] i hanbelijske[2915] pravne škole. Od savremenih učenjaka odabrali su ga šejh Mustafa ez-Zerka[2916], Ibn Baz[2917] i Ibn Usejmin.[2918] Ovdje se izuzima treći dan tešrika kada se bacanje mora završiti prije akšama, jer sa zalaskom sunca prestaje vrijeme u kojem je legitimno bacanje kamenčića.[2919]

Što se tiče šafijskih[2920] i hanbelijskih[2921] učenjaka, oni smatraju da je krajnje vrijeme za bacanje svih kamenčića zalazak sunca trećeg dana tešrika. Kada bi hadžija bacio sve kamenčiće trećeg dana tešrika (četrnaestog zul-hidžeta) prije zalaska sunca, shodno ovom mišljenju, ispunio bi svoju obavezu.[2922]

Imam Malik smatra da je grijeh neopravdano kašnjenje s bacanjem kamenčića do nastupanja noći, a o pitanju iskupnine u vidu klanja kurbana postoje oprečna predanja.[2923]

Shodno spomenutom, vrijeme bacanja kamenčića prestaje sa zalaskom sunca trećeg dana tešrika i to je mišljenje svih učenjaka. Ibn Abdulberr[2924], Ibn Rušd[2925] i El-Kurtubi[2926] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Napomene

- Po mišljenju većine islamskih učenjaka, kamenčiće je bolje baciti

---

2913 Vidjeti: *El-Hidaje*, 1/147; *Bedaius-sanaia*, 2/324.
2914 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/37; *El-Bejan*, 4/352; *Mugnil-muhtadž*, 1/504.
2915 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/495; *El-Mugni*, 3/487; *Meunetu ulin-nuha*, 4/236.
2916 Vidjeti: Mustafa ez-Zerka, *Fetava*, str. 195.
2917 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/367–369, 383–384.
2918 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 23/273, 275, 283; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/386.
2919 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/10; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/286.
2920 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/37; *El-Bejan*, 4/352; *Mugnil-muhtadž*, 1/504.
2921 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/487; *Meunetu ulin-nuha*, 4/236.
2922 Uporediti: *El-Hivarul-vedia*, str. 57.
2923 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/146; *El-Bejanu vet-tahsil*, 4/63; *Hašijetud-Dusuki*, 2/275.
2924 Vidjeti: *Et-Temhid*, 6/107 (*Fethul-Malik*); *El-Istizkar*, 13/223.
2925 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/350.
2926 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/10.

prije klanjanja podne-namaza.[2927] Prenosi se od Ibn Abbasa, sa slabim lancem prenosilaca, da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacao kamenčiće nakon što je sunce prešlo zenit, a potom je klanjao podne--namaz.[2928]

Međutim, ovo se može zaključiti i iz drugih predanja. Džabir kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacao je kamenčiće prvog dana Bajrama u jutarnjem vremenu, a poslije toga (na dane tešrika) bacao je nakon nastupanja podnevskog vremena."[2929] Aiša, majka vjernika, kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proveo je na Mini noći danâ tešrika. Bacao bi kamenčiće nakon što bi sunce prešlo polovinu neba."[2930] Ibn Omer kaže: "Mi smo pazili na vrijeme i bacali kamenčiće tek kada bi sunce krenulo iz zenita."[2931] Hadisi koje prenose Džabir i Aiša indirektno ukazuju na bacanje kamenčića neposredno po nastupanju namaskog vremena, dok predanje Ibn Omera, koje se odnosi na postupak ashabâ, nedvosmisleno ukazuje na bacanje kamenčića prije obavljenog namaza, a Allah najbolje zna.

• Hadžija treba biti strpljiv i smiren prilikom bacanja kamenčića i izbjegavati velike gužve i guranja, i treba prići dovoljno blizu korita kako bi kamenčići pali na odgovarajuće mjesto i kako zbog velike udaljenosti pri bacanju ne bi pogodio nekoga od hadžija, što se nerijetko dešava.

• Hadžiji je najbolje da uzme kamenčiće kada krene na džemreta, svakoga dana zasebno[2932], nego da na jednom mjestu sakupi sedamdeset kamenčića.

2927 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/159; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; *El-Mugni*, 3/233; *Zadul--mead*, 2/287; *El-Insaf*, 4/45; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/27; *Muntehel-iradat*, 1/206.

2928 Ibn Madža, 2/1014/3054; Et-Taberani, 11/314/12117. Šejhul-islam Ibn Kajjim odbacio je ovu predaju, a šejh El-Albani smatra je izrazito slabom. Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/287; *Daifu Suneni Ibni Madže*, str. 243.

2929 Muslim, 513/1299.

2930 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2931 El-Buhari, 365/1746.

2932 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/353.

Spajanje dvaju bacanja u jednom danu

Ebu Bedda b. Asim kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, olakšao pastirima u pogledu boravka na Mini i dozvolio da bace kamenčiće prvog dana Bajrama, a zatim da spoje bacanje naredna dva dana, u prvom ili drugom danu.[2933]

Spominjali smo da ova olakšica nije specifična isključivo za kategorije spomenute u ovom hadisu. Naime, ako bi, naprimjer, bolesnik ili osoba kojoj dolazak do džemreta predstavlja napor i tegobu zbog daljine, ako se nalazi na periferiji Mine, spojili bacanje za jedanaesti i dvanaesti dan u jednom danu, to bi im bilo dozvoljeno. U tom slučaju prvo bi bacili kamenčiće na sva tri džemreta za jedan dan, potom bi se vratili i iznova bacili kamenčiće na svim džemretima za drugi dan.[2934]

Način bacanja kamenčića

Prethodno smo spominjali da se tokom bacanja kamenčića mora voditi računa o redoslijedu: prvo se baca na malo (tj. džemre koji je najbliže džamiji El-Hajf), zatim na srednje i onda na veliko džemre. Ovo je stav većine islamskih učenjaka.[2935] Ovaj redoslijed prenošen je kroz stoljeća islama s generacije na generaciju.[2936]

Kamenčići se bacaju na prvom i drugom džemretu tako da džemreta budu između hadžije i Kible. Dakle, pri bacanju kamenčića hadžija je usmjeren licem prema Kibli.[2937] Nakon prvog džemreta, hadžija će se pomaknuti naprijed na desnu stranu i doviti. Nakon drugog džemreta, dovit će na lijevoj strani[2938], kako se navodi u hadisu koji prenosi Ibn Omer.[2939]

2933 Et-Tirmizi, 3/280/955; En-Nesai, 5/273/3069; Ibn Madža, 2/1010/3037; Ibn Huzejma, 4/319/2975. Et-Tirmizi, Ibn Kudama i šejh El-Albani ovaj hadis smatraju ispravnim. Vidjeti: *El-Kafi*, 1/557; *Sahihu Sunenin-Nesai*, 2/359.

2934 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/557; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/375, 376, 377; *Medžmuu fetava*, 23/273, 275, 282, 289; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/388–389.

2935 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/146; *El-Mugni*, 3/485; *El-Medžmua*, 8/169; *El--Minhadž*, 9/41; *El-Keššaf*, 2/596; *Meunetu ulin-nuha*, 4/235; *El-Fevakihud-devani*, 1/557.

2936 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/108.

2937 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/145; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 3/13; *El-Minhadž*, 9/37; *Meunetu ulin-nuha*, 4/234; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/381–382.

2938 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/374, 375, 376.

2939 El-Buhari, 366/1751.

Što se tiče velikog džemreta, na tom se mjestu kamenčići bacaju s bočne strane. Abdurrahman b. Zejd kaže da je Abdullah b. Mesud prišao velikom džemretu (džemretul-akabi), tako da mu je Kaba ostala s lijeve, a Mina s desne strane, i bacio je sedam kamenčića, a zatim rekao: "Ovako je bacao onaj kome je objavljeno poglavlje El-Bekara (tj. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem)."[2940]

Međutim, s koje god strane kamenčići bili bačeni, bacanje će biti validno, samo je riječ o boljem i prečem. Ibn Munzir[2941], Ibn Abdulberr[2942], En-Nevevi[2943] i Ibn Hadžer[2944] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Sunnet je oduljiti dovu nakon bacanja na prvo i drugo džemre. Prenosi se da je Ibn Omer bacao sedam kamenčića na najbližem džemretu (do džamije El-Hajf) i poslije svakog kamenčića izgovarao tekbir. Nakon toga, prošao bi naprijed dok se ne bi spustio u dolinu i na tom bi mjestu stao, okrenut prema Kibli. Na tom mjestu dugo je stajao i dovio podignutih ruku. Potom je bacao kamenčiće na srednjem džemretu, zatim se pomakao nalijevo, spustio u dolinu i stao okrenut prema Kibli. Ovdje je dugo stajao, podigao svoje ruke i dovio. Potom je bacio kamenčiće na velikom džemretu, s donje strane doline, ali kod njega nije nimalo stajao, nego se okrenuo i rekao: "Eto, vidio sam Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da ovako postupa."[2945]

Ata kaže da je Ibn Omer stajao pored prvog i drugog džemreta (nakon bacanja kamenčića) i u dovi je proveo toliko vremena koliko je potrebno da se prouči sura El-Bekara.[2946]

2940 El-Buhari, 365/1748; Muslim, 511/1296.

2941 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 74.

2942 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/211.

2943 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/37.

2944 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/680.

2945 El-Buhari, 366/1751.

2946 Ibn Ebu Šejba, 3/282/14340; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/302/2676; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/776/981. Imam Ibn Hadžer ovu je predaju ocijenio ispravnom. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/683.

Aiša kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proveo je na Mini noći danâ tešrika. Bacao bi kamenčiće nakon što bi sunce prešlo polovinu neba. Na svakom džemretu bacio je po sedam kamenčića, donoseći tekbir sa svakim od njih. Zastao je dugo kod prvog i drugog džemreta, skrušeno moleći Allaha, a zatim je bacio na trećem (velikom) džemretu i kod njega se nije zaustavljao."[2947]

Tokom upućivanja dove, hadžija će se odmaknuti ustranu tako da izbjegne gužvu ili uznemiravanje kamenčićima koji ga mogu pogoditi.[2948] Poslije bacanja kamenčića na ova dva džemreta pohvalno je – sunnet, učiti dovu podignutih ruku, shodno mišljenju učenjaka četiri pravne škole[2949], dok imam En-Nevevi navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[2950] Hadžija koji izostavi upućivanje dove na ovim mjestima, ne zaslužuje sankciju, po mišljenju apsolutne većine islamskih pravnika.[2951]

Što se tiče trećeg, velikog džemreta, kod njega hadžije neće zastajati niti doviti, kako je spomenuto u prethodnom hadisu Ibn Omera. Imam El-Kasani spominje pravilo koje se tiče bacanja kamenčića i kaže: "Svako bacanje poslije kojeg u tom danu nema bacanja, nije mjesto za dovu, a svako bacanje poslije kojeg se bacaju kamenčići u istom danu popraćeno je dovom."[2952] Učenjaci četiri pravne škole smatraju da se hadžija neće zadržavati kod velikog džemreta radi učenja dove.[2953]

2947 Ebu Davud, 2/208/1973; Ahmed, 6/90; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 226–227/492; Ibn Huzejma, 4/311/2956; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 9/133/3514; El-Hakim, 1/651/1756; El-Bejheki, 5/241/9661. El-Hakim, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovu predaju smatraju ispravnom. Vidjeti: *Sahihu Suneni Ebi Davud*, 1/553.

2948 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/556; *El-Bejan*, 4/349; *Meunetu ulin-nuha*, 4/234; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/381.

2949 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/233; *Ikmalul-mulim*, 4/397; *El-Minhadž*, 9/41; *Tebjinul-hakaik*, 2/312; *Meunetu ulin-nuha*, 4/234; *Mesailul-džumhur*, 1/390.

2950 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/212.

2951 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/422; *El-Mugni*, 3/485; *Mesailul-džumhur*, 1/390.

2952 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/361.

2953 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/218; *Ikmalul-mulim*, 4/378; *El-Hidaje*, 1/144; *El-Ihtijar*, 1/197; *Ez-Zehire*, 3/108; *Bedaius-sanaia*, 2/361; *El-Medžmua*, 8/165; *El-Minhadž*, 9/41; *El-Fevakihud-devani*, 1/558; *Meunetu ulin-nuha*, 4/219; *Hašijetur-revdil-murbia*, 4/152.

Sunnet je, također, donijeti tekbir pri bacanju svakog kamenčića, kako se spominje u prethodnim hadisima od Ibn Omera i Aiše. Islamski učenjaci četiri pravne škole smatraju pohvalnim izgovaranje tekbira pri bacanju kamenčića.[2954] Izostavljanje izgovaranja ovih tekbira ne povlači za sobom nikakvu sankciju niti grijeh. Ibn Abdulberr[2955], kadija Ijad[2956] i Ibn Hadžer[2957] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Međutim, ovaj konsenzus ipak nije kategoričan, budući da su neki učenjaci ove tekbire smatrali obaveznim.[2958]

Nakon bacanja kamenčića trećeg ili eventualno drugog dana tešrika, hadžije se vraćaju u Meku (u hotele) završavajući time obrede hadža.

Oproštajni tavaf – tavaful-veda'

Prije napuštanja Meke i povratka u matičnu zemlju, hadžija će obaviti oproštajni tavaf. Oproštajni tavaf nazvan je ovim imenom jer se hadžija njime oprašta od Kabe.[2959] Shodno tome, ovaj tavaf ne obavljaju stanovnici Meke niti oni koji žele ostati u Meki nakon obreda. Ovo je stav učenjaka četiri pravne škole.[2960] Islamski učenjaci ovaj tavaf nazivaju još i tavafur--rudžua, tavaful-hurudž, tavaful-vadžib i tavafus-sader[2961] (istim nazivom koji koriste za hadžski tavaf).

Sve što smo spominjali u vezi s dolaznim tavafom vrijedi i za oproštajni tavaf[2962], izuzev otkrivanja desnog ramena i ubrzanog hodanja u prva tri kruga.

2954 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/20; *El-Vesit*, 2/34; *El-Mugni*, 3/218; *El-Hidaje*, 1/144; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/406; *El-Medžmua*, 8/132; *Ez-Zehire*, 3/97; *Šerhul-umde*, 3/527.

2955 Vidjeti: *El-Istizkar*, 13/213.

2956 Vidjeti: *Ikmalul-mulim*, 4/372; *El-Minhadž*, 9/36.

2957 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/681.

2958 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 8/263.

2959 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/24; *El-Hidaje*, 1/148; *Tebjinul-hakaik*, 2/317.

2960 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/185; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 102; *El-Insaf*, 4/49; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/622.

2961 Vidjeti: *Šerhul-umde*, 3/651; *Medžmeul-enhur*, 1/344; Ali el-Kari, *El-Meslekul--mutekassit*, str. 201.

2962 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/186.

Propis oproštajnog tavafa

Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu legitimnosti oproštajnog tavafa.[2963] Oproštajni tavaf je, po preferirajućem mišljenju, vadžib – obavezan. Prenosi se da je Ibn Abbas rekao: "Ljudima je naređeno da njihova posljednja obaveza bude (tavaf oko) Kabe, samo što je olakšano (neobavezno) ženi u mjesečnom ciklusu."[2964] Prethodno smo spominjali da predanja u ovoj formi imaju propis hadisa koje je izrekao Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. U drugoj verziji navodi se da je Ibn Abbas prenio riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "*Neka niko ne odlazi dok mu* (tavaf oko) *Kabe ne bude zadnje što će učiniti.*"[2965]

Na osnovu citiranih hadisa, većina[2966] učenjaka iz prvih i potonjih generacija oproštajni tavaf smatra obaveznim, a onoga ko ne izvrši ovu obavezu zadužuju prinošenjem žrtve. Ovo je stav Hasana el-Basrija, El-Evzaija, Ebu Sevra, Ishaka[2967], zatim učenjaka hanefijske[2968], po ispravnijem mišljenju, šafijske[2969] te hanbelijske[2970] pravne škole.

Napomena: Žena koja se nalazi u mjesečnom ciklusu, odnosno žena u postporođajnom periodu – nifasu[2971], u potpunosti je oslobođena obavljanja oproštajnog tavafa, po mišljenju učenjaka četiri pravne škole.[2972] Ibn Omer i Zejd b. Sabit prvotno su smatrali da je čak i žena u mjesečnom

2963 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/184; *Et-Temhid*, 17/269 i 270.

2964 El-Buhari, 367/1755; Muslim, 523/1328.

2965 Muslim, 523/1328.

2966 Vidjeti: *Subulus-selam*, 2/1004; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 29/122; *Mesailul-džumhur*, 1/394.

2967 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/235; *El-Medžmua*, 8/213.

2968 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/35; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/624; *El-Hidaje*, 1/148; *Tebjinul-hakaik*, 2/317; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/622.

2969 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/178, 212–213; *El-Vesit*, 2/39; *El-Medžmua*, 8/185, 213; *Šerhu menhedžit-tullab*, 2/184.

2970 Vidjeti: El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/499; Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 55; *El-Mugni*, 3/490; *Šerhul-umde*, 3/651; *Ed-Durerus-senijje*, 5/391.

2971 Vidjeti: *Šerhus-sunne*, 7/235; *El-Mugni*, 3/239; *El-Bahrur-raik*, 2/377; *El-Insaf*, 4/52; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/397; Mustafa el-Adevi, *Džamiu ahkamin-nisa*, 2/577.

2972 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/426; *El-Havil-kebir*, 4/214; *El-Mebsut*, 4/24; *El-Vesit*, 2/39; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 102; *Šerhul-umde*, 3/280; *El-Keššaf*, 2/600; *Muntehal-irâdat*, 1/207; *El-Mubdia*, 3/256; *Šerhu menhedžit-tullab*, 2/184–185; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/622.

ciklusu dužna da obavi oproštajni tavaf, a potom su revidirali svoje mišljenje i prihvatili stav koji zastupa apsolutna većina učenjaka.[2973]

Ibn Abbas kaže: "Ljudima je naređeno da njihova posljednja obaveza bude (tavaf oko) Kabe, samo što je olakšano (neobavezno) ženi u mjesečnom ciklusu."[2974]

Aiša, Vjerovjesnikova, sallallahu alejhi ve sellem, supruga, kazuje da je Safijja, kći Hujejjova i supruga Vjerovjesnikova, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu dobila menstruaciju, pa je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Zar će nas to ona zadržati?*" "Ona se, Allahov Poslaniče", rekoh ja, "vratila (s Arefata) i obavila obilaženje oko Kabe (tavaful-ifadu)." "*Neka onda krene* (kući)!", reče Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.[2975] Vidimo da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio Safijji da krene za Medinu prije nego što obavi oproštajni tavaf.[2976]

Ako nakon izlaska iz Meke ženi prestane krvarenje, nije se dužna vraćati radi oproštajnog tavafa, međutim, ako krvarenje prestane prije izlaska iz Meke, tada je dužna vratiti se i obaviti oproštajni tavaf.[2977]

Vrijeme obavljanja oproštajnog tavafa

Ovaj tavaf obavlja se nakon što hadžija završi sve poslove i pripreme za povratak kući.[2978] Ibn Abbas kaže: "Ljudima je naređeno da njihova posljednja obaveza bude (tavaf oko) Kabe."[2979]

Dakle, nakon oproštajnog tavafa, hadžije trebaju napustiti Meku. Ako se budu bespotrebno zadržavali u Meki, kupovali i slično tome, dužni su ponoviti tavaf. Međutim, ako zadržavanje bude vezano za samu pripremu

---

2973 Vidjeti: *Rudžuus-sahabe*, 1/280–291.
2974 El-Buhari, 367/1755; Muslim, 523/1328.
2975 El-Buhari, 1170/5329; Muslim, 523/1211.
2976 Vidjeti: *El-Minhadž*, 9/69.
2977 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/184; *El-Insaf*, 4/52; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/397.
2978 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/212; *El-Medžmua*, 8/186; *Muntehal-irâdat*, 1/207; *El-Insaf*, 4/49; *El-Keššaf*, 2/599.
2979 El-Buhari, 367/1755; Muslim, 523/1328.

odlaska: kupovina hrane za put, pakovanje stvari, čekanje saputnika koji kasne i slično, hadžija neće biti dužan da ponovi tavaf.[2980]

Nakon oproštajnog tavafa hadžija će klanjati dva rekata.[2981] U poglavlju o hadžskom tavafu spominjali smo da islamski učenjaci smatraju pohvalnim klanjanje dva rekata nakon svakog tavafa.[2982] Poznati tabiin Ez-Zuhri kaže: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, nikada nije obišao oko Kabe sedam puta a da nije klanjao dva rekata."[2983] Nakon oproštajnog tavafa, dozvoljeno je napiti se zemzem-vode.[2984]

Napomene

• Prilikom obavljanja oproštajnog tavafa hadžiji nije propisano ubrzano hodanje, niti otkrivanje desnog ramena [2985], i u vezi s tim nema razilaženja među učenjacima.[2986] Otkrivanje desnog ramena nezamislivo je i iz razloga što hadžija u ovom slučaju obavlja tavaf u svakodnevnoj odjeći, a ne u ihramima.[2987]

• Nakon oproštajnog tavafa hadžija neće obavljati sa'j.[2988]

• Hodočasnik koji odgodi hadžski tavaf do pred sami povratak kući, nije dužan da obavi oproštajni tavaf . U tom slučaju, hadžski tavaf vrijedit

2980 Uporediti: *El-Havil-kebir*, 4/212; *El-Vesit*, 2/39; *El-Mugni*, 3/491; *El-Medžmua*, 8/184; *Muntehal-irâdat*, 1/207; *El-Insaf*, 4/50; *Nihajetul-muhtadž*, 1/693–694; *El-Keššaf*, 2/599; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/196; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/396; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/352; *Ahkamul-'ide*, str. 234.

2981 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/214; *El-Mebsut*, 4/24; *El-Mugni*, 3/489; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/625; *El-Hidaje*, 1/148; *El-Medžmua*, 8/185; *Muntehel-iradat*, 1/207; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/196; *Medžmeul-enhur*, 1/344; *El-Keššaf*, 2/599; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/351.

2982 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/140; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/407.

2983 El-Buhari, str. 342, muallekan – bez potpunog lanca prenosilaca.

2984 Vidjeti: Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/404; *El-Mugni*, 3/239; *Nihajetul-muhtadž*, 1/695; *Mevahibul-Dželil*, 4/158; *Ediletul-hanefijje*, str. 422.

2985 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/213; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/625; *El-Hidaje*, 1/148; *Bedaius- -sanaia*, 2/364; *El-Medžmua*, 8/185; *Zadul-mead*, 2/278; *Et-Tatarehanijje*, 2/354; *El-Mubdia*, 3/217–218; *El-Bahrur-raik*, 2/377; *Medžmeul-enhur*, 1/344; *Hašijetul-Adevi*, 1/687.

2986 Vidjeti: *El-Idâh*, str. 392.

2987 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/310–311.

2988 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/625; *Bedaius-sanaia*, 2/364; *El-Bahrur-raik*, 2/377; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/342.

će za oba tavafa.[2989] U slučaju da hadžija, ako je obavezan, obavi sa'j nakon tavafa, to se neće smatrati problematičnim jer sa'j prati tavaf.[2990] Budući da je oproštajnim tavafom ciljano da zadnji obred kod Kabe bude tavaf, taj cilj se postiže kako oproštajnim tako i hadžskim tavafom.[2991]

• Oproštajni tavaf ne mora se nužno obaviti u zul-hidžetu, već se obavlja neposredno prije povratka u bilo kojem vremenu.[2992]

• Hodočasnik koji ostane u Meki nakon oproštajnog tavafa, ne svojom voljom i izborom, neće biti dužan da ponovi tavaf[2993], po mišljenju većine učenjaka[2994], kao što je slučaj s hadžijom koji ne bude u mogućnosti da napusti Minu dvanaestog zul-hidžeta prije zalaska sunca, o čemu smo prethodno govorili. Od savremenih učenjaka ovo mišljenje odabrali su Ibn Baz[2995] i Ibn Usejmin.[2996]

Spriječenost muhrima u obavljanju osnovnih dijelova obredâ – el-ihsâr

Nakon ulaska u obrede hadža ili umre, muhrim je dužan da ih upotpuni, shodno riječima Uzvišenog Allaha:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴿١٩٦﴾

"**Hadž i umru radi Allaha upotpunite!**"[2997] Svevišnji Allah u ajetu naređuje upotpunjavanje hadža i umre nakon ulaska u obrede.[2998]

Međutim, ponekad muhrim zbog određenog razloga: bolesti,

2989 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/559; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343; *Ez-Zehire*, 3/105; *El-Mubdia*, 3/217; *Muntehal-irâdat*, 1/207; *El-Keššaf*, 2/600; *Hašijetud-Dusuki*, 28/279; *Dževahirul-iklil*, 1/351; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/399; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/350–351 i 24/140; *Mesailul-džumhur*, 1/372; *Ahkamut-tavaf*, str. 92.

2990 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/347, 349, 350.

2991 Vidjeti: *Hašijetud-Dusuki*, 28/279; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/400.

2992 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/63.

2993 Uporediti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/396; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/360.

2994 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/343.

2995 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/332–333.

2996 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/438.

2997 El-Bekara, 196.

2998 Vidjeti: *Ez-Zehire*, 3/205; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/438.

pomanjkanja imetka, bojazni da se može izgubiti i slično, neće biti u mogućnosti da dovrši svoj hadž ili umru. Ako pretpostavlja da bi mogao biti spriječen da upotpuni osnovne cjeline obreda zbog ovih i sličnih razloga, u tom slučaju lijepo je, shodno preferirajućem mišljenju, da pri stupanju u obrede uvjetuje mogući izlazak iz njih prije njihovog završetka.[2999]

Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...﴾ ١٩٦

"Hadž i umru radi Allaha upotpunite! A ako budete spriječeni, onda kurbane što vam se nađu pri ruci zakoljite."[3000]

Aiša prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao kod supruge Mikdada b. El-Esveda koja se zvala Duba'a bint Ez-Zubejr[3001] i rekao joj: "*Vjerovatno si naumila poći na hadž?*" "Tako mi Allaha, ja se osjećam veoma slabo!", odgovori ona. "*Kreni na hadž*", reče joj on, "*ali prilikom donošenja nijeta iznesi uvjet i reci: 'Allahumme, mehallî hajsu habestenî!'*

اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي.

'Allahu moj, neka mi postane dopušteno prekinuti obrede hadža tamo gdje me Ti zaustaviš!'"[3002]

Hodočasnik koji uvjetuje eventualni prekid obreda pri ulasku u njega, a potom bude prisiljen da prekine obred, nije dužan, po ispravnom mišljenju, iskupljivati se, niti će ičim biti sankcioniran.[3003]

[2999] Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/203; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/161; *Bedaius-sanaia*, 2/391; *El-Hidaje*, 1/175; *El-Medžmua*, 8/323; *Tehzibus-sunen*, 5/222; *El-Insaf*, 4/71; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/9; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/25–26, 27, 28; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/80, 450.

[3000] El-Bekara, 196.

[3001] Duba'a bint Ez-Zubejr bila je amidžična Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Iz ovog predanja ne smije se shvatiti da se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, osamio s Duba'om, niti da je ona bila otkrivena pred njim.

[3002] El-Buhari, 1120/5089; Muslim, 475/1207.

[3003] Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/361; *El-Mugni*, 3/126; *El-Insaf*, 4/72; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/10; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/82; Ibrahim Džalu, *El-Mesailul-fikhijje*, 1/408–410.

Ako muhrim, pak, pri ulasku u obrede ne postavi spomenuti uvjet, a bude spriječen da nastavi s obredima, može se osloboditi ihramskih zabrana (izaći iz obreda), ali je u tom slučaju dužan prethodno prinijeti žrtvu[3004] (ovcu)[3005] s nijetom oslobađanja od ihramskih zabrana i obrijati glavu ili skratiti kosu.[3006] Nakon toga, muhrimu postaje dozvoljeno sve što mu je bilo zabranjeno zbog ulaska u obrede.[3007]

Napomena: Za ispravnost uvjetovanja u obredima ne postavlja se uvjet da muhrim izgovori doslovno ono što se navodi u hadisu Duba'e bint Ez-Zubejr, nego je dovoljno da izgovori riječi u tom značenju ili smislu.[3008]

Ako muhrim bude pretpostavljao ili očekivao da će prepreka biti uklonjena i da će moći nesmetano nastaviti s obredima, dužan je sačekati, shodno svojim mogućnostima, i ne izlaziti iz obreda.[3009]

Uzvišeni Allah kaže:

...فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...﴿١٩٦﴾

"**A ako budete spriječeni, onda kurbane što vam se nađu pri ruci zakoljite.**"[3010] Mekanski idolopoklonici spriječili su Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da obavi umru, a on je, nakon što je postigao dogovor s mušricima na Hudejbiji, rekao ashabima: "*Ustanite i zakoljite kurbane i onda obrijte (glave)!*"[3011]

3004 U ovom slučaju obavezno je klanje kurbana, po mišljenju većine islamskih učenjaka. Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/199.

3005 Vidjeti: Ebu Bekr el-Džezairi, *Ejserut-tefasir*, 1/178.

3006 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/176; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/368; *Redvatut-talibin*, 3/175; *Šerhul-umde*, 3/368–369; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/7; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/448; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/437.

3007 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/400.

3008 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/26.

3009 Uporediti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/7, 8, 9; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/433–434.

3010 El-Bekara, 196.

3011 El-Buhari, 751/2731–2732.

Muhrim će zaklati kurban na mjestu gdje je spriječen da nastavi s obredima, bez obzira bio u zaštićenoj zoni ili van nje. Ovo mišljenje dijeli većina islamskih učenjaka.[3012] Hadžija koji ne bude u mogućnosti da prinese kurban, po mišljenju nekih učenjaka, treba postiti deset dana, a potom se osloboditi ihramskih zabrana[3013], dok druga skupina pravnika[3014] smatra da za klanje kurbana nema zamjene i da se, ukoliko nije u mogućnosti da zakolje kurban zbog te spriječenosti, muhrim može osloboditi zabrana i bez klanja kurbana i da nije dužan iskupiti se nečim drugim. Isto tako, islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga da li je obaveza dotični obred ponavljati naredne godine.[3015]

Napomene

• Islamski se učenjaci razilaze u pogledu toga koju je od tri vrste hadža obavio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[3016] Po preferirajućem mišljenju, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je kirân.[3017]

Džabir kaže: "Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je kirân: obišao je oko Kabe za hadž i umru samo jedanput."[3018]

Imam Ibn Hazm i šejhul-islam Ibn Hadžer izuzetno preciznim i jakim dokazima argumentirali su mišljenje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio kirân.[3019]

3012 Vidjeti: *Et-Temhid*, 12/151; *El-Vesit*, 2/56; *Šerhus-sunne*, 7/285; *El-Mugni*, 3/174; *Mugnil-muhtadž*, 1/532; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/12.

3013 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/355; Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/161; *El-Mugni*, 3/176; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/127; *El-Medžmua*, 8/230; *Revdatut-talibin*, 3/186; *El-Insaf*, 3/517; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 18/7.

3014 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/176; *Revdatut-talibin*, 3/186; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/447–448.

3015 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/226; *Zadul-mead*, 3/307; *Avnul-Ma'bud*, 5/220–221.

3016 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/335.

3017 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/165; *Bidajetul-mudžtehid*, 1/336; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/384; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/519; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/34, 84; *Fethul-Bari*, 3/502; *Umdetul-kari*, 9/187; *Hašijetus-Sindi alan-Nesai*, 5/145; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/130; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/375; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/44.

3018 Et-Tirmizi, 3/274/947. Et-Tirmizi i Ibn Kajjim ovo su predanje ocijenili dobrim, a šejh El-Albani vjerodostojnim. Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/111; *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 1/485.

3019 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/165; *Fethul-Bari*, 3/501–502.

Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: "Dvadeset i nešto vjerodostojnih i jasnih hadisa potvrđuje da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio kirân"[3020], a zatim je spomenuo dvadeset dva hadisa u tom kontekstu. Imam Es-Sindi tvrdi da dvanaest ashaba prenosi hadise o spomenutoj tematici.[3021]

Šejh Eš-Šinkiti kaže: "Autentičnim hadisima potvrđeno je da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio kirân."[3022]

• Islamski se učenjaci razilaze u vezi s tim koja je vrsta hadža najbolja. Po preferirajućem mišljenju, najbolja vrsta je hadž s odvojenom umrom (temetua). Ovo se prenosi od Ibn Omera, Ibn Abbasa, Ibn Zubejra, Aiše, Mudžahida, Hasana el-Basrija, Ataa, Tavusa, Ikrime, Šafije[3023], po jednom mišljenju, Ibn Hazma, zatim hanbelijskih pravnika.[3024] Od savremenih učenjaka ovo su mišljenje odabrali Eš-Šinkiti[3025], Ibn Baz[3026], Ibn Usejmin[3027], Savremeni kolegij[3028] i Salih el-Fevzan.[3029]

Uzvišeni Allah kaže:

﴿...فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ..﴾ ١٩٦

"Ko bude obavljao umru s hadžom, neka zakolje kurban do kojeg može doći."[3030]

Uzvišeni je Allah u časnoj Knjizi spomenuo temetua hadž, a nije spominjao druge vrste hadža. Islamski se učenjaci ne razilaze u pogledu

3020 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/107.
3021 Vidjeti: *Hašijetus-Sindi alan-Nesai*, 5/145.
3022 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/173, 175.
3023 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/66; *El-Medžmua*, 7/120.
3024 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/101; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/459; *El-Mugni*, 3/122; *El-Kafi*, 1/500; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/51; *Tehzibus-sunen*, 5/145–146.
3025 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/174-175.
3026 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/130.
3027 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/43, 44, 47; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/85–86.
3028 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/317.
3029 Vidjeti: Salih el-Fevzan, *Šerhu menasikil-hadž*, str. 50.
3030 El-Bekara, 196.

toga da se spomenuti ajet odnosi na osobu koja obavlja hadž i umru razdvojeno (mutemetia). Ibn Abdulberr[3031], Ibn Rušd[3032] i El-Kurtubi[3033] o ovom pitanju navode konsenzus učenjaka, a prenijeli su ga En-Nevevi[3034], Ibn Hadžer[3035] i El-Mubarekfuri[3036], bez ikakvog prigovora.

Ovo mišljenje potkrepljuje se hadisom u kojem se navodi da je Džabir b. Abdullah rekao: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi stupili su u obrede, a niko od njih nije imao kurban osim Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, i Talhe. Utom je došao Alija iz Jemena. On je imao sa sobom kurban, pa je rekao: 'Stupio sam u obrede onako kako je stupio Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem.' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zatim je naredio ashabima da svoj hadž promijene u umru: da obave tavaf (oko Kabe i sa'j između Safe i Merve), a potom obriju (glave) i oslobode se ihrama, osim onoga ko ima pripremljen kurban. Nakon toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: '*Da je preda mnom* (da mi predstoji) *ono što je iza mene* (što sam već uradio), *ne bih sa sobom vodio kurban. Da nemam kurban, i ja bih se sigurno oslobodio ihrama* (obavio bih temetua)."'[3037]

• Dozvoljeno je obaviti jednu od tri vrste hadža:

– Ifrâd, kada muhrim na mikatu nijeti samo hadž.

– Kirân, kada muhrim nijeti hadž i umru zajedno, bez razdvajanja među obredima.

– Temetua, kada muhrim na mikatu nijeti umru u mjesecima hadža, zatim, nakon završene umre, oslobađa se ihramskih zabrana, a onda iste godine obavi hadž.[3038]

3031 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/342; *El-Istizkar*, 11/209.
3032 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/332.
3033 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/386.
3034 Vidjeti: *El-Minhadž*, 8/135.
3035 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/494.
3036 Vidjeti: *Tuhfetul-ahvezi*, 3/482.
3037 El-Buhari, 372/1785; Muslim, 483–484/1218.
3038 Uporediti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/389, valorizacija: El-Hilali.

Aiša prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko želi da stupi u obrede hadža i umre, neka stupi, a ko hoće da stupi u obrede hadža, neka stupi, a ko hoće da stupi u obrede umre, neka stupi.*"[3039]

U drugom predanju navodi se da je Aiša kazala: "Krenuli smo (iz Medine) s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, i neki su ušli u obrede umre, neki u obreda hadža, a neki u obrede umre i hadža."[3040]

Ova i druga predanja jasno ukazuju na to da je dozvoljeno obaviti jednu od tri vrste hadža i ovo je stav apsolutne većine islamskih učenjaka, dok Ibn Abdulberr[3041], Ibn Kudama[3042], El-Kurtubi[3043] i En-Nevevi[3044] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju. Spomenuti konsenzus shvata se također iz riječi imama El-Behutija[3045] i šejha Eš-Šinkitija.[3046]

Vrste hadža

Spomenuli smo da je dozvoljeno obaviti jednu od tri vrste hadža: ifrâd, kirân i temetua. Svaka od ovih vrsta ima određene specifičnosti. U prethodnom izlaganju spominjali smo mnoge propise i razlike među ovim vrstama, a na ovom mjestu ukratko ćemo pojasniti način obavljanja svake od spomenutih vrsta da bi uvaženi čitatelj imao punu predstavu o svakoj vrsti hadža i načinu njenog obavljanja, dok su detalji vezani za ove vrste hadža prethodno pojašnjeni.

3039 Muslim, 476/1211.
3040 El-Buhari, 916/4408.
3041 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/205.
3042 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/122.
3043 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/382, 385.
3044 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/120–121. Imam En-Nevevi pojasnio je izvjesna razilaženja koja se navode o ovom pitanju i pojasnio da se radi o prividnom, a ne o stvarnom razilaženju.
3045 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/491.
3046 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/134.

Ifrâd

Pod ifrâdom se podrazumijeva obavljanje samo hadža.[3047] Na mikatu se srcem donosi nijet za ulazak u hadžske obrede i izgovara se: "*Lebbejke hadždžen! – Odazivam Ti se na hadž!*" Nakon toga, muhrim nastavlja s aktivnim izgovaranjem telbije.

Kada dođe u Meku, mufridu je lijepo da obavi dolazni tavaf. Nakon tavafa, ako može, bolje mu je i preče da obavi sa'j, nakon čega ostaje i dalje u ihramima i ne oslobađa se ihramskih zabrana.

Osmog dana zul-hidžeta u prijepodnevnom vremenu izlazi na Minu i nije dužan donositi nijeti iznova, jer mu vrijedi osnovni nijet koji je donio na mikatu. Na Mini će klanjati podne, ikindiju, akšam, jaciju i sabah narednog jutra. Svaki namaz klanjat će u propisanom vremenu, s tim da će kratiti četverorekatne namaze.

Devetog zul-hidžeta, tj. na dan Arefata, poslije izlaska sunca, krenut će prema Arefatu. Na Arefatu će klanjati podne i ikindiju, skraćeno i spojeno, s jednim ezanom i dva ikameta. Prije namazâ imam će održati prigodnu hutbu – govor. Nakon namazâ, do zalaska sunca hadžija će vrijeme provesti u dovi, zikru i učenju Kur'ana. Okrenut prema Kibli, dignutih ruku, hadžija će doviti za sebe i svoju braću muslimane.

Nakon zalaska sunca, krenut će nazad prema Muzdelifi. Kada stigne na Muzdelifu, klanjat će akšam i jaciju spojeno (s tim da jaciju skraćuje) u jacijskom vremenu, s jednim ezanom i dva ikameta. Hadžija će noć uoči Bajrama provesti u odmoru – spavanju. Nakon svanuća, klanjat će sabah-namaz, a potom će se okrenuti prema Kibli i doviti sve dok se potpuno ne razdani.

Prije izlaska sunca krenut će s Muzdelife prema džemretima. Prvog dana Bajrama kamenčići se bacaju samo na velikom džemretu koje je

3047 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/149; *El-Mugni*, 3/127; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/97; El--Fevzan, *Šerhu menasikil-hadž*, str. 51.

najbliže Meki. Nakon izlaska sunca, hadžija će na ovom mjestu baciti sedam kamenčića.

Poslije toga, mufrid će obrijati svoju glavu ili skratiti kosu. Brijanjem ili skraćivanjem kose oslobađa se ihramskih zabrana i postaje mu dozvoljeno sve osim intimnog odnosa. Za razliku od kârina i mutemetie, mufrid nije dužan zaklati kurban, osim ako želi dobrovoljno.

Mufrid zatim odlazi u Meku da obavi osnovni (hadžski) tavaf. Nakon tavafa neće obavljati sa'j, izuzev ako ga nije obavio nakon dolaznog tavafa. Shodno spomenutom, možemo konstatirati da je mufrid dužan obaviti samo jedan tavaf i jedan sa'j. Što se tiče sa'ja, njega može obaviti nakon dolaznog tavafa (koji je sunnet) ili eventualno nakon hadžskog tavafa. Nakon tavafa (i sa'ja) mufrid se oslobađa i najveće ihramske zabrane – zabrane intimnog odnosa.

Nakon osnovnog tavafa, mufrid se vraća na Minu gdje će provesti jedanaestu, dvanaestu i trinaestu noć zul-hidžeta, tj. tri noći nakon Bajrama. Namaze će klanjati u propisanim vremenima, a četverorekatne će kratiti. Jedanaestog, dvanaestog i trinaestog zul-hidžeta bacat će po sedam kamenčića na svakom džemretu, malom srednjem i velikom. Dakle, za tri dana bacit će šezdeset tri kamenčića, dok je prvog dana Bajrama bacio sedam. Tako je upotpunjen zbir bačenih kamenčića na sedamdeset. Ako želi, hadžija može napustiti Minu dvanaestog zul-hidžeta (drugi dan poslije Bajrama) i time postaje oslobođen bacanja kamenčića narednog dana, pod uvjetom da Minu napusti prije zalaska sunca istog dana, u protivnom, obavezan je ostati i naredni dan i baciti kamenčiće.

Bacanjem kamenčića na Mini, mufrid je završio hadžske obrede. Kada bude želio napustiti Meku (krenuti kući), obavit će oproštajni tavaf.

Napomena: Hanefijski[3048], malikijski[3049], šafijski[3050] i hanbelijski[3051]

3048 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/609.

3049 Vidjeti: *El-Fevakihud-devani*, 1/569; *Hašijetud-Dusuki*, 2/239.

3050 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/41; Ez-Zerkeši, *Ed-Dibadž*, 1/406; *El-Vesit*, 2/17; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/68, 71; *El-Medžmua*, 7/145.

3051 Vidjeti: *El-Insaf*, 3/437, 444; *Muntehel-iradat*, 1/181; *El-Keššaf*, 2/493.

pravnici smatraju da je mufridu, nakon završenih hadžskih obreda, pohvalno da obavi umru. Međutim, obavljanje umre u ovom slučaju nije potvrđeno praksom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, niti njegovih ashaba. To je jedino učinila Aiša, majka vjernika, jer je dobila mjesečni ciklus pa nije bila u mogućnosti da obavi temetua.[3052] Nakon hadža (kirâna) koji je obavila, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio je njenom bratu Abdurrahmanu da ode s njom do Et-Tenaîma – predgrađa Meke, u nezaštićenu zonu da s tog mjesta zanijeti umru.[3053] Međutim, nije naredio niti preporučio Abdurrahmanu da obavi umru, iako bi to njemu bilo veoma jednostavno, budući da je s majkom vjernika Aišom svakako otišao do mjesta na kojem se ulazi u obrede umre.[3054] O ovom pitanju više će riječi biti u u poglavlju o umri.

Kirân

Kirân je vrsta hadža u kojem hodočasnik donosi nijet istovremeno i za obavljanje hadža i umre. Dakle, kârin na mikatu srcem donosi nijet za obavljanje umre i hadža zajedno (u jednom obredu), što znači da se obredi hadža i umre u ovoj vrsti hadža spajaju ili utapaju jedni u druge. Nakon nijeta, tj. ulaska u obrede, kârin će kazati: "*Lebbejke umreten ve hadždžen! – Odazivam Ti se na umru i hadž!*" Nakon toga, kârin nastavlja s aktivnim izgovaranjem telbije.

Kada dođe u Meku, lijepo mu je, kao mufridu, da obavi dolazni tavaf. Poslije toga, kârin će činiti sve što je činio mufrid, te na potpuno isti način dovršiti hadžske obrede. Nema razlike između mufrida i kârina u spoljašnjim radnjama[3055], osim klanja kurbana, budući da je kârin dužan, kao mutemetia, zaklati hadžski kurban. Ako kârin bude lično klao kurban, to će činiti nakon bacanja kamenčića, a prije brijanja glave ili skraćivanja kose. U protivnom, tu obavezu prepustit će drugima.

3052 Uporediti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/48.

3053 Muslim, 478/1211.

3054 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/36–37.

3055 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/252; *El-Mugni*, 3/214, 243; *El-Medžmua*, 7/137 i 8/191; *El-Insaf*, 3/438; *Advaul-bejan*, 5/173–174; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/323, 421; El-Fevzan, *Šerhu menasikil-hadž*, str. 51.

Vrste kirâna

Kirân se može obaviti na dva načina.

1. Muhrim može istovremeno donijeti nijet za ulazak u umranske i hadžske obrede.

Ovo je vrsta kirâna koju je obavio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za dolinu El-Akîk[3056] rekao: "*Sinoć mi je od moga Gospodara došao izaslanik i rekao: 'Klanjaj u ovoj blagoslovljenoj dolini i reci: Umra s hadžom!'*"[3057] Dakle, reći će: "*Lebbejke umreten ve hadždžen.*"

Imam Ibn Abdulberr[3058] navodi konsenzus islamskih učenjaka o ispravnosti ove vrste hadža, samo se razilaze u pogledu toga kojoj od tri vrste (ifrâd, kirân i temetua) dati prednost, o čemu smo ukratko govorili.

2. Muhrim može zanijetiti umru na mikatu u mjesecima hadža, a potom toj umri pripojiti hadž prije nego što počne s tavafom.[3059]

Majka vjernika Aiša kazuje: "Krenuli smo (iz Medine) u namjeri da obavimo hadž (tj. temetua).[3060] Kada smo stigli u Serif, dobila sam (mjesečni) ciklus. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je kod mene (u šator), a ja sam plakala. '*Šta ti je? Jesi li dobila menstruaciju?*', upitao je. 'Da', potvrdila sam. '*To je nešto što je Allah propisao kćerkama Ademovim, pa obavljaj ono što obavlja svaki hodočasnik, samo ne obilazi oko Kabe!*'"[3061] Iz ovog hadisa islamski učenjaci zaključuju da je Poslanik,

---

3056 Tj. Zul-Hulejfa, mikat stanovnika Medine. Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/99; *El-Bidaje ven-nihaje*, 5/109.

3057 El-Buhari, 324/1534.

3058 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/354.

3059 Nakon što osoba koja obavlja umru počne s tavafom, islamski učenjaci imaju podijeljena mišljenja oko pripajanja hadža aktuelnoj umri. Većina učenjaka to zabranjuje. Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/216–217; *El-Mugni*, 3/252; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/391; *El-Medžmua*, 7/145; *El-Insaf*, 3/438; *Advaul-bejan*, 5/621.

3060 Aiša, majka vjernika, govoreći o Oproštajnom hadžu, kaže: "Neki od ashaba zanijetili su umru, a neki hadž. Ja sam bila od onih koji su zanijetili umru." El-Buhari, 82/317.

3061 El-Buhari, 80/305; Muslim, 478/1211.

sallallahu alejhi ve sellem, dozvolio Aiši da pripoji hadž aktuelnoj umri.[3062]

Ovo je stav izrazite većine islamskih učenjaka, osim iznimnih mišljenja[3063], dok Ibn Munzir[3064], Ibn Bettal[3065], Ibn Abdulberr[3066], Ibn Kudama[3067] i El-Kurtubi[3068] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju.

Napomena: Postoji i treća vrsta kirâna, a ona podrazumijeva da muhrim uđe na mikatu u hadžske obrede kao mufrid (zanijeti samo hadž), a potom aktuelnom hadžu naknadno pripoji umru i tako obavlja kirân. Većina islamskih učenjaka ne prihvata ovakav način spajanja umre s hadžom[3069], a neki su to smatrali ispravnim.[3070] Bolje je i sigurnije ne posezati za ovim načinom spajanja obredâ zbog velikog razilaženja među islamskim učenjacima, a Allah najbolje zna.

Temetua

Temetua podrazumijeva razdvojeno obavljanje umre i hadža. Muhrim na mikatu (u hadžskim mjesecima) donosi nijeti samo za umru. Nakon ulaska u obrede, kazat će: "*Lebbejke umreten!*" Nakon toga, mutemetia nastavlja s aktivnim izgovaranjem telbije, kao kârin i mufrid. Po dolasku u Meku, mutemetia će obaviti umranski tavaf, sa'j i skratiti ili eventualno obrijati kosu. Skraćivanjem ili brijanjem kose oslobađa se svih ihramskih zabrana. Mutemetia prestaje s učenjem telbije neposredno prije početka umranskog tavafa. Od završetka umre do osmog zul-hidžeta (jevmut-tervije) mutemetia nema nikakvih obrednih zaduženja niti ikakvih ihramskih zabrana. Osmog zul-hidžeta u prijepodnevnom vremenu

3062 Vidjeti: Ibn Kudama, *El-Kafi*, 1/505; *El-Muhezzeb*, 1/201; *Ez-Zehire*, 3/121–122.
3063 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/136; *Tarhut-tesrib*, 5/19; *Tenvirul-havalik*, 1/311.
3064 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/252; *El-Medžmua*, 7/156.
3065 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/378.
3066 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/229.
3067 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/252.
3068 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/391.
3069 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/230 i 15/217; *El-Mugni*, 3/129; *El-Medžmua*, 7/133; *Tarhut-tesrib*, 5/33; *Umdetul-kari*, 10/35; *El-Insaf*, 3/438; *Advaul-bejan*, 5/621; Ahmed Mevani, *Džamiul-ihtijatatil-fikhijje*, 1/521.
3070 Vidjeti: *Et-Temhid*, 15/217–218; *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/120; *El-Medžmua*, 7/133; *El-Insaf*, 3/438; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/96.

izlazi na Minu, a prije izlaska dužan je zanijetiti ulazak u hadžske obrede. Mutemetia će izgovarati telbiju i nadalje obaviti hadž na isti način kao što je to učinio mufrid (i kârin), osim što je dužan zaklati kurban. Dakle, mutemetia je dužan obaviti dva tavafa i dva sa'ja, za razliku od mufrida i kârina koji moraju obaviti jedan tavaf i jedan sa'j.

Ovakav način obavljanja temetua legitiman je i validan, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Konsenzus pravnika o ovom pitanju navode Ibn Munzir[3071], Ibn Abdulberr[3072] i El-Kurtubi.[3073]

Neki islamski učenjaci, za razliku od većine pravnika[3074], smatraju da postoji i drugi način obavljanja temetua hadža koji se ogleda u tome da muhrim na mikatu zanijeti hadž, a zatim prije početka dolaznog tavafa promijeni ili preusmjeri aktuelni nijet hadža u umru. Kada završi s umrom i oslobodi se ihramskih zabrana, sačekat će osmi zul-hidže i zanijetiti ulazak u hadžski obred, kao u prethodnom slučaju. Ovo mišljenje prenosi se od Ibn Abbasa, Hasana el-Basrija[3075], Ibn Hazma[3076], a zastupaju ga i učenjaci hanbelijske pravne škole.[3077] Također, odabrali su ga šejhul-islam Ibn Tejmijja[3078], Ibn Kajjim[3079] i Eš-Šinkiti.[3080]

Ovom mišljenju ide u prilog hadis Džabira b. Abdullaha u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio ashabima da svoj hadž promijene u umru: obave tavaf (oko Kabe i sa'j između Safe i Merve), a potom obriju glave i oslobode se ihrama, osim onoga ko ima pripremljen kurban. Nakon toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "*Da je preda mnom* (da mi predstoji) *ono što je iza mene* (što

3071 Vidjeti: *El-Idžma*, str. 72.
3072 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/342–343.
3073 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/390.
3074 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/358; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/97.
3075 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/358.
3076 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/99. Imam Ibn Hazm smatra obaveznim promjenu hadža u umru u pogledu osobe koja je na mikatu nijetila hadž, a ne vodi kurban sa sobom.
3077 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/129; *El-Furua*, 3/211; *El-Insaf*, 3/450.
3078 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 22/336.
3079 Vidjeti: *Zadul-mead*, 2/182.
3080 Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/162.

sam već uradio), *ne bih vodio sa sobom kurban. Da nemam kurban, i ja bih se sigurno oslobodio ihrama* (obavio bih temetua)."[3081]

Promjena nijeta za hadž u nijet za umru vrijedi isključivo u slučaju kada muhrim nakon umre obavlja hadž, u protivnom ne vrijedi, po konsenzusu islamskih učenjaka.[3082]

Uvjeti ispravnosti temetua hadža

Da bi temetua hadž bio ispravan, neophodno je ispuniti nekoliko uvjeta:

1. Stupiti u umranske obrede u hadžskim mjesecima. Hadžski mjeseci počinju s nastupanjem mjeseca ševvala, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[3083] Shodno tome, ako bi hodočasnik obavio umru prije hadžskih mjeseci, a potom sačekao vrijeme hadža i obavio hadž, njegov temetua hadž ne bi bio ispravan. Ibn Hazm[3084], Ibn Abdulberr[3085] i Ibn Kudama[3086] navode konsenzus učenjaka o ovom pitanju, osim što spominju neka iznimna mišljenja u vezi s tim.

Napomena: Hodočasnik koji zanijeti umranske obrede prije hadžskih mjeseci (naprimjer, krajem ramazana), ali samu umru upotpuni nakon njihovog nastupanja (naprimjer, početkom ševvala), ne smatra se mutemetiom, po mišljenju nekih islamskih pravnika[3087], dok su drugi prihvatili ovaj način kao temetua.[3088]

2. Obaviti hadž iste godine. Dakle, nakon obavljene umre, mutemetia je dužan u hadžskim mjesecima iste godine obaviti hadž. Kada bi obavio umru u spomenutom vremenu, a zatim obavio hadž tek naredne godine, ne bi se smatrao mutemetiom.

3081 El-Buhari, 372/1785; Muslim, 483–484/1218.
3082 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/280; *Zadul-mead*, 2/219.
3083 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 79; *Fethul-Bari*, 3/491.
3084 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 81.
3085 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/347.
3086 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/244, 245.
3087 Vidjeti: *Mugnil-muhtadž*, 1/516; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/92.
3088 Vidjeti: *Tebjinul-hakaik*, 2/347; *El-Bahrur-raik*, 2/395; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/649.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿...فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ...١٩٦﴾

"**Ko bude obavljao umru s hadžom...**"[3089] Citirani ajet ukazuje na kontinuitet (uzastopnost i neprekidnost) između umre i hadža.[3090] Ako se, po jednoglasnom mišljenju učenjaka, mutemetiom ne smatra osoba koja obavi umru prije hadžskih mjeseci, a potom obavi hadž, onda je preče da se mutemetiom ne smatra osoba koja nakon obavljene umre odgodi obavljanje hadža do naredne godine.[3091] Imam Ibn Hazm navodi konsenzus učenjaka o ovom pitanju.[3092]

3. Ne putovati u vremenu između obavljanja umre i hadža. Islamski učenjaci četiri pravne škole imaju jednoglasno mišljenje u pogledu toga da mutemetia ne može putovati nakon umre, međutim, razilaze se kolika je razdaljina koju mutemetia ne smije preći tom prilikom. Hanefijski učenjaci smatraju da se ne smije vratiti u matičnu zemlju[3093], a malikijski pravnici da se ne vraća u matičnu zemlju ili u drugo mjesto koje je približnog rastojanja od Meke kao mjesto boravka.[3094] Šafijski učenjaci smatraju da se ne smije vratiti do mikata ili otputovati do drugog mjesta koje se nalazi na istom rastojanju kao i Meka od njegovog mjesta boravka.[3095] Hanbelijski pravnici smatraju da je mutemetii zabranjeno putovati na rastojanju na kojem je dozvoljeno kratiti namaz.[3096]

4· Osloboditi se ihramskih zabrana koje su nastale po ulasku u umranske obrede prije nego što stupi u hadžske obrede. Dakle, mutemetia treba obaviti tavaf, sa'j i skratiti (ili eventualno obrijati) kosu

3089 El-Bekara, 196.
3090 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/245; *El-Mubdia*, 3/122.
3091 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/245; *El-Mubdia*, 3/122.
3092 Vidjeti: *Meratibul-idžma*, str. 83.
3093 Vidjeti: *Šerhu Fethil-Kadir*, 3/11; *Tebjinul-hakaik*, 2/346; *El-Bahrur-raik*, 2/394.
3094 Vidjeti: Abdulvehhab, *El-Išraf*, 2/324; *Eš-Šerhul-kebir*, 2/29; *Mevahibul-Dželil*, 4/82; *Et-Tadžu vel-iklil*, 4/82.
3095 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/151; *Revdatut-talibin*, 3/48–49; *Mugnil-muhtadž*, 1/516.
3096 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/245; *El-Furua*, 3/232; *El-Insaf*, 3/441.

prije nego što zanijeti ulazak u hadžske obrede. Ako, pak, zanijeti hadž prije završetka umre, u tom slučaju postaje kârin, kao što se desilo s Aišom, majkom vjernika.[3097]

Napomene

• Islamski se učenjaci razilaze u vezi s tim da li je obaveza zanijetiti temetua već pri samom ulasku u umranske obrede na mikatu ili se to može učiniti kasnije u toku umre.[3098] Muhrimu je bolje da već na mikatu donese odluku za obavljanje temetua hadža, u smislu da namjerava te godine obaviti umru i hadž razdvojeno. Međutim, muhrim na mikatu donosi nijeti isključivo za ulazak u umranske obrede, u protivnom, kada bi na mikatu zanijetio ulazak u umranske i hadžske obrede, bio bi kârin, a ne mutemetia.[3099]

• Kada se obavlja temetua, tada se hadž i umra mogu, ali ne moraju, obaviti za istu osobu. Dozvoljeno je obaviti hadž za jednu, a umru za drugu osobu.[3100]

Razlika između tri vrste hadžskih obreda

U nekoliko narednih redova ukratko ćemo prikazati razlike između tri obreda: kirâna, ifrâda i temetua. Hodočasnici koji obavljaju kirân i ifrâd identični su u pogledu samih obreda: dužni su obaviti jedan tavaf, jedan sa'j i jedno skraćivanje kose ili brijanje glave. Međutim, onaj ko obavlja kirân, ima nagradu umre i hadža i dužan je zaklati hadžski kurban, ako bude u mogućnosti, a ako ne, onda će postiti tri dana na hadžu i sedam po povratku kući, za razliku od ifrâda u kojem se obavlja samo hadž i muhrim nije obavezan da zakolje kurban. Temetua se razlikuje od kirâna i ifrâda u tome što se u toj vrsti obreda umra obavlja odvojeno od hadža.

3097 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/503, izdavač: Darul-fikr; *El-Furua*, 3/232; *Mugnil-muhtadž*, 1/514; Ed-Derdir, *Eš-Šerhul-kebir*, 2/87; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/645; *Advaul-bejan*, 5/555; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 14/9–10.

3098 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/49; *El-Medžmua*, 7/148; *El-Minhadž*, 8/166; *Revdatu-talibin*, 3/51; *El-Furua*, 3/233; *El-Insaf*, 3/442; *Advaul-bejan*, 5/552.

3099 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/46.

3100 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/620; *El-Minhadž*, 8/166; *El-Insaf*, 3/443; *Advaul-bejan*, 5/553–554; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/41.

Umra ima svoj tavaf, sa'j i skraćivanje kose. Nakon umre, muhrim se oslobađa svih ihramskih zabrana sve do ponovnog ulaska u hadžske obrede kada obavlja novi tavaf, sa'j, brijanje glave i sve ostale radnje koje se tiču hadžskih obreda. Hodočasnici koji obavljaju temetua i kirân obavezni su zaklati kurban.[3101]

3101 Uporediti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/47.

UMRA

UMRA

Umra je posjeta Kabe s ciljem činjenja ibadeta koji se sastoji iz tri elementarna dijela: nijeta, tavafa oko Kabe i sa'ja.[3102]

Odlike i vrijednost obavljanja umre

1. Umra otklanja grijehe i siromaštvo

Abdullah b. Mesud prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Obavljajte hadž i umru u kontinuitetu jer odstranjuju siromaštvo i grijehe kao što kovački mijeh odstranjuje primjese u željezu, zlatu i srebru. Za, kod Allaha primljen hadž, nema druge nagrade osim Dženneta.*"[3103] U jednoj slaboj verziji ovog hadisa navodi se: "*Obavljajte hadž i umru u kontinuitetu jer produžuju život i odstranjuju siromaštvo i grijehe...*"[3104]

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Umra do umre iskupljuje grijehe počinjene između njih, a za iskreno obavljen i kod Allaha uvažen hadž, bez griješenja, nema druge nagrade osim Dženneta.*"[3105]

2. Umra je džihad starih i nemoćnih

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Džihad starih, nemoćnih i žena jesu hadž i umra.*"[3106]

3102 Vidjeti: *El-Ikna*, 2/851; *Mugnil-muhtadž*, 1/460; *Iršadus-sari*, 3/514; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/405; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 30/314; *Nadretun-neim*, 4/1530; *El-Mufassal*, 2/147; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1536.

3103 Et-Tirmizi, 3/166/810; Ahmed, 1/387; Ibn Hibban, 9/6/3693. Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovu predaju ocjenjuju ispravnom. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/196; *Sahihut-tergib*, 2/7.

3104 El-Humejdi, 1/10; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 3/472/4095. Vidjeti: *Misbahuz-zudžadže*, 3/181; *Daifut-tergib*, 1/343.

3105 El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.

3106 Ahmed, 2/421; En-Nesai, *El-Mudžteba*, 5/113/2626; Et-Taberani, *El-Evsat*, 8/378/8751.

3. Umra je džihad žena

Aiša, majka pravovjernih, upitala je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li je ženama propisan džihad, a on je odgovorio: "*Jeste, ženama je propisan džihad u kojem nema borbe: hadž i umra.*"[3107]

4. Oni koji obavljaju umru Allahovi su izaslanici – delegati

Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "*Oni koji obavljaju hadž i umru Allahova su delegacija; pozvao ih je pa su se odazvali, tražili su od Njega, pa im je udovoljio.*"[3108]

5. Hodočasnik koji umre tokom obavljanja umre ima posebnu nagradu

Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Ko krene na hadž pa* (na tom putu) *umre, bit će mu upisana nagrada hadžije do Sudnjeg dana. Ko izađe da obavi umru, pa umre, bit će mu upisana nagrada umre do Sudnjeg dana. Ko izađe u borbu na Allahovom putu, pa umre, bit će mu upisana nagrada borca do Sudnjeg dana.*"[3109]

6. Umra obavljena u ramazanu vrijedi kao hadž

Abdullah b. Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao jednoj ensarijki: "*Kada nastupi ramazan, ti obavi umru, jer umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu* (po vrijednosti)."[3110] U drugoj verziji ovoga hadisa navodi se: "*Umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu koji je obavljen sa mnom.*"[3111]

Ovo predanje dobrim su ocijenili El-Munziri, Ibn Mulekkin i šejh El-Albani. Vidjeti: *El-Bedrul-munir*, 9/38; *Sahihut-tergib*, 2/5.

3107 Ibn Madža, 2/968/2901; Ahmed, 6/156; Ibn Huzejma, 4/359/3074. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim po kriterijima imama El-Buharija i Muslima. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/151.

3108 El-Bezzar, 3/211 (*Medžmeuz-zevaid*), s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/8.

3109 Ebu Ja'la, 5/441/6327; Ibn Šahin, *Et-Tergib*, 2/294/324; Et-Taberani, *El-Evsat*, 5/434/5321, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/116–118; *Sahihut-tergib*, 2/12.

3110 El-Buhari, 372/1782; Muslim, 498/1256.

3111 El-Buhari, 388/1863; Muslim, 498/1256.

Propis umre

Islamski se učenjaci u vezi s propisom umre razilaze na dva mišljenja.

Jedna skupina pravnika umru smatra obaveznom i ovo mišljenje zastupaju Omer, Alija, Džabir, Ibn Abbas, Zejd b. Sabit, Ibn Omer, Seid b. El-Musejjib, Mudžahid, Seid b. Džubejr, Ibn Sirin, Ata, Tavus, Sufjan es-Sevri, Ishak[3112], El-Buhari[3113], Ibn Hazm[3114], zatim učenjaci šafijske[3115] i hanbelijske[3116] pravne škole. Od savremenih učenjaka ovo su mišljenje odabrali Stalni kolegij[3117], Ibn Baz[3118], Ibn Usejmin[3119] i Abdulkerim Zejdan.[3120]

Ovi učenjaci svoje mišljenje dokazuju sljedećim argumentima:

1. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴾١٩٦

"**Hadž i umru radi Allaha upotpunite!**"[3121] Svevišnji Allah u ajetu naređuje upotpunjavanje hadža i umre, a to ukazuje na obaveznost izvršavanja oba ibadeta.[3122] El-Buhari navodi da je Ibn Abbas u vezi s navedenim ajetom rekao: "Umra je upoređena s hadžom."[3123] Neki učenjaci nisu prihvatili dokazivanje obaveznosti umre ovim ajetom, budući da ajet ukazuje na obavezu njihovog upotpunjavanja nakon ulaska u obrede, a razilaženje se vodi o pitanju propisa[3124], dok je hadž

3112 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/515; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/434; El-Džessas, *Ahkamul-Kur'an*, 1/264; *Et-Temhid*, 20/18; *El-Mugni*, 3/89; *Zadul-mesir*, 1/159; *Umdetul-kari*, 10/107.

3113 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/330; *Fethul-Bari*, 3/698; *Iršadus-sari*, 3/514.

3114 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/36, 39.

3115 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/11; *El-Muhezzeb*, 1/195; *El-Medžmua*, 7/7; *Revdatut-talibin*, 3/17.

3116 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/515; El-Ukberi, *Ruusul-mesail*, 1/457; Ibn Dževzi, *Ahkamun-nisa*, str. 55; *El-Mugni*, 3/89; *El-Insaf*, 3/387.

3117 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/316–317.

3118 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/433.

3119 Vidjeti: Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/37 i 24/210.

3120 Vidjeti: *El-Mufassal*, 2/147.

3121 El-Bekara, 196.

3122 Vidjeti: *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/365; *Tejsiruk-Kerimir-Rahman*, str. 123.

3123 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/107.

3124 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/610; *Ez-Zehire*, 3/205; *Tefsiru šejhil-islam*, 1/455.

propisan riječima Uzvišenog:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...﴿٩٧﴾

"**Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.**"[3125] Po mišljenju većine islamskih učenjaka, ovim je ajetom propisana obaveza hadža.[3126]

2. Omer b. El-Hattab prenosi da je neki čovjek upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, šta se podrazumijeva pod islamom, pa mu je Poslanik odgovorio: "*Da očituješ dva šehadeta*[3127]*, obavljaš namaz, daješ zekat, obaviš hadž i umru, da se kupaš od dženabeta, da propisno uzimaš abdest i postiš ramazan.*"[3128]

3. U jednom hadisu navodi se da je Aiša upitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li je ženama propisan džihad, a on je odgovorio: "*Jeste, ženama je propisan džihad u kojem nema borbe: hadž i umra.*"[3129] Aiša je upitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o obavezi džihada u pogledu žena, pa je odgovorio potvrdno i protumačio to kao hadž i umru.[3130]

4. Nakon što je prihvatio islam, Subejj b. Ma'bed došao je kod Omera b. El-Hattaba i rekao: "O, vladaru pravovjernih, vidim da mi je Allah propisao hadž i umru, i ja sam ih obavio." "Postupio si prema Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, uputi", reče mu Omer.[3131] Ibn

3125 Alu Imran, 97.

3126 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/7; *Tefsirul-Kur'anil-azim*, 1/393.

3127 Tj. da posvjedočiš da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, Njegov rob i Njegov poslanik.

3128 Ibn Hibban, 1/397/173; Ed-Darekutni, 2/247–248/2682; Ibn Menda, *El-Iman*, 1/146/13. Imam Ed-Darekutni i šejh El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 1/185.

3129 Ibn Madža, 2/968/2901; Ahmed, 6/156; Ibn Huzejma, 4/359/3074. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim po kriterijima El-Buharija i Muslima. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/151.

3130 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/12.

3131 En-Nesai, 2/263/2718; Ebu Davud, 2/164/1798; Ibn Hazm, *Hidždžetul-veda*, 333/480, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/153.

Munzir i Ibn Huzejma zapažaju: "Omer, radijallahu anhu, nije negirao Ibn Ma'bedove riječi: 'Vidim da mi je Allah propisao hadž i umru...",[3132]

5. Ibn Džehm el-Maliki zabilježio je, s dobrim lancem prenosilaca, sljedeću izjavu Džabira b. Abdullaha: "Svaki je musliman obavezan obaviti umru."[3133]

6. Ibn Omer je rekao: "Svaki šerijatski obaveznik dužan je obaviti hadž i umru, ako je u mogućnosti."[3134] Imam El-Buhari naslovio je poglavlje: "Obaveznost obavljanja umre i njene odlike", a potom je naveo prethodnu Ibn Omerovu predaju.[3135]

7. U podužem hadisu Amr b. Hazm prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, između ostalog, rekao: "*Umra je mali hadž.*"[3136] U citiranom hadisu umra je nazvana hadžom, a Svevišnji Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

"**Hadž obaviti, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći**"[3137], što ukazuje na to da je umra obaveza kao i hadž.[3138] Veliki broj islamskih učenjaka iz prvih i potonjih generacija smatra umru malim hadžom[3139], iako su jednoglasni u mišljenju da hodočasnik koji

3132 Vidjeti: *Sahihu Ibni Huzejme*, 4/358; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/365.

3133 Vidjeti: *Fethul-Bari*, 3/597.

3134 El-Buhari, 3/18, kao muallek predanje. Lanac prenosilaca spojili su: Ed-Darekutni, 2/250/26974, i El-Hakim, 1/644/1732. El-Hakim i Ez-Zehebi ovo predanje smatraju ispravnim.

3135 Vidjeti: *El-Džamiul-musned*, 3/18.

3136 Ibn Hibban, 14/501–504/6559; Ed-Darekutni, 2/251/2697; El-Bejheki, 4/574/8771. Islamski se učenjaci razilaze oko ispravnosti ovog predanja. Imam Ibn Hazm smatra ga slabim, a En-Nevevi i El-Albani ispravnim. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/39; *El-Medžmua*, 8/161; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/352,

3137 Alu Imran, 97.

3138 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/39.

3139 Vidjeti: Ibn Džerir, *Džamiul-bejan*, 10/98; *Et-Temhid*, 20/16, 18; *El-Medžmua*, 8/161; *El-Minhadž*, 9/98; *Fethul-Bari*, 4/36; *Umdetul-kari*, 10/83; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/399.

obavlja umru ne čini sve što je dužan činiti hadžija.[3140]

Druga skupina učenjaka smatra umru sunnetom – pohvalnim djelom, a ne kategoričnom obavezom. Ovo mišljenje zastupaju Ibn Mesud, Eš-Šabi, Ibrahim en-Nehai[3141], imam Šafija, po starom mišljenju[3142], šejhul-islam Ibn Tejmijja[3143], te hanefijski[3144] i malikijski[3145] pravnici. Šejhul-islam Ibn Tejmijja ovo mišljenje pripisuje većini učenjaka i kaže da i jedan i drugi stav zastupa po skupina ashaba.[3146]

Ovi učenjaci svoj stav dokazuju sljedećim argumentima:

1. Džabir prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, upitan da li je umra obavezna, pa je odgovorio: "*Nije, ali je bolje da je obavite.*"[3147]

Imam Et-Tirmizi ovo je predanje ocijenio ispravnim, međutim, najveći hadiski stručnjaci, između ostalih: El-Bejheki, El-Munziri, Ez-Zejlei, Ibn Kajjim, El-Ajni, Ibn Hadžer, El-Albani i drugi, osporili su tu ocjenu imama Et-Tirmizija i odbacili hadis.[3148]

2. Talha prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Hadž je borba na Allahovom putu, a umra je dobrovoljni ibadet.*"[3149]

3140 Vidjeti: *Et-Temhid*, 2/265.

3141 Vidjeti: El-Džessas, *Ahkamul-Kur'an*, 1/264; *Et-Temhid*, 20/19; *El-Mugni*, 3/89.

3142 Vidjeti: *El-Muhezzeb*, 1/195; *El-Medžmua*, 7/7; *Revdatut-talibin*, 3/17; *Hil'jetul-ulema*, 3/230.

3143 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/5, 7.

3144 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/58; *Tuhfetul-muluk*, str. 155; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/609; *Fejdul-Bari*, 4/5; *El-Bahrur-raik*, 3/63.

3145 Vidjeti: *El-Meune*, 1/318; Abdulvehhab, *El-Išraf*, 2/327; *Et-Temhid*, 20/14; *El-Kafi*, 1/172; Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 1/133; *El-Kavaninul-fikhijje*, str. 107.

3146 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/7.

3147 Et-Tirmizi, 3/261/931; Ahmed, 3/316; Ibn Madža, 2/1044/3124, sa slabim lancem prenosilaca.

3148 Vidjeti: *Nasbur-raje*, 3/150; *Hulasatul-bedril-munir*, 1/347; *Tehzibus-sunen*, 5/173; *Fethul-Bari*, 3/579; *Umdetul-kari*, 10/108; *Tuhfetul-ahvezi*, 3/600; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, 100/931; *Tenkihul-kelam*, str. 653–654.

3149 Ibn Madža, 2/995/2989; Ibn Ebu Hatim, *El-Ilel*, 2/104/850. Ibn Hadžer, Eš-Ševkani i El-Albani ovo predanje smatraju slabim. Vidjeti: *Et-Telhisul-habir*, 3/842; *Nasbur-raje*, 3/149; *Nejlul-evtar*, 4/333; *Es-Silsiletud-daife*, 1/358.

3. U podužem hadisu Amr b. Hazm prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, između ostalog, rekao: "*Umra je mali hadž.*"[3150] Šejhul-islam Ibn Tejmijja ovom je predajom dokazivao da je umra pohvalna – sunnet, a ne obavezna – vadžib, jer su ljudi u Kur'anu obavezani samo jednim velikim hadžom, koji ima svoj određeni period, za razliku od umre koja se može obaviti u bilo koje vrijeme.[3151]

U svakom slučaju, šerijatskom obavezniku preče je i bolje da obavi umru, tim prije što učenjaci koji ovaj ibadet smatraju obaveznim imaju jače argumente, a Allah najbolje zna.

Imam Malik kaže: "Umra je sunnet i nije mi poznato da je neko naveo olakšicu u pogledu ostavljanja umre."[3152] Veliki malikijski učenjak Ibn Abdulberr kaže: "Imam Malik i njegovi sljedbenici smatraju da umra nije obavezna, ali je, po njegovom mišljenju, na stepenu sunnetske obaveze. Onome ko ima mogućnosti da je obavi, nije dozvoljeno da to ne učini. Umra je pritvrđeniji ibadet od vitr-namaza."[3153]

Imam Šafija, dok je zastupao staro mišljenje, rekao je: "Umra je sunnet. Nije mi poznato da je neko dao olakšicu i dozvolio njeno neobavljanje."[3154]

Ako ovako govore najveći imami koji umru smatraju pritvrđenim sunnetom, šta će tek kazati učenjaci koji umru smatraju obavezom – vadžibom?!

Napomena: Umru je obaveza obaviti jedanput u životu, kao i hadž.[3155]

3150 Ibn Hibban, 14/501–504/6559; Ed-Darekutni, 2/251/2697; El-Bejheki, 4/574/8771. Islamski se učenjaci razilaze oko ispravnosti ovog predanja. Imam Ibn Hazm smatra ga slabim, a En-Nevevi i El-Albani ispravnim. Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/39; *El-Medžmua*, 8/161; *Sahihu mevaridiz-zaman*, 1/352.

3151 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/9.

3152 Vidjeti: *El-Muvetta*, 1/347; *Et-Temhid*, 20/14; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/366.

3153 Vidjeti: *El-Kafi*, 1/171–172.

3154 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/262.

3155 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/13; *El-Ikna*, 2/854; *Hil'jetul-ulema*, 3/231; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/433.

Vrijeme obavljanja umre

Umru je dozvoljeno obaviti u bilo koje vrijeme, po mišljenju većine islamskih učenjaka[3156], ali je njeno obavljanje u ramazanu bolje nego obavljanje u drugim vremenima.[3157] Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao jednoj ensarijki: "*Kada nastupi ramazan, ti obavi umru, jer umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu (po vrijednosti).*"[3158] U drugoj verziji navodi se: "*Umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu koji je obavljen sa mnom.*"[3159]

Obavljanje umre prije hadža

Šerijatskom obavezniku dozvoljeno je da obavi umru prije hadža. Ikrima b. Halid upitao je Ibn Omera[3160] o obavljanju umre prije hadža, pa je on odgovorio: "Ne smeta."

U drugoj verziji navodi se da je Ibn Omer odgovorio: "Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je umru prije nego što je obavio hadž."[3161] Na osnovu ovog predanja imam El-Buhari naslovio je poglavlje: "Ko obavi umru prije hadža".[3162] Ovim poglavljem imam El-Buhari aludira na obavljanje umre zasebno, mimo vremena u kojem se obavlja hadž.[3163]

Po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka, dozvoljeno je obaviti umru prije hadža.[3164]

3156 Vidjeti: *El-Umm*, 2/503; Abdulvehhab, *El-Išraf*, 2/325, 326; Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/457; *El-Istizkar*, 11/249; *Et-Temhid*, 8/347; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/63; *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/293; *El-Medžmua*, 7/115; *Revdatut-talibin*, 3/37; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/9; *Bidajetul-muhtadž*, 1/630; *Muntehel-iradat*, 1/209; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1536.

3157 Vidjeti: El-Imrani, *El-Bejan*, 4/64; *Mesailul-itifak*, str. 86.

3158 El-Buhari, 372/1782; Muslim, 498/1256.

3159 El-Buhari, 388/1863; Muslim, 498/1256.

3160 El-Buhari, 370/1774.

3161 El-Buhari, 370/1774.

3162 Vidjeti: *Umdetul-kari*, 10/109.

3163 Vidjeti: *Fejdul-Bari*, 4/6.

3164 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/144.

Obavljanje više umri u toku jedne godine

Kada je u pitanju obavljanje više umri u jednoj godini, putujući zasebno za svaku od njih, islamski učenjaci imaju različita mišljenja. Shodno općim šerijatskim postavkama i preporukama o činjenju dobrih djela, a u skladu s mišljenjem većine islamskih učenjaka iz prvih i potonjih generacija, nema nikakve zapreke za obavljanje više umri u jednoj godini.[3165] Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Umra do umre iskupljuje grijehe počinjene između njih.*"[3166]

Majka vjernika Aiša kazuje: "Krenuli smo (iz Medine) u namjeri da obavimo hadž. Kada smo stigli u Serif, dobila sam menstruaciju. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je kod mene, a ja sam plakala. '*Šta ti je? Jesi li dobila menstruaciju?*', upitao je. 'Da', potvrdila sam. '*To je nešto što je Allah propisao kćerkama Ademovim, pa obavljaj ono što obavlja svaki hodočasnik, samo ne obilazi oko Kabe!*'"[3167] Zatim je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio njenom bratu Abdurrahmanu da ode s njom do Et-Tenaîma – predgrađa Meke, u nezaštićenu zonu (ar. el-hill) da s tog mjesta zanijeti umru.[3168] Tako je Aiša obavila dvije umre za manje od dvadeset dana.[3169]

S druge strane, Hasan el-Basri, Ibn Sirin, Ibrahim en-Nehai, imam Malik i šejhul-islam Ibn Tejmijja smatrali su pokuđenim obavljanje više umri u toku jedne godine.[3170]

Ovi učenjaci, iako slovili kao velikani islamskog ummeta i njegovi prvaci, nemaju jasne i vjerodostojne argumente koji bi opravdali njihov stav. Allah se smilovao malikijskom ekspertu imamu Ibn Abdulberru[3171]

3165 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/68; *El-Istizkar*, 11/249; El-Imrani, *El-Bejan*, 4/63; *El-Minhadž*, 8/71; *El-Medžmua*, 7/116; *El-Fikhul-islami*, 3/66-67.

3166 El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.

3167 El-Buhari, 80/305; Muslim, 478/1211.

3168 Muslim, 478/1211.

3169 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/91; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/46 i 17/432.

3170 Vidjeti: Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/127/12729 i 12731; Abdulvehhab, *El-Išraf*, 2/326; *Et-Temhid*, 20/20; *El-Istizkar*, 11/250; *El-Muhalla*, 7/68; *El-Munteka*, 3/402; *Medžmuu fetava*, 26/267; *Hašijetul-Adevi*, 1/650.

3171 Vidjeti: *Et-Temhid*, 20/21.

koji nije prihvatio mišljenje osnivača mezheba koji slijedi, rekavši: "Nije mi poznat jak argument iz Kur'ana, niti iz sunneta koji ukazuje na pokuđenost obavljanja više umri u istoj godini. Umra je dobro djelo, a Uzvišeni Allah kaže:

...وَافْعَلُوا الْخَيْرَ...﴿٧٧﴾

'I dobra djela činite.'"[3172]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja na drugom je mjestu, čak, spomenuo konsenzus prvih generacija o pokuđenosti obavljanja više umri u jednoj godini.[3173] Ovaj konsenzus prenio je šejh Ibn Usejmin bez ikakvog prigovora.[3174] Šejhul-islam Ibn Tejmijja u ovoj se tvrdnji najvjerovatnije pozvao na izjavu Ibrahima en-Nehaija koji kaže: "(Ashabi i tabiini) obavljali su umru samo jednom u godini."[3175] Ako je, uistinu, potvrđen konsenzus o ovom pitanju, tada nema prostora niti opravdanja za bilo kakvu diskusiju o ovom pitanju. Međutim, teško je prihvatljivo da se prve generacije slože u vezi s određenim pravnim pitanjem, a da potom većina islamskih učenjaka nakon njih ustvrdi suprotno.

Isto tako, postoji autentično predanje koje ne ide u prilog spomenutom konsenzusu. Naime, Ibn Ebu Šejba bilježi da je Ibn Omer jedne godine obavio umru dva puta.[3176] Dozvola obavljanja više umri u istoj godini prenosi se od Alije b. Ebu Taliba, Aiše, Ataa, Tavusa, Kasima b. Muhammeda i Ikrime.[3177] Dakle, naši predvodnici iz prvih generacija uveliko su se razišli u pogledu ovog pitanja. Imam Ibn Abdulberr kaže: "Razilaženje prvih generacija o ovom pitanju datira od ranog perioda i ono je poznato."[3178]

3172 El-Hadždž, 77.

3173 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/290.

3174 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/407.

3175 Ibn Ebu Šejba, 3/127/12728; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 2/306/1551; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid*, 20/20, s ispravnim lancem prenosilaca.

3176 Ibn Ebu Šejba, 3/127/12726, s ispravnim lancem prenosilaca.

3177 Vidjeti: Ibn Ebu Šejba, *El-Musannef*, 3/126–127/12724 i 12730; *Et-Temhid*, 20/20; *El-Muhalla*, 7/68

3178 Vidjeti: *Et-Temhid*, 20/20.

Musliman, ako je u mogućnosti, ne bi trebao dozvoliti da prođe više od pet godina a da ne obavi jedan od obreda, hadž ili umru. Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Kada robu podarim zdravlje i imetak, pa prođe pet godina a on Me ne posjeti, uistinu je lišen velikog dobra.*"[3179] Po mišljenju većine islamskih učenjaka, hadis ukazuje na pohvalnost obavljanja hadža i umre više puta, a ne na obavezu, a Allah najbolje zna.[3180]

Napomena: Što se tiče obavljanja umre više puta tokom jednog boravka u Meki, to nije legitimno. Mnogi ljudi nakon završenog obreda odlaze do Aišinog mesdžida Et-Tenaîm i na tom mjestu donose nijet za ulazak u obrede, a potom obavljaju umru. Imao sam priliku slušati čovjeka koji kaže da je obavio sedam umri u jednom danu!

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavljao je umre ulazeći u Meku izvana, a ne izlazeći iz Meke u nezaštićeni prostor (ar. el-hill) da bi ušao u obrede. Nikada niko od ashaba u njegovo vrijeme nije tako postupio osim Aiše, jer je dobila mjesečni ciklus nakon ulaska u obrede umre i tada joj je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio da spoji hadž s umrom.[3181] Aiša, majka vjernika, ipak je voljela da se vrati u Medinu kao i ostale Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, supruge, s razdvojenom umrom i hadžom, pa je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, naredio njenom bratu Abdurrahmanu da izađe s njom do Et-Tenaîma da obavi umru, da bi joj srce bilo smireno. Ni Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, niti iko od ashaba tom prilikom, a niti nakon toga, nije izašao do spomenutog mjesta i zanijetio umru, a ne postoji niko pod nebeskim svodom da je bio brižniji u pogledu činjenja dobrih djela od Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovih drugova.[3182]

Šejhul-islam Ibn Tejmijja na drugom je mjestu ovaj postupak nazvao

---

3179 Ibn Hibban, 9/16/3703; El-Bejheki, 5/431/10392, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/42; *Mevsuatul-menahi*, 2/100.

3180 Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 42.

3181 Tj. da promijeni nijet umre od temetua u kirân.

3182 Uporediti: *Medžmuu fetava*, 26/252–253; *Zadul-mead*, 2/94.

novotarijom, negirajući da su odabrane generacije tako postupale.[3183] U istom djelu Ibn Tejmijja kaže: "Učestali tavaf oko Kabe smatra se dobrim djelom. Tavaf je bolji od izlaska iz zaštićenog prostora (Et-Tenaîma i sl.) i obavljanja 'mekanske' umre. To nisu činili prvaci muhadžira i ensarija, niti je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, podsticao na taj postupak. Odabrane su generacije, naprotiv, prezirale ovaj čin."[3184]

Šejh Ibn Baz kaže: "Što se tiče postupka mnogih ljudi koji nakon hadža izlaze do Et-Tenaîma, a obavili su umru prije hadža, ne postoji validan argument koji bi potvrdio legitimnost ovog postupka. Naprotiv, argumenti ukazuju da je to bolje ne činiti, jer Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i ashabi nisu obavili umru nakon završenog hadža, već je umru obavila Aiša budući da to nije prethodno učinila s ostalim svijetom zbog (mjesečnog) ciklusa. Međutim, nema smetnje da žena koja se nađe u ovoj situaciji obavi umru nakon hadža, kao što je učinila Aiša."[3185]

Elementarni dijelovi umre

Po mišljenju većine[3186] islamskih pravnika, umra ima tri elementarna dijela – rukna:

- nijet za ulazak u obred,[3187]
- tavaf,
- sa'j.

3183 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/264.

3184 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 26/145.

3185 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/46–47; *Tevdihul-ahkam*, 3/247.

3186 Vidjeti: *El-Medžmua*, 8/193; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/8; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/35; *Mevahibul-Dželil*, 4/11; *El-Keššaf*, 2/608; *El-Mubdia*, 3/265; *El-Fikhul-islami*, 3/121; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/387; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 30/318; *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/429; Abdulazim Bedevi, *El-Vedžiz*, str. 260; *Sahihu fikhis-sunne*, 2/278.

3187 Neki učenjaci nijet definiraju kao šart – uvjet, a ne kao rukn – elementarni dio, budući da nijet prethodi hadžu i da nije njegov sastavni dio. Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/317, 615; *Mevahibul-Dželil*, 4/11–12. Ovo razilaženje dolazi do punog izražaja kada je u pitanje nijet (ulazak u obrede) prije hadžskih mjeseci. Učenjaci koji smatraju nijet uvjetom za hadž dozvoljavaju ulazak u obrede prije hadžskih mjeseci, kao što dozvoljavaju uzimanje abdesta prije nastupanja namaskog vremena, za razliku od učenjaka koji nijet smatraju elementarnim dijelom (rukn0m) hadža. Prema njihovom mišljenju, nije dozvoljeno ući u hadžske obrede prije nastupanja hadžskih mjeseci, kao što nije dozvoljeno donijeti početni tekbir prije nastupanja namaskog vremena, a Allah najbolje zna.

Ako se izostavi jedan od ovih dijelova, umra će biti pokvarena, budući da se ruknovi ne mogu ničim nadomjestiti.[3188]

Donošenje nijeta za obavljanje umre

Na mikatu se donosi nijet za ulazak u obred. Islamski su učenjaci jednoglasni u stavu da je nijet za hadž i umru uvjet ispravnosti ovih ibadeta.[3189] Što se tiče propisa nijeta, o tome je prethodno bilo više riječi. Sve što smo spomenuli u vezi s nijetom u poglavlju o hadžu, vrijedi i za umru. U pogledu ihramskih zabrana nema razlike između umre i hadža, dakle, propis je isti za oba ibadeta.

Nakon ulaska u obrede, hodočasniku koji obavlja umru pohvalno je aktivno izgovaranje telbije.[3190] Poslije ulaska u Mesdžidul-haram i dodirivanja Crnog kamena, a neposredno prije početka tavafa, hodočasnik koji obavlja umru prekida učenje telbije. Ovo je stav Sufjana i Ishaka[3191], te učenjaka hanefijske[3192], šafijske[3193] i hanbelijske[3194] pravne škole. Ibn Abbas kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prekidao učenje telbije na umri nakon dodirivanja Crnog kamena.[3195] Autentičnim putem preneseno je od Ibn Abbasa da je učenje telbije na umri prekidao nakon što bi dotaknuo Crni kamen[3196], tj. neposredno prije početka tavafa, jer je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dotakao Crni kamen prije dolaznog tavafa.[3197]

3188 Vidjeti: *Revdatut-talibin*, 3/119; *El-Medžmua*, 8/193.

3189 Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 26/22.

3190 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/88; *Fethul-Bari*, 3/480; *El-Insaf*, 3/452; *Tuhfetul-ahvezi*, 3/495.

3191 Vidjeti: *Mesailul-imami Ahmed ve Ishak*, 1/535; *Džamiut-Tirmizi*, 3/252.

3192 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/30; *El-Bahrur-raik*, 2/371.

3193 Vidjeti: *El-Havil-kebir*, 4/164; *El-Medžmua*, 8/137.

3194 Vidjeti: *El-Mugni*, 3/220; *El-Furua*, 3/256.

3195 Et-Tirmizi, 3/252/919; Ebu Davud, 2/168/1817; Ibn Džarud, *El-Munteka*, 212/451; Temmam, *El-Fevaid*, 2/227/620 (*Er-Revdul-bessam*); El-Bejheki, 5/170/9411. Imam Et--Tirmizi ovo je predanje ocijenio ispravnim, međutim, u njegovom lancu prenosilaca nalazi se izvjesni Muhammed b. Abdurrahman b. Ebu Lejla kojem se pamćenje uveliko poremetilo nakon što je počeo obnašati dužnost kadije. Vidjeti: *El-Džerhu vet-tadil*, 7/322; *El-Medžruhin*, 2/243; *El-Mugni fid-duafa*, 2/333. Ispravno je da citirani hadis ne ispunjava uvjete prihvatljivog predanja. Vidjeti: *Es-Sunenul- -kubra*, 5/170; *Tuhfetul--ahvezi*, 3/588; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 99; *Irvaul-galil*, 4/297.

3196 El-Bejheki, 5/170/9408, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Irvaul-galil*, 4/29

3197 Muslim, 483–484/1218.

Tavaf

Što se tiče načina obavljanja tavafa na umri, on u potpunosti odgovara dolaznom tavafu u pogledu mufrida i kârina. Muhrim nije dužan zanijetiti ni tavaf ni sa'j zasebno, već je dovoljan osnovni nijet kao za hadž, o čemu smo prethodno govorili.

Nakon završenog tavafa, muhrim će klanjati dva rekata iza Mekamu Ibrahima. Na prvom rekatu muhrim će učiti suru El-Kafirun, a na drugom suru El-Ihlas.[3198] Neposredno po završetku tavafa, a prije obavljanja namaza, muhrim treba ponovo pokriti desno rame ihramom.[3199] Po završetku namaza, muhrim će se napiti zemzem-vode i posuti po svojoj glavi, jer je tako činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[3200]

Nakon toga, ako je u mogućnosti, muhrim će se ponovo vratiti do Crnog kamena i dotaknuti ga, jer je tako učinio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.[3201] Ako ne bude u stanju dotaknuti Crni kamen, zaputit će se prema Safi.[3202] Islamski su učenjaci jednoglasni u pogledu toga da je sunnet doticanje Crnog kamena nakon namaza, a prije izlaska na Safu.[3203]

Sa'j

Sa'j je hodanje između Safe i Merve. Safa i Merva su dva brežuljka koja se nalaze u neposrednoj blizini Kabe, iako je Safa znatno bliža Kabi. Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da je pohvalno spojiti tavaf sa sa'jem[3204], kao što su jednoglasni da tavaf prethodi sa'ju.[3205] O uvjetima ispravnosti sa'ja i njegovim pohvalnim radnjama više je riječi bilo u poglavlju o hadžu.

3198 Muslim, 483–484/1218.

3199 Uporediti: *El-Mugni*, 3/183.

3200 Ahmed, 3/394. Imam El-Ajni ovo je predanje ocijenio dobrim. Vidjeti: *Umdetul-kari*, 9/277. Vidjeti također: El-Albani, *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 58.

3201 Muslim, 483–484/1218.

3202 Vidjeti: *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/304.

3203 Vidjeti: *Et-Temhid*, 5/492 (*Fethul-Malik*); *El-Mugni*, 3/191.

3204 Vidjeti: *El-Istizkar*, 12/200, 224 i 13/242.

3205 Vidjeti: *Et-Temhid*, 8/216; *El-Istizkar*, 12/200, 228; *El-Havil-kebir*, 4/157.

Vadžibi umre

Umra se sastoji od dvije obavezne radnje (vadžiba) koje se moraju ispuniti, a u slučaju da se ove radnje izostave, tada je muhrim obavezan da se iskupi prinošenjem žrtve[3206]:

- donijeti nijet za ulazak u obrede na mikatu,
- brijanje ili skraćivanje kose.

Ulazak u obrede na mikatu

Dužnost je ući u obrede, odnosno zanijetiti umru na šerijatski određenim mjestima – mikatima. Oni koji žive između nekog od mikata i Meke, ulaze u obrede u svojim kućama. U poglavlju o hadžu opširno smo razmatrali ovo pitanje i mnoge detalje koji se tiču samog nijeta. Nakon ulaska u obrede, dužnost je pridržavati se ihramskih zabrana, što bi se, s jedne strane gledano, moglo svrstati u obavezne radnje – vadžibe umre[3207], samo što se ovdje radi o ostavljanju i izbjegavanju, a ne o činjenju, kao što je slučaj kod donošenje nijeta na mikatu i brijanja ili skraćivanja kose.

Brijanje ili skraćivanje kose

Poslije završenog sa'ja, muhrim će obrijati glavu ili skratiti kosu.[3208] Brijanje glave bolje je od skraćivanja kose, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka. Brijanje ili skraćivanje, po ispravnijem mišljenju, treba obuhvatiti cijelu glavu, a ne samo određene dijelove glave.[3209] Žene će samo skratiti kosu jer njima brijanje kose nije legitimno, po konsenzusu islamskih učenjaka.[3210] Brijanje aparatima za šišanje ne tretira se brijanjem iako se mašinica podesila na najkraći stupanj. U poglavlju o hadžu detaljno smo razmatrali ovo pitanje.

3206 Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 2/328, 329; *El-Medžmua*, 8/193; *El-Insaf*, 4/56; *El-Keššaf*, 2/573, 608; *Mugnil-muhtadž*, 1/475; *El-Ikna li talibil-intifa*, 2/35; *Hašijetud-Dusuki*, 2/268; *El-Fikhul-islami*, 3/206; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 17/434; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 23/387 *El-Mevsuatul-fikhijje*, 30/319, 328; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1540; *Sahihu fikhis-sunne*, 2/278.

3207 Vidjeti: *Mugnil-muhtadž*, 1/513; *El-Mevsuatul-fikhijje*, 30/319.

3208 Vidjeti: *El-Vesit*, 2/35; *El-Keššaf*, 2/607.

3209 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/326.

3210 Vidjeti: *El-Fikhul-islami*, 3/207.

Ako muhrim iz neznanja ili zaborava obuče svakodnevnu odjeću prije brijanja ili skraćivanja kose, dužan je skinuti odjeću, obući ihrame, a potom obrijati glavu ili skratiti kosu, i u ovom slučaju nije dužan iskupljivati se.[3211] Nakon brijanja ili skraćivanja kose, onaj koji obavlja umru oslobađa se ihrama i svih ihramskih zabrana.[3212] Brijanjem glave ili skraćivanjem kose završava se obred umre.

Napomena: Ako bi muhrim imao intimni odnos prije obavljenog tavafa, njegova bi umra bila pokvarena, po konsenzusu islamskih učenjaka[3213], a učenjaci se razilaze u pogledu ispravnosti umre ako se intimni odnos desi između tavafa i sa'ja[3214], što se jako rijetko dešava budući da se sa'j spaja s tavafom.

Oproštajni tavaf

Islamski se učenjaci razilaze u pogledu oproštajnog tavafa poslije umre, a većina islamskih učenjaka smatra da hodočasnik koji obavlja umru nije obavezan obaviti oproštajni tavaf.[3215] Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao šejh Salih el-Fevzan.[3216]

Dakle, učenjaci su jednoglasni u mišljenju da je hodočasnik koji obavlja umru dužan obaviti samo jedan, umranski tavaf, a razilaze se u vezi s obavljanjem oproštajnog tavafa. Imam Ibn Rušd kaže: "Učenjaci su jednoglasni u pogledu toga da je hodočasnik koji obavlja umru dužan obaviti samo umranski tavaf."[3217]

Mnogi islamski pravnici u poglavlju o umri uopće ne spominju oproštajni tavaf, već ga spominju u poglavlju o hadžu, što upućuje na

---

3211 Vidjeti: *Fetava islamijje*, 1/447.

3212 Vidjeti: *El-Keššaf*, 2/607.

3213 Vidjeti: *El-Medžmua*, 7/353; *Advaul-bejan*, 5/433.

3214 Vidjeti: Ibn Abdulberr, *El-Kafi*, 1/160; *El-Medžmua*, 7/353; *Šerhul-umde*, 3/245–246; *Hil'jetul-ulema*, 3/310; *Advaul-bejan*, 5/433.

3215 Vidjeti: *El-Mebsut*, 4/180; *Šerhu Fethil-Kadir*, 2/504; *Umdetul-kari*, 10/95; *El-Furua*, 3/388; *El-Insaf*, 4/61; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/622; *Mirkatul-mefatih*, 5/571; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/325; Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/152.

3216 Vidjeti: Salih el-Fevzan, *Medžmuu fetava*, 2/487.

3217 Vidjeti: *Bidajetul-mudžtehid*, 1/344.

zaključak da ga nisu smatrali obaveznim, jer da su ga, kojim slučajem, smatrali obaveznim, sigurno bi to pojasnili. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavio je tri[3218] umre prije hadža[3219] i nije preneseno da je naređivao ashabima da obave oproštajni tavaf.

Es-Sevri[3220] i Ibn Hazm[3221] oproštajni tavaf smatraju obaveznim, kako na hadžu tako i na umri. Od savremenih učenjaka ovo je mišljenje odabrao šejh Ibn Usejmin.[3222] Ovi učenjaci u argumentiranju svoga mišljenja pozivaju se na opće hadise, kao i na predanje Ibn Abbasa u kojem kaže: "Ljudima je naređeno da njihova posljednja obaveza bude (tavaf oko) Kabe, samo što je olakšano (neobavezno) ženi u mjesečnom ciklusu."[3223] U drugoj verziji navodi se da je Ibn Abbas prenio hadis Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "*Neka niko ne odlazi a da mu* (tavaf oko) *Kabe ne bude zadnje što će učiniti.*"[3224] Hadis u kojem se jasno spominje da je oproštajni tavaf obavezan i hodočasniku koji obavlja hadž i onome koji obavlja umru[3225], nije vjerodostojan.[3226]

Imam Ibn Bettal kaže: "Ko se zadrži u Meki nakon obavljene umre, pohvalno mu je, po mišljenju učenjaka, da obavi oproštajni tavaf."[3227]

Savremeni kolegij smatra da je, ipak, sigurnije obaviti oproštajni tavaf nakon umre izlazeći time iz razilaženja.[3228] Šejh Ibn Baz obavljanje oproštajnog tavafa nakon umre smatra pohvalnim, a ne obaveznim.[3229]

3218 Četvrta umra bila je u sklopu hadža (kirâna) koji je obavio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.

3219 El-Buhari, 870/4148; Muslim, 497/1253.

3220 Vidjeti: *Subulus-selam*, 2/1005.

3221 Vidjeti: *El-Muhalla*, 7/171.

3222 Vidjeti: *Medžmuu fetava*, 23/323; Ibn Usejmin, *Eš-Šerhul-mumtia*, 7/430.

3223 El-Buhari, 367/1755; Muslim, 523/1328.

3224 Muslim, 523/1328.

3225 Et-Tirmizi, 3/273/946; Ahmed, 3/416; Et-Taberani, 3/263/3354.

3226 Vidjeti: *Džamiut-Tirmizi*, 3/274; El-Munziri, *Muhtesaru Suneni Ebi Davud*, 2/430; *Es--Silsiletud-daife*, 10/91; *Daifu Sunenit-Tirmizi*, 101/946; *El-Musned*, 24/176.

3227 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/445.

3228 Vidjeti: *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/335.

3229 Vidjeti: Ibn Baz., *Medžmuu fetava*, 17/389.

Na jednom mjestu u svojim *Fetvama* šejh Ibn Baz prenosi od Ibn Abdulberra konsenzus pravnika o tome da hodočasnik koji obavlja samo umru nije obavezan da obavi oproštajni tavaf.[3230]

Dakle, oproštajni tavaf nakon umre nije obavezan, ali hodočasniku koji ima mogućnost da ga obavi, to je bolje i preče, a Allah najbolje zna.

Hodočasniku je dozvoljeno da klanja dva rekata nakon umranskog oproštajnog tavafa, što je prethodno pojašnjeno u poglavlju o hadžskom oproštajnom tavafu.

Napomene

• Hodočasniku koji obavlja umru pohvalno je da zakolje kurban, po jednoglasnom mišljenju islamskih učenjaka.[3231] Imam Ibn Bettal kaže: "Ko želi zaklati kurban na umri, zaklat će ga u Meki, na mjestu gdje želi, po jednoglasnom mišljenju učenjaka."[3232]

Mekanski idolopoklonici spriječili su Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da obavi umru, a on je, nakon što je postigao dogovor s mušricima na Hudejbiji, rekao ashabima: "*Ustanite i zakoljite kurbane i onda obrijte (glave)!*"[3233]

Džabir b. Abdullah rekao je: "U godini Hudejbije, sedmerica bi učestvovala u devi kao kurbanu ili u kravi kao kurbanu."[3234]

• Islamski su učenjaci jednoglasni u mišljenju da umranski tavaf nadomješta oproštajni tavaf ako hodočasnik, nakon obavljene umre, napušta Meku.[3235]

• Kada je u pitanju spriječenost muhrima u obavljanju osnovnih obreda umre (*el-ihsâr*), o tome je više riječi bilo u poglavlju o hadžu.

3230 Vidjeti: Ibn Baz, *Medžmuu fetava*, 16/152.

3231 Vidjeti: *Er-Revdatun-nedijje*, 1/644. Vidjeti također: *El-Mugni*, 3/195; *El-Medžmua*, 8/272; *Umdetul-kari*, 10/48; *El-Insaf*, 4/23; *Advaul-bejan*, 5/624.

3232 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/387–388.

3233 El-Buhari, 751/2731–2732.

3234 Muslim, 9/57/1318.

3235 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/445.

Islamski učenjaci smatraju da je spriječenost u obavljanju obreda hadža identična spriječenosti u obavljanju umre. Ovo mišljenje zastupaju svi islamski učenjaci osim Ibn Sirina.[3236]

• Na osnovu izloženog, jasno se uočava da umranski obredi, za razliku od hadžskih obreda, nisu vezani za Minu, Muzdelifu i Arefat.[3237]

Greške koje čine hodočasnici koji obavljaju hadž i umru

Iz Svoje apsolutne milosti, Plemeniti Stvoritelj poslao je Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, da nas poduči propisima vjere. Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacao kamenčiće prvog dana Bajram i, praktično podučavajući muslimane obredima, govorio: "*...da se podučite obredima hadža.*"[3238] Nema dvojbe da vjernici u Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, imaju najljepši uzor i da su dužni slijepo slijediti njegovu uputu. Uzvišeni Allah slao je Svoje poslanike isključivo s ciljem da poduče ljude onome s čime je On zadovoljan. Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "*Svim vjerovjesnicima prije mene bila je obaveza da ukažu svojim narodima na ono što je najbolje za njih i da ih upozore (na opasnost) svakog zla (koje) im (prijeti).*"[3239] Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao je: "*Nisam propustio ništa od onoga što vam Allah naređuje a da vam to nisam naredio, niti išta od onoga što vam Allah zabranjuje a da vam ga nisam zabranio.*"[3240]

Ljudi su dužni slijediti propise bez ikakvih dodavanja ili oduzimanja, u protivnom će doći do mijenjanja vjere, što je velika nedaća. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukazao je na zabranu izmjene sunneta

3236 Vidjeti: Ibn Bettal, *Šerhul-Buhari*, 4/457; *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, 2/374; *Tarhut-tesrib*, 5/138.

3237 Vidjeti: *El-Mesaliku fil-menasik*, 1/615.

3238 Muslim, 512/1297.

3239 Muslim, 770/1844.

3240 Šafija, *Er-Risale*, 87/289, i *El-Musned*, str. 233; El-Hatib, *El-Fekihu vel-mutefekkih*, 1/270/272; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 14/302/4110, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 4/416–417.

riječima: "*Kada vam nešto kažem, ne dodajite na moj govor.*"[3241] U drugom hadisu, govoreći o važnosti slijeđenja sunneta, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "*Svako djelo ima svoj vrhunac* (kulminaciju), *a svaki vrhunac ima svoju malaksalost* (slabost). *Ko u vrijeme slabosti bude težio mome sunnetu, on je na uputi, a ko bude težio* (nečemu) *mimo toga, upropašten je.*"[3242] Seid b. El-Musejjib vidio je nekog čovjeka da klanja poslije nastupanja zore (a prije sabahskog farza) više od dva rekata, pa mu je prigovorio, na što taj čovjek reče: "Hoće li me to, možda, Allah kazniti što klanjam?!" Ibn Musejjib mu odgovori: "Neće zbog toga, već zbog tvog oponiranja sunnetu."[3243]

Imam Es-Subki, govoreći o određenim inovacijama, rekao je: "Ovo je novotarija, bez imalo sumnje. Dovoljno je to što dotični postupak nije bio poznat u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, njegovih ashaba, niti je to prakticirao neko od učenjaka iz odabranih generacija."[3244]

Imam Eš-Šatibi kaže: "Nije ispravno činiti ono što nije činio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, niti odabrane generacije nakon njega."[3245]

Svaki musliman koji je iole upoznat s osnovnim propisima hadža, s lahkoćom može primijetiti brojne greške koje čine hadžije. Ove se greške razlikuju u pogledu njihovog utjecaja na ispravnost hadža, budući da svaka greška u obredima umanjuje njihovu vrijednost jer se čini ono što Uzvišeni Allah nije tražio od Svojih robova, iako ljudi takve postupke smatrali lijepim. Allah se smilovao imamu Maliku koji je rekao: "Ko uvede u islam neku novotariju, smatrajući je lijepom, potvorio je Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je pronevjerio svoje poslanstvo,

---

3241 Ahmed, 5/11; En-Nesai, *Amelul-jevm*, 4/87/847, s ispravnim lancem prenosilaca.

3242 Ahmed, 2/188; Ibn Ebu Asim, *Es-Sunne*, 1/68/51; Ibn Huzejma, 3/293/2105; Ibn Hibban, 1/187/11; Haris b. Ebu Usama, *El-Musned*, 1/342/235–236 (*Bugjetul-bahis*); Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/266/1236, s ispravnim lancem prenosilaca.

3243 Abdurrezzak, 3/52/4755; El-Bejheki, 2/654/4445; Ibn Abdulberr, *Et-Temhid*, 22/105, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: Selim b. 'Id el-Hilali, *El-Bidatu ve eseruha*, str. 57.

3244 Vidjeti: *Fetavas-Subki*, 2/549.

3245 Vidjeti: *El-I'tisam*, 2/273.

jer Uzvišeni Allah kaže:

...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ...﴿٣﴾

'**Danas sam vam vašu vjeru upotpunio...**'[3246] Ono što tada nije bilo od vjere (u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i ashaba), to ni danas nije vjera."[3247] Poznati tabiin Hassan b. Atijja rekao je: "Kada jedan narod bude uvodio novotarije u vjeru, Allah će u istoj mjeri uzdizati od njih sunnet i neće im ga vratiti do Sudnjega dana."[3248]

Na ovom mjestu spomenut ćemo najizrazitije greške u koje zapadaju ili mogu zapasti hadžije s našeg govornog područja, bez obzira radilo se o velikim ili manjim greškama, iako su prijestupi hadžija općenito brojni i teško ih je sve obuhvatiti.

3246 El-Maida, 3.

3247 Vidjeti: Eš-Šatibi, *El-I'tisam*, 1/62 i 2/368; *El-Bidatu ve eseruha*, str. 29. Slično ovome rekao je Ibn Hazm. Vidjeti: *El-Ihkam*, 6/255.

3248 Ed-Darimi, 1/35/98; Ibn Veddah, *El-Bida*, 80/93; Ibn Bettal, *El-Ibane*, 1/97/228; El-Lalekai, *Šerhu usulil-i'tikad*, 1/104/129; Ebu Nuajm, *El-Hil'ja*, 6/73, s ispravnim lancem prenosilaca. U ovom smislu prenosi se hadis od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ali je njegov lanac prenosilaca slab. Ahmed, 4/105; Et-Taberani, *El-Kebir*, 18/99/178; El-Bezzar, 1/82 (*Kešful-estar*). Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 1/188; *Fejdul-Kadir*; 5/499–500; *Miškatul-mesabih*, 1/66; *Daifut-tergib*, 1/39–40; *Daiful-džamia*, str. 720. Nije prihvatljiva ocjena ovoga hadisa dobrim, kako smatraju neki učenjaci, jer se u njegovom lancu prenosilaca nalazi Ebu Bekr b. Abdullah eš-Šami el-Gassani koji je nepouzdan. Vidjeti: *Fethul-Bari*, 13/253; *Takribut-tehzib*, 2/405.

Greške od polaska do ulaska u Meku[3249]

1. Okupljanje prije polaska na hadž radi učenja posebne "hadžske" dove. Ako je spomenuto okupljanje popraćeno učenjem mevluda, slušanjem muzike, miješanjem muškaraca i žena i slično, tada se radi o skupini šerijatskih suprotnosti.
2. Odlazak na hadž s nijetom postizanja hadžijske titule kod svijeta.
3. Klanjanje posebnog namaza prije polaska na hadž.
4. Neobavljanje propisanih namaza na hadžu ili vidna nemarnost u tom pogledu.
5. Ubjeđenje da samo stare osobe trebaju ići na hadž.
6. Odlazak na hadž od sredstava stečenih na zabranjen način.
7. Odlazak na hadž s ciljem trgovine, turizma, provoda i sl.
8. Konzumiranje duhana na hadžu (i mimo hadža).
9. Donijeti nijet za ulazak u obrede pri polasku iz matične zemlje ili znatno prije mikata.
10. Donijeti nijet za ulazak u hadžske obrede u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, džamiji.
11. Dodirivanje vrata ili stubova medinske džamije s ciljem traženja blagoslova.
12. Okretanje prema Poslanikovom, sallallahu alejhi ve sellem, kaburu prilikom učenja dove.
13. Ciljano odlaziti do Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara radi učenja dove na tom mjestu.

3249 Vidjeti: *Telbisu Iblis*, str. 130; *El-Medžmua*, 8/38 i 8/89; *El-Idâh*, str. 392; *Medžmuu fetava*, 22/222–223, 26/105–106, 27/97, 108; *Iktidaus-sirat*, 2/335; Ibn Hadždž, *El- -Medhal*, 1/263, 4/221, 224 i 3/6; Es-Sujuti, *El-Emru bil-itiba*, str. 257; *Hašijetu Ibni Abidin*, 3/558; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 138; *Hašijetul-Džemel*, 4/136; *Tenbihul--gafilin*, str. 373–378; *El-Ibdau fi medarril-ibtida*, str. 304–305; Eš-Šukajri, *Es-Sunenu vel-mubtedeat*, str. 170; *Fetaval-ledžnetid-daime*, 11/358; *Hidždžetun- -Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 105–149; *Tashihud-dua*, str. 514, 522; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 22/318, 319, 327, 331, 332, 350, 351, 398, 451, 23/43, 141, 143, 147, 410 i 24/464; *Medžmuu muellefatit-Tajjar*, 10/1518–1530; *Fetava ulemail- -beledil-haram*, str. 320; *Muadžemul-bida*, str. 234–270; *Šerhu menasikil-hadž*, str. 97; *El- -Bidau vel-muhdesat*, str. 382, 385, 388, 389, 394, 395 , 396, 397, 398, 401, 402, 404; Amr Selim, *Es-Sunenu vel-mubtedeat*, str. 210–221; Vaneli, *El-Mesdžidu fil-islam*, str. 396, 399; *Es-Salevatul--mubtedea*, str. 176–179.

14. Učiniti Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, za posrednika u dovi.
15. Tražiti nešto od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.
16. Potiranje nečim od odjeće po ogradi iza koje se nalazi Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar.
17. Ljubiti zid ili ogradu koji okružuju mezar.
18. Potirati po ogradi mezarja Bekija ili ogradi uhudskog mezarja radi blagoslova (bereketa).
19. Organiziranje mevluda i zajedničkih zikrova u Medini.
20. Ubjeđenje da je boravak u Medini sastavni dio hadža.
21. Ubjeđenje da u Medini treba boraviti punih osam dana (radi klanjanja četrdeset namaza).
22. Smatrati namaz u Revdi, zbog vrijednosti same Revde, boljim od namaza u ostalim dijelovima džamije.
23. Ubjeđenje da se u obrede stupa pukim oblačenjem ihrama.
24. Prelazak preko mikata prije donošenja nijeta za ulazak u obrede.
25. Smatrati da žena ne može stupiti u obrede dok je u hajzu.
26. Stezanje donjeg ihrama do te mjere da se ocrta stidno mjesto.
27. Otkrivanje desnog ramena prije mikata, ili na mikatu, ili u putu prema Meki.
28. Izgovarati nijet za ulazak u obrede.
29. Nakon ulaska u obrede nastaviti sa šalom, smijanjem i zabavom.
30. Izostaviti učenje telbije ili učiti telbiju tihim i prigušenim glasom, kada je riječ o muškarcima,
31. Pretjerano glasno izgovaranje telbije.
32. Nastojati da se telbija izgovara u kolektivnoj formi.
33. Ne skidati donji veš prije ulaska u obrede.
34. Neprikladno sjedenje i otkrivanje stidnih mjesta dok je hadžija u ihramima.
35. Smatrati zabranjenim kupanje dok je hadžija u ihramima.
36. Smatrati zabranjenim promjenu ihrama u kojima se stupilo u obrede.
37. Nevođenje računa, kada je riječ o ženama, o pokrivanju stidnih dijelova tijela pred muškarcima strancima, kao: podlaktice, čuperaka kose, potkoljenice.
38. Slikanje hadžija na svakom mjestu i u svakoj prilici tako da hadž poprimi formu izleta ili godišnjeg odmora, a ne formu ibadeta.

Greške i novotarije za vrijeme tavafa, sa'ja i brijanja kose

39. Klanjanje tehijjetul-mesdžida prije dolaznog tavafa.
40. Guranje žena s muškarcima kod Crnog kamena.
41. Prekidanje namaza prije selama i prije imama da bi hadžija uspio poljubiti ili dotaći Crni kamen.
42. Stavljanje desne ruke preko lijeve u tavafu, budući da je tavaf okarakteriziran kao namaz.
43. Dodirivanje uglova Kabe koji se nalaze do polukružnog zida ili ljubljenje istih.
44. Ljubljenje jemenskog ugla.
45. Pokazivanje rukom u pravcu jemenskog ugla.
46. Prolaziti kroz Hidžr (polukržni zid) za vrijeme tavafa.
47. Donošenje tekbira tom prilikom.
48. Izgovaranje posebnih dova prilikom doticanja jemenskog ugla.
49. Ljubljenje Mekamu Ibrahima.
50. Potiranje po Mekamu Ibrahimu, odjećom ili rukom.
51. Donošenje tekbira ili pokazivanje rukom kada se dođe u ravan s jemenskim uglom.
52. Izgovaranje posebne dove za svaki krug tavafa.
53. Glasno ili kolektivno učenje Kur'ana ili dova u tavafu.
54. Učenje posebne dove ispod oluka (slijevnika) Kabe.
55. Učenje posebne dove kod svakog ugla Kabe.
56. Potiranje po Kabi ili plaštu radi bereketa.
57. Prislanjanje tijela uz Kabu (osim Multezema).
58. Učenje posebnih dova tom prilikom.
59. Potiranje po polukružnom zidu.
60. Potiranje i hvatanje za plašt Kabe.
61. Potiranje po Crnom kamenu, a potom po tijelu i odjeći radi bereketa.
62. Donošenje tekbira i pokazivanje rukom u pravcu Crnog kamena pri završetku sedmog kruga.
63. Poprečni izlazak iz tavafa kroz masu koja tavafi ili izlazak u suprotnom smjeru.
64. Otkrivenog ramena klanjati dva rekata nakon tavafa.
65. Klanjanje na mjestu gdje se ometaju ljudi koji tavafe.

66. Učenje posebnih dova nakon dva rekata tavafa.
67. Nastaviti s tavafom ili sa'jom i nakon proučenog ikameta.
68. Obavljanje dobrovoljnog sa'ja,
69. Učenje posebnih dova za svaki krug sa'ja.
70. Obavljati sa'j otkrivenog ramena.
71. Izostaviti upućivanje dove na Safi i Mervi.
72. Užurbano hodanje žena ili trčanje između neonskih svjetala s ciljem da sustignu muškarce.
73. Klanjati poseban namaz poslije sa'ja.
74. Računati odlazak sa Safe i povratak na nju jednim krugom.
75. Obrijati samo četvrtinu glave ili jedan njen dio.
76. Skratiti samo jedan dio, a ne cijelu kosu.
77. Kratiti kosu na Mervi na mjestu gdje se tavafi.
78. Okretanje prema Kibli pri skraćivanju ili brijanju kose.
79. Učiti posebnu dovu prilikom šišanja ili brijanja kose.
80. Oblačenje svakodnevne odjeće prije brijanja ili skraćivanja kose.

Greške i novotarije u obredima hadža

81. Početi s hadžskim obredima bez nijeta, bilo da hadžija ide na Minu ili direktno na Arefat, ako se radi o mutemetii.
82. Ne izaći i ne boraviti na Mini uoči dana Arefata.
83. Poseban odlazak na Arefat mimo svih hadžija ili izlazak uzastopno dva dana radi sigurnosti da se boravilo na Arefatu.
84. Odlazak na Arefat dan ili dva prije vremena.
85. Organiziranje mevluda na Arefatu.
86. Učenje Kur'ana, raznoraznih zikrova, ilahija itd., putem razglasnih uređaja i ometanje drugih hadžija u ibadetu.
87. Penjanje na brdo koje se nalazi na Arefatu (Džebelur-rahme),
88. Smatrati da hadžije trebaju boraviti na ovom brdu.
89. Okretanje prema brdu pri učenju dove.
90. Raznorazni kolektivni zikrovi na Arefatu.
91. Učenje Kur'ana ili zikra preko razglasnih uređaja.
92. Spavanje na Arefatu, beskorisni razgovori i slično, a zapostavljanje dove.

93. Učenje striktno određenih dova.
94. Klanjanje namaza prije hutbe.
95. Učenje ezana prije hutbe.
96. Klanjanje sunneta između podne i ikindije.
97. Klanjanje namaza (podne i ikindije) po četiri rekata.
98. Klanjanje svakog od ova dva namaza u njegovom vremenu.
99. Klanjanje posebnih namaza na dan Arefata.
100. Napuštanje Arefata prije zalaska sunca.
101. Smatrati zabranjenim kidanje grančica s arefatskog drveća.
102. Ne boraviti noć uoči Bajrama na Muzdelifi.
103. Smatrati da se kamenčići moraju ponijeti s Muzdelife.
104. Klanjanje akšamskih sunneta nakon farza, a prije jacije na Muzdelifi.
105. Provesti noć uoči Bajrama u ibadetu.
106. Pranje kamenčića prije njihovog bacanja.
107. Nastojati da se kamenčići iz ruke bacaju na poseban način, kao naprimjer rukama simulirati bacanje praćkom.
108. Preciziranje mjesta s kojeg se nužno moraju bacati kamenčići.
109. Bacanje kamenčića s velike udaljenosti.
110. Bacanje kamenčića uz viku i galamu.
111. Bacanje papuča, kišobrana i drugih stvari umjesto kamenčića.
112. Učenje drugih zikrova, osim tekbira, pri bacanju kamenčića.
113. Bacanje kamenčića u danima tešrika prije nastupanja podnevskog vremena.
114. Ubjeđenje da je šejtan privezan na džemretima.
115. Bezrazložno opunomoćenje druge osobe za bacanje kamenčića.
116. Neučenje dove nakon bacanja kamenčića na prvom i drugom džemretu.
117. Klanjanje bajram-namaza na Mini.
118. Klanjanje džume na Mini.
119. Ne boraviti na Mini jedanaestu i dvanaestu noć zul-hidžeta.
120. Upotpunjavanje namaza na Mini.
121. Spajanje namaza na Mini.
122. Organiziranje mevluda ili kolektivnih zikrova na Mini.
123. Koristiti def pri učenju tih zikrova.
124. Izostaviti bacanje kamenčića u danima Mine.

125. Podijeliti protuvrijednost kao sadaku umjesto klanja kurbana.
126. Penjati se po mekanskim brdima i pećinama, a ne klanjati namaze u Haremu.
127. Ne obaviti oproštajni tavaf.
128. Ubjeđenje da se ne smije pogledati u Kabu nakon oproštajnog tavafa jer se, u protivnom, tavaf mora ponoviti.
129. Izlazak iz džamije unatraške, tako da hadžija ne okreće leđa Kabi.
130. Boravak u Meki duži period nakon oproštajnog tavafa i druge greške i propusti koji se teško mogu pobrojati.

Ovim završavamo djelo *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi*, i ono što je u njemu ispravno, to je isključivo od Allaha i Njegove dobrote:

...إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ...﴿٨٨﴾

"**Ja samo želim da učinim dobro koliko mogu, a uspjeh moj je od Allaha**"[3250], a ono što je u njoj pogrešno i neistinito, to je od mene i molim Milostivog Gospodara da mi oprosti:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي...﴿٥٣﴾

"Ja ne pravdam sebe, zaista duša navodi na zlo, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje."[3251]

Naša posljednja dova je:

...أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

"Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova!"[3252]

3250 Hud, 88.
3251 Jusuf, 53.
3252 Junus, 10.

BIBLIOGRAFIJA

1. El-Ądâb. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Bejrut (1406).
2. Ądabuš-Šafii. Abdurrahman b. Ebu Hatim er-Razi (327). Kairo (1413).
3. Advaul-bejan. Muhammed b. Emin eš-Šinkiti (1393). Bejrut (1421).
4. Advaul-bejan. Muhammed b. Emin eš-Šinkiti (1393). Mekka (1426).
5. Ahbaru kudah. Muhammed b. Halef b. Hajjan (306). Bejrut (-----).
6. Ahbarul-Medine. Muhammed b. El-Hasan b. Zebala (199). Medina (1424).
7. Ahbarul-Medine. Omer b. Šebbeh el-Basri (262). Bejrut (1417).
8. Ahbaru Mekke. Muhammed b. Abdullah el-Ezreki (250). Mekka (1429).
9. Ahbaru Mekke. Muhammed b. Ishak el-Fakihi (285). Bejrut (1414).
10. Ahkamu Arefe. Salih b. Mukbil et-Temimi. Rijad (1426).
11. Ahkamul-eama. Muhammed b. Omer eš-Šemaa. Rijad (1428).
12. Ahkamul-ezan. Sami b. Feradž el-Hazimi. Rijad (1427).
13. Ahkamul-'ideti. Sena Muhammed b. Osman Šebir. Amman (1421).
14. Ahkamul-idde. Semira b. Abdulmuati b. Muhammed Jasin. Gazze (1428).
15. Ahkamul-izni. Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed. Damask (1416).
16. Ahkamul-Kur'an. Ahmed b. Ali el-Džessas er-Razi. (370). Bejrut (1417).
17. Ahkamul-Kur'an. Muhammed b. Abdullah b. Arebi (543). Bejrut (1421).
18. Ahkamul-haremil-Mekki. Abdulaziz b. Muhammed el-Huvejtan. Rijad (1425).
19. Ahkamul-haremil-Mekki. Sami b. Muhammed es-Sukajr. Demmam (1433).
20. Ahkamul-hašerat. Kemal b. Sadik b. Jasin. Rijad (1428).
21. Ahkamul-hidad. Seud b. Meluh el-Anezi. Bejrut (1420).
22. Ahkamun-nisa. Abdurrahman b. Ali b. el-Dževzi (597). Kairo (-----).
23. Ahkamu remil-džimar. Ebu Abdurrahman b. Jasir b. Lutfi. Egipat (1427).
24. Ahkamut-taire. Hasan b. Salim b. Hasan el-Beriki. Bejrut (1427).
25. Ahkamut-tavaf. Velid b. Abdullah el-Huvejrini. Rijad (1430).
26. Ahkamu ve hasaisul-haremejni. Ali b. Ahmed el-Kaidi. Bejrut (1429).
27. Ahkamuz-zijadeti fil-ibadat. Šerefuddin Radži. Medina (1424).
28. Ahvalun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem, fil-hadž. Fejsal el-Badani. Rijad (1421).
29. Adabun-Nebijj. Abdullah b. Muhammed Ebu Šejh (369). Damask (1431).
30. Amelu ehlil-Medine. Muhammed el-Medeni el-Busak. Dubai (1421).
31. Amelul-jevmi vel-lejle. Ahmed b. Muhammed b. Sunni (364). Bejrut (1417).
32. Amelul-jevmi vel-lejle. Ahmed b. Šuajb en-Nesai (303). Bejrut (1406).
33. Arauš-šejhil-Albani. Šerif b. Musaid el-Husni. Rijad (1433).

34. Aridatul-ahvezi. Muhammed b. Abdullah b. el-Arebi (543). Bejrut (1415).
35. Asarus-sahabe. Zekerija b. Gulam b. Kadir el-Pakistani. Bejrut (1421).
36. Avnul-Ma'bud. Muhammed Ebu Tajjib el-Abadi (-----). Bejrut (1419).
37. Bedaiul-fevaid. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim ed-Dimeški (751). Bejrut (-----).
38. Bedaius-sanaia. Alauddin b. Mesud el-Kasani (587). Bejrut (1419).
39. Bejanu zegalil-ilmi vet-taleb. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Damask (1347).
40. Bezlul-medžhud. Halil b. Ahmed es-Seharenfuri (1346). Kairo (1408).
41. Bidajetul-mudžtehid. Muhammed b. Ahmed b. Rušd el-Kurtubi (595). Bejrut (-----).
42. Bidajetul-muhtadž. Muhammed b. Ebi Bekr el-Esedi (874). Džedda (1432).
43. Bugjetul-bahis. Nuruddin b. Ebu Bekr el-Hejsemi (807). Medina (1413).
44. Bulugul-meram. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1418).
45. Daiful-džamia. Nasiruddin Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Bejrut (1410).
46. Daifu Suneni Ebi Davud. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1419).
47. Daifu Suneni Ibni Madže. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1417).
48. Daifu Sunenin-Nesai. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1419).
49. Daifu Sunenit-Tirmizi. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1420).
50. Daifut-tergibi vet-terhib. Nasiruddin Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1421).
51. Delailun-nubuvve. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Bejrut (1405).
52. Deru tearudil-akli ven-nekl. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Medina (1411).
53. Duafaul-Ukajli. Muhammed b. Omer el-Ukajli (322). Bejrut (1404).
54. Džamiu ahkamin-nisa. Mustafa el-Adevi. Kairo (1429).
55. Džamiul-bejan. Muhammed b. Džerir et-Taberi (310). Bejrut (1421).
56. Džamiul-ulumi vel-hikem. Zejnuddin b. Redžeb ed-Dimeški (795). Kuvajt (1419).
57. Džamiut-Tirmizi. Muhammed b. Sevrete et-Tirmizi (279). (Šakir) Kairo (-----).
58. Dželaul-efham. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim ed-Dimeški (751). Rijad (1423).
59. Dževahirul-iklil. Salih b. Abdussemia el-Ezheri (-----). Egipat (1432).
60. Džilbabul-meretil-muslime. Nasiruddin Muhammed el-Albani (1420). Bejrut (1418).
61. Ed-Diraje fi tahridžil-hidaje. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (-----).
62. Ed-Duafau vel-metrukin. Ahmed b. Šuajb en-Nesai (303). Bejrut (1405).
63. Ed-Durretus-semine. Muhammed b. Mahmud b. en-Nedždžar (643). Mekka (1426).
64. Ed-Durerul-muntesire. Dželaluddin b. Ebu Bekr es-Sujuti (911). Rijad (1415).
65. Ediletul-hanefijje. Muhammed b. Abdullah el-Behlevi. Damask (1428).
66. El-Adabuš-šer'ijje. Muhammed b. Muflih el-Makdisi (762). Kuvajt (1420).
67. El-Ahadu vel-mesani. Ahmed b. Amr b. Ebu Asim eš-Šejbani (287). Rijad (1411).
68. El-Ahkam. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed el-Umeri. Kairo (1420).

69. El-Ahkamus-sultanijje. Ali b. Muhammed el-Maverdi (450). Bejrut (1419).
70. El-Alametuš-šer'ijje. Ebu Zejd Bekr b. Abdullah. Rijad (1421).
71. El-Asarul-musnede. Jusuf b. Abdullah b. Muhammed es-Samani. Rijad (1432).
72. El-Bahrur-raik. Zejnuddin b. Ibrahim b. Nudžejm (970). Bejrut (-----).
73. El-Bedrul-munir. Omer b. Ali b. el-Mulekkin (804). Rijad (1425).
74. El-Baisul-hasis. Ismail b. Kesir Kureši ed-Dimeški (774). Bejrut (1416).
75. El-Bejan. Jahja b. Salim el-Imrani el-Jemeni (558). Bejrut (1428).
76. El-Bejanu vet-tahsil. Ebu Velid b. Rušd el-Kurtubi (520). Bejrut (1404).
77. El-Bida. Muhammed b. Veddah el-Kurtubi (287). Kairo (1416).
78. El-Bidaje ven-nihaje. Ismail b. Kesir Kureši ed-Dimeški (774). Kairo (1414).
79. El-Bidau ve eseruha. Ebu Usame Selim el-Hilali. Bejrut (1421).
80. El-Bidau vel-muhdesat. Mahmud b. Abdullah el-Matar. Rijad (1419).
81. El-Binaje šerhul-hidaje. Bedruddin b. Mahmud el-Ajni (855). Bejrut (1420).
82. El-Burhan. Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeši (794). Bejrut (1408).
83. Ed-Dibadž. Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeši (794). Kairo (1427).
84. Ed-Dua. Sulejman b. Ahmed Taberani (360). Bejrut (1407).
85. Ed-Durerus-senijje. Abdurrahman b. Muhammed en-Nedždi (1392). ----- (1425).
86. Ed-Durrul-mensur. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Bejrut (1421).
87. Ed-Durrul-muhtar. Muhammed el-Haskefi (1088). Bejrut (1420).
88. Efalur-Resul. Muhammed b. Sulejman el-Eškar. Bejrut (1424).
89. Ehadisul-kasri vel-džemea. Safet Kuduzović. Amman (1424).
90. Ejserut-tefasir. Ebu Bekr b. Džabir el-Džezairi. Medina (1415).
91. El-Džamiu li ahkamil-Kur'an. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi (671). Bejrut (1416).
92. El-Džamiu li fetaval-meretil-muslime. Grupa autora. Kairo (1424).
93. El-Džamiu lil-ihtijaratil-fikhijje. Ahmed Mevani. Demmam (1426).
94. El-Džamius-sahih. Muhammed b. Ismail el-Buhari (256). Bejrut (1416).
95. El-Džamius-sahih. Muhammed b. Ismail el-Buhari (256). Bejrut (1418).
96. El-Džerhu vet-tadilu. Abdurrahman b. Ebu Hatim er-Razi (327). Bejrut (1371).
97. El-Dževherun-nekijj. Ali b. Osman b. et-Turkmani (750). Bejrut (1420).
98. El-Džuzu mau zemzem. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1429).
99. El-Edebul-mufred. Muhammed b. Ismail el-Buhari (256). Rijad (1418).
100. El-Ehadisud-daifeti vel-mevdua. Ramiz b. Halid Hadž Hasan. Rijad (1429).
101. El-Ehadisul-muhtareh. Muhammed b. Abdulvahid el-Makdisi (643). Mekka (1429).
102. El-Emru bil-itiba. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Kairo (1422).
103. El-Esiletu vel-edžvibe. Abdulaziz es-Selman. (-----). (1412).

104. El-Evsat. Muhammed b. Ibrahim b. El-Munzir en-Nejsaburi (318). Rijad (1414).
105. El-Ezkar. Ebu Zekerija Jahja b. Şeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1417).
106. El-Fedailul-imanijje. Ahmed b. Hasan Kerzun. Bejrut (1417).
107. El-Fekihu vel-mutefekkih. Ahmed b. Ali Hatib el-Bagdadi (462). Rijad (1421).
108. El-Feraidul-medžmua. Muhammed b. Rijad el-Ahmed. Rijad (1429).
109. El-Ferku bejnel-firek. Abdulkahir b. Tahir el-Bagdadi (429). Kairo (-----).
110. El-Fetaval-fikhijjetul-kubra. Ahmed b. Hadžer el-Hejtemi (974). Bejrut (-----).
111. El-Fetaval-irakijje. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Bejrut (1425).
112. El-Fetaval-hindijje. Skupina učenjaka Indije. Bejrut (1411).
113. El-Fetavat-tatarehanijje. Ebu Ala ed-Dehlevi (786). Bejrut (1425).
114. El-Fethur-rebbani. Ahmed b. Abdurrahman el-Benna. Bejrut (-----).
115. El-Fevaidul-medžmua. Muhammed b. Ali eš-Şevkani (1250). Bejrut (1416).
116. El-Fevakihud-devani. Ahmed b. Salim en-Nefravi (1125). Bejrut (1418).
117. El-Fikhu alel-mezahibil-erbea. Abdurrahman el-Džezeri. Bejrut (-----).
118. El-Fikhul-islamijj. Vehbe ez-Zuhejli. Bejrut (1417).
119. El-Fiten. Nuajm b. Hammad el-Mervezi (229). Bejrut (1418).
120. El-Furua. Muhammed b. Muflih el-Makdisi (762). Bejrut (1418).
121. El-Furuk. Ahmed b. Idris b. Abdurrahman el-Karafi (684). Bejrut (1422).
122. El-Hadžu vel-umre. Abdulaziz b. Abdullah b. Baz (1420). Rijad (-----).
123. El-Hasaisul-kubra. Dželaluddin b. Ebu Bekr es-Sujuti (911). Bejrut (-----).
124. El-Havil-kebir. Ali b. Muhammed el-Maverdi (450). Bejrut (1419).
125. El-Hidaje šerhul-bidaje. Ali b. Ebu Bekr el-Merginani (593). Bejrut (-----).
126. El-Hivarul-vedia. Ahmed b. Jahja en-Nedžmi. Kairo (-----).
127. El-I'lam. Omer b. Ali b. Mulekkin el-Ensari. (804). Rijad (1417).
128. El-I'tisam. Ibrahim b. Mûsâ Garnati eš-Şatibi (790). Behrejni (1421).
129. El-Ibdau fi medarril-ibtida. Ali Mahfuz. Bejrut (1422).
130. El-Ibane. Abdullah b. Muhammed b. Betta el-Ukberi (387). Bejrut (1422).
131. El-Idahu fil-menasik. Jahja b. Şeref en-Nevevi (676). Mekka (1428).
132. El-Idžaz. Seid b. Abdullah el-Burejk. ----- (1432).
133. El-Idžma. Muhammed b. Ibrahim b. Munzir en-Nejsaburi (318). Amman (1420).
134. El-Ihkam. Abdurrahmab b. Muhammed b. Kasim (1392). ----- (1406).
135. El-Ihkam. Ali b. Ahmed b. Hazm el-Endelusi (456). Bejrut (-----).
136. El-Ihtijar li talilil-muhtar. Abdullah b. Mahmud el-Musili (683). Bejrut (-----).
137. El-Ikna fi mesailil-idžma. Ali b. el-Kattan el-Farisi (628). Damask (1423).
138. El-Ikna fi talebil-intifa. Musa b. Ahmed b. Salim el-Makdisi (968). Rijad (1423).

139. El-Ilelul-mutenahije. Abdurrahman b. Ali b. el-Dževzi (597). Bejrut (1403).
140. El-Ilelul-varide. Ali b. Omer b. Ahmed ed-Darekutni (385). Rijad (1405).
141. El-Iman. Muhammed b. Ishak b. Jahja b. Mende (395). Rijad (1421).
142. El-Meganimul-mutabe. Muhammed b. Jakub el-Fejruz el-Abadi (817). Rijad (1389).
143. El-Insaf. Alauddin b. Ali Merdavi (885). Bejrut (-----).
144. El-Isabe. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1412).
145. El-Istiab. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). Bejrut (-----).
146. El-Istizkar. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). Dubai (1423).
147. El-Istizkar. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). (Kaladži) Bejrut (-----).
148. El-Išraf. Abdulvehhab b. Ali el-Bagdadi el-Maliki (422). Rijad (1429).
149. El-Ithaf bi fadlit-tavaf. Ibn Allan es-Siddiki (1057). Rijad (1421).
150. El-Ithafu bi tahridžil-išraf. Bedevi b. Abdussamed b. Salih. Dubaj (1420).
151. El-Itkan. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Kairo (-----).
152. El-Kabes. Muhammed b. Abdullah b. El-Arebi (543). Rijad (1433).
153. El-Kafi. Abdullah b. Muhammed b. Kudama el-Makdisi (620). Bejrut (1421).
154. El-Kafi. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). Bejrut (1407).
155. El-Kafi. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). (Hilali) Bejrut (1434).

156. El-Kamilu fid-duafa. Abdullah b. Adi el-Džurdžani (365). Bejrut (1409).
157. El-Kamilu fit-tarih. Mubarek b. Muhammed el-Džezeri (606). Bejrut (1415).
158. El-Kavaninul-fikhijje. Muhammed b. Ahmed el-Kelbi (741). Bejrut (1418).
159. El-Kavlul-mubin. Mešhur b. Hasan Ali Selman. Bejrut (1416).
160. El-Keffaratu fi davil-Kur'ani ves-sunne. El-Miludi b. Džumua. Bejrut (1423).
161. El-Keššaf. Mensur b. Junus el-Behuti (1051). Bejrut (1420).
162. El-Kifaje fi ilmir-rivaje. Ahmed b. Ali Hatib el-Bagdadi (462). Bejrut (1409).
163. El-Lealiul-mensure. Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeši (772). Bejrut (1417).
164. El-Lu'lu'ul-mesnua. Muhammed b. Şuman er-Remli. Demmam (1417).
165. El-Mahsul. Muhammed b. Omer b. el-Husejn er-Razi (606). Rijad (1400).
166. El-Maksadul-eršed. Ibrahim b. Muhammed b. Muflih (884). Rijad (1410).
167. El-Malul-haram. Abbas b. Ahmed b. Muhammed el-Baz. Amman (1424).
168. El-Marifetu vet-tarih. Jakub b. Sufjan el-Fesevi (277). Bejrut (1414).
169. El-Mearif. Abdullah b. Muslim ed-Dijneveri (276). Damask (1420).
170. El-Mebsut. Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serhasi (490). Bejrut (1414).
171. El-Medhal. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Bejrut (1420).
172. El-Medhal. Muhammed b. Muhammed b. Hadždž el-Abderi (737). Bejrut (1401).
173. El-Medžmua. Jahja b. Şeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1415).

174. El-Medžmua. Jahja b. Šeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1417).
175. El-Medžruhin. Muhammed b. Hibban el-Busti et-Temimi (354). Haleb (-----).
176. El-Mekasidul-hasene. Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavi (902). Bejrut (1405).
177. El-Menahiš-šer'ijje. Ebu Zejd Bekr b. Abdullah. Rijad (1417).
178. El-Mensek. Muhammed b. Ismail es-Sanani (1182). Damask (1430).
179. El-Mensurat. Jahja b. Šeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1422).
180. El-Merasil. Sulejmen b. Ešas es-Sidžistani (275). Bejrut (1418).
181. El-Mesadžidut-tarihijje. Ahmed Šaban i Hilal Šaban. Mekka (1431).
182. El-Mesaliku fil-menasik. Muhammed b. Mukerrem el-Kirmani (597). Bejrut (1429).
183. El-Mesdžidu fil-islam. Hajruddin Vaneli. Bejrut (1419).
184. El-Meslekul-mutekassit. Muhammed b. Ali el-Kari (1014). Bejrut (1430).
185. El-Metalibul-alije. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Mekka (1418).
186. El-Meuneh. Abdulvehhab b. Ali fk Nasr el-Maliki (422). Bejrut (1425).
187. El-Mevahibul-ledunijje. Ahmed b. Muhammed el-Kastalani (923). Bejrut (1425).
188. El-Mevduat. Abdurrahman b. Ali b. el-Dževzi (597). Emirati (1423).
189. El-Mevsuatul-fikhijje. Islamska zajednica Kuvajta. Kuvajt (1410).
190. El-Minhadž. Jahja b. Šeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1415).
191. El-Muadžem. Ahmed b. Muhammed b. Zijad b. el-Earebi (340). Rijad (1418).
192. El-Muadžemul-evsat. Sulejman b. Ahmed et-Taberani (360). Kairo (1417).
193. El-Muadžemul-kebir. Sulejman b. Ahmed et-Taberani (360). Bejrut (1422).
194. El-Mubdia. Ibrahim b. Muhammed b. Muflih (884). Bejrut (1400).
195. El-Mudevvenetul-kubra. Malik b. Enes el-Medini (179). Bejrut (-----).
196. El-Mudžalese. Ebu Bekr Ahmed b. Mervan ed-Dijneveri (333). Bejrut (1419).
197. El-Mudžteba. Ahmed b. Šuajb en-Nesai (303). Haleb (1406).
198. El-Mufessal fi ahlamil-mera. Abdulkerim Zejdan. Bejrut (1420).
199. El-Mufhim. Ebu Abbas Ahmed b. Omer el-Kurtubi (656). Bejrut (1420).
200. El-Mugni. Abdullah b. Muhammed b. Kudama el-Makdisi (620). Bejrut (1404).
201. El-Mugni. Abdullah b. Muhammed b. Kudama el-Makdisi (620). Bejrut (1405).
202. El-Mugni an hamlil-esfar. Ebu Fadl b. Husejn el-Iraki (806). Bejrut (1420).
203. El-Mugni fid-duafa. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (1418).
204. El-Mugni fi fikhil-hadž. Seid b. Abdulkadir Bašnefer. Bejrut (1432).
205. El-Muhezzeb. Ibrahim b. Ali b. Jusuf eš-Šijrazi (-----). Bejrut (1415).
206. El-Muhalla. Ali b. Ahmed b. Hazm el-Endelusi (456). Bejrut (-----).
207. El-Munteka. Abdullah b. Ali b. Džarud en-Nejsaburi (307). Bejrut (1408).
208. El-Munteka. Sulejman b. Halef el-Badži el-Endelusi (494). Bejrut (1420).

209. El-Mustedrek. Muhammed b. Abdullah Hakim en-Nejsaburi (405). Bejrut (1411).
210. El-Muvafakat. Ibrahim b. Mûsâ Garnati eš-Šatibi (790). Rijad (1434).
211. El-Muvetta. Malik b. Enes el-Medini (179). Egipat (-----).
212. En-Nihajetu fi garibil-hadis. Mubarek b. Muhammed el-Džezeri (606). Bejrut (1399).
213. El-Udde šerhul-umde. Abdurrahman b. Ibrahim el-Makdisi (624). Bejrut (1416).
214. El-Umm. Ebu Abdullah Muhammed b. Idris b. Abbas eš-Šafii (204). Bejrut (1422).
215. El-Vedžiz. Abdulazim el-Bedevi el-Halefi. Dimjat (1416).
216. El-Vekafat. Ebu Husejn Fehd b. Sad. Rijad (1433).
217. El-Verea. Ammed b. Hanbel eš-Šejbani (290). Mekka (1426).
218. El-Vesit. Muhammed b. Muhammed el-Gazali (505). Bejrut (1422).
219. En-Nasihu vel-mensuh. Omer b. Ahmed b. Šahin (385). Mensura (1416).
220. En-Nevazilu fil-hadž. Ali b. Nasir eš-Šelan. Rijad (1430).
221. En-Nuket ala Ibni-Salah. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (-----).
222. En-Nuzul. Darekutni. Ali b. Omer ed-Darekutni (385). Damask (1414).
223. Er-Reddu alel-Ahnai. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Bejrut (-----).
224. Er-Reddu alel-džehmijje. Osman b. Seid ed-Darimi (280). Kuvajt (1416).
225. Er-Revdul-unuf. Abdurrahman b. Abdullah es-Suhejli (581). Bejrut (1421).
226. Er-Revdatun-nedijje. Siddik b. Hasan b. Han. Kairo (1420).
227. Er-Revdul-bessam. Džasim b. Sulejman b. Fehd ed-Devseri. Bejrut (1408).
228. Er-Revdul-murbia. Mensur b. Junus Behuti (1051). Rijad (1395).
229. Er-Rijadun-nadire. Abdurrahman b. Nasir es-Siadi (1307). Rijad (-----).
230. Er-Rijadun-nedire. Sejjid b. Husejn el-Afani. Kairo (1418).
231. Er-Risale. Muhammed b. Idris eš-Šafii (204). (Šakir) (-----).
232. Er-Risaletul-vafije. Osman b. Seid Ebu Amr ed-Dani (444). Kuvajt (1421).
233. Er-Ruh. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim ed-Dimeški (751). Bejrut (1422).
234. Esnel-metalib. Muhammed b. Derviš el-Bejruti (1276).
235. Es-Sahuhul-musned. Mukbil b. Hadi el-Vadai (1422). Jemen (1428).
236. Es-Sahihul-musned. Muslim b. Hadždžadž en-Nejsaburi (261). Bejrut (1419).
237. Es-Sahihul-musned. Mustafa el-Adevi. Egipat (1421).
238. Es-Sarimul-menki. Muhammed b. Ahmed b. Abdulhadi (744). Bejrut (-----).
239. Es-Sijamu fil-islam. Seid b. Ali el-Kahtani. Rijad (1428).
240. Es-Sejlul-džerrar. Muhammed b. Ali eš-Ševkani (1250). Bejrut (-----).
241. Es-Salevatul-mubtedea. Abdullah b. Muhammed el-Hamadi. Kairo (1423).
242. Es-Semerud-dani. Salih b. Abdussemia el-Ezheri (-----).Bejrut (-----).
243. Es-Semerul-mustetab. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Kuvajt (1422).

244. Es-Silsiletud-daife. Nasiruddin Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1392).
245. Es-Silsiletus-sahiha. Nasiruddin Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1404).
246. Es-Siretul-halebijje. Ali b. Burhan el-Halebi (841). Bejrut (1400).
247. Es-Siretun-Nebevijje. Mehdi b. Rizkullahi Ahmed. Rijad (1424).
248. Es-Siretun-Nebevvijetus-sahiha. Ekrem b. Dija el-Umeri. Medina (1415).
249. Es-Sunne. Ahmed b. Amr b. Ebi-Asim eš-Šejbani (287). Rijad (1419).
250. Es-Sunenul-kubra. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Bejrut (1420).
251. Es-Sunenul-kubra. Ahmed b. Šuajb en-Nesai (303). Bejrut (1411).
252. Es-Sunenul-kubra. Ahmed b. Šuajb en-Nesai (303). (Šelebi) Damask (1432).
253. Es-Sunenus-sugra. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Bejrut (1420).
254. Es-Sunenu vel-mubtedeat. Amr b. Abdulmunaim Selim. Egipat (1425).
255. Es-Sunenu vel-mubtedeat. Muhammed b. Ahmed Havandi eš-Šukajri. Egipat (-----).
256. Eš-Šerhul-kebir. Ebul-Berekat b. Muhammed ed-Derdir (1201). Bejrut (1423).
257. Eš-Šerhul-kebir. Ebu Feredž b. Ahmed el-Makdisi (682). Bejrut (1404).
258. Eš-Šeriah. Ebu Bekr Muhammed b. Husejn el-Adžurri (360). Kairo (1423).
259. Eš-Šerhul-mumtia. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Rijad (1416).
260. Eš-Šerhul-mumtia. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Rijad (1422).
261. Et-Tabekatul-kubra. Muhammed b. Sad el-Basri (230). Bejrut (-----).
262. Et-Tadžu vel-iklil. Muhammed b. Jusuf el-Abderi (897). Bejrut (1416).
263. Et-Tahdis. Ebu Zejd Bekr b. Abdullah. Rijad (1412).
264. Et-Tarihul-kavim. Muhammed b. Tahir el-Kurdi. Bejrut (1420).
265. Et-Tarihul-kebir. Muhammed b. Ismail el-Buhari (256). Bejrut (-----).
266. Et-Teberruk. Nasir b. Abdurrahman el-Džudeja. Rijad (1421).
267. Et-Telhisul-habir. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Mekka (1417).
268. Et-Temhid. Jusuf b. Abdulberr el-Endelusi (463). Alžir (1387).
269. Et-Terdžih. Muhammed b. Omer b. Salim Bazemul. Rijad (1423).
270. Et-Tergib. Omer b. Ahmed b. Osman b. Šahin (385). Demmam (1420).
271. Et-Tergibu vet-terhib. Ismail b. Muhammed el-Asbehani (535). Kairo (1414).
272. Et-Tibbun-Nebevijj. Šemsuddin b. Kajjim ed-Dimeški (751). Bejrut (1393).
273. Et-Tuhfetul-letife. Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavi (902). Bejrut (1414).
274. Evdžezul-mesalik. Muhammed b. Zekerijja el-Kandehlevi (1402). Damask (1431).
275. Ezkarul-jevmi vel-lejle. Mustafa el-Adevi. Egipat (1422).
276. Ez-Zehire. Ahmed b. Idris b. Abdurrahman el-Karafi (684). Bejrut (1422).
277. Ez-Zevadžir. Ahmed b. Muhammed b. Hadžer el-Hejtemi (974). Bejrut (1419).
278. Ez-Zihamu ve eseruhu. Halid b. Abdullah el-Muslih. Rijad (1428).

279. Ez-Zuhdu ver-rekaik. Abdullah b. el-Mubarek (181). Rijad (1415).
280. Fadlul-Medine. Abdulmuhsin b. Hamed el-Bedr. Medina (1421).
281. Fadlul-Medine. Sulejman b. Salih el-Gusn. Rijad (1432).
282. Fadlul-hadžeril-esved. Said Bekdaš. Bejrut (1426).
283. Fadlu Zemzem. Said Bekdaš. Bejrut (1429).
284. Fedailu jevmi Arefe. Muhammed b. Nasiriddin ed-Dimeški (842). Bejrut (1422).
285. Fedailul-Medine. Salih b. Hamid er-Rifai. Medina (1413).
286. Fedailu Mekke. Muhammed b. Abdullah el-Gabban. Rijad (1421).
287. Fedailus-sahabe. Ahmed b.Hanbel eš-Šejbani (241). Rijad (1420).
288. Fedailuš-Šam. Ebu Hasan er-Ribai (444). Bejrut (1405).
289. Fejdul-Bari. Muhammed b. Enver el-Kišmiri (1353).Bejrut (1426).
290. Fejdul-kadir. Abdurreuf el-Munavi (1031). Bejrut (1416).
291. Fetava Ibni Rušd. Ebu Velid b. Rušd el-Kurtubi (520). Bejrut (1412).
292. Fetava Ibni Usejmin. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Rijad (1414).
293. Fetava Ibnis-Salah. Osman b. Musa el-Kurdi (643). Bejrut (1406).
294. Fetava islamijje. Ibn Baz, Ibn Usejmin, Ibn Džibrin. Bejrut (1408).
295. Fetaval-ledžnetid-daime. Ahmed b. Abdurrezzak ed-Duvejš. Rijad (1416).
296. Fetaval-meretil-muslime. Grupa autora. Bejrut (1422).
297. Fetava Muhammed b. Ibrahim. Muhammed b. Abdurrahman. Mekka (1399).
298. Fetava Mustafa ez-Zerka. Mustafa ez-Zerka (1420). Damask (1431).
299. Fetavas-Siadijje. Abdurrahman b. Nasir es-Siadi (1376). Bejrut (1415).
300. Fetavas-Subki. Ali b. Abdulkafi es-Subki (756). Bejrut (-----).
301. Fetava ulemail-beledil-haram. Halid b. Abdurrahman el-Džerisi. Rijad (1420).
302. Fetve – pravne decizije. Safet Kuduzović. Sarajevo (2009).
303. Fethul-Bari. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1407).
304. Fethul-Bari. Zejnuddin b. Redžeb ed-Dimeški (795). Medina (1417).
305. Fethul-bejan. Muhammed b. Siddik b. Han el-Kanudži (1307). Bejrut (1429).
306. Fethul-Kadir. Muhammed b. Ali eš-Ševkani (1250). Bejrut (1421).
307. Fethul-Malik. Mustafa Sumejre. Bejrut (1418).
308. Fethul-mugis. Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavi (902). Liban (1403).
309. Fikhun-nevazil. Halid b. Ali el-Mušejkih. ----- (1433).
310. Fikhun-nevazil. Muhammed b. Husejn el-Džizani. Rijad (1426).
311. Fikhus-sunne. Sejjid Sabik (1422). Bejrut (1419).
312. Gajetul-meram. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Bejrut (1414).
313. Hašijetud-Dusuki. Muhammed b. Ahmed b. Arefe ed-Dusuki (1230). Bejrut (1424).

314. Hašijetu iršadis-sari. Husejn b. Muhammed el-Mekki. Bejrut (1430).
315. Hašijetu Ibni Abidin. Muhammed b. Emin b. Abidin (1252). Bejrut (1420).
316. Hašijetul-Adevi. Ali b. Es-Seidi el-Adevi. Bejrut (1412).
317. Hašijetul-Budžejremi. Sulejman el-Budžejremi (1221). Bejrut (1420).
318. Hašijetul-Džemel. Sulejman b. Omer el-Misri (1204). Bejrut (1417).
319. Hašijetur-revdil-murbia. Abdurrahman en-Nedždi (1392). ----- (1410).
320. Hašijetus-Sindi. Nuruddin b. Abdulhadi es-Sindi (1138). Kairo (1407).
321. Hašijetuš-Šelebi. Šihabuddin eš-Šelebi (-----).Bejrut (1420).
322. Hašijetut-Tahtavi. Ahmed b. Muhammed et-Tahtavi (1231). Egipat (1318).
323. Hedjus-sari. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1407).
324. Hidždžetun-Nebijj. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Bejrut (1405).
325. Hil'jetul-evlija. Ahmed b. Abdullah el-Asbehani (430). Bejrut (-----).
326. Hil'jetul-ulema. Sejfuddin b. Ahmed el-Kaffal (507). Amman (1408).
327. Hidždžetul-veda'. Ali b. Ahmed b. Hazm el-Endelusi (456). Bejrut (1421).
328. Hidždžetun-Nebijj. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Bejrut (1405).
329. Hisnul-muslim. Seid b. Ali el-Kahtani. Sarajevo (1418).
330. Hudždžetullahil-baliga. Ahmed b. Abdirrahman ed-Dehlevi (1176). Bejrut (1413).
331. Hukmu ištiratit-tahare. Sad b. Muhammed en-Nebati. Mekka (1432).
332. Hukmu remil-džimar. Velid b. Abdurrahman Ali Furejja. Mekka (1429).
333. Hulasatul-bedril-munir. Omer b. Ali b. el-Mulekkin (804). Rijad (1410).
334. Hulasatul-ahkam. Jahja b. Šeref en-Nevevi (676). Bejrut (1418).
335. Ialamul-muvekkiin. Šemsuddin b. Kajjim ed-Dimeški (751). Rijad (1423).
336. Ialaus-sunen. Zafer b. Ahmed b. Osman et-Tehanevi (1394). Bejrut (1418).
337. Idžmaatu Ibni Abdulberr. Abdullah b. Mubarek el-Busi. Rijad (1420).
338. Ifadetul-enam. Abdullah b. Muhammed el-Gazi (1365). Mekka (1430).
339. Igasetul-lehefan. Šemsuddin b. Kajjim ed-Dimeški (751). Kairo (-----).
340. Ihtijaratu šejhil-islam. Aid b. Džeza el-Harisi. Rijad (1430).
341. Ihtilaful-fukaha. Muhammed b. Nasr el-Mervezi (294). Rijad (1420).
342. Iktidaus-siratil-mustekim. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Rijad (1421).
343. Ilelul-hadis. Abdurrahman b. Ebu Hatim er-Razi (327). Kairo (1423).
344. Ilelut-Tirmizil-kebil. Ebu Talib el-Kadi. Bejrut (1429).
345. Iršadus-sari. Ahmed b. Muhammed el-Kastalani (923). Bejrut (1427).
346. Irvaul-galil. Nasiruddin Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Amman (1405).
347. Ihjau ulumid-din. Muhammed b. Muhammed el-Gazali (505). Bejrut (1421).
348. Ihkamul-ahkam. Muhammed b. Ali b. Dekik el-'Id (702). Kairo (1418).

349. Ikmalul-mulim. Ijad b. Musa es-Sebti (544). Mensura (1425).
350. Itihaful-hajeretil-mehere. Ahmed b. Ismail el-Busiri (840). Rijad (1419).
351. Izaletud-dehš. Muhammed b. Idris el-Kadiri (-----). Bejrut (1414).
352. Kavaidu marifetil-bida. Muhammed b. Husejn el-Džizani. Rijad (1421).
353. Kenzul-ummal. Alauddin b. Hassanuddin el-Hindi (975). Bejrut (1409).
354. Kešful-estar. Nuruddin b. Ebu Bekr el-Hejsemi (807). Bejrut (1432).
355. Kešful-hafa. Ismail b. Muhammed el-Adžluni (1162). Bejrut (1403).
356. Kisvetul-Kabe. Abdulkajjum Abdu Rabbin-Nebijj. Mekke (1431).
357. Kurban i akika – pravni propisi. Safet Kuduzović. Sarajevo (2010).
358. Letaiful-mearif. Zejnuddin b. Redžeb ed-Dimeški (795). Damask (1421).
359. Libasur-redžul. Nasir b. Muhammed el-Gamidi. Mekka (1424).
360. Lisanul-areb. Džemaluddin b. Menzur (711). Bejrut (1417).
361. Lisanul-mizan. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1406).
362. Marifetu evkatil-ibadat. Halid b. Ali b. Muhammed el-Mušejkih. Rijad (1418).
363. Marifetus-sahabe. Ahmed b. Abdullah el-Asbehani (430). ----- (1432).
364. Marifetus-sunen. Ahmed b. Husejn Bejheki (458). Bejrut (1422).
365. Marifetu ulumil-hadis. Muhammed b. Abdullah el-Hakim (405). Bejrut (1397).
366. Mealimus-sunen. Hamed b. Muhammed Hattabi el-Busti (388). Bejrut (1416).
367. Mealimut-tevhidi fil-hadž. Ahmed b. Jahja en-Nedžmi. Kairo (-----).
368. Mealimu usulil-fikh. Muhammed b. Husejin el-Džizani. Rijad (1419).
369. Medžmeul-enhur. Abdurrahman b. Muhammed ed-Damad (956). Bejrut (1422).
370. Mearidžul-kabul. Ibn Ahmed el-Hakemi. Bejrut (1411).
371. Medžmeuz-zevaid. Nuruddin b. Ebu Bekr el-Hejsemi (807). Bejrut (1402).
372. Medžmuu fetava. Abdulaziz b. Abdullah b. Baz (1420). Burejda (1432).
373. Medžmuu fetava. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Rijad (1424).
374. Medžmuu fetava. Salih b. Fevzan el-Fevzan. Rijad (1424).
375. Medžmuu fetava. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Rijad (-----).
376. Medžmuu fetava. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Rijad (1418).
377. Medžmuu muellefetit-Tajjar. Abdullah b. Muhammed et-Tajjar. Rijad (1432).
378. Mekketul-mukerreme. Muhammmed. Muhammed Hamv. Mekka (1431).
379. Mekasidul-hadž. Abdurrezzak b. Abdulmuhsin el-Abbad. Rijad (1433).
380. Mehasinut-tevil. Muhammed Džemaluddin el-Kasimi (1914). Kairo (1424).
381. Menakibuš-ŞafiI. Ahmed b. Husejn el-Bejheki (458). Kairo (-----).
382. Menahilul-irfan. Muhammed b. Abdulazim ez-Zerkani (1367). Libanon (1416).
383. Menarus-sebil. Ibrahim b. Muhammed b. Duvejjan (1353). Dahijje (1421).

384. Menasilul-hadž. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Rijad (-----).
385. Mensekul-imamiš-Šinkiti. Muhammed b. Emin eš-Šinkiti (1393). Rijad (1416).
386. Meratibul-idžma. Ali b. Ahmed b. Hazm el-Endelusi (456). Bejrut (1419).
387. Mesailul-amil-ahir. Abdulaziz b. Abdullah b. Baz (1420). Bejrut (1433).
388. Mesailul-džumhur. Muhammed b. Neim b. Muhammed Hani. Kairo (1426).
389. Mesailul-imami Ahmed. Sulejman b. Ešas es-Sidžistani (275). Bejrut (1420).
390. Mesailul-imami Ahmed. Abdullah b. Ahmmed b. Hanbel (290). Bejrut. (1408).
391. Mesailul-imami Ahmed ve Ishak. Ishak b. Mensur el-Kevsedž (251). Rijad (1425).
392. Mesailul-itifak. Ali b. Hamza el-Umeri. Džedda (1431).
393. Metalibu ulin-nuha. Mustafa es-Sujuti er-Ruhejbani. Damask (1383).
394. Meunetu ulin-nuha. Muhammed b. Ahmed el-Futuhi (972). Damask (1428).
395. Mevahibul-Dželil. Muhammed b. Abdurrahman el-Magribi (954). Bejrut (1416).
396. Mevsuatul-ehadis. Ali el-Halebi, Ibrahim el-Kajsi i Hamdi Murad. Rijad (1419).
397. Mevsuatul-idžma. Abdullah b. Mubarek el-Busi. Taif (1421).
398. Mevsuatul-menahiš-šer'ijje. Selim b. 'Id el-Hilali. Kairo (1419).
399. Miftahul-dženne. Dželaluddin b. Ebu Bekr es-Sujuti (911). Bejrut (1411).
400. Minhadžul-muslim. Ebu Bekr b. Džabir el-Džezairi. Medina (-----).
401. Minhadžus-sunne. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijje (728). Medina (1411).
402. Mirkatul-mefatih. Muhammed b. Ali el-Kari (1014). Bejrut (1422).
403. Misbahuz-zudžadže. Ahmed b. Ismail el-Busiri (840). Bejrut (1403).
404. Miškatul-mesabih. Muhammed b. Abdullah el-Hatib (-----) (Albani). Bejrut (1405).
405. Mizanul-i'tidal. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (-----).
406. Muadžemu esmai Mekke. Abdullah b. Muhammed ez-Zehrani. Taif (1431).
407. Muadžemul-bida. Raid b. Sabri b. Ebi Alefe. Rijad (1431).
408. Mugnil-muhtadž. Muhammed b. Hatib eš-Šerbini (-----). Bejrut (-----).
409. Mugni zevil-efham. Jusuf b. el-Hasan ed-Dimeški (909). Rijad (1416).
410. Muhtesaru Ebi Davud. Abdulazim b. Abdulkavijj el-Munziri (656). Bejrut (-----).
411. Muhtesaru fikhis-savm. Alvi b. Abdulkadir es-Sekkaf. KSA (1433).
412. Muhtesarul-fetaval-misrijje. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijja (728). Belbis (1409).
413. Muhtesaru mealimut-Tenzil. Abdullah b. Ahmed ez-Zejd. Rijad (-----).
414. Muhtesaru nevazilil-hadž. Halid b. Ali el-Mušejkih. Rijad (1434).
415. Muhtesaruš-šemail. Muhammed b. Sevrete et-Tirmizi (279). Rijad (1413).
416. Muhtesaru zevaidil-Bezzar. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1412).
417. Muntehel-iradat. Muhammed b. Ahmed el-Futuhi (972). Bejrut (1421).
418. Musannefu Abdirrezzak. Abdurrezzak b. Hammam es-Sanani (211). Bejrut (1403).

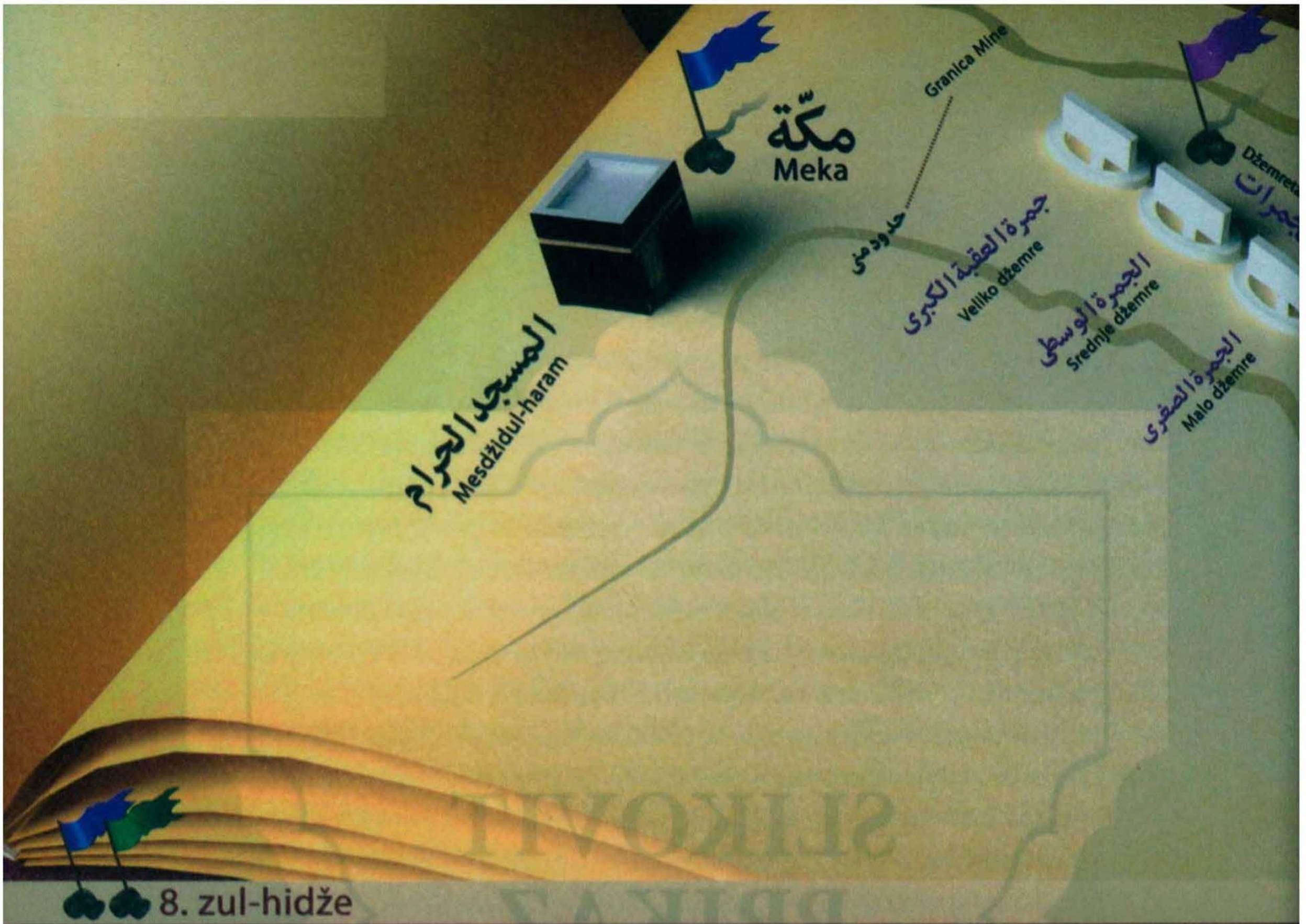
419. Musannefu Ibni Ebi Šejbe. Abdullah b. Muhammed el-Kufi (235). Bejrut (1416).
420. Musnedu Abdi Ibni Humejd. Abd b. Humejd b. Nasr (249). Rijad (1423).
421. Musnedu Ebi Ja'la. Ahmed b. Ali et-Temimi (307). Bejrut (1418).
422. Musnedu Ibnil-Džad. Ali b. Džad el-Dževheri (230). Bejrut (1417).
423. Musnedul-firdevs. Ebu Šedža b. Šejrevejh ed-Dejlemi (509). Bejrut (1406).
424. Musnedul-Humejdi. Abdullah b. Zubejr el-Humejdi (219). Bejrut (1409).
425. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel eš-Šejbani (241). Kairo (-----).
426. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel eš-Šejbani (241). (Šakir). Kairo (1414).
427. Musnedul-imami Ahmed. Ahmed b. Hanbel eš-Šejbani (241). (Arnaut). Bejrut (1429).
428. Musnedu-Šafii. Muhammed b. Idris eš-Šafii (204). Bejrut (1400).
429. Musnedu-Šafii. Muhammed b. Idris eš-Šafii (204). (En-Nasiri) Bejrut (1432).
430. Musnedut-Tajalisi. Ebu Davud b. Džarud et-Tajalisi (204). Egipat (1419).
431. Muškilu libasil-ihram. Ibrahim b. Muhammed es-Sabihi. Rijad (1428).
432. Muškilul-menasik. Halid b. Sulejman Ali Muhenna. Rijad (1433).
433. Muškilul-menasik. Ibrahim b. Muhammed es-Sabihi. Rijad (1430).
434. Muveddihul-evham. Ahmed b. Ali Hatib el-Bagdadi (462). Bejrut (1407).
435. Muzekkeretu usulil-fikh. Muhammed b. Emin eš-Šinkiti (1393). Mekka (1426).
436. Nasbur-raje. Džemaluddin Abdullah b. Jusuf ez-Zejlei (762). Kairo (-----).
437. Nadretun-neim. Grupa autora. Džedda (1426).
438. Nejlul-evtar. Muhammed b. Ali eš-Ševkani (1250). Kairo (1413).
439. Netaidžul-efkar. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Damask (1421).
440. Nevadirul-fukaha. Muhammed b. El-Hasan el-Dževheri (350). Damask (1414).
441. Nevakidul-imani-i'tikadijje. Muhammed b. Abdullah el-Vuhejbi. Rijad (1422).
442. Nevakidul-imanil-kavlijje vel-amelijje. Abdulaziz b. Muhammed b. Ali. Rijad (1427).
443. Nihajetul-muhtadž. Ahmed b. Ebil-Abbas er-Remli (1004). Bejrut (1404).
444 .Rahmetul-umme. Muhammed b. Abdurrahman el-Usmani (-----). Kairo (-----).
445. Resailu lil-hudžadž. Jahja b. Ibrahim el-Jahja. ----- (-----).
446. Revdatut-talibin. Jahja b. Šeref ed-Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1405).
447. Rihletul-hadž. Muhammed b. Emin Eš-Šinkiti (1393). Mekka (1426).
448. Rudžuus-sahabe. Halid b. Ahmed es-Summi. Rijad (1423).
449. Ruhul-meani. Šihabuddin b. Mahmud el-Alusi (1270). Bejrut (1415).
450. Ruusul-mesail. El-Husejn b. Muhammed el-Ukberi (-----). Mekka (1428).
451. Sahihu fikhis-sunne. Kemal b. Sijjed Salim. Egipat (-----).
452. Sahihu Ibni Hibban. Muhammed b. Hibban et-Temimi (354). Bejrut (1408).
453. Sahihu Ibni Huzejme. Muhammed b. Ishak b. Huzejma (311). Amman (1412).

454. Sahihu mevaridiz-zaman. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1422).
455. Sahihul-džamia. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Amman (1408).
456. Sahihul-edebil-mufred. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1418).
457. Sahihul-metdžerir-rabih. Muhammed b.Şeref ed-Dimjati (705). Bejrut (1422).
458. Sahihul-vabilis-sajjib. Ebu Usama Selim b. 'Id el-Hilali. Rijad (1416).
459. Sahihus Suneni Ebi Davud. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1419).
460. Sahihus Suneni Ibni Madže. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1417).
461. Sahihus Sunenin-Nesai. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1419).
462. Sahihus Sunenit-Tirmizi. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1420).
463. Sahihut-tergibi vet-terhib. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Rijad (1421).
464. Sifetul-gusl. Ebu Seid Belid b. Ahmed. Adžman (1421).
465. Sifetus-safve. Abdurrahman b. Ali b. el-Dževzi (597). Bejrut (1399).
466. Sijeru ealamin-nubela. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (1422).
467. Subulus-selam. Muhammed b. Ismail es-Sanani (1182). Bejrut (1415).
468. Sunenud-Darekutni. Ali b. Omer ed-Darekutni (385). Bejrut (1417).
469. Sunenud-Darimi. Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi (255). Bejrut (1417).
470. Sunenu Ebi Davud. Sulejmen b. Ešas es-Sidžistani (275). Bejrut (1420).
471. Sunenu Ebi Davud. Sulejmen b. Ešas es-Sidžistani (275). Kairo (1408).
472. Sunenu Ibni Madže. Muhammed b. Jezid el-Kazvini (275). Kairo (1414).
473. Şerhu Fethil-kadir. Muhammed b. Abdulvahid es-Sejvasi (681). Bejrut (-----).
474. Şerhul-muškil. Ahmed b. Muhammed et-Tahavi (321). Bejrut (1415).
475. Şerhul-umde. Tekijjuddin b. Ahmed b. Tejmijje (728). Rijad (1413).
476. Şerhu meanil-asar. Ahmed b. Muhammed et-Tahavi (321). Bejrut (1407).
477. Şerhu menasikil-hadž. Salih b. Fevzan el-Fevzan. Rijad (1428).
478. Şerhu menhedžit-tullab. Zekerijja b. Muhammed el-Ensari (926). Bejrut (1420).
479. Şerhu Sahihil-Buhari. Ali b. Halef b. Bettal (449). Rijad (1420).
480. Şerhu Sahihil-Buhari. Muhammed b. Jusuf el-Kirmani (687). Bejrut (1401).
481. Şerhus-sunne. Hasan b. Ali b. Halef el-Berbehari (329). Rijad (1421).
482. Şerhus-sunne. Husejin b. Mesud el-Begavi (516). Bejrut (1403).
483. Şerhu rijadis-salihin. Muhammed b. Salih el-Usejmin (1421). Aleksandrija (1421).
484. Şerhu usulil-i'tikad. Hibetullah b. Hasan el-Lalekai (418). Rijad (1416).
485. Şerhu umdetil-fikh. Abdullah b. Kudame el-Makdisi (620). Rijad (1433).
486. Şerhuz-Zerkani. Muhammed b. Abdulbaki ez-Zerkani (1122). Bejrut (1417).
487. Şerhuz-Zerkani ala Halil. Abdulbaki b. Jusuf ez-Zerkani (1099). Bejrut (1422).
488. Şezeratuz-zeheb. Abdulhajj b. Ahmed el-Ukberi (1089). Damask (1406).

489. Šifaul-garam. Muhammed b. Ahmed el-Fasi (832). Mekka (1421).
490. Šuabul-iman. Ahmed b. Husejin el-Bejheki (458). Bejrut (1421).
491. Tabekatuš-šafiijjel-kubra. Ali b. Abdulkafi es-Subki (756). Bejrut (1413).
492. Tahridžul-tarihil-kebir. Muhammed b. Abdulkerim b. Ubejd. Rijad (1420).
493. Tahsilul-meram. Muhammed b. Ahmed el-Mekki (1321). Mekke (1430).
494. Tahzirus-sadžid. Muhammed b. Nuh el-Albani (1420). Bejrut (1403).
495. Takribut-tehzib. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Bejrut (1417).
496. Takrirul-kavaid. Zejnuddin b. Redžeb ed-Dimeški (795). Kairo (1419).
497. Tarhut-tesrib. Abdurrahman b. Husejn el-Iraki (806). Bejrut (1421).
498. Tarihu Bagdad. Ahmed b. Ali Hatib el-Bagdadi (462). Bejrut (1417).
499. Tarihu Dimešk. Ali b. Hasan b. Asakir (571). Bejrut (1415).
500. Tarihul-hulefa. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Bejrut (-----).
501. Tarihul-islam. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (1408).
502. Tarihul-Medinetil-munevvere. Safijurrahman el-Mubarekfuri. Rijad (1423).
503. Tarihul-Mekketel-Mukerreme. Safijjurrahman el-Mubarekfuri. Rijad (1423).
504. Tarihul-mesdžidin-Nebevi. Muhammed b. Iljas b. Abdulganijj. Medina (1420).
505. Tashihud-dua. Ebu Zejd Bekr b. Abdullah. Rijad (1419).
506. Tatrizu Rijadis-salihin. Fejsal b. Abdulaziz Ali Mubarek. Rijad (1423).
507. Tazimu kadris-salah. Muhammed b. Nasr el-Mervezi (294). Kairo (1423).
508. Tebjinul-hakaik. Fahruddin Osman b. Ali ez-Zejlei (743). Bejrut (1420).
509. Tedribur-ravi. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Rijad (1417).
510. Tehzibu sijakatil-hidždže. Sa'd b. Šajim el-Hadiri. KSA (1434).
511. Tefsiru Ibn Džuzejj. Muhammed b. Ahmed el-Kelbi (741). Bejrut (1403).
512. Tefsirul-Kur›anil-Azim. Ismail b. Kesir Kureši el-Dimeški (774). Rijad (1413).
513. Tefsiru šejhil-islam. Ijad b. Abdullatif b. Ibrahim el-Kajsi. Rijad (1432).
514. Tehzibul-esma. Ebu Zekerija Jahja b. Šeref Dimeški en-Nevevi (676). Bejrut (1417).
515. Tehzibul-kemal. Džemaluddin Jusuf Ebu Hadždžadž el-Mizzi (742). Bejrut (1413).
516. Tehzibul-luga. Muhammed b. Ahmed el-Ezheri (370). Bejrut (1422).
517. Tehzibus-sunen. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim ed-Dimeški (751). Bejrut (1419).
518. Tehzibut-tehzib. Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (852). Kairo (1414).
519. Tejsirul-allam. Abdullah b. Abdurrahman el-Bessam. Kuvajt (1419).
520. Tejsirul-Kerimir-Rahman. Abdurrahman b. Nasir es-Siadi (1376). Bejrut (1418).
521. Tejsirul-menasik. Abdulmelik b. Abdullah b. Ed-Duhejš. Mekka (1428).
522. Telbisu Iblis. Abdurrahman b. Ali b. El-Dževzi (597). Bejrut (1414).
523. Telhisul-mustedrek. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (1411).

524. Tenbihul-gafilin. Ahmed b. Ibrahim ed-Dimeški. Bejrut (1423).
525. Tenkihul-kelam. Zekerija b. Gulam b. Kadir el-Pakistani. Bejrut (1420).
526. Tenkihut-tahkik. Muhammed b. Ahmed b. Abdulhadi (744). Bejrut (1419).
527. Tenkihut-tahkik. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Rijad (1421).
528. Tenvirul-havalik. Dželaluddin Abdurrahman es-Sujuti (911). Bejrut (-----).
529. Tenzihuš-šeriah. Ali b. Muhammed el-Kinani (963). Bejrut (1399).
530. Teradžu'ul-Albani. Muhammed b. Hasan eš-Šejh. Rijad (1423).
531. Tertibul-mevduat. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (748). Bejrut (1415).
532. Tevdihul-ahkam. Abdullah b. Abdurrahman el-Bessam. Mekka (1414).
533. Tuhfetul-ahjar. Ebu Husejn Halid b. Mahmud er-Rebat. Rijad (1420).
534. Tuhfetul-ahvezi. Muhamm edb. Abdurrahman el-Mubarekfuri (1353). Bejrut (1415).
535. Tuhfetul-ihvan. Abdulaziz b. Abdullah b. Baz (1420). Rijad (1421).
536. Tuhfetul-muluk. Muhammed b. Ebi Bekr er-Razi (666). Bejrut (1417).
537. Udžaletur-ragibil-mutemenni. Ebu Usama Selim el-Hilali. Bejrut (1421).
538. Umdetul-kari. Bedruddin b. Mahmud Ajni (855). Bejrut (-----).
539. Usulul-menhedžil-islami. Abdurrahman el-Ubejjid. (-----) (1414).
540. Usulus-sunne. Muhammed b. Abdullah b. Ebu Zemenin (399). Kairo (1428).
541. Vefaul-vefa. Ali b. Abdullah es-Semhudi (911). Mekka (1422).
542. Vefejatul-eajan. Ahmed b. Muhammed b. Halikkan (681). Liban (-----).
543. Zadul-mead. Šemsuddin b. Muhammed b. Kajjim ed-Dimeški (751). Bejrut (1407).
544. Zadul-mesir. Abdurrahman b. Ali b. el-Dževzi (597). Bejrut (1422).
545. Zehiretul-ukba. Muhammed b. Ali b. Musa el-Etjubi. Rijad (1432).
546. Zemmul-kelam. Abdullah b. Muhammed el-Herevi (481). Medina (1418).

SLIKOVIT PRIKAZ ZNAMENJÂ

8. zul-hidže

- Priprema za oblačenje ihrama: kupanje, kraćenje noktiju, brkova i dlaka sa stidnog mjesta, te depilacija dlaka ispod pazuha i mirisanje tijela.
- Oblačenje ihrama i donošenje nijeta za ulazak u obrede hadža neposredno prije polaska na Minu (spomenuto vrijedi za mutemetiu, dok kârin i mufrid ostaju u ihramima i pri ihramskim zabranama. Njima vrijedi osnovni nijet koji su donijeli prilikom ulaska u obrede na mikatu).
- Odlazak na Minu u jutarnjim satima i boravak na Mini do izlaska sunca narednog dana.
- Klanjati podne, ikindiju, akšam, jaciju i sabah-namaz na Mini. Namazi se klanjaju svaki u svom vremenu, a četverorekatni namazi se skraćuju.
- Za vrijeme boravka na Mini aktivno izgovarati telbiju.

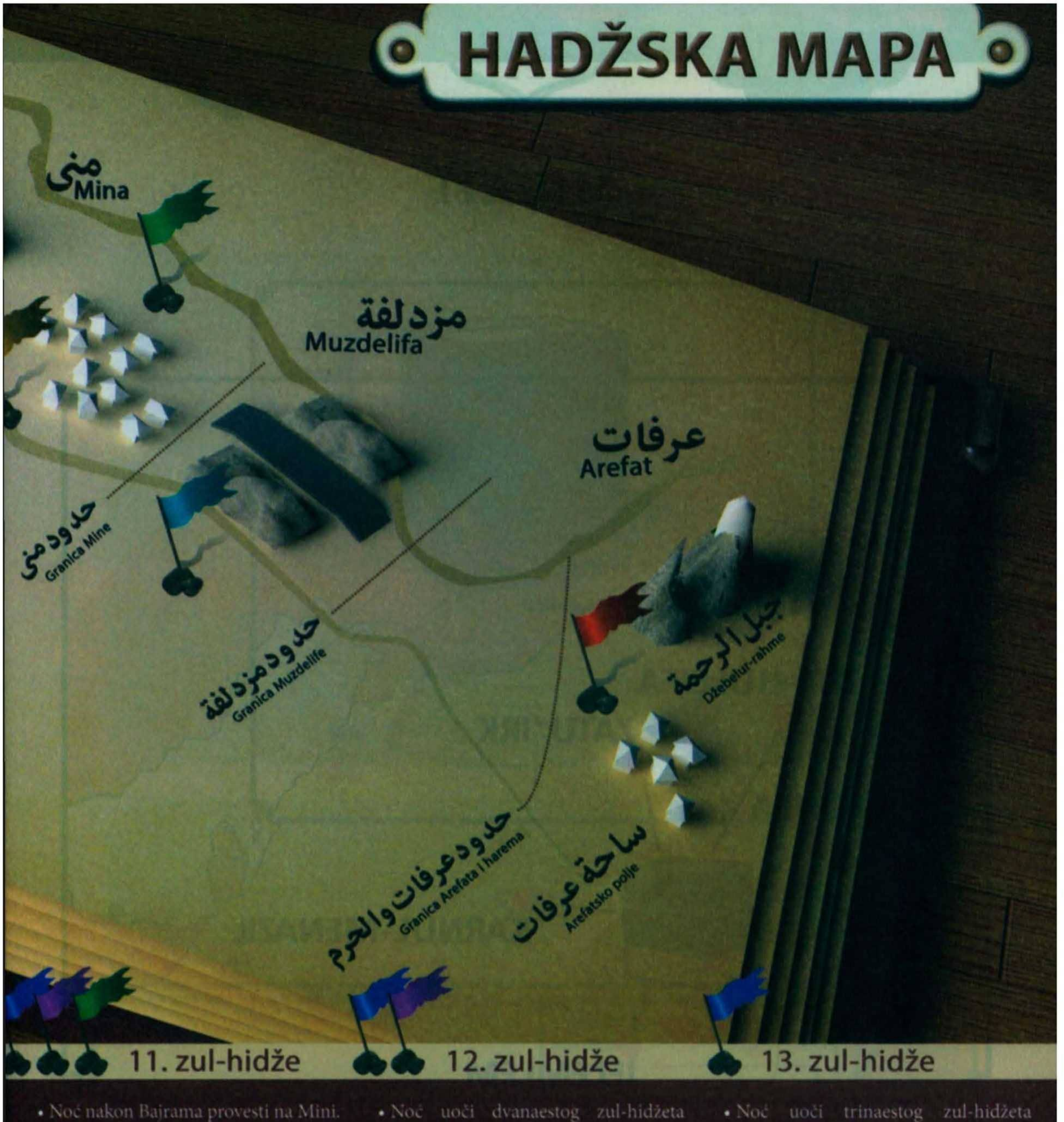
9. zul-hidže

- Odlazak s Mine na Arefat nakon izlaska sunca i učenje telbije sve do Arefata.
- Boraviti na bilo kojem mjestu na Arefatu sve do zalaska sunca.
- Spojeno i skraćeno klanjati podne i ikindiju na Nemiri (mjesto uz Arefat), ako postoji mogućnost, a ako ne postoji mogućnost, namazi će se klanjati na Arefatu u prvom podnevskom vremenu, s jednim ezanom i dva ikameta.
- Vrijeme između namazâ i zalaska sunca posvetiti, uglavnom, dovi, a dozvoljeno je i zikriti, učiti Kur'an i izgovarati telbiju.

10. zul-hidže

- Odlazak s Arefata na Muzdelifu nakon zalaska sunca (uoči Bajrama).
- Akšam i jaciju klanjati spojeno na Muzdelifi u jacijskom vremenu, tako što se klanjaju tri rekata akšama, a dva rekata jacije. Namazi se klanjaju s jednim ezanom i dva ikameta.
- Noć uoči Bajrama prespavati na Muzdelifi.
- Klanjati sabah-namaz na Muzdelifi u prvom vremenu.
- Doviti na Mešaril-haramu (brdašce na Muzdelifi) nakon sabah-namaza sve do potpunog rasvanuća. Ako muhrim nije u mogućnosti da dovi na ovom mjestu, može doviti na bilo kojem drugom mjestu na Muzdelifi.
- Prije izlaska sunca krenuti prema džemretima i učiti telbiju tom prilikom.
- Baciti sedam kamenčića na velikom džemretu izgovarajući tekbir pri svakom bacanju.
- Zaklati kurban (onaj ko želi da lično izvrši ovu obavezu) ili opunomoćiti nekoga da zakolje kurban umjesto hadžije (kurban su dužni prinijeti mutemetia i kârin).
- Obrijati ili skratiti kosu. Muškarcima je bolje brijanje, dok žene samo skraćuju kosu.
- Nakon toga, muhrim će obući svakodnevnu odjeću (osloboditi se ihrama) i otići u Mesdžidul-haram radi obavljanja hadžskog tavafa i sa'ja. (Sa'j je, svakako, dužan obaviti mutemetia, kao i mufrid i kârin koji nisu obavili sa'j nakon dolaznog tavafa. Ako su, pak, obavili sa'j nakon dolaznog tavafa, tada neće ponovo hodati između Safe i Merve nakon hadžskog tavafa.)
- Nakon obavljanja hadžskog tavafa i sa'ja, muhrim se vraća na Minu.

HADŽSKA MAPA

11. zul-hidže

- Noć nakon Bajrama provesti na Mini.
- Baciti po sedam kamenčića na malom, srednjem i velikom džemretu poslije izlaska sunca iz zenita (tj. neposredno poslije nastupanja podnevskog vremena). Dozvoljeno je bacati kamenčiće sve do pred zalazak sunca. Tokom bacanja kamenčića muhrim će izgovarati tekbire i doviti poslije bacanja na malom i srednjem džemretu.
- Četverorekatne namaze skratiti i sve namaze klanjati u propisanom vremenu, bez spajanja.
- Iskoristiti boravak na Mini za učenje Kur'ana, zikra, dova i donošenje tekbira.

12. zul-hidže

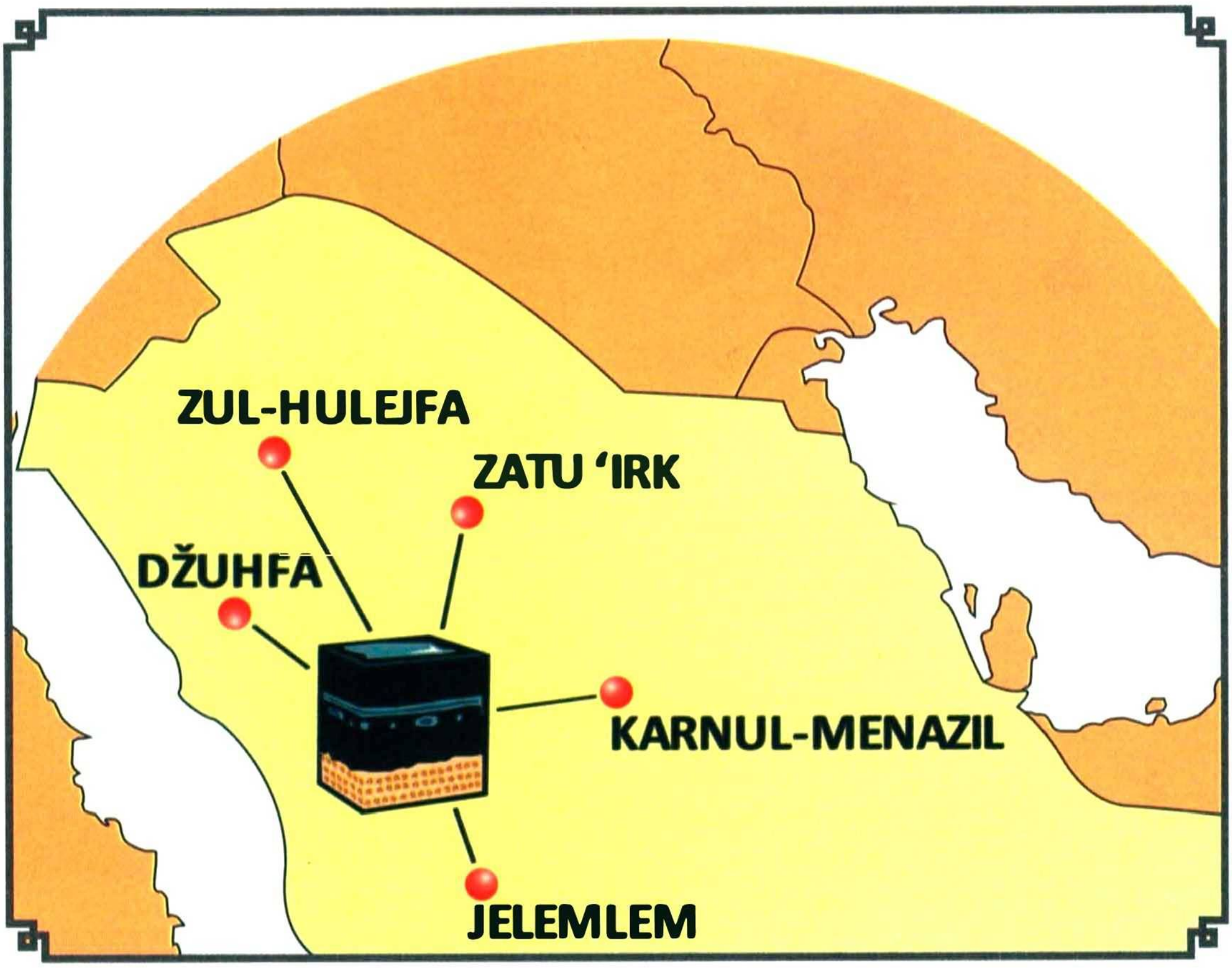
- Noć uoči dvanaestog zul-hidžeta prespavati na Mini.
- Baciti kamenčiće na malom, srednjem i velikom džemretu poslije nastupanja podnevskog vremena. Dozvoljeno je bacanje kamenčića do pred zalazak sunca, međutim, muhrim koji želi napustiti Minu dvanaestog zul-hidžeta dužan je izaći van njenih granica prije zalaska sunca. Hadžiji je bolje da i narednu noć ostane na Mini i da baci kamenčiće sljedećeg dana.

13. zul-hidže

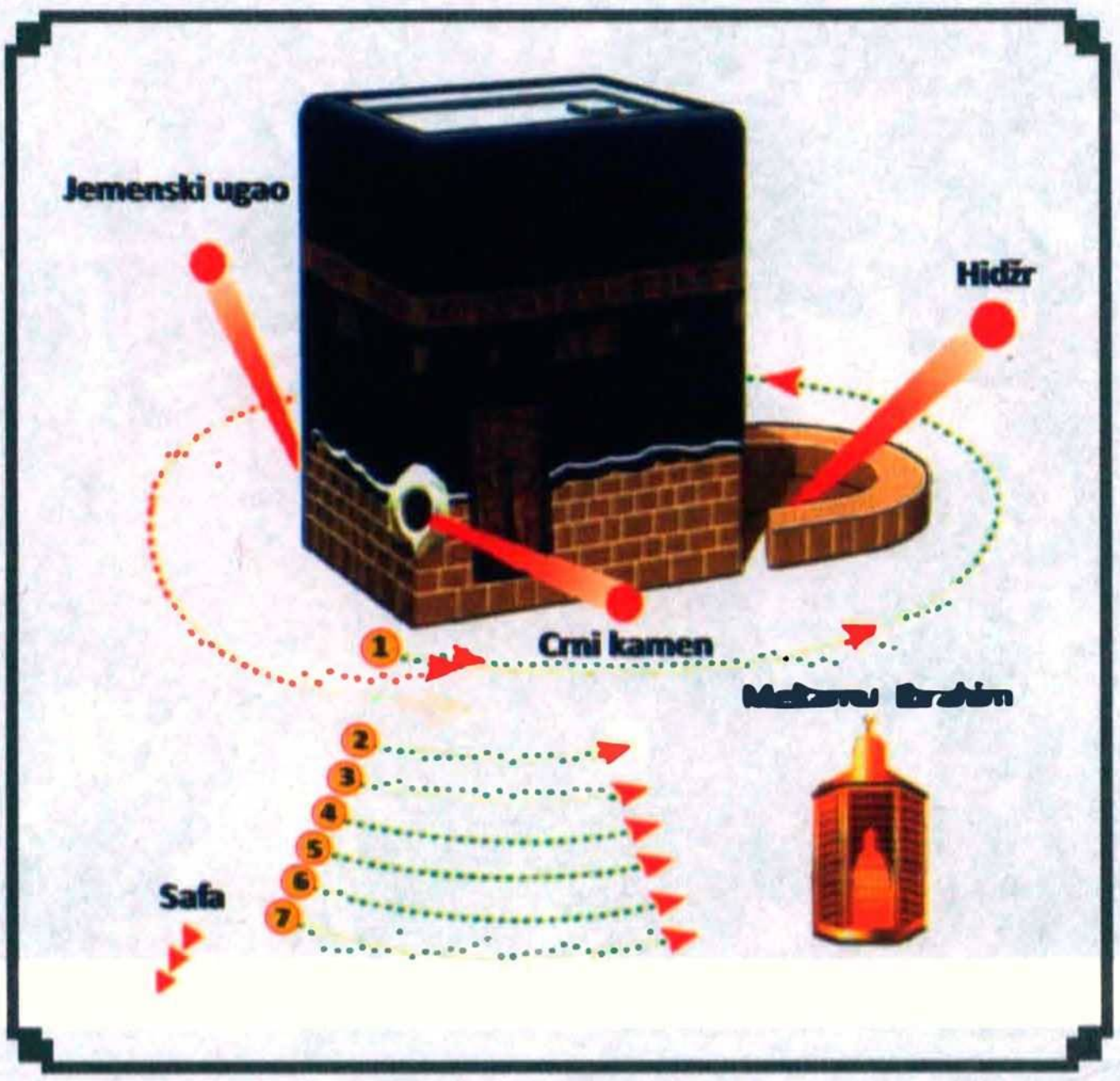
- Noć uoči trinaestog zul-hidžeta prespavati na Mini.
- Baciti kamenčiće na malom, srednjem i velikom džemretu poslije nastupanja podnevskog vremena, najkasnije do pred zalazak sunca.
- Nakon toga, u bilo kojem vremenu, muhrim će napustiti Minu.

Neposredno prije izlaska iz Meke (povratka u matičnu zemlju), muhrim će obaviti oproštajni tavaf.

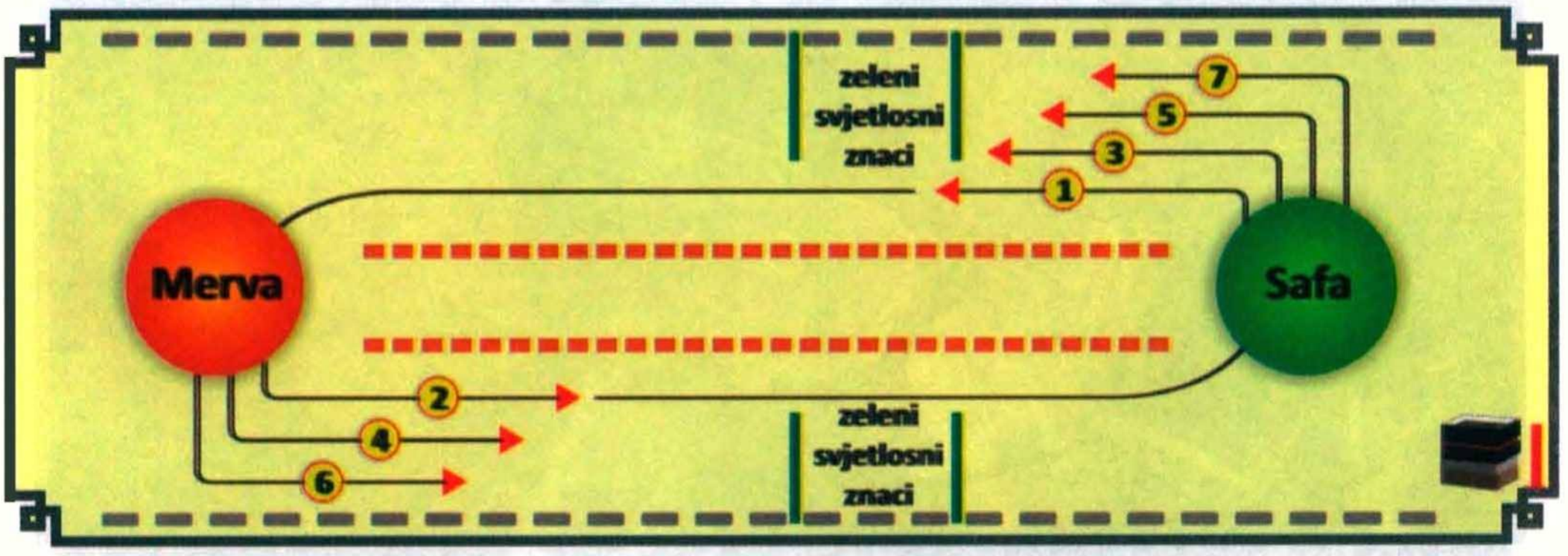
MIKATI

TAVAF

Jemenski ugao
Hidžr
Crni kamen
Safa
1
2
3
4
5
6
7

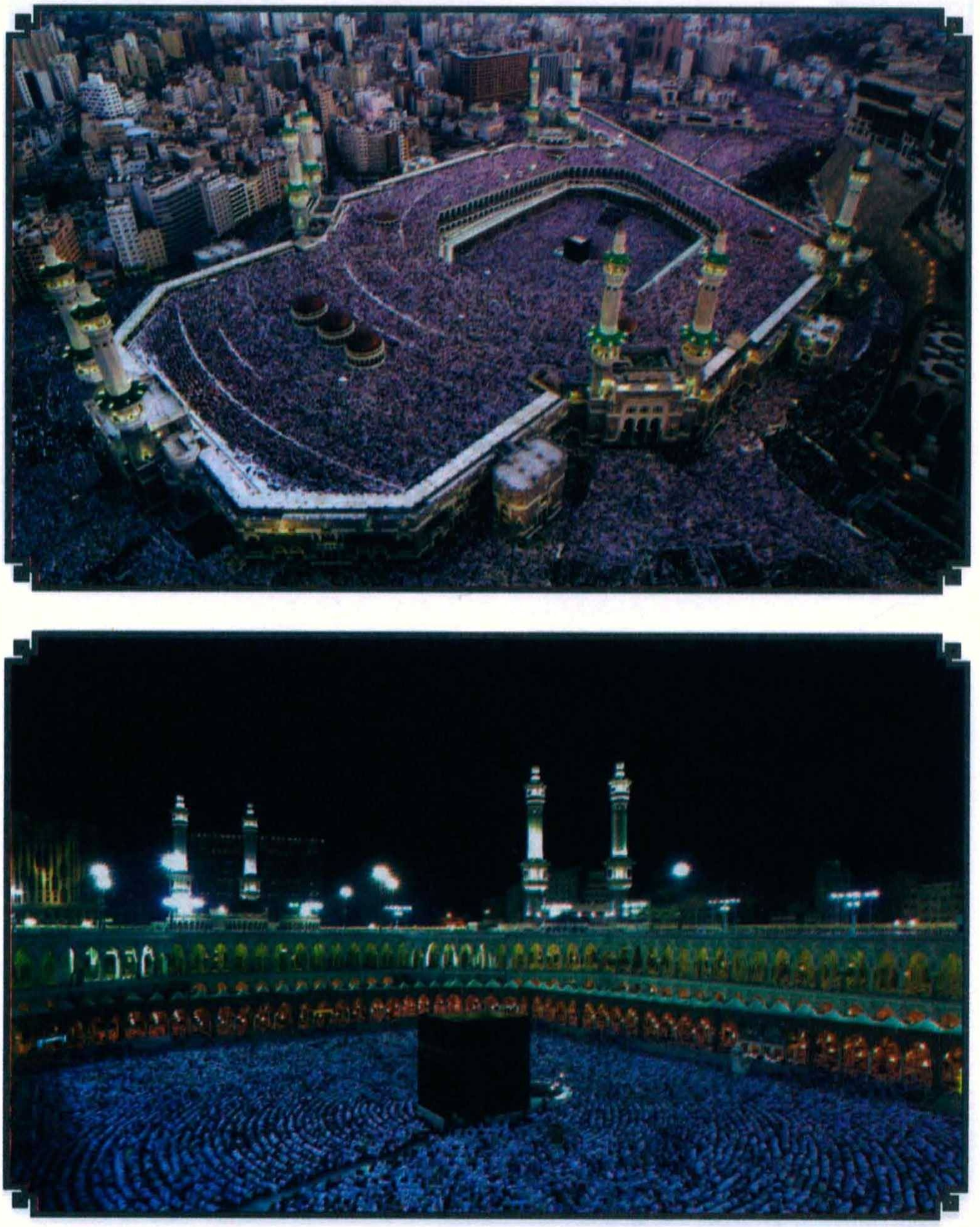
SA'J

zeleni
svjetlosni
znaci
Merva
Safa
1
2
3
4
5
6
7
zeleni
svjetlosni
znaci

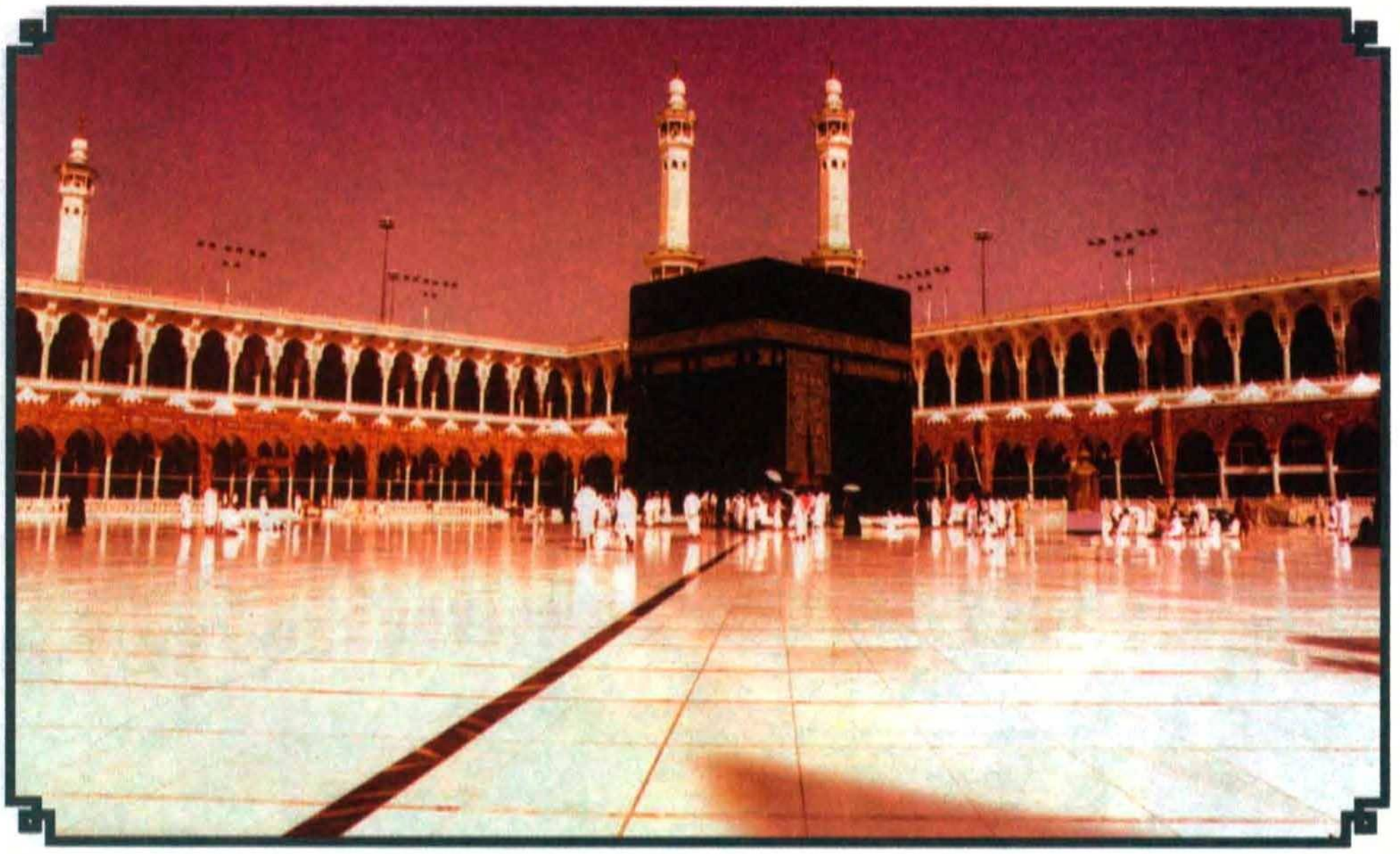
MEKA

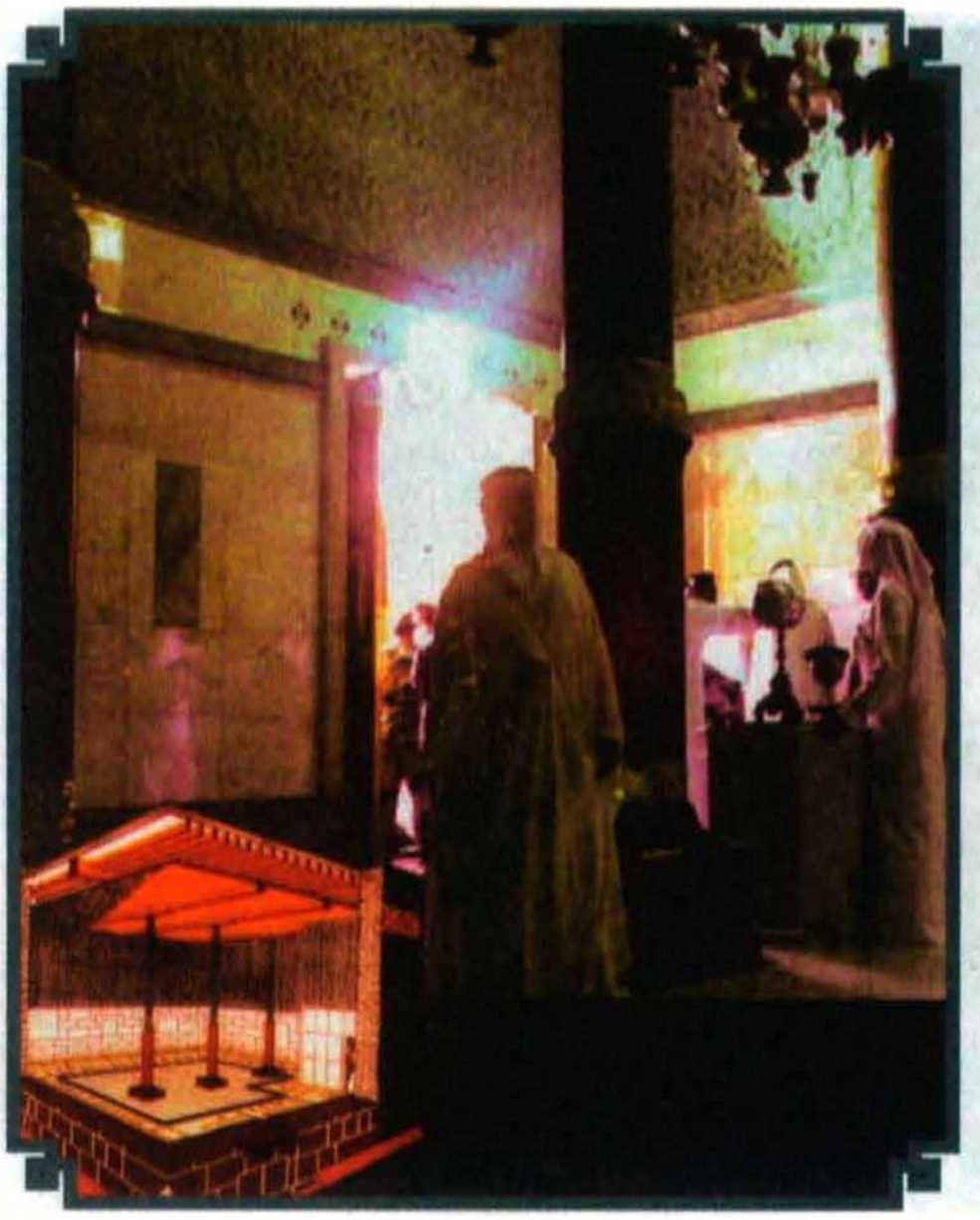

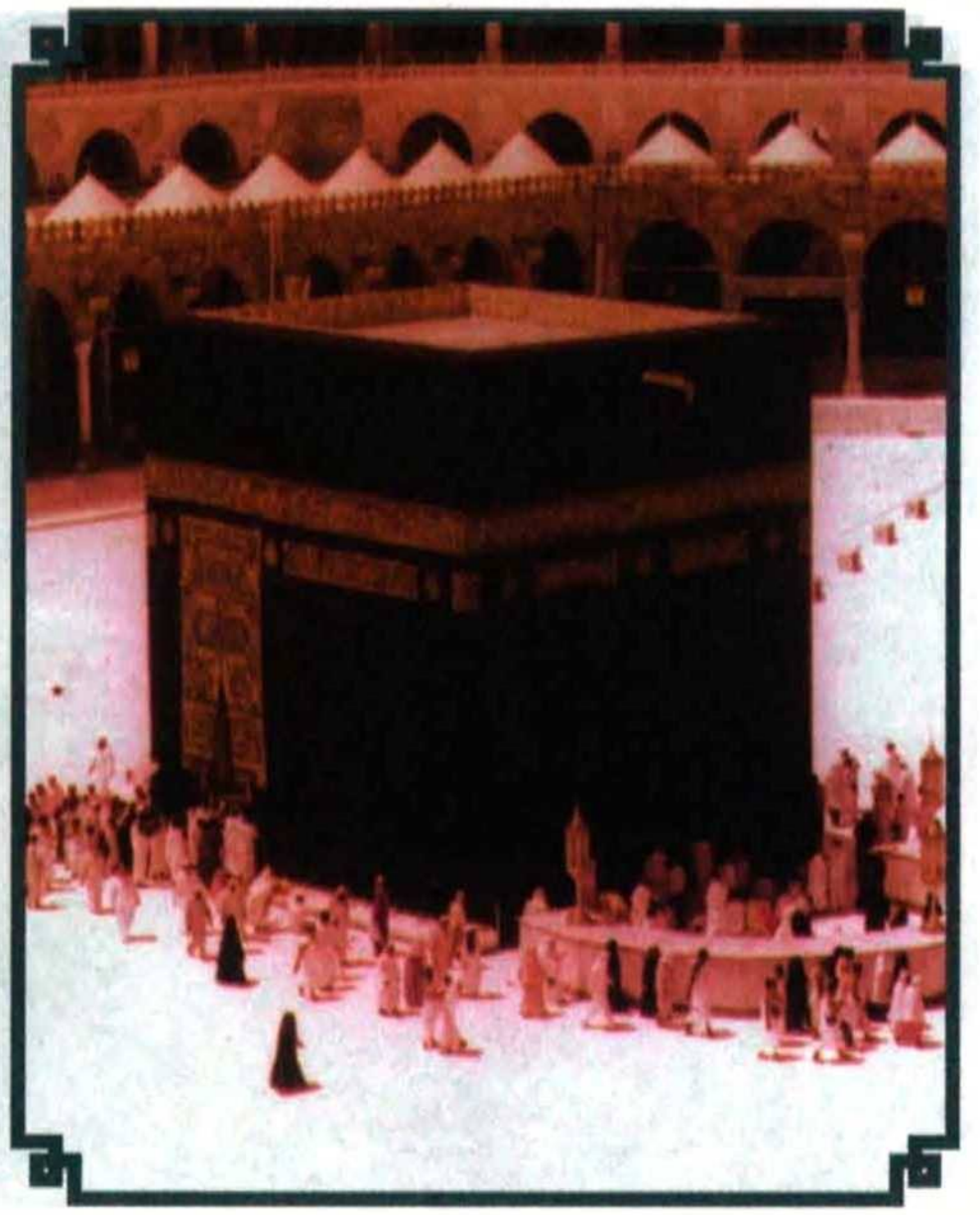
MESDŽIDUL-HARAM

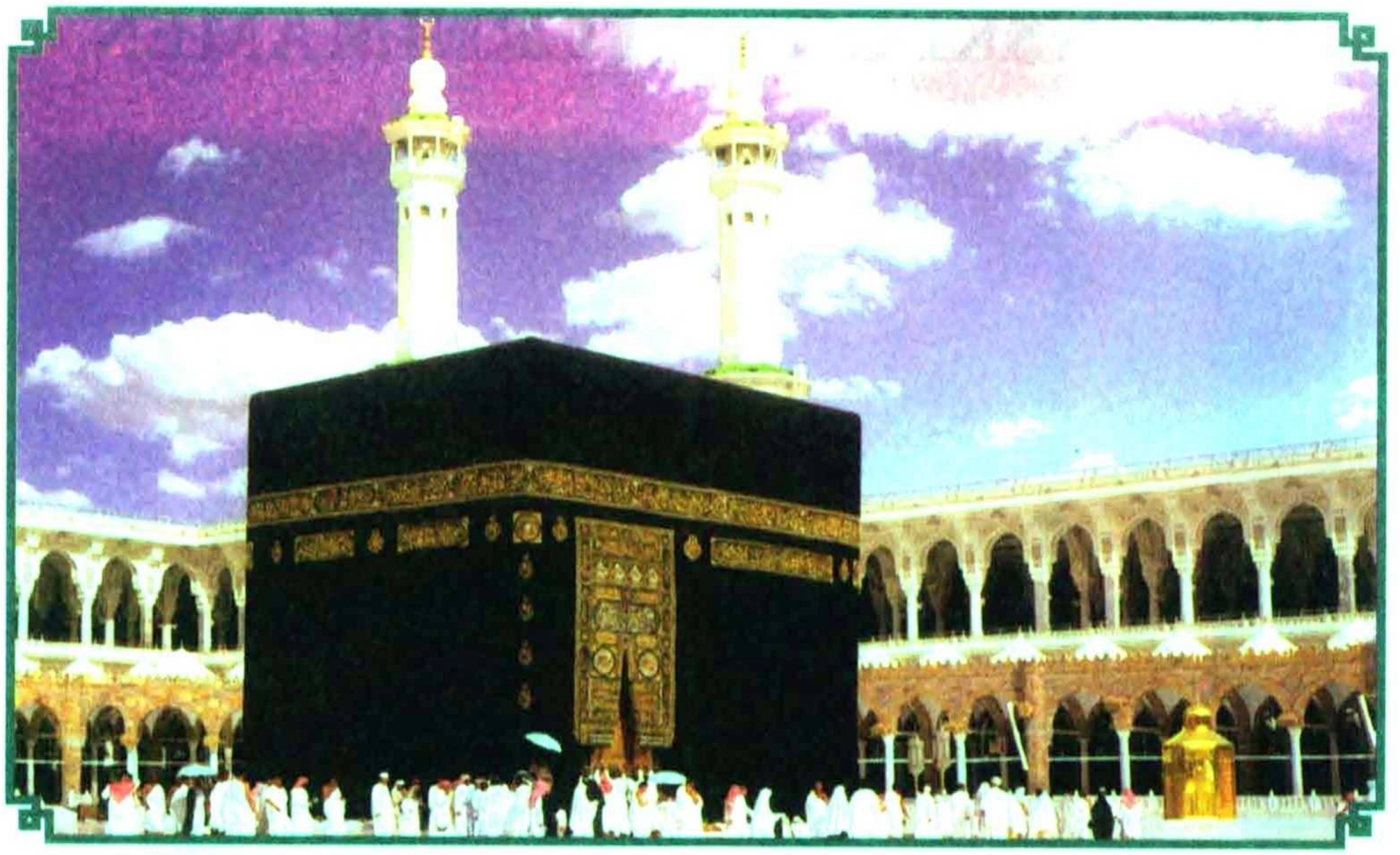

KABA

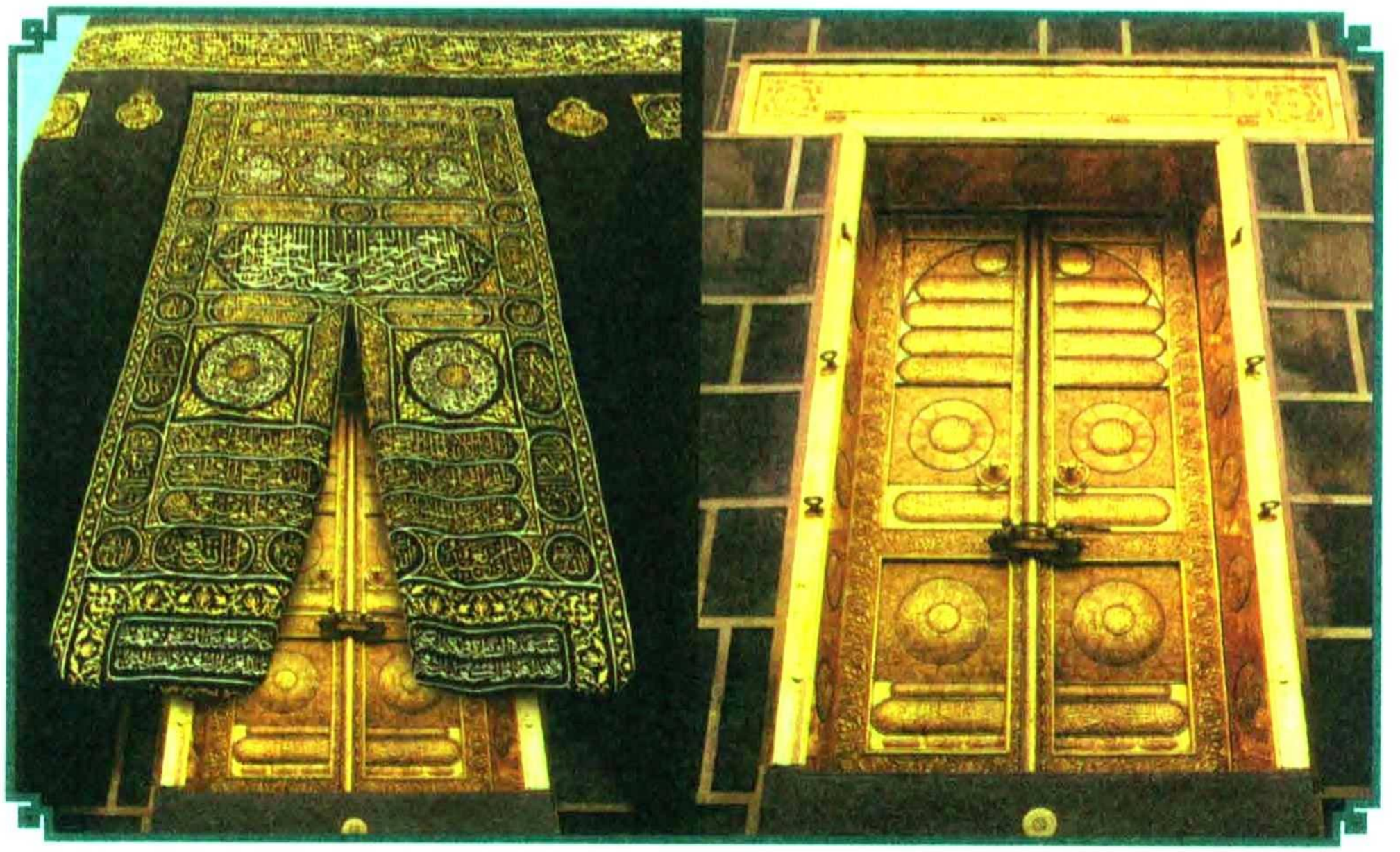

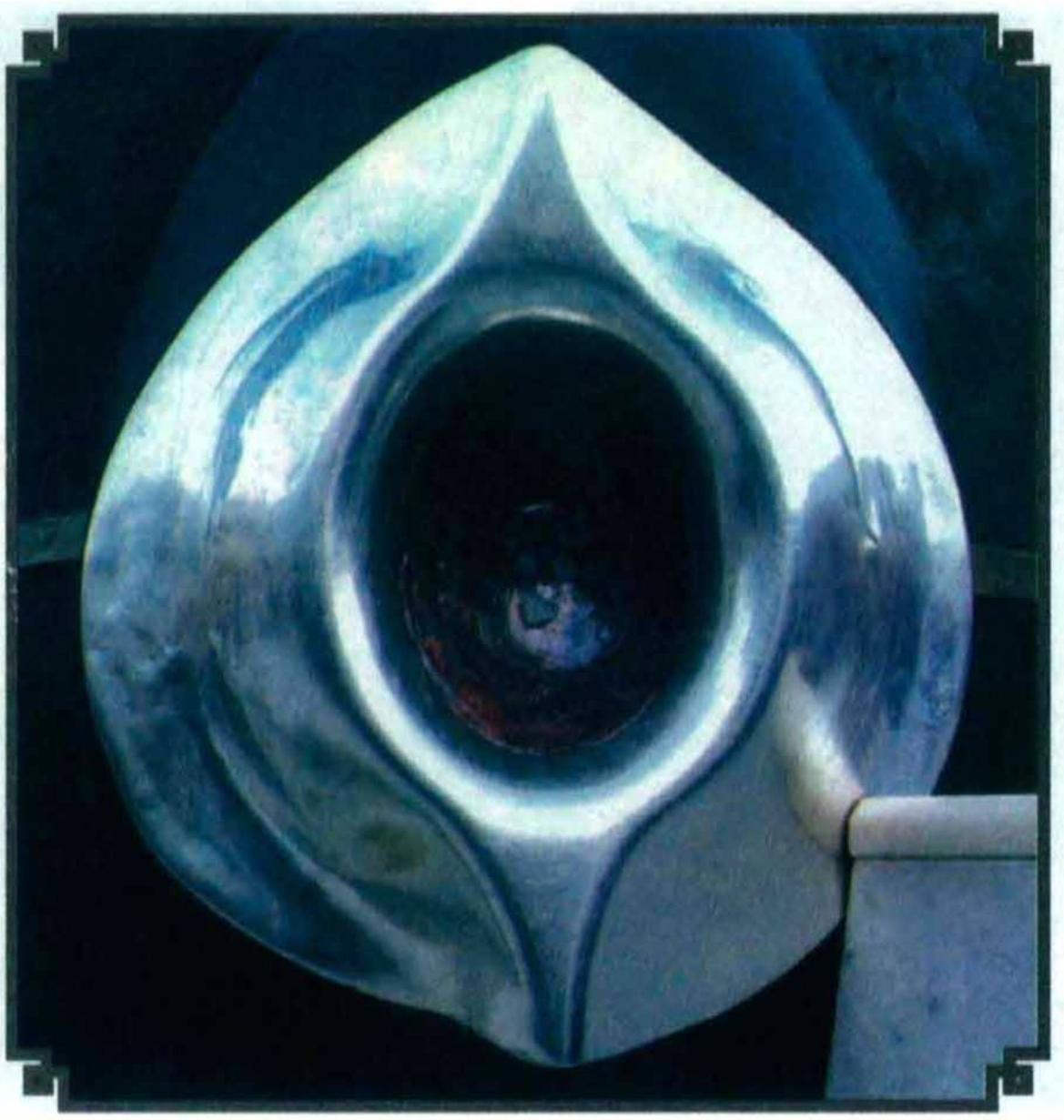

VRATA KABE

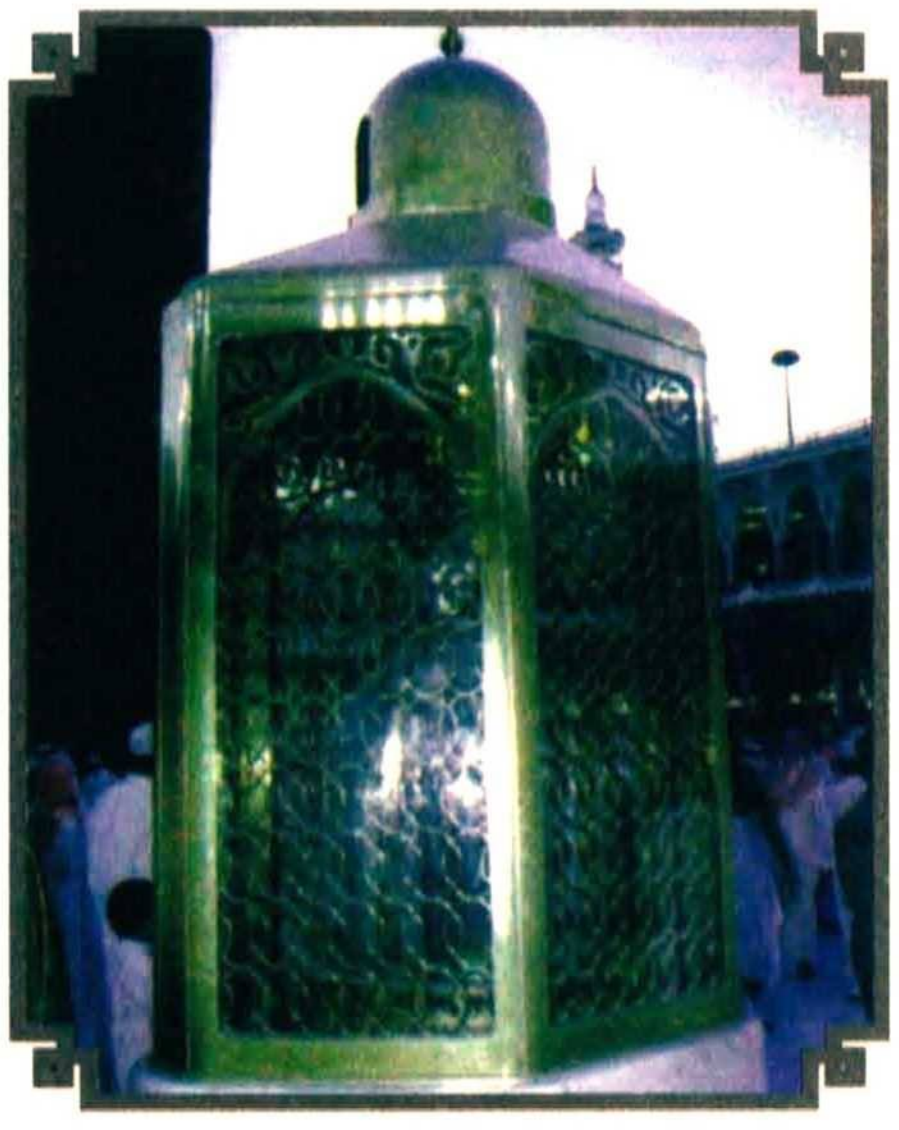
JEMENSKI UGAO I CRNI KAMEN

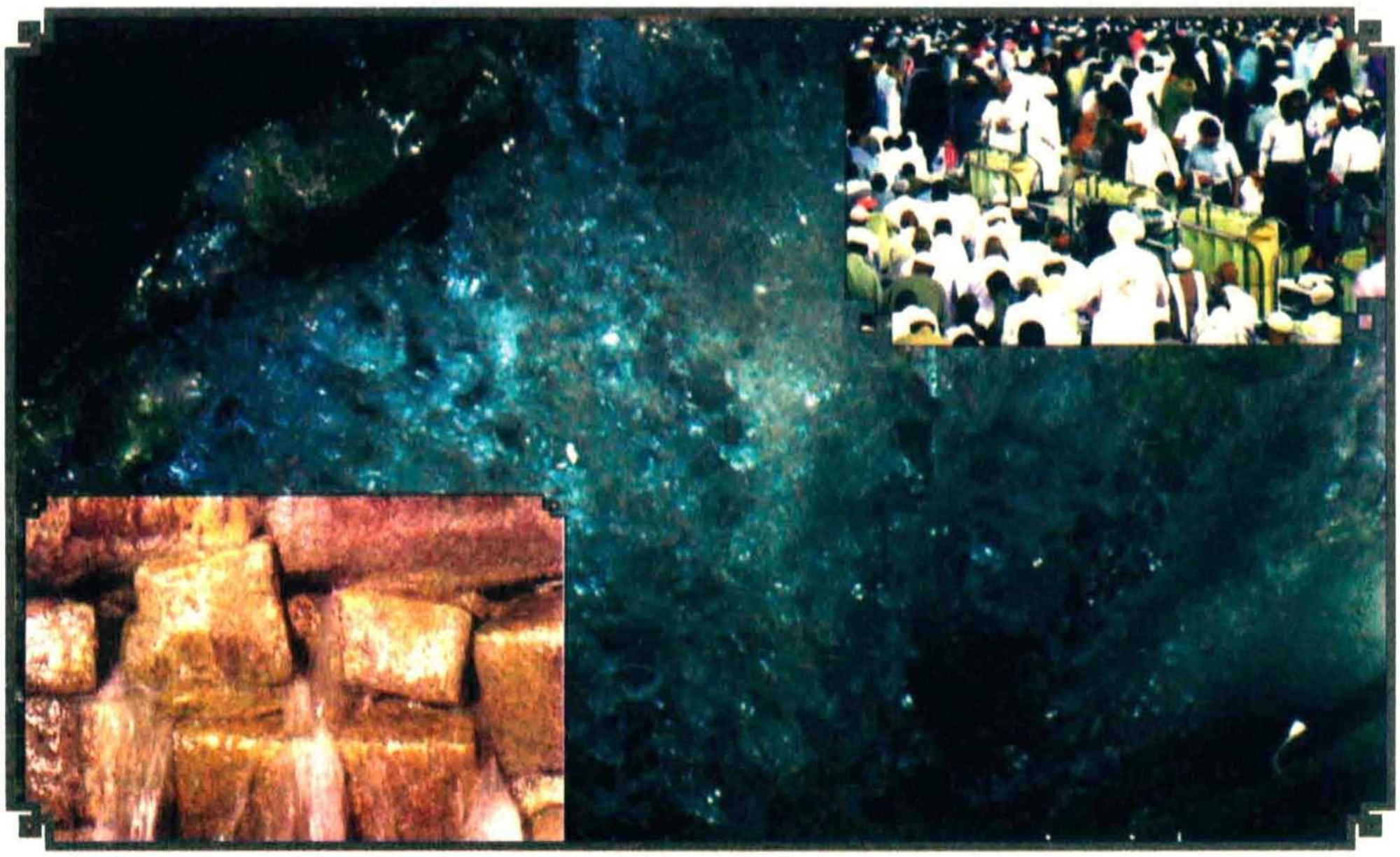

MEKAMU IBRAHIM

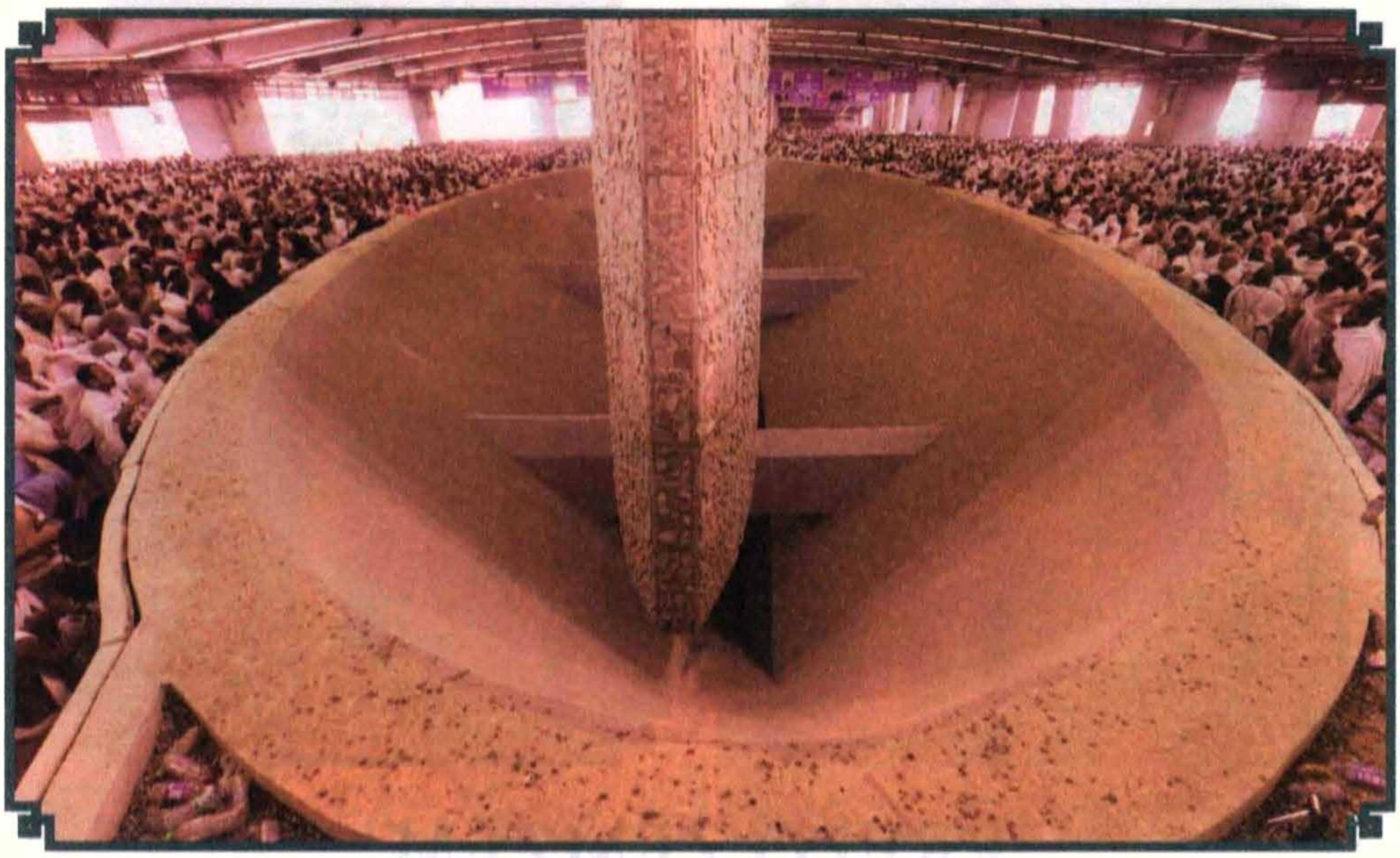

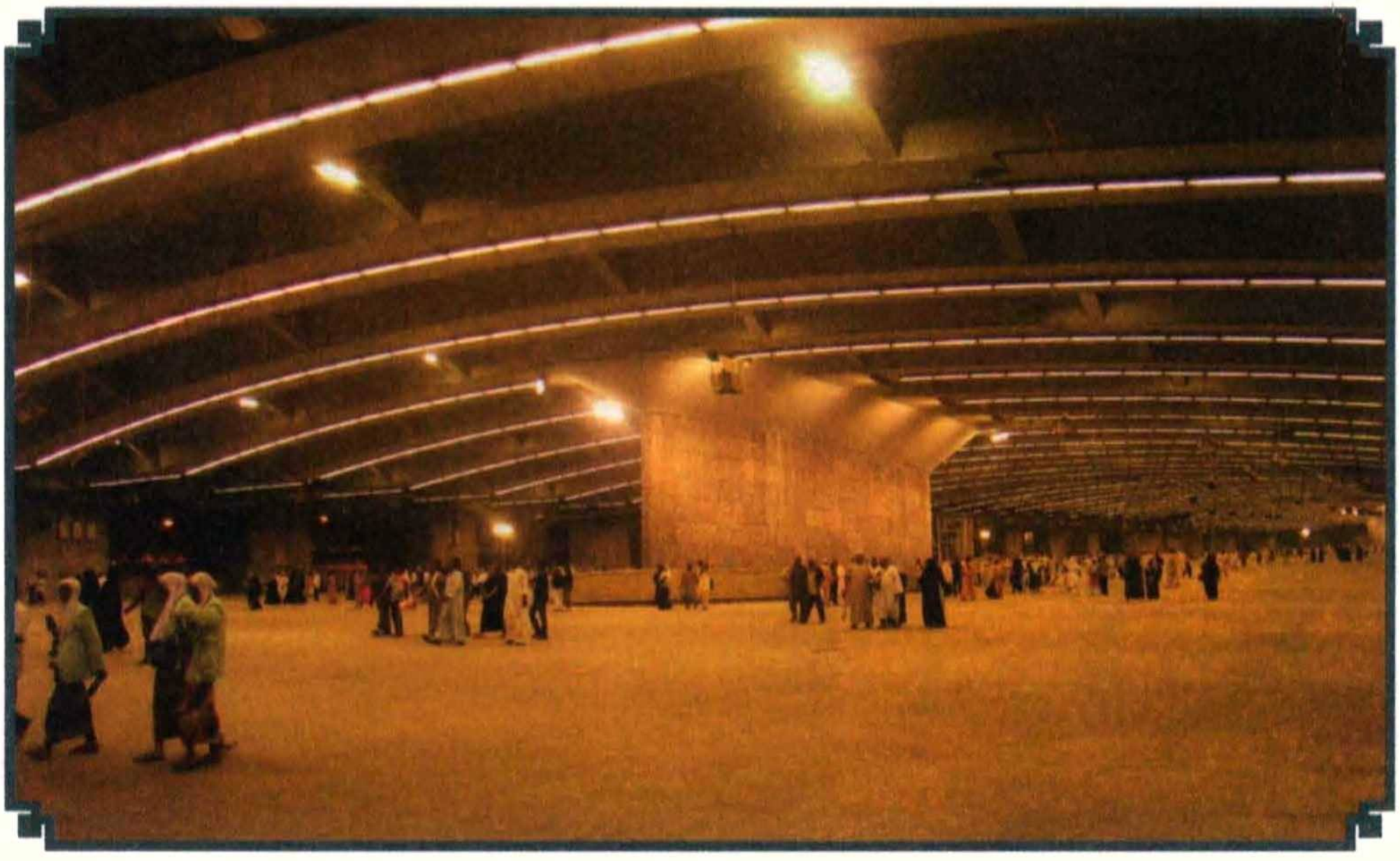

VRELO ZEMZEM

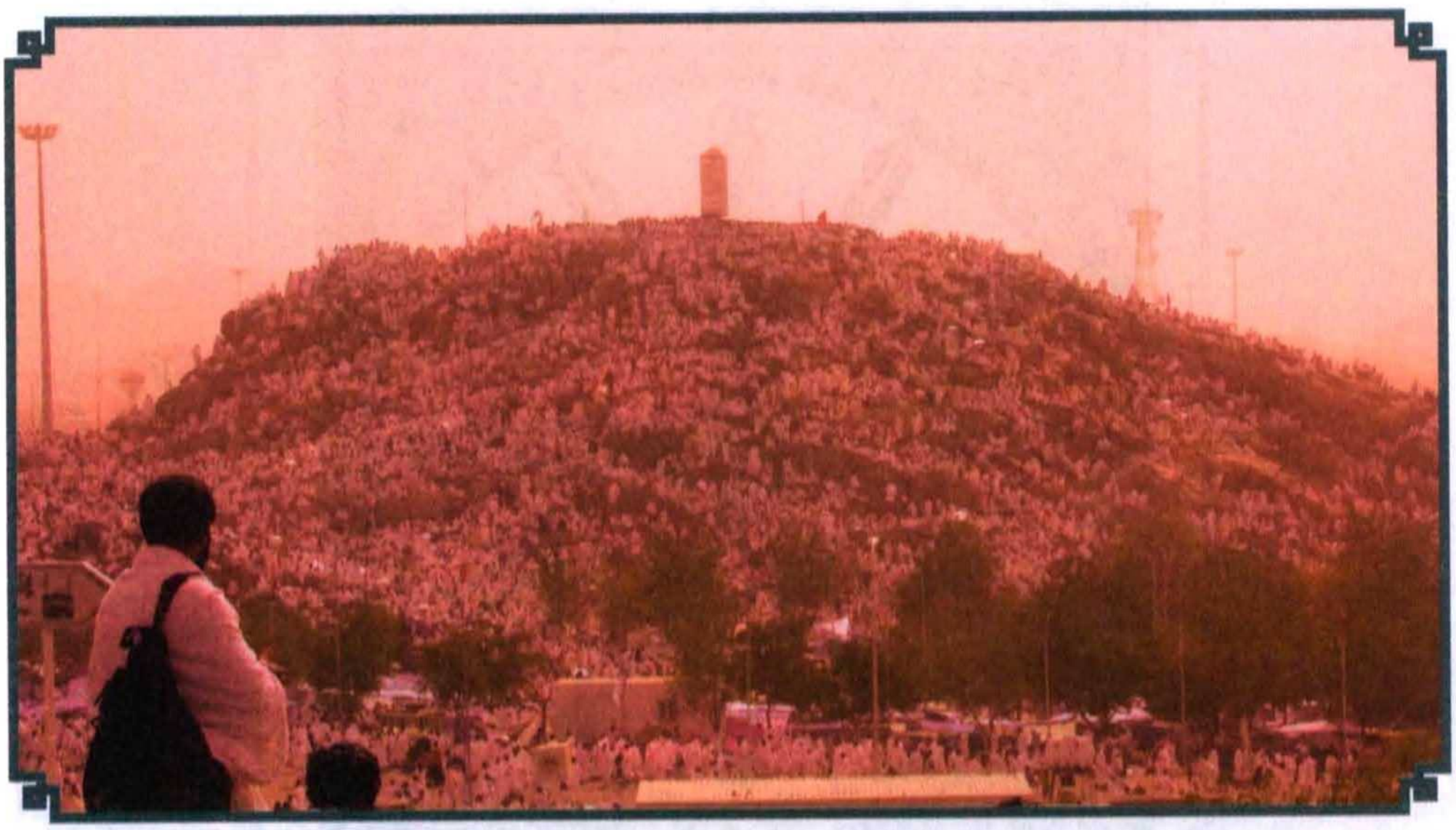

DŽEMRETA

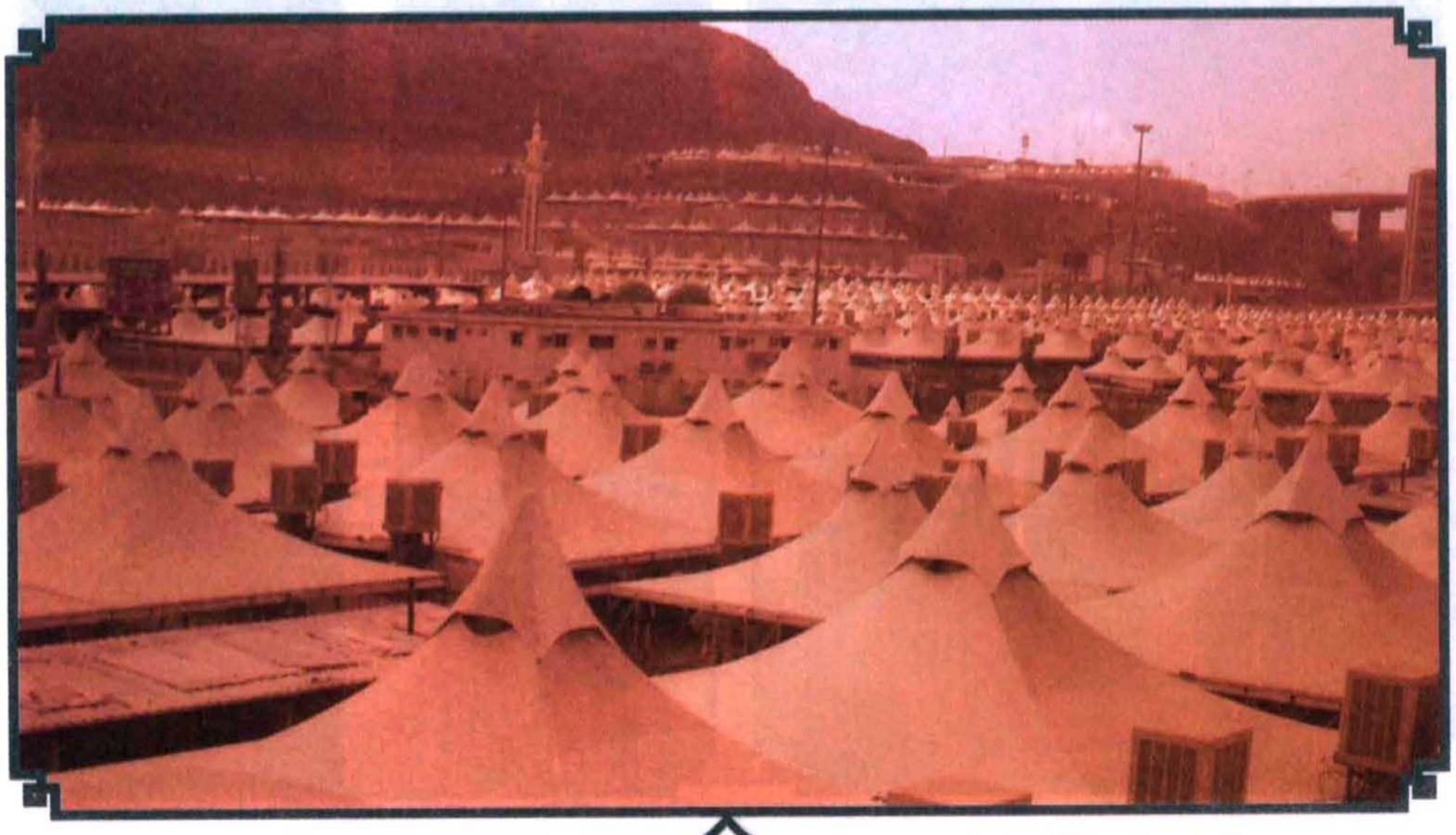

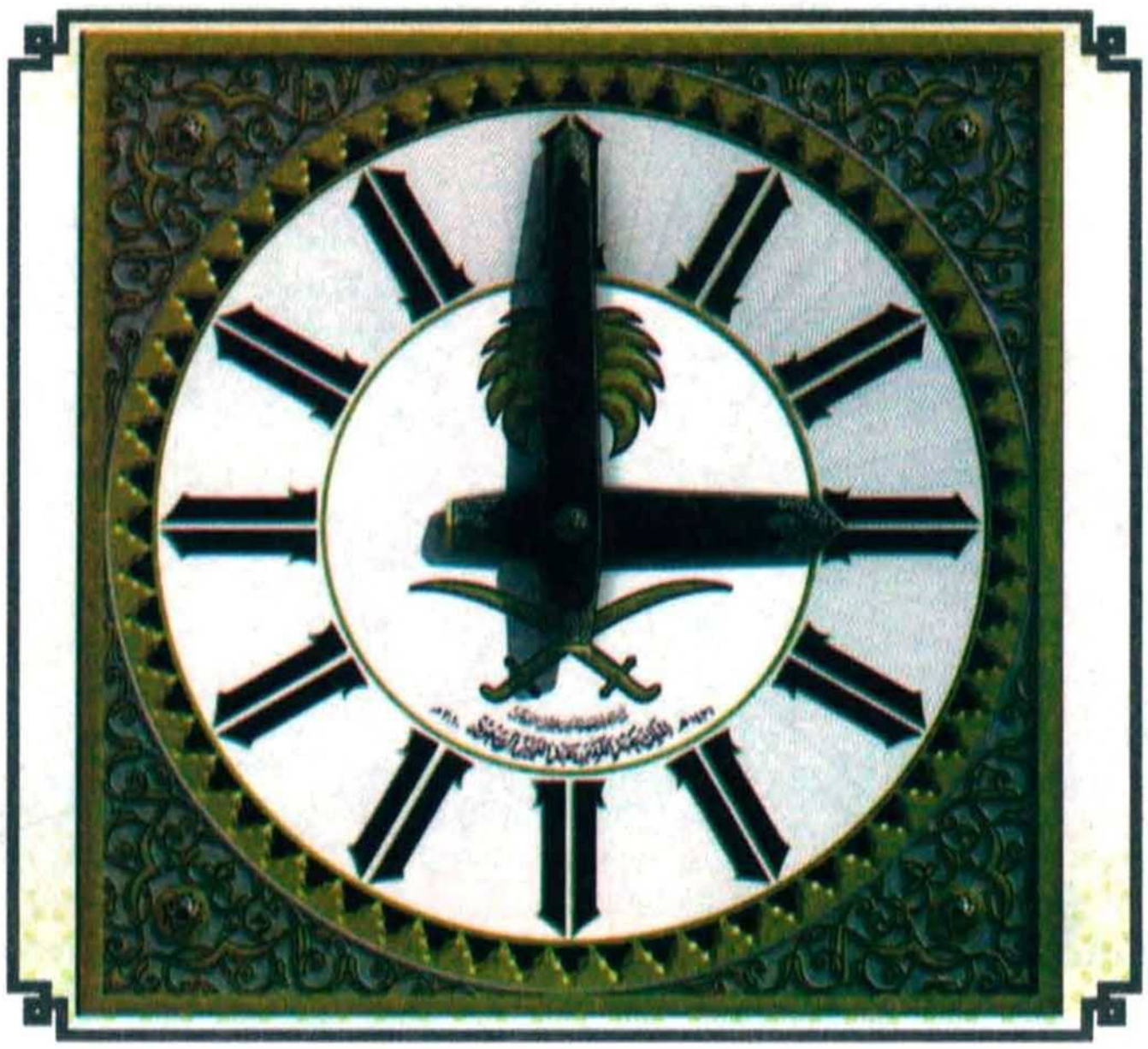
AREFAT

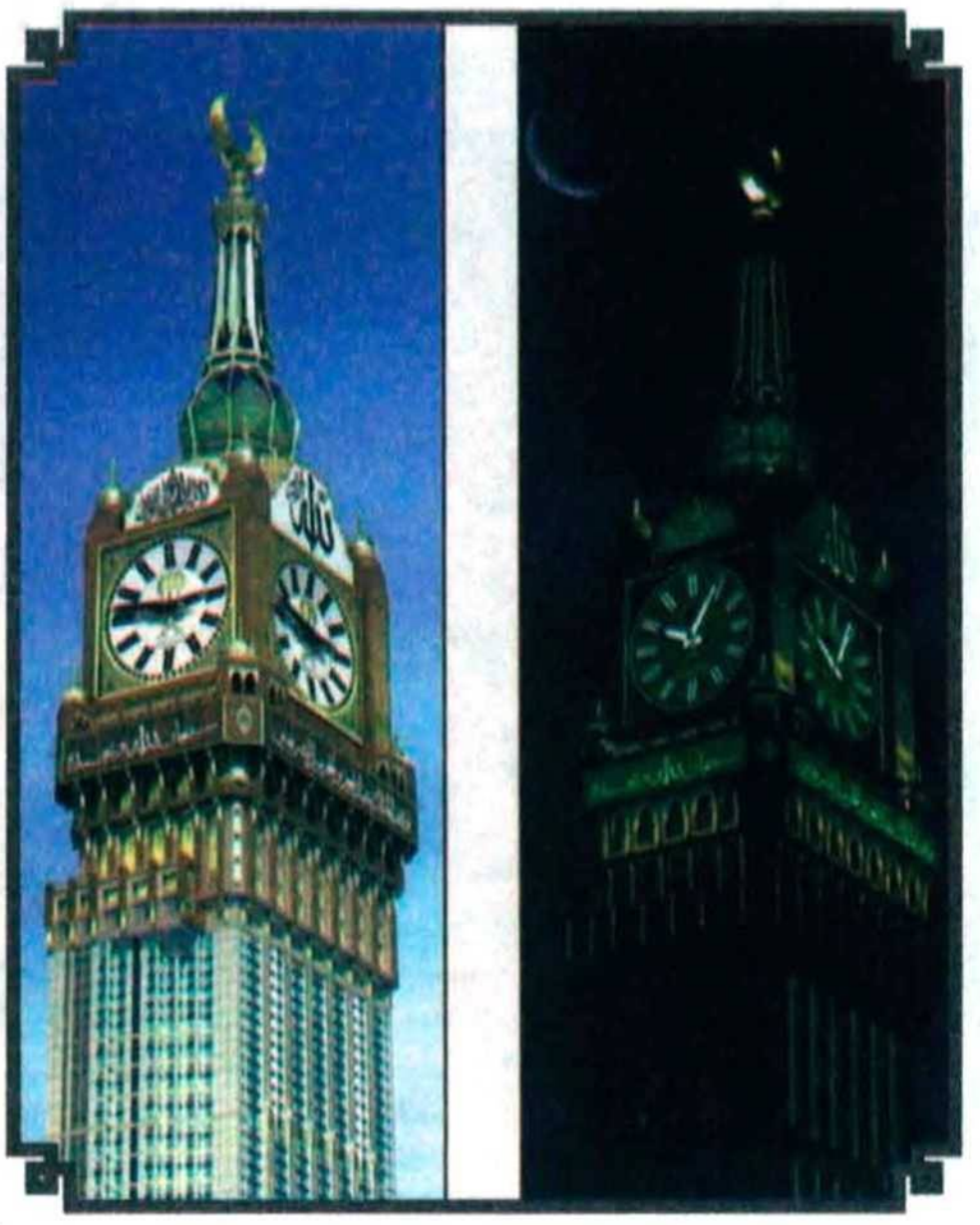
MINA

SAHAT-KULA U MEKI

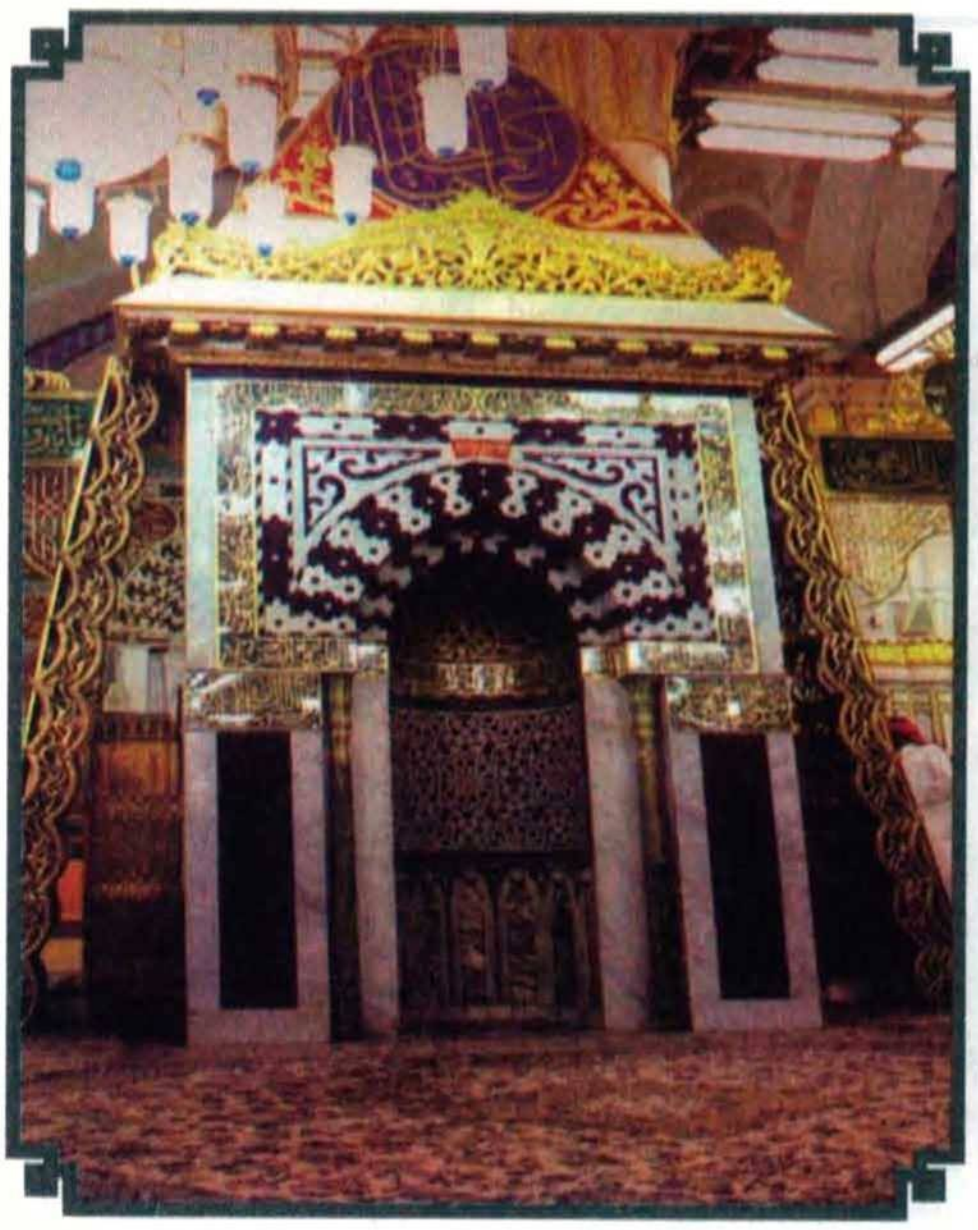
POSLANIKOVA, SALLALLAHU ALEJHI VE SELLEM, DŽAMIJA

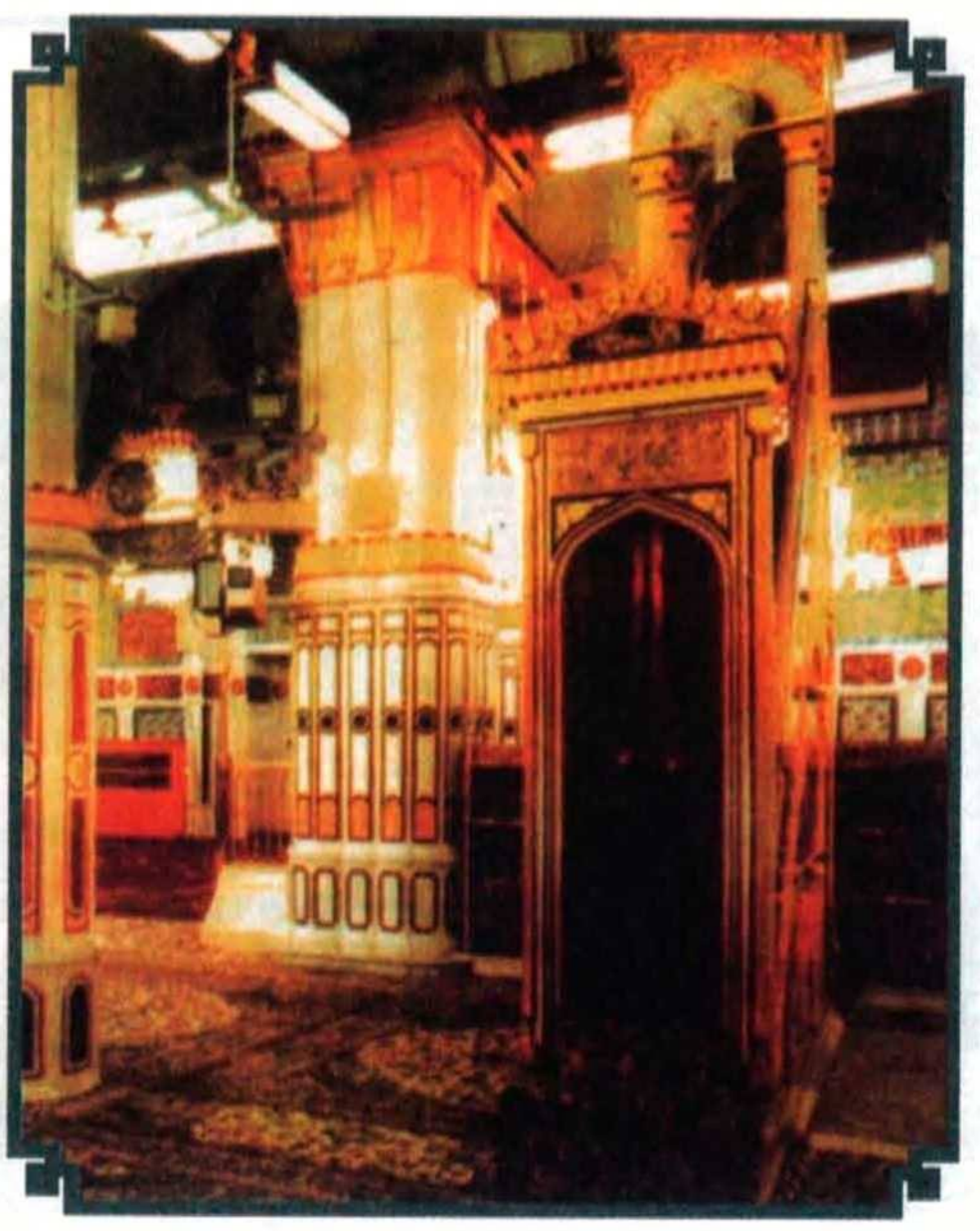

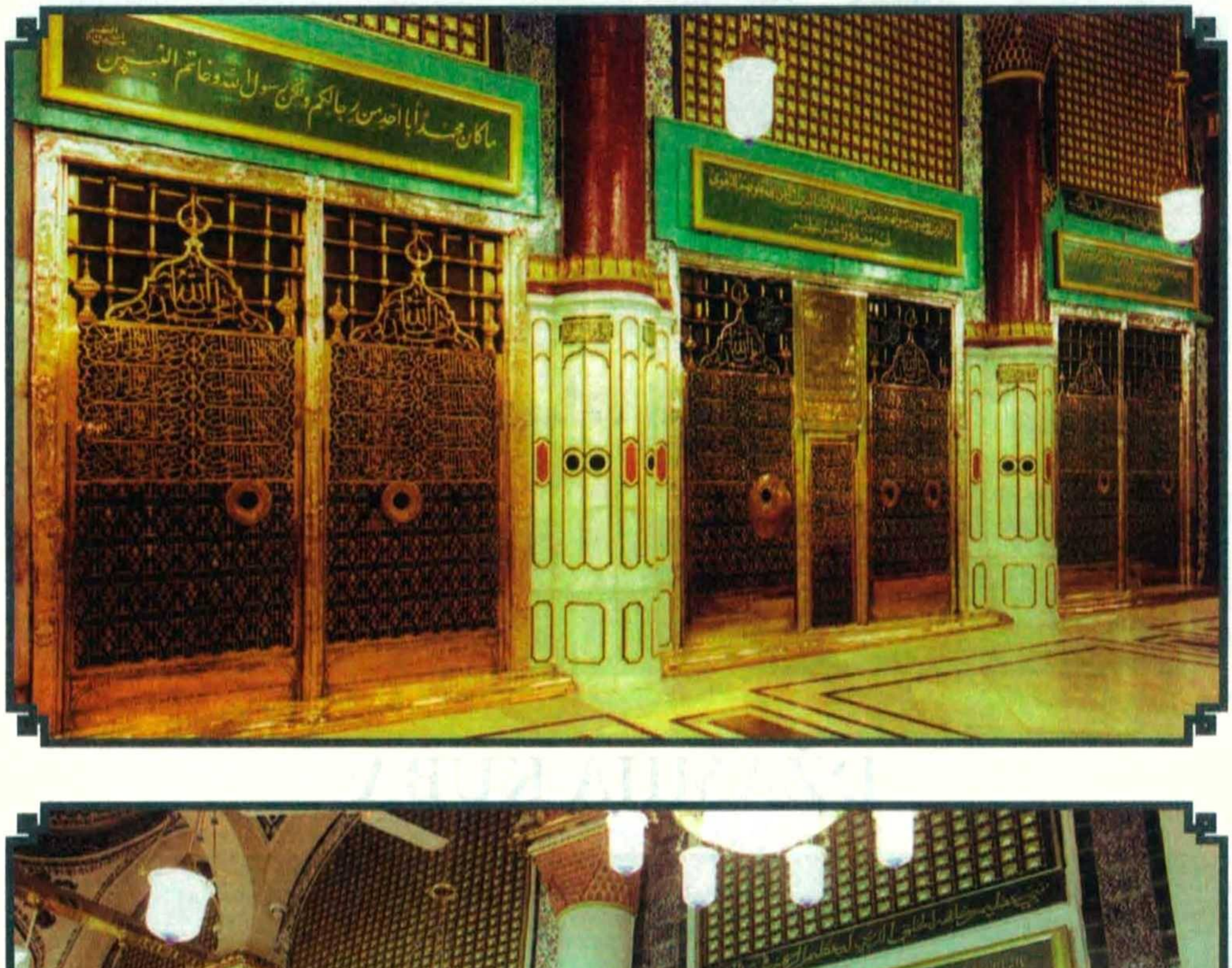
REVDA

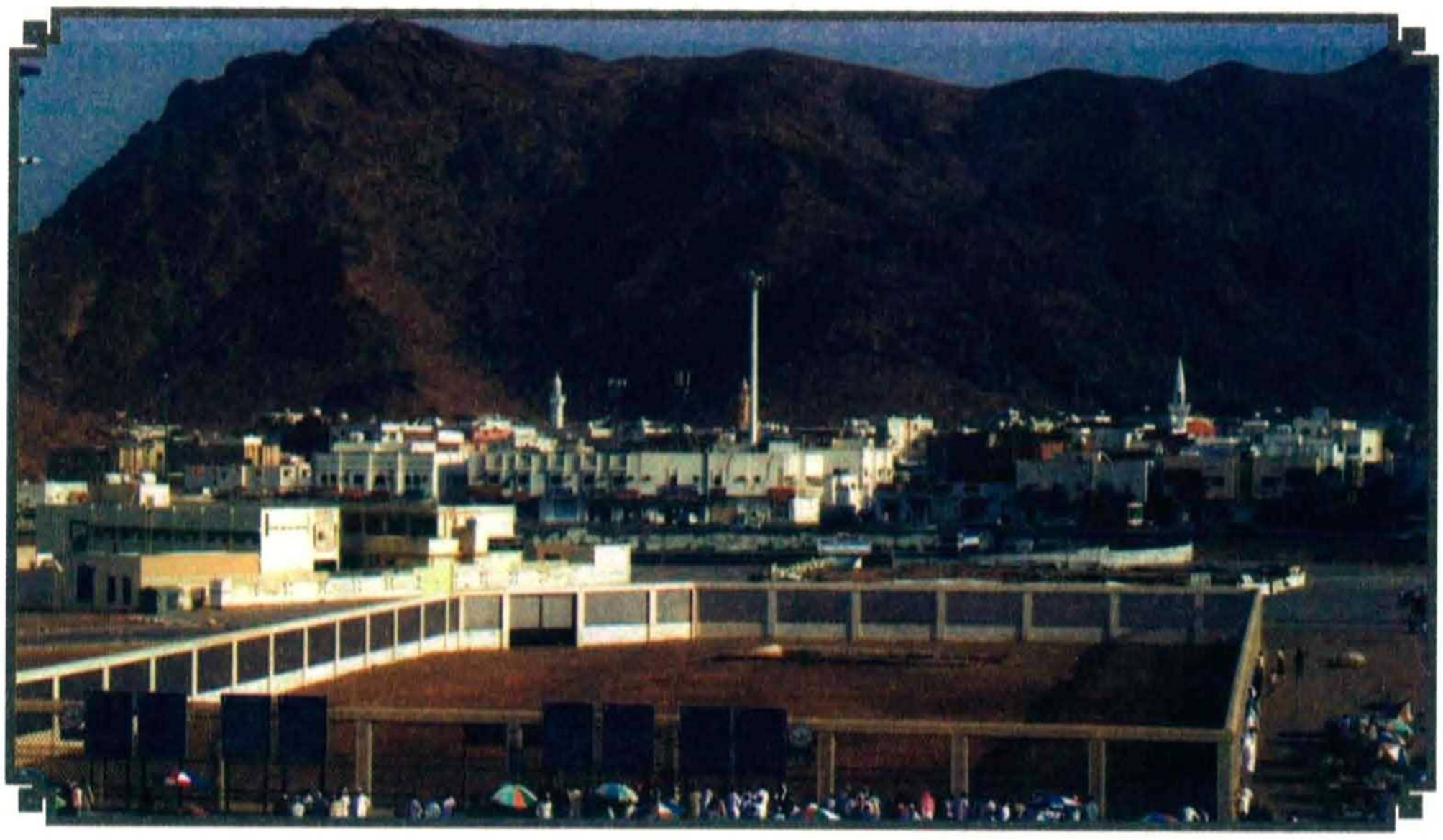

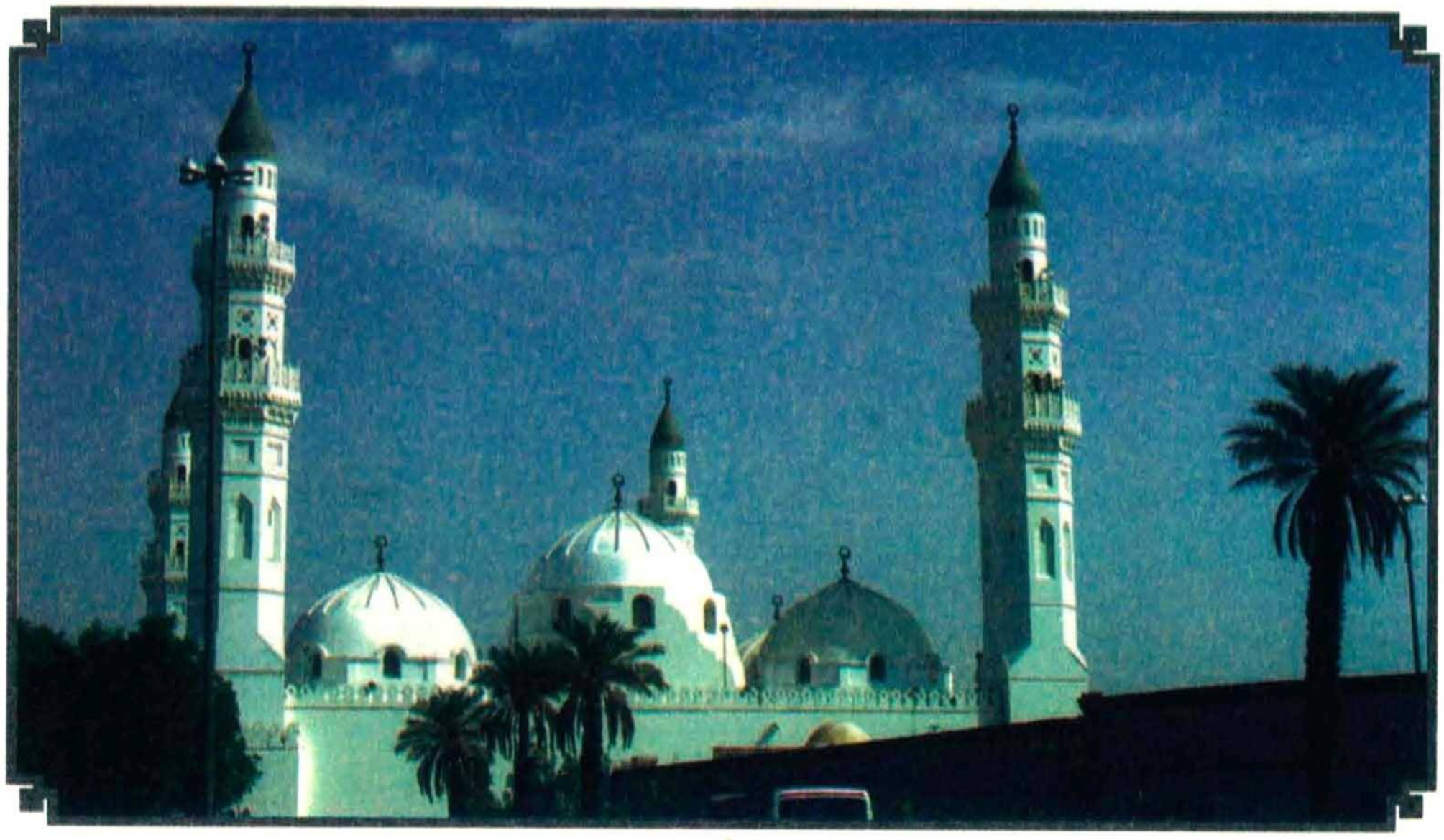
MEZAR ALLAHOVOG POSLANIKA, SALLALLAHU ALEJHI VE SELLEM, EBU BEKRA I OMERA

BRDO UHUD

DŽAMIJA KUBA

MEZARJE BEKIJA

SADRŽAJ

HADŽ I UMRA ZNAMENJA, ODLIKE I PRAVNI PROPISI.....3
Predgovor mr. Hakije Kanurića.....6
Predgovor hfz. Abdurrahmana Kujevića, prof.....9
Predgovor kurra hfz. Dževada Gološa, prof.....11
Predgovor Amira Durmića, prof.....14
Uvod.....19
HISTORIJAT MEKE.....41
Imena Meke.....43
Odlike Meke.....46
Odlike i vrijednost Mesdžidul-harama.....50
Presjek izgradnje Mesdžidul-harama u prva tri stoljeća.....53
Odlike i vrijednost Kabe.....57
Gradnja Kabe.....63
Ibrahimova gradnja Kabe.....64
Vrelo Zemzem.....66
Crni kamen.....79
Odlike Crnog kamena.....81
Jemenski ugao.....85
Mekamu Ibrahim.....85
Odlike Mekamu Ibrahima.....86
Otisci Ibrahimovih stopala.....89
Mjesto na kojem se nalazi Mekamu Ibrahim.....91
Multezem.....93
Hidžr.....94
Plašt Kabe.....98
Unutrašnji plašt Kabe.....100
Safa i Merva.....100
Arefat.....104
Džamija Nemira.....104
Muzdelifa.....105
Mina.....106

Pećina Sevr.....106
Džamija El-Hajf.....110
Pećina Hira.....112
HIS'TORIJAT MEDINE.....115
Imena Medine.....117
Odlike Medine.....119
Odlike Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, džamije.....126
Presjek izgradnje medinske džamije u prva tri stoljeća islama.....129
Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, gradnja.....129
Omerovo proširenje džamije.....134
Gradnja El-Butajhe.....135
Osmanovo proširenje džamije.....138
Proširenje džamije u vrijeme Velida b. Abdulmelika.....139
Proširenje džamije u vrijeme Mehdija b.
El-Mensura el-Abbasija.....141
Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, mezar.....143
Izgled Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mezara.....146
Džamija Kuba.....154
Odlike džamije Kuba.....155
Adžva – medinske datule.....157
Brdo Uhud.....159
Medinsko mezarje Bekija.....163
Posjeta znamenitih mjesta u Medini 165
HADŽ.....173
Odlike i vrijednost obavljanja hadža.....175
Propis hadža.....177
Vrijeme obavljanja hadža.....180
Uvjeti obaveznosti hadža.....182
Propis hadža zadužene osobe.....191
Propis zaduživanja za obavljanje hadža.....192
Propis zastupništva za hadž – bedel.....192
Obavljanje hadža imetkom stečenim na zabranjen način.....197

Elementarne komponente hadža – ruknovi.....197
Obavezne radnje hadža.....198
Mikati.....198
Vremenski mikati.....199
Ulazak u hadžske obrede prije vremenskog mikata.....200
Prostorni mikati.....202
Ulazak u obrede prije i poslije mikata.....207
Ihrami.....209
Namaz za ulazak u obrede.....214
Nijet za ulazak u obrede.....216
Telbija.....220
Vrijednost izgovaranja telbije.....221
Forma telbije.....221
Vrijeme učenja telbije.....222
Propis izgovaranja telbije.....224
Način izgovaranja telbije.....225
Ihramske zabrane.....229
Postupci koji su dozvoljeni muhrimu.....247
Iskupnine za počinjene prijestupe.....252
Prijestup za koji nije propisana nikakva iskupnina.....252
Prijestup za koji se počinilac iskupljuje velikim iskupom.....253
Prijestup za koji počinilac odabire vrstu iskupa.....258
Prijestup za koji se muhrim iskupljuje isto kao i za prijestup koji je bio prinuđen učiniti zbog uznemiravanja.....260
Ulazak u Meku.....263
Tavaf.....266
Odlike i vrijednost tavafa.....266
Vrste tavafa.....267
Prednost tavafa nad namazom.....271
Način obavljanja tavafa.....272
Uvjeti ispravnosti tavafa.....273
Pohvalneradnje–sunnetitavafa.....279
Namaz nakon tavafa.....302

Sa'j.....307
Koliko sa'jeva obavlja hadžija.....308
Način obavljanja sa'ja.....309
Uvjeti sa'ja.....309
Pohvalne radnje za vrijeme sa'ja.....313
Šta se ne uvjetuje za ispravnost sa'ja.....317
Brijanje glave i skraćivanje kose.....321
Odlike i vrijednost brijanja glave i skraćivanja kose.....321
Propis skraćivanja kose i brijanja glave.....322
U kojem se omjeru skraćuje ili brije kosa.....323
Brijanje glave treba početi s desne strane.....326
Žene skraćuju kosu.....327
Hadžski obredi sukladno hadisu Džabira b. Abdullaha.....328
Nijet za hadž.....334
Odlazak na Minu.....334
Arefat.....337
Odlike Arefata.....337
Dolazak hadžija na Arefat.....339
Propis boravka na Arefatu.....340
Vrijeme boravka na Arefatu.....341
Mjesto boravka.....343
Pohvalne radnje prilikom boravka na Arefatu.....345
Propis učenja telbije na Arefatu.....352
Arefatska dova.....353
Arefatska hutba.....365
Spajanje namaza na Arefatu.....367
Napuštanje Arefata.....370
Spominjanje Allaha na putu do Muzdelife.....371
Spajanje namaza na Muzdelifi.....371
Propis boravka na Muzdelifi.....375
Vremenski period koji treba provesti na Muzdelifi.....377
Mjesto boravka na Muzdelifi.....379
Sabah-namaz na Muzdelifi.....381

Dova nakon sabah-namaza....384
Ko može napustiti Muzdelifu prije zore....384
Uzimanje kamenčića s Muzdelife....385
Napuštanje Muzdelife....387
Dolazak na džemreta....388
Bacanje kamenčića....389
Odlike i vrijednost bacanja kamenčića....389
Mjesta bacanja kamenčića....390
Mudrost bacanja kamenčića....390
Propis bacanja kamenčića....391
Uvjeti ispravnosti bacanja kamenčića....392
Pohvalne radnje prilikom bacanja kamenčića....394
Vrijeme bacanja kamenčića....400
Zastupništvo za bacanje kamenčića....405
Hutba na Mini....406
Hadžski kurban – el-hedj....408
Propis hadžskog kurbana....410
Sudioništvo u kurbanu....411
Stepenovanje vrijednosti kurbana....413
Vrijeme klanja kurbana....414
Konzumiranje kurbanskog mesa....415
Mjesto klanja kurbana....417
Zamjena za klanje kurbana....418
Vrijeme posta na hadžu....419
Post u danima tešrika....420
Brijanje i skraćivanje kose....422
Prvo oslobađanje od ihramskih zabrana....422
Hadžski tavaf....428
Propis hadžskog tavafa....428
Uvjeti ispravnosti hadžskog tavafa....430
Pohvalne radnje u tavafu....430
Vrijeme obavljanja hadžskog tavafa....431
Drugo oslobađanje od ihramskih zabrana....437

Sa'j.....438
Povratak na Minu.....439
Propis boravka na Mini.....439
Vrijeme boravka na Mini.....442
Odlazak s Mine drugog dana tešrika.....443
Sankcija za izostavljanje boravka na Mini.....445
Ko nije dužan boraviti na Mini.....446
Kako će postupiti hodočasnik koji ne nađe mjesto na Mini.....447
Spominjanje Allaha na Mini.....447
Bacanje kamenčića u danima tešrika.....448
Vrijeme bacanja kamenčića.....449
Spajanje dvaju bacanja u jednom danu.....453
Način bacanja kamenčića.....453
Oproštajni tavaf – tavaful-veda'.....456
Propis oproštajnog tavafa.....457
Vrijeme obavljanja oproštajnog tavafa.....458
Spriječenost muhrima u obavljanju osnovnih dijelova obredâ – el-ihsâr.....460
Vrste hadža.....466
Ifrâd.....467
Kirân.....469
Vrste kirâna.....470
Temetua.....471
Uvjeti ispravnosti temetua hadža.....473
Razlika između tri vrste hadžskih obreda.....475
UMRA.....477
Odlike i vrijednost obavljanja umre.....479
Propis umre.....481
Vrijeme obavljanja umre.....486
Obavljanje umre prije hadža.....486
Obavljanje više umri u toku jedne godine.....487
Elementarni dijelovi umre.....490
Donošenje nijeta za obavljanje umre 491

Tavaf....492
Sa'j....492
Vadžibi umre....493
Ulazak u obrede na mikatu....493
Brijanje ili skraćivanje kose....493
Oproštajni tavaf....494
Greške koje čine hodočasnici koji obavljaju hadž i umru....497
Greške od polaska do ulaska u Meku....500
Greške i novotarije za vrijeme tavafa, sa'ja i brijanja kose....502
Greške i novotarije u obredima hadža....503
Bibliografija....506
Slikovit prikaz znamenjâ....523
Hadžska mapa....524
Slikovit prikaz mikata....526
Slikovit prikaz tavafa i sa'ja....527
Slikovit prikaz Meke i Medine i njihovih znamenja....528
Sadržaj....542

U djelu Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi, uvaženi doktor hadiskih nauka Safet Kuduzović, kroz kur'ansko-hadiske argumente i riječi islamskih velikana, ukazuje čitatelju na najpotpunije obavljanje hadža i umre, a istovremeno ne zapostavlja toleranciju i širinu u pitanjima koja to dozvoljavaju. Svojim znanstvenim pristupom dr. Kuduzović, Allah ga čuvao, definira okvire ovog ibadeta od zadovoljavajućeg do potpunog, čime pruža kvalitetnu edukaciju o propisima hadža i umre. Pojava ovakvog djela na našem jeziku još je jedna blagodat za putnika u sveta mjesta, jer će s lahkoćom ubrati plodove velikog truda koji je uložen u pripremu ove studije.

Iz recenzije mr. Hakije Kamrića

Djelo Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi, uvaženog doktora hadiskih nauka Safeta Kuduzovića, jedinstveno je i veoma vrijedno djelo za sve muslimane, Bošnjake, jer do sada nisu imali priliku susresti se s ovako kvalitetnim djelom o hadžu i umri a da je napisano na njihovom maternjem jeziku. Toplo je preporučujem svim muslimanima i nadam se da će je i Islamska zajednica, preko svog Ureda za hadž, uvrstiti u literaturu koju nudi svojim hadžijama. Ubijeđen sam da nakon štampanja ove knjige naše hadžije neće brinuti o tome gdje će pročitati i naučiti sve propise vezane za hadž, umru i znamenja u Meki i Medini.

Iz recenzije hfz. Abdurrahmana Kujevića, prof.

Svako poglavlje u ovoj knjizi posebno je i zanimljivo na svoj način, međutim, ono što posebno plijeni pažnju, a u što će se uvjeriti i cijenjeni čitatelji, jeste kratki historijat Meke i Medine i osvrt na vrijednosti boravka i ibadeta u ovim mjestima. Historijski osvrt na ova odabrana mjesta, uz navođenje zanimljivih predanja u kojima se govori o njihovom nastanku i znamenitostima koje se nalaze u njima, uistinu je od velikog značaja jer oživljava srca onih koji su nemarni prema ovom ibadetu. Što se tiče hadža i umre u fikhskom, odnosno pravnom smislu, autor je ovom pitanju pristupio i obradio ga na poseban i autentičan način, bez ikakvih primjesa fanatizma i pristrasnosti.

Iz recenzije kurra hfz. Dževada Gološa, prof.

Nakon kratkog uvoda u određenu oblast, autor navodi predaje koji se tiču te teme, a potom ih stručno valorizira, navodeći izvore u kojima su zabilježene, kao i stepen njihove autentičnosti. Nakon toga, autor iz dotičnih predaja izvodi propise koji se tiču hadža i umre, spominjući različita mišljenja islamskih učenjaka o određenom pitanju, a potom preferira mišljenje koje smatra najispravnijim. U svemu tome pokazuje zavidnu stručnost, iskustvo i znanje, te koristi poznate i od prvih stoljeća islama definirane šerijatske metode i pravila preferiranja jednog stava nad drugim, i to sasvim objektivno i nepristrasno, daleko od bilo kakvog oblika ekstremizma i mezhepske isključivosti.

Iz recenzije Amira Durmića, prof.

ISBN 978-9958-0338-1-0
9 789958 033810 >

ISLAMSKE KNJIGE
www.islamske-knjige.com